

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

پیاوان و نافرمانی

صلی اللہ
علیہ
وسلم

دموری پیڑھ مہر

نووسینی

سعید یوسف ابو عزیز

وہرگیرانی

تارا حمہ سعید حمہ کریم

پیاوان و ئافرہ تانی

دہوری

پیغہ مہر (ﷺ)

نامادہ کردنی : سعد یوسف ابو عزیز

پیشہ کی : ماموستا حسن ایوب

وہرگیرائی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

۱۴۳۰ ہجری - ۲۰۰۹ زائینی

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

ناوی کتیب : " پیاوان و نافرہ تانی دہوری پیغہ مہر (ﷺ) "

نووسینی : سعد یوسف ابو عزیز

وہرگیرانی : مافناس تارا حمہ سعید حمہ کریم

دیزاینی ناوہ وہ : سرمد

دیزاینی بہرگ : سیف

شوینی چاپ : چاپخانہ ی دپی نوی

نمارہی سپاردن : (۱۸۶۷) ی سالی (۲۰۰۹) ی وزارتہی پوشتنبیری پیڈراوہ

سافی بلاوکردنہ وہی پارینراوہ بو خواہنہ کہی

به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

پیشه کی وهرگیر:

ئه ی ئهوانه ی له پۆژگاری ئه مپۆماندا ویل و سه ره گهردانن و هاوه لێکی هه ق نیه دهستان بگریت و ریگی پزگاری و خوشبهختی تان نیشان بدات ..
بو من و بو ئیوهش نزیکترین هاوه ل .. پۆشنترین چرای ریگا و دلسۆزترین برا .. و پاستگۆترین نامۆژگاریکه ر .. و شیاوترین پیشهنگ هه ر ئه و یارانه ی نازیزمانن (ﷺ) که پهیمانی فیداکاری خوایان به کاملترین شیوه نیشانی میژوودا ئهوان له لوتکه دا بوون له ئاکاری جوان و بی وینه له پیاده کردنی واتا و مه بهسته کانی شه ریعه ت له خوایاندا به پرا ده یه ک بو هه ندی که س به را کردنی مه حاله ..

به لام نایا بو ئهوانهش مه حاله که پاستگۆیانه ده یانه وی سه ره مه شقیکیان هه بی له هه ر لایه نیک له لایه نه کانی ژياندا ، له خوشه ویستی خوا و پیغمبهره که ی (ﷺ) ، له خوشویستنی زانست و تهقه لادان بو ی ، له مهیدانی گیانفیدای و خۆنه ویستی و پشت به خوا بهستن و له سه رجهم واتا جوانه کانی تری ژياندا ..

هه ر به و ئامانجه و به هیوای ئاوێته بوون له گه ل ئه و چاخه زیڕینه دا هه ولمه دا به وهرگیرانی ئه م کتیبه به نرخه به ره مه میک زیاده که م بو کتیبخانه ی کوردی و به ئومیدی ئه وه ی بتوانن بیانکهینه چاوساغ و پیشه پره ومان و شوینپی ئه وان بگرین له ئامانج و ههنگاوه کانماندا و له په ره وهرگاری مه زنیش داواکارم بیکاته تویشوویه ک بو قیامهت "آمین"

"وَاللّٰهُ مِنْ وَّرَآءِ الْقَصْدِ"

وه رگیر

بەناوى خاى بەخشندەى مېھربان

سەرەتايەك

بە پىننوسى: مامۇستا حسن ايوب

سوپاس و ستايش بۇ خاى جىھانيان ، تەۋەككول بەۋە و پشت بەستىم ھەر بەۋە زاتىيە . شايتە دىدەم لە سىرتاك و تەنھايى خودا و شايتە دىدەم كە بى ھاۋتاۋ ھاۋدەمە و ھەموو كاروبارەكانى ھەردو جىھان لە دەستى ئەۋ دايە ..

ۋە شايتە دىدەم كە (محمد ﷺ) بەندە و نىردراۋ و خۇشەويستى خوايە و ھەلگىرى ئالاي ستايشە لە پۇژى پەسلاندا . دروود و سەلامى پەروەردگار لە سەر پىغەمبەر و ئەھل و يارانى و شۆيىنكەۋتوانى بە چاكە لە ھەموو ھال و لە ھەموو كاتىكدا . ۋە پاشان ...

براى بەرپىزمان (سەئىد يوسىف ئەبو عزيز) لەناۋ برايان و ھاۋەلانىدا بە كەسكى باش ناسراۋە ، ھەرۋەك خاۋەنى پىيازىكى دروستە و پىداگرە لەسەر شۆيىنكەۋتەنى سوننەت و دىزايەتى كردنى بىدعە ، چەند بتوانىت ھەۋلى پىشكەشكردنى سوود و خەير و پىنمۈۋى دەدات بۇ ھەموو مۇسلمانىك .

ۋە ئەمە ماۋەيەكە بەردەۋام پەرتوۋكى سوودمەند ئاسانكراۋ پىشكەش دەكات . جا ھەندى لەۋ پەرتوۋكانە لىكۆلىنەۋە و لەسەر نووسىنى ھەندى پەرتوۋكى ترە كە كەسانى دىكە دايانناۋ ھەلساۋە بە دەرھىنانى ئەۋ فەرموۋدەنى كە لەۋ پەرتوۋكانەدا دەرھىنانىان بۇ نەكراۋە ، بىركى تىران لە كۆشش و كۆ كىرەۋە و دانانى خۇيەتى ، كۆتا پەرتوكىشى ئەمەيە كە لەبەردەستاندايە بەناوى " پياۋان و ئافرىقانى پىغەمبەر پىننوسى " .

ھەلساۋە بە ھەلپىزاردنى سەد كەسايەتى لە ھاۋەلانى بەرپىزى پىغەمبەر (ﷺ) و ئەۋ فەرموۋدە و چىرۆك (رىۋايەت) و پوۋدوانەى كۆ كىرەۋەتەۋە كە بەشدارى يان لە دەرخستى ئەم كەسايەتى يانەدا كىرەۋە كە دواى پىغەمبەران و نىردراۋانى خوا لە مېژۋى مۇقايەتيدا نمۇنەيان نى يە ، ھەرۋەك ئىين مەسعود خوا لى ى پازى بىت دەلىت : " ھەر لە نىۋەندى لىكۆلىنەۋە ئەم كەسايەتى يانەدا ئەۋ پەروشت و ئاكارانە

به‌ناوی خوای به‌خشنده‌ی میهره‌بان

سه‌ره‌تایه‌ک

به‌ پینووسی: ما مۆستا حسن ایوب

سوپاس و ستایش بۆ خوای جیهانیان ، ته‌وه‌ککولم به‌وه و پشت به‌ستمم هر به‌ی زاته‌یه . شایه‌تی دده‌م له‌ سه‌رتاک و ته‌نهایی خودا و شایه‌تی دده‌م که بی‌ هاوتاو هاوده‌مه و هه‌موو کاروباره‌کانی هه‌ردوو جیهان له‌ ده‌ستی ئهو دایه ..

وه شایه‌تی دده‌م که (محمد ﷺ) به‌نده و نی‌ردراو و خوشه‌ویستی خوايه و هه‌لگری ئالای ستایشه‌ له‌ پوژی په‌سلاندا . دروود و سه‌لامی په‌روهردگار له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر و ئه‌هل و یارانی و شوینکه‌وتوانی به‌ چاکه له‌ هه‌موو حال و له‌ هه‌موو کاتی‌کدا . وه پاشان ...

برای به‌ریزمان (سه‌عید یوسف ئه‌بو عزیز) له‌ناو برایان و هاوه‌لانی‌دا به‌ که‌سیکی باش ناسراوه ، هه‌روه‌ک خاوه‌نی رېبازیکی دروسته و پێداگره له‌سه‌ر شوینکه‌وتنی سوننه‌ت و دژایه‌تی کردنی بیدعه ، چه‌ند بتوانیت هه‌ولی پێشکه‌شکردنی سوود و خه‌یر و رینموونی ده‌دات بۆ هه‌موو موسلمانیک .

وه ئه‌مه ماوه‌یه‌که به‌رده‌وام په‌رتووکی سوودمه‌ند ئاسانکراو پێشکه‌ش ده‌کات . جا هه‌ندی له‌و په‌رتووکانه لی‌کۆلینه‌وه و له‌سه‌ر نووسینی هه‌ندی په‌رتووکی تره که که‌سانی دیکه دایانناون هه‌لساوه به‌ دهره‌ینانی ئهو فهرموودانه‌ی که له‌و په‌رتووکانه‌دا دهره‌ینانیان بۆ نه‌کراوه ، بریکی تریان له‌ کۆشش و کۆ کردنه‌وه و دانانی خۆیه‌تی ، کۆتا په‌رتوکیشی ئه‌مه‌یه که له‌به‌رده‌ستاندا به‌ناوی " پیاوان و ئافره‌تانیکي نمونه‌یی له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ردا ﷺ " .

هه‌لساوه به‌ هه‌لبژاردنی سه‌د که‌سایه‌تی له‌ هاوه‌لانی به‌ریزی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و ئهو فهرمووده و چیرۆک (ریوايه‌ت) و پرووداوه‌ی کۆ کردوه‌ته‌وه که به‌شداری یان له‌ دهرخستنی ئه‌م که‌سایه‌تی یانه‌دا کردوه که دوا‌ی پیغه‌مبه‌ران و نی‌ردراوانی خوا له‌ می‌ژووی مرو‌قایه‌تیدا نمونه‌یان نی‌یه ، هه‌روه‌ک ئه‌ین مه‌سه‌ود خوا لی‌ ی‌رازی بی‌ت ده‌لیت : " هر له‌ نی‌وه‌ندی لی‌کۆلینه‌وه‌ی ئه‌م که‌سایه‌تی یانه‌دا ئهو په‌وشت و ئاکاران

ئاشکرا دەبن که پیاوان رازابوونەوه و هەر بهو هۆیه شهوه بوو بوونه باشتترین ئوممەت له میژووی مرقایه تیدا " .

ههروهها هه موو ئەم پایه بهرزی و چاکه و پهوشتانهی له م هاوه لانه دا هه بوون و باسکراون به لگهن له سهر ئه وهی ئه و هاوه لانهش که ناویان نه براوه له سهر هه مان پیاوان و پهوشت و خو پاریزی و باومر و ته قوا بوون ، ههروهها به هه مان شیوه پا به ند بوون به هه موو ئایه ته کانی قورئانی پیروژ ، وه به هه موو ئاکاریکی گه و ره و بچوک که له پیغه مبهری خوا وه (ﷺ) فیژی بوو بیتن .

ئیمهش له لای خو مانه وه هیوادارین خوا ی گه و ره یار مه تی ئەم دانهره به پریزه بدات تا وه کو له سهر ژماره یه کی زیاتر له هاوه لانی ئه و پیغه مبه ره ئازیزه (ﷺ) بنوسیّت ، خوا یار و یاومری بیت بو ئه وه ی زیاتر سوود به ئیسلام بگه یه نیّت و ئیسلام زیاتر پیاوان به هیز و به تینتر بیت .

آمین ..

حسن ایوب

به ناوی خوای به خشنده ی میهره بان

" له نیو دهستی ئەم پەرتوو کەدا "

سوپاس و ستایش بۆ پەرەدگاری هەردوو جیهان ، وە درود و سەلام لەسەر ئەو کەسە ی وەک پەحمەت نیراوە بۆ مەرقایەتی ، گەورەمان محمد ﷺ و لەسەر ئەهل و یارە پاک و چاکەکانی و لەسەر شۆنکەوتووانیان بە چاکە تا پۆژی پەسلان .

دواتر ... بێ گومان نووسین لەسەر میژووی ئیسلام و بژار کردنی ڕاوییهکانی و سۆراخ کردنی کەلتوری ئیسلامی کاریکی ئاسان نیه ، هەرەک ڕووبەر و پوونەو لەگەڵ ئەو جیاوازی و ناتەبایی یانە ی له نیوان هاوێله بەرێزەکاندا ڕووی داوێ پێویستی بە زانیاری یەکی پتەو و یێزە یەکی بەهێز هەیه بەو پێنە ی کە چەندین زیادە ی زێادە ی خراوە ته سەر کە پوونیی ژێانی تێک داوێ و ئەدەبی خراپ کردووە و لە پلەو پایە ی زانیان و پێشەنگانی هێناو ته خوارووە و بەمەش هەندێ هەرچی و پەرچی فریودراون و ڕێگای تێگەیشتنیان ون کردووە و لە ڕێی راست لایاندووە و باوەڕیان بەم ساخته گومانوای یانە هێناوێ . ئەمە و " خانە ی - ئەلفەجری تایبەت بەکەلتور " بە نیازی ئەوێ وینە یەکی راستەقینە له ژێانی هاوێلان بە پیاو و ئافەرەتەوێ نیشان بەدات وەک بەشداری کردنێک له بلاو کردنەوێ هۆشیاری راست و دروست و تێگەیشتنێکی ڕوون بۆ ئەم دینە و شۆنکەوتوانی ، داوای لی کردم هەلسم بە دانان و ڕێکخستنی ئەم پەرتوو کە " رجال و نساء حول الرسول ﷺ "

منیش لەبەر ئەوێ هەستم بە گرانی و سەختی ئەم سپاردە ی و ئەو برێر سیاریتی یه گەورە یه کرد له ئاستیدا ، هەر زوو یەنام برده لای خوای گەورە و داوای یارمەتیم لی کرد و ئەو پەری توانام خسته کار بۆ ساغکردنەوێ ڕیوایەتەکان .. وە هیشتا خۆم بە بێ دەسەلات و بێ دەرەقەت دادەنیم له ئاست بابەتە کەدا ، بەلام ئەوێندەم بەسە کە هەولێ خۆم بۆ داوێ ، بێ گومان کە مألێش هەر بۆ خوا یه : بە ئەو پەری دلناییم له و ته ی شاعیر کە دەلێت - :

سیتی اخط بعدي في الكتاب و تبلى اليد مني في التراب
فيا ليت الذي يقرأ كتابي دعالي باخلاص من الحساب
" له کۆتاییدا ، ته نه ا خوا ئاگای له مەبەسته کانه .

سعد يوسف محمود ابو عزيز نووسیویەتی

- واتە : پاش خۆم نووسینه کەم له پەراوێ کەدا دەمینیتەوێ وە دەستم لەناو خاک و خۆلدا تیادەجێت
سا خۆزگە ئەوێ نووسینه کەم دەخوینیتەوێ دوعای ئەوێ بۆ دێکرم له لێبێرسینهوێ رێکارم بیت

× "چاکه و فه زلی هاوه لآن ره زای خوايان لی بیت"

به ره وردگار ده فره مویت :-

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ سورة التوبة آية ۱۰۰ .

واتاکه ی : خوی گه وره له وانیه که پیشکەوتن و یه کهم کهس بوون له نیسلام بوون و خزمه تکردنی نیسلامدا له کاروانی کۆچبه ران و پشتیوانان و ئەوانه ی بهرێک و پێکی پیشیانکه وتوون ، رازی بووه ئەوانیش له و رازی بوون ، باخه کانی به ههشتی بو ئاماده کردوون چهندها رووبار به بهردهم کۆشکه کانی و بهرێر درهخته کانییدا دمورات ، به نه مری و هه میشه یی تیایدا ده مینه وه ئەو سه ره نه نجامه سه رکه وتنیکی زۆر گه ره یه .

(تیبینی: بۆ مانای نایه ته پیروژه کان پشتم به ته فسیری ئاسانی - بورهان محمد

امین - به ستووه . وهرگێڕ)

پیغمبهری خواش ﷺ فره موویه تی : (إن الله تبارك و تعالى اختارني و اختار لي اصحاباً فجعل لي منهم وزراء و أنصاراً و اصهاراً ، فمن سبهم فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين ، لا يقبل منه يوم القيامة صرف و لاعدل)^۱ .

واته : خوی په رومردگار منی هه لێژاردووه ، وه هاوه لانیکی بۆ من هه لێژاردووه که له ناویاندا هه ندیکیان بۆ کردووم به وهریز و پشتیوان و خزم و کهس ، له بهر ئەوه هه ر کهسی جنیویان پێ بدات ئەوه نفره تی خوا و فریشته کان و هه موو خه لکی له سه ره و له رۆژی قیامه تدا هه یج په رستشیک لی وهرناگیریت ، نه ئەوه ی فره ز و گه ره ک کراوه و نه ئەوه یش سونه ت و خو نزیک کردنه وه یه له خوا) .

هه ره ها له ئەبو موسای ئەشه ره ی یه وه (ره زای خوی لی بیت) پیغمبهر (ﷺ)

فره موویه تی : (النجوم أمانة للسماء ، فإذا ذهب النجوم آتی اسماء ماتوعد ، و أنا أمانة لأصحابي فإذا ذهب آتی أصحابي مايوعدون ، و أصحابي أمانة لأمتي ، فإذا ذهب أصحابي ، آتی أمتي مايوعدون)^۲ .

^۱ - حاکم رپویه تی کردووه ، ده لیت : نیسانده کی دروسته و نه ییش هه مان رای هه یه (۶۲۳ / ۳) .

^۲ - صحیح مسلم .

واته : نهستیره کان نارامی به ناسمان دبه خشن ، خو نه گهر نهستیره کان له ناوچوون و نه مان ، نهوا نهو وادهیهی بو ناسمان دانراوه دیتهدی ^۱ ، وه من نارامی به هاوه لآنم دبه خشم ، هر کاتی پویشتم و به لبقای خوا گه یشتم نهوا نهو وادهیهی به هاوه لآنم دراوه دیتهدی ^۲ وه هاوه لآنم مایه هی هیمنی و نارامین بو نوممه ته که م و به نه مان و وه فاتی نهوان نهو وادهیهی بو نوممه ته که م دانراوه دیتهدی) .

وه پیغمبر (ﷺ) فرموویه تی : (تزلون بخیر مادام فیکم من رأی و صاحبی ، والله لاتزلون بخیر مادام فیکم من رأی من رأی و صاحب من صاحبی) ^۳ .

واته : هیشتا له خیر و چاکه دان ماده م له ناوتاندا که سانیک هه بن که منیان بینوه و هاوه لآیه تی یان کردووم ، سویند به خوا له خیر و چاکه دان ماده م که سانیک له ناوتاندا هه بی چاویان به که سانیک که وتوو که چاویان به من که وتبی و هاوه لآیه تی که سانیکیان کردبی که هاوه لآنی من بوون) .

ئیبو مه سعود (رهزای خوی لی بیت) فرموویه تی : (خوی تهعالا سهیری دلی بهنده کانی کرد ، بینی دلی محمد (ﷺ) باشتیرینی دلکه کانه ، له بهر نهوه هلی برارد بو خوی و په یامه کانی خوی پیدا نارد ، پاشان له دلی بهنده کانی پوانی ، بینی دلی هاوه لآن باشتیرینی دلکه کانه ، بویه کردنی به وه زیر و دهسته راستی پیغمبره که ی (ﷺ) تاوه کوله پیناو ئایینه کهیدا بجهنگن . هر بویه نهوه ی موسلمانان به باشی بزائن ، نهوه لای خودایش باشه ، وه هر شتی موسلمانان به خراپی بزائن نهوه لای خوداش هر خراپه) ^۴ .

^۱ - واته : ههتا نهستیره کان بینه نهوه ناسمانیش دهمینه نهوه ، هر کاتی نهستیره کان هه لوهرین و له جی ی خویان نه مان نهوا ناسمانیش دهقیلیشت و درز دینیت .

^۲ - واته من له فیتنه و هه لگه رانه وه و جیاوازی دلکه کان دوریان دهخه مه وه .

^۳ - فرمودی (حسن) د : ئیبو نهبی شهیه له وانبله ی کوری نهسقه مه وه ریوایه تی کردووه . له (روضة المعین) ی (العدوی) په ره (۹۰) وه رکراوه .

^۴ - احمد و بزار و طبرانی له (الکبیر) دا ریوایه تیان کردووه و پیاوانی جی متمنه . الجمع (۱۷۷/۱) .

همروها عبدالله کوږی عمر (ږمزی خویان لی بیت) فرمویه تی :
 (هرکسی له نیوه ویستی ږیگایه بؤ خوی هه لبرتری تا بیگریته بهر نهوا با
 ږیگای نهوانه بگریته بهر که وهفاتیان کردوه ، نهوانه هاوه لانی (محمد ن ﷺ) باشرین
 کهسی نه مومه تن ، خیر موندترینی دلکانن ، زانترینیانن و که مترینیانن له وهی له
 خو بگوږین . نهوانه کهسانیکن خوی پرموردگار بؤ هاوه لایه تی پیغه مبر کهسی (ﷺ) و
 گهیاندنی ناینه کی هلی بژاردون ، ده نیوش په وشت و ږیگای نهوان هه لبرن ،
 چونکه نهوان هاوړی پیغه مبر (ﷺ) بوون له سهر ږیگای پاست سویند به خوی
 پرموردگاری که عبه)^۱

وه له (نهبی راکه) وه فرمویه تی : (له گهل علی (ږمزی خوی لی بیت) نویژی
 بهیانیم کرد ، کاتی پووی له لای پاست و مرگپراو سهلامی دایه وه وه کی پهریشان
 بیت ، مایه وه تاوه کو خورای له دیواری مزگه و ته که وه هینده ی پمیک بهرن بووه وه نهو
 جادوو پکات نویژی تری کرد ^۲ . پاشان (نهبی راکه) دهستی دا به ده ستدا (وه
 نه سه فی) وتی : سویند به خوا هاوه لانی (محمد م ﷺ) ناوا بینی که چی له م ږوژگاره دا
 هیچ شتی ناینم وه نهوان بیت . نهوانه کاتی ږوژیان ده کرده وه هه لبرکاو و سهر قز
 توژای و گز بوون ، له نیوان چاوه کانیاندا نیشانه یه که هر وه کی چوکی بز هه بوو ^۳ ،
 بهر دهوام تا بهیانی خریکی پهرستش و کرنوش بردن بوون و نهو بهیان ده کرد له نیوان
 نیوچه وان و پیه کانیاندا (مه به ست هه لسانه وه و دانیشتن و کرنوش بردنی نویژه)
 کاتیکیش ږوژیان لی هه لدهات و یادی خویان ده کرد سهریان ده جولاند و پاست و
 چه بیان پی ده کرد له بهر زوړی ملکه چی یان (خشوع) هروکه جوولای دره خته کان له

^۱ - ته بر نعيم له (الحلیه) (۳۰۵/۱) دا ږیوایه تی کردوه .

^۲ - له فرموده دا هاتوه : (من صلي الصبح في جماعة ، ثم قعد يذكر الله حتى تطلع الشمس ، ثم صلي ركعتين ، كانت له كأجر حجة و عمرة ، تامة تامة تامة) . فرموده ی هسه نه له صحیحه کانی ترمزی (۴۸۰)
 ودر کپراوه ، ماناکه ی : هر کهس نویژی بهیانی به جماعت کرد و دانیشتن و خزی به یادی خواوه خریک کرد تا
 خوژه لاتن ، پاشان دوو رکات نویژی کرد ، نهوه پاداشتی وه نهوه به حجتیک و عه مریه کی نه غام دابی ،
 به ته واری ، به ته واری ، به ته واری)

^۳ - جوړیکه له مرمومالای توکن ، مه به ست نهوه یه شوینه واری سوچه بردن به نیو چاوانیانه وه دیاره .

پوژی ره‌شه‌بادا ، چاوه‌کانیان به‌رده‌وام فرمی‌سکی دهرشت تاوه‌کو جله‌کانیان ته‌پ ده‌بوو ، سویند به‌خوا ئه‌لی ی ئه‌م خه‌لکه ^۱ بی ئاگا بوون . پاشان هه‌لسا و دواى ئه‌وه نه‌ بینرا پی بکه‌نیت و هه‌ر خه‌مبار بوو تاوه‌کو ئیبن مه‌لجه‌می دهرژمنی خواى له‌ دین دهرچوو (کوشتی) ^۲ .

هه‌روه‌ها پی‌شه‌وا هه‌سه‌نی به‌صری ستایشی هاوه‌لان به‌م جوړه ده‌کات : -
پی‌شه‌وا ره‌حه‌متی خواى لی بی‌ت ده‌لێت : سویند به‌خوا به‌چه‌ندین که‌سایه‌تی گه‌شتووم و هاوه‌لایه‌تی چه‌ندانیا‌م کردووه ، نه‌مه‌بینی هه‌رگیز به‌هیچ شتیکی دنیا که به‌ره‌و پوویان ده‌هات خو‌شحال بن ، و هه‌رگیز به‌هیچ شتیکی دنیایی خه‌فه‌تیا‌ن نه‌ده‌خوارد گه‌ر پشته‌ی له‌وان به‌کردایه . خو‌شیه‌کانی دنیا له‌م خو‌له‌که‌مه‌تر بوو له‌لایان . هه‌یانبوو په‌نجا سال دهرژیا ، له‌ماوه‌ی ئه‌م په‌نجا ساله‌ له‌ ته‌مه‌نیدا به‌رگیکی هه‌لگیرای نه‌بوو ، وه‌هیچ سینی یه‌ خو‌راکیکی (قدر) یکی بو‌دانه‌را وه‌هیچ شتیکی له‌ نیوان خو‌ی و زه‌ویدا دروست نه‌کرد بوو ^۳ هه‌روه‌ک هه‌یچ کاتی‌ک فه‌رمانی نه‌کرد بوو خو‌اردنیک له‌ مألیدا دروست به‌کری کاتی‌کیش شه‌و داده‌هات خه‌ریکی (قیام اللیل) بوون و به‌رده‌وام سو‌جده‌یان ده‌برد . فرمی‌سکه‌کانیان به‌پومه‌تیا‌ندا ده‌هاته‌ خو‌اره‌وه و خه‌ریکی مونا‌جاتی خواى خو‌یان بوون تا گه‌ردنیا‌ن ئازاد به‌کات ... کاتی چاکه‌یه‌کیان ده‌کرد به‌ به‌رده‌وام سوپاسی خوا‌یان له‌سه‌ر ده‌کرد و داواى قبول کردنیا‌ن لی ده‌کرد ، کاتی‌کیش خراپه‌یه‌کیان نه‌نجام بدایه زو‌ر خه‌فه‌تباری ده‌کردن و داواى لی‌خو‌شبو‌ویان له‌ خوا ده‌کرد .. ئه‌وان به‌رده‌وام له‌سه‌ر ئه‌و رپییه‌ بوون سویند بی به‌خوا ئه‌وانه‌ ته‌نها به‌ داواى لی‌خو‌شبو‌ون و پا‌رانه‌وه له‌ خواى خو‌یان پر‌زگار و ئازاد بوون ، ئی‌هوش ئیستا له‌ دهرفه‌تیکی کو‌رت و کرده‌وه‌یه‌کی پا‌ری‌زرا‌و و هه‌لگیرا‌ودان . سویند بی به‌په‌روه‌ردگار مردن وا له‌گه‌ردن‌تا‌ندا و ئاگریش له‌ نیو ده‌ست‌تا‌ندایه ، ده‌ی هه‌موو کاتی‌ک چاوه‌م‌پی قه‌زا

^۱ - مه‌به‌ستی ئه‌و هاو‌ری‌یا‌نه‌یه‌تی که‌ له‌و ر‌ژ‌ده‌دا له‌دوا‌یه‌وه نو‌ی‌تیا‌ن ده‌کرد .

^۲ - ئیبن ته‌م‌ی دنیا و ته‌بو‌نعم له‌ (ال‌حلیة) ۸ / ۶ و (الب‌دایة و الن‌هایة) ۱ / ۷۶ دهره‌یتا‌نیا‌ن بو‌ کردووه .

^۳ - مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه هه‌رگیز په‌یوه‌ندیه‌کی له‌گه‌ل زه‌ویدا دروست نه‌ته‌کرد واى لی به‌کات په‌یوه‌ستی بی پی‌یه‌وه ، به‌ل‌کو وه‌ک ر‌ی‌بو‌اری‌تک بوو . (وه‌ر‌گ‌یر)

و بریاری خوی گهره بن)^۱ . نهوانه هاوه لانی پیغه مبر بوون (ﷺ) ، جا کی هیه ناستی باومری به پلهی باوه و ئیمانی نهوان بگات و خوی بدات له دلسوزی نهوان بو ئاینه که یان ، نهوانه که سانیک بوون که : -

" کاتی خه لکی له پوی دهره وهی دنیا ی دهرانی نهوان سهیری ناو کرۆکی دنیا یان ده کرد ، کاتی خه لکی سهیری ئیستای دنیا یان ده کرد ، نهوان سهیری داهاتوویان ده کرد ، بویه له ههر شتیکی دنیا یی که ترسی نهویان لی هه بویه عهیداریان بگات له دلیاندا ده یانمراند و نهوی ده یانزانی وازیان لی دینی ، وازیان لی ده هیئا تاوه کو زوری و که میی دنیا لایان وه که بو و باسی دنیا یان له لا وه شتیکی گوزمراو و تیپه بو و بو . دنیا له لای نهوان گوزمرا بو و پویشتبوو همرگیز به دوایدا نه نه گهران تا تازه که نه وه له دل و دهرنیاندا مرد بو ، زیندوویان نه ده کرده وه ، به لکو ده یان پرماند و ناخیره تیان پی بیا ده کرد ، وه ده یان فروشت و به نرخه که ی شتیکیان پی کپی که بویان ده مینیتنه وه و به سه ناچیت ، نهوان که سانیک بوون ، دنیا یان ره فر کرد بو ، هه نهوانیش له دنیا دا ئاسوده بوون . خوی خویان خوش ده ویست حه زیان به یاد کردنی بو ، داوی پووناکی نهویان ده کرد ، هه بهو دنیا یان پووناک ده کرده وه . هه والیکی سهه سوپه نه یان هیه ، هه وه که هه والی سهه سوپه نه یان له لایه : - " قورئان " به نهوان هه لسا یه وه هه وه که نهوان به قورئان هه لسا بو نه وه ، وه نهوان زمانحالی قورئان بوون ، هه وه که به قورئان ده که وتنه ناخاو تن . له پی نهوانه وه بهرنامه ی خوا به خه لکی گه یه نرا و هه به قورئان و بهرنامه ی خوا ره قاریان ده کرد له پال نهو به هره و خه لاته ی به دهستیان هیئا بو ، وه پیی گه یشتبوون چاو له داوی هیچ به هره یه کی تر نه بوون ، ئارامی یان ته نها له وتکا و خواسته ی خویاندا ده دیه وه ، ترسیشیان ته نها له وه دا ده دیه وه که خویان لی لا ده دا و ئاگاداری بوون^۲ - که سزای خوا به - "

" نهوان به لگه ی خودان به سهه خه لکه وه ، کراسی نوری دره وشا وهی له خوشه ویستی خوی به بالادا کردوون و ئالای پینمونی بو دریه پیدان له سهه بهرنامه که ی

^۱ - کتبی (الزهد) حسن بصری لاهری ۳۰ / ۳۱ . چاپی دار الحدیث .

^۲ - برهانه : " حلیه الأولیاء (۱ / ۱۰)

بۆ بهرز کردوونه تهوه ، سهبر و نارامیی پێداون لهسهر لانه دان لهو پێیه ، وه به چاودیری کردنیان جهسته یانی پاک کردووه تهوه ، ههروهك به خۆشهویستی خۆی پازاندوونه تهوه ، پاشان له تفاقى غهیب و دنیای شاراوهدی به دهلهكانیان سپاردووه تا پابه ند بیته به درێژه پێدانی ئهو خۆشهویستی یه . خه مه كانیان بۆ لای ئهو بهرز کردووه تهوه و چاوه كانیان به چاوی غهیب پرویان لهو ژاته یه ، لهسهر قاپیی بینایی له نزیکى زاتی خۆی نیشه جیی کردوون لهسهر دانیشه گه كانی پزیشه كانی ئه هلی مه عریفه تی داینش تاندوون .

یاساغی جنیودان به هاوه لآن (رهزای خویان لی بی) : -

پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (لاتسوا اصحابي ، فلو أن احدکم اتفق مثل أحد ذهباً ، ما بلغ أحدهم ولا نصفه)^١ .

واته : جنیو به هاو لآن مه دن ، خو ئه گه ره یه کی له ئیوه هینده ی کیوی ئوحد زیڕ ببه خشی ناگات به مشتیک له وه ی ئه وان یان هه تا نیوه ی ئه وه .

وه فهرموویه تی : إذا ذکرأ صحابي فأمسكوا و اذا ذکر النجوم فأمسكوا ، و اذا ذکر القدر فأمسكوا)^٢ .

واته : کاتی باسی هاوه لآنم کرا پارێز بکه ن (زمانتان بپارێزن) ، وه کاتی باسی ئه سه تیره کان کرا پارێز بکه ن وه کاتی باسی قه ده ر و چاره نووس کرا پارێز بکه ن .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی " رهحه ته ی خوی لی بیت " فهرموویه تی : " هه ره که سی پاما له کاروبار و سیره ی ژیا نی هاوه لآن و شوینه واریان له ژیا نی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و پاش وه فاتیشی ، بی گومان ئه وه که سه له چاکی و فه زلی ئه وان تی ده کات ، هه ره له پێشپرکی کردنیان به ره و باوه ر هینان و رو به رو بوونه وه ی بی باوه ران و بلا و کردنه وه ی ئایین و نیشه اندانی ره مز و بۆ نه ئیسه لاسی یه کان و بهرز پاگرتنی فهرمووده کان خوی په ره ردا گار و پیغمبره که ی (ﷺ) ، تا دیته سه ره فیڕکردنی خه ک به ئه رک و سونه ته شه رعی یه کان ئه گه ره ئه وان نه بوونا یه نه بنجینه یه ک (ئه صلیک) و نه لقنیک له م ئاینه به

^١ - صحیح بوخاری و موسلم .

^٢ - ته به رانی به ئیسه اندنکی باش ره وایه تی کردووه . له (العراقي في تخرج احاديث الاحياء) (١ / ٦٣) وه ره که زا وه .

ئیمه نه ده گه یشته ^۱ . وه له ئهرك و سوننه تهكان نه ئهركیكمان دهمزانی و نه سوننه تیك و هیچ شتیكمان له فرموده و ههوالهكان نه دهمزانی .

له بهر ئه وه ههركهس تانهیهکیان لی بدات یان جنیویان پی بدات ئه وه له دین دهرچوه و ^۲ ، له میلیهتی موسولمانان چوه ته ده ری ، له بهر ئه وه ی تانه لیدان له وه وه سه رچاوه ده گری که ئه وه کهسه باوه ری به خراپه یان هیه و رق و قینیکی له دلیدا بویان شار دوه ته وه و نوکلی دهکات له وستایش و چاکانه و له وخوشه ویستی یه ی که خوی پیرو ه دگار له قورئاندا دهر باره یان باسی کردوه ، چونکه ئه وان باشتترین نمونه ن بۆ نیشان دانی ئه م دینه و باشتترین هۆکار و هه سیله ن بۆ گه یاندنی هه ربویه تانه دان له هۆکاری هه ر شتی تانه دانه له بنچینه و ئه صلی ئه وشته وه به سووک پوانین له گه یه نه ر سووک پوانینه له گه یه نراو . ئه مهش ئاشکرایه بۆ هه رکهسی تیفکری و له دوو پرووی بی دینی و بی باوه ری دوو بیته ^۳ .

خوشک و برای خوینهرم .. پاش ئه م سه ره تا پیروزی که وه ک بیرخسته وه یه ک پیشکه شمان کرد " لمن كان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد " (ق : ۳۷) .

ههنگاوی خیرا هه لده گرین تا له لاپه رهکانی داهاتوو دا به لیکای باشتترین سه دهکان شادیین و له کاروباریان ئاگاداریین و له ژانیان شت فیڕ بین و له نیو میژووی راسته قینه ی ژانیاندا له گه لیاندا بین . ئاخه ئه وانه چه ند ئاکاریکی دیار و نیشانه ی پرونیان هیه که خاوه ن هۆش و پیاوچاکان بۆ شوینکه وتیان راده کیشن و شه هیدان پیغه مهران پی ی شادمان و خوشحال ده بن و تامه زروی پلو پایه یان ده کن .

" پیاوانیکی باوه ردار و نافره تانیکی باوه ردار ، خودا سه رزه وی به ئه وان ده پاریزیته . ناخی دموون و پرووی ناوه دیان وه ک پرووی دهره وه یانه ، به لکو پروونتره .

^۱ - هه ر له بهر ئه مه یه دوو ژمنا نیسیلام رشوی تیرهکانیان کردوه ته هاره لان بۆ تانه لیدان و که مه کرد نه وه ی پله و پایه یان خوداش خۆی ئاگاداری کردوه دکانیانه و به سه بویان .

^۲ - جا خۆزکه ناحهزان و نه ک نه انسانی سه رده م له مه ده گه یشته و خۆ پاریزی یان ده کرد بهرام بهر هاره لاتی پیغه مبره که یان (ﷺ) .

^۳ - په رتووی (الکبائر) ی زه مه بی لاپه ره (۲۷۶) کوناھی که وره ی جنیودان به هاره لان (ره زای خویان لی

نهیانی یان وەك ئاشکرایان وایه ، بەلکو جواتره ، هیمه تیان لەلای ئەستێره کاندایه و بەرزتریش لهوانه سەراپای زهوی خوشیانی دهوێت و فریشتەکانی ئاسمان پێیان دڵخۆشن ... داوا له خوای گهوره دهکەین سەرکه و توومان بکات بۆ شوینکه و تێیان و بمانخاته یهکی له شوینکه و توانیان^۱ .

"خوای تهعالاش هەر خۆی ئاگاداری مەبەستەکانە و هەر ئهو پێی نیشاندهره "

^۱ - صید الخاطر .. لایه ره (۱۶ - ۱۷) .

م بہشی بہ کم

" پیاوانیک لہ دھوری پیغہ مبرسی خوا (ﷺ) "

" ۱- نہ بو بہ کرسی صدیق "

نہ بو بہ کرسی یہ ؟

عبداللہ ی کوری ٹہبی قوحافہیہ ، لہ (مرہ) * دا بہ پیغہ مبرسی خوا (ﷺ) دہگات
 ۱ . وہ مصعبی کوری زویئر دہلّیت : (ٹومہت لہ سمر ٹہوہ پیٹک ہاتون کہ ناوی -
 صدیق " راستپہروہ " ی لی بنین ۲ . وہ لہ عائیشہی دایکی ٹیماندارانہوہ (ﷺ)
 فہرموویہ تی : - " ہندی لہ بی باوہران ہاتنہ لای ٹہبی بہکر و پییان ون : چ وہ لامیکت
 ہہیہ بو ٹہم ہاوپڑیہت ؟ بانگہشہی ٹہوہ ٹہکات کہ گواہیہ ٹہمشہ و پڑوی (بیت المقدس)
 ی پی کراوہ . ٹہویش فہرمووی : (ٹہو وای گوت ؟) وتیان : بہلی ، فہرمووی : (راست
 دہلّیت ، وہ من پڑوام بہ دورتر لہوہش ہہیہ مادام لہ پیغہ مبرسی خوا وہ (ﷺ) بیٹ ،
 باوہرم ہہیہ بہ ہوالی ٹاسمان لہ بہیانیان و ٹیواراندا لہ پیغہ مبر موہ (ﷺ) لہبہر
 ٹہوہ ناوٹرا بہ (صدیق) ۳

" ہاتنہ دنیای "

پیشہوا ٹہبو بہکر (ﷺ) دوو سال و چہند مانگیٹک پاش لہ دایک بوونی حہزرتی
 محمد (ﷺ) لہ دایک بووہ .

ٹیمامی نووی (پڑحمہتی خوی لی بیٹ) دہلّیت : " لہ سہردہمی نہفامیدا (پیش
 ٹیسلام) یہکے بووہ لہ سہرکردہکانی قورہیش و ٹہہلی پراویٹڑ و تہکیریان . وہ لہ

* بارانی ہوزیکہ لہ قورہیش ٹہویش (مرہی کوری کعبی کوری لوٹی کوری غالبی کوری فہری کوری مالکی
 کوری نضی . (معجم الصحاح) ی جوجہری .

۱ - (تاریخ الخلفاء) ی (سیوطی) لاپہرہ (۲۷) بہ دہستکاری یہوہ .

۲ - (و تہذیب الأسماء و اللغات) ی نووی (۲ / ۱۸۱) .

۳ - ٹیسنادہکدی باشہ . حاکم لہ (المستدرک) کتیراویہ تہرہ (سیوطی) دہلّیت : ٹہ (تاریخ الخلفاء) لاپہرہ (

۲۹) وہرکیراوہ .

ناویاندا که سیکی خوشه ویست بووه و له هه موویان شاره زاتره بووه له کاروباره کانیاندا . کاتیکیش ئیسلام هات هه لی بژارد به سهر هه موو شتیکیدا و به کامترین شیوه باره شی به ئیسلامدا کرد) .

" راسایی ئه بویه گر له پیش ئیسلامدا "

عائیشه (ﷺ) ده لیت : (سویند به خوا ئه بو به کر هه رگیز شیعی نه وتووه نه له سه رده می نه فامیدا نه له پاش هاتنی ئیسلامدا ، وه هاوپی له گه ل (عوسمان) له جاهلیه تدا وازیان له مه شروب خواردن هیئا)^۱ . هه ر عائشه (ﷺ) فه رموویه تی : " ئه بو به کر له نه فامیدا مه شروبی له خو ی حه رام کرد بوو^۲ .

" ئیسلام بوونی "

له ئه بی سه عیدی خدری یه وه (ره حمه تی خوی لی بیّت) فه رموویه تی : ئه بویه کر وتی : ئایا کی وه ک من مافی جینشینایه تی هیه ؟ مه گه ر من یه که م که س نه بووم موسلمان بووم ، (مه گه ر خاوه نی فلانه و فلان هه لویست نه بووم) .^۳ ئیمامی سیوطی ده لیت : وا گو تراوه یه که مین که س موسلمان بووه (علی) بووه ، وه وتراوه یشه که خدیجه بووه وه زانایان یه که ده نگن له سه ر ئه وه ی یه که مین که س له پیاواندا موسلمان بوو ئه بویه کر بووه و له نافرمانیشدا خدیجه و له منالان و که م ته مه نه کاندایه علی بوو . یه که مین که سیش باسی ئه م کو مه له ی (جمع) ی کردووه پیشه وا ئه بو حنیفه بووه ، ره حمه تی خوی لی بیّت .^۴

^۱ - به ئیسنادیکی صحیح ئینو عه ساکر رپوایه تی کردووه ، سیوطی ده لیت : ئیسناده که ی دروسته . (تاریخ الخلفاء) لایه ره ۳۲ .

^۲ - ئیسناده که ی باشه . ئه بو نعیم به ئیسنادیکی باش ده ره یسانی بو کردووه . سیوطی هه مان شتی وتووه . (هه مان سه رچاره)

^۳ - فه رموودی صحیح له صحیحی سونه ته کانی ترموزی (۲۸۹۸) وه رکراوه .

^۴ - تاریخ الخلفاء (لا ۳۴) .

"چاکه کانی"

فهل و چاکه کانی "صديق" (ﷺ) نهونده زورن له ژماره نايهن ، ئيمه ههريه مانه ي لى باس دهکين :-

١ - فهرموده ي خواي پهروهر دگار : ﴿ثَانِيَانِ اِنَّ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا﴾ سورة التوبة آية " ٤٠ " .^١

وه له ئه بوبه کر خويه وه (ﷺ) دهليت : (کاتي له ئه شکوهت بووين به پيغه مبهري خوا (ﷺ) ممت : خو ئه گهر سهيري ژيړ پي ي خويان بکه ن ده مان بينن ، ئه ويش فهرمو ي : " گومان ت چي يه ئه ي ئه بو به کر به دوو کهس که سي يه ميان - الله - يه .^٢

٢ - يه که مين کهس له گهل پيغه مبهري خوا (ﷺ) دا نويزي ئه نجامد وه ، له زه يدي کوړي ئه رقه م (ﷺ) وتوويه تي : " يه که مين کهس له گهل پيغه مبهري خوا (ﷺ) نويزي ئه نجامدا ئه بوبه کر صديق بوو .^٣

٣ - پرگار کراوي خوا له ناگر :-

له عايشه وه (ﷺ) دهليت : " جارئك ئه بوبه کر هاته ژوره وه بو لاي پيغه مبهري خوا (ﷺ) ، ئه ويش پي ي فهرموو : تو له لايه ن خودا وه له ناگر پرگار بوويت (نازاد بوويت) . لهو کاته وه (به نازاد کراو) ناوړا وه .^٤

٤ - گه وړه ي پيراني ئه هلي به هه شته :-

له پيشه وا (علي) يه وه (ﷺ) ، له پيغه مبهره وه (ﷺ) گيړاويه تيه وه ، فهرموويه تي : ئه بوبه کر و عومهر گه وړه ي پيراني ئه هلي به هه شتن له ناو ، هه موو ميلله تاني پيشوو دواينيشدا ، جگه له پيغه مبهران و نيروان ، ئه م هه واليه ان پي نه ده ي) .^٥

^١ - واتاي ثابته که : يه کيک بوو لهو دوو کهسه کاتيک ههرو وکيان له ناو نه شکوه ته که دا بوون .. پيغه مبهريش (ﷺ) دلي دايه وه و پي ي وت : خه فدت مه خز ، دلتيابه خواصان له گه له .

^٢ - صحيح . بوخاري و موسليم ريبوايه تيان کردوه .

^٣ - نينو خيشه به نيساديکي راست گيړاويه تيه وه ، تاريخ الخلفاء ص ٣٣ .

^٤ - صحيح . صحيح فهرموده کاني ترمزي (٢٩٠٥) .

^٥ - فهرموده که : عن علي (ﷺ) عن النبي (ﷺ) قال " ابوبکر و عمر سيدا لحو ل اهل الجنة من الاولين و الاخرين ما خلا النبي و المرسلين ، لا تخبرهما يا علي " .

۵ - وه له (عبدالله کورې حنطب) هوه پیغه مېهری خوا (ﷺ) چاوی به نه بوبه کړ و عومهر کهوت ، فهرمووی : " هذان منی السمع و البصر " واته : نه م دووانه هیواي چاو و گوین .^۱

۶ - هرودها احمد و کهسانی تریش له علی یوهه گپړاویانه ته وه ، فهرموویه تی : " باشتړین کهسی نه م ئومه ته پاش پیغه مېهره کی (ﷺ) نه بوبه کړ و عومهرن " .
زه هبی ده لیت : نه م فهرمووده یه به (تواتر) * له علی و مرگړاوه ، دهی له عنه تی خوا له کومه لی (رافضة) بیت چهند بیئاگان)^۲ .

" چهند لاپره یه کی روونک له ژبانی نه بوبه کړدا "

هه لویستی یه که م : " پیاویک باومره کهی ناشکرا ده کات " له کاتیکدا زوریک له هاوه لانی پیغه مېهر (ﷺ) نیمانی خو یان دهشارده وه تا پوریک خدا د مرویان به پرودا ده کاته وه و ناینه که یان سهرده خات ، که چی نه بوبه کړ له له پرودا - وه ستانیکي بی وینه دا هه لساو باومړی خو ی ناشکرا کړد ، جا با بی باومهران هر پیاوان ناخوش بیت .

خوینهری به ریز گو ی بگره بو نه م هه لویسته : له علی کورې نه بی طالیه وه ، فهرموویه تی : (بینیم قوره ش نازاری پیغه مېهری خوا یان ددها (ﷺ) . یه کی پالی پیوه ددها ، یه کی راپیده وه شاند و نه یانوت : نه م تو ی خواکانت کردوه به یه ک خوا ؟ علی فهرمووی : سویند به خوا که س لیمان نریک نه بوبه وه نه بوبه کړ نه بی له می ددها و پالی به وه وه ددها ، نه وی تری راده وه شاند و دهیوت : وهی بو ئیوه ، و نه م نایه ته ی ده فهرموو : ﴿ اتَّقُوا رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ ﴾ سورة غافر آية (۲۸) . واته : نایا رهوا یه پیاویک بکوژن ته نها تاوانی نه وه یه که ده لیت : په رومردگارم - الله - یه .

صحیح . له صه حجه کانی سوننته کانی ترمزی (۲۸۹۷) .

۱ - صحیح . ترمزی ریوا یه تی کردوده . فهرمووده ی ژماره (۸۱۴) .

* تواتر : ناوبه ناو = یه کله دوا یه ک .

۲ - له تاریخ الخلفاء لاپره ۴۵ ودرکړاوه ، رافضة : نه م کومه له یمن که حه زره تی نه بوبه کړ و عومهر و عوسمان به همد ودرناکرن . (ودرکیر)

پاشان پێشهوا عهلی ئه‌و بوردهیهی* له‌سه‌ر شانی بوو لای برد و ئه‌وه‌نده گریا تاوه‌کو پێشی ته‌رپوو . پاشان فه‌رمووی : سویندتان ئه‌ده‌م به‌خوا ، داخۆ ئیماندارانی سه‌رده‌می فیرعه‌ون باش بوون یان ئه‌بویه‌کر ؟ خه‌لکه‌که‌ بێ ده‌نگ بوون ، ئه‌ویش فه‌رمووی : بۆ وه‌لام ناده‌نه‌وه ؟ سویند به‌خوا یه‌ک سه‌عاتی ئه‌بی به‌کر باشته‌ له‌ هه‌زار سه‌عاتی ئیمانداریکێ ئه‌هلی فیرعه‌ون ، ئه‌و ئیمانی شارده‌بوویه‌وه ، به‌لام ئه‌بو به‌کر ئیمانه‌که‌ی خۆی ئاشکرا کرد)^۱ .

هه‌لویستی دووه‌م : " پۆژی به‌در "

ئێین عه‌سا‌کر له‌ ئێین سه‌رینه‌وه‌ ده‌ره‌ینانی کردووه‌ که‌ عبدالرحمن ی کو‌ری ئه‌بی به‌کر له‌ جه‌نگی به‌دردا له‌گه‌ڵ بێ باوه‌ر‌اندا بوو !! کاتی موس‌لمان بوو به‌ باوکی وت : پۆژی به‌در هاتیه‌ پێش چاو‌م ، به‌لام من خۆم لی‌ت لادا بۆ ئه‌وه‌ی نه‌تکوژم ، که‌چی ئه‌بویه‌کر فه‌رمووی : به‌لام ئه‌گه‌ر من چاو‌م پیت بکه‌وتایه‌ خۆم لی‌ت لانه‌ئدا) .

له‌م هه‌لویسته‌وه‌ باوه‌ری ئه‌بویه‌کر ده‌رده‌که‌و‌یت له‌گه‌ڵ ئه‌و بنه‌چه‌ و مه‌عه‌نه‌ راسته‌ی که‌ هه‌یبوو له‌ پێش‌خستنی خۆشویستنی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا . پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی : (لای‌ؤمن‌ أحدکم حتی‌ أکون‌ أحب‌ الیه‌ من‌ نفسیه‌ ، و ولده‌ و أهله‌ و الناس‌ اجمعین)^۲

واته‌ : هه‌یج که‌س له‌ ئێوه‌ باوه‌ر ناه‌ینیت هه‌تاوه‌کو منی له‌ نه‌فسی خۆی و من‌دال و ته‌هل و هه‌موو که‌سی‌ک خۆشته‌ر ده‌و‌یت .

وه‌ ئه‌بو یه‌عقوبی نه‌رجوری ده‌لیت : هه‌ر که‌س ئیدی‌عای خۆشه‌ویستی خوا بکات و به‌ گوێره‌ی به‌رنامه‌که‌ی هه‌لس و که‌وت نه‌کا ئه‌وه‌ ئیدی‌عاکه‌ی درۆیه‌ ، وه‌ ئه‌وینداری‌ک له‌ خوانه‌ترسی‌ت ئه‌وه‌ له‌ خۆبایی یه‌)^۳

* جۆزێگ به‌رکی نه‌وسه‌رده‌مه‌یه .

۱ - تاریخ‌ الخلفاء . لاپه‌ره : ۳۷ .

۲ - بوخاری و موس‌لیم رییوایه‌تیان کردووه .

۳ - جامع‌ العلوم مه‌حکم لاپه‌ره (۵۲۴) .

ه‌لوئستی سیّ یه‌م : پوژی وه‌فاتی پیغه مبه‌ر (ﷺ) .

له ئیبن عه‌باسه‌وه (ﷺ) : کاتی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کرد نه‌بویه‌کر (ﷺ) هاته‌ دهره‌ ۵۰ عومهر (ﷺ) له‌وکاته‌دا خه‌ریک بوو قسه‌ی بوّ خه‌لکی ده‌کرد) ^۱ فهرمووی : ئه‌ی عومهر دانیشه‌ ، به‌لام عومهر پازی نه‌بوو دانیشیت ، دیسان فهرمووی : دانیشه‌ و شایه‌تومان بینه‌ . ئینجا فهرمووی : (ئه‌وجا ئه‌ی خه‌لکینه‌ ههر که‌س له‌ ئیوه‌ (مُحَرِّمٌ ﷺ) ده‌پهرستیت ئه‌وه‌ (مُحَرِّمٌ ﷺ) پوشت و وه‌فاتی کرد ، وه‌ ههر که‌س له‌ ئیوه‌ خوا ده‌پهرستیت ئه‌وه‌ خودا زیندووه‌ و نامری ، خوای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَمَاتُ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنِ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾ سورة آل عمران آیه ۱۴۴ .

واته‌ : (مُحَرِّمٌ ﷺ) ته‌نها پیغه مبه‌ریک نه‌بووه‌ وه‌فاتی کرد بیست بیگومان پیغه مبه‌رانی پیش شه‌میش وه‌فاتیان کردووه‌ ، ئایا ئه‌گهر وه‌فاتی کرد یان کوژرا و شه‌هید بوو ، ئیوه‌ پاشگهن ده‌بنه‌وه‌ و هه‌لده‌گه‌رینه‌وه‌ ؟ خو ئه‌وه‌ی هه‌لگه‌رینه‌وه‌ و پاشگهن بیته‌وه‌ ، ئه‌وه‌ ههرگیز زیان به‌ خوا ناگه‌یه‌نیت ، له‌ داهاتوویه‌کی نزیکدا خوای گه‌وره‌ پاداشتی سوپاسگوزاران ده‌داته‌وه‌) .

وتی : سویند به‌ خوا خه‌لکی وه‌ک ئه‌وه‌ی نه‌یانزانی بیّ که‌ خوای په‌روهردگار ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاندووه‌ ، هه‌تا نه‌بویه‌کر خویندیه‌وه‌ و خه‌لکی هه‌موو وه‌ریان گرت و ده‌یان وته‌وه‌ .

ئین شهاب ده‌لیت : سه‌عیدی کوپری موسه‌یب هه‌والی پیدام که‌ عومهری کوپری خه‌تاب (ﷺ) فهرمووی : سویند به‌ خوا ههر ئه‌وه‌نده‌ ئه‌زانم گویم له‌ نه‌بویه‌کر بوو ئه‌م نایه‌ته‌ی خویند ئیتر له‌ ده‌ست و پیّ که‌وتم و لاقه‌کانم هه‌لیان نه‌ ئه‌گرتم و که‌وتمه‌ سه‌ر زه‌وی و ئه‌ی کاته‌ زانیم به‌راستی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کردووه‌) ^۲ .

^۱ - له‌ و ته‌کانیشی له‌و روژده‌دا : (پیاوانیک له‌ دوو رووه‌کان وا بانگه‌شه‌ نه‌که‌ن که‌ گوايه‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌فاتی کردووه‌ ، نه‌خیر ئه‌و نه‌مردووه‌ ، به‌لکو بوّ لای په‌روهردگاری رۆشتووه‌ هه‌روه‌ک موسای کوپری عمران ، سویند به‌ خوا پیغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌گه‌رینه‌وه‌ و نه‌وسا ده‌ست و پیّ ی ئه‌وانه‌ی ئه‌لین وه‌فاتی کردووه‌ ده‌پریت !!) له‌ به‌ر شوک و کتوپری رووداوه‌ که‌ ئه‌مه‌ی ده‌فهرموو .

^۲ - بروه‌انه : الحلیه (۲۹ / ۱)

هه لویستی چوارهم : " پوژانی هه لگه پانه وه له ئیسلام "

(هیشتا چه ند پوژیک تینه پهری بوو به سهر وه فاتی پیغه مبر (ﷺ) خوادا)
ئیسلام تووشی تیگیران و پیکدادانیکی ترسناک هات له گه ل نهو بتپهرستییهی که سهر له
نوئ و له پر گه پرایه وه ناو بیروباومری خه لکی و ههروه ها نهو خاچ پهرستی یه ی که له
باکووری دوور گه دا نیشته جی بوو ، پیگهی له چوونه ناو ئایینی ئیسلام دهگرت و به
توندی دهعوای ئیسلامی رت دهکرده وه به رهه لستی دهکرد)^۱ .

پیشهوا زه هه بی ده لیت : -

کاتی هه والی وه فاتی پیغه مبر (ﷺ) له دهروبهری مه دینه بلاو بوویه وه ،
ژماره یه کی زور له هوزه عمره به کان له ئیسلام پاشگهز بوونه وه و زه کاتیان نه ده دا ، نه وه
بوو نه بوبه کر هه لسیاه وه بو به گزا چوون و جهنگ له دژیان ، به لام عومهر و چه ند
که سیکی تریش داوای نه وه یان لی نه کرد که واز بیینی له به جهنگ هاتن له دژیان .
نهویش فهرمووی : (و الله لومنعون عقلاً أو عنفاً ، كانوا يؤدونها الى رسول الله عليه الصلاة و
السلام لقا تلثمهم على منعها) واته : سویند به خوا نه گهر له ژایانی پیغه مبر (ﷺ) دا زه کاتی
سائیک یان کاره می یه کیان دا بیته پیغه مبر (ﷺ) و ئیستا نه یه دن ، نهوا له سهر
نه دانی له ژیان نه جهنگم ، عومهر فهرمووی : چوون نه ته وی به گز نهو خه لکه دا بجیت کاتی
پیغه مبر (ﷺ) فهرموویه تی : (أمرت أن اقاتل الناس حتى يقولوا : لا اله الا الله ، و أن محمداً
رسول الله ، فمن قالها عصم ماله و دمه الا بحقها و حسابها على الله) .

واته : فهرمانم پی کراوه بجهنگم له گه ل ههر یه کیکا تاوه کو ده لیت : " : لا اله الا
الله ، و أن محمداً رسول الله " ، خو ههر که سی نه مه بلی ، نهوه مال و خوینی پاریزراو ده بی
مه گهر به هه ق و لیپرسینه وهش لای خوایه .

نه بوبه کریش فهرمووی : (سویند به خوا به گزنی نه وه دا نه چمه وه که جیاوازی
نه کات له نیوان نوێژ و زه کاتدا ، ناخر زه کات مافیکی دارایی یه ، پیغه مبر (ﷺ)
فهرموویه تی : (الا بحقها - واته : مه گهر به هه ق) .

^۱ - پروانه (فقه السيرة) ی غه زالی - (۴۹۳) .

عومەر فەرمووی : سویند بەخوا هەر ئەوەندەم زانی که خوا سنگی ئەبوبەکر ی بۆ جەنگ فراوان کرد بوو ، ئیتر منیش زانیم ئەو هەقە . بوخاری و موسلیم و کەسانی تریش گێراویانەتەو .

ئەو بوو ئەبوبەکر (رەحمەتی خۆی لی بیت) له سەر هەموو بەرە و پیشگەکان لیوای هەلگرت بۆ شەر .

(بیابان لە ژبانی پیغمبهریشدا (ﷺ) نموونە ی ئەم جەنگە خۆیناوی یە ی بەخۆیەو نەدیوو .

ئەو بوو مەیدانی جەنگە که فراوان بوو دەستی یارمەتی یەک لە دوا یەک دەهات و هەروەها تیچوونەکانی زۆر بوون وە قوربانیی زۆریشی لی کەوتەو ، بەلام ئەو پیاوانە ی کە لە سەر دەستی پیغمبهری خوا (ﷺ) له سەر هەقناسی و گیانفیدیای لە پیناویدا پەرورده بوو بوون ، ئەو بەکردهو راستگۆیی خۆیان لەگەڵ خوادا سەلماندو وەک پالەوانیکی بی ئەندازە هەلسانەو بەو سەنگە گرانانە ی دەیانهاویشت وەها زەرەیان دا لە بقیەستی لە جەزیرەدا پشتیانی شکاند و گیان و پۆحی گوشتین و بۆ هەمیشە دایمراکەندەو ، وە پۆمەکانیشیان لە سنوورەکان دەرپەراند)^۱

وە دەسلەت و هەیبەتی هەلگەراوەکانیان نەهیشت ، ئەو بوو هەندیکیان گەرانەو بەو هەشی ئیسلام و هەندیکیان تیاچوون دوور لە ئیسلام .. دوا ی ئەو چەند سالیکی کەم پینەپەری هەتا ئیسلام لیوانی دەریاو ووشکانی بوو ، لیوانی چاوو گۆی بوو ، لە کاتی کدا ئاینەکانی تر بوونە پەراویز لە ژباند .

هەلویستی پینجەم : " کۆ کردنەو ی قورئان " .

بوخاری لە زیدی کوپی ثابت گێراویەتیەو ، و تویەتی : ئەبوبەکر پاش کوژرانی ئەهلی یەمامە ناردی بە دوامدا و عومەریشی لە لابوو . ئەبوبەکر وتی : عومەر هاتوو بۆلام دەلیت : پۆژی (یەمامە) کوشتاریکی زۆری لی کەوتەو ، وە من لەو ئەترسم که کوشتار بگاتە خۆینەرانی قورئان لە جەنگەکاندا و تیاچن و زۆربە ی قورئان ون بیئ ، مەگەر کۆ بکریتەو ، وە من وای بە باش ئەزانم قورئان کۆبکریتەو ، ئەبوبەکر فەرمووی :

^۱ - برانە (فقه السیره) ی غەزالی (۴۹۳) .

منیش به عومرم وت : چۆن کارى بکه م که پیغمبرى خوا (ﷺ) پى ی هه لئه ساوه .
عومریش وتى : سویند به خوا ئەمه کارىكى باشه و بهردهوام عومر دههات بۆ لام بۆ
ئهم مه بهسته تاوه کو خوا دل و دهر وونى بۆ ئەم کاره فراوان کردم و منیش هاتمه سهر
پرای عومر .

زهید وتى : عومریش هه لای دانیشتبوو هیچی نه ئەوت ئەبویه کر وتى : تۆ
گهنجى ژیرى ، و هیچ تۆمه تیکیشت له سهر نى یه ، تۆ ئەوسا وهحیت بۆ پیغمبرى
خوا (ﷺ) دهنوسیوه له بهر ئەوه داوات لى ئەکهین که به دواى قورئاندا بگهڕییت و
کۆى کهیته وه .

زهید ده لیت : سویند به خوا ته کلیفی گواستنه وه ی کیۆک له لام له م فرمانه ی
پیم کرا به کۆ کردنه وه ی قورئان ، گرانت نه بو . وتم : چۆن کارىک ئەکه ن که پیغمبر
(ﷺ) نه یکردوه ؟ ئەبویه کر فهرموى : سویند به خوا کارىكى باشه ، ئەوه بوو به
بهردهوام دهچومه لای تا خوا سینه ی فراوان کردم بۆ ئەو کاره ی سینه ی ئەبویه کر و
عومرى بۆ فراوان کرد بوو ، ئەوه بوو گه پام به دواى قورئاندا و له سهر پارچه په رپۆ و
له سهر بهرد پیسته و له ناو سینه ی پیاواندا وهرم گرت و کۆم ده کرده وه ، تا دوو نایه تی
سوره تی توبه م له لای خوزهیمه ی کوپى ثابت دۆزیه وه که پیشت له غه یرى ئەوم
نه بیستبوو ئەویش ئەم دوو نایته بوو : ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۲۸) فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (۱۲۹)﴾ سورة التوبة آية (۱۲۸ - ۱۲۹) .

ئەوه بوو ئەو له وحانه ی که قورئانى پیروزی له سهر کۆ کرایه وه له لای ئەبویه کر
مایه وه تاوه فاتى کرد پاشان لای عومر بوو تا وه فاتى کرد دواتر له لای حه فصه ی کچی
عومر مایه وه (پهمزای خواى لى بىت) .

ئەبویه على له على یه وه ده گىریته وه ، فهرمویه تی : گه وره ترين پاداشت له
کۆ کردنه ی قورئاندا (المصاحف) بۆ ئەبویه کره ، ئەبویه کر یه که مین کهس بوو قورئانى
له دوو توپى دوتا بلۆدا کۆ کرده وه .

" ترسی ئه بوبه کر له وهی حرام بخوات "

وه هیبی کوری و مرد ده لیت : - (هیندهی پایهی مزگهوت (قیام الیل) بکهیت هیچ سوودت پی ناگهیه نیت تاوه کو ناگاداری ئه وه نه بیت که ده چیته ناوسکت ئایا حه لاله یان حرام ؟) .

عومهری کوری خهتاب (رحمهتی خوای لی بیت) ده فرمویت : ئیمه له ده بهش نو بهشی حه لالمان واز لی ده هینا له ترسی ئه وهی نه وهک بکهوینه حرامه وه) .

خاتوو عائیشه (رحمهتی خوای لی بیت) باسی ئه بوبه کر مان بو دهکات و ده لیت : وهختی خوی ئه بوبه کری صدیق (رحمهتی خوای لی بیت) غولامیکی هه بووکه (خراج)^۱ ی لی و مرده گرت ، ئه بوبه کر هه میسه له خهراجی ئه وی ده خوارد ، پوژتیکیان غولامه کهی شتیکی بو ئه بو به کر هینا ئه ویش وه جارن لی ی خوارد .

غولامه که وتی : ئه زانی ئه مه چی بوو ؟ ئه بو به کر فرمووی چی بوو ؟ وتی : له نه فامیدا (فال)^۲ م بو که سیك گرت هوه ، ده زانم که شتیکی خراپه و درویه ، به لام من هه لمخه له تاند ، ئه ویش پی مگه یشت و به و هویه وه ئه مه ی پی دام که تو لیت خواریده ئه وه بوو ئه بو به کر هه ر ئه وهی بیست دهستی به ناو قورگیدا کرد هه تا هه رچی یه که له گه دهیدا بوو هینایه دهره وه) . بوخاری پیاویه تی کرد وه^۳ .

" به خشینی له پیناوی خوای گهوره دا "

هه لوسته کانی ئه بوبه کر (رحمهتی خوای لی بیت) له مال به خشیندا زوړن ، ئیمه هه ر ئه مه نده مان به سه باسی بکهین : -

^۱ - خراج / شتیکه خاوهنی کۆیله له سه ر کۆیله کهی فهرزی دهکات له وهی هه ر روژتیک به دهستی ده که ویت شتیکی بداتی و باقی یه کهی هه لگری بو خوی .

^۲ - فال یان (کهانه) ، ئیدیعا به غه میزانی ، غه مییش ته نها خوا دهیزانی ، نه وانهش خه ریکی نه م کارانه ن ده جال و جهرده ن و مالی خه لکی به نا هه ق ده خۆن ، حه رامه هه ر کهس به چیته لای نه وانه و بۆی هه مه بیگه یه نیتته پله ی کوفر .

^۳ - محمدی ئه یب سیرین ره جه تهی خوای لی بیت ده لیت : ناگادار نیم هیچ که سیك له بهر خوارد نیک خوارد بیتی خوی رشان دبیتته وه غه بری ئه بوبه کر ، ئه جه د له (الزهد) داکتر لویه تی هه ر .

۱- فرموده‌ی خوای په‌روم‌دنگار : ﴿وَسَيَجْنِبُهَا الْأُنْثَى (۱۷) الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى (۱۸) وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى (۱۹) إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى (۲۰) وَلَسَوْفَ يَرْضَى (۲۱)﴾
سورة الليل آیه (۱۷ بۇ ۲۱) .

واته : جا خواناس و پاریزنگاران له‌و سزا و ناگر و ناخوشیه دور ده‌خوینوه ،
ئه‌و جوړه که‌سه‌ی مال و سامانی (ده‌بخشیت) به‌و دل و دهرونی خو‌ی خاوین
ده‌کاته‌وه ... له‌ کاتی‌کدا که‌ که‌س چاکه‌یه‌کی وای به‌سهریه‌وه نی یه‌ پاداشت بدریته‌وه ..
ته‌نها مه‌به‌ستی په‌زامه‌ندی خوای به‌رز و بلنده ، (سویند) به‌ خوا پازی و خوشنود
ده‌بیئت .

نیمامی قورتوبی ده‌لیت : (پای زوړینه له‌سهر ئه‌وه‌یه که‌ ئهم سوره‌ته‌ له‌
ده‌باره‌ی ئه‌بویه‌کر دا (رحمه‌تی خوای لی بیئت) هاتوه‌ته‌ خواره‌وه ، نیت‌رچ به‌هره‌یه‌ک
له‌مه‌ گه‌وره‌تر و چ نیشانی‌ک له‌مه‌ به‌نرختر هه‌یه ؟

هه‌روه‌ها ئیبنو عباس (رحمه‌تی خوای لی بیئت) ده‌لیت : (بی باوه‌ران ئازاری
بیالیان دده‌ا) ئه‌ویش ده‌یوت : (أَحَدٌ .. أَحَدٌ) واته : (خوا تا‌ک و ته‌نهایه) ..
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لایدا تیپه‌ری و فره‌مووی : (أَحَدٌ ، یعنی الله تعالی ، ینجیک) مه‌به‌ستی
له‌ (احد) خوای گه‌وره‌یه ، و خوا پزگارت ده‌کات (پاشان به‌ ئه‌بویه‌کری فره‌موو (یا ابا
بکر ، ان بلا لا یُعْذِبُ فی الله) واته : (ئه‌بویه‌کر ، ده‌بینی بیلال وا له‌ پیناو خوادا ئازار
ده‌دریت) .

ئهو به‌کریش (رحمه‌تی خوای لی بیئت) له‌ مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
تیگه‌یشت ، بویه‌ خیرا به‌ره و مال که‌وته‌ پری و ئوقیه‌یه‌ک^۱ زیپری هینا و بردی بو
ئومه‌ییه‌ی کوپری خه‌له‌ف که‌ گه‌وره‌ی بیلال بوو ، پی‌ی فره‌موو : بیلام پی‌ی ده‌فروشی ؟
وتی : به‌لی ، ئه‌وه‌ بوو لی‌ی کپری و ئازادی کرد ، که‌چی بی باوه‌ران ده‌یانوت : ئه‌وه
ئه‌بویه‌کر بویه‌ بیلالی ئازاد کرد له‌بهر چاکه‌یه‌ک که‌ بیلال به‌سهریه‌وه هه‌یبوه‌وه ، خوای
گه‌وره‌ش دهره‌ق به‌م وتانه ئه‌فرمویت : (و ما لأحد عنده من نعمة تجزى الا ابتغاء وجه ربه
الأعلى و لسوف یرضی)^۲

^۱ - تۆقیته / واته (۸۴) مسقال .

^۲ - بېروانه (الجامع الاحکام القرآن) ، (۲۰ / ۷۸ - ۸۰) .

۲- پیغمبر ﷺ (دهرمویت : - هر كه س چاكه كی به سهر مانوه هه بوو بیت پاداشتمان داوه ته ، بیجگه له نه بو به كر ، به راستی چاكه كانی نهو ته نها خوا له قیامه تدا پاداشتی ده داته وه ، وه مالی هیچ كهس هینده ی مالی نه بو به كر سودی بو من نه بووه)^۱ .

۳- له عومری كوری خه تاب وه (رهحمه تی خوی لی بیت) ده لیت : (پیغمبری خوا ﷺ) فرهانی پی كر دین به به خشین (صدقه) ، هاوكات منیش له ماله وه پاره م هه بوو ، به خو م وت : نه مړو پیشی نه بو به كر نه ده مه وه ، نه گهر چی تا نیستا نه متوانیوه پیشی بده مه وه ، ده لیت : نیوه ی دارایی یه كه م هیئا پیغمبری خوا ﷺ (فره مووی : (ما أبقيت لأهلك ؟) .

واته : چیت بو مال و مناله كانت جی هیشتووه ؟ و تم : هینده ی نه م هم بو داناون ، ئینجا نه بو به كر هات به خوی و هه موو دارایی یه كه یه وه . پیغمبر ﷺ (پی ی فره موو : (یا ابا بكر ، ما أبقيت لأهلك ؟) نه ی هیچت بو مال و منال داناه ؟ وتی : خوا و پیغمبره یان ﷺ (به سه (خوا و پیغمبری خوام ﷺ) بو به جی هیشتوون) . منیش به خو م وت : هر گیز بو هیچ شتیک پیشی ناكه وم^۲ .

"گریانی نه بو به كر له نیو دهستی خالقیدا"

له عائیشه وه (رضی الله عنه) : پیغمبر ﷺ (فره مووی : (مروا ابابكر فليصل بالناس) واته : (به نه بو به كر بلین با نویژ بو نهو خه لكه دابه سیّت - عائیشه وتی : (نه ی پیغمبری خوا ، نه گهر نه بو به كر بخریته جی ی تو خه لك له بهر گریانی گوییان له هیچ نابی ، بفرموو با عومر نویژ دابه سیّت بو خه لك) عائیشه ده لیت فره مووی : (مروا ابابكر فليصل بالناس) عائشه ده لیت : به حه فصه م وت : پیی بلی نه گهر نه بو به كر لهو جیه دا بوهستی خه لك گوییان له هیچ نابیت ، بلی به شكوم فره مان بدات عومر نهو كار ه بكات ، حه فصه ش پوشت پی ی وت ، پیغمبری خوا ﷺ (پی فره موو (انكن لأنسن

^۱ - صحیح / صحیحی سوننه ته كانی ترمزی (۲۸۹۵) فره موده كه : (ما لأحد عندنا يد الاوقد كافينا ، ما خلا ابابكر ، فإن له عندنا يد كافية الله بها يوم القيامة ، و مانفعني مال أحد قط مانفعني مال أبي بكر) .

^۲ - فره موده ی (حسن) : صحیحی سوننه ته كانی ترمزی (۲۹۲۰) ، المشكاة (۶۰۲۱) .

صاحب یوسف ، مروا أبابکر فیصل بالناس) - بهراستی ئیوهش بوون به هاوه له کانی یوسف ، برۆن به ئه بوبه کر بلیت با نوێژ بۆ ئه و خه لکه دابه سیّت - چه فسه ش به عایشه ی وت : (ئوه من نیم له تۆوه توشی خیر بم) .^۱

" زوهدی^۲ ئه بو به کر له دنیا "

له زهیدی کوپی ئه رقه موه : جاریک ئه بوبه کر تینووی بوو جامیکیان بۆ هیئا که ئاو و ههنگوینی تیا بوو ، کاتی نزیکه کردوه له ده می ، دهستی به گریان کردو ئه وانه ی ده ور و به ریشی خسته گریان ، ئه و بێ دهنگ بوو که چی ئه وان هه مر ئه گریان ، پاشان دهستی کردوه به گریان بهرا دهیه ک خه لکه که وایان ده زانی ناتوانن پرسیا ری لی بکه ن له هۆی گریانه که ی ، پاشان دم و چاوی سپی و هاته وه سه رخۆ ، پیاان وت : چی وه ها بۆ ئه و گریانه و روژاندیتی ؟

فه رمووی : جاریک له گه ل پیغه مبه ری خوا دا (ﷺ) بووم ، ده مبینی به رده وام شتیکی له خۆی دوور ئه خسته وه و ئه یفه رموو : (وازم لی بیئه ، وازم لی بیئه) وه من هه یچ نه ئه دی ، وتم : ئه ی پیغه مبه ری خوا ، ده بینم شتیکی له خۆت لا ئه ده یت و هه یچیشته له گه لدا نابینم ؟

فه رمووی : (هذه الدنيا تمثل لي بما فيها ، فقلت لها : اليك عني ، فتحت و قالت : أما والله لن أنقل مني لا ينقل مني من بعدك) . واته : فه رمووی ئه وه دنیا یه و خۆیم به هه موو شتیکیه وه نیشان ئه دات ، منیش پیتم وت : وازم لی بیئه ، ئه ویش خۆی لاداو وتی : سویند به خوا ئه گه ر تۆ له دهستم ده رچووی ، ئه وانه ی دوا ی تۆ له دهستم ده رناچن) . ئه بو به کر فه رمووی : منیش ترسام ئه وه دنیا بیته گه یشتیته من ، ئه وه گریانمی^۳

^۱ - صحیح : صحیح سونه ته کانی تهرمزی (۲۹۰۰) ، ابن ماجه (۱۲۳۲) .

^۲ - دنیا نهو یستی و پشت لی هه لکردنی .

^۳ - نیه سنده که ی باشه ، حاکم و به زار ریوا یه تیانی کردوه ، عیراقی ده لیت : نیه سنده که ی باشه .

"ہندی کوتار و نامؤزگاری بہ جیماو لہ نبوبہ کر"

۱- لہ یہ حیای کوپی ئہبی کثیرہ وہ دہلیت (ئہبو بہکر ﷺ) ، لہ وتاردا دہیفرموو : (کوان دہم و چاو جوانو پاکہکان ئہوانہی لہ خوئیان پازی بوون ، کوان ئہو پاشایانہی کہ شارانیان بینا ئہکرد و بہدیوار دہوریان ئہدا بو پاریزگار یکردنی ؟
لہ کوین ئہوانہی لہ شوین و جیگاکانی شہر دا سہر کہ وتنیان بہ دہست ئہہینا ؟
بہراستی پوژگار و زہمانہ ملکہچی تاریکی گوڑہکانی کردن ... دہی خیراکہن ، دہی خیراکہن ، خوٹان پزگار کہن .^۱

۲- عبد اللہ ی کوپی عکیم دہلیت : ئہبو بہکر وتاری بو دہداین ، پاش ئہوہی لہ ستایشی پەرہردگار بوہ وہ فہرموی : (لہ پاشان ، وہسیہتی ئہوہتان بو دہکم کہ تہقوای خوا بکہن و ستایشی بکہن بہ جوانترین شیوہ کہ شایستہی ئہوہیت ، وہ ترس و خوشہوہستی خوا ئاوہتہ بکہن ، ہمروہک داوا کردن و پی داگرتن لہسہری پیکہوہ گری بدن ، بہراستی خوای گہورہ بہم شیوہیہ مہدحی زہکریا و ئہہلکہکی کرد ، فہرموی : ﴿... إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ﴾ سورة الأنبياء آية (۹۰) . واہ : بہراستی ئہوانہ چالاک و گورج و گول بوون لہ ئہنجامدانی ہموو خیر و چاکہیہکدا و نزای بہ کولیان دہکرد ، بہ ئومیدی پرحمہت و بہہشتی ئیمہ و لہ دوزخ و خہشمی ئیمہ دہترسان و ئہ وان ہہمیشہ گہردن کہچ بوون بو ئیمہ ..

ئہی بہندہکانی خوا بزائن کہ خوا نہفسی ئیوہی بہ ہق بہ بارمتہ گرتوہ لہسہر ئہوہش پہیمانی لیوہر گرتوون ، ئہو شتہکہمہ لہناو چوہوی لی کریون بہشیک کہ زور و نہبراوہیہ ، ئہوہیش قورئانہ کہ فہرمایشتی خوایہ و شوینوارہکانی لہناو ناچیت و پووناکی یہکہی ہہمیشہیی یہ و ناکوڑیتہوہ ، دہ ئیوہش بہ راست و ہریگرن و پہند و نامؤزگاریہکانی و ہرگرن و داوای ئہوہبکہن لہ خوا کہ لہ پوڑی قیامہتدا لہ نووری قورئان بی بہش نہبن ، بہراستی خوا بو بہندیہتی کردنی خوئی بہدی ہیناوان ، فریشتہ بہریزہ نووسہرہکانی کردوہتہ و ہکیل بہ سہرتانہوہ و ناگاداری ہمکاریکن کہ ئہنجامی ئہدہن ، پاشان ئہی بہندہکانی خوا ئہوہ بزائن کہ ئیوہ لہوادہیہکدا بہ یانی و ئیوارہ دہکہنہوہ کہ زانیاریتان لہسہری نی یہ و نادیارہ ، ئہگہر ئہتوان کاتہکانتان لہ فہرمانبہرداری

^۱ - بروانہ : صفہ الصفوہ (ﷺ / ۱۳۶) .

خودا ته او بکهن و به سمر بهرن ، نهوا نهو کاره بکهن ، له راستیدا ناتوانن نهوه بکهن به یارمه تی خوا نه بیټ ، دهی هلسن پیشپرکی بکهن له سمر نهو دمرفتهی بؤ کار کردن پیتان دراوه پیش نهوهی بوار و فرسعت تان نه مینئ و بهرو خراپهی کاره کانتان بتانگیریتهوه ، خه لکانیک هه نهو موله تهی بویان دانراوه داویانه بهکه سانیکی تر و خویان له بیر کردووه ، نهکهن وهک نهوان بن ، خیراکهن ، خیراکهن ، خوتان قوتار کهن ، چونکه بهراستی تالبیکی خیرا و به پهله تان له پیشه وهیه . (واته فریشتهی گیانکیش)^۱.

" راسپاردهی نه بو به کر بؤ عومر له سهرمه رگدا "

له عبدالرحمن ی کوپی عبدالله ی کوپی سابطه وه ده لیت : کاتی نه بو به کر (ﷺ) کهوته سهره مرگ ، بانگی له عومر کرد و پی ی فمرموو : (نهی عومر له خوابترسه و نهوه بزانه که خودا چهند کاریکی هیه له پرژدا که له شهودا وهریناگریټ ، وه چهند کاریکی به شهو دا دهوټ که له پرژدا وهریان ناگریټ و قبولی ناکات ، بهراستی هه تا فهرزه کان جی به جی نه کهیت خودا سوونهت و چاکهت لی وهرناگریټ ، بهراستی هو ی سهنگینی تهرزوی خه لکی له پرژ ی قیامه تدا نهوهیه که له دنیا دا دوی هق و راستی کهوتوون و له سهریان سهنگین و گران بوو ، وه بهراستی نهو تهرزوهی سبهینئ هقی له سهردا نه نرئ مافی خوټه تی سهنگین بیټ ، ههروه ها تهرزوهی نهوانه ی له قیامه تدا سووک و بی وهرنه ته نه ا له بهر نهوهیه له دنیا دا شوټ ناهق و باتل کهوتوون ، به لایانه وه ئاسن بووه ، له بهر نهوه مافی خوټه تی نهو تهرزوهی که سبهینئ ناهقی له سهر دانه نرئ سووک و بی وهرن بی .

خوای گه وره کاتی باسی خه لکی به ههشت نهکات باشتیرین کاره کانیان وه بیر ده خاته وه و له کاره خراپه کان لا نه دات ، من کاتی بیر له نه هلی به ههشت نهکه مه وه له وه نه ترسم یه کی نه بم لهوان و پییان نه که مه وه ، ههروه ها خوای پهرو مردگار باسی نه هلی ناگر دهکات و خراپترینی کاره کانیان وه بیر دینیته وه ، چاکه کهشیان به پرودا نه داته وه ، من کاتی بیر لهوان نهکه مه وه ، به خوټ نه لیم : تکام وایه له گهل نهوانه دا نه بم ، با هه میشه بهنده ی خوا له گهل ترس و خو شه ویستی خودا بزئ و جگه له خوا و به سهر نهوزاته دا

^۱ - پروانه صفه الصفوة (۱/۱۳۶، ۱۳۷).

تەمەننای هیچی تر نه کات و هەرگیز بێ هیوا، بێ له بهزهیی ئه‌و، تۆش ئه‌گهر ئه‌م پاسباردیه‌م بپاریزیت ئه‌وه هیچ نه‌هات (غائب) یك هینده‌ی مردن له‌لات خوشه‌ویست نی یه ، مردنیش بێ گومان وا به‌رپۆیه‌ی بۆت ، به‌لام ئه‌گهر پاسباردیه‌کم زایه‌که‌یت ئه‌وا مردن له‌هه‌موو نه‌هاته‌کان له‌لات سه‌ختتر و ناخۆشتر ده‌بی‌ت ، بێ گومان ناشتوانین پینشی پی بگری‌ت .^١

" سانه‌کانی مائاواپی له‌ زیانی ئه‌بو به‌کر دا "

وانه و په‌ند :-

له‌ عایشه‌وه (ﷺ) ده‌لیت : کاتی ئه‌بویه‌کر تووشی نه‌خۆشی مردن هات فەرمووی : بزانی له‌وکاته‌وه‌ی هاتومه‌ته ئه‌ماره‌ته‌وه - جینشینایه‌تی - چی له‌ مائی من زیاد‌ی کردوه ، بینیرن بۆ جینشینای پاش خۆم !! ئیمه‌ش گه‌راین ته‌نها به‌نده‌یه‌کی نوبی (سو‌دان‌ی) که‌ مناله‌کانی بۆ هه‌له‌گرت له‌گه‌ل حوشتی‌کی ئاوکی‌شدا ئاوی باخه‌که‌ی بۆ ده‌دا و ناردمانن بۆ عومهر عایشه‌ ده‌لیت : با پیرم پی‌ی وت‌م : عومهر ده‌ستی به‌ گریان کردوه و فەرمویه‌تی : (په‌حمه‌تی خوا له‌سه‌ر ئه‌بو به‌کر بی‌ت ، به‌راستی ئه‌وه‌ی پاش خۆی ته‌واو ماندوو کرد) .^٢

پاک و بێ گه‌ردی بۆ خوا ، میراتی خه‌لیفه‌ یه‌ک بریتی بی‌ت له‌ به‌نده‌یه‌ک و ته‌نها ئاژه‌لیک !! ﴿ اِنْ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّمَنْ يَّخْشٰی ﴾ سورة النازعات آیه (٢٦) واته : (به‌راستی له‌بیه‌سه‌ره‌اته‌دا په‌ند و نامۆزگاری هه‌یه بۆ هه‌ر که‌سی له‌خوا بترسی‌ت) .

هه‌ر له‌ عایشه‌وه (ﷺ) ده‌فهرمویت : (کاتی ئه‌بویه‌کر گه‌یشه‌ سه‌ره‌ مه‌رگ پرسی ئه‌م‌پو‌چ پو‌ژیکه‌ ؟ وتیان : دوو شه‌مه‌یه ، فەرمووی : ئه‌گهر ئه‌مشه‌ و مرده‌م مه‌هیننه‌وه تا به‌یانی ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خوشه‌ویستترین شه‌و و پو‌ژ له‌لام نزیکترینیانه له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) . احمد ریوایه‌تی کردوه .

له‌ عه‌باسی کو‌ری قه‌یسه‌وه ، ده‌لیت : (پینشه‌وا ئه‌بویه‌کر له‌سه‌ره‌مه‌رگدا به‌ عایشه‌ی فەرموو ، ئه‌م درو‌یه‌رگه‌م بۆ بشۆ و بیکه‌ره‌ کفم ، بێ گومان باوکت له‌ یه‌کی له‌م دوو پیاوه‌ تیناپه‌ری : یان ئه‌وه‌ ده‌بی‌ته‌ که‌سیکی داپۆشراو به‌ باشت‌ترین جل و به‌رگ ، یان

^١ - بروانه : الحلیه (١ / ٣٦ ، ٣٧) صفة الصفوة (١ / ١٣٧ ، ١٣٨) .

^٢ - بروانه : صفة الصفوة (١ / ١٣٨) .

دهیته پروت و ره جالیک به خرابترین شیوه^۱ . همره ها ئینو سهد و غیری ئه ویش له عائیشه (رضی الله عنه) دهره نیانیان بۆ کردوو همرمویه تی : (کاتی ئه بو به کر مهرگ زوری بۆ هیئا ئه بهیته هۆنراوه یه م وت : -

لعمرك ما بغى الثراء عن الفقى
اذا حشرجت يوماً و ضاف بها الصدر *

واته : سویند بۆ دهوله مهندی هیچ سودیکی ناییت بۆ مروؤ
کاتی پهله پروزه ی مهرگ ری ی پی گرت و هه ناسه ی سوار بوو

ئهبو به کریش دهم و چاوی خو ی لادا و فهرمووی : (وانیه ، به لکو بلی :
﴿ وَحَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه (۱۹) .

واته : ئه ی ئینسان ... تهنگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوړی له گهل
راستیه کاند ، ئا ئه وه ئه و به سهرهات و پروداوه یه که خوئت لی لاده دا و په نات لی
ده گرت . فهرمووی : ئه م دوو بهرگه م بینن بیشون و بیکه نه کفنم ، چونکه زیندوو هکان
زیاتر له مردوو هکان پیوستان به بهرگی تازه هیه .

ئینو سهد له عور وه و قاسمی کوړی محمد دهره نیانی کردوو که ئه بو به کر (رضی الله عنه)
عائیشه (رضی الله عنه) راسپاردوو که له ته نیشته پیغمبره ی خواوه (رضی الله عنه) بیناژن ، ئه وه
بوو کاتی وه فاتی کردو قهبری بۆ هه لکتره سهری خرایه لای شانی پیغمبره ی خوا (رضی الله عنه)
و گلکۆکه ی لکینرا به قهبری پیغمبره ی خواوه (رضی الله عنه) .

هه وه ها ئینو سهد له سهدی کوړی موسه یب دهره نیانی کردوو که عومهر
(رضی الله عنه) نو یژێ له سهر ئه بو به کر کرد له نیوان قهبر و مینبهردا و چوار جار
(الله اکبر) ی له سهر کرد .

^۱ - عبدالله ی کوړی ئیمام نه محمد له (زوائد الزهد) دا دموری هیئاوه .

* دیاره عائیشه (رضی الله عنه) له پال غه می مهرکی ئه بو به کر دا غه مباری ئه وه شه بووه که پارچه بهرگیکی تازه یان
نه بووه بیکاته کفتی . (وه رکیز)

نهلی سیره دهلین : (نهبو بهکر شهوی سی شهमे له نیوان پوژئابوون و شیواندا که مانگی (جمادی الآخرة) هشت شهوی مابوو^۱ له سالی سیانزهی کچی له تمهنی (۶۳) سالییدا گه پرایهوه لای پهروردگاری .
 پهحمته و پهزای خوی لهسهر بی خوا بمانکاته یهکی له گروی نهو له گهل نهودا
 چهشرمان بکات .

" نهبو بهکر له دیدهی علی کوری نهبی طالب دا "

نهسیدی کوری صفوان دهلیت : -

(پاش نهوهی نهبو بهکری صدیق پهزای خوی لیلیت وهفاتی کرد و کفن و دفنیان کرد ، شار - مه دینه - هه موو دایه قولپهی گریان وهک نهو پوژهی پیغمبر ﷺ)
 وهفاتی کرد .

دهلیت : (نهو کات علی کوری نهبی تالیب (ﷺ) به پهله و خیرا و به دهم وتنی :
 (إنا لله و إنا إليه راجعون) .

فهرمووی : -

نه مپوژ نبوهت کو تایی هات . نهوجا لهسهر نهو مالهی که نهبو بهکری تیدا بوو
 وهستا و فهرمووی : -

" پهحمهتی خوات لی بیت نهبو بهکر ، تو دوست و هاو دهم نارامگهی پیغمبر
 وجی متمانه و جیگای نهینی و پاوژی بوویت ، یهکه مین کهس بویت باوهرت به نیسلام
 هینا دلسوژترین باوهرت هه بوو ، دلنیاترین کهس بوویت له پهروردگارت و له هه موو
 کهسیش زیاتر له نهو دهرسایت گه ورهترین سامان بووی بو ئایینی خوا و باشترین
 پهژین بووی به دهری پیغمبر خوا (ﷺ) و هه میشه به سوژ بوویت بو نیسلام . تو
 باشترین هاو هل و زانا ترینیان بوی ، باشترین پیشینهت هه بوو ، پایه بهرترین پلته
 هه بوو ، نزیکترین وهسیله بووی ، له هه موو کهس زیاتر له پیغمبر خوا (ﷺ)
 دهچوویت له پینمووی و هیدایهتتدا و پیزدارترین پله و پایته هه بوو ، له هه مووان

^۱ - بروانه: تاریخ الخلفاء (۸۵) . و هیثمی دهلیت: طبرانی ریوایهتی کربووه به نیساندیکي باش. المجمع

بهرتر بووی له لای ، وه به خشنده تر و میهره باتر بووی بۆی ، خودا له بۆ ئیسلام و له بۆ پیغه مبههره که ی پاداشتت بداته وه ، کاتی خه لکی پیغه مبههری خویان (ﷺ) به درۆ ده خسته وه تۆ به راستت زانی وه باوه رت پی کرد ، تۆ له لای وینه ی چاو گو ی گرنگ بووی ، پهروهر دگار له قورئانی پیرو زدا به - صدیق - ناوی هیناوی ، ده فره مویت :

﴿وَالَّذِي جَاءَ بِالصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ﴾ سورة زمر آیه ۳۳ .

واته : نهوکه سه ش راستی و هه قیقه تی هیناوه و باوه ریشی پییه تی .

کاتی خه لکی چاویان بهرویدا هه لئه ههات تۆ دلئه واییت ده کرد ، وه کاتی خه لکی له ماله کانیاندا دانیشتبوون تۆ له گه ل ئه ودا له نا په حه تی یه کاندای بوویت ، و له کاته سه خته کاندای باشترین هاوه لی بوویت ، تۆ - ثانی اثین - ^۱ بوویت ، هاوپی ئه شکه وتی بوویت و ... سوکونه ت و ئارامیت به سه ردا ئه باراند هاوپی ی کوچی بوویت ، باشترین جینشینی ئه وت کرد له ئاینیه که یدا کاتی خه لکی هه لگه رانه وه له دین ، و هه لسا ین به کاریک جینشینی هیه پیغه مبههری پی ی هه لئه ساوه ، تۆ ئه و کاته ی هاوه لان لاواز و ده ست و پی به سرا و بوون هه لسا یته وه ، وه کاتی ئه وان زه لیل و ژیر ده سته بوون تۆ ده رکه وتی ، کاتی ئه وان بی هیز بوون تۆ به هیز بوویت ، وه ئه گه ر ئه وان سستی و بی خه می یان کرد بی له بهرنامه ی پیغه مبههردا (ﷺ) ئه و تۆ هه میشه پابه ند بوویت پییه وه ، به راستی جینشینایه تیت له جیگای خۆی بوو .

به بی پکا بهر و به بی ئه وه ی که س بتوانیت ملکه چت بکات ، دوو پروکانت ناچار کرد و چاو چنوکانت سه رکوت کرد ، کاتیک خه لکی شکستیان هینا تۆ به کاره که یان هه لسا ین ئه وانیش شوینت که وتن و به وه ش رینمونی کران و هیدایه تیان دوزیه وه ، تۆ له هه مووان ده نگت نزمتر و له سه ر خوتر بوو ، که چی له سه روی هه مووانه وه بوویت ، که مترین قسه ت ده کرد ، راستگوترین بوویت له ناخاوتندا ، بی ده نگترین و په وان بیژ ترینیان بوویت ، جوامیرانه ترین پات هه بوو ، به جهرگترین که س بوویت ، مه زترین و پایه بهرترین کارت ده کرد ، تۆ ، به پهروهر دگار قه سه م ، بۆ ئه م ئاینه وینه ی شاهه نگ بوویت ، یه که مجار که خه لکی پشتیان تی کرد ، وه دوه مجار کاتی خه لکی پروییان تی ده کرد .

^۱ - هاوپی ی ئه شکه وتی پیغه مبههری نازیز بوویت .

بۆ باوەڕداران باوەڕێکی بە بەزەیی بوو و ئەوان بوو بوونە بەخێو کرۆی تۆ .
 ھەموو باریکی گرانە ھەلگرت کە ئەوان لە توانایاندا نەبوو ، وە ئەو شتە ئێوان وازیان
 لێ ھێنا و بایەخیان پێنەدەدا تۆ چاودێریت ئەکرد ، ئەو ئێوان لێ ی بێ ناگا بوون تۆ
 تیایدا زانا بوویت ، خەڵکی سست و لاواز بوون و بێ ھیوا بوون ، تۆ قۆلی کار کردن و
 بەردەوامیت لێ ھەلکرد . ئەگەر ئێوان ئارامیان لەسەر نەگرت ئەوا تۆ بەردەوام لەسەری
 پوشتیت ، بەراستی تۆ دەرکت بەویست و داواکاری یەکانیان کرد ، بۆیە ھەر لە سەر
 پای تۆ و پێنمایی تۆ بەخۆیاندا چوونەو و ھاتنەو ھۆشی خۆیان و سەرکەوتوو بوون ،
 بە پاپەسندەکان و شتانیکیان بە دەست ھێنا کە بە بیریاندا نەھاتبوو .

تۆ بۆ بێ باوەڕان سزایەکی سەختی بۆیەستار بوویت ، و بۆ باوەڕداران پەرھەت و
 ھاو دەمی و قەلای پۆلایین بوویت .

سویند بەخوا تۆ خەلاتی خواپیت بۆ خۆت بە دەست ھێنا و پایەبەرزەکان تۆ
 خۆت مسۆگەر کرد و دەرکت بە پیشەت و مەترسی یەکان کرد ...

ھەرگیز بەلگەکان سواو و ناکاریگەر نەبوون ، وە ھیچ وەخت زرنگی و
 چاوساغت لاواز نەبوو ، ھیچ کات پێگەت نەدا بە ترسنۆکی توخنی دەروونت بکەوی ،
 دلت ھیچ وەختی نەگۆرا ، لە بەر ئەو بوو وەک کێو بوویت کە نەرەشەبا دەجولێنیت و
 نە تیکشکەنەریک لە جێ ی خۆی لایەبات ، تۆ ھەر ئەو زاتەیت کە پیغمبەر (ﷺ)
 دەربارەت فەرمووی : (ضعیفاً في بدنك قوياً في امر الله تعالى ، متواضعاً في نفسك ، عظيماً عند الله ،
 جليلاً في عين الناس ، كبيراً في انفسهم) جەستەت لاواز ، بەلام لە ئاست جێبەجێ کردنی
 فەرمانی خوادا زۆر بەھیزیت ، کەسیکی لە خۆ بوردەیت و لەلای خۆت کەم ، بەلام لەلای
 خوا گەورەیت لە چاوی خەلکدا پایەبەرز و لەلایان بلند و گەورەیت (ھیچ نەنگی و
 عەیبیکت لای ھیچ کەس نەبوو ، ھەرگیز کەسێک نەبوو بتکاتە جیگای تانە و تەشەر لێدان
 ، کەسی لاوازی بێ دەسەلات لەلات بەھیز بوو تا ھەقی خۆیت بۆ وەردەگرتەو ، نزیک و
 دور لەلات وەک یەک بوون ، نزیکترین کەس لەلات ئەو کەسە بوو کە لە ھەمووان زیاتر
 ملکەچی خوا بێت و تەقوای ئەو بکات . کاروبارت ھەمووی ھەق و راستی و نەرم و نیانی
 بوو ، و تەکانەت لەیەک کاتدا فەرمایشت و چەسپاندنیش بوو ، کارەکانەت ھەمیشە بە
 میھرەبانی و لەھەمان کاتدا بە توندو تۆلی نەجام دەدا ...

راو و پیشنیاره کانت هه مووی زانیاری و له هه مانکاتدا عهزیمهت و بی پەرایی بوو ،
 ئه‌م ئایینه به‌تۆوه جیگیر و میانهره و بوو ، باومر به‌تۆوه به‌هیز بوو . سویند به‌خوا
 به‌راستی پیشهره‌وی یه‌کی ناوازه‌ت کرد و ئه‌وانه‌ی پاش خۆت خراپ ماندوو کرد و ئه‌م
 موصیبه‌ت و کاره‌ساته‌ خه‌لکی پیر کرد ، ده‌سا (إنا لله و إنا اليه راجعون) . پازین به
 ویست و قه‌زای خوای په‌رومردگار و ملکه‌چین سویند به‌خوا دوا‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نیت
 موسلمانان به‌وینه‌ی تۆ بۆ که‌سی تر خه‌مبار و ناره‌حه‌ت نابن ، تۆ بۆ ئه‌م ئاینه‌ سه‌ر
 به‌رزی و قه‌لای پۆلایین و په‌ناگه‌ بوویت ، سا خوا یه‌ بیگه‌ینیته‌ لای پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت
 (محمد) (ﷺ) و له‌ پاداشتی ئه‌م خه‌مه‌ بی به‌شمان مه‌که‌ له‌ پاش ئه‌و پێگه‌ مه‌ده‌ گومر
 بین و پێی هیدایه‌ت ون که‌ین ..) خه‌لکی بی ده‌نگ بوون تاوه‌کو له‌ قسه‌کانی بوویه‌وه ،
 پاشان به‌راوه‌یه‌ک گریان هه‌نسک و هاواریان به‌رز بوویه‌وه و هه‌موو ده‌یان وت : به‌خودا
 راستت فه‌رموه^۱ .

خوا له‌ (صدیق) خوش بی و پازیشی بکات ..

^۱ - صلاح الأمة (۶ / ۳۹ - ۴۱) له‌ (التبصرة) (۱ / ۴۰۱ - ۴۰۳) وه‌رکیراوه‌ .

" ۲ - عومهری کوپی خهتاب (ﷺ) "

ناوی عومهری کوپی خهتابی کوپی نفیلی کوپی عبد عوزایه ، له سالی شهشه می پیغمبرایه تیدا و له تمه نی (۲۷) سالییدا موسلمان بووه ، وه یه کیکه لهو هاوه له بهر یزانه می مژده می بههشتیان پی دراوه .

ئیسلام بوونی به هو می بهر که تی دوعای پیغمبر می خواوه بوو (ﷺ) ، له ئین عومهر وه ، پیغمبر می خوا (ﷺ) فرمووی : (اللَّهُمَّ اعْزِزْ الْإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ ، يَا جَهْل ، اُوَيْعَمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ) .

واته : پهرومردگار ئیسلام به هیز که به هر کام لهم دوو پیاوه که لهلات خوشه ویستره ، به ئه بی جهل یان به عومهری کوپی خهتاب ، فرمووی : عومهر له لای خوی پهرومردگار خوشه ویستر بوو ^۱ . وه عومهر یه کهم کهسه ئیسلامی ناشکرا کرد . له ئینو عباسه وه (ﷺ) ده لیت : (یه کهم کهس ئیسلامی ناشکرا کرد عومهری کوپی خهتاب بوو) ^۲ .

" چاکه گانی "

۱- پیغمبر می خوا (ﷺ) ده فرمویت : (ان الله جعل الحق على لسان عمرو وقلبه) ^۳ . واته : پهرومردگار هقی له سهر زمان و دلی عومهر داناوه .

۲- له عه قبه می کوپی عامره وه (ﷺ) ده لیت : (پیغمبر می خوا (ﷺ) فرمووی) (لو كان نبي بعدى لكان عمر بن الخطاب) ^۴ .

واته : نه گهر پیغمبر می له دوی من بهاتایه ئه وه عومهری کوپی خهتاب بوو .

۳- له ئه بی سه عیده وه ، ده لیت : (پیغمبر می خوا (ﷺ) فرمویه تی : (تتكلم الملائكة على لسانه) ^۵ .

^۱ - صحیح : ترمزی ریوایه تی کردوه ، وه بروانه (المشكاة) ، (۶۰۳۶) .

^۲ - صحیح و حسن : (تاریخ الخلفاء) ی سیوطی (۱۱۵) و ده لیت ئیسناده کی باشه .

^۳ - صحیح : ترمزی فرموده گانی (۲۹۰۸) له ئینو عومهر وه .

^۴ - فرموده می (حسن) ه / ترمزی ریوایه تی کردوه (۲۹۰۹) فرموده می (۳۲۷) .

واته : (فریشته‌کان له زاری عومرهوه ده‌دوین) .

٤ - له عائیشه‌ی دایکی ئیماندارانهوه (ﷺ) فهرموویه پیغمبر (ﷺ) فهرمووی : (قد كان يكون في الأمم محدثون ، فإن يك في امتي احد / فعمر بن الخطاب)^٢ .

واته : له‌ناو ئوممه‌تاندا كه‌سانیک ی (محدثون) هه‌بوون ، خو ئه‌گهر له‌ناو ئوممه‌تی مندا یه‌کی هه‌بی له‌وانه ئه‌وه عومهری کۆری خه‌تابه) .

٥ - له ئه‌نه‌سه‌وه : پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فهرمووی : (دخلت الجنة ، فإذا أنا بقصر من ذهب ، فقلت : لمن هذا القصر ؟ قالوا : لشاب من قريش ، فطنت أني أنا هو ، فقلت ، ومن هو ؟ قالوا : عمر بن الخطاب)^٣ واته : چوومه ناو به‌هه‌شت ، له‌وی خوّم له‌به‌رده‌م کۆشکی ئالتونیدا بینیه‌وه پرسیم : ئه‌م کۆشکه‌ی کی یه ؟ وتیان هی گه‌نجیکی قوره‌یشی به ، وامزانی که ئه‌وه منم ، وتم : ئه‌و گه‌نجه‌کی یه ؟ وتیان : عومهری کۆری خه‌تاب .

هاوه‌لان چیان دهرباره‌ی فهرمووه ؟

١ - له‌ علی کۆری ئه‌بی تالیب (ﷺ) فهرموویه‌تی : (ئه‌گهر باسی پیاوچاکان کرا خیرا ناوی عومهر بینن ، ئیمه‌ی هاوه‌لانی محمد (ﷺ) ئه‌وه‌مان به‌ دوور نه‌ ئه‌گرت که سکونه‌ت له‌سه‌ر زمانی عومهر دیته‌ گو)^٤

٢ - بوخاری له‌ ئیبنو مه‌سه‌وده‌وه دهره‌ینانی کردووه و ده‌لیت : (ئیمه‌ له‌و کاته‌وه‌ی عومهر موسلمان بوو به‌ هیژ و به‌ده‌سلات بووین)

^١ - ئیسناده‌که‌ی باشه : ته‌به‌رانی ده‌ری هیناره له (الاوسط) و سیوطی ده‌لیت : ئیسناده‌که‌ی باشه . بره‌وه : تاریخ الخلفاء (١١٩ ، ١٢٠) .

^٢ - محدثون : دواینه‌ی زانا و نووسرا‌نه‌و و واژووی پیشینه‌شه ، یاخود ، ئه‌و که‌سه‌ی فهرمایشی پیغمبره‌ی ده‌گیریتیه‌وه ، له‌ هه‌ردوو سه‌رچاوه‌ فهره‌هه‌نگی ده‌ریا / ٢٥٠ و فهره‌هه‌نگی نو بیره (٢٠٠٥) و ده‌رگیراوه ، فهرمووده‌که (حسن صحیح)ه‌ صحیحی سونه‌ته‌کانی تهرمزى (٢٩١٥) .

^٣ - صحیح : صحیح سونه‌ته‌کانی تهرمزى (٢٩١١) فهرمووده‌ی (١٤٠٥) .

^٤ - اسناده‌که‌ی (حسن)ه ، طبرانی رېوايه‌تی کردووه . هیثمی ده‌لیت : اسناده‌که‌ی باشه . (الجمع) به‌ ژماره (١٤٤٢٧) .

هرودها نه هلی زانست نه لین : (کاتی عومر موسلمان بوو ئیسلامی به هیژ کردو به ئاشکرا کوچی کرد و به در و ئوحد و سهرجهم جهنگه کانی بینیه ، عومر یه کهمین خهلیفه به نه میری ئیمانداران بانگرا و یه کهمین کهسه میژووی بو موسلمانان نووسیوه .

وه یه کهمین کهسه قورئانی له پروپه پیکدا (المصحف) کوکرده وه ، هرودها یه کهمین کهسه خه لکی بو نویژی ته رایج کو کرده وه ، هرودها یه کهمین کهسه شهو ئیشکگریی ده کرد بو چاودیری کاروباری په عیه ته کهی و قامچی هه لگرت و خه لکی پی پهرورده نه کرد ، فتوحاتی ئیسلامی نه جامداوه ، (خراج) ی داناو سنووری بو شاهه کان کیشا و دادوهرانی دانا ، دادگا و دیوه خانی بو به پرویه بردن پیکه وه نا و حه جی به دایکانی ئیمانداران کرد له کوئا حه جیدا که نه جامیدا ^۱ .

" دابه زینی قورئان به وبست و خواستی عومر (ﷺ) "

له نه سه وه ، عومری کوری خهتاب (ﷺ) فرمووی : (له سی جیگادا له گهل خوای پهروردگاردا هاو دنگ بووین ، جاری به پیغه مبری خوا (ﷺ) وت : با مه قام و جیگای ئیبراهیم بکهینه نویژگه و مزگهوت ، پهروردگارم نه م نایه تهی دابه زاند و فرمووی : ﴿... وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّی...﴾ . جاریکیش وتم : نهی پیغه مبری خوا (ﷺ) خه لک له باش و خراپ دین به سهر خیزانه کانتدا ، نه گهر فرمانت پی بکردنایه به خو داپوشین نه وه بوو نایه تی حیجاب هاته خواره وه .

جاری سییه م نه وه بوو خیزانه کانی پیغه مبر (ﷺ) کوپونه وه له سهری به هوئی (غیره) یانه وه منیش وتم : ﴿عَسَى رَبُّهُ أَنْ يُلَاقَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُمْ﴾ ^۲ سورة تحريم آیه (۵) . نه وه بوو نایه تی که ده قا و دهق به م شیویه هاته خواره وه (بوخاری و موسلیم ریوایه تیان کردوه .

^۱ - خراج / باج .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۴۳) .

^۳ مانای نایه ته که / نه گهر پیغه مبر (ﷺ) ته لاقتان بدات ، نه وه نزیکه خوا هارسه رانی چاکتر له ئیوهی پی بیه حشی ..

وه هار دهنګ بوونی رای عومر له ګهډ دهقی قورنندا له مانهش زیاتره ، هندی به زیاد له بیست جیګه ئهژماری نهکهن ، له وانهش : -

۱ - موسلیم له عومره وه (ﷺ) دهرهینانی کردووه فهرموویه تی : (وافقت ربی فی ثلاث : " فی الحجاب ، و فی اساری بدر ، و فی مقام ابراهیم) واته : له سی جیګادا له ګهډ پهروردگارمدا هاودهنگ بووم ، له حجاب و له گیراوهکانی شهرې بهدر و له مهقامی ئیبراهیم " علیهم السلام " دا .

۲ - هارولانی فهرمووده و حاکم له عومره وه گیراویانهتهوه فهرموویه تی : (نهی پهروردگار داوات لی نهکهم دهربارهی عمره ق و مهشروب یهکلامان بکهیتهوه و دلمان شیفا بدهیت ، نهوه بوو نایهتی حهرام کردنی دابهزی ، که خوی ګهوره دهفهرمویت : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ سورة المائدة آية ۹۰ .

۳ - طبرانی له ئیبنو عباسه وه دهرهینانی کردووه ، دهلیت : - (کاتی پیغمبر ﷺ) زور داوی لی خوښ بوونی له خوا نهکرد بو خه لکانیک عومر فهرمووی : وه که یهکه بویان (داوی لیخوښ بوونیان بو بکه یان نا هیچ تهو فیری نیه) ، خوی ګهورهش نه نایهتهی دابهزاند که دهفهرمووی : ﴿ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ ... ﴾ سورة المنافقون آية ۶ . واته : چوون یهکه بویان داوی لیخوښبوونیان بو بکهیت یان نهکیت .

" پهرستشی عومر و ترسی له پروه دگار "

پیشخوا عومر (رحمه تی خوی لی بیت) به هوئی زوری ګریانوه دوو هیلی رهش لهسر پوومه تی پهیدا بوو بوو ، ههمیشه حمزی نهکرد له نیوهشودا نویر بکات و نهیفرموو : (نه ګمر ګیسکیک له کهناری فورات بمریت (مردار بیته وه) نه ترسم خوا لیپرسینه وه لهسر بکات) .

وه له عبدالله ی کوپی عامروه ، دهلیت : عومرم بینی کایه کی (پوشیکی) لهسر زهوی هه لگرت و فهرمووی خوژګه نه پوښه بوومایه ، خوژګه دروست نهکرامایه ، خوژګه دایکم منی نهدهوو ، خوژګه هیچ شتی نهبوومایه و خوژګه له بیر بکرامایه .. نهسلم دهلیت : عومر هه موو دم بهر ورو بو !!

ئیبنو عومەر دەلێت : عومەر لە دوو سالی پێش وەفاتیەو پوژوی گریڤابوو بە
بەردەوامی مەگەر پوژانی جهژنی قوربان و جهژنی پەرمزان یان لەکاتی سەفەر کردندا !!
هەروەها عومەر بەشە و هەتا خوا ھەزی پێ دەکرد نوێژی ئەکرد ،
تا کوتایی شەو ئەو کات خیزانەکە بە خەبەر ئەھینا و ئەیفەرموو :

(نوێژەکەتان ، نوێژەکەتان ، ئەم ئایەتە ی دەخوێندەو : ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ
وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ ﴾ ^١سورە طه ، آیه (١٣٢) .

واتە : ئەو پیغه مبهەر (ﷺ) ، ئەو ئیماندار فەرمان بدە بە سەر هەموو تاکەکانی
خیزانت تا نوێژەکەیان بە چاکی بکەن و کۆلنەدەر بن لەسەری .

لە ئوم سەلەمەو : عبدالرحمن کوپی عەوف ھاتە لای و وتی : دایە ، لەو ئەترسم
ئەو حالە ی ھەمە بە ھەلاکەتدا بەریت ، دەبینی دەولەمەندترین کەسی قورەیشم ، وتی :
دە ی کوپم ببەخشە گویم لە پیغه مبهری خوا بوو دەیفەرموو : (ان من اصحابي من
لا يران بعد ان افارقه) واتە : ھەندێ لە ھاوھلانی دوا ی ئەو ی لێیان جیا دەبمەو و کوچ
دەکەم ئیتەر نامییننەو ، عبدالرحمن ی کوپی عوف چوو دەرەو و بە عومەر (ﷺ)
گەیشت و ئەو ی ئوم سەلەمە ی پێ ی وتبوو بە ئەویشی وت ، عومەریش ھاتە لای ئوم
سەلەمە ، فەرمووی : توخوا پێم بلێ ، ئایا من یەکیکم لەوانە ؟ وتی : نەخیر ، بەلام پاش
تۆ ناتوانم بە ھیچ کەسیکی کە بلێم کە ئەو یەکیک نیە لەوانە ^٢ .

لە ھەسەنەو ، دەلێت : عمری کوپی خەتاب (ﷺ) ئەم ئایەتە ی خوێندەو :
﴿ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴾ (٧) مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿ سورە الطور ، آیه (٧ ، ٨) .

واتە : بەراستی سزا و ئازاری پەرەدگاری تۆ ھەر پێش دێ ، کەسیش ناتوانی
بەری پێ بگریت و نەھیلێت .

دوا ی ئەو ھش تووشی ھەناسە تەنگی یە (پشوو سواری یە) ھات ، تا بیست
پوژ لە جێ کەوت و خەلکی دەھاتن بۆ لای .

^١ - برۆانە : (سیرە لعمر بن الخطاب) ی احمد البلقاجی (ص ٢٥٣) .

^٢ - ھەمیسەمی دەلێت : بەزار رێوایەتی کردووە پیاوانیشی پیاوانی راستبێژ و (صحیح) ن . المجمع ژمارە
(١٤٤٤٩) .

له عوبهیدی کوپی عومره وه (ﷺ) دهلیت : عمری کوپی خهتاب نویژی بهیانی دابهست و دهستی کرد به خویندنی سورهتی (یوسف) و بهردهوام بوو تا گهیشته... وَأَيُّضْتُ عَبَاؤَهُ مِنَ الْحَزَنِ فَهُوَ كَبِيمٌ ... ﴿ سورة يوسف آیه (۸۴) .

واته : ... چاوهکانی سپی هه لگهرا و ئاوی سپی تیزا و بینینی نه ما له شاخ و داخ و خهفت و ئیشدا ..

عومر (ﷺ) گریا هه تا تار بوو ئهوجا پکوعی برد وه له عبدالله ی کوپی شه داده وه ، دهلیت گویم له کپو زانهوه و پرهمی گریانی عومر بوو له کاتییدا من له پیزهکانی کو تاییدا بووم له نویژی بهیانیدا ، و سورهتی (یوسف) ی دهخویندهوه تا گهیشته ﴿ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ ﴾ سورة يوسف آیه (۸۶) .

واته : بهراستی من باسی سکالو غهم و پهژارهم هه بولای خواده بهم . ههروهه له هیشامی کوپی ههسه نه وه ، دهلیت : عومر کاتی ئایه تیکی دهخویندهوه هه ناسه ی لیده برا و دهگریا هه تا دهکوت ، پاشان له ماله وه دهمایه وه تا خه لکی سهردانیان دهکرد وایان دهمانی نه خو شه .

ههروهه له نه نه سه وه ، دهلیت : له گه ل عومر دا بووم ، تا چوو ه پشت دیواریک بو هه ندیک کاری خو ی ، گویم لی بوو کاتی دیوارکه له نیوان هه ردو کماندا بوو ، به خو ی دهوت : عومری کوپی خهتاب : ئه میری باوهرداران ، به ه ، به ه ، سویند به خوا ئه ی کوپی خهتاب ، یان ئه بی له خوا بترسی یان ئه وه تا خو ت تووشی سزای خوا دهک هیت . وه عومر (ﷺ) پاش ئه وه ی نویژی عیشای بو خه لکی دا ئه بهست و نویژیان دهکرد دهچوه ماله وه و تا سبهینان (فجر) نویژی نه کرد .^۲

" زوهدی عومر "

عومر پهمزای خوی لیبی هه میشه له پیناوی خوادا له خو بوورده بوو ، ژیا نی زبر و پهق و خواردنی به هه مان شیوه بوو ، به لام بهرام بهر زاتی پهروهر دگاری و بو ئه و که سیکی دلاوه و به هیژ بوو ، هه میشه جلهکانی پینهکراو بوون به پیستهیهک ، کونده ی

^۱ - بروانه: حیاة الصحابه (۲۶۰/۳).

^۲ - بروانه: البدايه و النهايه (۵ / ۲۱۵) .

بەسەرشارانی خوئی هەڵدەگرت لەگەڵ ئەو هەموو هەیبەت و سامەیی که هەیبوو ، وە سواری گویدرێژێکی پووتی بێ کۆیان دەبوو ، لە کاتیگدا حوشرەکان بەپیشال و دەزوو هەوسار کرابوون ، کەسیک بوو زۆر کەم پێ دەکەنی گالتهی لەگەڵ کەس نەئەکرد ، مستیلهکەیی بەم وتەبه نەخش کردبوو : (کفی بالموت واعظاً یا عمر) .^۱

واته : ئەي عومەر مردن بەسە ببيته يەنديك بوّت ...

كاتيڭىش بۈۈ بە خەلىفە ، فرمۇۋى : (لەمالى خوا لە دوو دەست بەرگ زياتر بۇ
 مەن ھەلەل نى يە ، بەرگىڭ بۇ زىستان و بەرگىڭ بۇ ھاۋىن ، خۇراكى مەنىش ئەبى ھەر ھەك
 خۇراكى پىياۋىكى ئاسايى قورەيش بىت نەك ئەۋەيان كە دارايە .. دواتر ، مەنىش تاكىكم
 لە مۇسلمانان !! .

ئەي خالقي ئەم كەلە پياوھ ، پاكي و بى گەردى بۆتۆ ، داخۆ قورئان چى لە دل و دەروونى ئەوانە كەردووه ؟!

خوینهری به‌پێژ ورد به‌روه له حالێ (خه‌لیفه) و نه‌وه‌ی که به‌سیه‌تی له
خه‌لیفه‌یه‌تی ... ده‌ی خوا پێڕۆزی کات نه‌و نایه‌نی په‌روه‌ده‌ی کردی و نه‌و پێغه‌مبه‌ره‌ی
فهری کردیت .

موعاویہی کوپی ئەبوسوفیان دەلیت : (سەبارەت ئەبوبەکر ئەو کەسیک بوو ئەدنیای دەویست و ئە دنیاخ ئەوی دەویست ، سەبارەت بە عومەریش ئەو دنیا ئەوی ویست ، بەلام ئەم دونیای ئەویست ، هەرچی ئیمەشە ئەو دنیا بە ئارەزووی خۆی ئەمدیو ئەو دیومان بی ئەکات و دەمانگەوزنێ ..

جاريك گلهيي له عومهر كرا دمبراره‌ي حالې خوږې پي وټرا : چي نه‌بو نه‌گهر خواردنيكي باشت بخواردايه .. باشر بوو تاوه‌كو له‌ش ساخ بيت و بتوانيت بهرگري له هه‌ق بكه‌يت ؟ نه‌ويش فهرمووي : من ههر دوو هاوه‌له‌كم له‌سهر پي يه‌ك به جي هيشتووه ، خو نه‌گهر ريگه‌كه‌يانم دوزيه‌وه و پي ي گه‌يشتم به شوپيپيگرتنيان پييان ده‌گم ، خو به‌دانستن له‌ماله‌وه پييان ناگم .

ههروهه ها له کاتیکدا ئه و جینشینى پیغه مبهه بوو (ﷺ) که چى جلیكى خورى
له بهر ئه کرد ، هه ندیکى به پیسته پینه کرا بوو و به باز به کانداه سورایه وه و قامچى

١ - بروانه : البدايه و النهايه (٥ / ٢١٤) .

يەككى (بەدەستەۋە بوو) ، بۇ پراست كىرگەن ۋە پەرمۇردە كىرگەن خەلك ، خۇ ئەگەر ئاۋكە خورمايەككى يان ھەر شتېك پېيگەشتايە ھەلى ئەگىرت و فرى ئى دىايە مالى خەلكى تا سوۋدى لى بېيىن .^۱

لە وشكە سالەكەشدا تەنھا نان و زەيتى دەخوارد تاۋەكو پېستى پەش بوو بوۋىيە ۋە ، بەردەوام دەى فەرموو : (من خراپترين واليم ئەگەر خۇم تېرىم و خەلكىش بىرسى) .

" چەند لاپەرەيەككى رووناك لە ژيانى "

چۇن ئەكرى شوۋن نەينى و رازەكانى عومەر بىكەويت ؟
تەلخەى كورى عېداللاھ (ﷺ) دەلىت : جارىك و لە شەۋىكى تارىكدا عومەر چۈۋە دەرۋە خۇى كىر بە مالىكدا كاتى پۇژ بوۋە ۋە ، چووم بۇ ئەۋ مالى بېيىم پېرە ژنىكى كويىرى پەككەۋتە لەۋىيە ؟ پرسىم : ئەۋ پياۋە ئىشى چىە وادىت بۇلات ؟ ژنەكە وتى : ئەۋە بەينا و بەين ھەرچى پېۋىستىم بى بۇم دىنى و پىسى و پاشەپۇكانم فرى ئەدات !! منىش بەخۇم و ت : دايكت پۇلە پۇت بۇ بىكات تەلخە ، مەگەر ئەكرى شوۋن نەينەكانى عومەر بىكەويت ؟^۲

" مۇدەى كورېك بەھاۋەلەكەت بەدە "

شتىكى سەير و نموۋنەيەكى ئاۋازەيە .. بەراستى ئەمەى لەسەر ئەم لاپەرەنە نىشانى ئەدەين قەلەم لە ئاستىدا تۈاناي دەرېرىنى نىە .. داخۇ ئىمە لە جىھانى ئەندىشەداين يان پراستەقىنە ؟ بخۋىنەرۋە : -

ئەسلەم دەلىت : جارىكىان ئەۋ كاتەى عومەر ئەمىرى ئىمانداران بوو شەۋىك لەگەلپا چۈۋە دەرۋە پۇشتىن بەرمو (دەرۋەرى شار) ، بەردەوام بوۋىن تا مالىكى لە پوش و پەلاش دروستكراۋمان پى گەشىت بەرمو مالىكە چۈۋىن بېيىمان ئافرەتېكى تىايە ۋەختى منداۋ بوۋىنەتى و لەتاۋ ئازار دەگرى ... عومەر ھەۋالى پرسى .. ئافرەتەكە وتى : من ئاۋارە و غەرىبىم و ھىچ شتى شك ئابەم .. عومەرىش دەستى

^۱ - پروانە : البىدايە (۵ / ۲۱۴) .

^۲ - پروانە : البىدايە (۵ / ۲۱۵) .

به گریان کرد و خیرا بهرو مال کهوته پری به خاتوو (ئوم کلثوم) ی خیزانی که کچی پیشهوا علی کوپی نه بی تالیبه (ﷺ) فرموو : ئایا خیر و چاکه یهکت ناوی خوای پهر مردگار هیناویه تیه ریټ ؟ و هه والکه ی بۆ گڅپرایه وه ، نهویش فرمووی : - به لی ئاماده م ... دواتر پیشهوا عومر (ﷺ) بریک ئارد و چه ورپی به شان هه لگرت و خیزانه کشتی نه وه ی بۆ مندا ل بوون ده ست بدات و پیویست بی له گه ل خو ی هه لیگرت و هینا یان بۆ ئافره ته که و خاتوو ئوم کلثوم چوو ه ژوره وه بۆ لای ئافره ته که و عومریش (ﷺ) له گه ل هاوسه ری ژنه که دا دانیش ت ... میردی ئافره ته که پیشهوا عومر ی نه ده ناسی و به یه که وه کهوته بو نه گفتو گو .. دواتر ئافره ته که کوپکی بوو ... خاتوو ئوم کلثوم به پیشهوا عومر ی وت : (نه ی نه میری ئیمان داران ... مرده ی کوپک به هاو له که ت بده) کاتی پیاوه نه مه ی بیست زۆر لای گه وه بوو ... داوای لیبور دن ی له پیشهوا عومر کرد . نهویش فرمووی : (گو ی پی مه ده ... ئاسایی یه) پاشان بریک برژیوی و نه وه ی پیویستی بوو پی ی دان و رۆیشت ..^۱

به کۆل هه لی نه گرم !! نه سه لم ده لیټ : شه ویکیان له گه ل عومر دا چووین بۆ (حره واقم) تا گه یشتینه (بصرار) و ئاگری کمان به دی کرد .

عومر فرمووی : نه سه لم ، هه ر لی ره پښوارانی ک هه ن شه وگار هیشتونیه تیه وه ، به رۆ بابچینه لایان ، چوین بینیمان ئافره تی ک له وییه له گه ل مندا له کانی دا مه نجه لیکیان ناو ته سه ر ئاگر و مناله کانی هاواریانه ، عومر فرمووی : سه لوی خواتان لی بیټ نه ی نه هلی پوناکی * ... ئافره ته که وتی : سه لۆ له تو ش . عومر نزیك بووه وه فرمووی : چیتانه ؟ ئافره ته که وتی : شه وو سه رما ریگه یان لی گرتووین لی ره دا ... فرمووی : نه ی نه و منالانه بۆ هاوار نه که ن ؟

ئافره ته که وتی : له برسانا .. فرمووی : نه ی نه وه چی یه له سه ر ئاگره که ؟ وتی : ناوه و خستوو مه ته سه ر تاوه کو بیان خه له تی نم تا ده خه ون ، خوا شاهیده ... عومریش (ﷺ) گریا و خیرا بهرو نه و جیگایه ی ئار دیان تی دا دا نه نا رۆیشت بریک ئارد و کۆشی (هه مبان ی) چه وری دهر هی نا و به نه سه لمی فرموو : بیخه ره سه ر پشتم) نه سه لم ده لیټ

^۱ - بروانه : البدایه (۵ / ۲۱۶) .

* واته نه ی نه و که سانه ی به م ئاگره نه م ناو ده تان رونا ک کرده ته وه .

: و تم با من لهبری تۆ هه لیبگرم ، فهرمووی : ئایا تۆ له قیامه تدا ئاواته کانم هه ل ئه گری ؟
و ئیتر خستییه سهر پشتی خووی و چووین بۆ لای نافرته که و عومهر کۆله کهی سهر
پشتی داگرت و به جامیک بری ناردی دهرهینا و برینگ له چهوری یه کهی کرد به سهردا و
به رده وام فووی ده کرد به بنی مهنجه له کهدا تا ناگره که هه لکات و دوو که ل نزیکه ی
کاتر میژیک بهریشیدا پۆ ده چوو ، دواتر مهنجه له کهی له سهر ناگره کهدا گرت و فهرمووی :
قاپنیک بهرئ ، نافرته کهش بۆی هیئا ، له وخۆراکه پهری کرد و خستییه به رده می
منداله کان و فهرمووی لیکردن . نه وانیش هه تا تیڕ بوون لییان خوارد نافرته کهش
به رده وام دوعای خیری بۆ ده کرد بۆ ئه وهی بیناسی .. ئه سله مه ده لیت : عومهر (ﷺ)
لایان مایه وه تا منداله کان خهویان لی کهوت ، پاشان بریک بژیوی پیدان و پژیشت ،
ئه سله مه ده لی : پاشان هات به ره و پروم و پیمی فهرموو : ئه ی ئه سله م : برسیتی وای لی
کرد بوون خهویان لی نه وکه ویت و بگرین ، بۆیه هه زم کرد لایان به مینمه وه تا ئه مه ی که
دیتم بیبینم .^۱

به لی ئه ی ئه میری باوه رداران ، به راستی پیغمبره ی خوا (ﷺ) راستی فهرمووه
که ده لیت : خاب عبد و حسر لم یجعل الله تعالى في قلبه رحمة للبشر^۲
واته : ئه و به نده ی خواجه که خودا له دلیدا به زه می دروست نه کردوه بۆ
مروقه کان ئه و به نده یه کی خه ساره ومه ندو هیوا به راه .

" سهر راستی ره عیه ت له سهر راستی چاودیره که یانه وه یه "

له سه عدی کوپی موسه یب (ﷺ) ده فهرمویت : عومهر فهرمووی :
(بی گومان خه لکی به سهر راستی و له سهر پیی چاکه ده میننه وه ماده م پیشه واه و
پینمونیکاره کانیان سهر راست بن)^۳ .
وه له جریری کوپی عبدالله ی به جه لی یه وه (ﷺ) ده فهرمویت : -

^۱ - بروهانه : البدايه (۵ / ۲۱۶) عمر بن الحکاب / ی ابن جوزی (۹۶ ، ۹۷) .

^۲ - فهرمووی (حسن) ه / ته بر نه عیم و غه میری ئه و دهرهینان بۆ کردوه له (المعرفه) دا . ته لبانی به باش
دایناره له (صحیح الجامع) (۳۲۰۵) دا .

^۳ - بروهانه : سیره ی عومهر - البتاجی (۹۶۰) .

کابرایهک له گه ل' ټه بی موسای ټه شعریدا له یه کی له غمزاکاندا بوو ، خاوه نی دهنگی کی دوزمن بهرین بوو ، ټه وه بوو دهستکه وتی کی باشیان به دهست هیئا ، به لام ټه بو موسای ټه شعر یېرک له به شه که ی پی داو مافی ته وای خوی پی نه دا کابرا نارهنای دهر پری ... بویه ټه بو موسای ټه شعر ی بیست قامچی لی داو سهری سفر کرد ! پیاوه که قره کانی سهری کو کرده وه و چوو بو لای عومر (ﷺ) و له ناو کوړه کهیدا قره که ی فری دایه سهر سنگی عومر و وتی :

(سویند به خوا له ترسی دوزخ نه بویاوه ودها وهام به پیاوه که ده کرد (مه بهستی ټه بی موسا) یه !) وه پاشان ټه وه ی ټه بی موسا به سهریدا هیئا بووی گیرایه وه ..)

عومریش (ﷺ) ټه مه ی بو ټه بی موسا نووسی :

" سلاوت لی بیت ، پاشان .. فلان که س ټه وه و ټه وه ی پی راگه یاندم . ټه گهر تو کار ی کی وهات ټه نجام داوه له بهر چاوی کو مه لی خه لکدا ، ټه وه سویندت له سهر بیت که ټه بی له بهر چاوی خه لکدا و له بهر ده ستیدا دانیشت و هه قت لی بکاته وه (چیت لی کردوه وهات لی بکاته وه) وه ټه گهر له چوله وانی و له نیوان خوت و ټه و دا ټه و کاره ت کردوه ټه و اهر بهر شیوه یه ټه ویش له چوله وانیدا ده بی مافی خویت لی وهر گریته وه "

کابرا نوو سراوه که ی عومر (ﷺ) ی هیئا بو ټه بی موسا ، خه لک به پیاوه که یان دهوت که لی ی خوش بی ! .. به لام پیاوه که وتی سویند به خوا له بهر خا تر هیچ که س لی ی خوش نابم .

ټینجا ټه بوو موسا ناچار له بهر دهستی پیاوه دا دانیشت تا (قصاص) ی لی وهر گریته وه .. له وکاته دا پیاوه که سهری بو ئاسمان بهر ز کرده وه ، وتی : ټه ی پهر وهر دگار ټه و لی خوش بووم !^۱

به بی هیچ له سهر دوانیك و زیاده رو ی یه که ده لیم که بهراستی ټه مه یه ئیسلام ...

^۱ - سیره عمر بن خطاب - البلتاجی (۹۷ - ۹۸) .

به چاکه و پیگری کردن له خراپه ، له ودا که خودا تیايدا منی کردووه
به سهر پهرشتیارتان ناموژگاریم بکه ن ...

" خوراکی عومهر له سالی گرانی یه که دا (له وشکه سالی یه که دا) "

ئه سله می خرمه تکاری عومهر ده لیت :

کاتی عومهر نیواری لی ئه هات له وشکه سالی یه که دا ^۱ - نانیکی ده هینا له ناو
پوندا دهی گوشي ، به لام پوژيکیان و شتریکی سهربری و دابه شی کرد به سهر خه لکدا ..
ئه پوژه چوو به ژوردا ده بینیت جامیک دووگ و چهوری حوشت و جگهریکی
لییه ! بوی دانراوه .

پرسی : ئه مه مان له کوی بوو ؟

وتیان هی ئه حوشتره یه که ئه مړو سهرمان بری !

عومهریش فرمووی : به به به ^۲ چ والی یه کم که خوّم شته باشه کان بخوّم و ئیسک و
پروسکه کانیش دهرخواردی خه لک بدهم .. ئینجا چوو نانیک و بریک زهیتی هینا و کردنی
به تربیت پاشان به غولامه کهی فرموو : به لات لی دا ئه ی یه رفا !
ئه م کاسه یه هه لگره و بیگه یه نه به فلانه مال له مه دینه ، چونکه من ئه وه سی پوژه
سهرم لی نه داوون . و ابرانم زور برسین ..

یه رفا ش ئه و خواردنه خو شیه هه لگرت و بردی بو ئه و ماله ی که عومهر (ﷺ)
مافی ئه وانی دا به سهر خویدا !

" گیرییی (تشدد) عومهر له وشکه سالی یه که دا له گه ل مال و مندا له کهیدا "

له ئیبنو عومره وه ، ده لیت : (کاتی عومهر نه هی شتیکی له خه لکی ئه کرد ،
ده هاته لای مال و مناله کهی و پیانی ده فرموو : ئه و من نه هیم له خه لک کردووه به
فلانه و فلانه شت ... ئه وانیش سهری ئیوه ئه که ن هه ر وه چوّن بالنده سهری گوشت
ئه کا ، خو ئه گهر ئیوه که و تن ، ئه وانیش ئه که ون .. وه ئه گهر ئیوه پاپهرین بو ئه نجامدانی

^۱ - وشکه سالی له (۱۸) کزچیدا بوو .. باران نه دهباری و زهوی و زار وشک هه لات .

^۲ - به کالته کردنه وه .

نهوانیش نهنجامی نهدهن ، له بهر نهوه منیش سویند به خوا هر کهس له نیوه بکهوینه
ناو نهوکاره وه که نه هیم له خه لکی کردوه له نهجامدانی ، نهوا سزای دوو هیندی نهدهم
له بهر نزیکیان له منه وه ، ئیتر هر کهس نهیه وی بیه پیش بابینه پیش ، هر که سیش
نهیه وی دواکه وی ، بادواکه وی .)

نیبنو سهعد ده لیت :

له وشکه سالی یه که دا عومر کاله کیکی بچوکی به دهست یه کی له منداله کانیه وه
بینی ، فهرمووی : به بهه ! کوپی نه میری ئیمنداران ، نه وه میوه نه خویت کاتی
نومه تی (ﷺ) له برسا لاواز بوون ؟ منداله کهشی بهراکردن و گریان وه چوه دهر وه .
خه لک به عومریان وت : منداله که به مشتیک ناوک کریویه تی ^۱ .

وه له قهتاده وه ، ده لیت :

موه یقیب له - بیت المال - گه نجینه وان بوو ، جاریک گسکی له وی ددها و
دره میکی دوزیه وه دای به یه کی له منداله کانی عومر . موه یقیب ده لی : دواتر
چوومه بو مال ، ده بینم نیردراویکی عومر هاتوه بو لام و بانگم دهکات .

چووم بولای عومر ده بینم بره مه که له ناو دهستی دایه . پیی وتم : به لات لی دا
نه ی موه یقیب ، چیت له من داوه ^۲ چیه پیمه وه ؟

منیش وتم : نه ی نهو دره مه چی یه به دهسته وه ؟

وتی : ویستت له رۆژی قیامه تدا نومه تی (ﷺ) بو نه م دره مه پوو بهرووم
بووهستن ! دره مه که ی دایه وه به موه یقیب ^۳ .

^۱ - واته به تۆز و ناوکی هه ندی دره ختی وه ک خورما و هیتز .. واته شتیکی بی باهخ کریویه تی که بۆ کهسانی
وه ک نهو (مندال) ئاسانه شتی وا کۆ بکاته وه .

^۲ - چ دۆژمنایه تی یه ک له نیوان من و تۆدا هه بووه تا ئیستا رقت لیم بیه وه . .

^۳ - سیره ی عومری کوپی خهتاب .. به لتاجی (۶۰ - ۶۱) .

" توندی لیبر سینه وهی عومهر بۆ ئەهله کهی "

عبدالله کوپی عومهر (ﷺ) دهلیت :

حوشتریکم کپی و ناردم بۆ (حمی)^۱ که لهوی وهك حوشتری خه لکی بله وه پئی ،
کاتی گۆشتی گرت .. عومهر هاته بازار و لهوی حوشتریکی گۆشتنی بینی ...
فهرمووی : ئەمه هی کی یه ؟

پئی ی وترا / هی عبدالله ی کوپی عومهره .

پیشهوا عومهر له بهردهم خویه وه دهی فهرموو : بهه بهه ! کوپی ئەمیری ئیمانداران
! منیش هاتم بۆ لای و پیم وت : - چی بووه ئەی ئەمیری باومرداران ؟
پرسی / ئەم حوشتره چی یه ؟

وتم کریم و ناردمه (حمص) تاوهك ئەو خه لکه منیش سوودی لی ببینم .
فهرمووی / وه تاوهكو بلین : حوشتری کوپی ئەمیری باومرداران بله و پین ،
حوشتری کوپی ئەمیری باومرداران ئاو بدەن ، پاشان فهرمووی / برۆ (عبدالله)
سهرمایه کهی خۆتی لی هه لگره و ئەوهشی مایه وه بیخهره - بیت المال - بۆ موسلمانان^۲

" عومهر و هاوسهره کهی "

له سه عدی کوپی ئەبی وه قاسه وه ، دهلیت :

(له به حرهینه وه بریک میسک و عهنبهر هینرا بۆ عومهر ، فهرمووی / سویند به خوا
هزم ئەکرد ئافرهتیك هه بوايه به باشی کیشانهی بکر دایه تاوهكو ئەم بۆ نهم بۆ کیشانه
بکات و دابهشی کهم به سهر خه لکیدا) .

عاتکهی خیزانی پئی ی وت : من باش کیشانه ده کهم ، بدمهری با بۆت بکیشم .

عومهر فهرمووی : نه خیر .

عاتکه پرسى / بوچی نا ؟

فهرمووی / ئەترسم وه ها بیبهیت و بریک له گهر دنی خۆت بدەى و به وەش به شیکی
موسلمانان کهم بێته وه ...

^۱ - حمی / له ده رگایهك بوو له قهراغ شاردا .

^۲ - واته بیفرۆشه و چەندت پئی دا بو هه لیگره وه و ئەوهشی مایه وه بجه ره وه خه زینه ی ده ولەت بۆ موسلمانان .

" عومەر و ئەوانی جهنگ شیواند بوونی "

له عبدالله ی کورپی عومهرهوه ، دهفرمویت : -
له کاتیڤدا خه لکی خهریکی وهرگرتنی بهشی خویان بوون له نیو دهستی عمردا ،
عومەر (ﷺ) سهری بهرز کردهوه چاری به پیاویک کهوت لیدانیک له دهم و چاویدا بوو ،
لی ی پرسى . ئەویش له وه لأمدا وتی / له یهکی له جهنگهکاندا که له گهل موسلماندا
چوو بوین تووشی ئەم لیدا نه بووم .

عمر فرموی / ههزار درهه می بو بژمیرن .. ههزار درهه درهه درا به پیاوهکه .
پاشان فرموی / ههزاری تری بو بژمیرن ، ههزاری تری دا به پیاوهکه .. عومەر
چوار جار ئەمهی و تهوه هه جارێک ههزار درهه ئەدرا به کابرا تاوهکو پیاوهکه تهریق
بووه و چوو دهروه .

عبدالله دهلیت : عومەر ههوالی کابرای پرسى ، پییان وت : وا بزانه له تهریقیا
چووته دهروه به هوێ ئەو هه موو بهخششهوه که پی ی ئەدرا ..
عومهریش فرموی / دهی سویند بهخوا ئەگهر بهمايه تهوه بهردهوام پیم ئەدا
ههتا درهه میک بهمايه تهوه ، چون بم درههق به پیاویک له پیناوی خودا لیدانیکی وای لی
دراوه چالیکی له دهم و چاویدا دروست کردوه .^۱

" عومەر و خیزانی پیاوه شهیدهکه "

له جابر هوه (ﷺ) دهلیت : شهویک له گهل عومهردا (ﷺ) بهناو شاردا
ئیشکگریمان دهکرد تا گهیشتی نه لای خهیمهیهک ئاگریکی کزی تیا بوو ، بهینی
دهکوژایهوه و بهینی دادهگیرسایهوه ، و دهنگیکی غههباری گوێ لی بوو ، عومەر
فرموی : له جی ی خوتان بوهستن ، رۆشت تاگهیشته لای خهیمهکه ، بینی پیرمژنیکه
دهلیت : -

على ﷺ صلاة الأبرار صلى عليه المصطفون الأخيار
قدكنت قواما على الأسفار فليت شعري و المنايا أطوار
هلى تجمعنى و حبيبى الدار ؟

^۱ - سیره ی عومەر . بدلتاجی (۷۳ - ۷۴) .

عومەر (ﷺ) گریا هتا دهنگی بهرز بووهو ، پاشان چوو هتا له خهیمه که وه
نزیک بوویه وه .

فهرمووی / سلاوتان لی بیت ، سی جار دوباره ی کرده وه . له سییه م جاردا
مۆله تی پی درا بجیته ژوره وه . عومەر فهرمووی / قسه کانتیم بۆ دوباره بکه ره وه .
ئه ویش به دهنگیکی خهفه تبار وه بۆی دوباره کرده وه ، عومهریش (ﷺ) دهستی
به گریان کرد . پاشان به پیره ژنه که ی فهرموو : په حمه تی خوات لی بیت عومهریش ت بیر
نه جیت ...

ژنه که ش وتی : و عمر اغفر له انک غفار^۱

" عومەر پلان بۆ سه رگرده کانی جهنگ داده نیّت "

جهنگی قادسیه سی پوژی خایاند ، قادسیه ش دهرگا یه ک بوو له پییه وه ئیسلام
گهیه نرایه عیراق و فارس و هه موو پوژ هه لات ، له بهر ئه وه جهنگیکی چاره نووس ساز بوو
له نیوان عه رب و موسلمانان و فارس و مه جوسی یه کاند .

عومەر (سعدی کوپی ئه بی وه قاص) ی به سه ر کرده ی سوپاکه ی هه لبژارد . ئه وه
بوو سالی (۱۴ ک) له شارچوو ه ده ری و له زهوی عیراق قادسیه ی کرده له شکر به ست .

زهوی جهنگه که ی وا هه لبژارد که بکه ویته نیوان بیابان و ئه و توپه ئاوی یه
ئالۆزه ی له زهوی عیراق دایه تا وه کو سوپای موسلمانان تووشی شه رنه بیت له سه ر زهوی
یه ک که پی ی ئاشنا نه بووه و شار مزایی له مه ترسی یه کانی نی یه .

وه بۆ ئه وه ی ئه گه ر شه ر له دژی سوپاکه ی بهرپا بوو بتوانیت به ره و بیابان
پاشهکشه یان پی بکات و به و جوړه هیرش بهریت و بگه ریته وه ، له بهر ئه وه ی ئه م
ئاشناتره به ری و شوینی بیابان .

به لām ئه گه ر جهنگ له دژی فارسه کان پوویدا ئه وه دوژمن له بهرده میاندا بیت و
دهریش له پشتیان وه و شمشیره کانی موسلمانان له ناو یان ده بات و به و جوړه که سیان
نامینیته وه . هه ر واش بوو ئه وه ی ئه و سه رگرده لیها تووه چاوه روانی کرد هاته دی .

^۱ - سیره ی عمر . به لتاجی (۸۲ ، ۸۳) .

^۲ - دواتر باسی سیره ، ژبانی ئه م هاوه له بهر پیره ش دیته پیشه وه .

وه سه‌عدی کوپی ئه‌بی وه‌قاص (ﷺ) له قادیسیه دابه‌زی و ماوه‌یه‌کی زۆر چاوهرپی سوپای فارسه‌کانی کرد ، که‌چی نه‌هاتن بۆ پووبه‌روو بوونه‌وه‌ی موسلمانان ، تا چه‌ند شالاوکیان هینا بۆ سنووره‌کانی ده‌وروبه‌ری عێراق له‌ پووی باکور و باشووره‌وه بۆ ئه‌وه‌ی بیانوروژین...

فارسه‌کان هاوار و سکا‌لیان برده‌ لای (یه‌زده‌جرد) ی پاشا یان و داوی پاراستنیان ده‌کرد ، ئه‌ویش داوی له‌ (روستم) ی سه‌رکرده‌ی سوپاکه‌ی کرد به‌رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی موسلمانان له‌ قادیسیه ، به‌و جو‌ره (روستم) سوپاکه‌ی خسته‌ پری و له‌به‌رده‌م سوپای موسلماناندا ده‌رکه‌وتن .

جه‌نگیکی توندی سی‌ پوژی له‌ نیوانیاندا پووی دا و به‌سه‌رکه‌وتنی موسلمانان کو‌تایی پی‌ هات . سه‌که‌وتنیکی سه‌رکو‌تکه‌ر .

جه‌نگی قادیسیه‌ یه‌کیک بوو له‌ جه‌نگه‌ می‌ژووی یه‌ یه‌کلاکه‌ره‌وه‌کان که‌ پشتی فارسه‌کانی شکاند و ئیتر دوا‌ی ئه‌وه‌ نه‌یان‌توانی ئه‌و هی‌زه‌ی جارانیان به‌ ده‌ست بیه‌ینه‌وه‌ تاوه‌کو پاش چه‌ند شکسته‌هینانیکی یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک ده‌وله‌ته‌که‌یان روخا ..

ئه‌وه‌ بوو عومه‌ری کوپی خه‌تاب (ﷺ) هه‌ندی ئاموژگاری سه‌عدی کرد پیش به‌ری‌ کردنی سوپاکه‌یان ، له‌وانه : -

(گو‌ی له‌ هاوه‌له‌کانت راگه‌ره و له‌ فه‌رمانه‌کان‌تدا به‌شداریان که‌ و په‌له‌مه‌که‌ له‌ بریار‌دانا ، به‌لکو له‌سه‌رخۆ بریار ده‌ .

بزانه‌ ئه‌مه‌ جه‌نگه‌ و پیاوی جه‌نگیش ئه‌و پیاوه‌یه‌ که‌ چاوهرپی ده‌کات تابزانی‌ت ده‌رفه‌ت کامه‌یه ... له‌راسته‌یشدا تو‌ به‌ره‌ و زه‌وی یه‌ک ده‌چیت که‌ به‌ فی‌ل و ته‌له‌که‌ و ناپاکی ناسراوه .. به‌ره‌و پوی که‌سانیک ده‌چیت که‌ پرکی‌شییان کرد به‌سه‌ر خراپه‌ داو بی‌ باکانه‌ ئه‌نجامیاندا و چاکه‌یان له‌ بیر خو‌یان برده‌وه‌ و لی‌ی بی‌ ناگا بوون ، ئیتر بزانه‌ چو‌ن ده‌بی‌ت ، زمان‌ت قایم که‌و نه‌ینیت ئاشکرا مه‌که^١ .

^١ - سیره‌ی عومه‌ر / بیل‌تاجی (١٦٩ ، ١٧٢) به‌ ده‌ست‌کاریه‌وه .

" راسپارده گانی عومەر بو سوپا موحایدده کان "

(حیوه) ی کوپی (شریح) ده لیت :

کاتی عومەر سوپا گانی بهری ده کرد پاید سپاردن به ته قوای خوا و پاشان دوی
ئوهی لیواکان جیاده کرانه وه دهیفرموو : -

(به ناوی خوا و به پشتیوانی خوا ، بهری کهون به ئومیدی پشتگیری خوا و
سهرکهوتن ، به په یوهست بوون به هق و ئارامگری یه وه ..

له پیناوی خوا دا بجهنگن له گهل ئهوانه دا باومریان به خوانی یه و دهستدریزی
مهکن ، چونکه خوا دهستدریزکرانی خوشناویت ، پاشان ، کاتی به دوژمنتان گه یشتن
ترسنوک مهبن وه کاتی دهسه لاتتان هه بوو کوژراوه کان مهشیوینن ، وه له کاتی
دهرکهوتندا زیاده پویی مهکن وه له کاتی شهردا قسه مهکن .

ههروه ها ئافرهت و پیای پی و مندال مه کوژن ههروه کاتی دوو کومله که به یهک
گه یشتن و کاتی گهرمی راپهرین و شالو بردن خوتان له کوشتنیان بپارینن واته : (پیر
و مندال و ئافرهت)

هه لپه مهکن و له دهستکهوته کان مه دزن ، جیهاد پاک راگرن و خواسته گانی
دنیا ی تیکهل مهکن و به وسهرکهوتن و دهسته کهوتانه خوشحال بن که له په یمانیکدا
دهستان دهکهویت داوتانه به پهرومردگارتان و ههروه سهرکهوتنی مهزنه) .

" له راسپارده گانی عومەر بو "

(سهعدی کوپی ئه بی وه قاص) (ﷺ) فرماندهی سوپا گه ی "

کاتی عومەر (ﷺ) (سهعد) ی کرده فرماندهی سوپا گه ی له عیراق بهم جوړه
پایسپارد : - (نهی سهعد ، ئه وه فریوت نه دا و له خوا دوورت نه خاته وه که پیت
بوتریت : خالی پیغه مبهری خوا و هاوهلی .. ، چونکه له نیوان پیغه مبهری خوا (ﷺ) و
هیچ کهسیکی که دا خزمایه تی یه کنی یه مه گهر به گوپرایه لی کردنی خوا .

دهی توش ههروه بکه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهی کرد و ئه وهش واز لی بینه
که ئه و وازی لی دهینا ئه مه ئاموژگاری منه بو تو) .

" چیرۆکی عومەر و جیلە ی کۆری ئەیەم "

دەگیرنەوێه که جیللە ی کۆری ئەیەمی کۆتا پاشای غەساسنەکان کاتێ وستی له ئیسلام بوون بوو ، به کەژاویەکی گەورەو هاته مەدینه ، که جل و بەرگیکی ناوازه و تاییبەتی یان لەبەردا بوو خۆیشی تاجەکی بەسەرەو بوو .

ئەو بوو پێشەوا عومەر (رضی اللہ عنہ) بەهاتنیان خۆشحال بوو دواتر و کاتێ و مرزی حەج هاته پێشەو ، جیللە لەگەڵ عومەر چوو بۆ حەج کاتێ جیللە خەریکی تەوافی مالی خوا بو پیاویک لەو خەلکە پێنا بە جەلەکانیدا و هەلیتەکاندا (دراوند) ی ، ئەویش زللەیهکی له دەم و لوتی دا پری کرد له خوین .

" پیاوێه که چووێه لای پێشەوا عومەر بۆ سکا لا "

عومەر له جیللە ی پرسى : چى وای لى کردى لەم پیاوێه بەدە ی ؟
وتى : پى ی به جەلەکاندا ناو درا ندی .

عومەر فەرمووی : کەواتە مادەم دانى پێدا دەنیت که لیت داوێه یان ئەبى کابرا رازى کەیت به جۆریک یان ئەبى چیت لى کردووە و هەات لى بکاتەو .
جیللەش وتى : مەگەر شتى وائەکری ؟ له کاتیکدا من پادشایەکم و ئەو کەسیکی رەش و پووتە ؟

عومەر فەرمووی : ئیسلام ئیوێه یەکسان کردووە ، تۆش به هیچ شتیک چاکە و فەزڵت بەسەر یەوێه نى یە مەگەر به کارى چاکە .

جیللە وتى : سویند به خوا هیوام وا بوو که به موسلمان بوونم زیاتر ریزدار و دەستێر شتوو دەبم لەو کاتەم که له نەفامیدا بووم .

عومەریش فەرمووی : دە ی هەروایە .

جیللەش وتى : تا به یانى بۆم دوا خەتا بیریکى لى بکەمەو ، ئە ی ئەمیری ئیمانداران .

^۱ - واتە : بەلێ تۆ ریزدارترین به ئیسلام بونت مادەم لەسەر هەق بیت ، دەست درێژی کردنە سەر خەلکیش هەق

عومەر فەرمووی : باشە با وابیئت ... ئەوە بوو کاتی شەوداها ت جبلە خۆی و ھاوڕێکانی چوونە دەرەوێ شار و خۆیان گەیانە قوستەنتینیە بۆ لای ەرقل ، و جبلە بوو بە خاچ پەرست و لە لای ەرقل مایەوہ^۱ .

بەو جۆرە عومەر نمونەییەکی جوانی فەرمانڕەوایەکی دادپەروری نیشاندا و لە راستیدا سەعیدی کوپی سوەید راستی وت کە لە (حمص) و تاری بۆ خەڵکیدا بەم جۆرە :

(ئەو خەڵکینە ، لە راستیدا ئیسلام دیواریکی سەخت و دەرگایەکی قایمی ھەیە ، دیواری ئیسلام ھەق و دادپەروریش دەرگاکیەتی . ئیسلامیش مادەم فەرمانڕەوایەکی توندوگیری ھەبیئت ، بە پتەوی بە ھیزی دەمینتتەوہ ، توندی سولتان و فەرمانڕەواش بە وە نی یە خەڵکی بە شمشیر بکوژیت یا خود بە قامچی لییان بدات ، بەلکو بەوہیە بەھەق دادگەری بکات و دادپەرور بیئت) .

" پێشەوا ھەسەنی بەصری لە وەسفی پێشەوای دادپەروردا "

کاتی عومەری کوپی عبدالعزیز (پەحمەتی خۆی لی بیئت) بوو بە جینشین ، نووسراویکی نارد بۆ ھەسەنی کوپی ئەبی ھەسەنی بەصری کە ئاکار و پەروەشەکانی پێشەوای دادپەروری بۆ بنووسی . ھەسەنیش پەحمەتی خۆی لی بیئت ئەمە ی بۆ نووسی :

(ئەو بزانە - ئەو ئەمیری ئیماندارن - کە پێشەوای دادپەرور راستکەرەوێ ھەموو لاری یەکە و شکینەر و (کەلەپچە) ی ھەموو ستەمکاریکە ، چاککەری ھەموو خراپکراویکە و ھیزی ھەر بێدەسەلاتیکە و دادی ھەموو ستەملیکراویک و پەناگە ی ھەموو لێقەوماویکە ، وە پێشەوای دادپەرور - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك شوانی بە بەزەیی یە بۆ حوشرەکە ی کە بۆ باشترین لەوەرگای دەبات و دەپارێزێت لە لەوەرگای وشک و خراپ و لەمار دەپارێزێت و لە ناپەھەتی گەرماو سەرما دەشارێتەوہ .

ھەرەھا پێشەوای دادپەرور - ئەو ئەمیری ئیمانداران - وەك باوکیکی نزیکە لە مندالەکیەوہ بە مندالی ھەولیان بۆ دەدا و بە گەورەیی فیریان دەکات ، تا لە ژياندا یە کاسپیان بۆ دەکات و بۆ کاتی مردنیش بۆیان پاشەکەوت دەکات ..

^۱ - سیردی عومەری - بەلتاجی (۲۳۱ ، ۲۳۲) .

ہر وہا پیشہوای دادپہروم - وہک دایکی بہسوز و میہربان وایہ بؤ مندالہکےہی ، بہ سہختی ھلیدہگری و بہسہختی لی دہبیٹہوہ و بہ مندالی پھرومردہی ئەکات و شہونخونی پیوہ دہکات و ئەو کاتہ ئارام دہبیٹ کہ کورپہکےہی ئارام بیٹ ، بہینی شیرئ دہداتی و بہینی لە شیرئ دہبیٹہوہ تا فیئرئ خوراکئ بکات ، بہ تہندروستی خوشحال دہبیٹ و بہ نہخووشی و شہکےتی غہبار دہبی .

ہر وہا پیشہوای دادپہروم ئەہی ئەمیری ئیمانداران پاسپیڤردراوی ھەتیوان و خەزینەہی ھەژارانہ و مندالانیان پھرومردہ ئەکات و بہ گہورہ کانیشیان نازوقہ ئەدات .. ہر وہا وہک دلہ لەناو جہستہدا ، بہسہلامہ تبونی ئەو جہستہش سہلامەت دہبی و بہ خراپیوونیشی جہستہتیک دہچی و خراپ دہبی ..

ہر وہا پیشہوای دادپہروم کہسینکہ لە نیوان خودا و بہندہکاندا وہ ستاوہ گوئ لەو وتہی خوا دہگری و دہیدات بہ گوئ ی بہندہکاندا و لە پھرومردگاری دہروانی و ئەویان نیشان دہدات ، ھەر بہرہو لای خوا پئ دہکات و ئەوانیش بؤ لای ئەو دہبات ... لەبەر ئەوہ ئەہی ئەمیری ئیمانداران ، لەو مولکەدا کہ خودا پی ی داوایت وہک ئەو عہدہ مہبہ کہ گہورہکےہی متمانہی پی دہکات و مال و مندالی ئەداتہ دہستی ، کہچی مالہکےہی پەرش و بلاو کردہوہ و مندالہکانیشی دہربہدەر کرد و بہو جوړہ ئەھلہکےہی ھەژار کرد و مال و سامانہکەشی بەش بەش کرد .

ئەوہش بزائہ - ئەہی ئەمیری ئیمانداران - کہ خواہی گہورہ بۆیہ سنوورہکانی دیاری کردوہ تا پئگری لە پیسی و خراپہکاری بکریٹ ، ئیتر بہوکسہ چی دہلیت کہ پاگرتن و جیگیرکردنی سنوورہکانی بہدہستہ خوئ خراپہکاری ئەکات ، ھەر وہا خودا (قصاص) ی لەبەر خاتری پاراستنی ژیاہی بہندہکانی بہیارداوہ ، ئەہی ئەگەر کہسیک کہ دہبا (قصاص) ی بؤ وەرگرتناہتہوہ ، خوئ بیانکوژیت چی ؟

ئەہی ئەمیری ئیمانداران ، یادی مەرگ و دواہی مردن و کہمی شوینکەوتہکانت و پشتیوانہکانت لەوکاتہو ساتہدا بکہ ، وہ تویشوو بؤ ئەو کاتہ و بؤ کاتی توقینی ھەرگہورہ بؤ خۆت بخەرہوہ .

بزائہ کہمالیکی دیکہت ھەہی جیاواز لەم مالہی ئیستا تیایدایت و لەوئ بہ خاک دہسپیڤردییت و خوئہویستانت جیت دہہیان و لە قولایی گوڤدا بہ تاک و تہنہا

تەسلیمت دەکەن . دە ی ئه ی زاده ی بۆ هه لگره که له گه لت ده مینیتته وه ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ (٣٤) وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ (٣٥) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ (٣٦)﴾ سورة عَبَسَ ، آیه (٣٤ - ٣٦)^١
 ئه وه ت له یاد بێ ئه ی ئه میری ئیمانداران که ئه ی پۆژه ی ﴿... إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (٩) وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ (١٠)﴾ سورة العاديات ، آیه (٩ - ١٠)^٢ ئه ی پۆژه نه ییه کان
 ئاشکرا ده بن و په راویش گه وره و بچوک ده خوینیتته وه ...

ئێستا که هیشتا تۆ له دهرفه تدايت - ئه ی ئه میری ئیمانداران - وه ئه جه لت
 نه هاتوو ه و بێ هیوا نه بویت ، به فه رمانی نه زانه کان حوکمی به نه کانی خوا مه که و
 دهره ق به وان پێگه ی سته مه کاران مه گره و خو به زل زانه کان زال مه که به سه ر بێ هیز و
 چه وساو ه کا ندا ، چونکه ئه وان دهره ق به با و مه رداران ه یچ هه لیک له ده ست نایه ن و ه یچ
 باکیان نی یه ... تۆش ئه گه ر ئه ی کاره ت کرد ئه وا تاوان و گونا ه ی خو ت و ئه وانیش
 هه لده گری ت ، وریا به ئه ی که سانه هه لته نه خه له تینن که له به ده خت کردنی تۆ چیژ
 و مه رده گرن و بۆ خو یان له خو شی یه کانی دنیا ئه خو ن به نه هی شنی خو شی هه کانی تۆ له
 ناخه ره تدا ..

سهیری تواناو ده سه لات ی ئه مه رۆ ت مه که ، به لکو سهیری بێ ده سه لات یی سه به نی ت
 بکه ئه ی کاته ی که دیلی په تی مه رگی ت و له نیو ده ستی خوا دا وه ستاویت له به رچاوی
 فره شته کان و پیغه مبه ران و نیڕاواندا و له رۆژی کدا که هه مووان پوو یان له
 په ره مر دگا ریانه ...

له راستیدا من ئه ی ئه میری ئیمانداران ئه گه ر چی به م نامۆزگاریه م نه گه شتوو مه ته
 په ی کاملا ن و ژیرانی پێش خو م ئه م نوو سرا وه ت بۆ ده نیرم وه ک دهرمان سازیک که چۆن
 خو شه ویسته که ی چاره سه ر ده کات و دهرمانی تال و سه ختی پی ده دات به ئومیدی

^١ - ئه ی رۆژه هینده سامنا که برا له ده ست برا که ی هه لدیت و راده کات هه ره ها له ده ست دایک و باوک و ... له
 ده ست هاو سه ر و کو ره کانی .

^٢ - کاتی له گۆره کان هیترا نه دهره وه و هه رچی له سینه کا ندا یه هه ره مو له (کارنامه دا) به تو مار کراوی
 ئاشکرا کران و خرا نه به ر ده ست

لِيْ بَيْتٍ .^۱ ئهٰی ئهٰمیری ئیمانداران .

- سۆز و تاسە كردن بۆ يەروەردگار :-

ولادتدا شه کایه وه له وانه : -

کرد .

پیشہوا : ئینو کہ سیر (رحمتی خواہی لی یت) دہلیت

و داوای مردنیکت لی^۲ نه کهم له ولا تی پیغه مبره که تدا (صلی الله علیه و آله و سلم).

دوا که ی قبول کرد ، شه هادوت له شاری پیغه مبره که یدا (ﷺ) .

يُـدَان - و تراويشه شه ش لُـدَان - ی به خه نجر یکی دووسر داله ییشه و اومهر که

١ - العقد الفريد (٣٥ ، ٣٦) ، صلاح الأمانة (٢٥ / ٦ - ٢٧) .

۱ - صحیحی بوخاری (۳ ، ۳۰) .

یه کیکیانی له ژیر ناوکی دا بوو - له جی ی خوئی کهوت و (عبدالرحمن ی کوپی عوف) ی له جی ی خوئی دانا ..

کابرای عهجه می بی باومر خه نجره که ی دهرهینایه وه و به هر که سیك دهگه یشت لی ی دها و تا له سیانزه پیای دی دا شهشیانی کوشت ، و له کوئیایدا عبدالرحمن ی کوپی عوف کلاو (ته قله) که ی خوئی هه لدا به سهریدا و کهوت ، نهویش نه فرهتی خوی لی بیئت خوئی کوشت .. دواتر عومهر (ﷺ) هه لگیرا و برایه وه بومالی خوئی پیش خوره لاتن ..

پیشهوا له حاله تیگدا بوو برینه که ی خوینی لی دهره یشت بویه له هوش خوئی دهچوو ، و دههاته وه هوشی خوئی پاشان نوژیان وه بیر دهخسته وه کهوا کاتی نوژی بهیانی یه .. نهویش به هوشی خوئی دههاته وه و دهیفرموو : " به لی ، نهوه ی نوژیواز لی بیئیت هیچ پشکیکی له ئیسلامدا نیه " .^۱ پاشان له کاتی خویدا نوژی که ی نهجامدا.^۲

گهشتیاریک بو بهههشت :-

ومرن با له گه ل بهری کردنی سات به ساتی ئهم بهنده چاکه خوازه بو بهههشت ، بژین ، بهلام نهوه کی یه وینهیه کی زیندوومان بو دهگوازیته وه له کوئا کاتر میرهکانی پیش کوچی عومهر ؟ نهوه کهسه عبدالله ی کوپی عمری کوپی خهتابه رهزای خویان لهسمر بی ، عبدالله دهلیت :-

(کاتی نهبو لؤلؤه دووجار خه نجره کهیدا له عومهر ، عومهر وایزانی تاوانیکی له لای خه لکی هیه و نازانی ، بویه ئیبنو عهباسی بانگکرد ، نهوه ئیبنو عهباسی خوش دهویست و لی ی نزیک بوو وه گوئی ی بو دهگرت ، پرسى : نهوه ی بزائم ئایا نهمه ی ئهم کاره ی کرد یه کی بوو له خه لکه که ؟ ئیبنو عهباس ییش چوو دهروه ، به هرکه سیك دهگه یشت دهیبینی که دهگریان ، نهویش گه رایه وه لای عومهر فمرمووی :-

نه ی نه میری ئیمانداران ، بههر که سی دهگه یشتم وها دهگریان وه نهوه ی روله یان جوانه مهرگ بووبی .

^۱ - ئیسناده که ی باشه : نهجمده و غهیر نهویش گه رایانه ته وه ز (الترعیب و الرهیب) ی منزری (۱ / ۱۹۷) .

^۲ - بروانه / البداية و النهاية (۵ / ۲۱۷) به که می دهستکاریه وه .

ئەویش فەرمووی : کى منى گوشت ؟

ئىبنو عباس فەرمووی : ئەبو لؤلؤه ی مەجوسى كە بەندەى موعەيرەى كورى شوعبەىه .^١

ئىبنو عباس دەليّت : كەوام پى وت ئاسوودەيم لە دەم و چاويدا بەدى كرد .
ئىنجا فەرمووی سوپاس بۆ ئەو خوايەى كە بەكەسيك تاقي نەكردمەوه وتبىتى ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ و بىتە بەلگە بەسەرمەوه .^٢

فەرمووی : بەلام من پىم وتبوون كە هيچ كەسيكى بيانى بى باوەرمان بۆ مەهينن كە چى سەرپىچيتان كردم ، پاشان فەرمووی : براكانم بۆ بانگ كەن ، پرسىان كى ؟
فەرمووی : عوسمان و عەلى و تەلحە و زوبير و عبدالرحمن ي كورى عەوف و سەعدى كورى ئەبى و قاص (ئەوانيش نارديان بە دواياندا و پاشان سەرى لەسەر كۆشم دانا كاتى گەيشتن پىم وت : ئەوانەى داوات كرد بوون گەيشتوون ، فەرمووی : بەلى .. لە كاروبارى موسلمانانم پوانى ، بينيم ئىوه ئەو شەش كەسەتان سەرانى خەلك و پيشەوايانن و ئەم كاروبارەش هەر بە ئىوه دەكرى ، ئەگەر لەسەر پى ي راست بمينن ئەوا خەلكيش لەسەر پى راست دەميننەوه . خو ئەگەر جياوازي يەكيش هەبى ئەوه لەناو ئىوه دايە .. منيش كاتيك گويم لى بوو باسى ناكوكى و پەرت پەرت بوونى دەكرد وا مزانى كە پووى داوه ، چونكە بەدەگمەن شتيكى و تووه و پوى نەدابی ، پاشان ئەوەندە خويىنى لەبەر پۆشت تا تەواو بى هيز بوو ئەوانيش دەستيانكرد بە ورتە ورت هەتا لەوه ترسام لەناو خوياندا بەيعەت بە يەكك لە خويان بدن ، وتم : ئەمير هيشتا زيندوووه خو نابى دوو جينشين هەبن يەك سەيرى ئەوى تر بكات ، عومەر فەرمووی : هەلمگرن .. ئىمەش هەلمانگرت .. فەرمووی (لەگەل سى لايەن) سى كۆمەل - راويژ بكن و پاشان صوهەيب نويز بۆ خەلكى بكات (دابەستى).

^١ - هەندى لە بوختانچيان دەيانگوت كە گوايه موعەيرەى كورى شعبە نەم پلانى ريك خستوه - بە گوشت چن درۆزان و بوختانچيان .

^٢ - لە رىوايەتى تردا (سوپاس بۆ ئەو خوايەى چارەنووسى منى نەخستە دەستى كەسيك نىدەيعاى بارەر بكات و تەنها كرونشيكيشى بۆ خوا نەبرد بى) البدايە (٥ / ٢١٨) .

وتیان / لہ گھل کئی پراویژ بکھین ئہی ئہمیری باوہر داران ؟

فہرمووی : (پراویژ بکھن لہ گھل کوچکھران و پشتیوانان و جوامیرانیک لہ ناو سہربازہکاندا) .

پاشان داوای قومہ شیریکی کرد کہ خواردیہوہ سپیایی شیرکہ لہ ہمدووہ برینہکھیہوہ ہاتہ دہرہوہ ، زانیی کہ ناماژہیہ بہ مردنی ، فہرمووی : " ئیستا ئہگہر ہہموو دنیا ہی من بواہیہ ئہمکرد بہ فیدای سامناکیی پوژی قیامت " .

ئین عباس یش فہرمووی : دہی خوا خوئی پاداشتت بداتہوہ ، مہگہر پیغمبرہی خوا (ﷺ) ئہو کاتہی موسلمانان لہمہککدا لہ ترسدا دہڑیان داوای لہ خوا نہکرد کہ ئیسلام و موسلمانان بہ ہوی تۆوہ بہ ہیژ و بہ توانا بکات ، و کاتی موسلمان بویت ، موسلماننونت بوہ عزیزت و بہ تۆوہ ئیسلام و پیغمبرہی خوا (ﷺ) و ہاوہ لآن دہرکہوتن و ناشکرا بوون .

وہ بہ کوچکردنت بو مہدینہ پزگاریت ہیئا ، ئہوجا لہ ہیچ جہنگیکدا نہبووہ کہ نامادہ نہبوویت ہاوپری لہ گھل پیغمبرہی خوا (ﷺ) بو کوشتنی بی باوہران لہ فلانہ و فلان پوژدا ، و پاشان پیغمبرہی خوا (ﷺ) وفاتی کرد و لیٹ پازی بوو ، داوی ئہویش ہاوکاری جینشینہ کہیت کرد لہسہر خستنی بہرنامہکھی خوادا و بہ کہسانیک کہ بہرہوہووی ئیسلام دہہاتن لہوانت دہدا کہ پشتیان لہ ئیسلام ہلدہکرد ، ہہتا خہلکی بہویست و ناویست ہاتنہ ناو ئیسلام ، پاشان خہلیفہش وفاتی کرد و لیٹ پازی بوو ، پاشان کرایتہ والی بہ باشتین شپوہ کہ خہلکی پی بکریتہ والی و سہرکار ، و خودا بہ ہوی تۆوہ ولاتانیکی پی ئاودہدان کردیتہوہ و مال و سامانیکی بو موسلمانان لہسہر دہستی تو کو کردہوہ و دوژمانانی ئیسلامی لہسہر دہستت نہفی کردوہ دہرنا ، پاشان خوی گہورہ ہہر لہ ری تۆوہ چہندین خیزانی لہ ئاین نزیک کردہوہ و پوژی دان و لہ کوتایشدا شہادہتی پی بہخشیت... دہی خوشی لہ خوٹ ئہی ئہمیری ئیمانداران .

ئہویش فہرمووی : " سویند بہخوا لہ خوبایی ئہو کہسہیہ فریو خواردووی ئہکھن " پاشان فہرمووی : ئہی عبداللہ لہ پوژی قیامتدا نامادہی لہلای خوا شایہتیم بو

بدهی ؟ وتی : بهلئ ، عومریش (ﷺ) فهرمووی / نهی پهر و مردگار ستایش بو تو ، نهی عبدالله ی کوپری عومر پرومه تم بنووسینه به زهویه وه .^۱

منیش له سهر پانم دامگرت و خستمه سهر لاقم فهرمووی : " پرومه ته م بده له زهوی " و پیش و پرومه تی هینایه خواره وه تا که و ته سهر زهوی و فهرمووی : " خوټ و دایکت بهد بهخت دهن - یان بهد بهختی بو خوټ و دایکت - نه گهر خوا لیټ خوټ نه بی نهی عومر " .

نه و جا وه فاتی کرد په حمهت و بهر که تی خوی له سهر بی ، و ناردیان به دوی عبدالله ی کوپری عمردا فهرمووی : له گه لټان نایم تا نهو کاره نه کهن که عومر فهرمانی پی کردن نهویش پوایژ کردنه له گه لټ نه نصار و کوچکردوان و چهند پیاویکی جوامیر له ناو سهر بازه کاندأ) .

حه سه ن ده لیټ : باسی عومری بو کرا له سهر مهر گیدا چوټ له پهر و مردگاری تر ساوه . نهویش فهرمووی : " موسلمان بهم جوړیه چاکه و بهر هیی تیدا کو بوټه وه ، وهک چوټ دوپروان خراپه و هه له و له خوټایی بوونیان تیا کو بوټه وه .

سویند به خوا نه له رابردو و نه له نیستادا هیچ بهنده یه کی خوام نه دیوه چاکه کارتر و له خواترستر و به بهر زیتر له عومر ، همر و هه له رابردو نیستاشدا هر که سیکم دیبی خراپه ی زیادی کردبی نه وه هه له و ساویلکه یشی زیادی کردوه " .^۲

خودا خافیزی : -

له کوټایی ریډا و له کاتیڅدا خوا خافیزی له نه میری باور پداران نه که هین و شهیهک بو وتن نادوزمه وه نه مه نه بیټ که ټنو مه سعود ده لیټ : -

" عومر قه لایه کی پو لاین بو بو نیسلام که خه لکی ده هاتنه ناوی و نیدی نه نه چوونه دمره وه ، به لأم پاش نهو نهو قه لایه رما و نیدی خه لکی لی دینه دمره وه له بری نه وه ی بچنه ناوی " .^۳

۱ - وهک نه وهی عبدالله ی کوپری عباس ی لی بو بیته کوپری عومر .

۲ - نیسناده کی (حسن) : ته بهرانی له نه وسهت دا ریوایه تی کردوه هیه سه می ده لیټ : نیسناده کی (حسن) ه الجمع ژماره (۱۴۴۶۳) .

۳ - ته بهرانی ریوایه تی کردوه له الکبیردا . الجمع (۱۴۴۶۶ ، ۱۴۴۷۹) .

همروه ها ده فرموی : " حمزم نه کرد خزمه تکاریک بوومایه له بهر دهستی عومهردا
ههتا مردن)^۱

وه ده لیت : " نه گهر عومهر سه گیکی خوشبویستایه ، نهو سه گه ده بووه
خوشه ویسترینی سه گیک له لام)^۲ سویند به خوا ئیبنو مه سعود راستی وتوووه ..

" سه لام له سهمر گیانی عومهری کوپی خهتاب (ﷺ) له گهل نه مراندا "

^۱ - تهبرانی ریوایهتی کردووه له الکبیردا . الجمع (۱۴۴۶ ، ۱۴۴۷) .

^۲ - تهبرانی ریوایهتی کردووه له الکبیردا به ژمارهی (۸۸۱۵) .

" ۳ - عوسمانی کوړی عهفان (ﷺ) "

ناسنامه ی : -

عوسمانی کوړی عهفانی کوړی ئه بی لعاصی کوړی ئومه ییبه ی کوړی عهبد شه مسی کوړی عبدمه ناهه ...

عوسمان (ﷺ) له سالی شهشی فیل دا له دایک بووه و هر زوو موسلمان بووه و هر دوو کوچه که ی کردووه ، کوچی یه که می حه به شه و کوچ بؤ مه دینه ..

خاتوو پوقیه ی کچی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ی هیناوه و له شهوکانی به دردا خاتوو پوقیه وه فاتی کردووه ، دوی ئه ویش پیغمبره ی خوا (ﷺ) خاتوو ئوم که لسوم ی (خوشکی پوقیه) ی پیداوه .

زانیان ده لئین : " جگه له عوسمان نه زانراوه که سیکی تر دوو کچی پیغمبره ی خوا (ﷺ) هاوسمری بوویت . له بهر شهوه ناو نراوه به " ذالنورین " عوسمان (ﷺ) یه کیکه له و ده که سه ی مژده ی به هه شتیان پی دراوه و هر وه ها یه کیکه له و هاوه لانه ی قورنایان کو کرده وه " . " که سیکی ریش دريژ و جوان بووه " ۲ و له جوانترین که سان بووه ۳ .

له عبدالرحمن ی کوړی عوسمانی قوره شی یه وه : - پیغمبره ی خوا (ﷺ) هاتووه بؤ مالی عوسمان (ﷺ) دیویه تی کچه که ی سمری عوسمان به ملدا ده شوات فهرمووی : " یا بنیه احسینی الی أبي عبدالله ، فإنه أشبه اصحابي بي خلقاً " ۴ واته : کچم باشبه بؤ باوکی عبدالله ، چونکه له ناو هاوه لاندما له هه مویان زیاتر هاو ئاکاری منه .

۱ - واته خاوه نی دور پروناکی .

۲ - نيسناده که ی (حسن) ه . ته به رانی له عبدالله ی کوړی شداد به راگيرای رپوايه تی کردووه . (الجمع) (۱۴۴۹۲) .

۳ - هه یسه می ده لئیت : عبدالله گيراويه تیه وه و پیاوانی فهرمووده که پیاوانی (الصحيح) ن . جگه له ئوم موسی که نه می ش جی متمانه یه . الجمع (۱۴۴۹۶) .

۴ - پیاوانی جی ی متمانه ن / ته به رانی رپوايه تی کردووه ، الجمع (۱۴۵۰۰) .

" چاکه کانی "

۱ - له ئه‌بی هوره‌یره‌وه (ﷺ) : پیغمبره‌ی خوا له‌سه‌ر کیوی چه‌را بوو له‌گه‌ل ئه‌بویه‌کر و عومهر و عوسمان و عه‌لی و ته‌لحه و زوبیر دا ، به‌رده‌که جولا ، پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) به‌به‌رده‌که‌ی فهرموو " إهدأ فما عليك الانبي ، أو صديق أو شهيد " ^۱ واته : هیمن به ، خو جگه له پیغمبره‌ی یان (صديق) یکن یان شه‌هیدیکت له‌سه‌ر نی یه .
نووسه‌ریک ده‌لیت : ئهم فهرمووده گشتگیر تره له و فهرمووده‌یه‌ی ناوی دوو شه‌هیدی تیا‌دا‌هاتوو ، هه‌روه‌ها فهرمووده‌که یه‌کیک له موعجیزه‌کانی (په‌رجوو) پیغمبره‌ی‌ه‌تی تیدا‌یه ، ئه‌وه بوو هه‌ریه‌که له عوسمان و عه‌لی و عمر و ته‌لحه و زوبیر شه‌هید بوون .

۲ - له ئه‌بو موسای ئه‌شعهری یه‌وه ، ده‌لیت : (له‌گه‌ل پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) چووینه دهره‌وه ، و له ری‌دا چوو پشت یه‌کی له دیواره‌کانی ئه‌نصار بوو کاری تایبه‌تی خو‌ی .

فهرمووی : (یا ابا موسی املك علي الباب فلا يدخلن علی احد الاباذن) ئه‌ی ئه‌بی موسا دهرگا‌که‌م لی بگره تا که‌س به بی مؤله‌ت نه‌یه‌ت به‌سه‌رما . ئه‌وه بوو پیاویک هات و له دهرگای دا پرسیم ، کییه ؟ وتی : ئه‌بویه‌کر ، وتم : ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) ئه‌بویه‌کر هاتوو و مؤله‌تی هاتنه ژووره‌وه و هه‌رگرت ؟ فهرمووی : (أذن له وبشره بالجنة) مؤله‌تی بده و مژده‌ی به‌هه‌شتیشی پی بده . ئه‌ویش چوو ژووره‌وه و مژده‌ی به‌هه‌شتم پی دا . پیاویکی تر هات و له دهرگای دا ، وتم : کییت ؟ وتی : عومهرم وتم ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا عومهره هاتوو دا‌وای مؤله‌تی هاتنه ژووره‌وه ده‌کات . فهرمووی (أفتح له وبشره بالجنة) . فهرمووی : بۆی بکه‌ره‌وه و مژده‌ی به‌هه‌شتی پی بده ، منیش دهرگا‌که‌م بوو کردوه که هات ژووره‌وه مژده‌ی به‌هه‌شتم پی دا .

پیاویکی تر هات و له دهرگای دا ، پرسیم ، کییه ؟ وتی : عوسمان ، وتم : ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) عوسمانه دا‌وای مؤله‌ت ده‌کات . فهرمووی : (أفتح له وبشره بالجنة)

^۱ - صحیح : موسلیم و ترمزی رِیوایه‌ت کردوو به‌روانه سه‌حیحی ژماره (۲ / ۵۶۲) .

علی بلوی تصبیہ)^۱ واتہ / بوی بکرموہ و مژدہی بہہشتی پی بده له سمر به لایک کہ توشی ئه بیٹ .

۳ - له عوسمانوہ پمزای خوای لی بیٹ فہرمووی : پیغمبرہی خوا (ﷺ) فہرمووی : " من حفر رومة فله الجنة " ہر کہسی بیریک لی بدات دہچیٹہ بہہشتوہ . منیش بیریکم لی دا ہروہا فہرمووی " من جهاز جيش العسرة فله الجنة " واتہ : ہر کہسی سوپایہک لہکاتی نارہحتی و نہبوونیدا ساز بکات (بہچہک و تفاق) ئہوا دہچیٹہ بہہشت منیش وام کرد .^۲

۴ - ہروہا عوسمان (ﷺ) فہرموویہتی / سویند بہ خوا نہ له جاہیلیدا (پییش ئیسلام) و نہ له موسلمان بووندا ہرگیز زینام نہکردوہ .^۳

" شہرمی عوسمان "

له خاتوو عائیشہی دایکی ئیماندارانوہ ، پیغمبرہی خوا (ﷺ) دانیشتبو پانی بہدروہ بوو، ئہبوبہکر مؤلہتی ہاتنہ ژوروہوی و ہرگت ئویش ہر بہو شیوہیہ مؤلہتی دا ، ئہوجا عومہر مؤلہتی ہاتن ژوروہوی و ہرگت ، بو ئویش بہہمان شیوہ مؤلہتی دا ، بہ لآم کاتی عوسمان مؤلہتی ہاتنہ ژوروہوی و ہرگت ، پیغمبرہی خوا (ﷺ) جلہکانی دا بہسہر پانیدا و داپیووشی .

دوای ئوہوی ہہ لسان ، پرسیم : ئہی پیغمبرہی خوا (ﷺ) ، ئہبوبہکر و عمر مؤلہتیان و ہرگرتی توش فہرمووت لی کردن لہکاتیکدا ہر بہو حالہ بوویت کہ بوویت (پانہکانت بہدروہ بوون) ، کہچی کاتی عوسمان مؤلہتی و ہرگرت جلہکانت دا بہسہر پانتدا ، فہرمووی : (یا عائشہ ، الا أستحي من رجل ، والله و ان الملائكة تستحي منه) .^۴

۱ - صحیحہ / صحیحی سوننہتہکانی ترمزی (۲۹۲۷) .

۲ - صحیح ، بوخاری بہ ہلہلہ سیرای ریوایہتی کردوہ بروانہ : روضۃ المحبین (۲۰) .

۳ - صحیح / ئہبو داوود ریوایہتی کردوہ . بروانہ روضۃ المحبین ی عہدہوی (۲۰) .

۴ - موسلیم دہرہتانی کردوہ بو فہرمودہ کہ لہ بابی (فضائل عوسمان) وا بہ چہند دہرہرینیکی نزیک لہم ریوایہتوہ .

واته : ئەو عایشه ، ئایا شەرم لە پیاویک نەکەم کە سویند بە خوا فریشتەکان شەرمی لی دەکەن .

نووسەرێک دەلیت ، وتم : باشە پیاویک فریشتەکان شەرمی لی دەکەن و پیغه مبهَری خوا (ﷺ) شەرمی لی دەکات ، ئەو ئەو تانە و تەشەر لیدمراوە شەرم ناکەن درۆی بۆ هەڵدەبەستن ؟!

و هەسەن (رەحمەتی خۆی لی بیّت) ، باسی عوسمان و زۆری حەبای عوسمان دەکات ، دەلیت : (هەتا نەگەر لە مال بیّت و دەرگاشی لەسەر داخرابی ، جلەکانی داناکەنی تا ئاو بە خۆیدا بکات .^۱

" پەرستشی "

لە ئیبنو عومەرەو (ﷺ) فەرموودە ی پەروردگار لەم ئایەتەدا کە دەفەر مویت : ﴿ اَمَّنْ هُوَ قَانَتْ اَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ ﴾ سورة الزمر آية (۹) .

واته : یان ئەو ئیماندارە ی کە لە دووتوی شەوگاردە هەڵدەسیت بۆ خوا پەرستی ، سوجدە دەبات و بە پیووە دەوێستیت لە لێپرسینەوێ قیامەت دەترسیت و هیوای بە میهرەبانی پەروردگاری هەیە .

دەلیت : مەبەست عوسمانی کوپی عەفانە .^۲ هەرەها (رەحمەتی خۆی لی بیّت) کە هەڵدەسا بۆ شەو نوێژ هەرگیز کەسی لە ئەندامانی خێزانە کە ی بە خەبەر نە ئەهینا تا یارمەتی بدەن لە دەست نوێژ گرتنیدا ، مەگەر خۆیان بە خەبەر بونایە . هەرەها هەمیشە بەرژوو بوو . گلهیی لی دەکرا کە بۆچی خزمەتکاریکی بە خەبەر ناهینی ؟ دەیفەر موو : نەخیر ! شەویش بۆ ئەوانە با راحت بن .^۳

۱ - پیاوانی جی متمانەن : هەیسەمی دەلیت : ئەحمەد گێراویتیەو . الجمع (۸۲ / ۹) .

۲ - بردانە البداية و النهاية (۳۰۷ / ۵) - ئیبنو عباس دەلیت : کێ حەز ئەکات خۆی پەروردگار رۆژی قیامەتی لا ناسان بکات با خودا لە تاریکی شەودا بە کێنوش بردن و نوێژ کردنەو بیبینیت و لە خەمی ناخیرەتدا بێ و تەکای رەحمەت و بەزەیی ئەو بکات . تەفسیری قرتوبی (۲۱۴ / ۱۵) .

۳ - البداية و النهاية (۳۰۷ / ۵) .

وه له حهسه نهوه ، دهلیت : عوسمان فرمووی : (ئەگەر دلە کاشمان پاک بوایه تهوه ههگرێز له فرموده کانی پهروهر دگاران تیر نه ده بوین ، له راستیدا ههز ناکهه پرۆژیکم به سهردا بروت و سهیری قورئانی پرۆژی تیا نه کهه (نه یخوینمه وه) ، کاتی که وه فاتیسی کرد (مصحف) ههکی به هوێ زور خویندنه وه و مانه وهی به دهستی وه کوون و شر بوو بوو .^۱ ههروه ها کاتی شههید کرا (مصحف) ههکی له کوشیدا بوو ، ههروه ها انس و محمادی ابن سیرین دهلیت : خیزانی عوسمان پرۆژی (الدار)^۲ ، وتی : (یان بیکوون ، یان وازی لی بینن ، سویند به خوا شهوی به قورئان لهیه ک رکاتدا زیندوو نه کرده وه !)^۳

" ترسی عوسمان "

له عبدالله ی کوپی پرۆمی یه وه ، دهلیت : " پیم گهیشته وه که عوسمان (ﷺ) فرموویه تی : ئەگەر له نیوان به ههشت و دۆزه خدا دامنین و نهزانم دهخریمه کامیان ، نه وه هه لده بژارد ببوایه به خۆل پیتش نه وهی بزانه چاره نووسم بۆ کاملیه " . ههروه ها عوسمان (رحمه تی خوی لی بیت) کاتی له سهر گوپی که ده وهستا نه وهنده نهگریا تا پیتی تهپ ده بوو . پینان نهوت : - کاتی یادی به ههشت و ناگر دهگریت ناگری ، که چی یادی گوپ ده کهیت دهگریت ؟ عوسمان (ﷺ) فرمووی : گویملی بوو پیغه مبهیری خوا (ﷺ) فرمووی : " القبر اول منزل من منازل الآخره ، فان بها منه ، فما بعده اسیر ، ان لم یج منه فما بعده اشد " واته : گوپ یه کهمین مه نزلگایه له مه نزلگا کانی ناخیرت ، ئەگەر پرگارت بوو لی ی نه وه هه چی له دوا ی نهو دیت ئاسانتره ، خو ئەگەر پرگارت نه بوو لی ی نهوا هه چی له دوا ی نهو دیت گرانتر و توندتره ..

^۱ - البداية (۵ / ۳۰۷) .

^۲ - يوم الدار / نهو پرۆژی ناشوبه کان هیرشیان برده سهر عوسمان (رحمه تی خوی لی بیت) ، بۆ کوشتنی .

^۳ - زههبی دهلیت : له چهند پرۆیه که وه نهو فرموده یه راسته که عوسمان قورئانی هه موو لهیه ک رکاتدا خویندنه وه ، (سیر اعلام النبلاء) ، بهشی / الخلفاء ، لایره (۱۵۷) وه پروانه : (التبیان) ی نه وهی (ل ۵۷) . نووسه ریک دهلیت : نه وهش راسته که نهی له خویندنی هه موو قورئان له که متر له (۳) رکاتدا کراوه . نیببوو ره جهب دهلیت : (به لکو نهو نهی یه بۆ کاتی که بهردهوام بی له سهری (أ . هـ) طائف المعارف) ۱۹۱ .

وه فھر مووی : گویم لی ی بوو (ﷺ) فھر مووی " ما رأیت منظرا قط الا و القیر افضع منه " واتھ : همرگیز هیچ دیمه نیکم نه دیوه له دیمه نی گوږ ترسناکتر بیت .

بی فیزی (تواضع) ی عوسمان (ﷺ)

له حهسه نه وه (رحمته خوی لی بیت) ، ده لیت : " عوسمانم بینی (ﷺ) له مزگهوت به لیغه یه که وه خوی لی که وتبوو ، له کاتیکدا نه میری ئیمانداران بوو " ^۲ وه لآمدانه وه و په تکر د نه وه ی ئه گومانانه ی له سهر پیشه وه عوسمان دروستکرا بوون : - بوختانچیان چه ندین شتیان بو (ذي النورین) هه لبه ستووه له درو و بوختان و شتی دور له راستی تاوه کو بهم کاره یان راستی یه کان بسرنه وه و تانه له سییه مین (خلیفه ی راشدین) بدن ، که زانایان له کوږ و ئیستاشدا هه میشه له ئاست وه لآمدانه دیاندا بوون و ئه تیره ی بو پیشه وه عوسمانیان هه لدا ، گئیرایانه وه بو سهر سنگی خویمان و هه میشه درو و ساخته کاریه کانیان ئاشکرا کردوه " واللّه غالب علی امره " . به راستی خودا فرمان و ویستی خو ی سهر ده خات . له وه لبه ستراوانه : -

۱ - نه وه ی که گوايه پیشه وه عوسمان (عبیدالله ی کوږی عومر) ی له هه قی (هرمان) دا نه کوشتووه ته وه .

وه لآمیش نه مه یه : که عوسمان (ﷺ) خوینبایی یه که ی له مالی خو ی داوه دوا ی نه وه ی راویزی له گه ل هاوه لآندا کردوه ، چونکه نه وه و له و سهر پهرشتیاری خوینی کوژداوه نه گهر هیچ که سی تری نه بوو بیته وه ل ، به پیی بنه مای (السلطان ولي من لا ولي له) .

وه له هه ندی پړوايه تدا هاتووه که (قمازیان) ی کوږی (هورمان) له بکوژه که ی باوکی که (عبیدالله) بووه خو ش بووه ، وه هه ندی پړوايه تیش جهخت له سهر نه وه ده که نه وه که (هرمان) پلانی بو کوشتنی (عومر) داناوه . ^۱

^۱ - فهرموده ی (حسن) ه / ترمزی پړوايه تی کردوه . نه لسانی ده لیت : (حسن) ه ، (صحیحی) سونه ته کانی نیینو ماجه (۳۴۶۱) .

^۲ - پړوانه : الحلیه (۱ - ۶۰) .

۲ - ہر وہا و تویانہ کہ گویہ پیشوا عوسمان کہ سہ نزیکہ کانی خوئی وہک
(عبداللہ ی کوپی عامر و ولیدی کوپی عوتبہ و مروانی کوپی حہکم و عبداللہ ی کوپی
ئہبی سرح) ی کردوہتہ والی و ہاوہ لائی لہ سہر کار لابردوہ و عہزل کردوہ . وہ لامیش
ئہمہیہ : عبداللہ ی کوپی عامر جوامیری زوری تیادا بوہ ، خوراسان و دہوربہری
فارس و سہجستان و چہند جییہ کی تری پزگار کردوہ . ئیبنو تہیمہش دہربارہی
وتویہ تی : ئہوہندہی چاکہ و خوشہ ویستی ہییہ لہ دلی خہلکیدہ کہ ناکری نکولی لی
بکریٹ .^۲ سہبارہت بہ ولیدی کوپی عوتبہ ش : پیشوا عوسمان لہ بہر ئہوہ کردیہ والی
، چونکہ پورزای پیغمبرہی خوا (ﷺ) بو ہر وہا پیشتریش ئہبوبہ کری صدیق یش
(ﷺ) کرد بوویہ والی ، ئہوہش کہریوایہت دہکن قورٹان بہ (فاسق) لہ قہلہمی دابی
لہم ئایہتہ پیورژہدا : ﴿... إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا ...﴾ سورة الحجرات ، آیہ (۶) .
راست نیہ ، چونکہ لہ کاتی دابہزینی ئہم ئایہتہدا ولید مندالیکی کہم تہمہن بو .^۳
ہرچی تومہتی ئہوہشہ کہ گویہ خواردوویہ تیہوہ ، راست ئہوہیہ کہ ئہمہ پلان
و (مؤامرة) ہیکہ لہ دژی ئہنجام دراوہ و ہیچ بہلگہیہ کی راست نی یہ موسلمانان
پہنای بو بہرن و جینگہی برہا بیت ، وہ سویندی خواردوہ بو پیشوا (عوسمان) کہ
مہشروبی نہ خواردوہتہوہ ، عوسمان یش (ﷺ) فرموویہ تی : " ئیمہ سنورہکانی شرع
جیبہجی دہکین وشایہتی دروش جینگاہک لہ ئاگردا بو خوئی نامادہ دہکات " ^۴
ہرچی مروانی کوپی حہکمہ میشہ : پیایوکی دادپہروہر بوہ ئہوہندہ بہسہ
فرمودہی لہ (صحاح) دا ہییہ .

سہبارہت بہخستہ سہر کاری (عبداللہ) ی کوپی ئہبی سرح یش کہ پاش موسلمان بوون لہ
دین ہلگہراپوویہوہ ، راستی یہکہی ئہوہیہ کہ دواتر تہوبہی کردوہ و گہراوہتہوہ باوہشی

^۱ - بروانہ (تاریخ الأمم و الملوك) ی ئیبنو جہوزی (رجمہتی خوی لی بیت) / ۲۳۹ ، ۲۴۰) و (عوسمان
ی محمد حسن ہیکل (۵۱)

^۲ - بروانہ : (مناهج السنة النبوية) ی پیشوا ابن تیمہ (۱۸۹ - ۱۹۰) لیکڑلینہوہی / محمد رشاد سالم .

^۳ - بروانہ (العواصم من القواصم) ی ابوبکر عمرہبی (۹۰ ، ۹۱) لیکڑلینہوہ عی الدین الخطیب .

^۴ - بروانہ : انصاف الخليفة عثمان من افراغات صاحب الكشف و البيان (۴۳ ، ۴۴) د. عبداللہ جمال الدین .

ئیسلاام و کەسیکی پەيوەست بوو بە ئاینهوه و هاوشیوهی پیاوچاکان جیهادی کردووه .
ههروهها له نیاوان ههردوو سهلامدانهوی نویژدا وهفاتی کردووه .

۳ - نهوهی که دهلین پیشهوا عوسمان پهراوی قورنانی سوتاندووه : -

وهلام ئهمهیه : علی کوپی ئه‌بی تالیب (ﷺ) ده‌فرمویت : " سویتد به‌خوا پیشه‌وا
عوسمان پاش راویژ کردن به‌هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆ ئه‌و پرسه و
کوکردنه‌وه‌یان له‌سه‌ری ئه‌و جا ئه‌و کاره‌ی ئه‌نجام دا . فرمووی : ئیوه چی ده‌لین
دهرباره‌ی ئهم خویندنه‌وه‌یه‌ی که خه‌لکی توشی جیاوازی و ناتهبایی بوون له‌ باره‌یه‌وه و
یه‌ک به‌ یه‌کتر ده‌گهن ، ئهم ده‌لی خویندنه‌وه‌ی من له‌وه‌ی تۆ باشتره و ئه‌وی تر به‌ هه‌مان
شیوه و ئه‌مانه‌ش سه‌رده‌کێشن بۆ کوفر .

ئیمه‌ش وتمان : پای تۆ چی یه ؟ فرمووی / ئه‌مه‌وی خه‌لکی له‌سه‌ر یه‌ک په‌راو)
مصحف (کو بکه‌مه‌وه ، خو ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌رۆ جیاوازی بکه‌وێته نیاوان ئیوه‌وه ، ئه‌وا ئه‌وانه‌ی
دوای ئیوه‌ دین خراپتر جیاوازی ئه‌که‌وێته‌وه نیاوانیه‌وه . ئیمه‌ش وتمان : ئه‌مه‌ باشترین
پاوی بۆچوونه .^۱

هه‌رچی سه‌باره‌ت ناکوکی و جیاوازی عوسمانه (ﷺ) له‌گه‌ڵ ئیبنو مه‌سعودا)
(ﷺ) دا . دکتۆر ته‌ها حسین ده‌لیت : " مه‌سه‌له‌ی بوونی جیاوازی له‌ نیاوان ئهم دوانه
ناپاست و دروست کراوه " .^۲

۴ - هه‌روه‌ها نه‌وه‌ی که گوايه له ئیبنو مه‌سعود و عه‌ماری کوپی یاسری داوه !!

وهلام دیاره که ئه‌مه بوختانیکی هه‌لبه‌ستراوه ، باشه کوا به‌لگه‌ی پەيوەست و
پاوی دادپه‌روه‌ر بۆ سه‌لماندنی ئهم قسه‌یه ؟ گریمان ئه‌مه‌ش چه‌سپا بیّت ، خو ئیبنو
تیمیه ده‌فرمویت : " ئه‌گه‌ریش بوتریّت عوسمان (ﷺ) له ئیبنو مه‌سعود و عه‌ماری
داوه ئه‌مه نابیت هه‌یج خراپی و (ذم) یك بۆ هه‌یج کامیان ، چونکه هه‌موومان شایه‌تین که
ئه‌و سی که‌سه به‌ هه‌شتین و له‌ گه‌وره‌یانی ئه‌ولای خودان که هه‌میشه ته‌قوای خوایان
کردووه ، خو پیشه‌وا عومره‌یش به (درّه) دای له‌ ابی کوپی کعب کاتی بینی خه‌لکی له

^۱ - بېروانه مناهج السنه (۶ / ۲۵۲ ، ۲۵۳) .

^۲ - بېروانه : الفتنة الكبرى (۱ / ۱۶۲) .

دوايه وه دهچن و فرموى : نهمه سهر شېرى يه كه بو ئهوانه ي له دوايه وه دهچن و فيتنه و بهلايشه بو ئه و كهسه ي شوينى كهوتوون .^۱

۵ - ئهوى كه دهلین : (حكه مى كوپى عاص) ي دهر كراوى له لايهن پيغمبرى خوا (ﷺ) وه گهراندوته وه !!

وهلام / ئيبنو تيميه دهليت : " له بنچينه دا شتى وا نه سه لميئراوه و نه چه سپاوه ، ههروه ها هيچ ئيسناديكي نه .

۶ - دهلین كه فرمانى نه فى كردنى ئه بى زهرى داوه (ﷺ) بو (ره بزه) !!

وهلام : بهلكو ئه بازهر خوى ئهوى ههلبژاردوه و عوسمانيش (ﷺ) پازى بووه له سهرى .^۲

گه مارو ستهمكارانه كه

ئهو بوختانانه ي پيشه وه بوونه هو ي ئهوى ئازاوه گيران له نه هلى ميسر و كوفه و به صره بكهونه جووله جول و پهيوه نديكردن بهيه كه وه و له سهر زارى كو مه ليك له هاوه لان كه له مه دينه بوون چهند كتيبيك تهزوير كرا و ههروه ها له سهر زمانى ته لحه و زوبير (رهحمه تى خويان لى بيت) كه گوايه بانگى خهلكى ئه كه ن بو شهر كردن له گه ل عوسماندا (ﷺ) و له پيناو سهر خستنى ديندا !! و گوايه ئه مه گه وه ترين جيهاده بو ئه مرق .

ئازاوه چيان كهوتنه بزوتن و ئابلوقه ي دهرى مالى عوسمانياندا ، كهراى په سه ند ئهويه چل پوژى خياندبى .

له حه سنه وه ، فرموى : ويثاب هه والى پى دام وتى : عوسمان ناردمى به دواى (اشتر) دا كه يه كى بوو له ئه ميره كانى ئازاوه چيان كه هاتبوونه سهر پيشه وا عوسمان (ﷺ) منيش بو م بانگ كرد ، فرموى : ئه و خه لكه چيان ئه وى ت ؟ ئه شتهر وتى : سى شتيان ده وى ت كه ده ست له هيچيان هه لناگرن ، پرسى كامانه ن ؟

وتى : يان ئه وه تا ده ست هه لگريت و واز بينى و كار بدهيته ده ست خويان و پييان بل ي كه به ويستى خويان كه سيك هه لبژيرن ، يان ئه وه تا (قصاص) له خوت

^۱ - بروهانه : منهاج السنه (۳ / ۱۹۲) چاپى يه كه م .

^۲ - بروهانه : العواصم (۷۳ / ۷۷) .

وهرگریته وه .. نه گهر یه کی له م دوو کاره نه کهیت نهوا نهو خه لکه نه تکوژن . نه ویش
فهرمووی : سه بارهت به وهی دهست هه لگرم و کار بدهمه دهست خویمان نهوه ههرگیز
ناکه م و نهو کراسه ی خوا کردوویه به بهرمدا دایناکه م .^۱

ههروه ها سه بارهت به وهش که (قصاص) له خوّم بکه مه وه ، سویند به خوا
ههردوو هاوه لّانم (ابوبکر و عومەر) (ﷺ) له نیو دهستمدای بوون (له نزیکه وه له
گه لیاندا بووم) ناگاداریانم که سزای تاوانباریان دهدا (هیچ مالیکیش هه لنه دهسابه)
(قصاص) وهرگرتن.

ههروه ها نه گهریش نه تانهوی بمکوژن ، سویند به خوا دواي کوشتنی من
خو شه ویستی له نیوانتاندا نامینی و ههرگیز به یه که وه سه رجه م ناچه نگن له گه ل هیچ
دورژمنیکدا .^۲

وه له ابی عبدالرحمن ی سلمی یه وه ، ده لیت : کاتی گه ماروی عوسمانیاندا (ﷺ)
، له سه ربانی ماله که یه وه که و ته گفتوگو کردن له گه لیاندا و فهرمووی / سویندتان نه ده م
به خوا ئایا نه زاننن کاتی کیوی (حیرا) بزواو له جی ی خو ی پاته کی پیغمه بهری خوا
(ﷺ) پی ی فهرموو : -

" اثبت حراء فليس عليك الا نبي أو صديق أو شهيد ؟ " واته : نه ی حیرا جیگیر به و
مه جولی خو که ست به سه ره وه نی یه ، جگه پیغمه بهری یان صدیق یان شه هیدیک ؟
وتیان : به لی .

فهرمووی : بو خوا پیّم بلین : ئایا نه زانن پیغمه بهری خوا (ﷺ) سه بارهت
سوپای (العسرة)^۳ فهرمووی : کی نه یه وی خهرجی یه کی قبول کراو بدات ؟ خه لکیش
هه موو ماندوو بی ده سه لات بوون ، من نهو سوپایه م به تفاق ئماده کرد ؟ (وتیان : به لی)

^۱ - پوژنیک پیغمه بهری خوا (ﷺ) به عوسمانی فهرموو (ﷺ) : - (یا عثمان لعل الله یقمصک
قمیصاً فان ارادک علی خلعة فلا تخلع له) صحیح : صحیح سوننه تهکانی ترمزی (۲۹۲۳) واته :
نه ی عوسمان په نگه خودا کراسیکت به بهردا بکات ، خو گر ویستیان پیّت دابکه نن نهوا بویمان
دانه که نیت (مه به ست جینشینایه تی یه) .

^۲ - بپروانه / البدايه و النهايه (۵ / ۲۷۱) .

^۳ - نهو سوپایه بوو که به رهو ته بووک پویش .

... پاشای فهرمووی : سویندتان ئه دهم به خوا مه گهر نازانن (رومه)^۱ کهس نهیده توانی
 ئاوی لیّ بخوات به بیّ پاره ، منیش کریم و به خشم به ههژار و دهوله مند و پښواران ،
 وتیان (اللهم) به لیّ .. دواتر چند شتیکی تری بیر خستنه وه .^۲ به لام ئه ی خه لکه
 گوچکه یان له ئاستیدا کهړ کرد بوو ، دواي نه فسی بهد کرداریان که وتبوون که هانه
 هانه ی ددان و له بهد به ختی و چاره رهشی یان هیچ شتیکیان نه ده ویست جگه له
 کوشتنی عوسمان (ﷺ) . !!

داوايه کی پر رڼز له بهه شته وه : ئه ی عوسمان له لاما ن بهر بانگ بکړه وه :

له موسلیمی کوړی سه عیدی خزمه تکاری عوسمانی کوړی عه فانه وه (ﷺ) ده لیت :
 عوسمان بیست بهنده ی نازاد کردو داواي چند شهروالیکی کرد و له خو ی توند
 کرد (له بهری کرد) له کاتیکدا عوسمان نه له جا هلیه ت و نه له ئیسلامدا له بهری نه کرد
 بوو^۳ ، پاشان فهرمووی : " له خه ونمدا پیغمبره ی خودا (ﷺ) و نه بویه کر و عومهرم
 بینی ، پییان و تم : نارام بگړه ، تو له لای ئیمه شهوی داهاتوو بهر بانگ ده که یته وه)^۴ .
 پاشان پیښه وه عوسمان داواي قورناییکی کرد و له نیو دهسته کانیدا په راوه کانی کرده وه
 و بهو حاله وه شه هیدا کرا که قورنانه که له نیو ده ستیدا بوو ، ته سلیمی فهرمانی خواي
 په رومردگاری بوو و به هیچ جوړی پرو به پرو ی خه لکه که نه وه ستا و خو ی له کوشتاریان
 به دوور خست و جه ختی کرده وه له خه لکانی دهور و پشتی که له بهر ئه م شهر نه که ن و
 ده ستیان له کهس بهر ز نه که نه وه ، خو ئه گهر پیداگری ئه م نه بوايه له سهر نه وه ، ئه وه
 هاوه لان پشتگیری یان ده کرد و سهریان ده خست له دژی نازاوه چی یه کان ، به لام ویست
 و فهرمانی خوا گیرانه وه ی بوئی یه . ئه وه بوو کاتی عوسمان سویندی ئه هله که ی
 (ئه وانه ی له مالدا له گه لیبوون) دا برؤن و وان بینن له شهر کردن ، نازاوه چیه کان

^۱ بیریکه عوسمان (ﷺ) کوړی بۆ موسلمانان .

^۲ صحیح / صحیحی سوننه ته کانی ترمزی (۱۹۲۹) و ئینو ماجه (۱۰۹) .

^۳ - ئیبنو کثیر ده لیت / ئه و پڅه له بهر ئه وه شهروالی له پی کرد تا ئه گهر کوژا (عوره تی
 بهد رنه که ویت) بروانه البدایه (۲۷۰ / ۵) .

^۴ - پیښه وه عوسمان (ﷺ) ئه و پڅه ی شه هید کرا به پڅوو بوو .

به سمر ماله كهيدا سمر كهوتن و دهرگای ماله كهيان سوتاند و چوونه ژووره وه ، له ناوياندا هيچ كهس له هاوه لانی تيانه بوو . . كاتى ليان دا قورئانی پيرؤز له نيو دهستيدا بوو ، وه ته مهنى نزيكه ي (٩٠) سال ده بوو .^١

ئيبنو كثير ده لیت : چه سپاوه كه يه كه مين دلؤپه خوینی كه وتوته سمر هم نايه تی خوی پهروردگار ﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ سورة البقرة ، آية (١٣٧) .
واته : به لام دلنبايه نهی (ﷺ) نهی ئيماندار خوا تو دپاريزيت له پيلان و ته له كهيان ، چونكه نهو خوايه زور بيسهر و زانايه . نه مهش هيچ دور نيه له كاتيكا نهو قورئانی له نيو دهستدا بووه و دهخويندوه^٢

ئيبنو عهساكر ده گيريتوه : كاتى له عوسمان درا ، فهرمووی :
(بسم الله ، توكلت على الله) كاتيكيش خوینی پڑا فهرمووی : (سبحان الله العظيم) .

نه صمعه له علائی كورې فضله وه له باوكيه وه ده لیت :

پاش كوشتنی پيشهوا عوسمان (ﷺ) خه زينه كهيان پشكنی صندوقی داخراوی له ناودا بوو له ناو صندوقه كه دا قاپیكي له ناودا بوو كه نه مهش پارچه كاغه زيكی تيا بوو له سهري نووسرا بوو : " نه مه وهسيه تنامه ی عوسمانه ، به ناوی خوی به خشنده ی ميهره بان ، عوسمانی كورې عه فان شايه تی ده دات كه هيچ خودايه ك نيه جگه له (الله) و بی هاوه له و (محمد) بهنده و نيردراوی خوايه و به ههشت و ناگر هه قن و خودا هه موو مردووانی ناو گوږه كان زيندووه نه كاته وه بو پوژيكا كه هاتنی هيچ گومانیکي تيدا نيه و بی گومان خودا واده ی خوی جی به جی دهكات . له سهر هم زهوی يه دروست كراوان دمژينيت و ههر له سهر نه ویش دهيا نمرينيت و ديسان له سهر هم زهوی يه بونه وهران زيندووه دهكات وه به ويستی زاتی خوی)^٣ پاش شهيد بوونی عوسمان (ﷺ) زوبير

^١ - قه تاده ی ده لیت : ته مهنی عوسمان (ﷺ) نه و كاته ی كوژرا نه وه ديان ههشتا و ههشت ساليك ده بوو ، پياوانی فهرموده كه جی ی متامانه ن ، ته بهرانی پياويه تی كردوه .

^٢ - پروانه : البدايه و النهايه (٥ / ٢٧٢) .

^٣ - نه بو يعلى و عبدالله ی كورې پيشهوا نه حمده گيرايانته وه ، پروانه : البدايه (٥ / ٢٧٠) .

نویژنی له سهر کرد (رهحمه تی خوا له هه موویان بیت) و ئه و جا له (بخش کوکب) که دهکه ویته پوژنه لاتنی بقیع سپارده کرا .^۱

دادپهروهاری خوا

له محمدی ئین سیرینه وه ، دهلیت : له که عبه ته و افم دهکرد گویم له پیاویک بوو ئه یوت : خواجه لیم خوش بی ، باوهر ناکهم لیم خوش بی ، منیش پیم وت : ئه ی بهنده ی خوا ئه وه چی دهلیت ؟ تا ئیستا گویم له هیچ کهس نه بووه وه که ئه دوعایه ی تو بکات...

وتی : پهیمانم به خودا دا بوو که ههر کاتی دهسه لاتم هه بوو زلله یه که له پرووی عوسمان دهم ، ئه وه دریقی ناکهم و لی ی ئه دهم .. ئه وه بوو کاتی که کوژرا و له ماله که ی خویادا له سهر نوینه که ی دانرا بوو خه لکی ئه هاتن نویژیان له سهر ئه کرد ، منیش به ناوی ئه وه وه که نویژنی له سهر ده که م هاتمه ژووره وه ، خه لوه تیکم بو هه لکه وت ، له و خه لوه ته دا بهرگه که م له سهر پرووی هه لدا یه و زلله یه که لی دا ، که بووه هو ی ئه وه ی لای راستم وشک بوو .

ئین سیرین دهلیت : بینیم لای راستی ههروه که دار وشک بووه .^۲
" یاویلاه النار " :^۳ -

له ئه بی قلابه وه ، دهلیت : له گه شتی که دا بووم له شام ، گویم له دهنگی کابرایه که بوو ده یوت : " یاویلاه النار " ، منیش چووم بو لای بینیم کابرایه که ههر چوارپه لی براره له نیوهیدا ، ههر دوو چاوی کویره بووه ، دهم و چاوی لار بووه ، هه والیم پرسی ، وتی : من یه کی بووم له وانه ی چوینه سه رمالی عوسمان ، کاتی له عوسمان نزیک بوومه وه خیزانه که ی^۴ هاواری کرد ، منیش زلله یه که لی دا ، عوسمانیش فهرمووی : " بو واده که ی ، خوا ده ست و پیکانت بپریت و چاوت کویر کات و بتخاته ناگره وه) له و

^۱ - البدایه (۵ / ۲۸۰) .

^۲ - بردانه البدایه و النهایه (۵ / ۲۸۱) .

^۳ - نای واویدا له ناگر .

^۴ - نائله ی کچی فرافصه (ﷺ) .

کاته داتووشی په شوکان و هه ل لهرزینکی گه وره بووم و بهراکردن چوومه دهره وه ،
ئهمه به سهرهات که دهیبینی و له دوعاکانی عوسمان هیچ نه ماوه نه هاتیته دی جگه
له وهی بچمه ناگر ... منیش پیم وت : خوا له وه لاترت بهری و خراپترت به سمر بینی^۱ ،
وه یه زیدی کوپی نه بی حبیب ده لیت : (سهرجه م نه وانه ی چوونه سهر مالی عوسمان
دواتر شیت بوون .)^۲

ئیتربو خو ت بهراحت چاولیک بنی نه ی (ذی النورین) بهراستی دواپوژ و
عاقیبهت همر بو ته قواداران ه ...

^۱ - برونه / الریاح النجره فی مناقب العشرة ی (طبری) (۵۰۷) لیکولینه وه د . حمزة النشرتی .

^۲ - به نيسناديكي باش ته به رانی ریوايه تی کردوه و هیثمی أسناده که ی به (حسن) داناهه . (المجمع) به
ژماره (۱۴۵۵۳) .

" ٤ - علی کوړی نه بی تالیب (ﷺ) "

پیناسه که ی : -

علی کوړی نه بی تالیبی کوړی عبدالمطلب و ناموزای پیغه مبر (ﷺ) خوايه .
مه شخه لی رینمونکمران و پروناکی فرمانبرداران و پیشه وای دادپهرومران و خاوه ن
دلنکی ژیر و زمانیکی هه میشه به دوعا ..
له هه مووان پیشتزه له باوهره یاندا و هاوسری خاتو فایمهی کچی پیغه مبر (ﷺ) خوايه .

" چاکه گانی "

١ - پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فهرموویه تی : " من کت مولاد فعلی مولاه " واته : من
هاوپه یمان و هاوه لی هه که سی بم ، عه لیش هاوپه یمان و هاوه لیه تی ..

٢ - له سه عدی کوړی نه بی وقاصه وه (ﷺ) ، پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) به علی فهرموو :
" أنت مني بمنزلة هارون من موسى ، إلا أنه لا نبي بعدي " .^٢
واته : تو بؤ من له پله و پایه ی هارون دای بؤ موسا ، به لام ته نها نه وه نده هه یه ، له
دوای من پیغه مبر (ﷺ) دیکه نایه ن .

٣ - له (علی) یه وه (ﷺ) ده فهرمویت ، پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) پیی پاسپاردم که " أنه
لا یحبک الا مؤمن ، ولا یغضک الا منافق " واته : بی گومان ته نها نیماندار تو ی خو ش ده ویت
و ته نها دوو پروانیش تو یان بق لییه و خوشنا ویت .

٤ - حوبشی کوړی جناده ت ده لیت : گویم له پیغه مبر (ﷺ) خوا بوو (ﷺ) ده ی فهرمووی :
(علي مني و انا منه ، ولا یؤدی عني الا علي)^٤

^١ - صحیح / ثیبو ماجه (٩٨) ، ژماره ی فهرمووده (٤ / ٢٣٥) .

^٢ - صحیح / ثیبو ماجه (٩٨) ، و ترمزی (٢٩٢٣) .

^٣ - صحیح / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (٢٩٢٨) و ثیبو ماجه (١١٤٠) .

^٤ - صحیح / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (٢٩٢١) و ثیبو ماجه (١١٩) .

واته : عهلی له منه و منیش له ئهوم ، و هیچ کهسیش جگه له علی کارهکانم بۆ جی بهجی ناکات .

۵- له ئیبنو عومرهوه ، دهفرمویت : " پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی : " الحسن والحسین سیدا شباب أهل الجنة ، و ابوهما خیر منها " ^۱

واته : " ههسهن و حوسهین (رحمهتی خویان لی بیّت) گهرهه لوانی ئههلی بهههشت ن باوکیشیان جیگهه لوان باشتره .

۶- له عبدالرحمن کورپی ئهبی (لیلی) وه دهلیت : ئهبو لیلی لهگهڵ علی (ﷺ) شهونشین بوو (گفتوگۆی دهکرد) ، دهلیت ، ئهو له هاویندا جل و بهرگی زستان و له زستانیشدا جل و بهرگی هاوینی لهبهر ئهکرد (واته گرنگ نهبوو به لایهوه) .

وتمان : بۆلی ی ناپرسی ؟! فرموی لهوه لاما / له راستیدا پیغمبری خوا (ﷺ) ناردی به دوامدا پوژی خهیبهر و منیش ئهوکاته چاوم ژانی دهکرد . وتم : ئهه پیغمبری خوا (ﷺ) چاوم ژان دهکات ئهویش تفی موبارهکی له چاوم دا و پاشان فرموی : " اللهم اذهب عنه الحر و البرد " واته : خوايه گهرما و سهرمای لهسهه لابهه ...

دهفرمویت : له دواي ئهوکاتهوه ئیتر ههستم به سههما و گهرمانه دهکرد ، ئهه جا پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی : " لأبعث رجلاً يحب الله و رسوله ، ويحبه الله و رسوله و ليس بفرار " .

واته : پیاویك دهنیرم كه خوا و پیغمبرهكهی (ﷺ) خوشدهویت خوا و پیغمبریش (ﷺ) نهویان خوشدهویت و لهو كهسانهش نی یه ههلیت .. خهلكی سهیریان کرد بزائن کی یه . پیغمبری خوا (ﷺ) ناردی بهدواي عهلیدا و کارهكهی پی سپارد .. ^۲

۷- له ئینو مهسعودهوه (ﷺ) ، پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی : " أنظر الى علي عبادة " واته : پوانین له علی پههستهه .

^۱ - صحیح / صحیحی سونتهکانی ئیبنو ماجه (۹۶) ژماره (۷۹۷) .

^۲ - فرمودهه (حسن) ه / صحیحی سونتهکانی ئیبنو ماجه (۹۵) و هیممی له (المجمع) دا به (حسن) دایناوه به ژماره (۹ / ۱۲۲) .

"چەند ھەلۋىستىك لە جىھادى ەلى لە پىئاۋا خاۋادا"

پىش ئەۋەدى سوچىك لە ھەلۋىستەكانى جىھادى (ﷺ) ھەلدەينەۋە ، دەلىم : ئىسلام جىھادى بۇ پارىزگارلىرىكىدىن لە ەق و ەت كەرنەۋەى ناھەق و سەركۈتكەردى دەستدەرىژكاران و سەرشۆپ كەرن و شكاندىنى ستەمكاران داناۋە .

ھەرچى درۇ ھەلبەستىنى رۇژھەلاتناسانى ئەھلى ئاينەكانى تەرىشە كە ئىدىيەى ئەۋە ئەكەن مۇسلمانان ھىزىيان لە جىگايەكدا بە كار ھىئاۋە كە بىيانوۋى نىە ، ئەمانە ھەموو قسەى بى مانا و بى بەلگەن و بەشەكە لەو پىلانانەى بۇ سەرىنەۋەى ئىسلام و ھىشتەنەۋەى ئەھلەكەى ەك كۆيلەى خاچەرسەتەكان و زايۋنى يەكان دانراۋە ..

ۋە ھىچ رۇژنىك جىھاد پىۋىستەرنى يە لەلايەن مۇسلمانانەۋە لەو رۇژەى كە ئىسلام و ئەھلەكەى ھەرپەشەى لەناۋ چوونيان لى ئەكرى و چەندىن ھىز لەسەر ئەمە جەم بوون ، بەلكو ئەۋانەش كە دۇرمنى خۇيىرپىژى يەكتەرن ، لە پىئاۋا لەناۋ بىردىنى ئەمە ئاينە و ئەھلەكەيدا بۇ ھەمىشە ، ئاشت ئەبنەۋە و دەسازىن . ئەمەش لە راستىدا لەسەرەتەى ئىسلام و لە رۇژگارى ئىمۇرۇشماندا روى داۋە و ولاتى مۇسلمانان كەۋتۈۋەتە دەستى جەردەكانى سەرزەۋى و ئەۋجا پىستەرنى سىياسەتەيان كىشا بۇ ئەۋەى ھەنگاۋ بەھەنگاۋ لەناۋى بەرن و نەيھىلن .

چۇن نكۆلى لە بازارى مەرگ دەكرى لەناۋ ئوممەتەتكەدا كە سەر بىرو خۇيىرپىژان لە ھەموو لايەكەۋە ھىرشى بۇ دىنن .^۱

ئەمە پىشەكى يەك بوو كە دەۋايە باسبىكرىت ، ئىستە بابىينە سەرمەبەستەكەمان : - ھەلۋىستى يەكەم / رۇژى بەدر : -

لەسەرەتەى جەنگى بەدرا ، لە بى باۋەرەن ھەرىەك لە عوتبە و شەيبەى كورەنى رەببەە و ەلەيدى كورى عوتبە ھاتنە پىشەۋە و لە بەرامبەر دا چەند لاۋىك لە ئەنسار ھاتنە مەيدان بۇ رۇۋبەرۋو بونەۋەيان .. بى باۋەرەن بانگيان كەرد : ئەى (ﷺ) ئە ۋانەمان بۇ بىنە مەيدان كە لە ھۆزى خۇمانن و لە ئاستى ئىمەدان پىغەمبەرى خوا (ﷺ)

^۱ - تەبەرانى و ھاكىم رىۋايەتەيان كەردۋە ، سىۋى دەلىت : ئىسنادەكەى (ەسن) ە ، تارىخ لىلخاۋ (ص ۱۷۲) ئىبنو كەسەر لە (البدايە و النهايە) ۵ / ۴۷۲) بە لاۋاز دايناۋە .

^۲ - بىۋانە : فقه السيرة (غەزالى) (۲۲۵) بە دەستكارىۋە .

فهرمووی : (قم یا عبیده بن الحارث ، قم یا حمزه ، قم یا علی) واته : ئه‌ی عوبه‌یده‌ی کوپی حارث و ئه‌ی حمزه ، ئه‌ی عه‌لی ئیوه هه‌لسن ..

ئوه بوو عوبه‌یده له‌گه‌ڵ عوتبه و حمزه له‌گه‌ڵ شه‌یبه و علی له‌گه‌ڵ وه‌لید به‌رامبه‌ر وه‌ستان . هه‌رچی (حمزه) یه‌ هیچ بواری به‌شه‌یبه نه‌دا و خیرا کوشتی .. هه‌روه‌ها عه‌لیش به‌هه‌مان شیوه به‌رامبه‌ره‌که‌ی کوشت ... به‌لام عوبه‌یده و عوتبه یه‌کتریان بریندار کرد تا حمزه و علی به‌ شمشیر دایان به‌سه‌ر عوتبه‌دا و ئه‌و دوژمنه‌ی خویان کوشت و هاوه‌له به‌ریزه‌که‌یان هه‌لگرت^۱

ئینو عه‌باس ده‌لیت : که عوبه‌یده‌ی کوپی حارث له (صفراء) پاش گه‌رانه‌وه له‌به‌در وه‌فاتی کردوه هه‌ر له‌وی پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) سپاردوویه‌تی^۲ هه‌لوێستی دووهم / پوژی خنده‌ق : -

عه‌مری کوپی وه‌د که ده‌مامکی ئاسنی به‌ستبوو هاته‌ دهر و بانگی کرد : کئ به‌رامبه‌رم ئه‌وه‌ستی ؟ عه‌لی کوپی ئه‌بی تالیب (ﷺ) هه‌لساو فهرمووی : ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) من به‌رامبه‌ری ده‌وه‌ستم ، پیغمه‌به‌ریش (ﷺ) فهرمووی " انه عمرو ، احلس " ، " دانیشه ، ئه‌وه عه‌مره " .

پاشان عه‌مر بانگی کرده‌وه : ئایا پیاویک نیه به‌رامبه‌رم بوه‌ستیت ؟ ده‌ستی کرد به‌ تانه و ته‌شه‌ردان له‌ موسلمانان و ده‌یوت : ئه‌ی کوا ئه‌و به‌هه‌شته‌تان که ئه‌لین هه‌ر که‌س له‌ ئیوه به‌مریت جیگه‌ی به‌هه‌شته ؟ پیاویکتان تیا نیه بێته‌ دهره‌وه و پووبه‌رووم بوه‌ستت ؟ عه‌لی هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : من ، ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا ... فهرمووی (ﷺ) ، " اجلس " .

پاشان بۆ جاری سییه‌م بانگی کرده‌وه و هۆنراوه‌یه‌کی خوێنده‌وه عه‌لی (ﷺ) هه‌لسایه‌وه و فهرمووی : ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا (ﷺ) ، من ... فهرمووی (ﷺ) " انه عمرو " ...

^۱ - صحیح / ئه‌بو داود له (۱ / ۴۱۶) و احمد ریوایه‌تیان کردوه . ئه‌لبانی له (تخریج فقه السیره) (۲۴۳) به (صحیح) دایناوه ...

^۲ - حسن / حاکم ریوایه‌تیان کردوه ، ده‌لیت (صحیح) ه‌ زه‌هه‌بیش له‌سه‌ر هه‌مان رایه . وه ئه‌لبانی له (تخریج فقه السیره) دا به (حسن) دایناوه به ژماره (۲۴۳) .

عهلی فهرمووی ، با عهریش بیّت ، ئهوجا پیغه مبهری خوا (ﷺ) مۆله تی داو
ئهویش بهرهو پرووی عهر پرۆیشت و کاتی گهیشته بهردهمی فهرمووی :

لا تعجلن فقدأ تاك مجيب صوتك غير عاجز
في نية و بصيرة الصدق منجى كل فائز
انسى لأ رجوان اقيم عليك نائحة الجنائر
من ضربة بخلاء يبقى ذكرها عند الهز " ١

عهمریش پرسى : تو کییت ؟ فهرمووی : عهلی ... وتی : کوپی عبد مناف ؟
فهرمووی / من (علی کوپی ابی تالیب) م وتی : برازا ، له مامه کانت هه ن که له تو
به ته مه نترن ، من هه ناکه م خوینت برژینم ، (علی) فهرمووی : به لام ، سویند به خوا من
هه ن ئه که م خوینت برژیم .

عهمریش توپه بوو هاته پیشه وه و شمشیره که ی وه ک بلیسه ناگر دهرهینا و به رهو
پرووی علی (ﷺ) به توپه یی هات . پیشهوا (علی ﷺ) ش به (درقه) ٢ که ی بهرام بهری
وه ستا عهر شمشیرکی دا له سه لته که ی و دایدپی و شمشیره که ی تیا جیگیر کرد و
دای له سه ری و قلیشاندى ، پیشهوا (علی ﷺ) ش دای له چه قه ده ماری عهر و خستی
.. توژ به رزبو وه پیغه مبهری خوا (ﷺ) گو ی له وتنى " الله " بوو ، ئیتر زانیمان که
(علی ﷺ) عهری کوشتوو . پاشان (ﷺ) به رهولای پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده هات
و دهم و چاوی له خو شى دا ده گه شایه وه . عومهر (ﷺ) فهرمووی : بوچی درعه که ییت
لی نه کردوه بیهینیت ؟ عهره ب له م درعه باشتریان نیه . فهرمووی : کاتی لیما وه ها

١ - مانای شیعه که : " په له نه بى .. وا ئه وه ی بانگت ده کرد به رهو پرووت هات به بى ترس .. به نیهت
و بهرچا و پوونیه کی راست بو پزگار کردنی هه موو سه ر فرازێک .. هیوادارم کارێکی وات به سه ر بیتم هاوار و
هه لای جه نازه ت بو بگپین ، به لیدانێکی به رین و گوشاد که له هه موو جه نگ و نه هه م ته ی یه کدا باس بکریت
.. "

٢ سه لته ی چه رم (پۆشاکیکی ئه و سه رده مه یه بۆشه پ کردن) .

کهوت که نه گهر درعه کهیم لی بگردا یته وه عهره تی به دهر ده کهوت منیش کوپه مامم بوو
شهرم ده کرد پروتی بکه مه وه ^۱ .

هه لویستی سییم : پوژی خه ییهر ...

جوله که پشت به سوپاندن وهی سوپا له مهیدانی فراواندا نابهستن که لیان بدریت یان
نهوان له بهرام بهر بدن و هه میشه رقیان له مهیدانه والا کانه بو پو به پرووونه وه و نهو
ناینه ی هرگیز دهستی لی هه لنگرن بریتی یه له : هه ولدان و تی کوشان له پشت
دیواره کانه وه ^۲ . پوژی خه ییهریش نه وه بوو ئالای موسلمانان به دهست (عهل کوپی
نه بی تالیب) وه بوو (ﷺ) یه هودیش له ناو قه لا هه لچنراوه کانیا اندا خو یان قایم کرد
بوو ، کاتی شهر له نیوان موسلمانان و جوله که دا دهستی پی کرد و موسلمانان پروی
هیرشه کانیا ن کرده قه لا کان و قه لا دوا ی قه لا له ژیر فشاری موسلماناندا چوکی پی دهره
.. له یه کی له قه لا کاندایه سپ سواریک به ناوی (مرحبا) هاته دهره وه و بانگی له
موسلمانان کرد : کی هیه مهیدانکاریم له گه لدا بگات ...

(عهل) ش (ﷺ) بو ی هاته پیش و شمشیریکی لی دا سه ری له ت کرد و
نه مهش بو خو ی فتهج بوو ^۳ . بهو جوړه هه موو قه لا کان شان و موسلمانان سه رکه وتن و
وانه یه کی وایان نیشانی جوله که دا که هرگیز له یادی نه کهن ، بهم جوړه ده بینین چو ن
نهو ناوه دانی و شاره خراپه کارانه بهو خراپه کاری یه یان خو یان بهره و هه لاکه ت و
له ناو چوون ده بن جا نه مړ بیت یان سبه ی .. وه همر نه ته وه یه که له گه ل بوونی نازا دیدا
خو به نزلانی بنوینیت ، خاوه نیتی خو ی له دهست دهادت و ده که ویته ژیر دهستی
کهسانی تر .

^۱ - نینو که ثیر له (البدايه) (۴ / ۱۰۶) باسی کر نووه ، له ږیگی به یه به قیه وه له نینو نيسحاق وه .

^۲ - بپوانه : فقه السیره ی غزالی (۲۶۲) .

^۳ - صه حیه / له صحیح ی موسلیم و کهسانی تریشدا جیگیر کراوه ، ئلانی ده لیت : هه واله متواتره کار
زورن که ده لیت بکوژی (مرحب) عه لی یه . التلیق علی فقه النسه (۳۶۵) .

" زانستی علی "

پیغمبر (ﷺ) به (فاتیمه) ی کچی فرموو : " أما ترضين أن أزوجه أقدام امي سلماً ، و أكثرهم علماً ، و أعظم حلماً " .^۱

واته : ناتوی بدهم به کهسیک له هه موو نومته له پیشتر بووه له ئیسلامدا و له هه موویان زانا تر و له هه موویان هیمنتر و له سهر خو تره .

ههروه ها ئینو سهعد له (علی) وه دههینانی کردووه فرمویهتی : سویند به خوا هه ئایهتی دابهزیبیت ، زانیومه بوچی دابهزیوه و له کوئی دابهزیوه و له سه رکی دابهزیوه ؟ خوی پهروهر دگرم دلکی ژیر و زمانیکی راستبیز و پاروی پیداویم ...^۲

ههروه ها ئینو سهعد و غهیری ئه ویش دههینانیان کردووه له پیشه و (علی) وه ، فرمویهتی : (دهباره ی پهراوی خوی گه وره " قورئان " پرسیارم لی بکه ، له بهر ئه و ی ئایهت به ئایهتی ئه زانم به شهو دابهزیوه یان به پوژ ، له دهشت دابهزیوه یان له کیو دا ...^۳

" زوهدی علی "

له علی کوپی ئهحمه دهوه ، له باوکیه وه ، دهلیت :

" علیم بینی (ﷺ) له بازار شمشیریکی ئه فروشت ، دهیفرموو : (کی ئه م شمشیرم لی ئه کری سویند به و زاته ی تووه کان قلش پی دهبات هه میشه پروی پیغمبری خوا (ﷺ) م پی پاراستووه له ناره حه تی و ئه گهر نرخ ی پوشاکیم بوایه هه رگیز نه م ئه فروشت " .^۴

ئای له دهروون بهر زیت ، ئه ی ئه باله سه ن ! بهراستی ئه و ی لای خوایه باشته و هه ر ئه وه ده مینیته وه ، ده ی ئارامبه و له سه ر ناره حه تیه کانی دنیا صبر بکه چاوه ری و واده ی خوی گه وره به .

^۱ - هه یسه می دهلیت : ئهحمه د و ته بهرانی له پی ی پیاویکی جی متمانه وه ریوایه تیان کردووه . به ژماره (۱۴۶۶) .

^۲ - بروانه - تاریخ الخلفاء (۱۸۵) .

^۳ - بروانه - تاریخ الخلفاء (۱۸۵) .

^۴ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۶۷ ، ۱۶۸) .

"خۆشحالی لە زاهدان"

ئامۆژگاری یەكە بە ئاوی ئالتون لەسەر لاپەرەیی دلەكان دەنوسریتهوه : -

لەنەو فی بوکالی یەوه دەلت : -

" علی کوپی ئەبی تالیم شەویك بینی چوو دەروە ، سەیریکی ئەستێرەکانی کرد و فەرمووی : ئەی نەوف خەوتویت یان تۆش دەروانی ؟ وتم / بەلکو منیش دەروانم ، ئەی ئەمیری ئیمانداران . فەرمووی خۆشی لە وانەیی پشت لە دنیا هەلەدەکن و تامەزرۆی ناخیرەتن .. بەراستی ئەوانە کەسانیک زەوی وەک پراخەر و خۆلەکەیی وەک فەرش دەبینن و ئاوەکەیی وەک بۆنیکی خۆش و قورئان و دوعايش وەک داپۆشەر و دارستانیکی چرو پر دەبینن .. بەو جوړه به دنیایان قایل بوون لەسەر رێبازی مەسیح (سەلامی خاوی لیبیت) .

ئەیی نەوف ، خاوی پەرورەدگار سەروشی بو (عیسی) نارد (علیهم السلام) تا فرمان بکات بە بەنی ئیسرائیل نەچنە هیچ مالیک لە مالهەکانی بە دلێکی پاک و چاویکی ملکهچ و دەست و پەلیکی لە گوناھ پارێزراو نەبی ، ئەگەر وانەکەن وەلامی هیچ کامیان نادمەوه ، هەروەک وەلامی هیچ کەسیك نادمەوه مافی کەسیکی لە لاییت .

ئەیی نەوف نە هۆنەر^١ بەو نە سەرۆکار بەو نە پۆلیس بەو نە باجگر و نە (عشار)^٢ بە ، چونکە لە راستیدا (داود) " علیه السلام " لە کاترۆمیریکی شەودا هەلساوی فەرمووی : (ئای چ سەعاتیکە ! کە دوای هەموو کەسیکی تیاگیرا ئەبی مەگەر (عریف) یان پۆلیس یان باجگر یان (دەیه کبەر) یا خود مۆسیقا ژەن بییت بە (سەمتور و دەهۆل) یاخود کەسیك شەترنج بکات .^٣

١ - مەبەست لی شیعی خراپە وەک لەم ئایەتە پێرۆزەدا هاتوووە : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ سورة الشعراء آية (٢٢٤) هەرچی شیعی باش و چاکە ئەو هێچ لەسەر نیە و هەندێ جار دانایی دەنوێتن .

٢ - (عشار) ئەو رێگرەیه کە دەیهکی مال و سامان لە تێپەرێوان دەستینیت .

٣ - بروانه / البدايه (٥ / ٤٩٦) .

" راسپارده یه کی دیکه که به وشه گه لیک له نوور دهنووسرېته وه "

له (کمیل) ی کورپی (زیاد) هوه ده لیت : علی کورپی نه بی تالیب دهستی گرتم و بردمی ه لای گورستانیک ، که گه یشتینه چولته وانی دانیششت و پاشان هه ناسه یه کی هه لکیشا و فرمووی : -

" نه ی کمیلی کورپی زیاد ، دل هکان نامانن ، باشرینشیان دلک ه باش شت هه لگری ، نه مه ی پیت ده لیم له بهری که و همرده م با له یادت بی "

خه لکی سی که سن : زانایه کی خوا پهرست و فیژ خوازیک له پیناوی پرزگاریدا یان گیل و هرچی و هرچی یه که شوین همر قیره و هاواریک ده که ون و له گه ل هه موو بایه کدا لاده دن و نه به نوری زانست ژیا نی خو یان پو شن کرد وه ته وه نه په نایان بردو وه ته بهر پایه یه کی پته و .

زانست له مال و سامان باشره ، زانست پاریزگاری له تو نه کات له کاتیکدا تو نه بی پاریزگاری له مال و سامانه که ت به کی . زانست به کار پی کردنی گه شه نه کات به لام مال و سامان به خه رج کردن که م ده که ن . هه روه ها خوشویستی زانایان فرزیکه و نه بی له خوتدا به دی بیت .

هه لگری زانست و له خاوه نه که ی نه کات له ژیا نی دا ئیتاعه بکری و له پاش مردنیشی به باشی ناو بریت ، به لام مال و سامان همر به له ناو چونی نامینی و له ده ست ده چی ..

نه وانه ی پاره و پول کو ده که نه وه همر به زیندووی مردوون ، به لام زانایان هه تا دنیا بمینی ده مینن . خو یان دهرزن و وه فات ده که ن ، به لام وینه ی بهرزیان همر له دلدا یه .. و نالیره دا " ناماژهی بو سنگی کرد " نه گهر زانستیک نه بی نه و مرو ف نازانی چون هه نگاوه کانی هه لده گری .. ده بی نی فرمان به رداری نه هلی هه قه ، به لام بو زیندوو راگرتنی نه و بیر و باوه رهی بهرچا و پو شن نی یه به ته نها نی شانیه که له گومان دوودلی له لا دروست نه بی و نه نه وه تا به م لادا بیت و نه نه وه تا به و لادا .

یاخود زور به ناسانی به ره و حمزه کانی نه پروات یان به کو کردنه وه ی پاره و پول نغو ده بی و ، به و جو ره لی ی دلنیا نیت ...

بۆیە زانست بە مردنی هەلگرانی دەمریت .. دەسا ئەی پەرەردگار زەوی خالی
مەکە لە کەسانێک هەڵدەسن بە چەسپاندن و دامەزراندنی بەلگەکانی تو ، بۆ ئەوەی
قەرالە و بەلگەکانت لەسەر زەوی بەتال نەبنەوه ..

ئەوانە و اتا زانیان کەمترین ژمارە یان هەیه و پێزیان لەلای خوا لە هەمووان
زیاترە ، هەر لە پێی ئەوانەوه خودا پارێزگاری لە بەلگەکانی دەکات تا بەیدەنە دەست
هاوشانانیان و لە دلی ئەوانیشدا دەچیئێ .

زانست پراستی شتەکانی لەسەر دەستیان پوون کردووەتەو تا ئەوەی
خۆشگوزەرانان بە بەردەلێ و سەختیان دەزانی ئەمان نەرمی و سادەیی یان دەرخواست و
لەلای ئەمان خۆشنودی بوو وە ئەوەی بێ ئاگیان لێ ی دوورە پەرێز بوون ئەمان ھۆگری
بوون .

ھاوڕێیەتی دنیا یان بە جەستەییەک دەکرد کە پۆحەکە ی بە (مەلەکوێ بالاً) وە
پەییوەست بوو . ئەوان جێنشینی پەرەردگار لە ولایتدا و بانگخوازانی ئاینەکە ی ئەون
، ئای ، ئای چەندە تەمەرزوی دیداریانم .. خوا لە من و تۆش خۆش بێ ئەی کومەیل ..
ئەگەر دەتەوی هەلسە " ١

" لە دەربەرینە پتەو و ئامازە وردەکانی عەلی (ﷺ) "

" ببە چاوگی زانست و کانگای دانایی و چرای شەوان ، پۆشاک شپۆ کۆن و
هەمیشە دڵزیندوو .. لەلای ئەهلی ئاسمانەکان ببە ئاشناو لە ئەهلی زەوی شاراو و
نادیارین با لە لای پەرەردگارتان باس بکریئ .

ئاگادارین شارمزی پراستەقینە کەسیکە خەلکی لە پەحمەتی خوا بێ هیوا ناکات و
هەروەک لە سزای خوا ئەمینیان ناکات و پێیان نادات بەسەرپێچی کردن یان لایان ئاسان
و سادە ناکات .. و قورئان و ازلی ناهینیت بۆ شتیکی تر .. بەراستی خێر لە
پەرستشیکدا نی یە بە بێ ئاگی و بە بێ زانیاری ئەنجام بەدریت .

١ - بروانه / حلیه الاولیاء (١ / ٧٩ ، ٨٠) .

هروهك خیر له زانستیځدا نی یه تیځه یشتنی لهگه لدا نه بی و خیریش له قورن ان خویند نیځدا نیه که ناموزگاریت نهکات و په پرهوی لهگه لدا نه بی .

چا که و خیر نهوه نی یه مال و مندالت زور بیت ، به لکه و خیر له وه دایه زانستت زور بی و تا بی له سهر خوتر بیت و شانازی به خوا په رسته یوه بکه . نه گهر چاکه ت کرد سوپاسی خوای له سهر بکه ، نه گهر خراپه شت کرد داوای لی خوش بوون له نه و بکه ..

به راستی خیر له دنیا دا نی یه بو دوو که س نه بی :

که سیك تاوانگه لیکی زوری نه انجام داوه و دواتر تهویه ی کردوه ، وه پیاوینک خیرا به دم چا که کرد نه وه دپرات و همول بو نه وه ددهات له لای خوا پله ی بهر ز بیت نه وه و هه موو کاره کانی ته قوای له گه لدا یه ، چون ته قوای خوا به کم دهمانی کاتی هه موو کاریکی له لایه ن خوداوه و هر گیراوه ..

هروه ها امام علی (ﷺ) فرموویته ی : ناگاتان له پینچ شت بیت و چاودی ری لی بکه ن که نه گهر بچه سهر پشتی حوشریش بو به ده ست هیئانیان ده ستان ناکه ویت و هیئده ی به دوا دا ده گهرین تا حوشره که لاواز ده کن پیش به ده سته یانیان : -

له هیچ که س تکا مه کن جگه له په روه ر دگارتان ، له تاوانه کانتان نه بی له هیچی تر مه تر سن ، که سی نه زان و نه شار ه زایش له وه تریق نه بیت نه وه پرسیار له شتیک بکات که نایزانی ، وه زانایش له وه شهرم نهکات که نه گهر پرسیاری له شتیک لی کرا و نه یزانی ، بلی : خوا ده یزانی ، نارامگرتن له باوه ر وه یه و له پله ی سهر بو جه سته دا یه (واته : جه سته ی مرو ف بایه خی چیه به بی سهر) و که سیك نارامی نه بی باوه ریشی نی یه .

وه فرموویته ی : -

سه خترین و دروارترین کار سی کاره : - مافدانه وه له لایه ن خوته وه (دانه وه ی ماف بو خاوه نه که ی له لایه ن خوته وه) ، یادی خوا له هه موو کاتیک و له هه موو باریکدا ، و دلنه وایی کردنی براکه ت به مال و پاره ..^۱

^۱ - واته : هره یه که لم سی کاره به لای مرو ف وه نه رکیکی سه خته ، به لام پاداشتی زور گه ورده یه (وه رگینې) .

"یه کی له وتاره کانی علی (رحمتهی خوی لی بیت)"

له یه کی له پیاوانی هۆزی بهنی شهبانهوه :-

عهلی کوپی ئه بی تالیب (ﷺ) و تاریکی دا تیایدا فهرمووی : " سوپاس و ستایش بۆ خوی گهروه و پشت و په نام هه ئه وه و باوه و یه قینم پی ی هیه و شایه تی ئه ده م که هیچ خواجه که له (الله) نی یه و بی هاوه له ، وه (ﷺ) بهنده و نیراوی خودایه و بۆ رینمونی کردنی خه لکی و ئاینی هه قی پیداناردوه تا بیانوی خه لکی نه هیلی و دهر د و نه خوشی له ناوتاندا لابه ری و له خه وی بی ناگایی وه خه به رتان بینێ .. بزانی که ئیوه دهر م و پاش مردن تان زیندوو ئه کری نه وه ، له سه ر کار و کرده وه کانتان را ده گیرین و هه به وان پا داشتی خۆتات وهر ده گرن ، ئیتر ژیا نی دنیا لوت به رزتان نه کات ، چونکه ئه م دنیا به مایکه به به لا و نه هه مه تی ده وه درا وه و ئاشکرایشه که له نا و ده چی و دهر وات و به بی دادیش وه سف کرا وه ..

هه رچی تیایه به ره و له نا و چوون دهر وات له کاتی که له نیو که س و کاری دا بۆ خۆی ده وه له ته .. هه ره ها مه تر سی یه کانی شی به ره دوام نا بن و ئه وه شی له دنیا دایه ئه مین نا بی له شه ر و خرا په ی دنیا ، ئه و کاته ی ئه هله که ی له خۆشگوزهرانی و ره فاهیه تان ئه و کاته له نا و به لا و له خۆبایی بوون دان ، دنیا بریتی یه له چه ندین بارودۆخی جیا وان ، چه ندین هات و چوون و تیپه ر بوون ، ژیا ن له نا ویدا بی زرا وه و خۆشیه کانی تاسه ر نامین ، به لکو خه لکه که ی وه ک ئا مانجیکی پیکرا ون به تیره کانی . هه ره ک هه مو وان چاره نووسی ان تیای دا دیاری کرا وه و به شی ان دا بین کرا وه .

ئاگا دار بن ئه ی به نده کانی خوا ، ئیوه که له نا و گو لی ژیا ن دان ، له سه ر پی ی پیشینه کانتان له وانه ی که له ئیوه ته مه ن در یژتر و به ده سه لات تر و خۆشنشین تر و شوینه وار دیار تر بوون .. که چی بوو ؟ ما ل و سا مان له ده ست چو و ، جه سه تی ان بو وه ها و پی خا ک ما له کانی ان خا لی و چۆل و هۆل .. شوینه واری ان سه را وه ته وه .. ئه وان کۆشک و ته لاری ان بو وه به خۆل و به به رد که بی نا که ی به خۆل پیکه وه نرا وه ، ئه وه ی تیای دا نی شه جی یه ئا واره و غه رب به له نا و کۆمه لیک گو پی دی که دا که هه ر که س به خۆی سه ر قا له و که س هات و چۆ و سه ر دانی که س نا کات له گه ل ئه و هه مو و نزیک ی و ها و سییه تی یه ش

که له نیوانیاندايه چوڼ هات و چوۍ يهک بکهن کاتي، به لاو سه خله تي يه کاني گور
هارپوۍ و پاش ژيان بوونه ته مردو .

پاش گوزهرانيکي گهش بوونه ته ئيسک و پروسک ، بو نازيزانيان بوونه کاره سات
. بوونه نيشته جي ى خاک و هاتنه ويان ني يه هرگيزا و هرگيز : ﴿ کَلَّا إِنَّهَا کَلِمَةٌ هُوَ
قَاتِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴾ سورة المؤمنون آية (۱۰۰) ^۱

نيوهش که وهک نهوان تووشی به لاو ته نهايی دهن له گور کانتانا و لهو
نارامگه يه دا به بارمته دهگيرين و سپاردهی نهو جيگه يه دهکړين .. نهی نهو ساته چی که
کاروباره کان جلّه و گېرده بن و هرچی له ناو گور کاندایه هله دې ژړين و له نیو دهستی
پرومردگاری به دهسلات و بلند دا راده وهستينرين بو ليپرسينه وه لهو ساته دا که دلّه کان
له تاو ترس و توقين له تاوانه کانيان له سينه کانداه دمرده پېږن و هرچی پېرده هه يه
به سهرتانه وه لا دهرې و هرچی نهنگ و نهينی يه کانتانه ناشگرا دهن ، لهويدا ﴿ نُجْزِي
كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ﴾ سورة غافر آية ۱۷ . ^۲

پرومردگاری بالا دهفرموويت : ﴿ لِيُجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنَى ﴾ سورة النجم ، آية (۳۱) . ^۳

وه دهفرموويت ﴿ وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا
الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رُبُّكَ أَحَدًا ﴾ سورة
الكهف ، آية (۴۹) . ^۴

^۱ - واته : نه خير نهو قسه يه که نهو بو خوی دهليت ، به لگو دهبيت له جيهانی بهرزه خدا ، له نيوان مردن
و زيندو بوونه وه دا تا کاتيک زيندو دهکړينه وه چاوپې بيت .

^۲ - واته : هه مو کهس پاداشتی کار و کرده وهی خوی ودرده گريت .

^۳ - واته : بو نه وهی ټوله بسپينيت له وانهی که خراپه يان کړيو به گوږه وه کرده وکانيان پاداشتی
نه وانهش که چاکه يان کړيو به باشتين شيوه بداته وه .

^۴ - واته : نامه ی کرده وهی هر کهس دانه نريت ، تاوانباران دهبينين دلّه له رزي دلّه پلوکتيانه له کار و
کرده وهی ناپه سه ندی تومار کرويان بويه دهليت : هوار له نيتمه هم نوسيانه چين ؟ هيچ گونايميکی وردی
جي ناهيلن ، به لگو هه مو تومار دهکهن ، نهو خه لکه هرچی يان کړيوه ناماده يه ، بيگومان
پرومردگاری تو ستم له هيچ کهس ناکات .

خوا منیش و ئیوهش بکاته یهکی لهوانه ی کار له سهر قورئانه که ی ده که ن و شوین
پیاوچاکان و ئهولیاکان ده که ن تا ئه کاته ی ده که یه ماله نه پراوه مان به چاکه ی خو ی
.. بهراستی ههر ئه و زاته سوپاسکراو به ده سه لات ه .^۱

وه له (جعفری کوپی محمد) هوه له باوکیه وه ئه ویش له باپیره وه ده لیت : -
عهلی (ﷺ) جه نازه یه کی به پیکرد کاتی مردووه که خرایه گو په که ی که س و کاره که ی
هاوار و گریانان لی بهر ز بوویه وه ، ئه ویش فهرمووی : -

" ئه وانه بوچی ئه گرین ؟ سویند به خوا ئه وه ی مردووه که یان ده یبینیت ئه گهر
ئهمان بیان دیایه سه رسامی ئه و دیمه نانه مردووه که ی له بیر ئه بردن وه ، وه یه که به یه که
ئه گهر یته وه لایان تا تاقیان لی ئه بریت .. " پاشان فهرمووی : - ئه ی به نده کانی خوا ،
ئاموزگار یقان ئه که م به ته قوای ئه و خوایه ی که نمونه ی بو هیناونه ته وه و واده کانی بو
دیاری کردوون و ئه ندامی بیستنی پیداون که له مه به سه ته کانی بگهن و بینایی پی
به خشیون تا ئه وه ی پی بینن که خوا ده یه ویت دلانیکی پی داوون که بگات له وه ی به
دانایی و ژیری په فتار بکات ... تا بزائن خوای گه وه ئیوه ی بی هوده خه لق نه کردووه ،
به لکو ئه و زاته به به خششه کانی پیزی لی ناون و پاداشتی بو ئاماده کردوون ، ده ی
ئیوهش ئه ی به نده کانی خوا له خوا بترسن و پی داگربن له دوعا کانتاندا . وه پیش
ئه وه ی مردن پیتان پی بگریت ، کاری چاکه پیشبخن ، چونکه خو شی یه کانی دنیا
هه میشه نی یه ، و که س له نازار و خه مه کانی دنیا ئه مین نی یه . بهراستی له خو بایی
بوونیکی تیپه ر بوو و کۆله که یه کی لاره .

ئه ی به نده کانی خوا ئاموزگاری له گو په و مرگرن و به هه ره شه کان داچله کین و
وریابنه وه و سوود له ئاموزگاری و مرگرن ، ههروه ئه وه ی ئیستا چنگی مردن پیتان
گه شتبی و خاک و خۆل له باوه شی گرتین و تۆقینه ره کان به فو کردن به بووقدا (که په نا)
کتوپر پی پیگرتین و ههروه ها به په رش و بلاو بوونه وه ی گو په کان و راپیچ کردنتان
به ره و مه حشر و راوه ستان له مهیدانی لیپرسینه وه دا و به ده سه لات و توانای خودای
مه زن ، ئه و کاته ی هه موو که س (سائق) یکی هیه و به ره و حه شر راپیچی ئه کات و
(شاهد) یکی هیه شایه تی له سه ر ده دات .

^۱ - صفحه الصفوه (۱ / ۱۷۰) .

خوای گه‌وره ده‌فرموویت : ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالسِّبْطِ وَالشَّهَادَةِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ سورة الزمر ، آیه (٦٩).^١

که ولات بوئو پوژه که‌وته لهرزین و بانگیبژ بانگی دا و گیانله‌به‌ران
حه‌شرکران و نه‌ینیه‌کان دهرکه‌وتن و دله‌کان که‌وتنه لهرزین و دوزه‌خ دهرکه‌وت به‌ جوړی
کلپه‌ی ده‌هات و بلنسه‌ی به‌رز بووه‌وه .

ئهی به‌نده‌کانی خوا : ته‌قوای خوا بکه‌ن ، ته‌قوای که‌سیکی ترساو و به‌ ناگا و
به‌رچاو پوون و داچله‌کاو ، ته‌قوای که‌سیک پیداکر بووه له‌ دوعاکیا ، هه‌لا تووه‌ تا
پزگاری به‌ ده‌ست بیئی و بو‌ پوژزی لیپرسینه‌وه کاری چاکه‌ی پیشخستوووه و به‌و تیشوووه
پشتی قایم کردوووه .. به‌راستی خوا به‌سه که‌ تو‌له‌سین و له‌ هه‌مان کاتدا پشت و په‌نا
بیټ ... وه‌ قورئانیش به‌سه بوټ بیټته به‌لگه و له‌ هه‌مان کاتدا له‌سهرت به‌لگه بیټ .

وه‌ به‌هه‌شت به‌سه پاداشت بیټ ، هه‌روه‌ک ناگر به‌سه سزا و ناکامیکی خراپ بیټ
.. خوا له‌ من و له‌ ئیوه‌ش خو‌ش بیټ .^٢

" شه‌ید بوونی علی (ﷺ) "

پاش‌گه‌شتیکی موباره‌ک که‌ علی (رحمه‌تی خوای لی‌ بیټ) له‌ ئیسلامدا
به‌سه‌ری برد وه‌ک داکوکیکه‌ریک له‌و ئاینه‌که‌ مال و گیانی له‌ پیناویدا دانا بوو ، واده‌ی
خوای په‌رومردگاری پی‌ گه‌یشت ..

یه‌کی له‌ په‌ر جووه‌کانی (معجزه‌کانی) پیغه‌مبه‌رایه‌تی ئه‌وه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
وینه‌ی شه‌ید بوونی علی نیشانی (ﷺ) داوه !!

^١ - واته : ئه‌وسا به‌ نوریک که‌ خوا فراهه‌می ده‌یئیت زه‌وی پووناک ده‌بیته‌وه کارنامه و دۆسیه‌کانش
دانراون ، سه‌ره‌تا پیغه‌مبه‌ران و شه‌یدان ده‌یترین و دادوهری له‌ ئیوانیندا ئه‌نجام ده‌دریت به‌ شیوه‌یه‌کی
حه‌ق و راستی ، بیگومان نه‌وان هیچ جوژه‌ سته‌میکیان لی‌ ناکریت .

^٢ صفة الصفوة (١ / ١٧١ ، ١٧٢) .

ئو هتا له عه ماری کوپی یاسر هوه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) به علی (ﷺ)
 فهرموو : (أشقى الناس رجلان : أحيمر غود الذي عقر الناقة ، والذي يضربك يا علي على هذه يعني
 قرنه - حتى تبطل منك هذه من الدم ، يعني لحيته)^۱

واته : بهد به خترین کهسان دوو پیاوان : یه که میان (اصیری ثمود) که
 له حوشره کهی دا و کوشتی و دوو میان ئهو پیاویه به ئیره تدا ئه کیشی - واته بهری
 سهریدا تاوه کو خویننه کهی ئه مه تهپ دهکات - واته پریشی (بویه پیشهوا علی هه میسه
 یه قینی بهوه هه بوو که وها شهید دهکری ...

زهیدی کوپی وه هه ب ده لیت : (علی هات بۆلای چهند تیره یه که له ئه هلی به صره له
 (خوارج) هکان ، پیاویکیان له ناو دا بوو به (جهعدی کوپی به عجه) ناسرا بوو ، پی ی
 وت : ئهی عه لی له خوا بترسه ، بی گومان تۆ ئه مریت .

پیشهوا (علی) فهرمووی : " به لکو ده کوژیم ، به لیدانی که له ئیره م (ئامازه ی بۆلا
 سه ری کرد) ، که ئیره م خویناوی دهکات (واته پریشم) به لینی که و دراوه و
 چاره نووسی که و دیاریکراوه ئه وه ش درۆ هه لبه سیّت ، بی گومان خه ساره مهنده " ^۲

" کاتی زه ماوه ند بۆ به هه شتی نه براوه "

ئه صبه غی حه نه زلی ده لیت : ئهو شه وه ی (علی ﷺ) بوو کی گواسته وه ئیبنو
 التیاح له دهمه و به یاندا هات بۆلای وتی : که وه ختی نویره (بانگ دانه) پیشهوا علی
 پاکشا بوو قورس بوو گووی پی ئه دا ... دووباره هاته وه لای هه روا بوو .. بۆ سیه م جار
 هاته وه لای ، پیشهوا (علی ﷺ) هه لساو پریشتی و به دهم پرۆشتنه وه فهرمووی : -

اشدد حیا زیمک للموت فأن الموت لا قیکا

ولا تجزع من الموت اذا حل بوادیکا

ئهو بو هه ر که گه یشته ده رگا بچوو که که ی مزگه وت (ئیبنو ملجه م) پی ی پی
 گرت و لی ی دا .

^۱ - صحیح / احمد و حاکم به سه نه دیک ی راست گنراویانه ته وه .

^۲ بپوانه - صفة الصفوة (۱ / ۱۷۴) .

وه له شیخیکى قوره شى یه وه ، ده لیت : که ئیبنو ملجهم دای له (علی ﷺ)
 فرمووی : (سمرکه وتم .. به پهره ر دکاری که عبه قه سه م) .
 وه له (محمد) ی کوپی علی وه ، که له علی درا (پهزا و رحمه تی خوائ لی
 بیت) وه سیه تی کرد بو کوپه کانی و دواتر هیچی نه وت جگه له وشه ی (لا اله الا الله)
 هه تا گیانی سپارد .^۱
 نه و جا هه ردوو کوپه که ی حه سه ن و حوسه ن له گهل (عبدالله ی کوپی جعفر)
 شو ردیان و (حسن ﷺ) نویتى له سه ر کرد .

" گریانى موعاویه (ﷺ) له سه رى "

له نه بی صالحه وه ، ده لیت : ضرارى کوپی ضمه ر ی کنانى ها ته لای معاویه وه
 پئی وت : وه سفی (علی) م یو بکه ، نه ویش فرمووی / نه کرى نه م داوایه م لی نه که ی ؟
 وتی / ناکرى ، نه ویش فرمووی / ماده م وایه ناچارم وه سفی (علی ﷺ) بکه م : -
 " سویند به خوا .. نه و ژور دوور بین و به هیز بوو .. که قسه ی ده کرد باب ته که ی
 یه کلا ده کرده وه و به داد پهروم ریش حوکمی ده کرد ، زانست له هه موو لایه که وه
 هه لده قولاً و دانایی له هه موو پرویه که وه ها تبوو ناخاوتن . له ئاست دنیا و خوشی
 یه کاندئا خوی به غه ریب دانه ناو هاو ده م و هوگری شه و تاریکی شه بوو ، نه و سویند
 به خوا فرمیسه کی وه ک باران بوو بیرى دریتى بوو ، پشتی ده ستی هه لده گیرایه وه و
 له گهل خوی گفتوگوئى نه کرد .. حه زى له جل و بهرگنیک نه کرد له سه ر ووی پییه کانی وه
 بیت . وه حه زى به خوراکى وشک و پهق ده کرد ، سویند بى به خوا نه و وه یه کیک له
 ئیمه وابوو ، کاتى نه ها تینه لای ، لیمان نزیک ده بوویه وه ، کاتیک پرسیارمان لی بکردایه
 به باشتین شیوه وه لایى نه داینه وه .
 ئیمه ش هه ر چه نده که لیوه ی نزیک بووین ، به لām له بهر نه و سام و هه یبه ته ی که
 هه یبوو قسه مان له گهل نه نه کرد ، خو نه گه ر پى بکه نیایه نه وه ددانه کانی وه ک مرواری
 ریک کراو دمه ده که وتن ..

۱ - برهانه / احیاء علوم الدین (۴ / ۴۷۹) و برهانه البدایه و النهایه (۵ / ۴۲۷) .

ئەهلی ئاینی بەگەورە سەیر ئەکرد و هەژارانی خوش ئەویست و هەرگیز
فرمانبەرداری کەسی بەهێز نەبوو ، ئەگەر لەسەر ناھەق بوايە و هەروەک بێ دەسەلاتانی
لەدادپەرۆری خۆی بێ هیوا نە ئەکرد ... شایەتی ئەدەم بە خوا کە هەندی جار بینوومە
شەو بایی بەسەر دنیا دا کیشاوە و ئەستێرەکانی دەرەو شانەو (علی ﷺ) لە
میحرا بەکەیدا دەستی بەریشیەو گرتبوو وەک مارانگازیک ئوقرە نەبوو ، هەروەک
خەفەتباریک ئەگرا ... وەک ئەوێ ئیستا گویم لی بیت وایە ، کە دەیوت :

" ئەو پەرەردگارا ، ئەو پەرەردگارا " و لەبەر دەستی پەرەردگاریدا دەلا
لایەو و پاشان بە دەنیای ئەوت : " چیه ؟ ئەتەوئ فریوم بدە ؟ چاوت لە منە ؟ هەرگیز
و هەرگیز ، بڕۆ غەیری من فریو بدە ، چونکە من سێ بە سێ تەلەقم داویت ، لەبەر ئەوێ
تەمەنت کورتە و جیگات بێ نرخە و مەترسیشت زۆرە ، ئای لە کەمی تویشوو !
و دورویی سەفەر و تەنهایی پڕ ! "

دەلیت : لێرەدا فرمیسکەکانی معاویە دەکەوتن بەسەر پێشیدا و بۆی راگیر نە
ئەکرا و بە قۆلی کراسەکە دەیسری .. خەلکەکش دایانە قۆلیە گریان ، معاویە وتی /
(ئەبولحسن) بەم جوړە بوو پەحمەتی خۆی لی بیت .. تۆ چ ناپەرحەتی و ئازاریکت بۆی
هەیهی ئەو ضرار ؟

وتی : ناپەرحەتی کەسیک تاقانەکە لە ئامیزیدا سەربەرا بیت و فرمیسکی
نەگیرسیتەو و خەفەت و ئازاری دا نەمرکیتەو .. پاشان هەلسا و پوشت .^۱
خو خافیزی : -

پێشەوا (علی ﷺ) ، دەفەرمویت : بۆ خەلکی وەک هەنگ بۆ بالندە بن ، لەناو
بالندەکاندا نی یە بە بچوک و بێ دەسەلات لە هەنگ نە پوانی و نەچەوسینیتەو خو
ئەگەر بالندەکان بیانزانایە چ بەرەکەتیک لە ناخی هەنگدا یە ، ئەوەیان پێ نەئەکرد .
" بە زمان و جەستە تان تیکەلی خەلک بکەن ، بەلام کردەو و دلەکانتان
لەخەلکی جیا بکەنەو ، چونکە ئەوێ بۆ مروۋ دەمینیتەو کردەو کانیەتی ، وە پوژی
دوایش لەگەڵ ئەو کەسەدا یە کە خوشی دەوێت "

^۱ - تەبەرانی / ریوایەتی کردووە البدایە : (۵ / ۴۹۵) .

" ۵ - ته لحه ی کوړی عبید الله (ﷺ) "

شهیدیک به سهرزه ویدا د پروات

کی ټه ؟

ته لحه ی کوړی عبید الله ی قریشی و تهیمی مه کی و باوکی محمد ه ، یه کیکه لهو ده هاو له ی مژده ی به هشتیان پی دراوه ، له سهر دهستی نه بویه کری صدیق (ﷺ)
موسلمان بووه .. که سیکی جوانخاس بوو ، له پوشتندا زور خیرا بوو^۱ وه یه کی بوو له هاو له دهوله مهنده کان .

" چا که کانی "

- ۱ - له جابره وه ، ته لحه به لای پیغه مبر ی خوادا (ﷺ) تیپه ی .. پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : " شهید یمشی علی وجه الأرض " ^۲
 - ۲ - هر له جابره وه ، ده لیت : گویم له پیغه مبر (ﷺ) بووه فهرمووی ته ی : " من سره أن ينظر إلى شهيد يمشی علی وجه الأرض ، فلينظر إلى طلحة بن عبید الله " ^۳
- واته : کی حمز نه کات سمیری شهیدیک بکات که به سهرزه ویدا نه پروات ، با سمیری ته لحه ی کوړی عبید الله بکات .

" به خشنده یی ته لحه "

له سوعدا ی کچی عهوفی خیزانی ته لحه وه ، ده لیت : ته لحه هات به ژوردا ، بینیم زور خه مبار بوو . پرسیم : چیته ؟ شتیك بووه ؟

^۱ - پروانه : طبقات ابن سعد (۳ / ۱ / ۱۵۶) .

^۲ - صحیحه / صحیحه سونه ته کانی ثینو ماجه یه (۱۰۲) ، فهرموده ی ژماره (۱۲۶) .

^۳ - صحیحه / صحیحه سونه ته کانی ترمزی (۲۹۴۰) .

وتی ک نهو سمرودت و سامانهی هیه زور بووه ، نهمهش نازارم نهدات ، منیش پیغموت : گوئی مهدهری ، بهشی که بهسمر خه لکیدا . نهویش دهستی کرد به بهشکردنی تا دوا دره می ...

تهلحهی کوپی یه حیا ده لیت : پرسیارم له خه زندهاری ته لحه کرد که نهو پارهیه چهند بوو ؟ وتی : چوار سده هزار .^۱ وه به هوئی زور به خشندهیی ته لحه وه به (ته لحهی خهیر) ناسرا بوو .

" جهادی ته لحه له پیناوی خوادا "

تهلحه له پیناوی نهم ناینه دا تووشی سهختی و به لای زور هاتوو و له هه موو بوو . نهو جهنگه کانداهش داری کردوو له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) دا جگه له (بهدر) وه زور بهسمرکه وتوویی له و تاقیکردنه وانده دهرچوو .

وه له پوژئی (نوحود) دا خاوهنی دهستیکی سپی بوو . نهوه بوو له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) مایه وه و به دهستی پاریزگاری لی کرد تا وه کو په نجهکانی له نیش کهوتن ، لهو پوژده ته لحه له (۲۴) لاوه بریندار کرا ، و تراویشه که له (۷۵) لاوه بریندار بووه له نیوان لیدان و پیکان و بو هاویرتندا .. بویه لهو پوژده پیغمبر (ﷺ) ناوی نا به (ته لحهی خهیر)^۲ پیشهوا نه بو بهر که باسی پوژئی نوحود بکرایه نه یه فرموو : نهو پوژده هه مووی پوژئی ته لحه بوو " .

وه له جابره وه ، ده لیت : پوژئی نوحود کاتی خه لکی پشتیان هه لکرد و پیغمبرهی خوا (ﷺ) له لایه که وه له گهل (۱۲) پیاودا مایه وه که ته لحه یه کیکیان بوو ، بی باوه ران لییان هاتنه پیشه وه ، پیغمبر (ﷺ) فرمووی :

" من للقوم ؟ " کی پووه پرووی نهوانه ده بیته وه ؟ ته لحه فرمووی : من ، پیغمبرهی خوا (ﷺ) فرمووی (کما انت) تو له جیی خوت بمینه نه و جا پیاویک

^۱ - پیاوانی فرموده که جی می متانمن ، هه میه می له الجمع (۹ / ۱۴۸) باسی کردوو و ده لیت : ته بهرانی ریوایه تی کردوو .. پیاوانی فرموده که جی می متانمن .

^۲ - بروانه / صدقه الصفه (۱ / ۱۷۶) فرموده که لاوازه . رای جیگیر نه وه یه پیغمبرهی خوا (ﷺ) به (جوامیر) ناوی لی ناوه ، هه میه می ده لیت / ته بهرانی ریوایه تی کردوو ، نیه سنده که میشی باشه ، الجمع (۱۴۸۰۳) .

وتی: من، فہرموی: تو ہلےسہ بویان ئهویش لهگهلان جہنگا هتا کوژا، پاشان ... پیغمبر (ﷺ) ئاوی دایهوه دهیبینی بیباوهپان دهوریان داوه .. فہرموی: "من للقوم؟" تهلحه فہرموی: من فہرموی (ﷺ): - تو له جی خوت بمینہ .. پیاویک له ئه نصار وتی: من، فہرموی (تو هلسه)، پیاوهکه جہنگا هتا کوژا ... کارهکه بهردهوام بوو تاوهکو به تهنهنا تهلحه لهگهل پیغمبری خوا (ﷺ) دا مایهوه .

فہرموی: "من للقم؟" تهلحه فہرموی:

من ئهوه بو تهلحه به توانای ههریانزه پیاوهکه شهپی کرد تاوهکو پهنجهکانی قرتا و فہرموی: پهنجهکانم قرتان، پیغمبری خوا (ﷺ) فہرموی: "لوقت: بسم الله لرفعتك الملائكة، والناس ينظرون" واته: گهر بتوتایه بهناوی خوا، فریشتهکان بهزیان ئه کردیتهوه به بهرچاوی ئهوه خهلهکوه . دواتر خوا پیرومردگار بی باوهپانی پهرت کردهوه .^۱

ئهو پۆژه پیغمبری خوا (ﷺ) فہرموی: "أوجب طلحة". تهلحه بههشتی واجب کرد .. له بهر ئهوه، بوو پیغمبری خوا (ﷺ) دوو (درع) ی^۲ پیوه بوو بوو ویستی ههلسیتهوه تاوهکو بجیته سهر بهردیک که لهوناوهدا بوو، نهیتوانی، تهلحه خوی بۆ دانهواند، ئهویش چوه سهر پشتی تا ههلسایهوه، ئهو جا فہرموی "أوجب طلحة"^۳

"شهید بوونی تهلحه"

لهگهل ئهوهداکه تهلحه (ﷺ) له جهنگی ئوحوود دا شههید نهبوو، بهلام پیغمبری خوا (ﷺ) ههوالی دا به شههید بوونی که ئیتر ههوالی پیغمبری خوا (ﷺ) قسهی تیا نیه .

^۱ -راویهکانی جی متمانه: نهسانی ریوایهتی کردوه، زههبی دهلیت: راویهکانی جیگهی متمانه، برانه (سیر) (۱/ ۲۷۱) .

^۲ - درع: کراسی تهراو به زنجیری ناسن .

^۳ برانه: البدایه (۵ / ۳۴۴) .

لہ (تہ لَحہ) وہ ، دہ لَیت : ہاوہ لانی پیغمبرہی خوا (ﷺ) بہ دہشتہ کی یہ کی نہ خویندہ واریان و ت : دہ بارہی ٹو کہ سی کہ کوڑا پرسیری لی بکہ بزانه کی بو ؟ ٹوان خوین نہ یاندہویرا ٹو پرسیرہی لی بکن .. شہرمیان لی دہات و سامیان لی دہ کرد لہ بہرہ یبہتی (ﷺ) . ٹوہ بو دہشتہ کی یہ کہ پرسی : پیغمبرہی خوا (ﷺ) پشتی ہل کرد . دیسان پرسی یہوہ . دیسان پشتی ہل کردہوہ ، ٹہ مجارہیش پرسی یہوہ و دوبارہ پیغمبرہی خوا (ﷺ) پشتی ہل کرد . ٹو جا من لہ دہرگای مزگوتہ کہوہ پروانیم و بہرگیکی سہوزم لہ بہردا بو ، کاتی پیغمبرہی خوا (ﷺ) منی بینی فہرمووی : " این السائل عن قضی نجہ ؟ " واتہ : کوا ٹو کہ سی پرسیری لہ کوڑا و کہ ٹہ کرد ؟ دہشتہ کی یہ کہ وتی من بووم ٹہی پیغمبرہی خوا (ﷺ) فہرمووی : " هذا من قضی نجہ " واتہ : ٹہ میہ کی بو لہ کوڑا وہ کان .^۱

پوڑان تیپہرین و تہ لَحہ ہر بہ دہوری پیغمبرہی خوا دا (ﷺ) بو ، لہ ہموو ہلویستہ کاندا و کاتیکیش پیغمبرہی خوا (ﷺ) و فاتی کرد لہ تہ لَحہ پازی بو . ٹو کاتہی مہ سہلہ کی پیشہوا (عوسمان) (ﷺ) ہاتہ پیشہوہ ، تہ لَحہ کہ نارگیری کرد ، ٹوہ بو ہندی کہ س ٹہ میان گیرایہوہ بو ٹوہی شتیکی لہ دلدا ہلگرتبی ، لہہر ٹوہ لہ پوڑی (الجمال) ^۲ دا نامادہ بو و علی کوری ٹہو تالیب (ﷺ) لہ گہلی کو بوویہوہ و ناموڑگاری کرد . ٹویش چووہ دواوہ و لہ ناو یہ کی لہ ریزہ کاندا وہستا ، لہویدا تیریکی نادیری ^۳ لی دراو بہر ٹہرٹوی کہوت ، وہ دہشوتری کہ بہرملی کہوتوہ ، لہویدا و فاتی کرد (ﷺ) . زہہبی دہ لَیت : بکوڑی تہ لَحہ لہ تاوان و گوناہیدا وہ بکوڑی (علی ﷺ) وایہ .^۴

^۱ - فہرموودہ (حسنی) (صحیح) ہ / صہیحی سونہ تہکانی ترمزی (۲۹۴۲) .

^۲ - پروداوی (الجمال) لہ نیوان (علی) لہ لایہک و عائشہ و زبیر لہ لایہکی دیکہوہ " پدزای خوا لہ ہموویان بیت " وہ ہوکہشی ٹوہ پیلانانہ بو کہ دڑی دہرلہتی نیسلامی دہکرا زبروانہ (العواصم من القواصم) .

^۳ - واتہ نازانری تیرہاویرہ کی کی بو .

^۴ - اسنادہ کی (حسن) ہ . ہہیہمی دہ لَیت : تہہرانی ریوایہتی کردوہ . نیسنادہ کی (حسن) ہ . المجمع (۹) /

" سۆزی علی بۆ تەلحە "

لە تەلحە ی کوپی مەترەفەوہ : علی (ﷺ) ھاتە لای (تەلحە) ، ئەو کاتە ی تەلحە گیانی سپارد بوو . لەسەر و لاخەکە ی دابەزی و تۆزی سەردەم و چاو و پیشی تەکاند بە جۆریک پەحمی بۆی دەچوو ، فەرمووی " خۆزگە بیست سال پیش ئەم پۆژە بمردمایە " .^۱ وە لە قەیس ی کوپی عەبادەوہ ، دەلیت : " گویم لە (علی) بوو (ﷺ) پۆژی (الجمل) بە (حسن) ی کوپی فەرموو : " ئە ی حەسەن ، حەزم ئەکرد بیست سال پیش ئیستا بمردمایە " . وە لە (علی) یەوہ (ﷺ) فەرمووی : " مژدە ی ناگر بە بکوژی تەلحە بدەن . (سیر اعلام النبلاء) ، (۱ / ۳۷) .

^۱ - ئەسنادەکە ی (باشە) ، تەبەرائی رێوایەتی کردووە ، پیاوانی فەرموودەکە جی ی متمانەن ھەبەمیش وا دەلیت : الجمع (۹ / ۱۵۰) .

" ٦ - زوبیري کورې عه ووام (ﷺ) "

" یه که مین که سیګ که شمشیره که ی له پیناوی خوادا راست کرده وه "

کی یه ؟

زوبیري کورې عه ووامی کورې خوهیلیده ، (حواری)^١ ی پیغمبري خوا (ﷺ) و کورې پوری بووه که خاتوو (صفیه ی کچی عبدالمطلب) ه و یه کی که له و ده هاو له ی که مژده ی به هشتی پی دراوه ، و یه که مین که سیګ له پیناو خوادا شمشیره که ی له کالانی دمرهینا^٢ .

باوکی (عبدالله ی کورې زوبیر) ه (ﷺ) له سمر دهستی (صدیق ﷺ) موسلمان بووه و نیسلام بوونیشی دواي نیسلام بوونی نه بوبه کړ و ، واته چواره م یان پینجه م موسلمان بوو . که سیګی زور به خشنده و خیرومه ند بوو له پیناوی خوادا .

" چا که گانی "

١- له زوبیره وه ده لیت : پیغمبري خوا (ﷺ) دهستی گرتم و فرمووی : " لکل نی حواری ، حورای الزبیر و ابن عمی " ^٣ .

واته : هر پیغمبريک (حواری) یه کی هیه (حواری) منیش زوبیره که کورې پوریشمه .

٢- له عوروه وه ، که عائشه (ﷺ) پی ی فرموو : نه ی خوشکه زا ، باوکت (واته زوبیر) و نه بابا به کړ له وانه بوون که خواي پرموردگار دهرباره یان فرموویه تی : ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ...﴾ سورة ال عمران ، آیه (١٧٢) *

١ - حواری : سمرخو پالېشت ، و تراوېشه : پوخت و بی گورد له هه موو شتيک و له وده شه وه هاو دلانی (عیسی) سه لامی خواي له سمر بی به (حواریون) ناو براون .

٢ - پیاوانی جی متمنانن : تبعه رانی ریوايه تی کردوه به راگیراوی له سمر (عروہی کورې زبیر) ، بردانه الجمع (١٤٨٣٠) .

٣ - صحیح : حاکم ریوايه تی کردوه ، ده لیت : صه حیه ، زهه بیش تم رایه ی هیه . نرنه ثوت ده لیت هر بهر جوړه یه که نه و دووانه وتیان ، سیر (١ / ٤٨) .

واته : ئەوانەى كە بە دەم بانگەوازی خوا و پیغمبرەوه (ﷺ) چوون ، دباى ئەوهى كە تووشى ناخۆشى و زام و ئیش بوون ...

"خۆ گری زوبیر لەسەر ئازاردانى لە پیاوی خوادا"

لە یەتیمی عورووه ، دەلیت : زوبیر کاتی هێجرەتی کرد هەژدە سالن بوو مامی ئەیبەستەوه و جگەرەى لەسەر ئەکیشا ، ئەویش ئەیوت "هەرگیز ناگەریمەوه سەر کوفر"^١
وه لە عورووه ، دەلیت : زوبیر بە (٨) سالی موسلمان بوو ، فریشکێک (نفحة) لە شەیتانەوه هات كە گوايه پیغمبەرى خوا (ﷺ) بەسەر مەكکەوه فرێنراوه ، ئەوه بوو زوبیر كە غولامێكى (١٢) سالن بوو ئەو كاتە ، بە خۆى و شمشیرەكە یەوه هاتە دەرەوه و هەر كەس ئەیبینی سەرى سوپدەما و ئەیوت ئەم غولامە شمشیری پى یە ، تا گەیشته لای پیغمبەرى خوا (ﷺ) پى ی فەرموو : "مالك يا زبير" چیتە زوبیر ؟ ئەویش هەوالی پى دا و وتى :

"هاتووم بە شمشیرەكەم بدەم لەوهى كە تۆى پفاندوه !!"

پیغمبەرى خواش (ﷺ) دوعای بۆ خۆى و شمشیرەكەى کرد .^٢

نووسەر دەلیت : ئەى ئیستا كى هەیه داکۆكى لە ئیسلام بكات ئەى پیاو نیه ؟ لە كاتیكدا حورمەتى ئاین پێشیل ئەكرى و بى شەرمى بەرامبەر پیرۆزى لەكانى دەریت ، كوان گەنجەكانمان لەم پۆژەدا ؟ كوا غیرەت و پیاوەتیمان لە كاتیكدا هەرچی هیزی سەر زەوى هەیه كۆ بوونەتەوه بۆ نەهیشتنى شوینەوارەكانى ئەم دینە و سەر شوپکردنى ئەهلهكەى ؟

* صحیح : صحیح ی سوننەتەكانى ابن ماجه (١٠١) .

^١ - پیاوانى جى متمانهن : هەبیهى دەلیت : تەبەرانى لە (الكبير) دا رىوايهتى کردوه ، بەلام دەلیت : (مرسل) ه . المجمع (٩ / ١٥٢) .

^٢ - پیاوانى جى متمانهن ك ئەحمەد و غەیری ئەویش رىوايهتیان كروه ، ارنووط دەلیت : پیاوانى جى متمانهن ، سیر (١ / ٤٢) .

وه له هیشامی کورې عوروه وه ، ده لیت : زویږ سهر له بهیانی پوژي (الجمل)
وه سیه تی کرد بو (عبدالله) کورې و فهرمووی : " هیچ نه دمی کی نی یه له گهل
پیغمبري خوا دا (ﷺ) بیرن دار نه بوی هه تا عوره یشی .^۱

" خه باتی زویږ له پوژي به در "

پوژي به در دوو نه سپ سوار له گهل پیغمبري خوا دا بوون (ﷺ) ، زویږ له سهر
نه سپیک له لای راستی یه وه و (میقدادی کورې نه سوهد) یش له سهر نه سپیک له لای
چه پیه وه .

له هیشامی کورې عوروه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : زویږ پوژي به در
می زهره یه کی زمردی به سهر وه بوو ، نه وه بوو جبرئیل سهلامی خوی لی بی له سیمای
زویږ دا هاته خواره وه .^۲

" جهادی زویږ هر له پوژي به در "

عه لی کورې نه بی تالیب (ﷺ) ده فهرمویت : نازترین پیاو زویږه و که سیش
قهدری پیاو نازانیت پیاو نه بیت ..
له زویږه وه ده لیت :

پوژي به در به (عوبه یدهی کورې عاص) گه یشتم که نه وه هه موو گیانی پرچه ک بوو
ته نها چاره کانی ده بینران ، نازناوی (اباذات الکشر)^۳ بوو . منیش نوکی (عنزه کهم)^{*}
بووی هه لگرت و کردم به چاویدا تا مرد ، وه فهرمووی : قاچم خسته سهری و به زه حمهت
سهره په مه کهم کیشایه وه دمره وه ، له راستیدا سهره کی نوشتا بووه وه .^۴
عوروه ده لیت :

^۱ - اسناد ده کی (صحیح) د / صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۹۴۵) .

^۲ - نيسانده کی (صحیح) د / (مرسل) د ، ته بهرانی رېوايه تی کردوره . الجمع (۶ / ۸۴) .

^۳ - کوشتن : یاخود مؤن و دم و چار دراو به یه کدا .

^{*} عنزه : دريژتره له دار ده ست و کورتره له رهم .

^۴ - صحیح : بوخاری رېوايه تی کردوره .

هاوه لانی پیغه مبرى خوا (ﷺ) به زوبیریان وت : خوت نابه سستیته وه
(ناماده ناکهیت) تا ئیمهش له گهل تودا خویمان توندکهینه وه ؟ فهرمووی : ناخر گهر من
خوم ببه ستمه وه ئیوه قسه که تان نابه نه سهر .

وتیان : درو ناکهین .

ئهویش خوئی توندکرده وه و به ناویاندا پوویی تا پیزه کانیانی بری وئه وه بوو
لییان تیپه بری و هیچ که سیش له گهل نه بوو ، پاشان گهراپه وه ، ئهوانیش له غاوه که یان
گرت و دوو دانیهان له شانى دا ، له نیوان ئه وه دوو لیداندها لیدانیکى دیکه هه بوو که
له پوژی به دره تووشی هاتبوو .

عووره دهلیت : کاتى مندال بووم په نجهم ئه خسته سهر شوینی ئه وه لیدانانه و
یاریم ئه کرد .^۱

" جهادی زوبیر پوژی یهرومک "

حافظ ئیبنو کهثیر دهلیت : له وانهی که به شدار بوون له پوژی یهرومکدا
(زوبیری کوپی عهوام) بو ، له هه موو ئه وه هاوه لانهی که له وى بوون باشت بوو ، یهکى
بوو له ئه سپ سواران و پیاوه به جهرگه کان ، ئه وه بوو کومه لیک له پیاوانی پالهوان و
به جهرگ ئه وه پوژه له لای کوپوونه وه و پێیان وت : ئایا خوت ناماده ناکهیت تا ئیمهش
خویمان ناماده کهین ؟ فهرمووی : ئه ترسم ئیوه خوگر نه بن .

وتیان : بؤنا ، ئه وه بوو خویمان ناماده کرد ، کاتى پوبه پووی پیزه کانی پوم
بوونه وه دهستیان کیشایه وه ، به لام ئه وه هه ربه ره و پێشه وه هات تا پیزه کانی پومی بری و
له لایه کی تره وه سه ری کیشایه دمه وه و گهراپه وه بو لای هاوه لانی ، پاشان جاریکى تر
هاتنه وه بو لای ، ههروهک یه که مجاری کرد و له و پوژه وه له دوولاه له نیو شانیه کانیاندا
بریندار بوو .

هه ر ئیبنو کهثیر له جیگایه کی ترده دهلیت : " وه زوبیریش له گهل خه لکیدا به ره و
شام به ری که وتن بو جهاد و له وى به شداری یهرومکی کرد ، ئه وه بوو به ناماده بوونی

^۱ - سیرا اعلام النبلاء (۱ / ۶۲ ، ۶۳) .

ئەو موسلمانان شەرفمەند بوون وە دەستیکی سپی و ھیمەتیکی بەرزى لەو پۆژەدا نواند ، دوجار پیزەکانى سوپای پۆمى پرى لە یەكەمیانەوہ تا ئەخیریان (دواھەمینان) .

" جیھادی زوبیر لە جەنگی حونەین دا "

پۆژی حونەین زوبیر داى لە بىباوەران تا لە جىگای خۆیان دەریپەراندن ، سەرکردەى بىباوەران چاودىرى پى و شوینى شەڕەكەى ئەکرد ، یەكی لە ھاوپیكانى پى ی پاگەیاندن كەوا ئەسپ سوارىك ئەبینن پەكەى بەسەر شانیهوہیەتى و سەرى بە میزەریكى سوور پیچاوه .

وتى : ئەوہ زوبیری كۆرى عەووامە ، سویند بى بەلات و عوززا ئەزانم كە تىكەلتان ئەبیٹ ، ئیوہش وریابن و خۆتانى بۆ جىگىر كەن ، ئەوہ بوو كاتى زوبیر گەیشتە ئەو شۆینەى بىباوەرانى لى بوو دیتنى ، ئەوجا بەرەو پرویان پۆیشت و بەردەوام لى دەدان تا دەریپەراندن .

كاتىكیش (عەمرى كۆرى عاص) بەرەو (میصر) پۆشت بۆ پزگار كردنى ، ھىزىكى (٣٥٠٠) كەسى لەگەلدا بوو ، بۆیە نامەيەكى نارد بۆ پیشەوا (عەمر) (ﷺ) تیايدا داواى یارمەتى ھىزى تری لى دەکرد . عومەرىش (ﷺ) لە خەمى كەمى ژمارەى ھىزەكەى عەمر دا بوو ، بۆیە زوبیری لەگەل (١٢) ھەزار جەنگاوەردا نارد . وتراویشە كە (عەمر) چوار ھەزار پیاوى ناردووە بەسەرویانەوہ چەند ھاوہلیك لە پالەوانان و گەورەكانى ناردووە لەوانە : زوبیر و مقدادى كۆرى ئەسوود و عەبادەى كۆرى صامت و مەسەلەمەى كۆرى موخەلەد و ...

كۆمەلى تر دەلیت : خارجەى كۆپى حوزافە چوارەمیان بووہ . ئىنجا عومەر (ﷺ) ئەمەى بۆ عەمر نووسیوہ : " ئەوہ من بە چوار ھەزار پیاو ھاوکاریت ئەكەم ، كەبەسەر ھەر ھەزارىكەوہ پیاویكماناوە لە پلەى ھەزار پیاو ، ئەوہ بوو (زوبیر) بەسەر ھەموویانەوہ بوو . "

^١ - سەرکردەكانى فەتخى میصر و شام (ص ٢٠٨ ، ٢٢٧) ، صلاح الامە (٣ / ٣٢٢ ، ٣٢٣) .

کاتی زوبیر گه‌یشته لای عه‌مر بینی نابلقه‌ی قه‌لای (بابلیون) ی داوه . زۆری پی نه‌چوو زوبیر چوو سه‌ر نه‌سپه‌که‌ی و به‌ده‌وری نه‌و که‌ندره‌دا (خنده‌ق) که به‌ده‌وری قه‌لکه‌دا هه‌لکه‌نرا بوو سوپایه‌وه ، پاشان سوپاکه‌ی دابه‌شکرد به ده‌وری خنده‌قه‌که‌دا... نابلقه‌دانکه‌که دریزه‌ی کیشا بو (۷) مانگ .. ئینجا به زوبیر وترا له‌ناو قه‌لکه‌دا تاعوون بلاو بوته‌وه . ئه‌ویش فهرمووی : " ئیمه‌ هاتووین بو لیدان و بو تاعونیش " .

ئه‌وه بوو پزگاری بو عه‌مری کوپی عاص دواکه‌وت ، بویه زوبیر وتی : " من خۆم به‌خش ئه‌که‌م بو خوا ، به‌لکو به‌م کاره‌م خوا پزگاری بینیت بو موسلمانان . "

هه‌لسا پله‌کانه‌یه‌کی هیئا و له‌ پروی (سوق الحمام) وه پالی دا به‌لایه‌کی قه‌لکه‌وه و به‌سه‌ریدا سه‌رکه‌وت و فهرمانی پی کردن که هه‌ر گوییان له (تکبیر) کردنی بوو هه‌موویان وه‌لامی بده‌نه‌وه .. هینده‌ی نه‌برد هه‌ستیان کرد زوبیر به‌سه‌ر قه‌لکه‌وه (تکبیر) ده‌کات و شمشیره‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه‌یه ، ئه‌وه بوو خه‌لکه‌که هه‌موو به‌سه‌ر پله‌کانه‌که‌وه سه‌رکه‌وتن ، تاوه‌کو عه‌مر پیگه‌ی لی گرتن له ترسی ئه‌وه‌ی په‌یزه‌که نه‌شکینن .

ئه‌وه بوو کاتی پۆمه‌کان بینییان وا موسلمانان زه‌فه‌ریان به‌قه‌لکه‌که بردوه پاشه‌کشه‌یان کرد ، به‌وه‌ش ده‌روازه‌کانی قه‌لای بابلیون به‌پرووی موسلماناندا کرایه‌وه و به‌فه‌تح کردنیشی ئه‌و جه‌نگه‌ی بو پزگاری میصر کرا بوو یه‌کلایی کرایه‌وه .

له‌ راستیدا ئه‌و پاله‌وانی‌تی و به‌ جه‌رگی یه ده‌گمه‌ندی زوبیر هۆی راسته‌وخۆی سه‌رکه‌وتنی موسلمانان بوو به‌سه‌ر (مقوقس) دا ..^۱

" خه‌باتی زوبیر رۆژی ئوحد "

له‌ عایشه‌ی دایکی ئیماندارانه‌وه ، ده‌لیت : کاتی بی باوه‌ران ئوحدیان به‌ جی هینشت و ئه‌وه‌ی به‌سه‌ر پیغمه‌مهری خوا (ﷺ) و هاوه‌لانی‌دا هات ، هات و پیغمه‌مهر (ﷺ) ترساله‌وه‌ی بی باوه‌ران بگه‌ڕینه‌وه ، بویه فهرمووی " من یتدب لؤلؤء فی آثارهم ، حتی فیعلموا أن بناقوة ؟ "

^۱ - سه‌رکرده‌کانی فه‌تخی میصر و شام (ص ۲۰۸ ، ۲۲۷) ، صلاح‌الامه (۳ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳) .

" واته : " کی نوینهریهتی ئەکات له شوین پی کهوتنی ئەواندا تا بزانی که خاوهنی هیزیکین ؟ " ئەبو بهکر و زوبیری لهگەڵ حەفتا جەنگاوهر دا هەلبژارد ئەوانیش دواى بى باوەران کهوتن .. بى باوەران ئەمەیان بیست بۆیه پوشتن نەگەرانهوه ، خواى گەوره دەرمویت : ﴿ فَاتَّكَبَرُوا بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضَّلُوا لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ ﴾ سورة آل عمران آیه، (۱۷۴) .

واته : ئەوسا ئیتر موسلمانان گەرانهوه هاوپی لهگەڵ فەزڵ و ناز و نیعمەتی خوایی دا ، هیچ ناخۆشی یەکیشیان بو پیش نەهات . بهو جوړه به هیچ کەس له دوژمنانیان نەگەشتن .^۱

" پۆزی خەندەق "

له عۆرهوه وه ، کوپی زوبیر^۲ (ﷺ) پی ی وتوو : بابەگیان چاوم لیت بوو پۆزی خەندەق بەسەر ئەسپه زەرەدە کەتووه شالۆت دەربرد .

فەرمووی : منت بینی کوپم ؟ وتی : بەلی ، فەرمووی : دەی پیغمهبری خوا (ﷺ) ئەو پۆزه دایک و باوکی بو باوکت کو دەکاتووه و دەرمویت : " ارم فداک ابی و امی " .^۳ واته : بیهاویژە دایکم و باوکم به فیدات بن ... وه له هەردوو صەحیحەکەدا هاتوو ، له زوبیرهوه ، فەرموویهتی : پیغمهبری خوا (ﷺ) پۆزی (قریظه) دایک و باوکی بووم کوکردهوه و فەرمووی : " بابی و امی " دایک و باوکم به قوربانت بن .. (صحیحی سوننەتەکانی ترمزی) ، (۲۹۴۳) . نووسەر دەلیت : ئەمەش وتەى ئەوا نەرەت دەکاتووه که ئەلین تەنها سەعدی کوپی ئەبی وهقاصی بەمه تاییبەت کردوو .

^۱ - صحیح : بەشی بەکەمی بوخاری رێوایهتی کردوو ، وه موسلیم و ابنو ماجه و غەیری ئەویش رێوایهتیان کردوو .

^۲ - مەبەست عبداللەه ی کوپی زوبیره (ﷺ) ، چونکه (عۆروه) پیغمهبری خوا (ﷺ) ی ئەمینیه .

^۳ - پیاوانی فەرمووده که جی ی متمانەن ، تەحمەد له (۱ / ۱۶۴) و غەیری ئەویش رێوایهتیاز : ک . بوه ، نەرنەتووت دەلیت : پیاوانی جی متمانەن . سیر (۱ / ۵۰) .

" به خشنده يي زويږ "

ئهو نعيم له (الحلية) ، (۱ / ۹۰) دا دمر هيناني كړدووه له سعیدی كوپي عبدالعزیزه وه ده لیت : زويږي كوپي عهوام ههزار كوږله (مملوك) ی هه بوو كه (خراج) يان پي دها ، ئه ویش هموو شه ويك دابه شي ئه كړد و به دوستي خالي ئه چوو ه ماله كه ی وه ئين عويينه ده لیت : ساماني زويږ داهش ئه كړا به سر " چل ههزار هه ژاردا .^۱ نووسر ده لیت : ئه مهش وه لامدان ه و ه كه بو ئه وان ه ی ئه لین كه گوايه ئيسلام شو ینكه وتوانی به هه ژاري راده سپړي تاوه كو ئومه تی ئيسلام به سوال كړی بمينيت ه وه ، جاري پوو له پوژ ه لآت و جاري له پوژ ناوا .

" شهيد بوونی زويږ (ﷺ) "

پوژي (الجمل) زويږ له گهل ته لحه و عايشه دا بوو (رمزي خويان لي بيت) ، به لام كاتي عه كوپي ئه بي تاليب (ﷺ) فرموده كه ی پيغه مېری خوي (ﷺ) بير خسته وه كه چي وتبوو .. پوښت و ئه ويی به جي هشت . له ئه بي حربي كوپي ئه سوه دی ده لي يه وه ، ده لیت : زويږم بينی بو شهر كردن له گهل (علي) چوو دهر وه ، (علي) يش (ﷺ) پي ی فرموو : سوښتد ئه دم به خوا ، گویت له پيغه مېری خوا (ﷺ) نه بووه كه ده يفرموو : " ئه ته وی له گه لی به شهر بيت له كاتيكا كه بهو شهر كردنه سته می لی ئه كه يت ؟ " ئه ویش فرمووی : له ير مه و ، پاشان پوشت و ئه ويی به جي هشت ...^۲ ئه وه بوو كه زويږ (ﷺ) پوښت و ئه يو يست شهر بكات .. له ريدا (عبدالله) كوپي پي گه يشت پي وت : دترسيت .. دترسيت ، ئه ویش فرمووی : " خه لك ئه زانن

^۱ - پياواني جي ى متمانن : حاكم دهرهيناني بو كړدووه (۳ / ۳۶۱) ههروها غه يری شه ريش . ئه رنه نوگ ده لیت : پياواني جي ى متمانن ، بروانه : سير (۱ / ۶۵) .

^۲ - حاكم رپوايه تی كړدووه (۳ / ۳۶۶) ، ده لیت / ئيسناد ه كه ی صحيحه . دهه بيش له سر نه م رايه يه .

که من ترسنوک نیم ، به لأم (علی) شتیکی وه بیر هیئام که له پیغمبره خوا (ﷺ) م بیستبوو ، له بهر ئه وه سویندم خوارد که شهره له گهل نه که م ، پاشان فهرمووی :

ترك الأمور التي اخشى عواقبها في الله أحسن في الدنيا و في الدين

واته : وان هیئان له پیناوی خوادا له کاریک که له دهر نه نجامه که ی ته ترسم ، باشتهر بو دین وبو دنیا ش ...

له وی (ئین جرموز) لی دا و کوشتی ...

ئهم هاوه له بهر یزه له دۆلی (السباع) کفن و دفن کرا وبه ... وه فاتیشی پیشهوا (علی) و هاوه لانی گریاندا ...

(زهر) ده لیت : بکوژی زوبیر داوا ی مۆله تی له پیشهوا (علی) کرد ، ئه ویش فهرمووی : سویند بی به خوا بکوژی کوپی صه فیه (واته زوبیر) جیگای له ناگردایه ، من گویم له پیغمبره خوا (ﷺ) بوو ، ده یفهرموو : " هر پیغمبره ی که هوار ی یه کی هیه ، هوار ی من زوبیره " ^۱

^۱ - اسناده که ی (حسن) ه : حاکم ربوایه تی کردووه (۳ / ۳۶۷) ، و ده لیت : صحیحه زه هه بیش هه مان رای هیه . ارنووط ده لیت : اسناده که ی (حسن) ه . بروانه (سیر) (۱ / ۶۱) .

" ۷ - نه بو عوبه یدهی کوپی جراح (ﷺ) "

(سهر راستی نه نوممه نه)

عوبه یدهی کوپی جراحی قوره شی فیهری مه کی یه . یه کیکه له پیښه نګه کان له نیسلام بووندا و نهو کهسه شه که (صدیق) بریاریدا بوو جینشینی پی بسپیریت و له روژی (سقیفه) شدا راویرژی پی کردووه به هو ی کاملی و نه هلیه تی له لای نه بو بکر (ﷺ).

له گهل (عوسمانی کوپ مظعون) موسلمان بووه و له هه موو جهنگ و بو نه کاندای و له گهل پیغمبره ی خوادا (ﷺ) به شدار ی کردووه و له روژی ئو حودیشدا به خوگری جیگیری مایه وه .

" چاکی یه کانی "

۱- له (حزیفه) وه که پیغمبره ی خوا (ﷺ) به نه هلی نه جران ی فرموه : " سابعث معکم رجلا أمینا ، حق آمین " . واته / پیاویکی سهر راستان له گهلدا نه نیرم که به هق سهر راسته .

ده لیت / ئیدی خه لکه که پی ی شهره فمه ند بوون ، نه وه بوو (ابا عبیده کوپی جراح) ی له گهل ناردن .^۱

۲- له (عبدالله) وه پیغمبره ی خوا (ﷺ) به نه بی عبیده ی کوپی جراحی فرموه : " هذا آمین هذه الأمة " .^۲ واته : نه م پیاوه سهر راست و نه مینی نه م نه ته وه یه .

۳- له نه بی هریره وه (ﷺ) ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموه یه تی : " نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل أبو عبیده بن الجراح " .^۳ واته : باشتین پیاو نه بو بکره ، باشتین پیاو عومره ، باشتین پیاو نه بوو عبیده ی کوپی جراحه .

^۱ - بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردووه . صه حیحه .

^۲ - صه حیحه : مسلم ریوایه تی کردووه ، بروانه : صحیحی سونه ته کانی ابن ماجه (۱۱۳) .

^۳ - صحیحی سونه ته کانی تهرمز ی (۲۹۵۹) . فرموده ی (۲ / ۹۶۲) .

۴- کاتې پیغمبري خوا (ﷺ) وفاتي كرد ، پيشهوا نه بویه کړ (ﷺ) له سهر سه کوي (بني ساعده) و فمر موي : يه کي له م دوو پياوهم پي باشه بو پيشه و تيان و له سهر يان رمزامه ندنم : عمر و اباعبيده .^۱

۵- له زهيدی کوږي نه سلهمه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : عومري کوږي خهتاب به هاو لانی فمر موي : ناواتان چی یه ؟ یه کیکیان وتی : ناواتی من نه ویه پری نه ماله سامان و دره م هم بی و بیبه خشم له پیناوی خوادا .

نیجا فمر موي : ناواتان چی یه ؟ یه کی تریان وتی : من ناواتی نه وه نه خوانم که په پری نه ماله زیږ و نالتونم هه بی و له پیناوی خوادا بیبه خشم .

دیسان فمر موي : ناواتان چی یه ؟ یه کیکی ترو تی : من ناواتم نه ویه نه ماله پر بی له گه وهر یان هاو شپوهی گه وهر و بیبه خشم له پیناوی خوادا . نیجا عومر (ﷺ) فمر موي : ناوات بخوان ... وتیان : جگه له مه ناواتی ترمان نیه .

نه وجا پيشهوا (ﷺ) فمر موي ، به لام من ناواتم نه ویه پری نه ماله پیاوی وه نه بی عبیدهی کوږي جراح و معاذی کوږي جبل و حوزه یفه ی کوږي همان بی و له فمرمانبرداری خوادا به کاریان بینم .

زهید ده لیت : پاشان عومر (ﷺ) بریک پاره ی نارد بو (حزیفه) و وتی بزانه چی لی نه کات بینی دابه شی کرد به سهر هژار اندا . پاشان بریک پاره ی نارد بو (معاذی کوږي جبل) نه ویش دابه شی کرد به سهر هژار اندا .. نیجا بریکیش پاره ی نارد بو (ابی عبیده) و وتی : بزانه چی لی ده کات .. نه ویش همره ک دوو هاو له که ی پيشووی : پيشهوا (عمر ﷺ) فمر موي خو پیم وتن : همروا درچوون که گومانم پی ده بردن .^۲

۶- له تمیمی کوږي سه له موه ، ده لیت : عومر به نه با عبیده گه یشت ته وقه ی له گه ل کردو دهستی ماچ کردو هر دوو کیان به دهم گریانوه یه کیان به چی هیشت .^۳

^۱ - پروانه : سیر أعلام النبلاء (۸ / ۱) .

^۲ - پیاوانی چی متمانن ، جگه له نه بی صخر ، نه ویش حمیدی کوږي زیادی خراطه ، نه ویش که سینکی مهقبوله ن پروانه : سیر (۱۴ / ۱) راویژ .

^۳ - پیاوانی چی متمانن ، به لام پیچر پیچر هاتوره . سیر (۱۵ / ۱) .

"چند لاپره‌یه‌کی رووناک له جیهادی ئه‌با عیبده"

"پۆژی به‌در"

باوه‌ری ئه‌بی عیبده له جهنگی به‌در دا زۆر به جوانی دهرکه‌وت و نمونه‌یه‌کی قه‌شه‌نگمان له راستگویی پوو له خوا کردن و پشت به‌ستنی ته‌واو به پهرمه‌دگار پیشان ده‌دات . ئه‌وه‌ته له ۰ عبدالله ی کورپی شه‌و زه‌به‌وه) ، ده‌لیت : " له پۆژی به‌در باوکی ئه‌با عیبده‌ی کورپی جه‌راح (که عامری کورپی جراح) ، به‌رده‌وام به دوا‌ی ئه‌با عیبده ده‌گه‌را و ده‌یویست پوو به‌پرووی بیته‌وه ، به‌لام ئه‌بی عیبده هه‌ر خۆی لی لاده‌دا تا ئه‌وه بوو ، ئه‌بو عیبده زانی که باوکی هه‌ر به‌رده‌وامه له پوو به‌پرووی بوونه‌وه‌ی ، کوشتی .

خوای پهرمه‌دگاریش له‌وکاته‌ی که ئه‌با عیبده باوکی کوشت ئه‌م ئایه‌ته پیروژه‌ی دابه‌زنده خواره‌وه : ﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ ﴾ سورة المجادلة ، آیه (۲۲) .

واته : کهسانیک ده‌ست ناکه‌ویت باوم‌په‌ین به‌خوا و به‌پۆژی دوا‌ی ، له کاتی‌که‌دا کهسانیکیان خوشبوین که دژایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان کردبیت ، ئه‌گه‌ر چی ئه‌و دوژمنانه باو و باپیریان بن .

شیخ محمد غزالی ده‌لیت : له‌م جه‌نگه‌دا ، واته له جه‌نگی به‌در دا باوکه‌کان به کورمه‌کانیان ده‌گه‌یشتن ، برا به برا ده‌گه‌یشتن ، که بیر و باوم‌پلیکی جیا کردبوونه‌وه ، و شمشیره‌کان له‌یه‌کی دابه‌ریبون ^۱ .

"پۆژی ئو‌خود"

له پۆژی ئو‌خود دا ئه‌با عیبده نمونه‌ی خۆ به‌ختکردن و پاله‌وانی‌تی بوو . له‌و پۆژه‌دا به ددانه‌کانی ئه‌و دوو ئه‌لقه‌ی دهره‌ینا که چوو بوونه پومه‌ته‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به کلاو زریکه‌یه‌وه به هۆی لیدانی‌که‌وه به‌ری که‌وتبوو ، ئه‌وه بوو ددانه‌کانی پیشه‌وه‌ی (بړوک) له ریشه‌وه هه‌لکه‌نران ،

^۱ - بروهانه ك فقه السيره (۲۴۹) .

به لآم به نه مانی ئه و دوو ددانه دم و ددانی جوانتر بوو هتا و تراوه که جوانترین ددانی شکابی ئه وهی ئه بی عبیده بووه .^۱

" کهرامه تی ئه با عبیده "

له جابر وه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) نار دینی بو شوینکه وتنی کاروانیکی قوره یش و ئه با عبیده ی کوری جهراحی کرده پیشه و امان و تویش به ره یه ک خورمای پی داین که غیری ئه وه هیچی بو مان ده ست نه که وت پیمان بدات ، ئه وه بوو ئه با عبیده ده نکه ده نکه خورمای پی ده داین .. وتم : ئه ی چیتان لی ده کرد ؟

وتی : ههروهک منال ده مانمژی و پاشان بریک ناومان ده کرد به سهر دا ئه و پوژه هتا شه و به سمان بوو ، دواتر به ره و که ناری پروبار دهر چوین له وی قهواره یه کی گه وره دهر که وت هی نا مان سه یر نه که ین گیانله به ریکه پی ی ئه وتریت (عزیر) .^۲

ئه بو عبیده وتی : مرداره وه بوو !! پاشان وتی : نه ، به لکو ئیمه نی رراوی پیغمبره ی خوا ین (ﷺ) و له پیناوی خوا ی په روه ر دگار دا شه پ نه که ین ، ئیمه نیستا ناچار ین ، له بهر ئه وه لی ی بخون .

جابر وتی : یه ک مانگ خوار د نمان ئه و گیانداره بوو له کاتیکدا ژماره یان (۳۰۰) کهس بوو هتا گوشتمان گرت .. پاشان بریکی زو ریشمان له گه ل خو مان هی نا یه وه . که گه پراینه وه مه دینه چو ین بو لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بو مان گیرا یه وه ، ئه ویش فه رمووی : " هور زق اخرجه الله عز وجل لکم / فیل معکم من شیئ فطعونا ؟ " واته : ئه وه پوژی یه که و له لایه ن خوا ی په روه ر دگاره وه بو تان نی رراوه ، ئایا هی چیتان پیما وه له گوشته که ی به شی ئیمه ش بده ن ؟ ئیمه ش بو مان نار دوو پیغمبره ی خوا (ﷺ) لیی خوارد .^۳

۱ - حاکم له (المستدرک) دا زیاریه تی کردووه (۲۶۶ / ۳) .

۲ - نه نه نگی ناوی که (۱۰) متر در یژ دهبی .

۳ - ص حیح ه / ابن الحجر له مع سنده که یدا (۲ / ۹۵۲ ، ۹۵۳) به ژماره (۲۷۴۲) دهر هی چنانی بو کردووه . له لای بخاری و موس لم ی ش حدی ه ، برانه (السیره النبویه) ی و . عبدالمجیدی عبدالقادر (ص ۲۶ ، ۲۷) .

" ئامۆزگاریه کانی "

له ئه بی لحسن ، عمرانى کوپى نمران ، دهلیت : ئه با عبيده به ناو سهربازه کاندایه پرۆشت و دهیغه رموو : کهسانیک هه ن جلەکانیان سپى و پاک دهکه نه وه ، به لām ئایینه کهیان پیس ده که ن ! کهسانیک و ا ئه زانن پێز له خویان ده نیئ ، که چى خویان سووک نه که ن له برى نه وه ی پێزی لى بنیئ ، خراپه کۆنه کانتان به چاکه تازه کانتان بSRنه وه .^۱

" زوهدى ئه با عبيده "

له هشامى کوپى عورو وه ، له باوکیه وه ، دهلیت : پێشه وا (عمر) هات بۆ شام له وى ئه میر و پیاوه گه ره کان پێشوازی یان لى کرد ، فهرمووی : ئه ی کوا برا که م ئه با عبيده ؟ وتیان : ئیستا دیت بۆ لات ، دهلیت : ئه بو عبيده به سواری و شتریکه وه هات و سه لامى کرد ، پاشان به خه لکه که ی وت : به جیمان بیئ . ئه و جا (عمر) (ﷺ) له گه لیدا چوو بۆ مالیان و له وى ته نها شمشیریک و قه لغانیک و کۆچباره که ی زیاتری تیا نه بوو ، عمر فهرمووی : بۆچى بریک که ل و په ل بۆ خو ت له ماله که تدا دانانیست ؟ ئه ویش فهرمووی : ئه ی ئه میری ئیمانداران : ئه مانه به نیوه پۆمان ده گه یه نیئت^۲ ، واته : ئه کرئ ژیا ننتی پى به ریته سه مر .

" پازى بوون به قهزا و فهرمانى خوا "

کاتى تاعونى (عمواس) بلاؤ بوویه وه و خه لکیکی زۆر پى شه هید بوون ، ئه با عبيده له ئاست ئه م فهرمان و بریاره ی په ره ر دگا ریدا وه ک کى وى بلند و شاخى سه خت پا وه ستا وه که به ه یچ شی وه یه ک به رام به ر شه پۆله کانی ئه م به لایه لا وان نه بوو ، به لکو بۆنى پازى بوون و شه هانه تی لی وه ده کدرن و له م بواره دا وانه یه کى باشى پێشکه ش

^۱ - پروانه : الحلیه (۱ / ۱۰۲) ، الاصابه (۵ / ۲۸۸) . حافظ دهلیت : سه نه ده که ی (مرسل) ه .

^۲ - پیاوانى جى ی متمانن ، به لām به بچر بچری هاتوه زابن المبارک له زا هید و احمد له (الزهد) ابونعیم له (الحلیه) (۱ / ۱۰۱) ریا یه تیان کردوه ، پروانه سیر (۱ / ۱۷) .

کردین بهرازی بوون به قه دمری نیلاهی و پیشوازیکردن له فرمانی پهرومردگار به نارامکرتنیکی جوان . له تارقۍ کوږی شه هابه وه ، ده لیت : عومەر (ﷺ) دمر باره ی تاعونه که نووسراویکی بو ئه با عبیده نارد نو سیبوی ، له راستیدا پیویستیم به تو هیه و ناتوانم دهستبردارت بم ، خیرا وهره بو لام .

ئه وه بوو کاتی ئه با عبیده نووسراوه که ی خوینده وه فهرمووی : ئه زانم ئه میری ئیمانداران چی دهویت ، ئه یه وی که سینک بهینیته وه که ئه جه لی نزیکه و نامینیته وه ، پاشان ئه مه ی بو نووسی : " بهراستی له پیویستی یه که ت گه یشتم ، ده ی له و ویسته ت نازادم که ، چونکه من بهراستی له گه ل سهربازانی که له موسلماندام و نامه وی خوّم به بی ئه وان دهرکه م و ئه وان له ناوتاعوندا بهیلمه وه .. " ئه وه بوو که (عمر) (ﷺ) نامه که ی خوینده وه ، گریا ، وتیان چی بوو ؟ ئه با عبیده وه فاتی کرد ؟ فهرمووی : نه خیر ، به لام وه که ئه وه یه وه فاتی کرد بی .^۱ ئه وه بوو ئه بو عبیده (په زای خوی لی بیت) به و تاعونه وه فاتی کرد و شهید بوو ، کاتی تانه یه که له سهر شانی ئه با عبیده دهرکه وت به هو ی تووش بوون به تاعونه که وه ، خو شحال بوو و فهرمووی : سویند به خوا نامه وی له جی ی ئه م تانه یه خه ز و به ز بوايه .^۲ (په زای خوی لی بیت)

۱ - حاکم له (۳ / ۲۶۳) له مه دریزتر باسی کردوه ده لیت / راوی یه کانی هه موویان جی متمانه ن ، بروانه سیر . (۱۹ / ۱) .

۲ - پیاوانی جی ی متمانه ن ، جگه له (شهر) که جی اوازی رای له سهره ، ته بهرانی له (الکبیر) دا ریوايه تی کردوه به ژماره (۳۶۴) .

" ۸ - عبد الرحمن ی کوپی عوف (ﷺ) "

" پروهردگار.. عبد الرحمن ی کوپه عوف به سه لسه بیلی به هشت ئاوبده (فهرموده) "

" ناسنامهی "

عبد الرحمن کوپی عوف ی کوپی عبد عوفی کوپی عبد الحارثه . هر زوو پیش نهوهی پیغمبری خوا (ﷺ) بچینه مالی ئهرقهه ، موسلمان بووه ، وه هر دوو هیجره تی حبه شهی کردووه و له هه موو جهنگه کانداناماده بوو و له پوژی ئو خود دا له گه ل پیغمبری خوا (ﷺ) ماوه ته وه و له جهنگی ته بوکدا پیغمبری خوا (ﷺ) له پشتیه وه نویژی کردووه . ههروه ها یه کیکه له وه ده هاوه له ی مژده ی به هشتیان پی دراوه و یه کیکه له وه شهش که سه ی نه هلی پوویژ و یه کیکه له وه هشت که سه ی له سه ره تادا موسلمان بوون .

له ئیبن سیرینه وه ، ده لیت : له جاهلیه تدا عبد الرحمن ی کوپی عوف ناوی (عبد الکعبه) بوو ، پیغمبری خوا (ﷺ) ناوی نا (عبد الرحمن) .^۱

" چاکه کانی "

۱ - له ئوم سه له مه وه ، ده لیت : گویم له پیغمبری خوا (ﷺ) بوو ، به خیزانه کانی فهرموو : " إن الذين يغفون علیکم بعدی هو الصادق البار ، اللهم اسق عبد الرحمن بس عوف من سلسیل الجنة " .^۲

واته : نهوهی پاش من به سوژ و میهره بانه بو تان که سیکه راستگو و چاکه کاره ، نه ی پروهردگار له به هشت که تدا به سه لسه بیلی به هشت عبد الرحمن ی کوپی عوف تیر ئاو بکه .

^۱ - هیثمی ده لیت : ته برانی ریوایتی کردووه ، پیاوانی پیاوانی (صحیح) ن ، الجمع (۱۴۸۳) .

^۲ - پیاوانی جی ی متسانه ن که هه میسه ی ده لیت : احمد و ته برانی ریوایتیان کردووه ، پیاوانی جی ی متسانه ن . الجمع یژ ژماره (۱۴۸۹) .

۲- له عبدالرحمن ی کورې عهوف هوه : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بو لای عبدالرحمن که ئەم له نوێژدا بووه ، که پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بینى و ویستی دوا بکه‌ویت ، پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ئاماژه‌ی بو کرد که له جی ی خوی بمینی ئەوه بوو به نیمانمە‌تی عبدالرحمن پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) نوێژه‌که‌ی ئەنجام دا .^۱

۳- له بوسره‌ی کچی سه‌فوانه‌وه : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) لیى پرسى : " من یخطب ام کلثوم بنت عقبه ؟ " کى داخوانی ئوم که‌لسومی کچی عقبه ده‌کات ؟ وتی : فلان و فلان و عبدالرحمن کورې عهوف ، فهرمووی : " انکحوا عبدالرحمن بن عوف ، فانه مس خیار المسلمین ، ومن خیارهم من کان مثله " .^۲

واته : بیده‌ن به عبدالرحمن ، چونکه به‌راستی ئەو له چاکترین پیاوانی موسلمانانه و هه‌ر که‌سی‌کیش وه‌ک ئەم بی‌ت له چاکترین پیاوانه .

" جهادی عبدالرحمنی کورې عهوف (ﷺ) "

له ئیبنو ئیسحاقه‌وه ، عبدالرحمن کورې عهوف که‌سی‌ک بوو هه‌ر دوو ددانی پیشه‌وه‌ی که‌وتبوو ، (ته‌نها ده‌ستی چه‌پی ئیشی ئەکرد) و (شهل) یش بوو ، ئەوه بوو پوژى ئوحوو بریندار کرا و ددانه‌کانی پیشه‌وه‌ی له بنه‌وه شکان و بیست برینی پیوه بوو یان زیاتر له‌وه‌ش که هه‌ندیکیان له لاقیدا بوو شهل کرد بوو .^۳

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) د / ابویعلی و بزار به دانه‌پالیکى (صحیح) رپویه‌تیان کردوده ، بروانه : مجمع الزائد به ژماره (۱۴۹۰) .

^۲ - هه‌مه‌ی ده‌لیت : ته‌به‌رانی رپویه‌تی کردوده ، هه‌ریه‌که له یعقوب کورې حمید و سلیمانی کورې سالم ی تیندایه که جینگه‌ی متمنه‌ن ، باقی پیاوانی تری فهرموده‌که پیاوانی دا (الصحیح) ن‌المجمع (۱۴۸۹۳) .

^۳ - پیاوانی جی ی متمنه‌ن ، ته‌به‌رانی له (الجمع) رپویه‌تی کردوده به ژماره (۱۴۸۸۷) .

" به خشندهیی عبدالرحمن کوپی عوف (ﷺ) "

- ۱- له ئەبى هریره وه (ﷺ) ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمووی : "خيارکم خيارکم لنسائي" واته : باشترينتان ئەوه تانه که بۆ خیزانه کانم باشترين بیت ، (عبدالرحمن) یش وه سیه تی له باخچهیهک بۆ کردن که به چوار سهد ههزار دهخه ملینرا .^۱
- ۲- له قهتاده وه ، دهرباره ی هوی دابهزینی ئەم ئایه ته : ﴿ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ ﴾ سورة التوبة ، آیه (۷۹) . واته : ئەو بێ باومرانه که پلار دهگرنه ئەو ئیماندارانه ی که زیاده به خشن له خیر کردندا به ویستی خوێان ، ده لیت : عبدالرحمن ی کوپی عوف چوار ههزار دیناری له ماله که ی به خشی ، کۆمه لیک له دوو پرووه کان وتیان : عبدالرحمن چه ند ریا بازه ،^۲ خودای پهروهر دگاریش وه لایمی ئەوانه ی دایه وه .

" ترس و گریان ی عبدالرحمن له سهر خوشیه گانی دنیا "

له (سه عدی کوپی ابراهیم) وه ، له باوکیه وه ، عبدالرحمن به پۆژو بوو (ﷺ) ، خواردنیکی بۆ هیتر فرمووی ک مصعبی کوپی عمیر که له من باشتربو ، کاتی کۆژا به بوردهیهک کفیان کرد که ئەگهر سهریان داپۆشیایه ، قاچی به دهر نه کهوت ئەگهر قاجیان داپۆشتایه سهری به دهر نه کهوت ، وه فرمووی : چه مزه ش که له من باشتربوو (ﷺ) کۆژا ... دوا ی ئەوان دنیا به پرووی ئیمه دا کرا وه ته وه ، یان وتویه تی : له دنیا هه رچی پیمان دراوه دراوه ، به جوړیک ، ده ترسین که چاکه کانمان بۆ پیشخراپی بۆ دنیا ، پاشان دهستی به گریان کرد و ئەوه ند ه گریا تا خواردنه که ی به جی هیشت .^۳

^۱ - حاکم دههینانی بۆ کردوه (۳ / ۳۱۱ ، ۳۱۲) ، ده لیت : صحیح به مه رجی (مسلم) زه هه بیش هه مان

پای هه یه .

^۲ - بروهه / الدار المنشور (۳ / ۲۶۲) ، ته به رانی (۱۰ / ۱۹۵) .

^۳ - صحیح / بوخاری ریه وایه تی کردوه .

" پارێزگاری (عیفت) ی عبدالرحمن (ﷺ) له داوا کردندا "

عبدالرحمن (ﷺ) ده فەرموێت : کاتی هاتینه مه دینه و پیغه مبر (ﷺ) من و (سه عدی کوپی ره بیع) ی^۱ کرده برا ، سه عدی پی ی وت : من له ناو پشتیواناندا (انصار) له هه مووان ده وه مه ند ترم مال و سامانه کهم له گه لندا ئەکه م به دوو به شه وه و به روانه له خیزانه کانم کامیانت به دله بوئی ته لاق نه دم و دوا ی عیده تو بیخوازه عبدالرحمن پی ی وت : پیو یستم به وانه نیه ، به لام تو باز پریم نیشاندە بازرگانی تیا بکریت ، وتی : بازاری قینقاع .

عبدالرحمن چوو ه ئه و بازپه وه و که شک و چه وری و ئه و جوړه شتانه ی ده ینا به رده وام بوو .. تا هیندە ی نه برد عبدالرحمن ده رکه وت و شوینه واریکی زهر د به کراسه که یه وه دیار بوو ، پیغه مبر (ﷺ) پرسى : ژنت هیناوه ؟ وتی : به لی .. فەرمووی : کی یه ؟ وتی : ئافره تیکی نه نصاری یه ، فەرمووی : چه ندی تی چوو فەرمووی : کیشی ناوکه خورما یه ک زیڕ .. پیغه مبر (ﷺ) خوا (ﷺ) فەرمووی : " اولم و لوبشاه " نه گهر به مه ریک یان بزنیکیش بووه خه لکی داوه تکه و میوانداریان بکه .^۲

نووسەر ده لیت : -

به م جوړه ها وه لان دنیا و ئاخیره تیشیان گریداوه و بوونه خاوه نی مالی هه ردو دنیا یان ، به راستی ئه وانه ی به ته مه لی له م دنیا یه دا ده ژین و له سه ر بی کاری و سوال کردن خو یان راهی ناوه ، ئه وانه تاوانیان به رام به ر خو یان و مال و مناله کانیشیان نه نجام داوه و خراپه به رام به ر نه ته وه و میله ته ی خو یان نه که ن .. ها وه لان ئه و یان زانیوه که هه ر که سی ژیا نی خو ی بو هه ق و چاکه ته رخا ن بکات ، ئه وه هه موو کاره کا نی په رست شه و هه ر دلۆپه ئاره قیک له پینا ویدا ئایه تی که له جیهاد ، و له ته رازو ی چاکه کا نیدا له گه ل نوێژ و زه کات دانه کا ندا بو ی ئه ژمار نه کریت ، چونکه به راستی کار

^۱ - دواتر باسی ژیا نی نه م به ریزه ش ده که بین .

^۲ - صحیح ه ک بوخاری له بابی (البیوع) ، (۲۰۴۸) رپوا یه تی کردووه .

شەرقىي ھۆكۈمەت بۇ مەنەۋىيە ۋە ھۆكۈمەت شەرقىي ئامانچ دەكەۋىت لە گەۋرەيى و بەرزى يان
 ۋە سەۋكى و بى ئابەخىدا .

۱۱ نایا عبدالرحمن (ﷺ) به سنگه خشى (حبوا) ده چیتہ بهه شته وه !!

بهر استی نووسهره هاوچهرخهکان به هوئی نهبوونی پوخته کردنیکی وردی
پیاویه ته کانه وه که وتوونه ته ههله و لادان که وا گومان ئه بهن عبدالرحمن (ﷺ) به سنگه
خشی دهچیته وه به ههشته وه؟! اجا ئه گهر ئهم سهرور و پیشه وایه بهو جوړه بچیته
به ههشته وه، ئهی ئه وانهی له خوار پله و پایهی ئه وه و من چون دهچنه به ههشت؟! ﴿يٰۤاَيُّهَا
يٰۤاَيُّهَا﴾ سورة الأنعام، آیه (۱۴۳). واته: ئه گهر ئیوه راست دهکهن و
به ههشته کی زانستمتان هه به، بومان روون بکهنه وه؟!

— بـراخ خـردنی شه و ریوایه تانه ی لهم باره یه وه هاتوون : —

پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم : - پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم خوا (ﷺ) فرمویہ تی : " یا ابن عوف ، اُنک من
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم . فأقرض الله تعالى ، يطلق لك قديمك " ۲

شاهی کوپری عوف تو لده وله مه ندانیت وه به سنگه خشى نه بی ناچینه
 ...

عزیز من نورو م : له عانیښه وه ، ده فرمویت : گویم له پیغه مبهري خوا (ﷺ) بو
 له پاره یی لا بدل اخه الاحیاء " . واته : عبدالرحمن به سمر سنگه وه نه بی
 له فرمووه ددکه (مونکړه) احمد دهره ښانی بو کردوه (۶ / ۱۱۵) و
 له پاره یی نه به ښه ده (منکر) پروانه : سپر (۱ / ۲۶) .

[illegible]

وفى الأستاذ بديع فالح، الأستاذ الامم المتحدة، ي شيخ محمد غزالى (١٧٢) .

۱. «خالد» در ۲۰۰۴ (۲۱) و بعد صحیح دانیاه، به لام زده می دانییت: خالد

[illegible]

فأستطاعت عبدالرحمن بن عوف ، ثم جاء بعد الایاس " واته : ... پیاو به پیاوی نوممه ته که م نیشاندره هه موویان تیپه پ نه بوون ، به لام دهمبینی عبدالرحمن زور دواکه وتووه ، پاشتر دواي بی هیوا بوون ، هات ... ئیسناده که ی بی بنه مایه : زدهه بیش وا ده لی . سیر (۷۷/۱) و له ناوړاوی یه کانیدا (علی کوپی یزیدی ئهلهانی ههیه ، که نهویش لاوازه . لهو سؤراخ کردنهوه بومان پروون ده بیته وه که نهوه ی وا گومان ده بات عبدالرحمن به سنگه خشى (زحفاً) ده چیته به هه شته وه ، چهند له هه له دایه و هه موو ریوايه ته کان که له م باره یوه هاتوون یان لاوازن یان هه لبه ستراون ، سوپاس بو خوا ...

" عبدالرحمن له سهره مەرکدا "

پاش ژيانیکى پروناک و پر به خشنده یی که کوپی عوف (ﷺ) به تیکۆشان به مال و شمشیرکه ی له پیناوی خوادا به سهری برد .. کاتی نهوه هات که پشوو بدات . له ئیبراهیمی کوپی (عبدالرحن) هوه ، ده لیت : عبدالرحمن ی کوپی عوف به دهم نازلروه له هوش خوی چوو ، خه لکه که ی ده وروبه ری وایانزانی گیانی دهرچووه ، بویه له لای هه لسان و ده ستیان به پیا هه لدانی کرد . نهویش به هوش خویدا هاته وه و ته کیره ی خوی گه وری ده کرد ، نه هلی ماله که شى ته کیره یان کرد . ئینجا فهرمووی : توژی له مه و پیش له هوش خوم چوو بوم ؟ وتیان : به لی ، فهرمووی : راستتان کرد ، له وکاته دا که له هوش خوم چووم دوو پیاو منیان په لکیش کرد که توندی و په قیم تیا به دی نه کردن ، وتیان پیم له گه لمان وهره تا له لای (العزیز الامین) دادوهریت نه کهین ، بردمیان تا گهیشینه لای پیاویک ، وتی : نه مه بو کوئی نه بهین ؟ وتیان دادوهری نه کهیت له لای (العزیز الامین) . وتی : بگه رینه وه ، چونکه نه مه یه کیکه له وانه ی که خوی گه وره ههر له و کاته وه ی له سکی دایکیاندا بوون به خته وهری و لیخشبوونی بو نووسین ... وه نه مه جار ی تا خوا ده یه وی له ناو مال و منداله کانیدا ده مینیته وه .. نه وه بوو مانگیک دواي نه وه ژیا .^۱

^۱ - ئیسناده که ی (صحیح) : حاکم دره جینانی بو کردووه (۲ / ۲۰۷) بر صیری ده لیت : اسناده که ی پاشه . به راویزی (سیر) (۱ / ۸۹) .

" حالی هاوه لآن نه و روزهی عبدالرحمن وه فاتی کرد "

۱- ئیبراهیمی کوپی سهد ، له باوکیه وه ، نه میش له باپیری وه ، ده لیت : نه و روزهی عبدالرحمن وه فاتی کرد گوئی له (علی) بووه فهرموویه تی : " به پئی ی خوتدا برؤ نهی کوپی عهوف ، به راستی به رهوشه ن و ناسوودهیی به ههشت گه یشتی و پیشگریت کرد له خه و ناره حه تی یه کان ... " ۱

۲- سه عدی کوپی ابراهیم ، له باوکیه وه ده گپرتیه وه ، وتوویه تی : له جه نازهی (عبدالرحمن) دا سهدم دیووه له ناو پیخه فی (عبدالرحمن) دا بوو ، ده یفرموو : " واجبله " . ۲

عبدالرحمن (ﷺ) له ته مه نی (۷۵) سالی دا وه فاتی کرد و پیشه وا عوسمان کوپی عه ففان (ﷺ) نویژی له سهر کرد .

۱ - اسناد ده کی (صحیح) ه / ته به رانی ده رهینانی کردوه (۲۶۳) له (الکبیر) دا .

۲ - واجبله / ناخی بو رۆشتنی نه م که له پیاره هه لکیتشا وه که وه کیتو خۆراگر بو . ئیبنو سه عد ده رهینانی کردوه (۳ / ۱ / ۹۶) حاکمیش له (۳ / ۳۰۸) .

" ۹ - سعیدی کوپی نه بی وه قاص (ﷺ) "

" شیری ناو بیسه "

کی یه ؟

سعیدی کوپی نه بی وه قاص (مالکی کوپی نوهیب ی کوپی (عبد مناف)
 نه میر ابو نیسحاق قورهیشی مهکی یه و یهکیکه لهو ده هاوه لهی مژدهی چوونه ناو
 بههشتیان پی دراوه و یهکیکه له پیشینهکان له نیسلامدا و یهکیکه لهوانه ی (بهدر و
 حوده بییه) ی دیوه ههروه ها یهکیکه لهو شهش کهسه ی نهلی راویژ ...
 وه یهکه کهسه له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) تیری هاویشتی . (ابنو منده)
 دهلیت: ساعد به حهقه سالی موسلمان بووه . وه له سعیدی کوپی موسهیه وه ، دهلیت:
 گویم له ساعد بوو دهیفرموو: نهو پرژهی من تیایدا موسلمان بووم هیچ کهسی دیکه
 موسلمان نه بوو وه من : حهوت شهوانم بهری کرد تیایدا سی یهکی نیسلام بووم .^۲

" چاکه کانی "

۱- له جابره وه ، دهلیت : له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) دا دانیشتبووین سعیدی کوپی
 نه بی وه قاص بهرو لاما هات ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " هذا خالي فليرن امرؤ
 حاله " .^۳

واته : نهه خالی منه ، دهی نیوهش خالی خوتانم نیشاندن .

۲- سعیدی کوپی ابی وه قاص دهلیت : نهه نایهته دهر باره ی من هاتووهته خواره وه : ﴿ وَلَا
 تُطْرُدُ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ... ﴾ سورة الأنعام آية (۵۲) .

^۱ - (بزار) و . تبهه رانی ریوایه تیان کردووه . پیاوانی (صحیح) ن ، جگه له (ابی خالد الوالی ، که نهه میش
 جی ی متمانهیه ، بروانه : المجمع به ژماره (۱۴۸۵۹) .

^۲ - صحیح : بوخاری له (الفضائل) دا ریوایه تی کردووه (۳۷۲۶) (۳۷۲۷) .

^۳ - صحیح / حاکم له (المسترک) (۳ / ۴۹۸) دا ریوایه تی کردووه . دهلیت (صحیح) ه زهه بی هه مان رای
 ههیه .

واته : ئەى محمد ئەكەيت ئەوانە دەرېكەيت كه له بهيانيان و ئیولارندا له
پەروردگاریان دەپارێننەوه ...

دەفەرموئیت : دەربارەى شەش كەس هاتە خواڤهوه لهناویاندا من و ئیبنو مسعود
بووین . بى باومەران وتبویان به پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئا ئەمانە له خۆت نزیک
ئەكەیتەوه؟^۱

۳ - سەعدى كۆپى ابى وه قاص ، دەلئیت : پیغمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی :
"انلیم استحب له ادا دعاك" یعنى سەدا .^۲ واته : ئەى پەروردگار سەعد هەم داوايەكت لى
دەكات وهلامى بەرهوه .

۴ - له (عبدالله ی كۆپى عمرى كۆپى عاص)هوه ، پیغمبەرى خوا (ﷺ)
فەرمووی : "اول من یدخل الباب رجل من اهل الجنة" ،^۳ واته : یەكەم كەس كه له
دەرگایهوه دیتە ژوورهوه پیاویكه له ئەهلى بهمهشت ، ئەوه بوو (سەعدى كۆپى ابى
وه قاص) هاته ژوورهوه .

" چەند لاپەرەیهكى رووناك له خەباتى سەعد (ﷺ) "

" له جەنگى بەدر دا "

له سەعدەوه ، دەلئیت : كاتى لهگەڵ پیغمبەرى خوا (ﷺ) دا له جەنگى بەدر دا
ئاماده بووم تا قە مندا لیک زیاترم نەبوو ، دواتر خوائ گهوهه تری پى بهخشییم* .
وه له (ابنو مسعود)هوه ، دەلئیت / سەعد پوژى بەدر وهك پیاده و وهك ئەسپ
سواریش دەجەنگا .

^۱ - صحیح ك موسلیم ریایەسى كردوه .

^۲ - صحیح / برانە (موارد الظمان الى زوائد ابن صبان) شیخی (عدوی) دەلئیت : (صحیح)ه برانە /
روضة المبین (۲۵) .

^۳ - استادهكەى (حسن)ه : احمد ریایەتى كردوه . الجمع به ژمارە (۱۴۸۶۳) .

^۴ - زار و طبرانی کیرایانەنەوه . بیوانیشی یارانى (صحیح)ن . الجمع (۱۴۸۶۸) .

وہ لہ نیو دەستی پیغمبەری خوا دا (ﷺ) تیری دەھاویشت و نمووژەیسەکی جوانی پالەوانی نیشاندا و پیغمبەری خوا (ﷺ) دوعای خیری بۆ کرد .
لە عامری شوەبە یەوہ ، دەلیت : بەسەعدیان و ت : چ کاتیکی نرات بۆ کراوہ " فەرمووی : رۆژی بەدر ، کاتی لہ نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) دا تیرم دەھاویشت ، ئەم و ت : خواہگیان پیہەکانیان بہینەرە لەرزین و دلایان بتوقینە و کاریکیان پی بکە وەھا کاریک ...
پیغمبەری خوا ش (ﷺ) فەرمووی : " اللہم السحب لسعد " ئەہی پەرودەرگاار داواکەہی سەعد وەلام بەدەرەوہ ..

" لہ جەنگی ئوحد دا "

لەو شەرەدا وەک پالەوانان لہ نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) جیہادی دەرکرد و بە خۆپاگری مایەوہ .
سەعد دەلیت : پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ هیچ کەسیک پێش من دایک و باوکی کۆنە کردووەتەوہ ... گویم لی ی بوو فەرمووی " یا سەد ارم فداک آبی و اُمسی " بیہاویژە سەعد ، دایک و باوکم بە قوربانت بن .. وە من یەکەم موسلمان بووم کە تیرم بەرامبەر پی باوہران ھاویشتبی .^۱
وہ لہ ریاویەتیکیدا دەفەرمویتی : پیاوی لہ بی باوہران خەریک بوو موسلمانانی دەسووتاند ، پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : " ارم فداک آبی و اُمسی " لیئە دایک و باوکم بە قوربانت بن .. منیش تیریکم دەرہینا کەسەری (نووکی) نەبوو : دام لہ نیو چاوانی کابرا ، کابرا کەوت و عەرەتی بەدەرکەوت ، لہ و کاتەدا پیغمبەری خوا (ﷺ) وەھا پیکەنی کاکیلەہی دەرکەوت .^۲

^۱ - اسنادەکەہی (حسن) د تەبەرائی رشیواہەتی کردووە ، ہیشمی دانە پالەکەہی بہ (حسن) دانارد . الحییم بہ : ژمارە (۱۴۸۵۱) .

^۲ - صحیح : زانایان لەسەری کۆکن ، پێشتر باسی نەوہشمان کرد کە پیغمبەری خوا (ﷺ) بہ (لۆزبەر باسی نەمەہی فەرمووە (ﷺ) .

^۳ - صحیح : مسلم لہ (الفضائل) دا (۲۴۱۲) ریاہەتی کردووە ، لہ (باب) (وە نفاق) .

یهکی لهو فزلهی خوا داویه تی بهم هاووله بهرزه ، نهویه که هردو فریشتهی بهرین (جبرئیل و میکائیل) ی لهسر مهیدانی جهنگه که بینوه .

لهسه عدهوه ، دهفرمویت : دوو پیایوم لهلای راست و چهپی پیغه مبری خوا دا (ﷺ) بینو له پوژهی ثوحود دا که جل و بهرگیکی سپی یان لهبردا بوو ، به نهو پهری تواناوه شهریان دهکرد ، من نهو دوانهم پیشتر نه دیبوو ، دواتریش نه مبیننهوه .

دهبینن نه پیاویته له هردو صهحیح دا هاتوو ، بهلام لهم سردهمانه دا دهبینن که خه لکانیک هن نهوه به درو نه خه نهوه که فریشتهکان له جهنگهکاندا بهشدار بووبن ، جا بو چی درو نه کهن ؟! خوی گه وره له قورئاندا فرموویه تی : ﴿ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُبَدِّلَكُمْ رُبُّكُمْ بَثَلَاةَ اَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴾ سورة آل عمران ، آیه (۱۲۴) .

واته : (بیریان بخهروه) نهو کاتهی دت وت به برودارهکان نایا بهستان نیه پهروردگار تان کومهکتان بکات به سی هزار له فریشته دابه زینراوهکان .

مهگهر شتی وا له پروی عهقل و لوژیکه وه مهحاله ؟! نه خیر، نیرت بو بهرزه وهندی کی ههواو پابوچوون پیش ههقیقه ته جیگیرهکان له سوننه تی پیغه مبری خوا (ﷺ) بخهین ، وه نه هیرشه گومانای یه بوچی و به ناوی کیوه نه و اتایانه دهستکاری دهکرتن و تهزیر نه کرتن ، بهراستی خوا هه میشه فرمانی خوی سر دهخات ؟

" پوژی قادسیه "

" نه مه بهراستی پوژیکه له یاد نه کراوه له زیانی نه نوممه ته دا "

پیشخوا (عمر) (ﷺ) سهعدی کوپی ابی وه قاصی ههلبژارد بو کاریکی پالهوانانهی هره گه وره له کاتی جینشینایه تی خویدا ، که به باشرین شیوه نهنجامی دا ، نهویش نهو بوو فارسهکان بریاریان دا که پرزهکانیان یهکبخه بو (وه دهرانی) موسلماننهکان له ناوچانه دا که داگیریان کرد بوو ، کاتی نه ههواله گه میشت به (عمر) خه لکی رایانده کرد و خویان به که نار دهگرت له پرو به پرو بوونه و هیان ، بریاریدا خوی سهرکردایه تی بکات بو پرو به پرو بوونه و هیان ، بهلام هاووله نانماره یان بو کرد نهو

بمیینتیهوه بۆ بهرپۆهبردنی کاروباری موسلمانان و ههلبژاردنی سههرکردیهکی تر که گونجاو بی بۆ ئهم کار و ئهرکه گران و نارهحهته .

ئوه بوو پاش بیرکردنهوه و گهران بهدوای سههرکردیهکی وادا له ئاستی ئهوارهدا بی سهعدی کوپی ابی وهقاص ههلبژێردا .^۱

ئوه بوو پییشهوا (عمر) سهعدی پاسپارد و ، پی ی فهرموو : " ئهوا من تۆم کرده بهرپرس بۆ شهڕ کردن له عیراقددا ، دهی تۆش ئهم وهسیهتهم بیاریزه ، چونکه بهراستی تۆ بهرهو کاریکی زۆر نارهحهته و گران دهرۆیت که تهنها ههق تیایدا پزگاری دهبیته وه خۆت و ئهوانه ی لهگهلتدان رابینه لهسههر چاکه و خهیر و بیکه هوکاریک بۆ فهتخ و پزگاری و ئهوهش بزانه که ههر کارو فهرمانیک تویشووی خۆی ههیه ، تویشووی خهیر و چاکهیش ، ئارامگری یه " ^۲

ئوه بوو سهعد بهرپۆ کهوت و له (قادسیه) دابهزی ^۳ سوپای فارسهکانیش بهسههرکردایهتی (روستم) دهرکهوتن که (۸۰) ههزار جهنگاوهر ئهبوون و ژمارهیهک فیل پیشیان کهوتبوو ...

پیش ئهوهی شهڕ دهست پی بکات ، سهعد چهند پیاویکی مهزنی نارد بۆ لای (روستم) له ناویاندا (نعمانی کوپی مقرن و موغهیره ی کوپی شعبه و عهمری کوپی معدی یکر) ، تا داوای موسلمان بون له (روستم) بکهن . روستم پی ی وتن : چی ئیوهی بهرهو ئیره هیناوه ؟ وتیان : به لیئیک که پهروهر دگاران پی داوین ، ئهویش گرتنی ولاتهکهتان و دیل کردنی ئافرهتانتان و بردنی مال و سامانتانه ، ئیمهش یهقینمان بهمه ههیه .

ئوه بوو چهند وتوو ویزیک له نیوانیاندا ئهجامدرا و چهند نامه گوپینهوه و دانیشتنیک له نیوانیاندا کرا ، یهکی لهو دانیشتانه پیک گهیشتنی (ربعی کوپی عامر (ﷺ) بوو لهگهڵ (روستم) دا که ئهمه کورته کهیهتی : -

^۱ - برهوانه : (حیاة الصالحین) ی ماموستا عبدالنعم قنذیل (۱ / ۹۴) .

^۲ - برهوانه ههمان سههرچاوه .

^۳ به (۳۰) ههزار جهنگاوهردوه . برهوانه الدایه (۵ / ۱۰۴) .

"روستم پرسى : چى ئىوهى هیناوه ؟ فرموى : لهسر فرمانى خواى گهوره هاتووين ، تاوهكو ئهوهى خوا دهيهوئى له بهندايهتى كردنى بهندهكان دهرينين بۆ بهندايهتى كردنى خواى پهرومردگار وه له تهنگى و تهسكى دنيا بۆ فراوانى ... وه له جهور و ستهمى ئاينهكان بۆ دادى ئيسلام .. لهبهر ئهوه به ئاينهكهى خوى ئيمهى ناردوه بۆ لای بهندهكانى تاوهكو بانگيان بكهين بۆ لای پهرومردگار .. لهبهر ئهوه ههر كەس بهوه پازى بوو ئيمهش لى ى پازى نهين و دهستى لى دهكيشينهوه ، ئهوهشى بهمهپازى نهبوو لهگهلى دهجنگين ههتا ههتايه تاوهكو به لينهكهى خوا دئته جى ..

وتيان : ئهى ئهوه بهلينهى خوا چى يه ؟ فرموى : بهههشته بۆ ئهوه كهسهى لهگهڵ بى باومراند دهجنگى و دهكوژى ، وهسر كهوتنه بۆ ئهوانه مان كه دهمين ، پوستم وتى : ئهوا من گويم له قسهكانتان بوو ، ئهكرى ئهم كار ه دوابخن تاوهكو بيرىكى لى بكهينهوه و چاوهپيمان بكه ؟ فرموى : بهلى ، چهنده باشه چاومرپى بين ، پوژى ؟ دوان ؟ وتى : نا ، بهلكو تاوهكو ههلوئىستى خاوهن پاويز و سهروكهكانمان ومردهگرين . ربيع فرموى : پيغمبرى خوا (ﷺ) نهيكردوه به سوننهت بۆمان كه دوژمنانمان له سى پوژ زياتر موئهت بهدين له كاتى بهيهكگههشتندا ، لهبهر ئهوه بيرى لى بكهروه و پراى ئهوانيش ومگرهوه يهكى لهو سى ماويه ههلبژيره بۆ تهواو بوونى موئهتهكه ..

پرسى / توگهورهيانى ؟ فرموى : نهخير ، بهلام موسلمانان ههموو وهك يهك بهستهوان ، خوارترينيان بهسر بالاترينياندا قسهى دهروات . ئهوه بوو (روستم) لهگهڵ سهركردهكانى هۆزهكهيدا كووبوييهوه و پاشا پاگوژينهوه بريارياندا به جهنگ ..

(سيف) دهليت : كه سهعد نهخوشى (عرق النسا) ههبوو ئهوكاته ، وتارى دا بۆ خهلكهكه و لهو وتارهكهيدا ئهم ئايهتى خویندهوه : ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴾ سورة الأنبياء ، آيه (١٠٥) .

واته : سويند بهخوا بهراستى ئيمه له كتيبى زهبوردا دواى تهورات بريارمانداوه كه بى گومان بهنده شياو و چاكهكانم دهبنه خاوهنى زهوى .

١ - عرق النسا : جوړى نهخوشى دهمار توند بوونهوه .. دهدرد و ئيشيكه له داميتى پشتهوه تاپي .

وه پیش نویژی بۆ کردن له نیومړېدا ، پاشان چوار جار (الله اکبر) ی کردوو
پاش نهوهی فرمانی پی کردن به وتنی (لاحول ولا قوة الا بالله) خویان توند کرد بۆ شهر
.. نهوه بوو شهر له نیوانیاندا پروی داو موسلمانان ثایه ته کانی جهادیان دهوته وه و
بانگ و هلائی (الله اکبر) یان بهرز بوو بوویه وه .. هرچی سهرانی بیباوه پراښه به ههوا
دا نه کهوت و نه کوژان و خوینه پیسه که یان تیکه له به خاک و خول ده بوو ، نهوه شیان
که مان پشتیان هه لکردوو و هه له اتن (سهد) یش کاری جهنگه که ی هه لده سوړاند له
حاله تیکدا که له سهر نوینیک به سهر سنگیدا که تېوو^۱ نهیده توانی سواری نه سپه که ی
بیت به هوئی نهوه دوومه لانه ی پیوه ی بوون . نهوه بوو (روستم) کوژاو فارسه کان تیگ
شکان .. سوپاس و ستایش و منعت بۆ پهر و مردگار .. کوژاوانی فارسه کان گه یشته (۱۰
همزار کهس " .

" پزگار کردنی (بیت الأبيض) کۆشکی سپی "

له (جابری کوپی سمره) وه (ﷺ) فهرمووی " پیغمبره ی خوا (ﷺ)
فهرمووی : " عصبة من أمي یفتحون البیت الأبيض ن بیت کسری " ^۲
واته : دهسته یه که له ئومه ته کهم کۆشکی سپی که مالی (کسری) یه پزگار نه کهن .
وه له پیاویه تیگی تردا : " بیگومان کۆمه لیک له ئومه ته کهم دهست به سهر
زیره کانی (کسری) دا ده گرن کهوا له (ابیض) دا . ^۳
سه عدی کوپی ابی وه قاص (ﷺ) پاش جهنگی قادسیه دوو مانگ له قادسیه دا
مایه وه دواتر نوو سراوی نارد بۆ پیشهوا (عمر) (ﷺ) کهوا پی ی را بگه یه نیت چی
بکات .. (عمر) فهرمووی که به رهو (مدائن) ی پایته ختی (کسری) به پی کهون .. نهوه
بوو سوپا سهر که تووه که ی موسلمانان به پی کهوتن به رهو (مدائن) و به ردهوام له سهر

^۱ - برهانه : البدایه (۵ / ۱۱۲) .

^۲ صحیح : مسلم و احمد ریوایه تیان کردوده .

^۳ - صحیح : مسلم ریوایه تی کردوده ، فهرمووده که : " لتفتحن عصابة من أمي کنزال کسری الذی فی الأبيض " .

کهوتنیکهوه بهرو و سهرکهوتنیکى دیکه دهرؤشتن له (برس)هوه بۆ (بابل) و (بهر سیر) تا سوپای موسلمانان گهیشته ناراسته ی بهرامبر (مدائن) .. لهویدا سهعد (ﷺ) ههولیدا پهرینهوه سوپاکه ی لهړى ی کهشتى یهوه دابین کات ، بهلام بوى نهکرا لهبر شهوى فارسهکان ههموو کهشتى یهکانیان دهست بهسهردا گرتبوو تاوهکو موسلمانان سوودى لى وهرنگرن و پروبارهکش زور بهرین و فراوان بوو ، لیوان بوو به ئاو و له توندی شهپوله یهک له دواى یهکهکانیدا که ملی دهاویششت و بهراديهکی زور ئاوهکه ی بهرز بو بۆوه زیادى کرد بوو ... شهوه بوو شهویک له شهوان سهعد (ﷺ) خهویکی دى ، له خهوهکیدا نهسپهکانى موسلمانان ئاوى به شهپۆلى دیجله ی برى و تیپهراند ..

" تیپهرینیکى بى وینه "

شهوه بوو خهونهکه ی سهعد هاته دى و بریاریدا به پروبارهکهدا تیپهرن ، بۆیه سوپاکه ی کۆ کردهوه و وتارى بۆ دان ، پاش ستایشى پهرومردگار فهرمووى : " له راستیدا دوژمنهکهتان بهم پروباره خوى له ئیوه پاراستوو و بهبوونى ئەمه له نیوانماندا به دوژمنانمان ناگهین ، له کاتیکیدا که ئەگەر شهوان بیانوهی ددهن به سهرتاندا به کهشتى یهکانیانوه .. وه ئیوه هیچ شتیکی نی یه لى ی بترسن ، چونکه شهوان ئیستا گمانى ئەم پهرینهوه ی ئیمه نابهن و سهرباز و پاسهوانیان لهو دهووبهردا نیه ، لهبر شهوه من وای دهبینم که باشتروایه ئیوه دهست پیشخمرى بکهن له پروبهپروو بوونهوه ی دوژمنهکهتاندا و نیهتی لى بینن ، پیش شهوه ی دنیا ئابلوقهتان بدات ، بزائن . من بریارمداوه که ئەم پروباره ی نیوانمان بپرم .. ههموو وتیان : لهسر فرمانى خواى پهرومردگار بۆ ئیمه و بۆ تۆش شهو کاره بکه . "

سهعد هانى خهلهکهکه ی دا بۆ پهرینهوه و پاشان فهرمووى : " کى دهست پى دهکات و (سهرى پردهکه) یان (کهنار پروبارهکهمان) بۆ دهپاریزیت ، تاوهکو پریگرممان نهکهن له پهرینهوه ؟ "

شهوه بوو (عاصم ی کوپى عهرى تیممى) ههلبژارد لهگهڵ شهش کهس له شههلی (نجدات) . شهو پالهلوانانه پروبارهکهیان برى و پاشان (سهعد ﷺ) به خوى و

سوپاکه یهوه له دواى ئەوان له پرووباره که پهرینه وه ، بهم کارهشی ئەهلی فارسی سهرسام کرد که هیچ حیسابیکیان بۆ نهکرد بوو .

سهعد لهو کاته دا بهناو پرووباره که دا دهرۆیشت بهرهو کهناری (اسبانیر) دهیفرموو : بَلِّينَ : " نَسْعِيْنُ بِاللّٰهِ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ، حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ، وَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ " واته : پشت و کۆمه کیمان خودایه و خوامان بهسه ، و چاکترین کار پی سپیرووه ، وه هیچ گۆران و توانایه که نیه مهگهر به خواى بالاو مهزنه وه .

بهوجۆره پلانه که ی سهعد سهرکه وتوو بوو بهرادهیه که میژوو نووسانی سهرسام کردوو سهرکه وتی که سهعد خۆیشتی وه ههروه ها هاوه له که ی سهلمانی فارسی ، سهرسام کرد بوو .

سهعد دهیفرموو : " ههرا خوا پشت و په نامانه و باشترین په ناگایه .. سویندبی بهزاتی پیروزی ... که دۆستانی خۆی سهر دهخات و ئاینه که ی بالادهست دهکات و دۆژمه که ی تی که دهشکینیت ، ئەگهر له ناو سوپاکه دا تاوانگه لی که یان سته می که نه بی بدابه سهر چاکه کاند " ^۱ .

(سهلمان) یش پی ی وت : ئیسلام تازیه ، سویند به خوا پرووبار بۆیان سهری نهوی کردوو ، ههروه که چۆن وشکانی سهری بۆیان نهوی کرد ، به لām سویند بهو که سهی گیانی منی به دهسته کۆمه ل ، کۆمه ل لی ی دینه دهره وه وه چۆن کۆمه ل ، کۆمه ل چوونه ناوی به بی ئەوهی لغاوی و لاخیک له دهست بدن . ئینجا دایان به سهر ئاوه که دا به جۆری له گه ل که ناره که دا جیا نه ده که رایه وه و له که ناره که وه ئاو نه ده بینرا .

بهو جۆره له ئاوه که تیپه پریان کردوو هاتنه دهره وه ههروه که سهلمان ده لیت : هیچ شتیکیان له دهست نه چوو وه هیچ که سیکیان له ئاوه که دا نقوم نه بوو ، جگه له پیاوی که له (بارق) به ناوی (غرقده) وه که له سهر پشتی ئەسپه زمرده که ی خلیسکا . " ئەبو عوسمان نه ری " ده لیت :

وه که له بهر چاوما بی ت وایه کاتی ئەسپه که له بهر سهرما خۆی پاته کاند و (غرقده) ی فریدایه ناو ئاوه که وه ، لهو کاته دا (قعقاع ی کۆری عهر) جلّه وی ئەسپه که ی خۆی

^۱ - ئەمه بەلگه یه له سهر ئەدی تاوان و گوناوهی له ناوچوون و بههه لاکه ت چوونی نه ته وه کانه .

بۆ هه‌لدا تا ده‌ستی پێوه بگریت ، به‌و جوژه رایکی‌شا تا تێپه‌رین له‌ پووباره‌که ، کابرای (بارق) ی که پیاویکی زۆر به‌هێز بوو ، وتی / به‌راستی خوشکه‌کان (واته ئافره‌تان) نه‌یان‌توانیوه وینه‌ی پیاویکی وه‌ک تۆیان ببی‌ ئه‌ی قه‌عقاع .^١

" سکالایه‌کی درۆ "

عمری کوپی خه‌تاب (ﷺ) سه‌عدی کرده والی (کوفه) .. پۆژان تێپه‌رین ن ئه‌هلی کوفه سکالای سه‌عدیان له‌لای (عمر) کرد ، وتیان : که به‌ باشی نوێژ ناکات !! سه‌عد فه‌رمووی : هه‌رچی ده‌رباره‌ی من ئه‌وا هاوشیوه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نوێژم بۆ دابه‌ستوون له‌ نوێژی شیواندا و هه‌یچم لێ که‌م نه‌کردوه .. دوو پکاتی یه‌که‌م به‌کاملی ده‌خوینم (یان ده‌نگم به‌رز ده‌که‌مه‌وه) و دوو پکاتی دووهم سووره‌تیک که‌م ده‌که‌مه‌وه (جگه له‌ فاتحه) ، (یاخود ده‌نگم نزم ده‌که‌مه‌وه) . (عمر) (ﷺ) فه‌رمووی : نا ئه‌مه گومانی بۆ دروستکردویت ئه‌ی ئه‌با ئیسحاق .. و دواتر چه‌ند پیاویکی نارد بۆ کوفه تا ده‌رباره‌ی سه‌عد پرسیار بکه‌ن . ئه‌وه بوو ئه‌چوونه هه‌ر مزگه‌وتی هه‌موو باسی چاکه‌ی سه‌عدیان ئه‌کرد ته‌نها مزگه‌وتی نه‌بی که‌ هی (به‌نی عبش) بوو پیاویک (ابو سعده) (یان پێ ده‌وت ، وتی : مادام سویندتان داین به‌خوا ، ئه‌وا من راستیتان پێ ده‌لیم : سه‌عد له‌ (پرس) و کی‌شه‌کاندا دادپه‌روه‌ر نه‌بوو وه به‌ یه‌کسانی مالاتی دابه‌ش نه‌ ئه‌کرد و له‌ گه‌ل (سریه) کانیشدا به‌ری نه‌ئه‌که‌وت (یان سریه‌ی نه‌ده‌نارد بۆ هه‌یج لایه‌ک).

سه‌عد فه‌رمووی : " ئه‌ی په‌روه‌ردگار داوات لێ ئه‌که‌م ئه‌گه‌ر ئه‌و پیاوه درۆ ده‌کات ، چاوه‌کانی کوێر که‌ و ته‌مه‌نی درێژکه‌ و تووشی فیتنه‌کانی بکه " .

عبدالملك ده‌لیت : من دواتر کابرام ده‌بینی له‌ ئافره‌تان ئه‌ها ته‌ پێش و پێ ی پێ ئه‌گرتن .. ئه‌گه‌ر لێت بپرسیایه‌ چۆنی ؟ ئه‌یوت .. پیریکی سه‌ودا سه‌ر ، دواکه‌ی سه‌عدم لێ گیرا بووه .^٢

^١ - تاریخ الطبری و صلاح الامه (٣ / ٥٣٤ - ٥٣٦) .

^٢ - صحیحه : بوخاری ریوایه‌تی کردوه فه‌رموده‌ی (٧٥٥) له‌ بابی (الاذان) دا ، وه (مسلم) یش به‌ ژماره (٤٥٣) له‌ (بابا الصلاة) دا و غه‌یری ئه‌وانیش ریوایه‌تیان کردوه .

له پیاوایه تیکی تردا هاتووه : ئەو پیاوه نەمرد هەتا کوێر بوو دەستی به دیواره کانهوه دەگرت و وەها هەزار کەوت کە سوآلی دەکرد هەروەها کەوتە ناو فیتنە (المختار) و تیایدا کوژرا .^١

"خۆبه کە نار گرتنی سەعد له فیتنە کە"

کاتی ئاژاوە کە (فیتنە کە) سەری هەڵدا و بلاو بوویەوه ، کۆمەڵێک خۆیان لێ به کە نار گرت لەوانه : سەعد کە دەیفەرموو : " من شەپ ناکەم تاوەکو شمشیرێکم بۆ نەهێنن دووچار و زمانێکی هەبێ و پێم بلێ : ئەمە باوەردارە و ئەوه بێ باوەرە " .^٢

وه عومەری کوپی سەعد ، له باوکیهوه دەگیرنەوه کە عامری کوپی هاتووه بۆلای ، سەعد فەرمووی : کوپم ، ئەتەوێ سەریک بم لەناو ئەو فیتنەیهدا ؟ نا به خوا ، مەگەر شمشیرێکم بۆ بێنن کە له موسڵمانێکم پێ دا خۆی لێ دورخاتەوه و له بێ باوەرێکم پێ دا بیکوژی ، چونکە گویم له پیغمبەری خوا (ﷺ) بوو ، فەرمووی : " ان الله يحب الغني الخفي التقي " .^٣

واته : خۆای پەرەردگار بێ نیازی پەنھانی له خواترسی خۆشدهوێ .
زەهەبی دەلێت :

سەعد خۆی به کە نار گرت له ئاژاوە کە و نه له (الجمل) و نه له (صفین) و نه له (التحکیم) ئاماده نەبوو ، کە بەراستی سەعد کەسیکی شیاو بوو بۆ پیشەوایهتی و زۆر پله و پایه ی بەرز بوو .^٤

وه له کاتی سەرەمەرگدا دەفەرمووی : " بێ گومان پەرەدگارم سزام نادات " :-
له (مصعب) ی کوپی (سەعد) هوه ، دەلێت : " سەری باوکم له کۆشەمدا بوو کاتی دوا

^١ - (موختاری ثقفی) درۆزن کە ئیدیعیای خوایهتی نەکرد . برۆانه : تاریخ الاسلام (٢ / ٣٦٩ - ٣٧٧) .

^٢ - پیاوانی جێ ی متمانهن : تەبەرانێ رپوایهتی کردووه ، هەیهەمی دەلێت ، پیاوانی پیاوانی (الصحيح) ن ، الجمع (٧ / ٢٩٩) .

^٣ - اسنادە کەمی (حسن) ه ، احمد (١ / ١٧٧) ، الحلیه (١ / ٩٤) ، نەرنه ئوط دەلێت ، (حسن) ه ، سیر (١ / ١١٩) .

^٤ - برۆانه : سیر اعلام انبلاء (١ / ١٢٢) .

هه ناسه کانی ژيانی ددها ، گريام ، سهري بهرن کردوه و فهرمووی : کوپم ، بوچی دهگرييهيت ؟ وتم : بو ئهم حاله ی که توی تيايه دهگريم .. فهرمووی : مهگري ، چونکه بهراستی خوا همرگيز ئهشکهنجهم نادات و من له ئههلی بهههشتم " .^۱ پيشهوا (ذهبی) دهلیت : وتم : راست ئهکات به خودا ، خوشی له خوی ..^۲

" به بهرگی جیهادهوه کفن دهکری "

سعد (ﷺ) پيش وهفاتی و له کاتيکدا خوی ئاماده ئهکات بولیقای پهرومردگاری ههق ، ئهوه لهبیر ناکات وانهیهکمان پيشکهش بکات .. ئهبی به چ جوژی به لیقای خوی بالادهست شاد بی ؟ هیچ باشت نابینیتوه له بهرگی جیهاد .. که نیشانهی شهرهف و ناویشانی پیاوهتی یه ... خۆزگه قهومهکه ئهمهیان ئهزانی .

له (الزهري) وه ، دهلیت : کاتی سهد کهوته سهرمهرگ داوای جبهیهکی خوری کردوه فهرمووی : بهمه کفنم بکهن ، چونکه پوژی بهدر بهم بهرگهوه پووبهپووی بی باوهپن بوومهوه و ههر بو ئهم پوژم ههلگرتوه " ^۳ ئه ی ئوممهتی ئیسلام گویت لی بیت ...

سعد (ﷺ) له زهمانی موعاوهیهدا پاش حهجی یهکهمی وهفاتی کرد له تهمهنی (۸۳) سالییدا و (مروان) نوێژی لهسهر کردو له (بقیع) به خاکیان سپارد .. (پهزای خوی لی بیت) .

^۱ - برهانه : طبقات ابن سعد (۳ / ۱ / ۱۰۴) .

^۲ - برهانه سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۲۲) .

^۳ - تهبهرائی له (الکبیر) دا رپوايهتی کردوه ، ههیهیهش له (الجمع ۳ / ۲۵) دا باسی کردوه و دهلیت : پیاوانی جی متمانهن ، بهلام زههري بهسعد نهگهشتوه .

" ۱۰ - سعیدی کوړی زهید (ﷺ) "

" (... و سعید بن زید فی الجنة) فرموده ی صحیح "

کی ښه ؟

سعیدی کوړی زهیدی کوړی عمری کوړی عهده غوزای قوره یشتی عهده ی ښه ..
هر پېش نه وهی پیغمبرهی خوا (ﷺ) بچیته مالی (ارقم) موسلمان بوو و له هه موو
جنگ و بونه کانتدا له گهل پیغمبرهی خوا دا (ﷺ) به شداري کردوه جگه له (بهدر) .
له (عروه) وه ، ده لیت : ^۱

" سعیدی کوری زهیدی کوړی عمری کوړی نفیل پاش گهرانه وهی پیغمبرهی
خوا (ﷺ) له بهدر ، له شامه وه هات بولای پیغمبرهی خوا (ﷺ) دهستی به ناخواتن
کرد له گهلیدا ، پیغمبرهی خوا (ﷺ) له و غنیمه ته ی گرتبویان به شهکه ی پیدا ، سعید
فرمودی / نه مه پاداشته که مه ، نه ی پیغمبرهی خوا (ﷺ) نه وه و بزائن مافی خوم
نی ښه ؟ فرمودی / نه وه پاداشته که ته .

هر وه ها نابلوکه و فته ی (دیمه شق) ی بینیه ، و نه بو عبیده ی کوړی جهرآح
کردویه تی به والی به سمر دیمه شقه وه ^۲

وه یه کیکه له و ده ها وه له ی مژده ی به هشتیان پی دراوه . له (سعیدی کوړی
زهیدی کوړی عمری کوړی نفیل) وه ، نه فرمودی پیغمبرهی خوا (ﷺ) ده که سی
ژمارد و فرمودی :

" ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی الجنة ،
زبیر فی الجنة ، سعد فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة "

فرمودی : " ابوبکر له به هشتدایه ، و عمر له به هشتدایه ، و عثمان له
به هشتدایه ، و علی له به هشتدایه ، و ته له به هشتدایه ، زبیر له به هشتدایه ،

^۱ - دانه پالنه کی (حسن) : تهمرانی ریوایه تی کردوه . برواته : الجمع به ژماره (۱۴۸۷۶) .

^۲ - الاصابه (۴ / ۱۸۸) ، (الاستعیاب) ی ابن عبدالبر (۴ / ۱۸۸) .

سعد له بهه‌شتدایه ، و عبدالرحمن له بهه‌شتدایه " پی و ترا : نویه میان کی بوو ؟
فهرمووی : من بووم .^۱

همروه‌ها له (عبدالرحمن ی کوړی عوف) هوه ، پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ)
فهرموویه تی : " ابوبکر فی الجنة ، و عمر فی الجنة ، و عثمان فی الجنة ، و علی فی الجنة ، و طلحة فی
الجنة ، زبیر فی الجنة ، سعد بن ابی وقاص فی الجنة ، و عبدالرحمن فی الجنة ، سعید بن زید فی الجنة ، و ابو
عبیده بن الجراح فی الجنة " ^۲

فهرمووی : " ابوبکر له بهه‌شتدایه ، و عمر له بهه‌شتدایه ، و عثمان له
بهه‌شتدایه ، و علی له بهه‌شتدایه ، و ته‌لحه له بهه‌شتدایه ، زبیر له بهه‌شتدایه ،
سعد له بهه‌شتدایه ، و عبدالرحمن له بهه‌شتدایه ، سعید بن زید له بهه‌شتدایه ، و ابو
عبیده بن الجراح له بهه‌شتدایه "

زهیدی کوړی عمری کوړی نفیل (باوکی سعید) له‌وانه بوو له پهرستنې بته‌کان
پشتی ه‌ل‌کرد و به‌دوای پهرستنې خوای تاك و ته‌نیدا ه‌ل‌آت ، پی‌ش پیغه مبه‌رایه تی
(محمد) ی نازیزمان (ﷺ) ، زهوی شام گه‌را به‌دوای ثاینې ه‌ه‌قدا و له‌وی جوله‌که و
گا‌وره‌کانی بینې ، به‌لام رقی له ثاینه‌که‌یان بووه و وتی : نهی خوای پهره‌دگار ئه‌وا من
له‌سر ثاینې (ثیراهیم) م (سه‌لامی خوای له‌سر بیټ) ، به‌لام زهید له ثاینې (ابراهیم)
(سه‌لامی خوای له‌سر بیټ) به‌گویره‌ی پیویست شاره‌زا نه‌بوو که‌سی‌کیش نه‌دیه‌وه
رینمونی بکات بولای ئه‌و ثاینه ، وه ئه‌م (زید) ه له‌ه‌لی پرگار بوانه ، وه‌ک پیغه مبه‌ری
خوا (ﷺ) شایه تی بولایه که " یعت امة واحدة " ^۳
واته : به‌ته‌نها وه‌ک ئوممه‌تیک زیندوو ده‌کریته‌وه .

^۱ - صحیح : صحیحی سوننه ته‌کانی ابن ماجه (۱۱۰) .

^۲ - صحیح : صحیح ی سوننه ته‌کانی ترمزی (۲۹۴۶) ، المشکان (۶۱۱۰ ، ۶۱۱۱) ، تخرج الطاویه (۷۲۸) .

^۳ - دانه‌پاکه‌کانی (حسن) د / به‌م ده‌ربرینه (یأتی امة واحدة) ته‌به‌رانی و غمیری نه‌ویش ریوایه‌تیاں کردوده .
المجمع (۹ / ۴۱۷) .

همروها زهید کوږه مامی پيشهوا (عمری کوږی خهتاب)^۱ ، ئهم پیاوه پیغه مبهړی خواى (ﷺ) بینيوه ، به لّام نه وونده نه ژیاوه تاوه کو بهرنامه ی ئیسلام ببینیت.^۲

له خاتوو نه سمای کچی نه بوبه کړوه (پرهزای خوايان لى بیت) ، فهرمووی (زهیدى کوږی عمری کوږی نفیل) م بینى پراوه ستا بوو پشتی نوساند بوو به که عبه وه و دهیوت : ئه ی هوژی قوره یش ، سویند به خوا له خوّم زیاتر که س له ئیوه نابینم له سهر ناینى ئیبراهیم بى ، همروها ریگری نه کړد له زینده به چال کردنى ئهو گیرؤ لانه ی باوکیان دهیانویست زینده به چالیان کهن ، و به باوکه که ی دهوت : مهیکوژه ، من برژیوی و خهرجی نهوت له کوّل نه که موه ، و نه یبرده لای خو ی تا که میک پی دهگه یشته ئه وسا به باوکی که که ی دهوت : نه گهر نه تهو ی که که ته ئه ده موه ، نه گهر ناشتهو ی نه واهر خوّم برژیوی نه دم .^۳

همروه ک قوره یشی به وده عیدار نه کړد که له کاتى سهر برینى ئاژهدا ناوی خواى تاک وته نها یان نه نه برد ، نه یوت : " مهرو مالّات خوا دروستی کردون و له ئاسمانه وه دایبه زاندوه و له زه ویش خوړاکى بو و بهر هیناوه ، که چى دوايى ئیوه له کاتى سهر بریندا له جياتى نه وى ناوی خواى له سهر بینن ، ناوی غهیری خواى له سهر دهینن . (بوخارى ریوايه تی کردوه)

هرچى سه عیدى کوږيه تی نه واه به هو ی ئیسلام بوونیوه به شى خو ی نه شکه نجه و ئازارى چه شتووه .

له قه یسی کوږی حازمه وه ، ده لیت : سه عیدى کوږی زهید فهرمووی : " ده بینى ، عمری کوږی خهتاب پيش نه وى موسلمان بى له سهر ئیسلامه تیم

^۱ - سعیدى کوږی زید ، (فاتحه) خوشکى پيشهوا عمری کوږی خهتابى هیناره ، چیرۆکیکی به ناویانگیان هیه له موسلمان کردنى (عمر) دا .

^۲ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۲۶ ، ۱۲۷) .

^۳ - صحیح : بوخارى به هله پستیرای له (المناقب) (۳۸۲۸) دا ریوايه تی کردوه ، (حاکم یش به (صحیح) دایناره (۳ / ۴۰۴) زهده یش له سهرمان رایه .

ئیبه ستمهوه ، به لām دواتر دهستی بالای له سهر خستنی ئیسلامدا هه بوو (ﷺ) .^۱

" چەند لاپەرە یەکی رووناک لە جیهادی (ﷺ) "

سەعیدی کوپی زهید به باشتترین شیوه تاقیکراوه تهوه له پیناوی پەروەردگاریدا به ئەوپەری لیبۆردەیی و خوا ویستی یهوه خەباتی کردووه .

" خەباتی سەعید (ﷺ) (روژی (أجنادین) "

لهو پۆژەدا سەرکردهی ئەسپسوارەکان بوو ، له به هیژ ترینیان بوو ، هەر ئەویش بوو که پیشنیاری کرد بۆ خالیدی کوپی ولید به دههستی پیکردنی شەڕ له پۆژی (اجنادین) دا ، کاتی پۆمهکان موسلمانانیان کردە ئامانجی تیرەکانیان ، ئەوه بوو سەعید هاواری کردە خالد و فەرمووی : " له سەر چی بینه ئامانج بۆ ئەو خاوانە ناسانە ، و ئەوه ندە تیریان بۆ هاویشتین تاوهکو ئەسپەکانمان وایان لی هات پێگرمیان بکەن لهوهی بچینه سەر پشتیان " .

ئینجا (خالد) بهرو لای موسلمانان هات و فەرمووی : " به ناوی خوا ، خۆتان توندکەنوه ، پهحمەتی خواتان لی بیّت " . بهو جوژه خالد و موسلمانانیش له گه لیاندا چهکهکانیان بهرووی پۆمهکاندا بهرز کردووه و ئارامیان له سەر دووجار هیرشی پۆمهکان گرت ، جاریک له لای راستیانوهه جاریک له لای چهپیانوهه ، پاشان سوپای موسلمانان بهرو پۆم پویشت که پۆمیهکان نهیانتوانی بۆ کاتیکی کهمیش بی له بهرده میاندا ئارام بگرن و زۆر خراپ شکستیان خوارد و موسلمانان هەر چۆن بیانویستایه لیان ئەکوشتن و سهربازکه و هه موو ئەوانهش له سهربازگه که یاندا بوو دهستیان به سهردا گرت .

^۱ - صحیح / بوخاری رپوايه تی کردووه (۳۸۶۲) له (باب ی) (من اختار الضرب و القتل و الهوان علی الکفر) .

" خه باتی سه عید (ﷺ) رۆژی (یرموک) "

(حبیب ی کوپی سلمه) ده لیت : رۆژی یرموک زۆر پیویستیان به سه عید بوو ، خوا پاداشتی بداته وه ، بهراستی ئهو پۆژه ههروهك شیر بوو ، کاتی له پۆمهکانی روانی وهك ئهوهی بترسی ، له سهر ئهژنۆ چۆکی دادا تا ئهوهندهی پۆمهکان لی ی نزیک بوونه وه یه کسهر به پویاندا ههروهك شیر بلند بوویه وه و به حهر به که دای له یه که مین پیاویان و کوشتی و سویند به خوا بهردهوام له سه رپی شه ری ئه کرد وینه ی که له پیاوه چاو نه ترسه کان ، وهك ئه سپ سواران هه لمه تی ده برد ، له راستیدا سۆزی خه لکی بۆلای خوی راکیشا بوو .^۱

" دوعایهك و وه لامێك له بهروهردگاره وه "

له (هشامی کوپی عروه) وه ، ئه میش له باوکیه وه ، ده گپرتیه وه که (لروای کچی اویس) ئیدعای ئه وهی کرد که سه عیدی کوپی زهید شتیکی له زهوی یه که ی داگیر کردوه ، بۆ ئه مهش لای (مروان) سکالای سه عیدی کرد .. سه عیدیش (ﷺ) فهرمووی : من که سیك نیم که له زهوی ئه و بهرم پاش ئه وهی گویم له پیغه مبری خوا (ﷺ) بوو ، فهرمووی : هه رکهس به ناههق و ستهم شتیك له زهوی خه لکی داگیر کات ئه وه له قیامه تدا خودا ئه یباته ناو حه وت ته به قه ی (چینی) زه ویدا . مه روان وتی : پاش ئه م فهرمووده یه ئیتر داوای به لگه ی دیکه ت لی ناکه م ، سه عیدش (ﷺ) فهرمووی : " ئه ی خوا به گیان ، ئه گهر ئه و ژنه درۆ ئه کات و راست نالیت ، ئه و چاوه کانی کویر که و هه ر له ناو زهوی یه کهیدا به کوشتی بده " ئه وه بوو ژنه که چاوه کانی کویر بوون و کاتی به ناو زهوی یه کهیدا دهرۆیشته که وته ناو چالیک و مرد .^۲ بپروانه ... خوینه ری به ریز چۆن تۆمه تی ناپه سه ند و ناههق ده دریتته پال شه ره فمه ندان .. له کاتی کهدا هه ندی جار ئه و تۆمه تانه له کهسانیکه وه یه که خو یان ئه هل و شایسته ی تاوانه کهن ، چهندها تاوانبار هه ن له دهره وهی قه فله زی تاوان را ده بویرن و چهندها بی تاوانیش یان چاکه خوازیش بونه ته ئامانجی تیری ته له که بازان ، به لام پاداشت و جهزا له کو تاییدا به سه پیشگری

^۱ - تاریخ ابن عسکر (۱ / ۵۴۱) ، و صلاح الامه ی ، د . سید العفانی (۳ / ۳۵۶ ، ۳۵۷) .

^۲ - صحیح : مسلم له (المساقاة) (۱۶۱۰) ، (۱۳۹) دا ریوایه تی کردوه له (بابی / تحريم الطعم و غضب الأرض .

هەموو کارەکان بێت و سەر بڵندی بۆ بێ تاوان و سەر شوێری بۆ تاوانباران دەمێنێتەو : ﴿... وَقَدْ خَابَ مَنْ أَفْتَرَى﴾ سورة طه ، آیه ٦١ . واتە : وە بەراستی ئەوەی شتی ناپەرەوی هەلبەستوو نا ئومێد و پەنجەرۆ بوو .

ئەوەشی دلنەوایی بێ تاوانان ئەکات ئەوەیە کە دەزانن تەنانەت پێغەمبەری خواش (ﷺ) دوورنەبوو لە تانەی شەیتانەکانی مڕۆیی " ئەوەتە لە غەزای (حنین) دا کۆمەڵی خەڵک دەستیان بە بۆلە بۆل کرد و دەیانووت کە سوێند بەخوا ئەم دابەشکردنە دادپەرورانە نیە و لە پێناوی خوادا نیە !!^١

سەعید (ﷺ) ، سالی (٥١) ی کۆچی لە (عقیق) کۆچی دوایی کرد و لە (مدینە) بە خاکیان سپارد پاش ئەوەی سعدی کوپی ئەبی وهقاص شۆردی و سەعد و ئیبنو عومەر چوونەتە ناو گۆڕەکەیی .. ئەوکاتە سەعید حەفتا و ئەوەندە سال بوو ... خواش باشتەر دەزانێ ..

یحیی کوپی سعید ، دەلیت : نافع بۆی گێڕامەو لە ئیبنو عومەرەو کە بەسەر سعیدی کوپی زەیددا پۆژی هەینی پاش بەرز بوونەوێ هەتاو هاوار کرا (هاواری مەرگی کرا) ئەو بوو ، ئینووعومەر هات بۆ لای لە (عەقیق) و وازی لەجمعهکەیی هینا .^٢ نووسەر دەلیت : ئەمەش بەراستی کەرامەتیکی ترە ، ئەو تا لە عبدالله ی کوپی عمرەو ، دەلیت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فرمویەتی : " ما من مسلم يموت يوم الجمعة ليلة الجمعة ، الا واه الله فتنه القبر " .^٣ واتە : هەر موسلمانێک پۆژی هەینی یان شەوی هەینی وەفات بکات ، ئەو بێ گومان خوای پەرورەدگار لە ناپەرەتیی گۆڕ دەپارێزێت .

^١ - بروانه : الحدود في الإسلام . د . محمود عماره (لایەرە ١٤٨) .

^٢ - صحیح / بوخاری رێبایەتی کردووە لە (المغازی) دا بە ژمارە (٣٩٩٠) هەرودەها (حاکم) یش ، وە پیاوانی جی ئی متمانهن . سیر (١ / ١٣٩) .

^٣ - ئەلبانی دەلیت : احمد دەرەیتانی بۆ کردووە (٦٥٨٢ - ٦٦٤٦) لەکەل (ترەزێ) شدا ، شاهیدیش هەیه (انس و جابری کوپی عبدالله و غەیری ئەوانیش . واتە فرمودەکە لە کشت رینگەکانیو (حسن) یان (صحیح) ه . بروانه احکام الجنائز (٣٥) .

" ۱۱ - حمزه ی کوری عبدالمطلب (ﷺ) "

" شیری خدا (جل جلاله) و شیری پیغمبره که ی (ﷺ) "

میوانی ئەم چەند لاپەرەیه مان یه کێکه لهو که له پیاوانه ی یاد کردنه و یان دله کان دهرژینتهوه ، نهویش : -

(حمزه ی کوری عبدالمطلب کوری هاشمی کوری عبدمناف) ه ، حه مزه پیشه وای پالنه وان و شیری خدا و گهره ی شه هیدان ، وه مامی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و ههروه ا برای شیریه تی . حه مزه موسلمان بوو ، به موسلمان بوونیشی بووه عیززه ت و توانا بو پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بو موسلمانان ، نهویش له سالی شه شه می پیغمبره یه تیدا پاش نه وه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) چوو ه مالی (الارقم) .^۱

" چاکه گانی "

۱- له (جابری کوری عبدالله) وه (ﷺ) له پیغمبره ی خوا وه (ﷺ) رپوایه تی ده کات : فرمویه تی : " سید الشهداء حمزه عبدالمطلب " ^۲ ، واته : گهره ی شه هیدان (حه مزه ی کوری عبدالمطلب) ه .

۲- وه له سعدی کوری ئەبی وه قاصه وه (ﷺ) ده فرموی : " له جهنگی ئو خود دا حه مزه له نیو دهستی پیغمبره ی خوا دا (ﷺ) شه ری ده کرد و دهیفرموو : من شیری خودام " ^{*} .

" سه ره تای موسلمان بوونی "

کاتی خوای پهروه رگار چاکه ی بو که سیک دهوی ، نهوا هوکاره گانی بو ئاسان ده کات . له محمد ی کوری کعبی قورتوییه وه ، ده لیت : موسلمان بوونی حه مزه (ﷺ) له جوامیری و پیاوه تی یه وه سه رچاوه ی گرت . نهو پیاویکی تیر وه شین بوو ، وه له

^۱ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۱۹۵) .

^۲ - فرموده ی (حسن) ه ، به هه موو ریگه کانیه وه . حاکم له (المستدرک) دا رپوایه تی کردوه . بررانه (فضائل صحابه النبی) ی (عدوی) (۲۷) .

* ئیسناده که ی (صحیح) ه : حاکم له (المستدرک) دا رپوایه تی کردوه . (فضائل الصحابه) ی عدوی (۲۷) .

حه‌رمی مه‌ککه ده‌چوو ده‌روه بو پاو کردن و کاتی ئه‌گه‌پایه‌وه و به‌دانیشتنه‌کانی (مجالس) قوره‌شیدا تیپه‌ر ئه‌بوو له‌لای صه‌فادا ، ده‌یفه‌رموو ودها و وه‌هام هاویشته و ئه‌وه و ئه‌وهم کرد ، ئینجا ده‌چوو ماله‌که‌ی .

ئه‌وه بوو جاری له‌پاو کردن ده‌هاته‌وه ، نافرته‌یکی پی گه‌یشته پی ی وت : ئه‌ی ئابا عه‌مماره‌ دهمزانی برازا‌که‌ته چی چه‌شتوو ؟ (مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خوا یه) (ﷺ) به‌ده‌ستی ئه‌بی جه‌لی کوپی هشام ؟ له‌جنیو پیدان وده‌ست لی کردنه‌وه و ... کارگه‌لیکی ده‌ره‌ق ئه‌نجام داوه ... ئه‌و کاته حمزه (ﷺ) هیشتا موسلمان نه‌بوو بوو ، فه‌رمووی : که‌س به‌و حاله‌وه بینوییه‌تی ؟ وتی : ئه‌ری وه‌للا به‌به‌رچاوی خه‌لکه‌وه ئه‌م کاره‌ی کرد .

حه‌مه‌هات .. تا گه‌یشته ئه‌و دانیشگه‌ی لای صه‌فا و مه‌روه‌دا بوو ، بینی خه‌لکانیک دانیشتوون و ئه‌بو جه‌لیان له‌ناودایه ، حه‌مه‌ده‌ستی له‌سه‌ر که‌وانه‌که‌ی دانا (خوی به‌که‌وانه‌که‌وه پراگرت) و فه‌رمووی :

ئه‌مه‌پۆ ودها و وه‌هام هاویشته و ئه‌وه و ئه‌وهم کرد ، پاشان هه‌ردوو ده‌ستی به‌که‌وانه‌که‌یه‌وه جووت کرد و کیشای به‌نیو گوێچه‌که‌کانی ئه‌بو جه‌هل دا و فه‌رمووی : چیت له‌ده‌ست دیت دریغی مه‌که ، ئه‌وا من شایه‌تی ئه‌ده‌م که ئه‌و پیغه‌مبه‌ری خوا یه (ﷺ) و له‌لایه‌ن خواوه‌هه‌ق و پاستی هیئاوه .

وتیان : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئه‌و قسه‌ی به‌خواکانمان و تووه ، هه‌تا ئه‌گه‌ر تو‌وش بویتایه‌ که‌له‌لامان له‌و باشتی ، به‌کاریکی ودها که‌لیت بوه‌شیته‌وه‌پازی نه‌ئهبوین ، وه‌تۆ ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره‌ پیاویکی خراپه‌کار نه‌بوویت .^۱

له‌پیاویه‌تیکی ترده‌هاتووہ :

ئه‌بو جه‌هل له‌صه‌فا پێگه‌ی به‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گرتووہ نازاری داوه ... حه‌مه‌زه‌ش (ﷺ) که‌خواه‌نی جوامیری لی‌هاتووی یه‌کی زۆر بوو له‌تیرهاویرزی و پاوکردندا ، له‌و پۆژهدا تیرو که‌وانه‌که‌ی پی بوو .. کاتی گه‌پاوه‌ته‌وه‌خیزانه‌که‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌بو جه‌هل ده‌ره‌ق به‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌نجامی دا‌بوو ، ئه‌م بینیبوی ، بو

^۱ - ته‌به‌رانی به‌ (مرسل) ی‌پیاویه‌تی کردووہ ، پیاوانی فه‌رموده‌که‌ پیاوانی (صحیح) ن‌الجمع به‌ ژماره

حه‌مزه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه ، وتویه‌تی : ئه‌ی ئه‌با عه‌مماره ، ئاگات لی نه‌بوو ئه‌بو جه‌هل چی به
برازاکه‌ت کرد ! حه‌مزه‌ش توو‌ره‌ بووه و هه‌ر به‌و که‌ل و په‌لی راوه‌وه پوشتووه و
که‌وانه‌که‌ی له‌ گه‌ردنیدا ئالاندووه تا گه‌شتووته مزگه‌وت له‌وی ئه‌با جه‌هلی له‌گه‌ل کومه‌لی
خه‌لکیدا له‌ دانیشگه‌که‌یاندا بینووه ، لی ی چووته پیشه‌وه بی ئه‌وه‌ی هیچ بلای به
که‌وانه‌که‌ی سه‌ری ئه‌بو جه‌هلی به‌رز کرده‌وه‌ته‌وه و برینداری کردووه .

له‌ویدا کومه‌لی پیاو له‌ قوره‌یش هه‌لساون ده‌ستی حه‌مزه یان گرتووه تا ئازاری
ئه‌بوجه‌هل نه‌دا .. حه‌مزه‌ش (ﷺ) فرموویه‌تی : ئایینی من ئایینی (محمد ﷺ) ،
شایه‌تی ئه‌ده‌م که‌ ئه‌و پیغه‌مبه‌ر و نیرراوی خواجه .. وه سویند به‌ خوا له‌و ئایینه‌ش
لاناده‌م ، ئیوه‌ش ئه‌گه‌ راست ئه‌که‌ن (ئه‌گه‌ر نه‌توانن) پیگیریم بکه‌ن .

به‌و جو‌ره‌ کاتی حه‌مزه‌ موسلمان بوو ، بوه پالپشت و هیز و توانا بو پیغه‌مبه‌ری
خوا (ﷺ) و بو موسلمانان ، وه هه‌ندی له‌ کاروباره‌کانی بو جیگیر کردن و قوره‌یشی
توشی ترس کرد . ئه‌وان ئه‌یانزانی که‌ حه‌مزه (ﷺ) پارێزگاری له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
ده‌کات .^۱

حه‌مزه (ﷺ) که‌ ئه‌م وشانه‌ی به‌ قوره‌یش ده‌وت ، هاوکات له‌گه‌ل وتنی ئه‌و
وشانه‌دا په‌حه‌متی ئیلاهی بوی داده‌بزی و سنگی بو ئیسلام فراوان ده‌بی و ده‌چینه‌ ژیر
ئالای هه‌ق و ده‌بینه‌ که‌سایه‌تی یه‌کی وه‌ها له‌ هه‌موو جی و سه‌رده‌می‌کدا نمونه‌ بیت بو
جوامیری .

وه ئیسلام بوونی حه‌مزه (ﷺ) شوکیکی قورس و زلله‌یه‌کی توند بوو بو
قوره‌یش .. جه‌ختی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ کرده‌وه که‌ ئه‌م ئاینه‌ تازه‌ پیگای بلاو بوونه‌وه‌ی
گرتووته‌ به‌ر به‌بی ئه‌وه‌ی هیچ پیگیریک بتوانی پیگای پی بگری‌ت .

پاشان پوژان تیپه‌پین و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و موسلمانان کوچیان کرد بو
مه‌دینه‌ و له‌وی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی به‌دانانی بنچینه‌کانی ده‌وله‌تی ئیسلامی
کرد و زو‌ری پی نه‌چوو جه‌نگی به‌د‌ری گه‌وره‌ رووی دا که‌ حه‌مزه (ﷺ) پاله‌وانی ئه‌و
جه‌نگه‌ بوو .

^۱ ته‌به‌رانی (مرسل) ی ریاویه‌تی کردووه . پیاوانی جی متمانن . الجمع به‌ ژماره (۱۵۶۱) .

" چەند لاپه‌ره یه کی رووناکی له جیهادی حمزه (ﷺ) "

یه که مین لیوایه ک پیغه مبهړی خوا (ﷺ) پیکه وهی نا کاتی هاته مه دینه ، بو حمزه بوو (ﷺ) .

" جیهادی حمزه له شه‌ری به‌در دا "

یه که مین هه‌لگیر سینم‌ری جه‌نگه که (نه‌سوه‌دی کو‌ری عبدالاسد) ی مه‌خزومی بوو که پیاویکی د‌پنده و به‌د رفتار بوو ، هاته دمه‌روه و وتی : په‌یمان نه‌دهم به‌ خواکانم که نه‌بی له‌و حمزه‌یان بخۆمه‌وه یاخود بیروخینم یان به‌و هۆیه‌وه بمرم .^۱ نه‌وه بوو کاتی له‌ ریزه‌کان هاته دمه‌روه ، حمزه‌ش بو‌ی هاته دمه‌روه ، که به‌یه‌ک گه‌یشتنن حمزه شمشیریک‌ی لی‌دا و قاچی له‌ پانیه‌وه له‌ت کرد نه‌ویش به‌سمر پشیدا که‌وت و خوینی قاچی به‌ره‌و هاو‌پیکانی جو‌گه‌له‌ی به‌ست ، پاشان به‌ره‌و حمزه‌که به‌ سنگه‌ خشی‌ پ‌ویش‌ت تا گه‌یشته‌ لای حمزه‌که ده‌یوسیت سوینده‌که‌ی به‌ جی‌ بینیت ، به‌لام حمزه (ﷺ) یه‌کیکی تری لی‌ داو و له‌ناو حمزه‌که‌دا کوشتی .^۲ نه‌مه یه‌که‌مین کوشتن بوو که ناگری شه‌ری به‌دری هه‌لگیرساند .

" مه‌یدانکاری یه‌که "

پاش نه‌مه سی‌ نه‌سپ سوار له‌ باشت‌رین نه‌سپ سواره‌کانی قوره‌یش که‌له‌یه‌ک خیزان بوون هاتنه مه‌یدان ، نه‌وانیش (عوتبه و شهبه‌ی برای که کو‌ری په‌بیعه) بوون له‌گه‌ل (ولیدی کو‌ری عوتبه) کاتی له‌ ریزه‌کان جیا‌بوونه‌وه داوای مه‌یدانکاری یان کرد . نه‌وه‌بوو چەند لایکی نه‌ نصاری هاتنه مه‌یدان که (عوف و معوزی کو‌رانی حارس) بوون که داکیان ناوی (عفره) بوو له‌گه‌ل (عبدالله ی کو‌ری پ‌واحه) ، وتیان : ئیوه کین ؟ ف‌رموویان :

کۆمه‌لێکن له‌ پشتیوانان وتیان : ئیوه هاوشان و جوامیرن ، به‌لام کارمان به‌ ئیوه نیه ، به‌لکو کو‌ره مامه‌کانمان ده‌و‌یت ، ئینجا بانگه‌ریکیان هاواری کرد : نه‌ی محمد

^۱ - موسلمانان حمزه‌یکیان دروست کرد بوو له‌ پشت س‌پاکه‌وه تا ناوی لی‌ بخۆن .

^۲ - بر‌وانه : الر‌حیق المختوم (۱۹۶) .

هاوشانه کائنات له خزمانمان بۆ بینهر مهیدان . پیغمبره خا (ﷺ) فهرمووی :
هه‌سه‌هه‌ی عبیده‌ی کوری حارس و هه‌سه‌هه‌ی حه‌مه‌ و هه‌سه‌هه‌ی علی .^۱

هر سێ هاوه‌لی به‌ریز هه‌لستان و له‌ بێ باوه‌ران نزیک بوونه‌وه . پرسیان : ئیوه
کین ؟ ئه‌وانیش هه‌والیان پیدان که کین . ئینجا بێ باوه‌ران وتیان : باشه ، ئیوه
هاوشانی ئیمه‌ن . ئه‌وه‌ بوو عبیده (که له‌ هه‌مووان به‌ ته‌مه‌تر بوو) له‌گه‌ڵ عوتبه‌ی کورێ
ره‌بیعه‌ پروبه‌پروو بوویه‌وه ، حه‌مه‌ش له‌گه‌ڵ شه‌بییه‌و علی کورێ نه‌ی تالیب (ره‌زای
خوای لی بیّت) له‌گه‌ڵ وه‌لید دا پروبه‌پروو بوویه‌وه .^۲

سه‌باره‌ت (حمزه و علی) ، هیچ مۆله‌تی به‌رامبه‌ره‌که‌یان نه‌دا و خیرا کوشتیان ،
به‌لام عبیده چه‌ند لی‌دانیک له‌ نیوان ئه‌و و به‌رامبه‌ره‌که‌یدا پرووی دا و هه‌ریه‌که‌یان ته‌وی
تری بریندار کرد ، پاشان علی و حمزه‌ دایان به‌سه‌ر عوتبه‌دا و کوشتیان و هاوه‌له‌که‌یان
هه‌لگرت که قاچی بریندار کرا بوو . ئه‌و هاوه‌له‌ به‌ریزه‌ هه‌ر به‌برینداری مایه‌وه‌ تاوه‌کو
پاش چواریان پینچ پۆژ له‌ دوا‌ی شه‌پری به‌در له‌ (صفراء) گیانی سپارد ، ئه‌و کاته‌ی که
موسلمانان به‌ره‌و مه‌دینه‌ ده‌گه‌رانه‌وه .^۳

له‌و جه‌نگه‌دا (حمزه) (ﷺ) ژماره‌یه‌کی له‌ بێ باوه‌ران کوشت و به‌ په‌رێکی
نه‌عامه‌ جیا ده‌کرایه‌وه .

(عبدالرحمن کورێ عوف) ده‌فه‌رموویّت : ئومه‌بییه‌ی کورێ خه‌له‌ف پیتی و تم : نه‌ی
(عبدالله) ئه‌و پیاوه‌ کێ بوو که پۆژی به‌در په‌رێکی نه‌عامه‌ی له‌سه‌ر سنگیه‌وه‌ بوو ؟
و تم : ئه‌وه‌ (حمزه‌ی کورێ عبدال مطلب) ی مامی پیغمبره‌ی خا یه (ﷺ) . وتی : ئا
ئه‌وه‌ چ کاریکی پی کردین ئه‌و پۆژه !^۴

^۱ - فهرموده‌که : " قم یاعبیده بن الحارث ، و قم یاحمزه ، و قم یا علی "

^۲ - له‌ رِیوایه‌تیکه‌ی دیکه‌دا هاتوه‌ ل ابی داوده‌وه : که عبیده له‌گه‌ڵ وه‌لید و علی له‌گه‌ڵ شه‌بییه‌ حمزه له‌گه‌ڵ عوتبه‌
پروبه‌پروو بوونه‌ته‌وه . (صحیح) ی سونه‌ته‌کانی شه‌بی داوود به‌ ژماره‌ (۲۳۲۱) .

^۳ - بره‌وه‌ / الر حیق المختوم (۱۹۶) .

^۴ - هه‌میه‌می ده‌لیت : (البزار) له‌ دوو رِیگاوه‌ رِیوایه‌تی کردووه‌ له‌ یه‌کێکیان دا له‌ ماموستای (علی بن الفضل المراسبی)
بوو که نه‌مه‌دناسی و باقی پیاوانی (صحیح) ن رِیگه‌که‌ی تر (لاوازه) . بره‌وه‌ الجمع به‌ ژماره‌ (۹۹۷۶) .

" به دوو شمیش له رۆژی ئوحد دا دهجنگیت "

له (عمیری کوری اسحاقهوه) ، دهفرموی / حمزه ی کوری عبدالمطلب رۆژی ئوحد له نیو دهستی پیغمبری خوا دا (ﷺ) به دوو شمیش شهر ی نه کرد و ئه یفرموو : من شیر ی خدا و شیر ی پیغمبره کهیم (ﷺ) .^۱

" وینه یه کی زیندووی مهیدانی جهنگه که "

گهرمه ی شهره و همهزه به شمیشره که ی گهردی بی باوه پان ده دوریته وه (یحصد) چون دورانه وه یهک ، (وحشی) ش که بو ته نه کاریک هاتبووه ناو ئه م مهیدانی شهره وه ، ئه ویش کوشتنی حمزه یه ، ئه گهر توانی بیکوژی ئه وه (جیری کوری مطعم) له کوپله یه تی ئازادی نه کات .

" وه وحشی له پشت داریکه وه وه ستاوه قه مه که ی (حهر به که ی) به دهسته وه یه و چاودیری جو له کانی (حمزه) ده کات و دهنگی جیری کوری مطعم له خه یالیدا دهنه نگیته وه که ده لیت : ئه گهر حمزه ی مامی محمدت له تۆله ی مام کوشته وه ،^۲ ئه وه تو ئازادیت ته نه لیدانی که له سه ر سنگی همهزه و پاشان ئازاد ئه بی... بو یه بهرده وام شوین همهزه ده که وت به چاوه کانی و همهزه ش (ﷺ) بهرده وام به شمیشره که ی بی باوه پانی ته فروتونا ئه کرد ، ههروهک شیریک که له به کانی تیژ کرد بیته وه دهیدا به سه ریاندان و به یهک لیدان له جووله ی ئه خست و ئه یفرموو : " من شیر ی خدا و شیر ی پیغمبره کهیم " .

همهزه یه کیکی دا له پیاویک و سه ری له لاشه ی جیا کرده وه ، له و کاته دا (وحشی) که بهرده وام له چاودیریدا بوو خو ی گرد کرده وه ، همهزه که (۳۰) دانه پیاوی ته نه له قوره ییش کوشتبوو ، خو ئه گهر ئاوپی به لای داره که وه بدایه ته وه و ئه وه ی به خه یالدا

۱ - حاکم دهرهینانی کردوه (۳ / ۱۹۶) ده لیت : (صحیح) ه زهده ییش هه مان رای هه یه هه شتمی ده لیت / ته به رانی ریوایه تی کرده وه به کویره ی و ته ی نه و پیاوانی نه رموده پیاوانی (الصحیح) ن . الجمع به ژماره (۱۵۴۶۳) .

۲ - حمزه (ﷺ) رۆژی به در مامی ئه می کوشتبوو .

بهاتایه که (وحشی) خوئی بۆ مه لاس داوه ، ئهوا وهك هه وره گر مه دهیدا به سه ری دا و دهیكوشت پێش ئه وهی ئازادی بیهیئت.

بۆیه خێرا (وحشی) هه ر به كه ی به ئا راسته ی هه مزه راست كرده وه و پێش ئه وهی هه لیدا ، هه مزه پروی له (سباع ی كوپی عبدالعزیز) كرده و ، پێی ی فهرموو: وه ره پێشه وه ، ئه ی كوپی خه ته نه كا ره كه .

ئه وه بوو (ام انمار) ی دایکی كه خه زمه تکاری (شریق ی باوکی اخنس) بوو ئافره تیك بوو خه ته نه ی ئافره تانی ده كرد له مه كه كه . (سباع) ی كوپی شی كه سیکی دوژمنی خوا و پیغه مبه ره كه ی بوو .. یه كێ بوو له وان ه ی پیغه مبه ری خوا ی (ﷺ) به درۆ ده زانی بۆیه هه مزه (ﷺ) خوئی بۆ توند كرده وه و شمشیریکی به سه ردا به رز كرده وه و لێ ی دا . هه رچی (سباع) ی شه هینه ی چا و تروكانێك كه وته سه ر زه وی و دوا یین هه ناسه كانی ژیا نی هه لمژێ .

به مه دهروونی (وحشی) چوه یهك ، چونكه ئه مه سی و یه كه مین كوژرای دهستی هه مزه بوو ، بۆیه ترس دلی وه حشی داگیر كرد له وهی شه ره كه به دۆران و شكستی قوره یش كو تای ی بیئت بی ئه وهی ئه م توانی بییتی (حمزه) بكوژی و به و جوژه ش هه تا هه تایه به كو یله یه تی بمی نی ته وه ، بۆیه ئه مجاره به ئه و په ری وردی و عه زیمه ته وه خوئی بۆ مه لاس دا و سه رنجی ها تن و چوونه كانی ده دا له نیوان لاشه ی بی باوه راندا ، به لكو له فرسه تیكدا بتوانی بیکوژی و ئازاد بی .

وه خا لد كوپی وه لید و عه كره مه ی كوپی ئه بو جه هل^۱ و چه ند ئه سپ سواریك له قوره یش دایانه وه به سه ر مو سلما نا ندا ، ده بینن تیری ئه و تیر ئه نا زانه ی كه پشتیان به كیوی ئو حوده وه دا بوو به ئاسماندا بلا و بووه وه به ئا راسته ی چا و و گه ردن و سنگی ئه سپه كانیان ، بۆیه ئه سپ سواره كان پشتیان هه لكرد و له نا و دۆله كه دا بلا و بوونه وه تا له وی ببه وه به ئامانجی شمشیره كانی هه مزه و علی و زبیر و ئه بی دجا نه و كه له پیاوانی مو سلما نا ن ...

^۱ - نه ر كا ته خا لد و عه كره م (ره زای خوا یان لێ بیئت) هیشتا مو سلما ن نه بو و .

هاوار له سهر كيوى نوحود بهرز بوويه و موسلمانان هاواريان نه كړد :
(اُمت ، اُمت) ^۱ و مژدهى سهر كهوتنى خوايى يان دده ، بى باوهرانېش هاواريان نه كړده
لات و غوزا .

له ولايشه وه نافرمانى قوره يش پيروشى ده خسته وه د پرونى پياوه كانيان به دده
ليدان ، همزه ش هاته پيشه وه و شمشيره كى به ده ستو له نيو ده ستى پيغه مېهرى
خوا (ﷺ) دا شهري ده كړدو ده يغه رموو : " من شيرى خودام "

له كاته دا قاجى له زهوى هلكه وت و به سهر پشتيدا كه وت و زريكى (درع)
بهري له سهر سكي لاچوو .. هرچى (وحشى) يه هم هلهى قوسته وه كه له سهره تاي
شهره كه وه چاوه رى ي بوو ، بويه هر بكهى خسته جووله و ناراسته ي (حمزه) و بوى
هله دا .. هر بكه به موسلدانى دا پوشت و له نيو لاقه كانيدا هاته وه دمره وه .

له ويدا هاواريكى بى دنگ له همزه وه ده بينرا .. و چاوى گيړا ، بينى (وحشى)
له پشت داريكه وه يه ، هولى دا هلسيت و بهرو (وحشى) پروات تاوه كو نه كويله
حبه شى يه بكوريت كه به ناپاكى لييدا ^۲ ، به لام نه يتوانى بهرده وام بيت و كهوته سهر
زهوى ...

سهرى بهرز كړده وه تا پروانى .. بينى كيوى نوحود به سهر ناسمانه وه
ده سوپي ته وه و شارى مه دينه ي دووره شاريش تاريخى دا يگر ته وه ، هاوارى
موسلمانانېش كه وه هوره بروسكه ده ليت (اُمت ، اُمت) خفه بوويه وه ... نهو نيت
نه يده توای به چاو بينيت ، به لام به چاوى به سهره تى يه كه هم پوژى ناشكرا كړدى
موسلمان بوونى خوى ده بينى كه چوه سهر نه بو جهل و كه وانه كى له ملي نالاند ،
نهو كاته ي نه بو جهل له دانېشگه يه كى لای كه عبه دابوو كاتى بيستى نه بو جهل
خهريكى خراپه كارى و نازاردانى برازاكه ي بووه .

هروه ها پياوه نازاكاني قوره يشى ده بينى كه پوژى بهر له ژير ليدانى شمشيره
تيزه كهيدا به لاشه يه كى سارد و سړه وه جى دهمان بهو جوړه دنياى به جى هيشته له
ماليكدا كه دنگى نهرم و شيرين به گوچكهيدا ده چرپاند و مژده ي بهه شتيكى پى

^۱ - به ماناى نهو ديت كه وا دهى خوداهاته دى و فرمانى جى به جى بوو .

^۲ - واته له مهيدانى شهردا پروو به پرووى نهره ستا ، بهلكو له پشته وه به (غنر) لييدا .

دهدا که فراوانی یهکی هیئدهی زهوی و ئاسمانه‌کانه .. و دل و دهر وونی ئاسووده بوو ، پوچه پاکه‌کئی به‌رهو لای په‌رومردگاری به دلتیایی و ئاسوودهی گوزهری کرد .

نینجا (وحشی) هاته سهری .. ئیستا وحشی ئیتر ترسی لی ی نی یه .. بویه حهریه‌کئی دهرهینایه‌وهو به‌ره و سهر باز که گه‌پرایه‌وه ، چونکه ئه‌و ته‌نها کاره‌ی به‌ئو سپێردرا بوو نه‌نجامی دا .^۱

دواتر (وحشی) موسلمان بوو ، بووه موسلمانیکی باش و هاته لای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) ، لی‌ره‌دا بواریک ده‌کینه‌وه تا بزانی ئه‌و وتووێژه‌ی که‌لهم چاوپیکه‌وتنه‌ پوویدا چی بوو ؟

(وحشی) ده‌لێت : هاتم بو مه‌دینه بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پرسى : وحشییت ؟ وتم : به‌لێ . فهرمووی : " إجلس ، فحدثنی کیف قتلت حمزة " ، فهرمووی : دانیشه ، بۆم باسکه ، چۆن حه‌مه‌زت کوشت ؟ منیش بۆم باس کرد ، فهرمووی : " وینک ! غیب عنی وجهک ، فلا أرینک " فهرمووی : " ئیتر به‌سه ، پووم لی وهرگیره و ئیتر با نه‌بینم " ئه‌وه بو ئیتر من خۆم له پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) به‌که‌نار نه‌گرت هه‌تاوه‌فاتی کرد .

کاتی‌کیش که موسلمانه‌کان چوون بو (مسلیمه‌ی درۆزن) منیش له‌گه‌لیاندا چووم و ئه‌و حهریایه‌م هه‌لگرت که (حمزه) م پی کوشت ، کاتی خه‌له‌که به‌یه‌گه‌شتن ، سه‌یری (مسلیمه) م کرد که شمشیری به‌ده‌سته‌وه بو ، سویند به‌خوا نه‌مه‌دناسی ، به‌لام بینم پیاویک له پشتیوانان له‌لایه‌کی تره‌وه ئه‌یه‌وی هه‌لمه‌ت به‌ریته سهر مسلیمه ، ئیتر ههر دوو کمان خۆمان بۆ ناماده کرد تا من بوارم بۆ ره‌خسا و حهریه‌که‌م بۆ هاویشته و لی‌مدا ، نه‌نصاری یه‌که‌ش به شمشیر لی‌یدا ، خوا ده‌زانی کامان کوشتمان . خو نه‌گه‌ر من کوشتبیتم ئه‌وا باشت‌ترین که‌س پاش پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) وه خراپ‌ترین که‌سم کوشتوه .^۲

^۱ - بره‌انه (محمد رسول الله والذین معه ...) (۲۷ - ۳۰) (غزوة احد) ی ماموستا عبدالحمید جرده السحار .

^۲ - دانه پالنه‌کی به‌هیزه / بو (وحشی) ده‌که‌ریته‌وه . ابن هشام دره‌هینانی بو کردوه (۷۰ / ۲ - ۷۳) هه‌روه‌ها (بخاری) له (المغازی) دا (۴۰۷۲) .

" پاش شهید بوونی حمزه بی باوهران لاشه‌که‌یان شیواند "

له ئه‌سه‌سه‌وه ، ده‌فرمووی : پوژئی ئوحوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاته سهر لاشه‌ی (حمزه) که لوت و گوئی کرا بوو شیوینرا بوو . فرمووی :

" لولا أن تجد صفية في نفسها ، لتركته حتى يحشره الله من بطون السباع و الطير " فرمووی : له‌به‌ر ئه‌وه نه‌بوایه (صفیه) دلگران ئه‌بی ، وازم لی ئه‌هینا تاوه‌کو خوای په‌رومردگار له‌ناو سکی جانه‌وهر و چیکلدا نوچکه‌ی بالنده‌کاندا زیندووی بکردایه‌ته‌وه .

ئینجا که‌وایه‌ک (بورده‌یه‌ک) کرایه‌ کفنی که ئه‌گهر سه‌ریان دا پویشیایه ، قاچی دمردمه‌که‌وت ، ئه‌گهر قاچیت دا پویشیایه سه‌ری به‌دمردمه‌که‌وت ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌و جه‌نگه‌دا نوژیژی له‌سه‌ر هیچ کام له شه‌هیده‌کان نه‌کرد و فرمووی : " انا شهید علیکم " ، من شاهیدم به‌سه‌رتانه‌وه ... و سئی سی‌یان دوو دوو له‌گوژی‌کدا کوئی ده‌کردنه‌وه و ده‌پیرسی کامیان زیاتر قورئانی له‌به‌ره ، ئه‌وه‌ی پیشتر له‌گوژه‌که‌دا دا ئه‌ناو هه‌روه‌ک دوو دوو سئی سئی ده‌یخستنه‌یه‌ک کفن .^۱ وه له‌پوایه‌تی‌کدا هاتووه / بینرا که حمزه سکی هه‌لدرا بوو (و حشی) جگه‌ری بو (هندی کچی عنبه) برد بوو له‌به‌ر په‌یمانیک (نزدیک) که هیندا بووی کاتی له‌به‌در دا باوکی کوشتبوو .^۲

وه له‌ئیننو عومهره‌وه ، فرموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوئی ی له ئافره‌تانی ئه‌نصار بوو هاواریان به‌سه‌ر کوژراوه‌کانیاندا نه‌کرد .. فرمووی : " لکن حمزه لا‌بو‌اکی له " ، به‌لام حمزه که‌س نی‌یه‌ بوئی بگری ... ئافره‌تیش هاتن و له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا دا (ﷺ) به‌سه‌ر حمزه‌دا گریان تاوه‌کو فرمووی : " مروهن لایکین علی هالک بعد اليوم " ^۳ واته : پییان بلین له‌م پوژه به‌دوواوه به‌سه‌ر هیچ مردویه‌کیاندا نه‌گریه‌ن .

^۱ - اسناد‌ه‌که‌ی (حسن) ی / احمد ده‌ره‌یتانی بو کردووه (۳ / ۱۲۸) وه ابوداوود له‌الجتانز (۳۱۳۶) دا و نه‌رناتووط به (حسن) دایناوه .

^۲ - بررانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۷۹) .

^۳ - دانه پاله‌که‌ی به‌هیزه : احمد ده‌ره‌یتانی بو کردووه (۲ / ۸۴) بررانه لیکۆلینه‌وه‌ی (نه‌رناتووط) له‌سه‌ر (سیر اعلام النبلاء) (۱ / ۱۷۳) .

وانهيك : لهههردو (صحيح) ه كهدا هاتووه له فهرمايشتي (عقبه) وه ، كه
پیغمبري خوا (ﷺ) نوښتي مردوي لهههردو کوزاوه کاني جهنگي ئوحد کردوه ،
ئهمهش به چهند پوښتي و فاتي (ﷺ) .
پيشهوا ئيبنو لقهم دههردوي / راستي باسهكه نهويه كه ئو نازاده (عيره) لههردا
نوښتيان لهههردو بکات يان نهيكات ، لهههردوي بهلگه لهههردو جوړه هاتووه ،
ئهمهش يهكيكه لهو پياويه تانهي له ئهمهده وهرگيراون كه ئهم پرايهش لايه قتهره (وهرگيراون
تره) به پي ى بنچينه و بنه ماکاني پيچکي ئو .^۱

" کهرامهتي (رڼو لي نانيک) پاش مردن ﷺ "

له جابر هوه ، دهليت : موعاويه ويستي ئو سهرچاوه ئاوهي لي بدا كه له ئوحد
ههيبوو . بويان نووسي كه :
ناتوانين ئاوي لي بينين مهگهر لهههردو گوري شهيدهكان . نهويش نووسي بويان :
كه له گوږه كان دهريان بينن ... دهليت : دهههردو بهههردو شاني پياوانه وه كه خهوتوو
بوون !! وه بينه كه ، كه گوږه كانيان پي ههلهديه وه بهر لايه كه له قاضي (حمزه) كهوت ..
خويني لي هيتا !..

^۱ - برزانه : (تهذيب السنه) ي ابن القيم (۴ / ۲۹۵) .

* صفه الصفوه (۱ / ۱۹۸)

۱۲ - بهرانی کوپی مالک (ﷺ) "

"سهد پالہ وانی بهمهیدانکاری کوشت !!"

خوای پهروردگار هرودک چۆن دزمانی پهمهکهی به کوئی دهگهینیت وهاش دزمانی کی ههلبژیری ببه هاوهل و پشتیوان بو پیغمبرهکهی .
(براء) کی یه ؟

ئهم پالہوان و جوامیره ، هاوہلی پیغمبرهی خوا (ﷺ) و له ههمان کاتدا برای (انس ی کوپی مالک) ی خولامی پیغمبرهی خواجه . له جهنگی ئوحد بهشدار بووه و له پهیمانی ژیر دارهکشدا بهیعتی داوه ..

زهههبی دهلیت / براء بهوه بهناوبانگه له جهنگهکانیدا سهد کهسی به مهیدانکاری (مبارزه) له پالہوانان کوشتووه .^۱

عومهر (ﷺ) کاتی پهیامی بو ئهمیرهکانی سوپا دنارد ، دهینووسی : " براء بهکار مهینن بهسهر سوپاوه ، چونکه بهراستی ئهو لهناویان نهبات به هوئی ئهوه وه که ههر بهرو پیشهوه دهیانبات .^۲

کهواته ئهو تهنها بهدوای سهرکهوتندا ناگهیری ، بهلکو بهدوای شههادت دا دهگهیری و پهلهی هاتنیهتی ، بهراستی نمونهیهکی بی وینهیه و زهمان هاوشیوهی ئهم پیاهوی کهم تیدایه ...
براء هیندهی گرنگی بهناخی دهروونی دها ، ئهوهنده گرنگی بهپرووکesh نهئا ، ئهو دهیزانی که ناو کرۆکی جیگای سهرنجی پهروردگاریهتی .. براو له ژیر ئهو بهرگه رهش و پرووتهیدا ... گهورهیی شاردهبووه وه ...

له (انس ی کوپی مالک) هوه (ﷺ) ، دهفهرموی : " چهندهها سهرگرژی تهپ و توژاوی و جل و بهرگ شپهیه که گوئی پی ناردی ، کهچی ئهگهر سویند به

^۱ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۹۶) .

^۲ - حاکم له (المستدرک) دا ریوایهتی کردووه (۳ / ۲۹۱) به دانه پالکی (مرسل) . حياة الصحابة . (۱۲۸/۲) .

په‌رومردگاری بخوات ، نه‌وا سوینده‌که‌ی به جیْ نه‌هینیْ (یا خود نه‌ونده چاکه‌کاره همرگیز سوینده‌که‌ی ناشکینیْ)، له‌وانه براء ی کورپی مالک .^۱

" چه‌ند هه‌لویستیکی پال‌ه‌وانانه‌ی ده‌ستی ئیسلام "

له‌سه‌رده‌می جیْ نشینایه‌تی پی‌شه‌وا (ابوبکری صدیق) دا (ﷺ) نه‌وه‌ی ویستی له ئیسلام هه‌لگه‌پایه‌وه و فیتنه و ئاژاوه‌ سه‌ری کی‌شاو وه‌ک لافاوی پاپیچکرا و که‌وته بزوتن به نامانجی سه‌رینه‌وه‌ی شوین‌ه‌وار و مه‌شخه‌لی نه‌م ئایینه‌ پی‌روژه ، بویه نه‌بویه‌کر له دژیان پاپه‌پی و چه‌ند لیوایه‌کی پیکه‌وه نا و به پشت به‌ستن به‌خوا‌ی تاک و ته‌نها ، ئاژاوه‌که‌ی دامرکانده‌وه و فره‌مانی خوا‌ه‌ته‌دی و ئاشکرا بوو ... جا با بیْ باوه‌رانی‌ش به‌مه‌ دل‌گران بن ...

به‌و جو‌ره‌ پوودا‌وی یمامه) پرو‌ی دا له نیوان موس‌لمانان و سوپای (موس‌لیمه‌ی دروژن) و یه‌کیْ بوو له‌و جه‌نگانه‌ی له نیوان سه‌ربازانی خوا و سه‌ر بازانی شه‌یتاندا پرو‌ی دا .

له‌م جه‌نگه‌دا (براء ی کورپی مالک) جوانترین هه‌لویستی له ژبانی ئومه‌ته‌که‌ی و نه‌ته‌وه‌که‌یدا نووسیه‌وه .

له (انس) وه ، ده‌لیت / پوژنی (یمامه) ، خال‌دی کورپی ولید به (براء ی) فره‌موو: هه‌ل‌سه‌ نه‌ی (براء) ، ده‌لیت : براء هه‌ل‌ستا و چووه سه‌ر نه‌سه‌په‌که‌ی و ستایشی په‌رومردگاری کرد و ئینجا فره‌مو‌ی :

" نه‌ی نه‌هالی مه‌دینه ، نه‌م‌پو مه‌دینه بو ئیوه‌ نیه ، به‌ل‌کو ته‌نها خوا‌ی تاک و به‌ه‌شت بو ئیوه‌یه " . ئینجا چه‌کی هه‌ل‌گرت و چه‌ل‌کیش به‌ دوایدا چه‌که‌کانیان هه‌ل‌گرت. به‌و جو‌ره‌ نه‌ه‌لی (یمامه) شکستیان خوارد . له‌ویْ (براء) (ﷺ) گه‌یشته به (محکم ی

^۱ - حسن صحیح / ترمزی دهره‌یتانی کردووه (۲۸۵۳) و ده‌فه‌رمویْ : فه‌مه‌ی (حسن) ی (صحیح) ه .
(ته‌رنا‌نو‌ط) یش ته‌م رایه‌ی هه‌یه .

یهامه) ی سهر کرده ی سوپای موسه یلمه و شمشیرکی لیدا و کوشتی و شمشیره کی (محکم) ی هه لگرت و شهر ی پی کرد هه تا له ت بوو .^۱

ئین اسحاق ، ده لیت : موسلمانان هیرشیان برده سهر بی باومران تا په نایان پی بردنه ناو باخچه که که موسه یلمه ی دوژمنی خوی تیا بوو ، براء وتی : موسلمانان بمخه نه سهر شانتان ، نه وانیش بهرزیان کرده و تاوه کو خوی گه یانده سهر دیواره که و به سهریدا سهر که وت و خوی هه لواسی و له وی به سهر باخچه که و به رده وام شهر ی له گه ل ده کردن تاوه کو به روی موسلمانان کاندا کردیه و و چوونه ژوره و بویان و خوی پهره دگار موسه یلمه ی دا به کوشت .^۲

له ریوایه تیکدا هاتوه ، براو له سهر قه لغانیک دانیشتووه و وتویه تی : بهر مه کانتان بهرزم که نه و و بمگه نه لایان ، نه وانیش بهر مه کانیان بهرزیان کرده و ته و و خستویانه ته پشت دهر گاکه و .. دواپی زانی یان له وی ده که سی له بی باومران کوشتووه .^۳

به م شیویه جهنگه که به سهر که وتنیکی گه وری موسلمانان کوتایی پی هات ، به لام سهر مرای ئه و هه موو پالنه وانیتی و تیکوشانه ی براو له م جهنگه دا و خوخته بهر مه ترسی له پیناو بهر ده ست هیئانی شهر فی شه هاده دا ، که چی له م شهر ده شه هیدی بهر نیسب نه بوو ﴿ لِكُلِّ اَحَلِّ كِتَابٌ ﴾ سورة الرعد ، آیه (۳۸) .

له گه ل نه مه شدا دنیا بوو که خوی پهره دگار بی بهشی ناکات له و پیزه گه وری ئه و شانازی یه بی وینه یه ، بهر استی خودا ئه و که سانه بی ئومید ناکات که لیی ده پارینه و و داوای لی ده که ن .

^۱ - بروانه : حياة الصحابة (۲ / ۱۲۷) .

^۲ - بروانه : الاستيعاب (ابن عبد البر) (۱ / ۱۳۸) .

^۳ - بهیه قی ریوایه تی کردوه . اسناده کی (مرسل) . بروانه پیراویزی (حياة الصحابة) (۲ / ۱۲۸) .

له ئه نه سه وه ، ده لیت : چووم بۆ لای براو ده بینم که وانه که ی ده لاوانده وه پیم
وت : تاکه ی ئهم کاره ئه کهیت ؟ وتی : تو وانه زانی من له سه ر جیگا ئه مر م ؟ سویند
به خوا نه وه دو ئه وه نده م کوشتوو ه .^۱

پوژان تیپه رین و کوشتاریکی توند له نیوان موسلمانان و فارسه کاندایه جهنگی "
تستهر " دا پرووده دات ، له وی له کاتی گهرمی و کلپه سه ندنی کوشتار و خستنه کاری
ئه وپه ری توانا و هیژ له لایه ن دوژمنانه وه و له بارو دۆخیکی ته نگاودا (حرج) دا ،
هه ندی له موسلمانان به (براو) یان وت : ئه ی (براو) پیغه مبه ری خوا (ﷺ)
فه رموویه تی : " اِنَّكَ لَوْ اَقْسَمْتَ عَلَى اللَّهِ لَا بُرْكَ ، فَأَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ " واته : تو ئه گه ر سویند به
په رومردگار بخویتی (داوای لی بکهیت) وه لامت ده داته وه له بهر ئه وه سویندی له سه ر
بخۆ ...

ئه ویش فه رموی : سویندت پی ئه خوّم ئه ی په رومردگار ، بیانخه یته ژیر چنگمان
پاشان له پردی (سوس) به یه که گه یشتن ، موسلمانان یان تووشی ئه زیه ت کرد . وتیان /
ئه ی براو سویند له سه ر په رومردگات بخۆ ، فه رموی : " ئه ی خوا ی په رومردگار ...
سویندت پی ده خوّم بیانخه یته ژیر چنگمان و بمگه یه نه به پیغه مبه ره که ت ، ئه وه بو
خوا ی گه وه فارسه کانی خسته ژیر دهستی موسلمانان و شکستیان هیئاو (براو) یش
شهید کرا .^۲

له سه ر مهیدانی جهنگ و شه ره فدا ئه م پاله وانه شهید بوو ، زه وی به خوینی
پاکی ئاودرا که له بوئی میسک خوشتی بوو ...

به راستی ئه وه ی تامه زوی بوو به دهستی هیئا و به ئاواتی خو ی گه یشت و
شوینه واری ئاسوده یی له سنگ و پوخساریدا به دی کرا و له ناو ویردانیدا دهنگی ئه م
ئایه تانه ی په رومردگاری ده زنگایه وه : ﴿ ... ثُمَّ قُلُوا أَوْ مَا تَوَلَّوْا كَيْزُفْتَهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ
لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ، كَيْدَحِلَّتْهُمْ مَدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾ سورة الحج آیه (۵۸ - ۵۹)

^۱ - اسناده که ی (صحیح) ه ، تین سه عد له (الطبقات) (۷ / ۱ / ۱۰) ریوایه تی کردروه ، ئه رناو تو سیر
(۱۹۸ / ۱) .

^۲ - بر وانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۱۷ ، ۳۱۸) .

واته : ئەوانەى له پیناوی خوادا کوژران و شهید کران یاخود مردن ، سویند بى بیگومان خوا لەرزق و پۆزی چاک بەهرەمەریان دەکات ، بەراستی خوا ھەر خۆى چاکترین پزق و پۆزی بەخشە . سویند بى خواى گەرە ئەو جوړە کەسانە دەخاتە شوینیکەوہ کە زۆر پى ی پازى و خوشنود دەبن ، بەراستی خوا زانایە (بە ھەول و نیەتتان) و خوگرە (زۆرپەلە ناکات لە تۆلەسەندندا) . .

" ۱۳ - عبدالله بن کوری مسعود (رضی الله عنه) "

" نزدیکترین کس له پیغمبره ی خوا (ﷺ) له پووی

پښموونی و شوین پی هه لگرتنه وه "

ابن مسعود کی ښه ؟

پيشهواي تيگه‌يشتو ،^۱ و زانای ئەم ئوممه‌ته (ابو عبدالرحمن) ی هزی مکی موهاجیری و به‌دری (ښه ، ښه‌کيکه له (السابقين الاولين)^۲ و له نه‌جیبزاده زاناکان . له‌به‌در به‌شدار بووه ، و ه‌م‌ردو ه‌جره‌ته‌که‌ی کردووه ، وه پوژی (ښه‌موک) به‌س‌م‌ر (غنیمه) وه بووه . چاکه و ټاکاری گه‌لیک زوره و زانستی زوری لی و‌ه‌ر‌گ‌یر‌اوه .

پيش چوونی پیغمبره ی خوا (ﷺ) بۆ مالی (ارقم) ، موسلمان بووه ه‌م‌وو جه‌نگه‌کانی بینيوه .. خاوه‌نی نه‌ینی^۳ و هاوه‌لی سه‌رین و سیواک و نه‌عه‌له‌کانی و ه‌م‌روها ده‌ست نو‌یژی پیغمبره ی خوا (ﷺ) بووه له‌سه‌ف‌م‌ردا .

له پووی شوین پی هه‌لگرتن و پښموونیوه به پیغمبره ی خوا (ﷺ) ده‌شوبه‌یتری و که‌سیکی که‌م گوشت و باریکه له بووه و قاچه‌کانیشی ورد و باریک بوون . وه ښه‌کی بووه له‌وانه‌ی باشت‌رین پو‌شاک و خوشت‌رین بو‌نی ه‌ه‌بوو .

داد‌گای کوفه‌و گه‌نجینه ، (بیت المال) ی له‌سه‌رده‌می (عمر) و سه‌رده‌تای سه‌رده‌می جښ‌نشینایه‌تی (عوسمان) یشدا (په‌زای خواي لی بیت) ، گرتووه‌ته ده‌ست ، پاشان چوو ه‌ بۆ (مدینه) و له‌وی سالی (۳۲) ی کوچی وه‌فاتی کردووه و له (بقیع) سپارده کړا له ته‌مه‌نی شه‌ست و نه‌ه‌نده سالی‌دا .^۴

^۱ - ه‌م‌روها (ابن عباس) یش (ﷺ) ه‌م‌روک ئەم به (حبرالامة) ناو‌ترا بوو .

^۲ - السابقين الاولين : نه‌ر هاوه‌له به‌ر‌یزانه‌ن که ه‌م له سه‌رده‌تای پیغمبره‌یه‌تیدا ښمانیان ه‌یتاوه .

^۳ - ه‌م‌روها (حزیفه ی کوری میان) (ﷺ) به خاوه‌نی نه‌ینی پیغمبره ی خوا (ﷺ) به‌ناو بانگ بووه .

^۴ - بروانه م سیر اعلام النبلاء (۶۶۱ /) ، صفة الصفوة (۲۰۸ / ۱) .

"چاکہ نانی"

۱- له (عبدالله ی کوپی عہر) وہ ، دلّیت : پیغمبر خا (ﷺ) فرمویہ تی : " عزوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، ابی بن کعب ، و معاذ بن جبل ن و سام مولى أبي حذیفه "۱
واته : قورٹان له چوار کس و مرگرن ، له ئیبنو مسعود و ثوبی کوپی کہ عب و مه عازی کوپی جبل و سالمی (مولى) ی ئبی حزیفه .

۲- له ئیبنو مسعود وہ ، دفرموی : پیغمبر خا (ﷺ) فرمویہ تی : " اقتدوا بالذین من بعدی من اصحابی ، ابی بکر و عمر ، و اهتدوا بحدی عمار ، و تمسکوا بعهد ابن مسعود "۲
واته : شوینی هاوہ لائم پاش خوم هه لگرن ، له ئبی بهکر و عمر و له سهر پینموی (عمار) برؤن و دست به پهیمانی ابن مسعود به بگرن ...

۳- له عبدالرحمن ی کوپی یهزیده وہ ، دفرموی : هاتین بؤلای حزیفه و پیمان و ت : باسی نزیکتین که سمان له پیغمبر خا وه (ﷺ) بؤ بکه له پوی پینمونی و هه لگرتنی راسته پگاوہ ، تاوه کو ئیمه ش شتی لی و مرگرن و گوی بؤ پاگرتن ، فرموی : نزیکتین که س له و پرووه ئیبنو مسعود ، هه تا له ماله که ی خویدا شهرمان لی دهکات ، هاوہ لانی پیغمبر خايش (ﷺ) زانیویانه که کوپی (نوم عهد) له همووان زیاتر پو له خوايه .۳

۴- له عبدالله ی کوپی مسعود وہ ، نه فرموی : که ئبو بهکر و عمر (ﷺ) مژده ی نهوه یان پیداوہ که پیغمبر خا (ﷺ) فرمویہ تی : " من أحب أن یقرأ القرآن غضا کما انزل فلیقرأه علی قراءة ابن ام عبد "۴

واته : کی حمز نکات قورٹان به پاراوی هر بهو جوړه ی که دابه زیوه بیخوینی با له سهر خویندنه وه (ابنو ام عبد) بیخوینی .

۵- په حمه تی خوات لی بیت ، به راستی تو غولامیکی فی کرایت .

۱- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۵) ، صحیحی (۱۸۲۷) و له هر دوو صحیحی که شدا هاتووه .

۲- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۲) ، ابن ماجه (۹۷) .

۳- صحیح / صحیحی سوننه ته کانی (ترمزی) (۲۹۹۴) .

* صحیح : صحیحی سوننه ته کانی (ابن حابه) (۱۱۴) ، فرموده ی (۲۳۰۱) .

ئەمە سەرەتای ناسینی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بوو لەگەڵ ئیبنو مەسعود دا ، که
جیروکەکە ی بەم جووریە :

له ئیبنو مەسعود ، دەفەرموی / شواینم بۆ (عقبەهێ کوڕی ابی معیط) ئەکرد ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) و ئەبو بەکر بەلامدا تیپەڕین . پیغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموی : " یا غلام هل من لبن ؟ قلت : نعم ، و لكنی مؤمن ، قال : فهل من شاة لم یتر علیه الفحل ؟ " فأتیته بشاة ، فمسح ضرعها ، فترل لبن ، محلب فی اناء ، فشرب ، وسقی أبابکر ، ثم قال للضرع أفلض ، فقلض ."

واته : فەرمووی : ئەی کوپی لاو (غولام) شیرت لا ههیه ؟ وتم : بەلێ ، بەلام من خاوەنی نیم و تەنھا پاسبیروم ، فەرمووی : ئەی هیچ مەریکت لا ههیه ، نیرە ی لێ نەپەییی . منیش مەریکم بۆ هیئا و دەستی پیروزی هیئا بەسەر گوانی مەرکەدا ، شیریی لیۆهات و دايدوشیه ناو جامیک ، ئەو لێ ی خواردەو و بەشی ابوبکریشی دا و پاشان بەگوانەکی فەرمووی بچۆرەو و یەک ، ئەویش چوو و یەک . لای (ئەحمەد) ئەمەش لەسەر رێوايەتەکی ههیه که ابن مسعود ، دەلیت : دواي ئەو هاتم بۆ لای پیغەمبەری خوا (ﷺ) و پیم وت : ئەی پیغەمبەری خوا ، شتیکم لەم وتەیه فیرکە ئەویش دەستی بەسەردا هیئاو فەرمووی : " یرحمک الله انک غلیم معلّم " ١

واته : خوا پەحمت پى بفرمى ، بەرپاستى تو لاويكى فيركراويت
(زيرەكيت) . له پىوايه تىكى دىكه دا هاوو ده لىت : ئيتىر منيش موسلمان بووم و ها تم
بو لاى بىغه مبهرى خوا (ﷺ) .^۲

٦- له عبدالله ى كوپرى مسعوده وه (ﷺ) ، ده فهرموى : كاتى ثايه تى : ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ ۖ﴾ سورة المائدة ، آية ٩٣ . هاته خوار وه ، پیغه مبهرى خوا (ﷺ) یبمى فهرموو : " انت منهم " واته : توله وانیت .

۱- فرموده‌ی (حسن) د، احمد ریویایه‌تی کردوود (۱ / ۳۷۹). زه‌ه‌بیش به هیچ دایناو ده (سیر اعلام النبلاء) (۱ / ۴۶۵).

۲ - احمد دهرهستانی، پو کردورد (۱ / ۴۶۲) .

۳ - مانای تابه‌ته که / هیچ که ناهیک نه لسمر ته‌وانمی که باور بیان هستاوه و کرداره چاکه کانیان نه‌نجامداوه .

^۲ - صحیح : موسلم له (الفضائل) ، (۲۴۵۹) ریوایتی کردووه له بابی (فضائل عبدالله) .

۷- له (ابی الاحوص) هوه ، دهلیت : گویم له (ابا مسعودی بهدری) و (باموسی) بوو کاتی عبدالله ی کورپی مسعود وهفاتی کرد ، بهیهکتریان نهوت : تو بلی ی دوی خوی کهسی وهک خوی به جی هیشتبی ؟ نهوی تر دهیوت : مادهم تو وا دهلیت با پیت بلیم که نهو کهسیکی وابوو کاتی خه لکی ریگیان به نیمه و مانان نه نهو دهو لهتی نهویان دهو و کاتی نیمه له هه لویتست و بونهیه کدا نادیار و ناناماده بووین نهو لهوی بوو .^۱

نووسهر دهلیت : بی گومان جگه له مانه ی باسماں کرد ، چه ندین چاکه و فهرلی دیکه ی ههیه نیمه ش بهر راستی ده مانه ویت زیاتر له سهری برۆین ، چونکه ئیبنو مهسعودیش (ﷺ) بی بهش نه بووه له بوختان و زمان خراب لهم چاخه ماندا له لایه ن کهسانیکه وه که پسپوړن له تهزویر کردنی واتاکان و دان له پرمزه ئیسلامیه کان : ﴿ وَاللّٰهُ مِنْ وَرَآئِهِمْ مُّحِيطٌ ﴾ سورة البروج ، آیه (۲۰) .

واته : (بابزانن) دهسه لاتی خوا له پشتانه وه دوره ی داوون و له دهستی دهرناچن .

" زانستی ئینو مهسعود (ﷺ) "

۱- له (نهبی مسعودی بهدری) هوه ، دهلیت / کهسیک ناناسم که پیغمبره ی خوا (ﷺ) پاش خوی به جی ی هیشتبی زانتر له ئیبنو مهسعود ، له قورئاندا " .^۲

۲- له (مهسروق) هوه ، دهلیت : عبدالله (ﷺ) فهرمووی : سویند به وزاته ی هیچ خوایهک نی یه بیجگه لهو .. هیچ سووره تیگ نی یه دابه زیبیت و من نه مزانیبی له کوئ دابه زیوه ، وه هیچ ئایه تیگ نی یه دابه زیبی و من نه مزانیبی له سهرکی دابه زیوه ، وه نه گهر بزائم کهسیک له من زانا تره به فهرمووده ی خوا (قورئانی پیروژ) ، نهو دهچووم بولای . (بوخاری ریوایه تی کردوه) .

۳- له (ابی وائل) هوه ، له عبدالله وه ده گپ رته وه که چه ند کهسیک باسی خویندنه وه ی (عبدالله) یان ده کرد ، وهک نه وه ی عیبداری بکه ن (پرخنه ی لی بگرن) ، نه ویش

۱- صحیح / مسلم دهرهینانی کردوه (۲۴۶۶) (۲۴۶۳) له (فضائل الصحابة) ، فضائل عبدالله بن مسعود .

۲- صحیح / مسلم له بابی (فضائل الصحابة) (۲۴۶۱) (۱۱۳) دهرهینانی بز کردوه .

فرمووی : به‌راستی هاوه‌لانی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌یانزانی که من له هه‌موویان باشر قورئان ده‌خوینمه‌وه ، پاشان وه‌ک ئه‌وه‌ی په‌شیمان بی له‌مه‌ی که وتی ، فرمووی : به‌لام من باشرینیان نیم .^۱

" لاقی عبدالله له ترازوودا له کیوی ئوحد سه‌نکینتره "

له (علی کوپی ابی تالیب) هوه ، (ﷺ) فرموویه‌ی : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمانی کرد به (ابنو مسعود) تا بچینه سمرداریک داوای شتیکی لی کرد و که چووه سمرداره‌که هاوه‌لان سه‌یری لاقی (عبدالله) یانکرد، له‌به‌ر باریکی و وردیی لاقی ده‌ستیان به پیکه‌نین کرد . پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پیانی فرموو : " ما تضحکون ؟ لرجل عبدالله اتقل فی المیزان يوم القيامة من احد " .^{*}

پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌به‌رده‌م ابن مسعود دا ده‌گری ، عبدالله ده‌فرمووی : - پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمووی که قورئانی به‌سمردا بخوینم منیش وتم ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌ته‌وی من قورئانت به‌سمردا بخوینم له کاتیکدا به‌سمر تو‌دا دابه‌زیوه ؟ فرمووی " اشتبهی أن اسمعه من غیری " واته : حهن ئه‌گه‌م و تامه‌زروم له غه‌یری خوومی بییستم .

منیش سوره‌تی (النسا) م به‌سمردا خوینده‌وه تا گه‌شیتمه : ﴿ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدٌ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۴۱) .

واته : ئینجا ده‌بی حالی ئه‌و خه‌لکه چوون بیت ، کاتی له‌هه‌ر میلله‌تیک شایه‌تیکیان هینا و توشی هینا (ئه‌ی محمد (ﷺ)) به‌شایه‌ت به‌سمر ئه‌و خه‌لکه‌وه .

له‌ویدا ئیدی ئاماژه‌ی بو کردم که به‌سه ... ده‌بینم فرمی‌سک له چاوه‌کانی دیته خواری.^۲

^۱ - پیاوانی جی متمانه‌ن، بخاریش به هاوشیوه‌ی نهم ده‌ره‌ننانی کردووه (۵۰۰۰) ، بروانه په‌روا‌ئیزی سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۷۴) .

^{*} - صحیح احمد ، ده‌ره‌ننه‌ناوه (۱ / ۱۱۴) بروانه (المجموع) (۹ / ۲۸۸) .

^۲ - صحیح : بوخاری و مسلم و ترمزی ربوایه‌تییان کردووه .

" عومهر بهرگری له ئینو مهسعود (ﷺ) دهکات "

له (ئهبی وائل) هوه ، ئینو مهسعود کابرایهکی بینی که رۆبهکهی زۆر شوپ بوو بووهوه پی ی فهرموو : پۆبهکهت بهرز کهرهوه .. ئهویش وتی : ئهی تۆش خۆت پۆبهکهت بهرز کهرهوه ، ئهویش فهرمووی ، بهلام من قاجم عهیبیکه هیه که باریکی یه و من نیمامهتی بۆ خهڵک نهکهم ...

ئهمه به (عمر) گهیشته ، ئهویش دهستی به لیدانی کابرا کردوو ئهيفهرموو : ئهتهوی وهلامی ئینو مهسعود بدهیتهوه ؟^۱

نووسهر دهلیت : پیشهوا (عمر) (ﷺ) ئهم کاره ی بۆ بهرزپاگرتنی زانسته و پیرزگرتن له زانیان کرد ، بهلام له پۆزگاری ئهمرۆدا هندی کهس هه ن سه ربزیوی به سه ر زانیانی ئهم ئوممهتهوه دهکهن ، ئهمانه بهراستی پیوستیان به کهسیکه فیری ئهدهب و نه ریتیان بکات .

" حالی ئینو مهسعود له گه ل قورئاندا "

له (عونى كورى عبدالله) و له عبیدالله ی برایه وه ، دهلیت : ئهوکاته ی چاوهکان لیک ئه نران و خه لکی دهنووستن عبدالله هه لده ساو گویم له دهنکی بوو وه ک دهنکی ههنگ . وه له (زیادی " مهولا " ی ئینو عیاش) هوه ، دهلیت ئینو مهسعود (ﷺ) دهنکیگی زولالی بۆ قورئان خویندن هه بووه .

وه له (زهیدی کوری وهب) هوه ، دهلیت : به چاوی خۆم دوو شوینه و رای په شم به چاوهکانی ئینو مهسعوده وه بینی به هۆی زۆری گریانیه وه ..

" له خوڤوردهیی (تواضع) ئینو مهسعود (ﷺ) "

له (عبدالله) وه ، دهفهرمووی : ئهگهر به تاوانه کانتان بزانیایه و بتزانیایه چهنده گونا بهارم ، ته نها دوو کهس له شوینم نه ئه هات وه خاک به سه رتان دهکردم ، وه من هه ز

^۱ - پیاوانی جی ی متمان : حافظ له (الاصابه) دا دیگرتیمه بۆ (البخوی) ، برهانه پهراویزی سیر (۱/ ۴۹۱)

ئەكەم بە (عبدالله ی كورپی روته)^١ بانگ بكریم، بە لآم خوا له تاكه تاوانیك له تاوانهكانم خوش بیټ ..^٢

وه له قاسمی كورپی عبدالرحمن) هوه ، ئیبنو مهسعود له پارانوهكانیدا ئهیفهرموو : ترساویكم تكای دآلده دهكهم ، تهوبهكاریکم داواى لیخوش بوون ئەكهم ، تامهزرویەك و تۆقیویكم.

" جهادی له پناوی خوادا "

ئینو مسعود هەر له مهككه و کاتی قورئانی ئاشکرا کرد ، جهادی خوئی دهستیكرد ، له (یحیی كورپی عروه) ، له باوکیهوه ، دهگیریتتهوه كه ئیبنو مهسعود یهكهم كهس بوو له مهككهو له مآلی خودا قورئانی ئاشکرا کرد ، پاش پیغه مبهری خوا (ﷺ) و کاتی قورهیش له دانیشتگاكانیادا بوون ، سورهتی (الرحمن علم القرآن) ی خویندهوه ، ئەوانیش ههلسان بۆی و دهستیان به لیسانی کرد .^٣

وه له ههموو جهنگ و (مشاهد) هکاندا نامادهبووه له گهڵ پیغه مبهری خوا (ﷺ) و له چه ندين ههلوئست (موقف) دا به شدار بووه وه (یهرموک) و غهیری ئهویش ، ئهویش بوو له جهنگی به دردا (ئهبو جههل) ی کوشت پاش ئهوهی كورانی (عفراء) لییان دا بوو .

له (ئهبی عبیده) وه ، دهفرموئی : عبدالله فهرمووی : گهیشتمه ئهبو جههل كه فی گرتوویهك بوو خهريك بوو به شمشیرهكهی خهلكی له خوئی دور ئهخستهوه ، وتم : سوپاس بۆ ئهو خوایهی كه سهershوپی كردیت ئهی دوژمنی خوا ، ئهویش وتی / مهگهر زیاتر له پیاویكم كه هۆزهكهی خوئی کوشتووایه .. منیش به شمشیرهكە (لیم دا و دهسیكم پیک ، شمشیرهكهی لیکهوت .. شمشیرهكهم هه لگرت و لیم دا تا ساردم کردهوه (کوشتم) ، پاشان چووم بۆ لای پیغه مبهری خوا (ﷺ) و ههوالهكهم پی دا ...

^١ - روته / تهپاله .

^٢ - حاکم دهرهینانی بز کردوده (٢ / ٢١٦) .

^٣ - بررانه : البداية و النهاية (٥ / ٢٤٦) .

فەرمووی : " والله الذي لا اله الا هو " .. و له گەلمدا هات تاگە یشتینە سەر لاشە ی ئه بو جههل . فەرمووی : " الحمد لله الذي أخرجك ياعبدو الله ، هذا كان فرعون هذه الأمة " ...^١ واته : سوپاس بۆ ئه و خواجه ی که سەر شوێری کردیت ئه ی دوژمنی خوا ، ئانه مه فرعه ونی ئه م ئوومه ته بوو .. به و جوړه ئه و زۆرداره له ژیر پی ی ئینو مهسعود (ﷺ) دا مرد .

" له ئامۆزگاری یه کانی ئینو مهسعود (ﷺ) "

له (عبدالرحمن ی کوپی حجیره) هه ، له باوکیه وه ، له ئبنو مهسعوده وه ، ئه گێڕنه وه کاتی دا ئه نیشته بۆ یادی خوا ئه یفرموو :
" ئیوه له پرهره ی شه و پۆژدا له ناو ته مه نیکی که مکردو و کرده وه یه کی پارێزراودان و مردنیش له پر دیت ، ئه و که سه ی چاکه ی ناشتی ئه وه خه ریکه ئاسوده ی و په زامه ندی ده دوریته وه ، وه ئه وه شی شه پ و خراپه ی ناشتی ئه وه خه ریکه په شیمانی ده دوریته وه .. وه هه موو کشتیاریکیش هه ر وینه ی ئه وه ی ده ست ئه که وێ که ئه نیژی و ئه یروینی ..

هه رگیز که سه ته مه ل پێش ی چاره نووسی ناداته وه ، هه ره که هه یچ پێداگریکیش به ئامانه که ی ناگات به ویستی خوا نه بیته .. خو ئه گه ر چاکه یه کی پی درا ئه وه له لایه ن خوا وه یه ، ئه وه شی له خراپه یه ک پارێزرا ئه وه خوا پاراستوویه تی به راستی پارێزکاران گه وه و سه ردارن و زانیانیش پێشه وان و دانیشته کانیان (مجالسهم) زیاده خیره .^٢
وه له (عونی کوپی عبدالله) وه ، ده لیت : عبدالله فەرمووی : زانست به زویری گێڕانه وه نه ، به لکو زانست له خوا ترسانه .^٣

هه ره وه ها فەرموویه تی / هه ر که سه له ئیوه میوانه ، مال و سامانه که شی سپارده یه ، میوانیش هه ر ده بی پروات و سپارده ش ده بی بدریته وه به خاوه نه که ی .

^١ - پیاوانی جی ی متمانەن / احمد و ابو داوود به کورتی رپوايه تیان کردوه ن بخاریش به هاوشیوه ی دره هیتانی کردوه (٣٩٦٢) .

^٢ - احمد رپوايه تی کردوه . صفة الصفوة (١ / ٢١٥) .

^٣ - پروانه : صفة الصفوة (١ / ٢١٨) .

وه له عبدالرحمن كوپى عبدالله ى كوپى مسعوده وه ، له باوكيه وه دهگيرنه وه ، دهليت : كابرايهك هات بۆ لای ، پى ى وت ئه ى باوكى عبدالرحمن ، چه ند وشه يه كى كورتى پر مانام فير ناكه يت ؟...

عبدالله فهرمووى : هيچ كه سيك مه كه به هاوه لى خوا ، و له گه ل قورئاندا بمينه ره وه ، بۆ هه ر جى يه ك رۆشت و هه ركه سى هه قى پى وتى ئه وه لى ى وه رگه ر با كه سيكى نه ياريش بى وه هه ر كه سيك پوچ و نا هه قى پى وتى ره تى كه ره وه باكه سيكى خوشه ويت و نزيكيش بيت .¹

" هه ر له ئامۆزگارى يه كانى (ﷺ) "

بى گومان پاسترين وته ، فهرمووده ى خوايه ، توندوتول ترين شتيك خوى پيوه راگرى وشه ى (تقوى) يه .. باشترين نه ته وه ، نه ته وه ى ئيبراهيمه ، چاكترين سونده تيش سونده تى (محمد) ه (ﷺ) و باشترين پينموونى پينموونى پيغمبرانه (عليهم السلام) . پيزدارترين گوفتاريش يادى خوايه . باشترين چيروكيش قورئانه ، و باشترين شته كان كوتايى يه كه يه تى خراپترينى شته كان ئه وانه كه هه لبه ستراون ، و شتى كه م و په سال باشته له شتى زور و بى بايه خ ... تاكه نه فسيك بتوانى پزگارى كه يت باشته له ئيماره تيك كه بۆت ئه ژمار نه كريت .. خراپترين كه رانه وه و مه زمه رت ئه وه يه له كاتى سه ره مرگدا بيت . خراپترين په شيما نيش په شيما نى پوژى قيامه ته ، خراپترين گومرايى ئه وه يه دواى دوزينه وه ى رى ى پاست گومراييه وه ، باشترين بى نيازى ، بى نيازى دهروونه .. باشترين تويشوو ته قوايه و باشترين شتيك ، دلنبايى (يهقين) دلخانه .. بى هوشكه ره كان (خمر) كو كه ره وه ى هه موو تاوانه كان ، ئافره تان ته له ى شه يتان ، گه نجيش به شيكه له شيتى ... شيوه ن له زانستى جاهليه ته وه وه رگيراوه ، خه لكانيك هه ن له دواوه نه بى نايه نه نويزى جومعه وه و له دووره وه نه بى يادى خوا ناكه ن ، گه وهره ترين گونا ه دروكردنه و جنبودان به موسلمانان له دين ده رچوونه (فسق) و كوشتنيشى كوفره . حه رام بوونى مالى موسلمان وه ك حه رام بوونى خوينا وايه ..

¹ - بر واته : صفة الصفوة (١ / ٢١٩ ، ٢٢٠) .

ئەوێشی عیقفەتی بوی خوا پی ی دەبەخشی ئەوێ پقی خوێ بخواتەوێ خوا پاداشتی ئەداتەوێ ، ئەوێ لە خەلکی ببوری ، خوا لی ی دەبوری ، ئەوێ لەسەر کارەساتەکان ئارام بگری ، خوا پاداشتی ئەداتەوێ و جیی بۆ پرنەکاتەوێ ، خراپترین خۆراک خواردنی مائی هەتیوێ ، بەختەوێر کەسیکە لە غەیری خوێ ئامۆزگاری وەرگری ، بەدەختیش کەسیکە لە سکی دایکیەوێ بە بەدەختی لە دایک بی .. بەراستی ئەوێ دەروونت قەناعەتی پی ی هیە بەسە بوێ .. مایە هەرکاریک کۆتایی یەکەیتە .. خراپترین ریوایەتکاران ئەوانەن کە بەدرۆ هەوالەکان دەگیرنەوێ . شەرەف مەندترین مردن کوژرانی شەهیدەکانە ، ئەوێ بەلابناسی ئارامی لەسەر ئەگری ، ئەوێشی نەیانناسی نکۆلی لی دەکات ... ئەوێ خوێ بە زل بگری خوانزمی ئەکاتەوێ ، ئەوێشی شوین دنیا بکەوی پی ی ناگاتەوێ ، ئەوێشی گوێرایەلی شەیتان بی ئەوێ سەرپیچکارە بۆ خوا ، ئەوێشی سەرپیچی خوا بکات ، سزا و ئەشکەنجە ی ئەدا .^۱

لە (ابی ایاس البجلي) هە ، دەلیت : گویم لە عبدالله ی کوپی مسعود بوو ، دەیفەرموو : " هەر کەسی بۆ خۆزێل کردن سەربزیوی بکات ، ئەوێ خوا نزمی دەکاتەوێ ، ئەوێشی لەبەر ملکەچی و گویدیژی خودا لە خۆ بووردەیی بنوینی ئەوێ خوا سەری بەرز دەکاتەوێ ، بەراستی فریشتەکان جی دەستیکیان هەیه (لمس) ، شەتانیش جی دەستیکی هەیه ... جی دەستی فریشتەکان بریتیە لە پاهێنان و خوگرتن بە چاکە و بەراست دانانی هەق ، خۆ ئەگەر شتی وەهات بینی لە خۆتدا ، ئەوێ سوپاسی خوای لەسەر بکە ، جی دەستی شەیتانیش خوگرتن و پاهێنانە بە خراپە و بەدرۆ خستەوێ هەق ، خۆ ئەگەر شتیکی واتان بە دی کرد ، پەنا بە خوا بگرن " .^۲

وێ لە (مسیب ی کوپی رافع) هە ، دەلیت : عبدالله ی کوپی مسعود ، فەرمووی : " بەراستی رقم لە پیاویک ئەیتەوێ دەست بە تال بی و نەبەکاریک بۆ دنیای خەریکە و نەبەکاریک بۆ قیامەتی " .^۳

^۱ - برۆانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۶) .

^۲ - برۆانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸) .

^۳ - برۆانە : صفة الصفوة (۱ / ۲۱۷ ، ۲۱۸) .

هەر لەوێوە (ﷺ) دەفەرموی :

" مادەم لە نوێژدايت ، ئەو تۆ لە دەرگای خوداوەند دەدەيت ، ئەوێشە لە دەرگای خوداوەند بەدات ، بۆی دەکاتەو " .^١

هەر ئێبنو مەسعود (ﷺ) دەفەرموی :

" ببنە چاوەگەي زانست و چرای پێنمونی و چەتری ماله کانتان و پووناکی شەوان .. و کەسانیک بن دل زیندوو بەرگ شەر ، کە ببنە ناشنا و ناسیاو و لەلایەن ئەهلی ئاسمانەکان و ئەناسراو و نامۆ لەلای ئەهلی زەوی " .^٢

هەر لە عبدالله وە (ﷺ) :

" سویند بەو زاتەي کە هیچ پەرەستراویکی هەق نی یە جگە لە ئەو ، هیچ شتیک نی یە لەسەر زەوی لەزمان زیاتر پیویستی بەبەند کردنیکی درێژ خایەن بیت " .^٣

هەر لە عبدالله وە (ﷺ) :

" هەر کەس لە ئیوێ توانی گەنجینه کەي لە ئاسماندا هەلگری ، لەوی کەنەمۆرانه دەیخواز و ئەدزان ئەیدزن باوا بکات ، چونکە دلی مروۆ لەگەل گەنجینه کەیدا یە " .^٤
هەر لێیوێوە (ﷺ) :

" کەس لە ئیوێ لە ئاینە کەیدا چاولیگەري کەس نەکات ، بە جوړی ئەگەر کەسی برپوای هیئا ئەمیش باوەر بینیت و ئەگەر بی باوەر بوو (هەلگەریاوە) ئەمیش هەلگەریتەو ، وە ئەگەر هەر چاولیگەریان کرد ، ئەوا شوین پی ی مردوان بگرن ، چونکە زیندوان دوورن لە فیتنەو تاقیکردنەو " .^٥

وە دەفەرمویت :

" لە پوژی دوایدا بەندەي خوا دینن و پی ی دەوتریت : سپاردەکەت بەدە (جی بەجیی کە) ، ئەلێت ، لە کوی بینم ئەي پەرەردگار ؟ خو دنیا پوشتوو و تەواو بوو ،

^١ - برزانه : صفة الصفوة (١ / ١٧ ، ٢١٨) .

^٢ - برزانه : صفة الصفوة (١ / ٢١٨) .

^٣ - برزانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

^٤ - برزانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

^٥ - برزانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

ئینجا دنیا له ناو چالی دۆزه خدا لهو شیوه دا خوئی دهنوینی که ئەم پوژگاریک باوهشی پیدا کرد بوو ، کابرا داده بهزیت و هەلی دهگریت و دهیخاته سهرشانی تا بیهینیتته سهرهوه ، و تا ئەو کاته وا ئەزانی خهریکه دهیگهینیتته سهرهوه ، له سهرشانی دهکویت و ئەمیش بهدوای خویدا فری ی ددهاته دۆزهخهوه بو ههتا هتایی " ١ .
وه دهفرمویت :

" لهو کهسانه مه به که (إمعة) ن ، وتیان (إمعة) چی یه ؟ فرمووی / کهسیکه بلی من له گهل خه لکیدام ، ئەگەر هیدایهت دران ئەوه منیش هیدایهت و مرئه گرم ، ئەگەر گومرا بوون منیش گومرا ئەبم ، ئاگاداربم ، ئیوه دموونی خوتان وا رابینن که ئەگەر خه لکی بی باومر بوون ئەم بی باومر نه بیت " ٢ .

" دیداری پهرهردگار "

پاش ته مه نیکی موباره که عبدالله ی کوپی مه سعود (ﷺ) له ناو ئیسلامدا به سهری برد و هاوبهشی کرد له بنیاتنانی ته لاری ئەم ناینه و پوخاندنی بونیاده پوچ و ناههقهکان ، مردن لی ی هاته پیش ، چونکه ئیدی کاتی ئەوه هاتبوو که بارگهی بیچیتته وه و به قافلهی خوشه ویستانی بگات ...

له سهرمه رگدا پیشهوا (عوسمان) (ﷺ) سهردانی کرد و ئەم وتوێژه له نیوانیاندا ئەنجامدا :

له (ظبیه) وه ، ده لیت : که عبدالله نه خوش کهوت ، عوسمان هات بۆلای و فرمووی : سکالای چی ئەکهیت ؟ فرمووی / گونا هه کانم ، پرسی / ئەه تاهه زووی چی ئەکهیت ؟ فرمووی / بهزهیی پهرهردگارم .. پرسی / پزیشکت بو نه هینم ؟ فرمووی / پزیشک خوئی نه خوشی خستووم . فرمووی / ئەه هیچ شتیکت ناوی ؟ فرمووی پیوستم پی ی نی یه ٢ .

١ - هه مان سه رچاوه .

٢ - بروانه : صفة الصفوة (١ / ٢٢٠ ، ٢٢١) .

٣ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (١ / ٤٩٨) .

پاشان وهسیه تی کرد که - زییری کوپی عوام) نویژی له سهر بکات .. و پوچی
 پاکی بهره و لای پهروردگار و خالق هه لفری تاوه کو له وی له بهه شتدا بهویتیته وه .. :
 ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ، فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾ سورة القمر ، آیه (۵۴ - ۵۵) .
 واته : پاریزگاران و خواناسان بی گومان له ناو باخ و پروبار و تاڤگه کانی
 بهه شتدا ژیا نی پر له بهختیاری و کامهرانی هه میشه یی ده به نه سهر ، له شوینی راست
 و په سهندان له لای خواوهندی به ده سه لات .
 پاشان له بقیع سارده کرا ...
 خوات له گهل بیت گه وره م .. تکام وایه لای په رومردگارت نی مه ش له یاد نه کهیت
 نه ی پیشه و ...

" ۱۴ - عبدالله بن کوری عباس (رضی الله عنه) "

" په بانی * نه م نومنه "

(حبر)^۱ ی میلله تی ئیسلام و زانانی سهرده م و پیښه وای ته فسیر ،
(ابو العباس) (عبدالله ی) کوړی عباسی کوړی عبدالمطلب . ناموزای پیغمبره خوا
(ﷺ) ۵ .

نزیکه ی (۲۰) مانگ هاوړه لایه تی له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) دا به سهر برد .^۲
- له ئینو عباس هوه (ﷺ) ، ده فرموئ / کاتئ پیغمبره خوا (ﷺ) وه فاتئ
کرد من ته مه نم (۱۵) سالان بو ، وه خه ته نه کرا بووم .^۳

" پیغمبره خوا (ﷺ) هوالئ له دایک بوونی ده دات (ﷺ) "

له ئینو عباسه وه ، ده فرموئ : " ئوم فصل ی کچی حارث بوئ گپرامره وتئ :
کاتئ تیپه نه بووم و پیغمبره خوا (ﷺ) له بهر ده م درگا دا بوو فه مروئ : " یا أم
الفضل " وتم : به لئ ، نهئ پیغمبره خوا (ﷺ) فرموئ : " انک حامل بسلام " واته :
کوړئک له سکتدایه .. وتم : چوئن ؟ له کاتیکدا قوره یش په یمانیان به یه کداوه ژنه کانیان
مندالئ نه بئ ، فرموئ : " هو ما اقول لك ، فاذا وضعته فأتین به " فرموئ : هره نه وهئ
پی م وتئ وایه ، جا نه گهر لیئ بووه وه (له دایک بو) بوم بیته . منیش کاتئ له دایک بوو
، هی نام بو پیغمبره خوا (ﷺ) نه ویش ناوی نا (عبدالله) و لیکئ موبار دکی هی نا به
ملاشوویدا و فرموئ : " اذهبي به ، فلتجدنه کيساً " ، فرموئ : " بیبه ، بهراستی نهو
که سیکی زانا و به هره مه ند لیها تووی لی دهر ده چی ..^۴

ده لئ : هاتم بولای عباس و هه واله که م پیډا ، نه ویش زهرده خه نه یه کی کردو
هه لسا و چوو بولای پیغمبره خوا (ﷺ) ، (عباس) (ﷺ) که پیاویکی جوان چاک

* رډبانی : واته خواناس و خدا پرست ، که سیک زور خه ریکئ پرستشئ خدای کهوره بیت .

^۱ - حبر = زاناو پیښه وای ناینی و که سی زور تیگه یشتو ..

^۲ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (۳ / ۳۲۲) .

^۳ - هیشم دهلث / تبعه رانی ربوا یه تی کردوده ، پیاوانی ، پیاوانی (صحیح بن . الجمع به ژماره (۱۵۵۳۴) .

و بالا بہر ز بووہ ... کاتی پیغہ مبر خوا (ﷺ) چاوی پیی کہوت ، ہہلسایہوہ نیو چہوانی ماچ کردو لہلای راستی خوئی دا نیشاند و پاشان فہرمووی : " ہذا عمی ، فمن شاء فليباد بعمہ " فہرمووی : " ئەمە مامی منہ ، کیش لہ ئیوہ حمز ئەکات بابہ مایہوہ بنازی ... عباس (ﷺ) ہندی شتی وت : " وەك ئەوہی تہریق بیئہوہ .

پیغہ مبر خوا (ﷺ) فہرمووی : ولم لا اقول و أنت عمی ، و بقیہ آبائی ، و العم و الد " ... واتہ : جابوچی ئەمہ نہلیم کہ تو مامی منی و باوانی منی ، چونکہ مام لہ جیی باوکہ (یاخود وەك باوکہ).

" چاکہ کانی "

۱- لہ ئینو عہباسہوہ (ﷺ) دہفہرمووی : -

پیغہ مبر خوا (ﷺ) لہ باوہشی گرتم و فہرمووی : " اللهم علمہ الحکمة " ۲ ئەہی پەرور دگار فیری دانایی بکہ ..

۲- وە لہ ئینو عہباسہوہ (ﷺ) فہرموویہتی :

پیغہ مبر خوا (ﷺ) لہ مائی (میمونہ) بوو ، منیش شہو ئاوی دہستنویرم بو ئامادہ کرد و دامنا ، دلایت : میمونہ فہرمووی / ئەہی پیغہ مبر خوا (ﷺ) ئەم ئاوی دہستنویرہ عبداللہ ی کوپی عباس بوئی دانایت ، فہرمووی : " اللهم فقہہ فی الدین ، و علمہ التأویل " ۳ .

واتہ : ئەہی خوای پەرور دگار لہ کاروباری ئایین تیگہیشٹووی بکہ و فیری ږاقہ کردنی بکہ .

۳- ئینو مہسعود (ﷺ) دہفہرمووی : باشتین وەرگری قورٹان ئینو عہباسہ ۴ .

۱ - نیننادہکی (حسن) ہ ، تہبہرانی کتیراویہیتہوہ ، ہیشمی دلایت : دانہ پالہکی (حسن) ہ ، الجمع بہ ژمارہ (۱۲۲۱۴) .

۲ - صحیح / سونہتہ کانی (ترمزی) (۳۰۰۴) ... لہ ریوایہ تیکی دیکہ دا ہاتو بہ (... تأویل الکتب) صحیحہ . ابن ماجہ / ۱۳۶ .

۳ - حسن / احمد لہ (المسند) دا ، شیخی (عدوی) دلایت : (حسن) ہ ، (فضائل صحابہ النبی) ۶۵ .

۴ - صحیح : ابن ابی شیبہ کتیراویہیتہوہ ، شہیحی عدوی دلایت : صحیحہ ، فضائل صحابہ النبی ، ۶۵ .

۴- له (مجاهد) هوه ، ددهرموی : کاتې ئیبنو عباس ته فسیری شتیکی بکړایه ، پروناکی یه کم له سهری به دی نه کرد .^۱

۵- له (شقیق) هوه ، دهلی : ئیبنو عباس له وهرزی (حهج) دا بوو ، وتاری دا و به سوورتهی (نور) دهستی پی کرد ، همر شتیکی ده خوینده وه ، به دوایدا ته فسیریشی ده کرد ، شیخیک له (الحی) وتی : پاک و بی گهردی بو خوا ، به راستی هیج وتاریکم نه دیوه له سهری پیاریکه وه دهرچیت و (تورك) یش نه گهر گوئی لی بی پی ی موسلمان ده بی .^۲

- ههروه ها ئیبنو عباس (ﷺ) جوان و پاک و بوخوش بوو .

عطاء ، دهلیت / همر که مانگم له شهوی چوارده دا بدیبایه ، پرووی ئیبنو عباسم بیر ده که و ته وه ..

وه له (عکر مه) وه ، ددهرموی : کاتې ئیبنو عباس به پییه کدا نه پویشته ، نافرمتان له پال دیواره کانه وه نه یانوت ، ناخو نه وه (میسک) بوو تیپه پری یان ئیبنو عباس ؟^۳

" خواستی (عبدالله ی کوری عباس) بو وهرگتنی زانست و پشوو درېری

له ئاست ناره حه تیدا "

- له راستیدا نه م زانسته به ئاسانی وهرناگیریت ، به لکو بو نه وه ی به شیکیت پیشکه ش بکات تو ده بی هه موو خوئی پیشکه ش کهیت .

- همر له وراسپاردانه ش له م باریه وه هاتوون : نارامگر به له سهر پهریشانی و زه لاله تی زانست ، سهر به رزیت پی نه به خشیت ..

^۱ - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له (زوائد الفضائل) دا کیژاویه ته وه ، شیخی (عدوی) دهلیت : (صحیح) هه مان سهرچاوه .

^۲ - صحیح : عبدالله ی کوری احمد له (زوائد الفضائل) دا کیژاویه ته وه ، شیخی (عدوی) دهلیت : (صحیح) هه مان سهرچاوه .

^۳ - بر روانه : سیر النبلاء (۳ / ۳۳۷) .

وه ئيبنو عباس (ﷺ) پيشهنگ بوو بۇ فير خوانى زانست و بلندگو و چرايهك
 بوو بۇ پروناك كردنه وهى پيى ئەوانهى شوين پيى زانايان دهگرن ..
 عبدالله ي كوپى عباس (ﷺ) ، دهفهرموى : كاتى پيغه مبهري خوا (ﷺ)
 وهفاتى كرد ، به پياويك له (انصار) م وت : ههلسه بابچين پرسيار له هاوه لانی
 پيغه مبهري خوا (ﷺ) بكهين ، چونكه ئىستا ئەوان زۆرن ...
 - وتى : بهراستى كهسيكى سهيرى ، ئيبنو عباس ! وا ئەزانى خهك پيويستيان به تو
 ئەبى ، له كاتيكدا ئەم كۆمهله هاوه لانهيان له ناودايه كه ئەيبينيت ؟ ئەو پويشت و منيش
 چووم بهدواى پرسيار كردنى خوّمه وه . فهرمودهيه كم پى دهگهشت له ههر پياويك دههاتم
 بۇ لای كه له قهيلوله دا بوو (سهرخهوى پيش نيومرو) منيش له بهردهم دهرگاكهى
 دائه نيشتم تاوهكو خۇل و خاكم بهسهر كۆ ئەبوويه وه ، پياوهكه ئەهاته دهره وه ، كه بهو
 شيوه منى دهبينى ، دهيووت : ئەي كوپه مامى پيغه مبهري خوا (ﷺ) بۇچى
 كهسيكت نهارد بهدواما كه من بيم بۇلات ؟ منيش دهمووت : حهق وايه من بيم بۇلات و
 پرسيارت لى بكه م ، دهليت : پياوه ئەنصارى يه كه مايه وه و نه مرد ههتا منى بينى
 خهلكى له دهووم كۆ بوونه وه (بۇ وهرگرتنى زانست) ، وتى : " ئەم كوپه له من عاقل
 تره " .^۱

" زانستى ئيبنو عباس (ﷺ) "

له (سعيدى كوپى جبير) وه ، له ئيبنو عباسه وه (ﷺ) ، دهفهرموى : پيشهوا
 (عمر) منى له گهله خۇيدا دهبرده دانشگاكانى شيخانى بهدر ، ههنديكيان وهك ئەوهى پى
 خوش نهبى دهيووت : بۇ ئەمه مان له گهله دا پروبه پروو ئەكه يته وه له كاتيكدا ئيمهش كوپى
 هاوته مەنى ئەومان هيه ؟ عومهريش دهيفهرموو : .. ئەويش يهكيكه له ئيوه (واته زانايان) .
 پوژيكت بانگى ئيبنو عباسى كردوو له گهلهيدا كرديه ژووره وه ، ئەو پوژه تهنها بۇ ئەوهى
 زانستى من نيشانى ئەوان بدات ن منى برده ژووره وه ، فهرمووى : ئيوه چى ئەلين دهربارهى
 ئەم ئايه تهى خواى گهوره : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ؟ سورة النصر ، آيه (۱) .

^۱ - دانه پاله كمى (صحيح) ه / حاكم دهرهينىانى بۇ كردوده (۳ / ۵۳۸) . و دهليت : صحيح و زههه بيش
 هه مان راي هيه .

هه ندىكيان وتيان :-

فرمانمان پى كراوه سوپاسى خوا بكهين و داواى ليخوشبوونى لى بكهين كاتى سهركه وتن بوو بهنسييمان و پرگارييمان هات ، وه هه ندىكى تريان بى دهنگ بوون و هيچيان نهوت ، فرموى : تووش هه مان رات ههيه ، نهى ئيبنو عباس ؟

وتم : نه خير ، فرموى : نهى چى دهلييت ؟ وتم : بهلكو نهوه نهجهل و وادهى پيغه مبرى خوا يه (ﷺ) كه پهروهر دگار پيى فرموى : ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ ، نهوش نيشانهى هاتنى (نهجهل) ي تويه : ﴿ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ، فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴾ سورة النصر ، آيه (۲ - ۳) .

عومر فرموى : منيش ههروك نهوهى لى نهزانم كه تو نهلييت . وه عومر راويژى پى دهكرد له ههركاريكدا لهلاى گرنگ بوايه و نهيفرموى (غص غواص) .^۲ عكرمه ، دهلييت : پيشهوا (على) ، چهند كه سيكى سوتاند كه هه لگهرا بوونهوه له نايى نيسلام ، نه مه گه يشت به ئيبنو عباس ، فرموى :

نهگه من بوومايه ، به ناگر نه مده سوتاندن ، چونكه پيغه مبرى خوا (ﷺ) فرموويه تى :

" لاتعذبوا بعذاب الله " . واته : به سزاو نه شكه نهجهى خودا ، سزاي كه س مه دن ، بهلكو نه مكوشتن ههروك پيغه مبرى خوا (ﷺ) فرموويه تى :
" من بدل دينه فاقتلوه " ههركه س نايىنى خوى گوپى ، بيكوژن " . نه مه گه يشته وه به (على) فرموى : ناي له ئيبنو عباس (وهك مه دحيك) ، بهراستى نهو پوچووه له ناوشته كاندا - له زانستى شته كاندا - .^۳

هه له (عكرمه) وه ، دهلييت : گويم له معاويه بوو پى ي نهوتم مه ولاكهت - واته ئيبنو عباس - سويند بى به خوا زاناترينه له ناو مردوان و زيندواندا .

^۱ - صحيح : بوخارى له (المغازى) (۸ / ۹۹) دههينانى بۆ كردووه . ههروها غهبرى نهویش .

^۲ - (عض غواص) واته نهى نهو كهسهى له نار زانستدا روجويت و مهله دهكهيت ، راي خوتمان نيشانده لمر بابه ته دا .

^۳ - دانه پاله كهى (صحيح) ه ، بوخارى به بى نهو بهشه " فبلغ ذلك ... " رپوايه تى كردووه ، ههروها ابو داوود و غهبرى نهویش .

و له (طاموس) هوه ، دهلیت : " له گهلّ هفتا یان ههشتا کس له شیخه کانی هاوه لای پیغه مبرې خوا (ﷺ) دا دانیشتووم ، که سیان نه بوو پای دژې پای ئینو عباس بیت ، به لکو هر له باسیکدا به یکه دهگیشتن پیاان دهوت : نهویه که تو دهلیتیت ، یان راست نه لیلتیت .^۱

" ریژ و نه دهب (ﷺ) له گهلّ پیغه مبرې خوا (ﷺ) دا "

ئینو عباس (ﷺ) ، دهلیت : له کوتایې شه ویکدا هاتم بولای پیغه مبرې خوا (ﷺ) و له پشتیه وه نویژم کرد ، نهویش دهستی گوتم و پریکیشام تا گه یاندمیه لای قاجی (واته تهنیشت خوی) و کاتی پیغه مبرې خوا (ﷺ) پرووی کرده پرووکه (قبله) چوموه دواوه و پیغه مبرې خوا (ﷺ) نویژه که ی کرد و که لی بوویهوه ، فمرمووی : " ما شأنك اجمعك حرثانی فتخنس ؟ " ، واته : چیته ، بوچی ده تخمه تهنیشت خومهوه ، به لام تو نه چیته وه دواوه ؟ " وتم : نه ی پیغه مبرې خوا (ﷺ) ، مه گمر نه کری که سیک له تهنیشت تووه نویژم بکات ، که پیغه مبرې خوات و خودا نهو ریژه ی به تو به خشیوه ؟ دهلیت : پیغه مبرې خوا (ﷺ) سهرسام بوو (معجب) به قسه کانم و دوعای بول کردم که خودا زیاتر زانست و تیگیشتم پی ببه خشیّت ..^۲

" ترسی له پروه ردگار "

له (ابن ابی ملیکه) هوه ، دهلیت : له گهلّ ئینو عباس له مهککه وه هاوړې بووم تا مه دینه ، کاتی له جی یهک دا نه به زین ، به شیک له شهو هه لده ساو شهو نویژې نه کرد .

ایوب پرسى : خویندنه وه ی چوڼ بوو ؟ وتی : جاریک هم نایه ته ی خویندنه وه : ﴿ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ سورة ق ، آیه (۱۹) .^۱

^۱ - هیثمی دهلیت : تبه رانی کتیرا بیه وه . پیاوانی ، پیاوانی (الصحيح) ن . الجمع (۱۵۵۲۲) .

^۲ - هیثمی دهلیت : احمد کتیرا بیه وه . پیاوانی ، پیاوانی (الصحيح) ن . الجمع (۱۵۵۲۶) .

بهردهوام ئایه ته که هی ئهوتسه وه و له گهل و تنه وه ییدا پرمه ی
گریانی زیاتر ئه بوو .^۲

" کۆبوونه وه ی له گهل (خوارج) هکاندا "

کاتی فیتنه ی (خوارج) هکان سه ری هه لدا عبدالله ی کوپی عباس (ﷺ) چوو بو
لایان و کهوته گفتوگو کردن له گهل یاندا دهرباره ی ئه و بابه تانه ی که کهوتبوونه هه له وه
تیایاندا و چه ند وتویژ و راگوژینه وه یه ک له نیوانیاندا ئه نجامدرا بوه هوی ئه وه ی بیست
هه زاریان قه ناعه ت بکه ن و بچه وه ریزی پی شه وا (علی کوپی ئه بی تالیب) .

" وه فات و مائناوایی "

ئیبنو عباس وه هاژیا ... بهردهوام پوناکی بانگه وازی بلأو ده کرده وه و
دهستوره کانی ئاسمانی پوون ده کرده وه ... و له کۆتایی یه کانی ته مه نیدا بینایی له
دهست دا .

پیغمبهری خواش (ﷺ) هه وائی ئه مه ی دابوو : له (موسای کوپی میسه ره) وه ،
عباس عبدالله ی کوپی نارد بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) بۆ کاریک ، عبدالله پیاویکی
له لای پیغمبهری خوا (ﷺ) بینی ، بۆیه گه راپه وه و هیچی نه وت ، پاش ئه مه عباس
(ﷺ) به پیغمبهری خوا (ﷺ) گه یشت و فهرمووی : کوپه کهم نارد بۆلات ، به لآم
پیاویکی له لات بینی ، له بهر ئه وه نه یقوانی قسه ت له گهل بکات .

- پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " یا عم ! تدری من ذاك الرجل ؟ " ده زانی ئه و
پیاوه کی بوو ، مامه ؟ وتی / نه خیر . فهرمووی :

^۱ - واته : ئه ی نینسان .. ته نگانه ی مردن و نازاره کانی هات ، هاوپی له کهل راستیه کاندا ئه وسای بیت دهوتری : نا
ئه وه ئه و به سه ره هات و رووداوه یه که که خۆت لی لاده دا و په نات لی ده کرت .

^۲ - بره وانه حلیه الاولیاء (۱ / ۳۲۷) .

" ذاك جبريل لقيني ، ولن يموت ابنك حتى يذهب بصره ، و يؤتى علماً " .^١ فهرمووی :
ئەو جبریل بوو هاتبوو بۆلام .. وە کوپه کەت نامری هەتاو هەکو بینایی نەپوات و
زانستییکی باش و مەرنەگرت .
لە سالی (٦٧ یان ٦٨) دا ئیبنو عباس وەفاتای کرد و پوچی پاکای بۆ لای پەروردگاری بەرزبوویەو .

" ئایەتیک لە کاتی مەرگدا "

لە (سعیدی کوپی جبر) هەو ، دەلیت : ئیبنو عباس (لە (طائف) وەفاتای کرد
و ئیمە لەگەڵ جەنازەکیدای بووین ، دیمان بآلئەدیەک کە پیشتر نەبینرا بوو (هاو شیوەی
نەبینرابوو) هات و چوو نە تەبوتەکە و پاشان نەبینرایەو کە لی ی بیتە دەروە ،
ئەو بوو کاتی ئیبنو عباس سپاردەکرا ئەم ئایەتە لە سەر لیواری گۆرەکەو خوینرایەو
کە هەر نەزانرا کۆ بوو خویندییەو :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (٢٨) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (٢٩) وَادْخُلِي جَنَّاتِي ﴾ سورة الفجر ، آية (٢٧ - ٣٠) .^٢

واتە : ئەو خاوەنێدەر و دەروونی پەر لە نارامی ، بگەرێرەو بۆ لای پەروردگارت
کە تۆ لەو رازیت و ئەویش لە تۆ رازێ ، دەبچۆرە پیرزی بەندە چاکە نازدار و
بەرزەکانمەو ، بچۆرە بەهەشتە خوشە رازاوەکەمەو .

پیشەوا (زهبي) دەلیت : ئەمە بابەتییکی متواترە - یەکلەدوای یەکە -^٣
و ئەوان وابوو دەچوون کە ئەم بآلئەدیە زانستی عبداللە بیت (ﷺ) .. وە کاتی ئیبنو
عباس سپاردە کرا (ابن الحنفیه) فهرمووی : ئەمڕۆ پەیبانی ئەم نەتەو یە کۆچی کرد..^٤
لە ژێر خاکی (طائف) دا جەستە ی پوناکی بەباوهر و عەقیدە .. و بۆنخۆشکراو
بە گولوی خوشەو یستی خوا و پیغه مبهەرەکی داپۆشرا ...

^١ - هیشمی دەلیت : تەبەراتی ریاوەتی کردوو بە چەند ئیسنادێک و پیاوانی فهرمودە کە جۆی متمانەن . الجمع
(٢٧٧ / ٩) .

^٢ - هیشمی دەلیت : تەبەراتی گێراویەتیو .. پیاوانی ن پیاوانی (الصحيح) ن الجمع (٩ / ٢٨٥) بە ژمارە (١٥٣٥) .

^٣ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (٣ / ٣٥٨) بەم لەفزه لەوانە یە مەبەستی (چیرۆکی متواتر) بیت .

^٤ - ابن سعد دەرەختانی بۆ کردوو (٢ / ٣٦٨) .

" ۱۵ - نه‌بو د‌رداء (ﷺ) "

" دانای نه‌م نومه‌ته "

ناسنامه‌ی : -

پی‌شه‌وای پ‌ا‌ب‌ه‌ر و دادوم‌ری دیمه‌ش‌ق و هاو‌ه‌لی پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ)
(نه‌بو د‌رداء عویم‌ری کوپ‌ری زی‌دی کوپ‌ری قیس‌ی نه‌نصار‌ی خه‌زه‌ج‌ی) یه و دانای
نومه‌ته و گه‌وره‌ی قور‌ئان خوینه‌کان‌ی دیمه‌ش‌قه ..
سعید‌ی کوپ‌ری عبدالعزیز ، ده‌لیت / نه‌بو د‌رداء پ‌وژ‌ی به‌در موس‌لمان بوو ، پاشان له
جه‌نگ‌ی نوح‌ود به‌ش‌دار‌ی کرد ، نه‌و پ‌وژ‌ه پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمان‌ی پی‌ کرد که نه‌وانه‌ی وان
به‌سه‌ر کی‌وی (نوح‌ود) وه‌ه‌ ب‌گی‌ر‌یت‌ه‌وه دواوه ، نه‌ویش خو‌ی به‌ ته‌ن‌ها هه‌مو‌ویان‌ی گه‌پ‌ان‌ده‌وه.

" چاکه‌کان‌ی "

۱- له (انس) وه‌ه ، پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ) وه‌فات‌ی کرد ، ج‌گه‌ له چوار که‌س نه‌بی
که‌سی تر قور‌ئانی کو‌ نه‌کرده‌وه ، نه‌وانیش (نه‌بو د‌رداء و معاذ و زهید‌ی کوپ‌ری ثابت و
نه‌بو زهید) بوون .
(ارنئووط) ده‌لیت : نه‌و ک‌ورت کردنه‌وه‌یه (قصر) ،
له‌م فه‌رموده‌ دا ش‌ت‌یک‌ی زیاد کراوه نه‌ک پ‌استه‌قینه ، به‌ل‌کو ژماره‌یه‌کی زو‌ری هاو‌ه‌ل‌ان
(ره‌زای خوا‌یان لی بیت) قور‌ئانی پ‌ی‌وژ‌یان له‌به‌ر بووه و (حافظ) ناوی هه‌ندی‌کیان‌ی
هیناوه له (الف‌ت‌ح) دا (۹ / ۴۷ ، ۴۸) .
۲- نیب‌نو عمر ده‌یفه‌رمو‌وی / با‌سی هه‌ردو ژیر و ه‌وش‌مه‌نده‌که‌مان بو‌ ب‌که‌ن ، نه‌وترا کی‌ن
نه‌و دوا‌نه ؟ نه‌یفه‌رمو‌و : معاذ و نه‌بو د‌رداء .

۱- صحیح : بخاری گ‌ی‌راویه‌تیه‌وه (۹ / ۴۷ ، ۴۸) . (أبو زید) یش وتراوه که (ثابت‌ی کوپ‌ری زید) ،
وتراویشه (سعد‌ی کوپ‌ری عبید) .

۲- پروانه / په‌راوی‌زی (سیر اعلام النبلاء) ، (۲ / ۳۳۹) .

۳- پیاوان‌ی ج‌ی متمانه‌ن (ابن سعد) ده‌ره‌تانی بو‌ کردووه (۲ / ۳۵۰) .

" دونيا نهوېستی ئه بو دهر داء (ﷺ) "

ئهبو دهر داء ، دهر فرموی : پیش هاتنی ئیسلام بارزگان بووم ، به لّام دواي ئه وهی ئیسلام دابهزی ، بازرگانی و خوا پهرستیم بهیه که وه کو کرده وه ، بینیم کوئانه وه ، له بهر نه وه وازم له بازرگانی هیئاو خووم دایه خواپهرستی .^۱

" له سهر وتیکی گرنکی پیشهوا (ذهبي) "

پیشهوا ذهبي له سهر ئه م قسه یه ی (ابی دهر داء) (ﷺ) ، ده لّیت : " من ده لّیم باشتر وایه ههردوو بابه ته که له گه لّ (جهاد) دا کو بکری ته وه ، وه ئه مه ی که فهرمووی ریگه ی کو مه لّیکه (له سه له ف و سوفیه ت) ، گومانیش له وه دا نیه که سروشتی که سه کان له مه دا جیا وازه ، هه یانه توانای گریدانی هه ر سى بابه ته که ی هه یه هه ر وه ک پیشهوا (صدیق و عبدالرحمن کوپی عه وف و ابن مبارک) (رهزای خویان لی بیّت) ، وه هه ندی که سی تر ئه م توانایه یان نی یه و ته نها پهرستش ده که نه کیفایه ت . هه می شه له سه ره تا وه توانای کو کرد نه وه ی هه ر سى بابه ته که ی هه یه ، و دواتر توانای نامینی وه هه موو ئه م بو چوونانه گونجاون ، به لّام پیویسته مروّ کو شش بکات بو به ده ست هیئاو له پیئاو مافدانی ژن و منداله کانیدا .^۲

" دیمه نیک له خه باتی ئه بو دهر داء (ﷺ) "

(شریح ی کوپی عبیدی حمص) ده لّیت : کاتی هاوه لّانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) له ئو حود شکشتیان خوارد ، ئه بو دهر داء یه کی بوو له وانیه ی له و پرژه دا بووه سییه ره له دهوری پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، وه کاتی بی باومهران بهراسهري موسلمانانه وه بوون ، پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووی : " اللهم ليس لّهم أن يعلنوا " نه ی په زوهر دگارا نه وان بویان نیه له سه ر ومانه وه بن . ئینجا چه ند که سی ک له هاوه لّان خو یان ته رخا ن کرد بو

^۱ - هیثمی ده لّیت : ته بهرانی کیراویه تیه وه پیاوانیش پیاوانی (الصحیح) ن ، المجمع (۹ / ۳۶۷) .

^۲ - برهانه (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۳۲۸) .

پروبو پروبو یان که (عومیر ابو دمرء) یهکیک بوو له ناویاندا و توانی یان بی باومران له جیگای خویمان وه لانی. و لهو پۆژهدا ئه بو دمرء له تاقیکردنهوهیهکی سهرکه و توودا بوو ، ئه وه بوو پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : " نعم الفارس عومیر " ^۱ بهراستی سوارچاک (عومیر) ه .

" زانستی ئه بو دمرء (ﷺ) "

له (مسروق) هوه ، دهلیت : - بهدوای کاروباری هاوه لانی پیغمبهری خوادا (ﷺ) چووم ، بینیم زانستیان له (عمر و علی و عبدالله و معاذ و ئه بی دمرء و زیده ی کوری ثابت) دا (رهزای خویان لی بیت) براوه ته وه . ^۲

وه له (سعیدی کوری عبدالعزیز) هوه ، له (مسلم ی کوری مشکم) هوه ، دهلیت : ئه بو دمرء پیی وتم : بزانه ئهم دانیشته مان چه ند که سی تیا به . دهلیت : دهگه یشته زیاتر له (۱,۶۰۰) کهس . ده ده قورئانیان ده خویند و پیشپرکییان ئه کرد ، ئه و جا که ئه بو دمرء نویری به یانی ئه نجام دا له گه ل سوننه ته کهیدا و (جزء) یک له قورئانی ده خوینده وه ، هه موو چاویان تی ئه بری و گوئیان له وشه کانی ئه گرت وه (ابن عامر) پیشه نگیان بوو . ^۳

نووسهر دهلیت : بهراستی بانگه واز بو لای خوا به بی بوونی کۆششیکی وه ها و به بی بوونی هیمه تی لهو جوړه ، دهرئه نجامه که ی لادان و بی به ره می یه .. و بهراستی خودا زانست به داپنن له سینه کاندانا باته وه ، به لکو به بردنه وه و کۆچی زانیان دهیباته وه .

^۱ - فهرموده ی (مرسل) ه : ابن لسکر دهره یانی بو کردوه ههروه ها (حاکم) یش له (المستدرک) (۳۳۷/۳) دا .

^۲ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ابن سعد (۲ / ۳۵۱) دهره یانی بو کردوه .

^۳ - ارئووط دهلیت : پیاوانی جی ی متمانن پهره ییزی سیر اعلام النبلاء (۲ / ۳۴۶) .

" چەند وتە و ئامۆزگاری یەك بە ئاوی ئالتون دەنوسریت "

ئەبى دەرداء چەند ئامۆزگارى و وتەيەكى واى ھەيە كەلەسەر لاپەرەكانى دل دەنەخشريئيت . لەوانە : -

۱- فەرموودەى كە دەلييت : چيە ، وا ئەبيستم زاناکانتان ئەرپۆن و نەزانەكانيشتان زانست وەرنا گرن !... زانست وەرگرن ، چونكە زانا و زانستخواز لە پاداشتا ھاوبەشن .

۲- فەرمووى : وەيل بۆ ئەو كەسەى بۆ جاريكيش بوو فير نابى ، وە وەيل بۆ ئەو كەسەى كە ئەزانيت و ، بەلام ھەوت جار كارى پى ناكات .

۳- فەرموودەى : وەھا خواپەرستى بكەن وەك ئەوەى پەروردگار ببينن ، وەخوتان لەپىزى مردوان دابنين ، ھەرەك خوتان لە دوعاى ستم ليكراو بپاريژن .

۴- بزائن كە شتيكى كەم بى نيازت بكات ، باشترە لە شتيكى زۆر كە سەرقالت بكات و گومرات بكات . چاكە و بەخشندەيى لەناو ناچيت .. و خراپەش لە بىرناچيتەو .

۵- دەفەرمووى : سوپاس بۆ ئەو خوايەى كە واى لە دەولەمەندەكان كردوو ، لەكاتى مردندا ئاوات بە ئيمە بخوازن و لەكاتەدا ئيمە ئاواتيان پى نەخوازن .. برا دەولەمەندەكانمان لەگەلماندا دادپەرور نين ، ئەوان ئيمەيان لەسەر ئاينەكەمان خۆش دەويت ، بەلام لەسەر دنيا دوژمنايەتيمان لەگەلدا دەكەن .^۱

۶- دەفەرمووى : ئەى ئەوەى ئادەم بە قاچەكانت ملکہى بۆزەوى بنويئە (واتە بەفیزەو بەسەريدامەرۆ) .. چونكە پاش كەميك ئەبيتە گوپت ، ئەى ئەوەى ئادەم ، بى گومان تۆ پيکھاتويت لە چەند پۆژيک كە بەرپۆشتنى ھەر پۆژيک ، بەشيك لە تۆ دەرپوات ئەى ئەوەى ئادەم ، تۆ ھەر لەو پۆژەوہى لە دايك بوويت بەردەوامى لە روخاندنى تەمەنتدا ..

۷- ھەرەھا ديفەرموو : پەروردگار ، پەنات لى ئەگرم لە پەرت پەرتى دل ، و ترا پەرت پەرتى دل چى يە ؟ فەرمووى : ئەوہيە لەھەر دۆليک ماليک دابنريت .

۸- وە دەيفەرموو : خەلكى گەلایەكى بى درك بوون ، بوونە دركيى بى گەلا ، ئەگەر پەخنەيان لى بگريت ، پەخنەت لى ئەگرن ، وە ئەگەر وازيان لى بينيت ، ئەوان واز لە تۆ

^۱ - ئەم ئامۆزگارى يانەى باسماں كرد لە (سیر اعلام النبلاء) لە بەشى ژيانى دا (ﷺ) وەرمانگرتوو .

ناهیښن . وتیان ، نهی چی بکهین ؟ فهرمووی / شتیځ له (عرض - ناموست) به قهرز بدهپیان بؤ پوژئی که همژار بوویت .

۹- هروده ها وتویه تی : وهیل بؤ ئه و که سانهی پارو پول کو ئه که نه و دهمیان داچه قاندوه و وهک شیت هر ئه و دهبینن که له لای خه لکه و ئه و نابینن که له لای په روه دگار ، ئه گهر بیان توانیا په شهویان به پوژوه ده به سته وه (شهویان ئه خسته سهر پوژ) . وهیل بؤ ئه وانه له لیپرسینه وهیه کی توند و سزایه کی قورس .

۱۰- هر له ووه ده فرموئ : ئه وانه ی زمانیان به یادی خوا ی په روه دگار ته ر و پاراوه ، ئه و به دهم بزهی لیوه وه ده چنه به هه شت .^۱

" بهنده کان چهند سووک و بی نرخن له لای خوا کاتی سهرپیچی ئه کهن "

له (ابن جبیر) وه ، ئه ویش له باوکیه وه ، ده لیت : کاتی (قبرص) پزگار کرا و دیله کان به بهر دهم (ابی دهر داء) دا تیپه ر بوون ، دهستی به گریان کرد ، لیم پرسى : ئا له م پوژده ده گریت که وا خوا ی په روه دگار ئیسلام و ئه هله که ی سهر بهر ز کردوه ؟ فهرمووی : - نهی جبیر ، ده بینى ئه مانه که چهند خاوه ن ده سلا ت و دهر که وتوو بوون ، به لام په روه دگار بینى که سهرپیچی ده کهن ئه مه ی به سهر هینان که ئه یبینیت ، ئای بهنده کان چهند بی نرخن له لای خوا کاتی سهرپیچی ئه کهن .^۲

له راستیدا لادان له پیگه ی راسته قینه ی ئیسلام ، و پوچوون له ناوپیگای گومرایی و سهرپیچی و ئارمزوه کاند ، هو ی به هه لاکه ت چوونی نه ته وه و گه له کانه : ﴿ وَكَأَيُّ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكَرًا ﴾ (۸) فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا (۹) ﴿ سورة الطلاق ، آیه (۸ - ۹) .

وا ته : له سه ده کانی پيشوودا چنده ها شار و شاروچکه یاخی بوون له فه رمانی په روه دگاریان و فرستاده کانی ، ئیمه زور به توندی حسابمان بؤ کردن و سزایه کی توند و پر ئیشمان بؤ پیشه یینان . ئیتر گیروده ی به لای خو یان بوون و ئه و سزایه یان چه شت

^۱ - له صفة الصفوة ئه م ناموژکاریانه مان وه رکرتوه .

^۲ * بروانه : ابن عساکر (۱۳ / ۳۸۹ / ۱) .

که خویان دهست پیشکمری یان بۆ کرد بوو ، سهرئه نجامی کار و کردهوی خه لکی نهو شوینانهش زیانیکی گه وره بوو .

" بهره و لای (الرَفِیقُ الْأَعْلَى) "

پاش بهرئ کردنی ته مه نیک له تیکۆشان به شمشیر و به زمان و به ههر چی خاوهنی بوو ، کاتی ئه وههات ته مه نی کۆتایی بیّت .. له کۆتایی ته مه نیدا له سه ره مه رگدا نه بوو دهرداء دوا یین ئامۆژگاری پیشکەش دهکات ، پیش نه وهی یه که مین هه نگاوی ریگای ئاخیره تی هه لگری .

ئوم دهرداء ده لیت : کاتی نه بو دهرداء که وته سه ره مه رگ ، بهرده وام دهیوت : کی کار بۆ ئه م پۆژهی من نهکات ؟ کی کار بۆ ئه م جیگایه ی من نهکات ؟

و له سه ر زه وی دیمه شق .. پۆحی پاکی به شوین بانگی په ره ده ردا گاریدا بهرز بووه .. تا له وی ئارام بگری : ﴿ وَمَنْ يُطِغِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ۖ ﴾ سورة النساء ، آیه (۶۹) .

ئه مه ش له سالی (۳۲) دا بوو .. (په زای خوا ی لی بیّت) .

" ۱۶ - قهتاره‌ی کوپری نعمان (ﷺ) "

" نه‌میری تیځکوشه "

ناوی : -

قهتاده‌ی کوپری نعمانی کوپری زهیدی کوپری عامره ، نه‌بو عمری نه‌نصاری به‌در یه و یه‌کینکه له هاره‌له نه‌جیب‌زاده‌کان .

له‌گه‌ل (۷۰) که‌سه‌که‌دا ئاماده‌ی (عقبه) بووه . وه‌یه‌کی بووه له تیرهاویرته ناوداره‌کان .. له هه‌ردوو جه‌نگی به‌در و ئو‌خود به‌شداری کردووه و له‌و پوژده‌دا له چاوی درا و گلینه‌ی چاوی هاته‌ده‌ر .. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ده‌ستی موباره‌کی خسته‌یه‌وه جی‌ی خو‌ی و بینایی هی‌نایه‌وه بو‌قه‌تاده و نه‌و چاوه‌ی بووه سه‌لامه‌ترین چاوی .

له (عاصم) ی کوپری عمری کوپری قه‌تاده‌وه ، له باوکیه‌وه نه‌میش له (قتاده‌ی کوپری نعمان) هوه (ﷺ) ، ده‌لێت : پوژێ به‌ر^۱ له چاوی درا و گلینه‌ی به‌سه‌رو ملیدا هاته‌ خواره‌وه ، خه‌لکی ده‌رووبه‌ری ویستیان لی‌ی که‌نه‌وه وتیان : باب‌چین بو‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پای نه‌و وهرگرین (پاویرژی پی‌بکه‌ین) ، هه‌واله‌که‌ درا به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ... نه‌ویش له خو‌ی نزیک کرده‌وه و گلینه‌که‌ی به‌رز کرده‌وه و له جی‌ی خو‌ی دانایه‌وه و نه‌وجا له‌پی ده‌ستی پێ‌دا هی‌ناو فه‌رمووی : " اللهم اکسه‌ جمالا " ، نه‌ی په‌روهر‌دگار جوانی یه‌که‌ بکه‌ به‌به‌ریدا ، نه‌وه بوو کاتێ قه‌تاده (ﷺ) وه‌فاتی کرد ، نه‌و که‌سی که‌ کفنی کرد . نه‌یزانی کام چاوه‌یان بوو که‌ پیکرا بوو .

وه له‌ پێ‌وایه‌تیکی (ته‌به‌رانی) دا هاتووه ،^۲ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی : " اللهم ان قتاده قد وقى نبيك بوجهه ، فاجعلها احسن عينيه و احدهما نظراً " .

فه‌رمووی / نه‌ی په‌روهر‌دگار ، قه‌تاده به‌پرووی خو‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی پاراست ، ده‌سا نه‌و چاوه‌ی بکه‌ره‌ باشت‌ترین و بینات‌رینیان .

^۱ - له‌ پێ‌وایه‌تی (دار قطبی) دا هاتووه که‌ پوژێ (ئو‌خود) وای به‌سه‌ر هاتووه ز و له‌ پێ‌وایه‌تیکی (به‌هقی) دا له‌ (ولائل النبوة) دا هاتووه که‌ پوژێ به‌در توشی نه‌و رووداوه بووه . ارئو‌ط ده‌لێت : پیاوانی جی‌ی متمانن . سیر (۲ / ۳۳۲) .

^۲ - لاوازیه‌کی تێ‌دايه .

ئەو بوو ئەو چاوەی قەتادە (ﷺ) باشتەین بوو دواى پووداوەکە ..
قەتادە بەردەوام ، هاوێی لە گەل مۆسڵماناندا لە خەبات و جیهاد دا بوو ، لە
دەست پیشى ئەمیری مۆسڵمانان (عمرى کوپى خەتاب) دا بوو ، کاتى بەرەو شام بەرێ
کەوتن و یەکی بوو لەو تیرهاوێژانەى بە پەنجەى دەست دەرژمێردان .
ئەم هاوێژە سالى (۲۳) لە مەدینە وەفاتى کردووە پیشەوا (عمرى کوپى
خەتاب) (ﷺ) ئەو پۆژە چوو ناو گۆرەکە یەو و دواتریش نوێژى لەسەر کرد .

" ۱۷ - عامری کوپی فہیرہ (ﷺ) "

" نہو ھاوہ لہی کہ فریشتہ کان سپاردہ بیان کرد "

ھندی جار مروۃ بہ خوا پهرستی و نزیك بوونہوی له پەروەردگاری ، ئەگاتە ریزی فریشتە نزیكەكان و وای لى دیت لەسەرزەوى نامۆ و لە ئاسمانەكاندا ناشنا بیت .. ئەگەر نەخۆش كەوێت ، فریشتەكان سەردانی دەكەن .. و كاتێكیش وەفات دەكات جەنازەكەى بەرپى دەكەن و ھەندى جار بەشداریی شۆردنیشى دەكەن و كفى دەكەن و جار جاریش تابوتەكەى ھەلدەگرن و بەخۆیشیان بە گوپی دەسپێرن !!

بۆچی نا .. مەگەر ئەولیاكانى خوا خاوەنى كەرامات نین !! بۆچی نین ؟ .. ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ سورة يونس ، آية (۶۴) . واتە : ھەر بۆ ئەوانە مژدەى كامەرانى (كە مژدەى قورئان و فەرموودەى ھە لە قیامەتیشدا) مژدەكان دەبنە واقع و بەزىادەوہ دینەدى) ..

" عامری کوپی فہیرہ (ﷺ) كى ھە ؟ "

مەولای پێشەوا ابوبكر (ﷺ) و لە كۆچكەرە پێشینەكانە ، پێشەوا ئەبوبەكر كپى و ئازادى كرد ، پێش ئەوہى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بچیتە مالى ئەرەقى كۆپى ئەبى ئەرەقىم ، عامر موسلمان بوو ، وە بۆ پەشیمان كردنەوہى لە ئاینەكەى ، تووشى ئەشكەنجەى بى باوەرمان بوو ، بەلام ئەو بەسەر ئەو ئەزمون و ئارەحەتیانە دا زال بوو ، و گوێى بە ئازار و ئەشكەنجە ئەدا لە پیناوى پەروەردگاریدا .. پاشان كۆچى كرد لە مەككەوہ بۆمەدینە ..

لەبەدر و ئوحد بەشدار بووہ و پاشان لە رۆژى (بئر معونە) دا شەھید بووہ .. چیرۆكى شەھید بوونیشى بەم جۆرە ھە : -

پیغەمبەرى خوا (ﷺ) چەند كەسێكى ئازاد بۆ لای (بنى سليم) لە ناویاندا (عامرى كۆپى فہیرە) بوو ، لەوى لەلای (بئر معونە) دا عامرى كۆپى طفیل داى بەسەریاندا و كوشتنیان ، (زھرى) دەلیت : پیم گەیشتووہ كە بە دواى لاشەى عامر

کوپی فهیره داگه ران ، به لَام نه یاندیه وه ، ده لَیت : وای ده بینن که فریشته کان سپارده یان کردبیت .^۱

ئبنو اسحاق ده لَیت : هشامی کوپی عروه له باوکیه وه بۆی باسکردم که عامری کوپی طفیل ده یوت : ئه و پیاوه کی بوو کاتی کوژرا ، بینیم له نیوان ئاسمان و زه ویدا بهرزکرایه وه تا دواتر له ئاسمانیشدا دیار نه مابوو ؟ وتیان : عامری کوپی فهیره بووه .^۲
عروه ی کوپی زبیر ده لَیت : وای ده بینن که فریشته کان ناشتبیتیان) ،
(صغه الصفوه / ۱ / ۲۲۶) .

نوسهر ده لَیت : سویند به خوا پزیزکی زۆر گهره یه بۆ ئه وهاوه له کهوا به دهستی ئه و فریشتانه سپارده کراوه که پهروهر دگار وه صفیان دهکات و ده فهرمو ی : ﴿بِأَيِّ سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ سورة عَبَسَ ، آیه (۱۵ - ۱۶) .

^۱ - بروهانه صغه الصفوه (۱ / ۲۲۶) .

^۲ - صحیحه ، بخاری له بابی (المغازی) (۷ / ۴۰۹۳ / فتح) دا ریوایه تی کردووه .

" ۱۸ - بلالی کوپی رباح (ﷺ) "

" له پیناوی خوادا هه میسه خوای به ستبوو بو خبات تا مردن "

بیلالی کوپی رباح ی (مهولا) ی ئه بو به کری صدیق و بانگیژی پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له پیشینه یه که مینه به ریزه کانه له ئیسلامدا ، له وانه ی که له پیناوی خوادا تووشی ئه شکهنجه هاتن . له به در دا ئاماده بوو ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) به ده ستینشانکردن شایه تی چوونه به هه شتی بو داوه .

" چاکه کانی "

۱- له (ابی هریره) وه ، ده فهرمو ی / پیغمبره ی خوا (ﷺ) کاتی نوێژی به یانی به بیلالی فهرموو : (حدثني بأرجى عمل عملته في الإسلام فأني قد سمعت الليلة خشفة نعليك بين يدي الجنة) ، فهرمووی باسی باشتین کاریکم بو بکه که بو ئیسلام ئه نجامت دابی ، چونکه من ئه مشهو گویم له خشپه ی نه عله کانت بوو له ناو به هه شتدا ...

بیلال فهرمووی : هیچ کاریکم ئه نجام نه داوه باشت له وه ی که هه کاتی ده ستنوێژی ته واوم گرتبی له کاتی له کاته کانی شهو یان پوژدا ئه وه هینده ی خوا نوو سیبیتی نوێژم ئه نجام داوه .^۱

۲- وه له (انس) وه ، (ﷺ) ده فهرمو ی : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (بلال سابق الحبشه) .^۲

واته / بیلال پیشی چه به شی یه کانی داوه ته وه ..

۳- عمری کوپی خهتاب (ﷺ) فهرمووی : ئه بو به کر گه وره مانه و هه ره ک گه وره مانی ئازاد کرد - مه به ستی بلال بوو .^۳

^۱ - صحیح : زانا یان یه کران له سه ری (منتفق علیه) .

^۲ - حسن لشواهد ، حاکم ده رهیئانی بو کردووه (۳ / ۲۸۵) شیخی عه دوری ده لیت (حسن لشواهد) .

فضائل الصحابة (۳۱) .

^۳ - صحیح / بخاری .

۴- وه له (عمر) هوه (ﷺ) نهبا سوفیان لهگهڵ چهند كهسيكدا هات بۆ لای (سلمان و صهيب و بلال) فهرموویان : سويند بهخوا شمشيرهكانی خوا جيگای خويان لهگهردنی دوزمنی خوادا نهگرتوه .

دهليّت / ئينجا ابوبكر ، فهرمووی : چۆن ئەمه به گهوره و شيخك له قورهيش دهليّن . ئينجا هات بۆ لای پیغمبري خوا (ﷺ) و ههوالهكهی پي دا ئهويش فهرمووی : (يا ابا بكر لعلك اغضبتهم ، لئن كنت اغضبتهم لقد اغضبت ربك) . فهرمووی : ئەهێ بوبهكر لهوانهيه بهوقسهت تووڤهت كرد بيتن ، خو ئهگهت تووڤهت كرديتتن ، ئەوا خواي خۆت توڤه كردوه .

ئينجا ئهبوبكر (ﷺ) هاتهوه لايان و فهرمووی : برايانه ! بمبورن تووڤهت كردن ؟ وتیان : نهخير ، خوا ليّت خوش بي براگيان .^۱

۵- وه له (ابی هريره) وه ، له پیغمبري خواوه (ﷺ) دهفهرمووی :

(مثل بلال مثل النحلة غدت تأكل من الحلو والمر ثم هو حلو كله)^۲

واته : نموونهی بلال وهك ههنگ وایه كه له تال و شیرين دهخوات و خويشی ههموو شتيکی هه شیرينه .

" بهرگه گرتنی ئەشكهنجه له پیناوی خوادا "

له (ابن مسعود) هوه ، دهليّت : (يهكهمينی ئەوانهی ئيسلاميان ئاشكرا كرد كهوت كهس بوون پیغمبري خوا (ﷺ) و ، ئهبوبهكر ، عمار ، سمیهی دايکی و ، صهيب و بلال و مقداد) (رهزای خويان لی بيت) .

ههچي سهبارهت به پیغمبري خوا (ﷺ) ، ئەوا خوا به هوی ماميهوه پاراستی ، ئهبوبهكریش به هوی تيره و هۆزهكهيهوه پاريزرا ، ئەوانی تر ههمويان بي باوهراڻ بردنيان و بهرگی ئاسنينيان له بهر نهکردن وله بهر خوردا رایان دهگرتن ، ئينجا

^۱ - صحيح / مسلم .

^۲ - دانهپالهكهی (حسن) ه ، هيپمی دهليّت : تهبرانی ريبويهتی کردوه و اسنادهكهی (حسن) ه ، بهژماره (۱۵۶ / ۳۹) .

هەریەکە لەوانە یان شەهیدیان دەکردن یان ناچاریان دەکردن بە پەشیمان بوونەوه ، جگە لە بیلال کە نەفسی خۆی لە پێناوی خوادا بە کەم دەزانی و هەروەک لای قەومەکەشی بێ نرخ بوو ، لەبەر ئەوە بردیان و دایانە دەست منالە وردە و ئەوانیش بە دەوری کێوەکانی مەککە دا دەیان سوپاندەوه .. بەلام بیلال بەردەوام زمانی بە وشەیی ﴿ أَحَدٌ ... أَحَدٌ ﴾ هەو بوو .^١

ئومەییە کۆری خەلەف کە گەورە ی بیلال بوو ، لە کاتی کدا کە قەرچە ی نیوەرژدا دەهات و خۆر گەرم دەبوو ، بیلالی دەتلاندەوه بەسەر ئەو خۆلە ی کە لەبەر هتاو کەدا قەرچە ی دەهات و فەرمانی ئەکرد بەردی گەورەیان ئەخستە سەر سنگی و پێ ی ئەوت هەروا ئەبیت تاوێ کو محمد بەردۆ ئەخەیتەوه لات و عوزەا دەپەرستیت یاخود ئەمریت ، بەلام بیلال بێ دەنگ نەدەبوو لە وتنەوه ی ﴿ أَحَدٌ ... أَحَدٌ ﴾ .

ئێبنو کەسیر دەلێت : (کاتی بانگدان لەمەدینەدا بریار درا ، بیلال لەگەڵ (ابن ام مکتوم) بە نۆرە و لە نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) بانگیان دەدا . جاری ئەم و جاری ئەو . وە بیلال دەنگیککی خۆش و زوڵالی هەبوو هەروەک زمان پاراو بوو .. ئەوەشی کە دەگێرەوه وە گوايه (سین) ی بیلال لە لای خودا (شین) هێچ بنەمایەکی نی یە .. هەروەک لە پۆژی فەتخی مەککەدا لەسەر کەعبە ی پیرۆز بانگی فەرموو .. و کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد بیلال وازی لە بانگدان هێناو .. پاشان بەروە شام بو جیهاد کەوتەری .)^٢

" دابەزینی قورئان دەربارە ی "

لە (سعدی کۆری ابی وەقاص) هەو (ﷺ) ، دەفەرموی : ئێمە شەش کەس بووین لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) بێباوێرمان وتیان : ئەوانە ی وا لەگەڵتن دەرکە ، چونکە ئەوانە کەسانێکن لە شانی ئێمەدانین . شەشە کەسەکەش من و ابن مسعود و بلال و

^١ - حاکم زیوایەتی کردووه (٣ / ٢٨٤) . دەلێت : دانەپالەکی (صحیح) دە زەهەبیش بە صحیح داینارە . (حیاة الصحابہ ، ١ / ٢٢٠) .

^٢ - برۆانە : البدایه و النهایه (٥ / ١٧٨) .

پیاویك له (هذیل) و دوانی تر بووین .. ئیدی خوی پهروردگار ئهم ئایه ته ی دابره زاند : ﴿ ... الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ... ﴾ سورة الأنعام ، آیه (۵۲) .
واته : (ئه ی محمد (ﷺ) نه که هیت ئه وانه دهر بکه هیت (له مزگهوت و کوپری خواناسین) که له به یانیان و ئیواراندا له پهروردگاریان ده پارینه وه ...) تا کو تایی ئایه ته کان .

" سۆزی بیلال (ﷺ) بۆ پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له سعیدی کوپری عبدالعزیز و غهیری ئه ویشه وه ده گپرنه وه که : بیلال دوا ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بۆ هیچ کهس بانگی نه دا به لکو پروی له جیهاد کرد .. ئه بوبه کر (ﷺ) ویستی پیگه ی لی بگریت ، فهرمووی / ئه گهر له بهر خوا منت نازاد کردووه ، ئه و ده ست بهر دارم به .

ده لیت : بیلال له شام مایه وه تا وه کو عمر (ﷺ) هاته .. (جابیه) و موسلمانان داویان له عمر کرد داوا له بیلال بکات بانگیان بۆ بدات ئه ویش داوا ی لی کرد . ئه وه بوو بیلال پوژیک بانگیدا ، له و پوژه دا هی نه ده گریا بوو که پیشتروها نه بینرا بوو بگری .. ئه ویش به هو ی یاد کرد نه وه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، ولید وتی : له و پوژه وه خه لکی شام له جیاتی بیلال خویان بانگیان ده دا !!^۱

بیلال (ﷺ) له شام به خه ریک بوون به خه باته وه مایه وه تا وه کو له تاعونه که ی (عمواس) دا سالی (۱۸) وه فاتی کرد .^۲

سعیدی کوپری عبدالعزیز ده لیت : کاتی بیلال که وته سه ره مه رگ فهرمووی : سبه ی ده گم به خو شه ویستان ، (ﷺ) و ها وه لانی . له ویدا خیزانه که ی وتی : وا وه یلا بۆ من ! بیلالیش وتی : به لام خو شی بۆ من !
به لی ئه ی گه وه ره و سه ره ور (خو شی له خو ت) بۆچی نا ؟ مه گهر مردن بۆ با وه ردار پردیک نی یه که خو شه ویستان به یه ک ده گه یه نیت .

^۱ - ارنووط ده لیت : پیاوانی جی ی متمانه ن ، به لام به بچر بچری هاتوره ، سیر (۱ / ۳۵۷) . وه لیدیش (وه لیدی کوپری مسلم) ه .

^۲ - ابن کثیر ئهم رایه ی په سه ند کردووه / بدایه : (۵ / ۱۷۹) .

" ۱۹ - عبدالله ی کوپری عهمری کوپری حرام (ﷺ) "

" پهرودر دگار به بی پهرده له گهلای ددهوئی !! "

بهراسستی به پریزان .. ئەمە ی دهیخوینینه وه جیگای سهرسو پمانه .. که سیک پهرودر دگار به بی پهرده له گهلای بدوی !! به لām ههر به خویندنه وه ی ئەم فهرموده یه ی زاتی ئیلاهی ئەو سهرسو پمانه مان نامینی که ده فهرمو ی : ﴿ ... وَلَکِنَّ اللّٰهَ یَمُنُّ عَلٰی مَنْ یَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ ... ﴾ سورة ابراهیم ، آیه (۱۱) . واته : به لām خودا خو ی منته ده خاته سهر ههر که سی ذاتی خو ی ویستی له سهری بی له بهنده کانی ...

" ئەم خوشه ویسته ی خوا کی یه ؟ "

عبدالله ی کوپری عهمری کوپری حرامی ئەنصاری یه ، باوکی جابر و یه کیکه له خاوه ن پریزه کانی شهوی عه قبه . له بهر دا به شداری کردوه ، و له ئوحد شهید کراوه .. ئەمەش چیرۆکه که ی بهم جوړیه : -

له جابری کوپری عبدالله وه (ﷺ) ده فهرمو ی : کاتی کۆشتاری ئوحد هاته پیش شهو باوکم هات بۆ لām و فهرمو ی / من ههست ئەکه م لهم جهنگه دا ده کوژیم له گهل یه که مین هاوه له کانی پیغه مبر خوا (ﷺ) ، سویند به خوا پاش خۆم له دوا ی گیانی پیغه مبر خوا (ﷺ) له تو ئازیز ترم نیه ، وه من قهرزیکم به سهره وه یه بۆم جی به جی که و له گهل خوشکه کانت باش بجوئیوه ، ده لیت : که پۆژمان کردوه ، باوکم یه که م شهید بوو له جهنگه که دا و له گهل که سیکی که دا خستمه گو پیک . ئەبینم دلم ناهینی که له کهل که سیکی که دا به یه ک گو پ بسپیرم بۆیه پاش شهش مانگ دهرم هینایه وه ، ده بینم ههروهک ئەو پۆژه یه که خستبووه گو په که وه جگه له گو یچکه ی نه بیټ .^۱

وه له (جابری کوپری عبدالله) وه ، ده لیت : کاتی عبدالله ی کوپری عهمری کوپری حرام پۆژی ئوحد کوژا ، پیغه مبر خوا (ﷺ) پی ی فهرموو :
(یا جابر ! ألا أخبرک ما قال الله عزوجل لأیک ؟) فهرمو ی :

^۱ - حاکم گپراویه تیوه (۳ / ۲۰۳) ده لیت : فهرموده ی (صحیح) له سهر مهرجی (مسلم) .

ئهتهوی، پیت بلیم که خوی پرموردگار چی به باوکت فهرموو؟ وتم! بهلی،
 فهرمووی: (ما کلم الله احداً إلا من وراء حجاب، و کلم أباک کفاحاً^۱، فقال: یا عبدی عن علي أعطک، قال: یارب! تخيبي فأقتل فيک ثانية. قال إنه سبق منی (أهم اليها لایرجعون) قال: یارب فأبلغ من ورائی)^۲

فهرمووی: (خوی گهوره له گهل هیچ کهس قسهی نه کردووه له پشتی پهمردهوه نه بیت، به لام له گهل باوکتدا روبه پرو دواوه و فهرموویتهی، نهی بهنده کهم ئاواته کانتم پی بلی با بیهیتمه دی، نهویش ده لیت پهمردگارم! ئاواتم نهوویه زیندووم که یتهوه تاو مو که پیناوتدا دووباره بکوژیمهوه، فهرمووی: بهراستی نهوه شتی که براوتهوه که (أهم اليها لایرجعون)^۳

ده لیت: نهی پهمردگار! دهی بهوانه ی دوی خوم پابگیه نه.
 پاشان خوی گهوره هم نایه تهی دابه زاند: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا...﴾ سورة آل عمران، آیه (۱۶۹).

واته: وانه زان نهوانه ی له پیناوی خوادا کوژاون، مردوون...
 مهره وه له جابهروه ده لی: باوکیان بو هینام پوژی ئوحد که شیوینرا بوو، نهوه بوو گهیه نه رایه لای پیغه مبر خوا (ﷺ) که جلیکی به سهردا درا بوو، ویستم لایبهرم و دهی خهم، به لام هوزه کهم پینان نه دام، دیسان ههولمدایه وه لایبهرم به سهریه وه، نه مجارهش هوزه کهم پیگیان لی گرتم، ئینجا پیغه مبر خوا (ﷺ) فهرمانی کرد به لابرندی. له و کاته دا گوئی له دهنگی بوو هاواری کرد. فهرمووی: نه مه کی یه وا هاوکار دهکات وتیان، کچی عه مره یان خوشکی عه مره، فهرمووی: (فلم تبکی أو لاتبکی، فمازالت الملائكة تظله بأجنحتها حتى رفع)^۴.

فهرمووی: جا بوچی؟ بگری یان نهگری، نهو بهردهوام فریشته کان به باله کانیان بوونه ته سیبهری تا بهرز کرایه وه.

^۱ - واته: (روبو پرو به بی هیچ پهمردیک یان په یامنیتریک. نه مهش پاش مردنیه تی و پیش مردنی نه بووه.

^۲ - حسن: صحیح ی سونه تهکانی ابن ماجه (۲۲۷۶) ارئوط به (حسن) دایناره. سیر (۱ / ۳۲۸).

^۳ - واته بی کومان که ناکه ریتمهوه ژبانی دنیا.

^۴ - صحیح: بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردووه.

وه شههیدهکان هه لهویدا که شههید کرا بوون سپارده کران .. و کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) هات بو دفن کردنیان فهرمووی : (زملوهم بحراهم ، فأننا شهید علیهم)^۱ فهرمووی : بهبرینهکانیهوه دایانپوشن ، بی گومان که من شایه تم له سهریان . وه (ابن سعد) ، (۵۶۳ / ۳) له جابرهوه ، (پهمزای خوی لی بیت) ده فهرمووی : (کاتی) معاویه (بیره کهی لی دا و فهرمانکرا به دهرمینانی کوژراوه کانی پوژی ئو خودمان ، کاتی دهرمانهینان پاش چل سال جهستهیان نهرم بوو ، چوار پهلیان دهنوشتینرایهوه . ئهمهش مانای ئهوهیه که زهوی لاشهییانی نه خواردوه !! (پهمزای خویان لی بیت) .

^۱ - دانهمپاله کهی (صحیح) ه / ابن سعد دهرهینانی بو کردوه . (۱۰۵ / ۲ / ۳) .

" ۲۰ - عەمری کوپی جموح (ﷺ) "

" پپس لی مه گرن ، به لكو خواي گه وره شهیدی پپس به خشیت "

فهرموده ی پیرۆز ...

کی یه ؟

عەمری کوپی جموح کوپی زهیدی خەزەجی ئەنصاری یه .

ئاماده ی ئوحد بوو ، ئەم کوپانه ی ههیه : معاذ و معوذ و خلاد . که هه موویان ئاماده ی بهدر بوون ، وه عەمری کوپی جموح له گه ل (خلاد) ی کوپی پۆژی ئوحد شهید بوون .

" چۆن موسلمان بوو "

له عکرمه وه ، ده لیت : مصعبی کوپی عمیر هاته مه دینه و خه لکی فیر ده کرد . عەمری کوپی جموح که سیکی ناره لای و وتی : ئەمه چی یه هیناوتانه بۆمان ؟ وتیان : ئەگەر ده تهوی دین بۆ لات و قورئان ده دین به گویتدا تا بزانی چی یه ؟ وتی : باش ، ئینجا چه ند ئایه تیکی سه ره تای سوره تی (یوسف) ی بۆ خوینده وه عەمر وتی : با پاوێژیک له گه ل هۆزه که مدا بکه م .. عەمر گه وه ی (بنی سلمه) بوو .

ئهو جا عەمر چه وه لای مناف (که یه کی بوو له و بتانه ی پپش ئیسلام ده یان په رست) وتی : ئەی مناف ! سویند به خوا ئەزانیت که هۆزه که م غهیری تو یان ناویت ، تو ده لیت چی ؟

ئینجا شمشیره کی له گهردنی (مناف) کرد و پویشیت ، ئه و جا ئه هله که ی هه لسان شمشیره کیان برد ، کاتی عەمر گه راپه وه : وتی : باشه کوا شمشیره که ئەی مناف ؟ هه ی پویشیت ، خو بزنی به بزنی خو ی پارێزگاری له عه و ره تی خو ی ئەکات . سویند به خوا ئەزانم سه به ی خیر له (ابی جعار) دا نا بینم پاشان پیا نی وت : ئەوا من ده رۆم به لای ماله که مه وه ئیوه ش دا وای چاکه له مناف بکه ن . ئینجا پوشت ..

نهوانیش هه لسان بهشکاندن و بهسه گیکى مردارهوه بووه وه بهستیانهوه و
فریاندایه ناو بیریک^۱ نینجا کاتی هاتهوه ، وتی : حالتان چونه ؟ وتیان : باشین .
گه ورهه ، خوی پهره دگار ماله کانمانی له پیسی پاک کردهوه .

وتی : سویند به خوا ئه بینم که پاش خۆم خراپ جینشینیتان کردووم دهرباره ی
(مناف) . وتیان : ئه وه تا ، لی ی پروانه له ناو بیره کهدا ، ئه ویش هات و سهیریکی کرد
پاشان و ناردی به دوی قهومه کهیدا و پی ی وتن : ئایا من هه رپییه که بگرم ئیوه ش
شوینم ده کهون ؟ وتیان : به لی ، تو گه وره مانى ، ئه ویش فهرمووی : ده ی ئه وا من ئیوه
ده کهم به شاهد کهوا من باوهرم هیئا به وه ی بو (محمد ﷺ) دابه زیوه ...

له (ابن المنکر) هوه : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرمووی : ئه ی هۆزی (بنی
سه له مه) کی گه وره تانه ؟^۲

وتیان : باپیرمان (ابن قیس) ، به راستی ئیمه ، چاومان پیایدا هه لئایه ، چونکه
که سیکی چروکه . فهرمووی : (جا چ دهردی که هیه له مه خراپتر ، به لکو گه وره تان خاوه ن
که رهه عه مرى کوپی جموحه .

" دلنایام ده چه به هه شت !! "

واقدی ده لیت : له بهر دا ئاماده نه بوو ، چونکه که سیکی شهل بووه ، به لام کاتی
خه لکی خویان ئاماده کرد بو جهنگی ئوحد و کوپه کانی ریگه یان لی گرت له وه ی به شدار
بیت و وتیان تو که سیکی خوا بیانووی پیداویت که نه جهنگیت .^۳

^۱ - کوپه کانی پیتش خوی موسلمان بوو بوون .

^۲ - فهرموده که : (یابنی سلمه ! من سیدکم ؟) قالوا : الجد بن قیس ، وانا لنبخلة ، قال : (وأي داء
أدوى من البخل ؟ بل سیدکم الجعد الأبيض عمر و بن المجرع) پیارانی فهرموده که جی متمانه ن ، به لام
(مرسل) ده ابونعیم له (اکلة) (۷ / ۳۱۷) کتیراویه تیه وه ههروه ها بوخاری له (الأدب المفرد) دا .

^۳ - خوی گه وره ده فهرمووی : ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَاجِ حَرَجٌ﴾ (سورة نور ، آیه ۶۱)

ئەویش هات بۆ لای پیغهمبری خوا (ﷺ) و سکا لایانی لاکرد فەرمووی :
(لا علیکم أن لا تمعوه ، لعل الله یرزقه الشهادة)^۱ فەرمووی : هیچتان لەسەر ناکهوی ئەگەر
پێگرتی لێ نەکەن ، بەلکو خوا شەهادهتی پێ ببەخشی .

وہ لە پیاوایەتیکی تردا هاتووہ کہ عەمری کوپی جموح بە کوپەکانی دەلیت :
ئێوہ پۆژی بەدر پێگەیی بەهشتتان لێ گرتم ، سویند بە خوا ئەگەرمام ، هەر دەچمە
بەهەشتەوہ!! ئەوہبوو کاتی پۆژی ئوحد هات ، عمر (ﷺ) فەرمووی : جگە لە خەمی
ئەو هیچ خەمیکی ترم نەبوو ، بۆیە داوام کرد ، دەبینم لەبەرەکانی پیشەوہدایە .^۲
پەرۆردگار .. مەمگێرەوہ !

خیزانی عەمر دەلیت : چاوم لێ بوو ، وەک ئەوہی خۆی ئامادە کات بۆ جەنگ
پۆژی ئوحد ، لەبەر خۆیەییوہ دەیوت : ئەی خوای پەرۆردگار مەمگێرەوہ . ئەوہ بوو
خۆی و (خلاد) ی کوپیشی لەو جەنگە کوژران . عەمری کوپی جموح سواری
حوشترەکەیی بوو ، و شمشیرەکەیی بە دەستەوہ و بەزمانیشی لە خودا دەپارایەوہ
کەمنەتی شەهادهتی بەسەردا برێژیت و بە ئاومیدی نەیکەرێتێتەوہ !!

"پەژەرەیک بەرەو ئاسمان"

کاتی کۆمەلی موسلمانان و کۆمەلی بی باوەرمان بە یەک گەیشتن : عەمری کوپی
جموح هات بۆ لای پیغهمبری خوا (ﷺ) و پرسى : ئەی پیغهمبری خوا ! ئایا ئەگەر
من لە پیناوی خوادا (بجەنگم) هەتا دەکوژیم ، ئایا ئەم قەچەم لە بەهەشتدا بە ساغی
پێ ئەکات ؟

پیغهمبری خوا (ﷺ) فەرمووی : بەلێ ، ئەوہ بوو کاتی لە پۆژی ئوحد دا عەمر
لەگەڵ برازاکی و (مەولا) یەکیدا کوژران و پیغهمبری خوا (ﷺ) بەلای لاشەکەیاندا
تێپەری فەرمووی : (کأنی أنظر اليك ثمشی برحلك هذه صحیحة فی الجنة)

^۱ - پیاوانی جیی متمانه : ابن هشام (۲ / ۹۰) .

^۲ - پیاوانی جیی متمانه : بەلام بجر بجره . بروانه پەراویزی سیر أعلام النبلاء (۱ / ۲۵۵) .

فهرمووی : وهك ئەوهی به چاوی خۆم دهبینم و لیت دهرانم كهوا بهو قاقچهتهوه به ساغی له بهههشتدا پێ ئەكهیت .. و پاشان فرمانی كرد ههرسیانیان بخرینهیهك گۆرهوه .^۱ له پیاویهتیکی تردا پۆژی ئوحد پیغمبری خوا (ﷺ) فهرمووی : (قوموا الى حنة عرضها السموات و الارض أعدت للمتقين) .

واته : خۆتان ئامادهكهن بۆ بهههشتیك فراوانی یهكهی هیندهی فراوانی ناسمانهكان و زهوی یه وبۆ تهقواداران ئامادهكراوه . عهریش كه قاقچیکى ئەشهلی ههلسایهوه و وتی : (سۆیند به خوا له بهههشتدا ئەبێ بارگه دانیم - واته لهسهر پشتهی ئەم و لآخهه دانا بهزم له بهههشتدا نهبێ) ئەوهبوو جهنگا ههتاوهكو كوشتیان مالك دهلیت : عهر لهگهڵ (عبدالله ی كوری عهری كوری حرام) دا خراڤه یهك كفن و ههر لهو جییهی جهنگهكهی تیا ئەنجامدا سپارده كرا (ﷺ) .

لهسهردهمی (معاویه) دا بوو كه ئاوهپۆ گۆرهكهی تیك دابوون بۆیه دهریان هینان و جییهكه یانیان گۆپی ، بینیان هیچ نهگۆرأبوون وهك ئەوهی دوینی مرد بیتن ، یهکیکیان كه بریندار كرا بوو دهستی خستبووه سهر برینهكهی و بهو جوړه شهید بوو بوو ، بۆیه ههر بهو جوړه دفنیان كردبوو ، وه ئەو پۆژهی دهریان هینايهوه تاوهكو جیگهكهی بگۆرن ، دهستیان لابرد لهسهر برینهكهی و پاشان بهریان دا وهك خوی گهرايهوه سهر برینهكهی ، له كاتیكدا نیوانی پۆژی ئوحد و ئەو پۆژه (٤٦) سال بوو .^۲

بهو جوړه شهادهتی كرده پهیژهیهك بهرهو ئاسمان (بهزای خوای لی بیت) .

^۱ - دانەپالەكهی (حسن) ه / احمد دهرهینانی بۆ كردوه (٥ / ٢٩٩) (حافظ ییش له (الفتح) دا به (حسن) دایناره (٣ / ١٧٣) .

^۲ - صحیح : (ابن سعد) به درێژ تر لهمه دهرهینانی بۆ كردوه ، حافظ دهلیت : له (الفتح) دا كه (صحیح) ه ، (٣ / ١٧٣) .

" ۲۱ - نه بو دوجانه (ﷺ) "

" خاوه نسی سه روپیچس مهرگ "

کی ښه ؟

ئو پالوانه شیر ناسا ښه که به (ابو دوجانه) به ناولانگه ناوی (سماکی کوپی
خمرشهی کوپی زهیدی ساعدی) ښه .

له بدر و نوحود دا به شدار بووه له جهنگی نوحود دا له گهل پیغمبري خوا (ﷺ)
مایه وه و بهیعتی دایه له سمر مردن ، وه پوژی (ښه مامه) کوژا . ښه کی بوو لهوانه
به شداریان له کوشتنی موسیله مهی دروژندا کرد .

نهم پالوانه مان به وه له هارولانی تر جیا نه کریتته وه که ریگه ښه کی تاک و تایبه تی
هه بوو له شه پ کردندا ، ئو له پوژی جهنگدا .. وها ده بینرا که سمر و پیچیکی سووری
له سمری ده پیچا وهک دروشمیک بو نازایه تی و له پوشتنیدا فه خر و شانازی نه کرد وهک
نه وهی گالته ی به باتل و نه هه له که ی بیت .. و شمشیره که ی به رن ده کرده وه وهک
مه شخه لیکی ناگرین .. و هر که له ملی (گهر دنی) بی باوه ریکی دها ، به راست و
چه پیدا پووی و هره گپرا و وهک شیر هاواری ده کرد : " من نه بو دوجانه م "

پیغمبري خوا (ﷺ) دهر باره ی پی و پوشتنی نه بو دوجانه فرموی :

(إِنَّمَا لِمَنْ يَعْصِي اللَّهَ وَرَسُولَهُ الْآلَا فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْضِعِ)^۱

واته : نهم پی و پوشتنه خوا و پیغمبره که ی (ﷺ) رقیان لی ښه بیتته وه ،
مه گهر له جوړه جیگایانه دا نه بیت - واته مه گهر له کاتی جهنگ و پووه پروونه وه
له گهل بی باوه راندا .

^۱ - هیثمی له (المجمع) دا (۶ / ۱۰۹) باسی کردووه و گپراو ښه تیه وه بو طبرانی و ده لیت : که سانیکي تیا به که

نه مناسین .

" ئه بو دجانه (ﷺ) به شمشیری پیغه مبهري خوا (ﷺ) شهر ده کات "

(انس) ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) پوژي ئو خود فهرمووی : (من يأخذ منی هذا ؟) کی ئەم شمشیرم هه لده گری ؟ هه موو ده ستیان دریژ کردوو هه رکه س ده یوت : من ، من ، فهرمووی : (فمن يأخذ به ؟) فهرمووی : ئەی کی مافی خوئی پیده دات کاتی هه لی ده گری ؟ خه لکه که هه موو کشانه وه . (سماک ی کوپی خرشه ی ئه بو دجانه) وتی : من هه لی ده گرم و مافی خوئی پی ده دم .
ده لیت : هه لی گرت و ده ستی کرد به له ت کردنی (شەق کردنی) سه ری بی باومرمان .^۱

" ئەدهب و ریژ له گه ل شمشیری پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له زییری کوپی عوامه وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) شمشیریکی له پوژي ئو خوددا نیشانی خه لکی دا که کامیان هه لیده گرن و فهرمووی : (من اخذ هذا السيف بحقه ؟) ئه بو دجانه وتی : ئەی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ! من هه لیده گرم و مافی خوئی پی ده دم . ئەبی مافه که ی چی بی ؟ ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) شمشیره که ی پیدا . ئه بو دجانه چوه دهر و منیش شوینی که وتم . هه رکه به لای شتی کدا تیده په ری له ت و په تی ده کرد تاگه یشت به کو مەلی نافرته له بناری چیا که دا و (هند) یان له گه لدا بوو (پيش موسلمان بوونی) .

هند ئەم هونراوه یه ی وت :

نحن بنات طارق نمشي على النمارق
والمسك في المفارق إن تقبلوا نعائق
أوتدبرا نفارق فراق غير وامق

ده لیت : ئه بو دجابه ویستی بیکوژیت ، هند هاواری کرد له پروی بیابانه که وه ، به لام که س وه لامی نه دایه وه ، ئەویش وازی لی هینا ، به ئه بو دجانه م وت : هه موو کاره کانتم بینی و پیان سه رسام بووم (موعجیب بووم) ئەوه نه بی بوچی ئەو نافرته ته نه کوشت ؟

^۱ - صحیح : مسلم گێراوه تی هه (۲۴۷۰) .

دهلئیت : ناخر ئه هاواری کرد و کهس وه لای نه دایه وه ، منیش حهزم نه کرد و به شمشیره پیغمبر خا (ﷺ) بدهم له نافرمانی که هیچ پشت و پهناهی نه بوو^۱
نووسه دهلئیت :

سویند به خوا نا ئه مهیه پیاوه تی له بهرترین پلیدا .. نیت ده جال و درۆنه کانی
سهردم چی دهلئیت بهم ههلوستانه ؟ نهوانی خراپه دهلئیت له سهردم ئیسلام ؟ کوا ئه
بنه ما پیروانه له لای دۆرمانی خوا ، که سنووری پیروزی یه کانیان شکاندوه و
ناموسی نافرمان و موسلمانان هه تک کردوه و ورگی نافرمانی دووگیانان
هه لپیه ؟! سکا لمان هه بۆ لای خویه ..

پۆزانی ئه تیکۆشهره تی نه پهرین بهی ئه وهی هیچ کۆششیک وه لانیته له پیناوی سهرخستنی
ئیسلام و سهردم کردنی ئه هله کیدا و له هه موو غه زایه کدا به دواي شه هادتا بوو ، و ئه و په پری
ئاواتی بوو که له لای پهروهردگاری له ناو شه هیداندا ئه ژمار بکریته و تاکه ئامانجی بوو ..

په و په وهی ژیان تیپه پری و جهنگی (یه مامه) هاته پیش و هاوه لانی له
باخچه کیداندا (باخچهی مهرگ) خویان هه شاردا .. وه ئه م پاله وانه ، له کاتی کدا له سهردم
میدانی جهنگه کدا بوو ، له بیر کردنه ودا بوو که چۆن خویان بگه یه ننه باخچه که و ..
ئه هله که ی وه درنن و تووشی سزای شایسته ی خویانان بکه ن ..

وه له قوربانیدانیکی سهردم سوپه نه ردا کۆمه لیک له هاوه لانی خویان کرد به
باخچه کدا ... که پاله وانی ئه م باسه مان یه کی بوو له ناویاندا و قاچی شکا ، به لام وهک
شیر هه لسا یه وه و شمشیره پیروزه که ی بهر ز کردوه .

له سهردم یه ک قاچ شه پری ده کرد !! چ سهردم سوپه مانیک .. ده پوانی .. چاوی کهوت
به مسلیمه ی درۆن و وهک حوشتیریکی (اورق)^۲ ده هاته پیش چاوی ... له ولاشه وه
(وه حشی کوری حرب) بکوژی هه مزه (ﷺ) هاته پیشه وه و په که ی بۆ هاویشته ، لی
یدا و له لایه کی دیکه یه وه هاته وه دهره وه ، و هینده ی چاوتروکانیک ئه بوو دجانه بهر وه
(مسلیمه) بۆی دهرچوو ، به شمشیر لی ی دا ، هه رچی (مسلیمه) ی سته مکاره له

^۱ - پیاوانی جی ی متمانن (البزار) رپوایه تی کردوه . الجمع (۶ / ۱۰۹) .

^۲ - وشتریکه رهنگی سپیه کی ره شباهه و گۆشته که ی زۆربه تامه ، به لام کارو رینگه کردنی باش نیه - (معجم

خوینی خویدا ده‌گلا و به‌سزای شایسته‌ی خو‌ی گه‌شت له‌سه‌ر ئه‌و درو‌یه‌ی به‌ده‌م
په‌رومه‌ر دگا‌ره‌وه کرد بو‌وی و خه‌لکی پی گوم‌پا کرد بو‌و .
ئه‌وه بو‌و مو‌سه‌ل‌مانان وه‌ک گ‌یژه‌ لو‌وکه‌ی له‌ناو به‌رخو‌یان کرد به‌ باخچه‌که‌دا ،
له‌سو‌پای مسیلمه‌ نزیکه‌ی (١٠) هه‌زار که‌سیان کوشت ...
له‌مو‌سه‌ل‌مانانیش سه‌دان شه‌هید بو‌ون (هه‌ندی ده‌ل‌ین (٦٠٠) که‌س ده‌بو‌ون) ،
له‌ناو‌یاندا (ابو دجا‌نه) بو‌و (ﷺ)^١ ... و به‌ ئاما‌نجی خو‌ی گه‌یشته‌ .

^١ - ب‌روانه‌ س‌یره‌ی ژیا‌نی (ﷺ) له‌ : الب‌دایه (٥ / ٣١ / ٤٤) س‌یر اعلام النب‌لاء (١ / ٢٤٣ ، ٢٤٦) .

" ۲۲ - مصعبی کوپی عمیر (ﷺ) "

" بانگخوازی به کاریگر و خه باتکاری پشوو دریژ "

بانگ کردن بۆلای ئایینی خوا تهنه چهند نامۆزگاری یهك و تهنه چهند دم‌پرینیک نی یه له زار بیته دهر ، به‌لکو پرۆگرامی ژیانه بۆ كه‌سی بانگخواز .. كه له‌ناو ویزداندا سه‌قامگیر ده‌بیته و شوینه‌واره‌كه‌شی له‌سه‌ر هه‌لس و كه‌وت و جه‌سته‌ی مرقۆف دم‌ده‌كه‌ویت ... وه بانگخوازی په‌ببانی هه‌موو شتیکی بۆ خوی جیهانیان و بی‌هاوتایه .. (مصعب) یش یه‌كێكه له‌م نموونه تاقانه‌یه ...

مصعب کی یه ؟

مصعبی کوپی عمیری عبدمناف ... گه‌وره و شه‌هیدی پیشینه‌ی به‌دری قوره‌یشی یه .. به‌دوای پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) هاته مالی ئه‌رقه‌م و ... ئیسلام بوونی خۆی شارده‌وه ..

وه به‌ نه‌ینی سه‌ردانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ی ده‌کرد ، کاتیکیش پیاان زانی به‌ندیان کرد و به‌ به‌ند کراوی مایه‌وه تاوه‌کو هیج‌ه‌تی یه‌که‌می کرد بۆ حه‌به‌شه .
دواتریش هیج‌ه‌تی دووه‌می کرد .. پیش موسلمان بوونی ، یه‌کی بوو له‌ خوش‌گوزم‌راترین كه‌س له‌ ژیا‌نیدا ، به‌لام كه‌ موسلمان بوو ، وازی له‌ دنیا و خوشی یه‌کانی هینا و بووه زاهد تاوه‌کو پیستی وه‌ك پیستی مار کرژ و نه‌یار بوو .^۱
له‌ عه‌لی کوپی ابی تالیبه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : هاتم بۆ مزگه‌وت له‌وی بووم (مصعبی کوپی عمیر) دم‌كه‌وت كه‌ بورده‌یه‌کی پینه کراوی له‌به‌ردا بوو ، و ئه‌و پیشت‌ر خوش‌گوزم‌راترین لاو و جوان چاک‌ترینیان بوو له‌ مه‌که‌ه ، ئه‌وه بوو کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ها بینیی ، ئه‌و خوش‌گوزم‌رانی و په‌فاهیه‌ته‌ی ئه‌وسای وه‌ بیركه‌وته‌وه ، حالی ئیستاشی بینیی كه‌ تیی‌دایه ... بۆیه فرمیسك له‌ چاوه‌کانی هاته خواره‌وه بۆی .. و پاشان فهرمووی : (أنتم الیوم خیر ، أم إذا غدی احدکم یخفنه من خیر و لحم ؟)

^۱ - بررانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۰۵) .

فەرموۋى : ئىۋە ئەمىرۇ باشن ، يان ئەۋەى كە بە كاسەيەك لە نان و گۆشت پۇژ
بەكەنەۋە ؟

وتمان : ئەۋكاتە باشتەر ئەبۋوین بەشى مانەۋەمان ھەبۋو خوشمان بۇ پەرسىتىش
يەكلايى دەكردەۋە . ئەۋىش فەرموۋى : (بل أنتم اليوم خير ، منكم يومئذ) ' فەرموۋى :
بەلكو ئىۋە ئەمىرۇ باشتەر لەۋ كاتەتان .

" بانگخۋازى بەكارىگەر "

پاش ئەۋەى كۆمەلى پىشتىوانان بەيەتتى يەكەميان دايە پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مصعبى نارد بۇ مەدىنە تاۋەكو قورئانان بۇ بخوينى و
لە دىن تىيان گەيەنىت ، مصعب دەھاتە مائەكانيان و بانگى دەكردن بۇ ئىسلام ،
خەلكىكى زۆر موسلمان بوون و ئىسلاميان لەناۋدا بلاۋ بوويەۋە ، پاشان پەيامىكى نارد
و بۇ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و داۋاى مۇلەتتى لى كرد كە موسلمانان كۆ بكاتەۋە ،
ئەۋىش مۇلەتتى داۋ (مصعب) یش (ﷺ) لە مالى (بنى خيثمة) كۆى كردنەۋە .
پاشان لەگەل ئەۋ (۷۰) كەسەى كەلەگەلىدا بوون لە عەقەبەى دوۋەمدا ، ھاتنە
لاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ماۋەيەكى كەم لە مەككە مايەۋە پاشان پىش پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) چۈۋە مەدىنە و ئەۋ يەكەم كەس بوو كە پىى خستە مەدىنە ..
ۋە لە ئىبنو شەبابەۋە ، دەلىت : كاتى ئەھلى (عەقەبە) بەيەتتىان دايە پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) و گەرەنەۋە لاى ھۆزەكەيان و بەنھىنى بانگيان دەكردن بۇ ئىسلام و قورئانان
بەسەردا دەخويندن (معاذى كورى عفراء) و (رافع ى كوپى مالك) يان نارد بۇ لاى
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و داۋايان كرد كەسىكيان بۇ بنىرئىت لە لايەن خۇيەۋە تا خەلكى
بۇلاى قورئاننى پىرۇز بانگ بكات و تيان : چونكە ئىستىا دۇنيان كە خەلكى شۋىنى
دەكەۋن ، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) یش (مصعب ى كوپى عمير) ى بۇ ناردن ئەۋىش
بەردەۋام بانگى دەكردن و پىنمونى دەكردن بۇ سەر پىگەى پەروەردگار ، ۋە

له سهرده ستي ئهو ، كه م مال هه بوو له مالي نه نصاري يه كاندا كه كه ساني خانه دانيان لى موسلمان نه بوو بيت .

ئهو ه بوو (عمري كوړى جموح) موسلمان بوو بته كاناني تيكشاند ... و موسلمانان بوونه به عيززه ترين كه ساني نه هلى مه دينه ، نه وسا (مصعب) گهرايه وه لاي پيغه مبهري خوا (ﷺ) و به (المقرئ) ناويان دهبرد .

" خه باتكاري ئارامگار "

پوژى فوحد (مصعب) ئالاي موسلماناني بهر زكرد بوه وه ئهو ه بوو كاتى موسلمانان نه وه يان به سهر داهات ، كه هات ، مصعب ئالاكه ي هر به بهرزي هيشته وه ، تا (ئبنو قمينه) لى هاته پيش و له ده ستي راستي داو په راندى (مصعب) يش ده يفهرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ سورة آل عمران ، آية (١٤٤) . و ئالاكه ي به ده ستي چه پي بهر زكرد وه ، (ئبنو قمينه) ي خوانه ناس له وه ده سته شي دا و نه ويشي په راند ، ئهو جا مصعب ئالاكه ي له خوگرت و به هردوو قولى له ئاميزي گرت و نه يفهرموو : ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ ئينجا بو سييه م جار به (پم) لى ي داو شهيدى كرد .

ئبنو سهعد ، ده لیت : عبدالله ي كوړى فضل وتى : كه مصعب كوژرا ، فريشته يه كه له شيوهيدا ئالاكه ي بهر زكرد وه ، پيغه مبهري خوا (ﷺ) له كوتايى پوژدا ده يفهرموو : (تقدم يا مصعب) و مره پيشه وه مصعب فريشته كه ئاورى دايه وه بوى و فهرموو : (مصعب نيم) ئهو كاته پيغه مبهري خوا (ﷺ) زانى كه فريشته يه و خودا بو پشتگيري لى كردنى نارد وويه تى .^٢

وه له پيوايه تى (ابنو هشام) دا هاتوه / كاتى مصعب كوژرا ، پيغه مبهري خوا (ﷺ) ئالاكه ي دا به على كوړى ابوتاليب و كوملئيك له موسلمانان .

^١ - كه سيكه خوئيندنه وهى قورئان فئزى خه لكى بكات .

^٢ - بروانه : صفة الصفوة (١ / ٢٠٦) .

وه له (عبیدی کوپی عمیر) هوه ، ده لیت : کاتی پیغمبری خوا (ﷺ) له
 (نوحود) بوویه وه دای به لای مصعبی کوپی عمیردا به کوژراوی ، ئهم نایه ته ی
 خوینده وه : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۲۳)
 وه له (خباب) هوه ، ده لیت : ئیمه له گهل پیغمبری خوا (ﷺ) له پیناوی
 خوادا کوچمان کرد و پاداشتمان که و ته سمر خوای په رومردگار . ههیه له ئیمه که همر له
 دنیا دا به شیک له پاداشتی خو ی وهرگرت ، ههیشبوو رویشنت و هیچی له پاداشته که ی له
 دنیا دا نه خوارد ، له وانه (مصعب ی کوپی عمیر) بوو که پوژی نوحود شهید کرا ،
 هیچمان نه دیه وه بیکهینه کفنی جگه له بوورده یک که نه گهر بماندایه به سمریدا پنیه کانی
 دمرده که وتن و بماندایه به قاچیدا سمری به دمرده که وت ، تا پیغمبری خوا (ﷺ)
 فرمانی پی کردین که سمری پی داپوشین و بریک له پروه کی (انخر) ^۱ له سمری بنین .

^۱ - صحیح / زانایان کوکن له سمری . (انخر) یش پروه کینکی بۆن خوشه .

" لبقای جعفر به نجاشی له حبه شه "

له (اُم سه له مه) وه ، ده لیت : پاش ئه وهی مه ککه بو ئیمه ته سک بووه وه و هاوه لانی پیغمبری خوا (ﷺ) نه شکه نجه دهر دران و توشی به لاو فیتنه ده هاتن و نهیشیانزانی که پیغمبری خوا (ﷺ) ناتوانیت ئه و نارحه تی و به لایه یان له سه ر هه لگری ، له کاتیکدا ئه و له ژیر پاریزگاری مام و هۆزه کهیدا بوو و به و هویه وه که متر توشی نارحه تی ده بوو ، بویه پیانی فهرموو : (أن بأرض الحبشة ملك لا یظلم أحد عنده ، فاحقوا ببلاده حتی یجعل الله لکم فرجا و مخرجاً) فهرمووی : (له زهوی حبه شه پادشایه کی لی یه ، هه رگیز ستم له هیه که سیك ناکریت له لای ، له بهر ئه وه برۆن بو و لاته که ی ئه و تا ئه و کاته ی خوادرووی خیر ده کاته وه) ئیمه ش به جیاجیا دهرچووین بو لای تا هه موو کو بووینه وه له لای و له وی باشتین مألان خست له لای باشتین هاوسی له حبه شه و له نایینه که مان دلنیا و ئه مین بووین .^۱

له ریوایه تیکی تردا : ...

ئوم و سه له مه ده لیت :

" که گهیشینه حبه شه ، به باشتین دراوسیمان گهیشتین که نجاشی بوو ، به راستی دلنیا بووین له نایینه که مان و خواپهرستی خومانمان ده کرد به بی ئه وه ی نازار بدرین و هیه شتیکی خراپ ببینن .

که ئه مه به قورهش گهیشت دهستیان کرد به پلان دانان که دوو پیاوی به هیز بنیرنه لای نجاشی و چه ند دیاری یه که له شته جوان و ناوازه کانی مه ککه ی بو بینن ، جوانترین ئه و دیاری یانه ی بویان هیئا بوو پیسته بوو ، ئه وه بوو پیسته یکی زوریان له گه ل خویان هه لگرتبوو بو نجاشی و که سیان له (بطارق) (واته : زاناو پاویرکاره نایینی یه کان) ی نجاشی به بی دیاری نه هیشته وه و له گه ل دیاری یه کاندای (عبدالله ی کوپی ئه بی ربیعه) و (عه مری کوپی عاص) یان نارد .

فهرمانیان پی کردن و پییان راگه یانبووون که به هه ریه که له و (بطارق) انه دیاری یه که بدهن پیش ئه وه ی باسی ئه وان لای نجاشی بکه ن و پاشان دیاری یه کانی نجاشی

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / ابن هشان (۱ / ۳۴) ابو نعیم له (الحلیه) (۱ / ۱۲۴) .

پیشکش بکەن و دواى لى بکەن که موسلمانەکانیان بداتەو دەست پيش ئەوێ قسەیان لەگەڵ بکات . (واتە دەیانوسیت بوار بە موسلمانان ئەدات قسەى خۆیان بکەن).
 ١ - ئوم سەلەمە دەلیت :

ئەو بوو ئەو دوانە هاتن و گەیشتن بە نجاشى کە لە لای ئەو لە باشتەین جیگادا بووین و باشتەین هاوسى بوو بۆمان ، وە پيش ئەوێ بيشە لای نجاشى وەك پيشان و ترا بوو ، هېچ كەسيان لە (بطارق) كەنى نجاشى بە بى ديارى نەهيشتەو و بەهەر يەك كيشيان دەوت : چەند غولامى نەزان لە ئيمە بەشەو پەنايان هيناوەتە لای پادشا ، كە لە ئاينى باوبايرانيان هەلگەراو نەتەو و نەيشاتونەتە ناو ئاينەكەى ئيوە ، بەلكو ئاينى تازەيان داھيناو نە ئيمە و نە ئيوە لى ئاگادارن ، وە ئيمە ئىستا لەلايەن پياو ماقولانى ھۆزەكانيانەو نيراوين بۆلای پادشا نجاشى تاوھكو بيانگيريتەو بۆلای ھۆزەكانيان ، لەبەر ئەو ئەگەر قسەمان لەگەڵ پادشا کرد دەربارەيان ئيوە ئامارەى بۆ بکەن كە بيانداتە دەستمان و هېچ قسەيان لەگەڵدا نەكات ، چونكە ئەوان قەوم و كەسەكانيان بەرچاو پونترن بەو نەنگيەى كە ئەوان پى ئەهەلساون .
 ئەوانيش وتیان بى خەم بن .. پاشان ھەردو نيراو ديارى يەكانيان پيشكەشى نەجاشى کرد و ئەویش لى وەرگرتن .

ئەوجا دەستيان کرد بە قسە کردن :

وتیان :- ئەو پادشای بەرپز ، لە راستیدا چەند غولام و نەزانىك لە ئيمە بەشەو پەنايان هيناوەتە ولاتەكەت و وازيان لە ئاينى قەومەكەى خۆيان هيناو و نەشەاتونەتە ناو ئاينەكەى تۆو ، بەلكو ئاينى تازەيان داھيناو كە ئيمەش و ئيوەش نەمانبىستوو . ئىستا پياو ماقولانى قەومى ئەمانە لە باوان و مام و تيرەكانيان ئيمەيان ناردوو بۆ لای بەرپزت ، تاوھكو بيانگيريتەو بۆيان ، چونكە گەورەكانيان بەرچاو پونترن لەمان و زانترن بە و نەنگى يەى هيناويا نەتە پيشان تاوھكو سەرزەنشتيان بکەن .

ئوم سەلەمە ، دەلیت : هېچ شتىك ناخۆشتر نەبوو لە لای عبدالله ى كوبرى ربيعە و عەمرى كوبرى عاص^١ ، لەوێ كە نجاشى گوى بۆ موسلمانان رابگريت ، دەلیت : خيرا

١ - ئەم چیرۆكە پيش موسلمان بونى (عەمرى كوبرى عاص) (ر.ھ.ھ.) .

(بطارق) هكانی دهوری وتیان : راست دهلین گهرم ، قهومهكهیان بهر چاو پوونترن لییان و زاناترن ، بیاندهرهوه دهستیان با بیانبهنهوه ناو ولات و قهومی خویمان .

دهلیت : نجاشی تووره بوو ، پاشان وتی : نا بهخوا نایاندهمه دهستان ، كهسانك نادهمه دهستان كه پهنايان هیناوته ولاتهكه و منیان هلبژاردوه و غهیری منیان هلهنه بژاردوه كه پهناي بۆ بهن ، ههتاوهكو پرسیاریان لی تهكه م دهبراری ته می كه ته م دوانه باسی تهكهن ، تهگهر وا بوون تهوا تهیاندهمه دهستیان و تهیاننیرمهوه بۆ هۆزهكانیان ، تهگهر وایشنه بوون ، ریگه یاناندهم بیانبنهوه و باشتیرن هاوسی یه تی یان دهرهق نیشان نهدهم تا تهو كاته ی لهلام بمیننهوه .

دهلیت : ئینجا ناردی بهدوای هاوهلانی پیغمبهری خوا (ﷺ) كه بینه ناو دانیشتنهكهوه . كاتی په یامبهركه ی نجاشی هات و پی ی راگهیاندن كهوا پادشا داویان دهكات ، كۆ بوونهوه و بهیهكتریان وت : چوینه لای نجشای ، چی پی بلین ؟ نهوانی تریان وتیان : سویند بهخوا ههر تهوه دهلین كه دهیزانین و پیغمبهرمان (ﷺ) فرمانی پی كردوین ، ههرچیش تهبی با بی . كاتی هاتن نجاشی فرمانی كرد بهزانا ئایینی یهكانی كه پهراوهكانیان له دهوری كۆ بكهوه .

" جعفر ئیسلام نمایش دهكات "

نجاشی پرسى : ته م ئاینه چی یه كهوا ی لی كردوون له ئاینی قهومهكهتان بچنه دهرهوه و نه شیهینه ناو ئاینی ئیمه یان ئاینی یهكی له م نهتهوانه ؟ ئوم سهلهمه دهلیت : تهوهی وهلامی نجاشی دایهوه (جعفری كوری ابی تالیب) بوو (ﷺ) .

فرمووی : نهی پاشا ، ئیمه قهومیکی نهزان بووین ، بتمان دهپهرست و مردارهو بوومان دهخوارد و خراپه کاریمان دهكرد و ریگهی رهحمان دهبری و هاوسی یه تیمان نهدهزانی و تهوه مان كه به هیز بوو لاوازهكانمانی دهچهوساندهوه ، ههر لهسهه ته مه بهردهوام بووین تاخوا پیغمبهریکی له خۆمان بۆ ناردین كه نهژادی دناسین و له راستگوویی و نه مینی و پاکی دلنیاين ، بانگی كردین بۆ یهكتاپهرهستی خودا و خۆپاككرندنهوه لهوهی كه خۆمان و باوبا پیرانمان دهمانپهرست لهبر دوو بت و فرمانی پی كردین كه راستگووین و نهمانهت بیاریزین و پهحم بگهیهنین و هاوسی یه تی بهباشی

بکەین و دەست هەلگرین لە حەرام و خوینەرشتن و پێگری کردین لە خراپەکاری و درۆ کردن و خواردنی مالی هەتیوو لە ناموسدانی نافرەتانی بێ تاوان و داوینپاک و فەرمانی پێ کردین کە تەنھا خودا بپەرستین و هاوێلی بۆ دانەنێین و هەروەها فەرمانی پێ کردین بە ئەنجامدانی نوێژو پۆژ و زەکات .

دەلیلت : ئینجا کاروبارەکانی ئیسلامی نیشاندا و دواتر فرموی / ئیمەش باوەرمان پێ هینا و شویینی کەوتین لەسەر ئەوێ کە لە خواوە بۆی نیراوە و دەستمان کرد بە پەرستنی خۆی تاک و بێ هاوتا و ئەوێ حەرام بوو دەستمان لێ هەلگرت و ئەوێ حەلال بوو بە حەللەمان زانی و لەسەری پۆشتین ..

لەسەر ئەمانە ، قەومەکەمان دەستی کرد بە دوژمنایەتی کردن لگەلمان و ئەشکەنجە دانمان و چەندین بەلایان بەسەر داھینان تا لە ئاینەکەمان واز بێنین و بگەرێنەووە سەر بپەرستی و ئەو خراپەکاری یەئەوسا دەمان کرد دەستی پێ بکەینەووە ، ئەووە بوو کە ئیمەیان چەوساندەووە و دەستیان کرد بە سته‌مکردن لیمان و دنیایان بەرووماندا تەسک کردەووە لە پینا و پاشگەز کردنەووەمان لە ئاینەکەمان . ئیمەش ھاتین بۆ ولاتەکەئێ تۆو تۆمان ھەلبژارد بەسەرکەسانی تردا و حەزمان بە پەنا و پالێشتی تۆ کرد ، بەھیوای ئەوێ کە لەلای تۆستەممان لێ نەکریت ، ئەئێ پادشای بەرێز ...

ئوم سەلەمە دەلیلت :

نجاشی پرسى : ھىچىت لەوہ لەلایە کە خودا بە پیغەمبەرکەتاندا نادووئیت ؟

جعفر / بەئێ .

نجاشی / بۆم بخوینە .

دەلیلت : جعفر چەند ئایەتیکی سەرھەتای سورەتێ : ﴿ کەعیص ﴾ ی سورەتێ میریم

ی خویندەووە .

دەلیلت / نجاشی کە گوێ ی لەو چەند ئایەتە بوو دەستی بەگریان کرد ھەتا ریشی تەپ بوو ھەروەک زانا ئاینیەکانیش دەستیان بە گریان کرد ، تا پەرەوہەکانی دەستیان تەپبوو ، پاشان نجاشی پێی وتن : بەراستی ئەمە و ئەوہشی کە بۆ (عیسی) ھاتە خوارەووە ھەردووکیان لە چارایەکەووە سەرچاوەیان گرتوووە . بڕۆن ، سویند بەخوا نایاندەمە دەستان وشتی واناکەم ...

دهلیت :

کاتی له لای نجاشی هاتنه دهر وه عه مری کوپی عاص وتی / سویند به خوا ئه بی سبه نی شتیکی واکهم که ره چه له کیان دهر بیتم .

دهلیت : به لام عبدالله ی کوپی ربیعه که له عمر پاریزگار تر بوو ، وتی : شتی وانکه کیت ، چونکه ئه مانه هیچ نه بیتم کهس و کاریان هیه ، با له ئیمهش لایندا بیت . وتی / سویند به خوا ئه بی پی بلم ئه مانه به (عیسی) ی کوپی مریم دهلین : (بهنده ی خوا) یه .

پاشان بو سبه نی هات بو لای نه جاشی و پی ی وت : ئه ی پاشا ، ئه مانه شتیکی گه وه دهره ق به (عیسی) ی کوپی مریم دهلین . بنیره به دواياندا و لیان پیرسه دهر باره ی ئه مه ...

دهلیت / ئه ویش ناردی به دواياندا لهو باره ی وه پرسیاریان لی بکات .
دهلیت : ههر گیز و امان به سهر نه هاتبوو ، بویه موسلمانان کو بونه وه و یه که به یه کتریان وت : ئه گهر لیان پرسین دهر باره ی (عیسی) ی کوپی مریم ، چی دهلین ؟
وتیان / سویند به پهروهر دگاران ، ئه وه دهلین : که خوا فهرموویه تی و پیغه مبه رمان بوی باس کردووین ، جا چی ئه بی بابیت .

دهلیت : جعفری کوپی ابی تالیب (ﷺ) پاش ئه وه ی پرسیاریان لی کردن دهر باره ی (عیسی) ی کوپی مریم " سه لامی خوی لی بیت " ، فهرمووی :
ئه وه دهلین : که پیغه مبه ری خوامان (محمد) (ﷺ) بوی باس کردووین و ئه ویش ئه وه یه که (عیسی) بهنده و نیردرای خوا و پوخی زاتی پهروهر دگار و ئه و وشه یه که خودا خسته یه ئه ستوی مریم ی پاک داوینی (عذراء) .

دهلیت : نجاشی دهستی برد بو زهوی و چیلکه یه کی هه لگرت و پاشان وتی : سویند به خوا ، عیسای کوپی مریم هینده ی ئه م چیلکه له وه ی که وتت لاینه داوه . دهلیت : لهویدا (بطارق) هکانی دهوری نجاشی دهستیان به وورته ورت و بوله بول کرد .

نجاشی پی وتن : ئیوه با هر قسه بکه ن و پیتان ناخوش بی پاشان پرووی له موسلمانان کردوو پی وتن : برۆن .. ئیوه ئه مین و پاریزراون له لای من و له سهر زهوی من ، ههر کهس جنیوتان پی بدات غه رامه ده کریت . هه متر وتی : ههر کهس جنیوتان پی بدات غه رامه ده کریت ، تا سی جار ..

پاشان وتی : حەزناکەم بېمە خاوەنی کۆیۆک زێر و لەبری ئەوەدا ئازاری کەسیک
لە ئیو بەدەم .

پاشان وتی : دیاریەکانیان بەدەنەو ، پێویستیم پێیان نییە ، سۆیند بەخوا ،
خودا بەرتیلی لە من وەرئەگرت ئەوکاتەئێم مۆلکەئێ بۆ گێڕامەو ، هەتا ئیستا بەرتیلی
لەسەر وەرگرم وە خەلکیش بە بەرتیل گۆپراپەلم نەبوون تاوێکو منیش بە بەرتیل
گۆپراپەلێیان بێ .

دەلیت : بەو جۆرە بەسەر شوێری چوونە دەرەو و هەرچیەکیان هێنا بوو دریاو
بەسەریاندا .. ئێمەش لەلای باشتەین هاوسێ ، باشتەین مالمان خست و ماینەو و
باشتەین حال و ژیاومان هەبوو لەلای تا ئەوکاتەئێ چووین بۆ لای پیغه مبهیری خوا (ﷺ)
لەمەککە .^١ م - ه

نووسەر دەلیت : بانگخوازی ئەبێ ئابەم جۆرە بێ .. بزانیت چۆن ئیسلام نیشانی
خەلک بەدات .. و لە قەسە کردنیشدا چاودێری ئەدەب و پێز بکات .. ئای لە پۆزگاری
ئەمڕۆماندا ، ئیسلام چەند پێویستی بەو ها بانگخوازێک هەیە ، چونک ئیسلام خۆی
پرسیکی دادپەرورە ، بەلام بەداخووە کەوتۆتە نیو دەستی پارێزەرانێکی دۆراووە ...!!
زۆر جارێک گۆییستی کەسانێک ئەبێم لەسەر ئیسلام قەسە ئەکەن ، تەمەننا ئەکەم
کە بێ دەنگ بوونیە و وشەیان لە زار نەهاتباوە دەرەو ؟ و زۆرینە یان بەوجۆرە لە
ئیسلام حالێ نەبوون کە پەرەردگار دایبەزاندووە ، کەسانێکی کەمیان بەو شیوێیە
خۆی لێی حالێ بوون کە ئەوانیش ناتوانن بە باشی و بەرێگا و ئوسلووبێکی گونجاو
بەیانێ بکەن ...!! ئەمەش هەمووی لە پۆزگاریکدا کە هەرچی بنەما پڕۆپۆچەکانە
پازینراونەتەو و ، لە چەندین بەرگی فیلاوی و خەلەتینەردا نیشانی خەلک دەدرێن ..
سروشتی خەلکیش وایە کە دەبنە دوژمنی هەرشێی کە لێی بێ ئاگا و بێ خەبەر بێ ...
بەروانە موسلمانان لە چ کەم و کورتی یەکی ترسانکدان ئەگەر نایینەکیان بەوردی
و ئینصافەو پراڤەنە کەن بە جۆرێک کە نە لێی کەم کەن و نەبۆی زیاد کەن ؟ پراڤەکردنێک
کە تەنها مەبەست و ئامانجی دەرخیست و بەیان کردنی هەق بێ و هیچی تر ...

^١ - دانەپالەکی (صحیح) : أحمد له (المسند) (١ / ٢٠٢ / ١٧٤٠) دەرھێنانی بۆ کردووە . بە
لێکۆڵینەوێ شیخ احمد شاکر ..

"نهووی تازه ناتاجی نهوویه که به زمانیکی قبول کراو و قهناعت پیکراو و ریگهیهکی نریک رابهري بکريت بؤ گهشتن له پهيامی ئيسلام و شارمزا بوون لیی .. و نهو بوشاييه دهررونی یه تیبینی کراوهیان بؤ پر بکاتهوه و ههموو نهو گومان و شوبوها تانه پوچهل کاتهوه و به درؤ بکاتهوه که دهلالانی بی دینی و بهدره وشتی پاش نهو داگیر کاری یه دوايیهی ئيستعمار بؤ ولاتهکانمان ، ههلیانبهستوه .

بهراستی ئيسلام مافی نهووی بهسهر پیاوانیهوه ههیه که بههرچی یهک ههیا نه له کهلتوری نهمری ئيسلام پروبهرووی دنیا بنهوه .. بهلی ، چونکه ئیمه پهراویکمان ههیه کۆنبوونی نیه و نهو سامانهی له خوئی گرتووه ون نابیت وه پیغمبرایهتیهکمان ههیه که خاوهن سیرهتیکی دلخوړپین و سوننهتیکی بی گهرده " ^۱

کوچکهران لهحه بهشهوه گهرانهوه بؤ مهککه ، بهلام گهره مان (جعفر) مایهوه تا سالی " فهتحي خهيبهر " و پیغمبریهري خوا (ﷺ) بههاتنهوهی شاد و دلخوش بوو .. له (شعبي) یهوه دهگیرنهوه ، دهلیت : کاتی پیغمبریهري خوا له خهيبهر گهرایهوه ، به ليقای جعفر گهشت .. پیغمبریهري خوا (ﷺ) له باوهشی گرت و نیو چاوانی ماچ کرد و فهرمووی : (نازانم به کامیان خوشحال یم ، به گهرانهوهی جهعفر یان پرزگار کردنی خهيبهر) ^۲

" شهادهت له پیناوی خوا دا "

جعفر (ﷺ) وهک (نه میر) له غمزای (مؤته) دا ، بؤ پروبهروبوونهوهی پومهکان کهوتهری . له (ابی قتاده) هوه ، دهلیت : پیغمبریهري خوا (ﷺ) سوپای پیشهوا یان (امراء) ی بهریکرد - که سوپای مؤته بوو فهرمووی : (علیکم زید ، آی زید بن حارثه ، فإن أصیب ، فجعفر ، آی ابن أبي طالب ، فإن أصیب جعفر ، فأبن رواحة و هو عبدالله بن رواحة) .

^۱ (۴۵) شیخ محمد غزالی (هزه دیننا)

^۲ فهرموودهکه : (ما أدري بأيهما أنا أفرح ، بقدرم جعفر ، أم بفتح خير) به صحیحی (مرسل) به شیهه نهو دانهپاله (صحیح) ههاتووه . نهبی دهلیت : نهمه راسته .

فهرمووی : زهیدی کوپی حارث پیشرهوتان بیت .. نهگهر پیکرا ، نهوا جعفر کوپی ابی تالیب ، نهگهر جعفریش پیکرا ، نهوا عبدالله ی کوپی رواحه ...

لیره دا (جعفر) (ﷺ) هه لسا و فهرمووی : دایک و باوکم به قوریانت بن من خوڼه نه ترسام تاوه کو زهید له پیښ منه وه بکه یته نه میر ، ئینجا پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (برۆن به راستی تو نازانیت کامه شت بو تو خیری تیا به ، ئینجا سوپاکه بهر ی کهوت ، نه وهنده ی خوا ویستی له سهر بوو مانه وه ، پاشان پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چوه سهرمینبهر (بلندگو) و فرمانی کرد که بانگ بدریت بو نویژی جه ماعت ، و فهرمووی : (ألا اخرجکم عن جیشکم ، اثم لقوا العدو ، فأصيب زید شهیداً ، فأستغفروا له ، ثم أخذ اللواء جعفر ، فشد علی الناس حتی قتل ، ثم أخذه ابن رواحه ، فأثبت قدمیه حتی أصیب شهیداً ، ثم أخذ اللواء خالد ، ولم یکن من الامراء ، هو أمر نفسه ، فرفع رسول الله (ﷺ) إصبیه وقال : (اللهم هو سیف من سیوفک فأنصره) فیومئذ سى سیف الله ، ثم قال : (انفروا فامدوا إخوانکم ، و لا یتخلف أحد) .^۱

فهرمووی : ئایا نه تانه وی هوالی سوپاکه تان پی بدهم ، نهوان به دوژمن گه یشتن ، زهید پیکرا و شهید بوو ، داوای لی خوښ بوونی بو بکه ن ، پاشان جه عفر نالاکی بهر ز کرده وه و پوه بهر وی خه لکه که بووه وه تا کوژدا ، پاشان کوپی رهواحه نالاکی هه لگرت و له سهر پی مایه وه تا شهید کرا ، نهوا جا خالد نالاکی بهر ز کرده وه که نه وه یه کی نه بوو له پیښه واکانی سوپا ، به لکو نهو خو ی خو ی کرده پیښه و ، ئینجا پیغه مبر ی خوا (ﷺ) دهسته کانی بهر ز کرده وه و فهرمووی : (نه ی پهروهر دگارا خالد شمشیری که له شمشیره کانت ، دهسا سهر ی خه و پشتیوانی به) . لهو پوژ وه خالد ناوئرا (شمشیری خوا) پاشان پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی (برۆن دهستی یارمه تی بو براکانتان در یژ که ن و کهستان دوانه که ون) خه لکه که ش له گهر مایه کی به تیندا بهر ی کهوتن بو یارمه تی دان .

^۱ - دانه پاله کی (صحیح) ه : أحمد (۵ / ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱) از نوٹوط په راویزی (سیر) ، (۱ / ۲۰۹)

" پالەوانیتی جه عفر "

جه عفر (ﷺ) له‌م پرده‌ده‌دا سه‌ر كه‌وتووانه پالەوانیتی خو‌ی سه‌لمانده . له ئیبنو عه‌باسه‌وه ، كاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دانیشتبوو ، نه‌سمای كچی عمیسی (كه‌ خیزانی جعفر بوو) له‌و ده‌وروبه‌رده‌دا بوو ، فه‌رمووی : (یا أسماء ! ه‌ذا جعفر مع جبریل و میکائیل مر ، فأخبرني أنه لقي المشركين يوم كذا و كذا فسلم ، فردى عليه السلام ، و قال : انه لقي المشركين ، فأصابه في مقدمه ثلاث و سبعون ، فأخذ اللواء بيده اليمنى فقطعت ، ثم أخذ باليسرى فقطعت . قال : فعرضني الله من یدی جناحین أطيرهما مع جبریل و میکائیل في الجنة أكل من ثمارها) .^۱

فه‌رمووی : " نه‌ی نه‌سما ! نه‌مه جعفره له‌گه‌ل جبریل و میکائیل دا تیپه‌ری و هه‌والی پی‌ دام كه‌ له‌فلان و فلان پوژدا پرووبه‌پرووی دوژمنان بووه‌وه ، سه‌لامیش ده‌كات ، وه‌ لامی سه‌لامه‌كه‌ی بده‌ره‌وه ، وه‌ وتی / نه‌و پرووبه‌پرووی بی باوه‌ران بوویه‌وه و له‌ پیشیه‌وه هه‌فتا و سی جار بریندار كراو لیواكه‌ی به‌ ده‌ستی راستی هه‌لگرت تا ، په‌راندیان ، ئینجا به‌ ده‌ستی چه‌پی تا نه‌و یشیان په‌راند ، وتی : خ‌وای په‌روه‌ردگار له‌ جیاتی هه‌ردوو ده‌ستم ، دوو بالی پیدام كه‌ له‌گه‌ل جبریل و میکائیل به‌سه‌ر به‌هه‌شتدا بفهرم و له‌به‌رو بوومه‌كه‌ی بخۆم " .

" له‌گه‌ل فریشته‌كاندا ده‌فریت "

له‌ (ابن عمر)ه‌وه ، ده‌ل‌یت : پوژتی مؤته (جعفر)م له‌ ئامیز گرت بینیم له‌ پرووی پیشه‌وه‌ی جه‌سته‌ی ، چل و نه‌وه‌نده لیدراوی پیوه‌ بوو . وه‌ له‌ ریوایه‌تیک كه‌ هی بخاری یه‌ (٤٢٦٠) ، هاتوو له‌نافعه‌وه كه‌ (ابن عمر) هه‌والی پی‌ دا كه‌ چووته سه‌ر لاشه‌ی جعفر به‌ كوژراوی ، په‌نجا لیدان و برینداری له‌سه‌ر ژمارده‌ كه‌ هه‌مووی له‌ پیشه‌وه‌ی لی‌ درابوو (واته‌ هیچییان له‌ پشته‌وه‌ لی‌ نه‌دا بوو) .

^۱ - ه‌یشمی له‌ المجمع (٩ / ٢٧٢ / ٢٧٣) باسی كردوه‌ و ده‌یگ‌یرته‌وه‌ بۆ طه‌رانی و ده‌ل‌یت : (سعدان كوری ولید) ی‌تیایه‌ كه‌ نه‌م ناسی ، باقی پیاوانی فه‌رموده‌كه‌ جیتی متمانده‌ن .

وه له (ابن عباس) هوه ، ده‌لیت : پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی :

" رایت جعفر بن ابی طالب ملکا في الجنة مضر حة قوادمه بالدماء ،
يطير في الجنة " .^١

فەرمووی : " جعفری کوپی ابی طالب - م به‌ فریشتەیی له‌ به‌هه‌شتدا بینی پووی
پێشه‌وه‌ی جهه‌سته‌ی له‌ خوێندا گه‌وزا بوو ، له‌ به‌هه‌شتدا ده‌فڕی ..

وه له‌ عبدالله ی کوپی جعفر هوه ، ده‌لیت : پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فەرمووی :
هنيئاً يا عبدالله بن جعفر أبوك يطير مع الملائكة في السماء " .^٢ فەرمووی : خوشی له‌ خۆت ،
عبدالله ی کوپی جعفر ، باوکت له‌گه‌ڵ فریشتەکاندا له‌ ئاسماندا ده‌فڕی .

" پێغه مبه‌ر (ﷺ) ده‌گری "

له‌ (اسماء) هوه‌ ده‌فەرمووی ، پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بۆ سه‌ردانم و بانگی
کوره‌کانی جعفری کرد ، بینیم بۆنی ده‌کردن و چاوه‌کانی فرمیسکیان پێدا ده‌هاته
خواره‌وه‌ ، وتم : ئه‌ی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌واڵیکت ده‌باره‌ی جعفر پێ گه‌شتوه‌ ؟
فەرمووی : " نعم ، قتل اليوم " فەرمووی : " به‌لێ ئه‌مڕۆ ئه‌و کوژرا " ئیمه‌ش ده‌ستمان
به‌گریان کرد ، پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پۆیشت و فەرمووی : " اطعموا آل جعفر طعاماً ، فقد
شغلوا عن أنفسهم " .

فەرمووی : خواردنێک بۆ ئه‌هلی (مالی) جعفر دروست بکه‌ن ، چونکه‌ ئه‌وان
ئێستا خۆیان له‌بیر کردوه‌ .

^١ - دانەپاله‌که‌ی (جیده) هه‌ ، حاکم رێوایه‌تی کردووه‌ و به‌صحیح دایناره‌ ، حافظ له‌ (الفتح) دا (٧ / ٧٦)
ده‌لیت له‌ رینگه‌یه‌کی تهره‌وه‌ دانەپاله‌که‌ی (باشه‌) .

^٢ - طه‌رانی رێوایه‌تی کردووه‌ ، دانەپاله‌که‌ی (حسن) هه‌ ، هیشمی له‌ (المجمع) دا به‌ ژماره‌ (١٥٤٩٨) .

" ۲۴ - نهبو ذهری غه فارسی (ﷺ) "

" خوای گه وره فهرزی کردووه له سهر زانایان که هق بلین باتالیش بیت و هرگیز له پیناو خوادا له لومه ی لومه کمران نه ترسن ... "

داخو زانی هه قیش پیویسته له گهل هه قدا بژین ، نه گهرنا نه وان ناوسکی زهوی بویان باشتره له سهر پشتی زهوی ... نهبو ذهریش (ﷺ) له و که سایه تی یه ده گمه نانه یه ..

کی یه ؟

(جندب ی کوپی جناده ی غه فارسیه یه ، پی و تراوه (بریری کوپی جناده) .

له زهیدی کوپی اسلمه وه : پیغمبر ی خوا (ﷺ) به نهبی ذهری ده فهرموو : نهی بهریر)^۱ یه کی که له پیشینه یه که مینه کان له نیسلامدا و له هاوه له خانه دان و هه لبر ژیراوه کانی پیغمبر ی خواجه (ﷺ) .. نهبو ذهر (ﷺ) دهی فهرموو : من چوار یه کی نیسلام بووم ، که پیش من ته نها پیغمبر ی خوا (ﷺ) و نه بو به کر و بلال موسلمان بوو بوون .^۲

" چاکه کانی "

۱- له (ابی دهه) هوه (ﷺ) ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) ، فهرموویه تی : (ما اظلمت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذي لجة اصدق من أبي ذر)^۳ .

واته : نه ناسمان سیبهری کردووه و نه زهوی قسه که ریکی (بیژهر) له خوگر توه له نهبی ذهر راستگوتر .

(یاخود له ژیر سیبهری ناسمان و له سهر فهرشی زهوی بیژهریکی راستگوتر له نهبو ذهر نیه) .

^۱ - هیشمی ده لیت : طبرانی گیترا یه تی وه له فهرمووده یه کدا که کورغان کردووه ته وه فهرمووده که (مرسل) ، و پیاوانی جی متمانه ن . الجمع (۱۵۸۱۲) .

^۲ - هیشمی ده لیت : گبرانی به دور نیساند گیترا یه تی وه ، یه کیکیان (متصل) و پیاوانی جی متمانه ن (۱۵۸۱۳) .

^۳ - فهرمووده یه که (شواهد) دکانی به هیژه ، ترمزی ده هیتانی کردووه و غهیری تهویش .

٢- وه فەرموووەتی (ﷺ) : (من أحب ان ينظر الى المسيح عيسى ابن مريم ، الى برده و صدقه و جده ، فلينظر الى ابي ذر) .^١

واتە هەر کەس لە ئێوە حەز ئەکات لە عیسانی کوپی مەریم بپوانی ، لە چاکەکاری و راستگویی و جدیدیەتی دا ، باسەیری ئەبو زەر بکات .

" سەرەتای موسلمان بوونی "

(ابو حمزە) دەلیت : ابنو عباس پی ی وتین : ئەتانەوی باسی موسلمان بوونی (ئەبو زەر) تان بۆ بکەم ؟ وتمان : بۆچی نا .. دەلیت : ئەبو زەر وتی : (پیم گەشت کە پیاویک لە مەککە سەری هەڵداوە و ئیدیعیای پیڤەمبەرایەتی ئەکات ، منیش براکەم ناردەلای تا قەسە لەگەڵدا بکات .

پیم وت : (بڕۆ بۆ لای ئەو پیاو و لەگەڵی بدوی .) ئەویش چوو مەککە و بە لێقای پیڤەمبەری خوا (ﷺ) گەشت و پاشان گەڕایەو ، پرسیم : هیچت پیڤە ؟ وتی : (سویند بەخوا پیاویکم بینی فەرمانی بە چاکە دەکرد و پێگری لە خراپە . وتم : ئەمە بە تەنها دلم تیر ئاو ناکات ..

بۆیە : تویشەبەرەیک و دارە دەستیکم هەلگرت و بەرەو مەککە کەوتە پێ من نەمدەناسی و حەزیشم نەئەکرد هەوالی بپرسم ، چوو مە لای (زەمزم) بڕیک ئاوم خواردەو و دواتر چوو مە مزگەوت . علی کوپی ابی تالیب بەلامدا تیپەری . فەرموی : غەریبیت ؟ وتم : بەلی .

فەرموی لی کردم لەگەڵی بچم بۆ مالهو ، منیش لەگەڵی چووم ، بی ئەوێ پرسیم : هیچی لی بکەم ، ئەویش هەوالی هیچ شتیکم بداتی !
بۆ سبە بەیانی ، هاتمەو مزگەوت و هەوالیشم لە پیڤەمبەری خوا (ﷺ) نە ئەپرسی . کەسیکیش نەبوو هەوالیکم پی بدات ..

^١ - هیثمی دەلیت : احمد کێراریەتەرە ، پیاوانیشی خارەنی متمانەن ، هەندیکیان نەبی کە خەلیفان لەسەرە .
المجم (٧ / ١٥٨) .

دىسان (على) بەلامدا تىنچەپرەھە . فەرموۋى / ئايا كاتى ئەوھ نەھاتوۋە
بگەرپىتەھە ؟ وتم / نەخىر . فەرموۋى : كارت چى يە و بۆچى ھاتويىت ؟ وتم : ئەگەر
نەينى بپارىزىت پىت دەلىم ...

فەرموۋى : دەپپارىزم .. وتم : پىمان گەيشتوۋە پىغەمبەرىك سەرى ھەلدوۋە ،
فەرموۋى : ئايا ھىشتا تى نەگەيشتوۋى ! ئەوھ من بۆلای ئەو دەرۇم .. تۆش شوۋىم
كەوھ و چوۋمە ھەرشوۋىنى تۆش خۆت بگە بەوشوۋىنەدا ، وە ھەركاتى كەسىكم بىنى
مەترسى بۆت ھەبى بەرەو دىوارەكە ئەچم وەك ئەوھى پىلاۋەكانم چاك بگەم ، بەلام تۆ
ھەر بەردەوام بە لەرۇشتىدا .

ئەوھ بوو پۇيشت و منىش لەگەلى پۇشتىم ، چوۋىنە خزمەت پىغەمبەرى خوا
ﷺ و پىم وت : پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ، ئىسلام نىشانە ، ئەۋىش نىشانى دام و
ھەر لە جى ى خۇمدا موسلمان بووم ...

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : (يا أبادر ، أكنم هذا الامر ، وارجع الى قومك ، فاذا
بلغت ظهورنا ، فأقبل) .

فەرموۋى : ئەى ئەبو ذەر .. ئەم بابەتە بە نەينى بەئىلەھە و بگەرپەرەھە لای
قەۋمەكەت ! ھەر كاتى ھەۋالى دەرکەۋتن و ئاشكرا بوۋنى ئىمەت پىگەشت ، وەرەھە
وتم : سوۋىند بەۋكەسەى تۆى بەھەق ئاردوۋە ئەبى لەنىۋ دەستياندا ھاۋارىكەم كە
موسلمانم ..

ئەوھ بوو ھاتە ئاۋ مەزگەۋت ، قورىش لەۋى بوۋن ، وتى : ئەى ھۆزى قورەيش ،
من شايتەى ئەدەم كە ھىچ خودايە نى يە جگە لە (الله) و (محمد) يىش بەندە و نىرراۋى
خوایە .

ئەۋانىش وتیان / ھەلسن بۆ ئەم لە دىن دەرچوۋە . ئەۋانىش ھەلسان و ۋەھا
لىياندام كە بمرم ! لەۋكاتەدا (عباس) فرىام كەۋت و ھەلىساندەھە و فەرموۋى : ويل
بۆ ئىۋە ، ئەوھ خەرىكە پىاۋىك ئەكۆزن لە (غفار) كە جىگاۋ پارەۋى بازىرگانىتانە !
ئەۋانىش دەستيان لىم بەردا .

بۆسبهینی گهرامه وه هه مان شتی دوینیم وت : ئەوانیش وتیان ههلسن بۆ تییهلدانی ئەم له دین دهرچووه ، كهوتنه وه لیدانم ، بۆ جاری دووهم (عباس) فریام كهوت و له ژیر چنگیان دهری هیئام ئەمه سه رهتای موسلمان بوونی ئەبو دهر بوو .^۱ زه هه بی ، ده لیئت : ئەبو دهر (ﷺ) له سه ره ده می ئەبو به كر و عومه ر و عوسمانیش فهتوای داوه .

وه سه رێك بووه له زوه د و پاستگۆیی و زانست و کاریكردنیدا ، هه میشه راستبێژ بووه و له پیناو خوادا له لۆمه ی هیچ لۆمه کاریك نه ترساوه .. ههروه ها ئاماده ی پزگار کردنی (بیت المقدس) بووه له گه ل عمردا (ﷺ) .^۲ واقدی ده لیئت / پوژێ (حنین) ئەبو دهر هه لگه ری ئالای (غفار) بووه . (... وه کاتی ئەبو دهر موسلمان بوو گه راپه وه ولاتی خۆی و له وی مایه وه تا دوا ی به در و ئوحد و خه ندەق. پاشان هات بۆ مه دینه) .^۳

" له ئاموژگاریه کانی "

له (سۆفیانی ثوری) یه وه ، ده لیئت : ئەبو دهر له لای كه عبه دا هه لسا یه وه و فهرمووی : " ئەی خه لکینه ، من (جندبی غفاری) م ، و مر ن بۆلای ئەم برا ئاموژگاریکاره به سوژه تان ، خه لکیش لی کۆبوونه وه .

فهرمووی : (ئایا هه ر كه س له ئیوه كه بیهو یئت سه فه ر بکات تو ییشوو یه کی وه ها بۆخۆی هه لئاگر ی كه فریای بکه وی ؟ وتیان : به لی ، وایه .

فهرمووی : ده ی سه فه ری پێگه ی قیامه ت دوورترین سه فه رێکه كه ده تانه وی و گرتووتانه به ر ، له به ر ئەوه تو ییشوو ی باشی بۆ هه لگرن .

وتیان : جا ... چ تو ییشوو یه ك باشه ، فهرمووی : هه جێك به جی به یئن بۆ ئاسان کردنی کاروباره گه ره کان ، وه پوژوو ی پوژێکی زۆر گه رم بگرن بۆ درێژێ پوژێ

^۱ - صحیح / بخاری رپوایه تی کردووه (۶ / ۴۰۰) وه مسلم (۲۴۷۴) له (فظائل الصحابة) دا .

^۲ - بره وانه / سیر أعلام النبلاء (۲ / ۴۶ ، ۴۷ ، ۵۶) .

^۳ - بره وانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۸۸) .

لێپرسینەوه ، وه دوو پکات نوێژ له تاریکی شەودا ئەنجام دەن بۆ تاریکی ناوگۆڕ .. وه وشەیهکی باش بڵێن یان بێ دەنگ بن لەوتنی وشەیهکی خراپ ، بۆ پراوەستان له پوژێکی زۆر گەورەدا .. لەمال و سامانت ببخەشە ، بەلکو له ناپەڕەحتی ئەو پوژە پزگارت بێت . دونیا بکەرە دوو دانیشگایەکی بۆ داواى حەلال و گەڕان بەداواى مالێ حەلالدا ، ئەوی تریش بۆ گەڕان بە داواى ئاخیرەتدا .. سییەم (واتە غەیری ئەو دوانە) زیانت پێ دەگەیهنیت و سوودی بۆت نیه نەتەوی .

مال و سامانیشت بکە بە دوو بەشەوه ، بەشیکیان له حەلالدا و بەسەر مال و مندالتدا خەرجی کە و ، بەشەکهی تریان پیشکەشی ئاخیرەت بکە . سێ یەمینان زبانی بۆت هەیه و سوودی بۆت نیه ، نەتەوی ...

پاشان بە دەنگی بەرز هاواری کرد : ئەی خەلکینه ، پێ داگری یەك بۆ دنیا کە هەرگیز هەستی پێ ناکەن ، ئێوهی کوشتووه .^۱

" دنیا نەویست "

له (عبدالله ی کوپی صامت) هوه ، دەلیت : لەگەڵ ئەبی زەر چووین بۆ لای عوسمان ، کاتی ئەبو زەر چووه ژوورەوه سەری ئەوی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا من له وانه نیم ئەی ئەمیری ئیمانداران (مەبەستی خوارج) بوو .^۲
(ئیبنو شوزب) دەلیت : (خوارج) بەوه دەناسرین پێش تاشراون ، (یاخود مواتاشراون) .

پێشەوا (عوسمان) پێی فەرموو : ئەی ئەبا زەر ، راست دەلیت ، بەلکو ئیمە بۆیه ناردمان بەدواتدا تاوهکو له مەدینه لەلامان بمینیتەوه . فەرمووی : پێویستم بەمانە وه نیه لێره ، مۆلەتم بەدە باجم بۆ (رەبزه) . فەرمووی : باشە ، وه فەرمانیش دەکەین کە بەخششیکی باش بکرییت و بەیانی و ئێواره ی پێ بکەیتەوه

^۱ - برۆانه / صفة الصفوة (۱ / ۳۰۲) .

^۲ - چەند جیاوازی یەکی راو بۆ چوون هەبوو له نێوان ئەبی زەر و پێشەوا عوسماندا (رەزای خویان لی بیت) .

فهرمووی : پیویستم بهوه نیه ، ئەبا زەر مالآتهکهی خۆی له حوشت و مهر بهسه .
ئەوه بوو کاتی چوو دەرەوه ، فهرمووی : ئەی مەحشەری قورەیش دونیای خۆتان بو
خۆتان و قەپی پێدا بکەن ، وان له ئیمە بینن لەگەل خوای خۆماندا بین)
نوسەر دەلیت : ئەم ڕیوایەتەش ئەو هەلبەستراوانە ڕەت دەکاتەوه که دەلین
گوايه عوسمان فرمانی به نهفی کردنی ئەبی زەر کردوه .

" ژیری بانگخواز "

له (عوام ی کۆپی حوشت) هوه ، دەلیت : پیاویک له هەردوو شیخی
(بەنی ثعلب) ه وه بۆی گێڕامهوه که وتبویان : چووین بو (ڕەبزه) شیخی لهوی
بهلاماندا تیپهپی قژیکی گژو سەر و پیشیکی سپی پیوه بو . وتیان : ئەمه له هاوهلانی
پیغمبر (ﷺ) ، چوون مۆلەتی سەر شۆردنیان لی وەرگرت ، ئەویش مۆلەتی
داین و لەگەلمان بووه ئاشنا .. له کاتیکیدا لەگەل ئەودا بووین ، چەند کەسیک له ئەهلی
عیراق بهلاماندا تیپهپین ، وا بزانی فهرمووی : له ئەهلی کوفەن ، وتیان : ئەی ئەبا زەر
ئەو پیاوه ئەوهی کردی لەگەلت ، کردی ، (مەبەستیان پێشەوا عوسمان بوو (ﷺ) !
بوچی ئالایەک بو خۆت هەلناکەیت ئیمەش به پیاوهکانمان پشتت دەگرین ؟

فهرمووی : ئەی ئەهلی ئیسلام شتی وام نیشان مەدەن و (سولتان) سووک
مەکەن ، چونکه هەر کەس سولتان سووک بکات ، ئەوه تەوبەیی بۆ نیه ، سویند
بهخوا ئەگەر ئەو کەسەیی ئیوه باسی دەکەن لهسەر درێژترین تەختە یاخود لهسەر
کیویک له خاچم بدات ، ئەوه هەر گوێرايهلی دەبم و ئارامیشی لهسەر دەگرم و هەر
ئەو کارەش به باش دەزانم .^۱

بهو جوژه بانگخواز ئەبی ژیر بیئت له ئاست ئەو پلانیانە که له دەرۆبهڕیدا
ئەنجام ئەدریئت و ئەبی له ڕەفتاریدا دانابیئت ... وه بزانیئت کەسانیک هەن خۆیان مەلّاس

^۱ - احمد دهرهيتانی بۆ کردوه (۵ / ۱۶۵) . تيایدا ئەو پیاوێی که بو (عوام) ی کێراوتەوه و لەگەل
هەردوو شیخەکهی (بنی ثعلب) نەناسراون و باقی پیاوانی جی متمانەن ، ڕوانە پەرەوێزی سیر اعلام النبلاء
(۲ / ۷۲) .

داوه بؤ نوممه تی ئیسلام و به دواي پیلانیکه وهن بؤی ... نه بو دهر ودها ژیا ... که هه میسه پشته له نیا هه لکرد بوو ، پرووی له ناخیرهت بوو ... و رقی له کؤ کردنه وهی مالی دنیا بوو ، له (ره بزه) مایه وه تاوه فاتای کرد و به قافلهی پیاوچاکان گه یشت ...

" مردنی ئه بو دهر (ﷺ) "

له ئوم دهر وه ، ده لیت : " کاتی ئه بو دهر که وته سه ره مهرگ ده گریام .. پرسى ، بۆچى ده گریه یه ؟ وتم چۆن نه گریه له کاتی کدا که تو له چۆله وانیه کدا وا ده مریت و هیچم پى ناکرى بۆت و پارچه جلیکیشمان پى نیه به شى کفنت بکات !!! ، فهرمووی : مه گری ، به لکو خوشحالم ، چونکه گویم له پیغه مبهرى خوا بوو (ﷺ) فهرمووی : (لا يموت بين امرأتين مسلمين ، ولدان أو ثلاثة فيصيران و يحسبان فيريان النار أبداً)^١ . واته : هه ر دوو موسلمان (یان هه ر ژن و پیاویک ی موسلمان) ، دوو یان سى مندالیان لى بمرى و نه مانیش نارامی له سه ر بگرن و چاوه ری پاداشت بن ، نه وه هه رگیز ناگر نابینن . وه من گویم له پیغه مبهرى خوا بوو (ﷺ) به چه ند که سیکى فهرموو : (که من یه کى بووم له ناویاندا) : " ليموتن رجل منكم بفلاة من الأرض تشهد عصاة من المؤمنين " ^٢ .

فهرمووی : پیاویک له ئیوه له چۆله وانیه کدا وه فات ئه کات که کۆمه لى له باوه پرداران شایه تی مردنی ده بن ... وه هیچ کهس نه بووه له وانه ی نهو پۆژه له گه لمدا بوون ، له گوندیک یان له ناوخه لکیدا وه فاتى نه کردبى ، ته نها منم که وا له چۆله وانیه کدا خه ریکه ده مرم ، سویند به خوا نه درۆم کردووه و نه به درۆش خراومه ته وه ، ده ی له ریگا که به روانه . ئوم دهر ده لیت : وتم : چۆن نه بى ، له کاتی کدا حاجیه کان پۆشتوون و ریگاش به ستراوه ؟ فهرمووی : به روانه ، منیش به رده وام ئه چوومه سه ره وه و پاشان نه گه رامه وه ، تا ناگام له ئه با دهر بیئت ...

ده لیت : کاتی من له م حاله ته دا بووم ده بیتم پیاوانیک دهر که وتن به سه ر و لاخه کانیا نه وه ، خیرا خۆم گه یانده لایان ، نه وانیش زۆر به خیرایی هاتن به ده ممه وه ،

^١ - صحیح / بوخاری و مسلم کتیاویانه ته وه .

^٢ - احمد کتیاویه ته وه له (مسند) ده میدا .

وتیان : ئەی بەندەى خوا ، چیتە ؟ وتم : پیاویك له موسلمانان لیڤهیه دەمەوى كەنى بکەن ، وا دەمرى ..

وتیان : كى یه ؟ وتم : ئەبو زەر . وتیان : هاوێلى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ؟ وتم : بەلى ، دەلیت : " باوك و دایکیان كرده قوربانى و ، خیرا چوون بۆلاى ئەبو زەر و سلاویان عمرز كردو ئەویش وەلامى دانەوه .. " پاشان دواى وەفاتى ، شۆردیان و كفنیان كرد و نوێژیان لەسەر كرد ، و تراویشە ئیبنو مەسعود یەكی بووه لەناویاندا .

ئیبنو كەسیر باسى وەفاتى ئەبى زەر دەكات (ﷺ) ، دەلیت : " پاشان لە (ریزە) دابەزى و لەوى مایەوه تاوێكو له مانگی (ذي الحجة) ی سالى (۳۲) ی كۆچى وەفاتى كرد ، هیچ كەسى لانه بوو ، جگه له خیزان و مالهكانى ... ئەوه بوو كاتى له و حالدا بوون كەنەیان ئەتوانى سپاردەى بکەن ، عبدالله ی كورپی مسعود له عێراقهوه لهگەل كۆمەلى له هاوێلانیدا هاتن و شایەتى مردنى بوون و ئەویش وەسیەتى ئەوهى ب و كردن كه چى لى بکەن . و تراویشە كه پاش مردنى گەشتوون و شۆردویانە و كفن و دفنیا ن كردوو . فەرمانى كرد بوو بە ئەهلهكهى كه سەرى له مالاتهكهى (مەرو مالاتهكهى) بۆیان لى بنیت ، تا بیخۆن پاش مردنى ، دواتر عوسمانى كورپی عفان (ﷺ) ناردى بەدواى ئەهلهكهیدا و هیئانى بۆلاى ئەهلهكهى خۆى ^۱ ...

^۱ - برۆانه : البداية والنهاية (۵ / ۲۴۸) .

" ٢٥ - عومەیری کوپی ئەبی وقاص (ﷺ) "

" غولامی شەهید "

عومەیری کوپی ئەبی وقاص ، برای (سەعدی کوپی ئەبی وقاص) ه (ﷺ) .
لە سەعدەوه ، دەلیت : پیش ئەوهی پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ جەنگی بەر
پیاوانمان ھەلبژێری ، چاوم بە عومەیری برام کەوت ، دەبینم خۆی دەشاردەوه ، پرسیم
، چیتە براکەم ؟

وتی : ئەترسم پیغمبەری خوا (ﷺ) بمبینیت و بە بچوکم بزانی و نەھیلی بێم
بۆ جیھاد ، لە کاتی کدا ھەژ ئەکەم منیش بێم و جیھاد بکەم ، بەئکو خوا شەھادەتم پی
بەخشێ .

دەلیت : ئینجا نیشانی پیغمبەری خوا (ﷺ) درا ، بە بچوکی زانی و فەرمووی : "
بگەرێرەوه " ، ئەویش دەستی کرد بە گریان ، ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) مۆلەتی پێدا .
سەعد دەلیت / لەبەر بچوکی عومەیر من کۆل و شمشیرەکەیم بۆ دەبەست ،
عومەیر لەبەر شەھید بوو ، ئەو کاتە تەمەنی (١٦) سالان بوو . عەمری کوپی بنو
عەبدود کوشتی .^١

ئە ھەم جوړە ئیسلام ئەھلی خۆی لە لاو لە پیر پەرورە کردووە .. ئاخۆ کە
ئەم شکۆیی و سەر بەرزێ یەمان دەگەرێنێنەوه ؟

" بەراستی نەوێھەکی سەرکەوتوو کە چاوی لە شکۆداری بێت ، پێویستی بە
ئامادەیی بوونیکی ھەنگاو بە ھەنگاو و توندو تۆل ھەیە ، تاوەکو بتوانی ئەو کەلێن و
بۆشایی یانە پڕ بکاتەوه کە ھەیە و ئەو بارەگرانە ھەلگری کە قەدەر خستویەتیە سەر
شانی .. لەبەر ئەوە پێویستە لایەنی ئیمانی ھۆشیار لە دەرونیدا پووناک بکەینەوه ،
چونکە بەراستی ییروباوەر و عەقیدە ی پتەو بەردی بناغە ی ھەموو کاریکی بەرھەمداری
بیناکەرە .

^١ - برۆانە : (المنتظم) ی ابن الجوزی (٣ / ١٤١) ، صفة الصفوة (١ / ٢٠٧) .

وه ئه‌و بانگه‌وازانە‌ی هه‌وڵی ئه‌وه‌ده‌ده‌ن گومان له‌ ده‌رونی لاواندا دروست بکه‌ن
ده‌رباره‌ی ئه‌و ئاینه‌ هه‌ق و راسته‌ ، بانگه‌وازیکی داگیرکاری ژه‌هراویی پوخینه‌رن که
به‌نهی‌نی نه‌خشه‌ی بۆ کیشراوه‌ .

له‌ راستیدا ئیسلام له‌ پۆژگاری ئه‌م‌پۆماندا ، له‌ ژبانی تاک و کۆمه‌لگاكانماندا
سته‌م‌لیکراوه‌ و خه‌ریکه‌ له‌ ده‌ست ده‌چی له‌ نیوان ئه‌وانه‌ی خویان وانیشان ئه‌ده‌ن که له
نامیزیان گرتوه‌ له‌ راستیشدا له‌ هه‌قیقه‌ی ئه‌م ئاینه‌وه‌ زۆر دوورن ، وه‌ له‌ نیوان ئه‌وانه‌ی
که‌ نکۆلی ده‌که‌ن به‌هۆی بی ئاگایی یان ، یاخود به‌مه‌به‌ستیکه‌وه‌ .^١

^١ - (معركة الصحف في العالم الاسلامي) ی شیخ محمد الغزالی ، ص : (٥٠) .

۲۱ - ثابتی کوپی دهحداح (ﷺ)

"خوښ و مال و سامانې پيشكهشي خوا كرد"

گهر له سړې ژباني به ټاگابڼ ، دهبنڼ كه : - لهو پشتيوانانه يه كه دالده ي
پيغمبري خوا (ﷺ) ياندا و پشتگيران لى كرد و شوڼن شو وړوناكي يه كهوتن كه
لهگل خوځى بوياني هينا بوو ، وه قوتابى يهكي بليمه ته له قوتابخانه ي پيغمبره يه تيدا
... و نه سپسوارى كي به جهرگو و به ناو نارېحه تي يه كاندا هه نگو دهنيت و وړوبه وړوي
مه ترس يه كان ده بېته وه و له گل نه هامه تي و ډرك و داله كانى پيدا له زوراندايه و به ناو
ريگاكانى مهرگدا دپروات ..

له تهنشت نه مانه هه موويدا ، پيشبركى دهكات بو به دهموه چوونى داماو و
ليقه و ماوان و فرياكه و تنى سته مليكراوان و دلدانه وى خه مباران . له سرووى هه موو
نه مانه شه وه له لوتكه دايه بو خوشه ويستى خوا و پيغمبره كه ي و بانگى جيهاد
ده ليت وه و .. به شه و قه بو جهنگ و بوڼى به هشت له سيبري شمشيره كان وه دهكات ...
له نيشانه كانى خوشه ويستى (ثابت " ﷺ) بو پره و ردگارى : - نيبنو
مسعود (ﷺ) دهگيرپته وه وه ، ده ليت : كاتى نايه تي : ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يُفْرِضُ الْاَلَةَ قَرْضًا
حَسَنًا ... ﴾ سورة البقرة ، آية (۲۴۵) . دابمزي ، نه بو دهحداح پرسى : نه ي پيغمبري
خوا (ﷺ) نه لى خواى پره و دگار داواى قهرزمان لى دهكات ؟ فهرمووى : به لى نه ي
نه با دهحداح ، وتى : دهستم بهرى ، ده ليت : پيغمبري خوا (ﷺ) دهستى دايه ، وتى
: نه وا من باخيكم دابه قهرز به خوداى خوځم كه (۶۰۰) دارخورماى تيايه ، پاشان هات
بو لاي باخه كه له وى دايكى دهحداح و مناله كانى لى بوو بانگى كرد : نه ي دايكى
دهحداح ، وتى فهرموو .. وتى : وهره دهره وه لهم باخه ، له بهر نه وه ي من به قهرز
داومه ته خواى پره و ردگار .^۲

۱ - حياة الصالحين / ي ماموستا عبدالنعم قنديل (۳ / ۹۷) . به دهستكارپره .

۲ - هيشمى ده ليت له (الجمع) (۹ / ۳۲۴) د ، ابو على كيراويه تيره هه هره ها ته به رانيش ، وه پياوانى
فهرموده كه جيتي متمان .

وه له پړوايه‌تيكي تردا (زهيدى كوپى نه‌سلم) ده‌ليټ : كاتى ټايه‌تى ﴿ مَسْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ... ﴾ سورة بقره ، آية (۲۴۵) . دابه‌زى ، نه‌بو ده‌حداح وتى : دايك و باوكم به قوربانټ بن ، پيڼه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) په‌روم‌دگار داواى قهرزمان لى نه‌كات ، له كاتيكددا نه‌و بى نياز له قهرز ؟ فهرمووى : " نعم يريد أن يدخلكم الجنة به " .

فهرمووى : " به‌لى ، نه‌يه‌وى به‌و قهرزه‌ بتانخاته به‌ه‌شته‌كه‌يه‌وه " وتى : ده‌ى نه‌گهر من قهرزيكم دايه په‌روم‌دگارم ، زامنى چوونه به‌ه‌شتى خوّم و مندا له‌كانم نه‌بيټ ؟ فهرمووى : به‌لى ، وتى : ده‌ى ده‌ستم به‌رى ، پيڼه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) ده‌ستى دايه . وتى : نه‌ى پيڼه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) ، دوو باخچهم هه‌يه يه‌كيكيان له باشوور و يه‌كيكيان له باكوور ، هېچى ترم نيه ، نه‌وا كړدم به قهرز بو خواى گه‌وره .. پيڼه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) فهرمووى : " أجعل احداهما لله والأخرى دعها معيشة لك ولعيا لك " .

فهرمووى : " يه‌كيكيان ببه‌خشه به په‌روم‌دگار و نه‌وى تريان دانى بو ژيانى خوټ و خيزانه‌كه‌ت .. "

وتى : ده‌ى تو شاهيد به نه‌ى پيڼه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) ، نه‌وامن باشتريانيان دانه‌نيم بو په‌روم‌دگارم ، نه‌ويش نه‌وه‌يانه كه (۶۰۰) دارخورماى تيايه ... پيڼه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) ، فهرمووى : " اذّا يجزيك الله به الجنة " . خوداش له پاداشتى دا به‌ه‌شتت پى نه‌دات . نه‌بو ده‌حداح پويشت ، تا گه‌يشته لاي نوم ده‌حداح كه له‌گه‌ل مناله‌كانيدا بوو له دهروبه‌رى بڼه دارخورمايه‌كى باخه‌كه‌دا .. نه‌مه‌ى وت :

هداك ربي سبيل الرشاد	الى سبيل الخير والسداد
بينى من الحائط بالوداد	فقد مضى قرضاً الى التناد
أقرضته الله على اعتمادى	بالطوع لا من ولا ارتداد
إلارجاء الضعف في المعاد	فارتحلي بالنفس والاولاد
والبر لاشك فخير زاد	قدّمه المرء الى المعاد ^۱

^۱ - واته : خودا رينمونيت بكات بو ريڼگاي راست ، بو ريڼگاي چاكه و پايه‌دارى ، له‌و باخه به دلى ساخه‌وه ودره دهره‌وه ، چونكه نه‌و ټيتر به‌قهرز دراره تا رږژى خوى (قيامت و پاداشت) ن داومه به قهرز به په‌روم‌دگارم به‌ويستى خوّم به بى منعت و دوو دلى و تنه‌ها له ترسى لاوازي و بى ده‌سه‌لاتيم له رږژى ليپرسينه‌وه‌دا ، ده‌ى

(نوم ددهداح) یش پیی وت : بهراستی قازانجت له فروشتنه کهت کرد ! خوا نهوت لی موباره کات که کریت ، و ئینجا وتی :

بشرك الله بخير و فرح مثلک ادی مالدیه و نصح
قد متع الله عیالی و منخ بالعجوة السوداء و الزهر البلخ
والعبد سعی و له ماکدح طول اللیالی و علیه ما اجترح^۱

پاشان نوم ددهداح ههلسا نهوهی بهدهم مندالکانهوه بوو دهوری هینایهوه و ههرچیش له کوشاندا بوو داینایهوه و تهکاندی ، تا چونه ناو باخهکی تر ، پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : (کم من عذق رداح و دار فیاخ لای الدحداح) .^۲

فهرمووی : ئای له نهبی ددهداح ، چ بۆله دارخورمایهکی چر و پر و مالیکی دلفراوانی هیه - مه بهستی له خیزانهکی بوو که چهنده بهخته وهرن .

ثابتی کوپی ددهداح (ﷺ) ، ههروهک مال و سامانی خستبووه خزمهتی پهروه دگاری ، پوژیکیش هات که گیانی خویشی پیشکش پهرومردگاری کرد .

پوژی ئوحوود لیوان بوو له وانهی ئیلاهی .. پیغمبره سهرکرده نهخشهی بهرگری کردن و هیرش بردنیشی کیشاو پهیمانی له پیاوهکانی وهرگرت که له فهرمانی دهرنه چن ، بهلام بههوی حکموتیکی بالاوه ، تیر هاویژهکان که ژمارهیان په نجا کهس دهبوو ، و پیغمبره خوا (ﷺ) له په نایهکی کیوه که داریزی کرد بوون ، له فهرمان دهرچوون .. و بهو جوژه هاوه لانی پیغمبره خوا (ﷺ) تووشی شکستیکی کتوپری و چاوه پروان نهکراو بوون و ههندی له بیباوه ران ههولی کوشتنی پیغمبره خوا یاندا

خۆت و مناله کانت نهو باخه به جی بینن ، چونکه بهراستی چاکه باشترین توبیشووه مرۆڤ بۆ پوژی لیپرسینهوه پیشکشی بکات .

^۱ - واته : خودا مۆدهی خۆشی و بهخته وهریت بداتی .. بهراستی وینهی کهسی وهک تۆ نهوهی له سههری بۆ شه دای کرد و بووه نامۆژکاری و نمونهی باش .. خودا مناله کانی بی بهش نه کرد ووه له خورمای (عجوة السوداء) و گولی (بلخ) بهری خورمایه که هیشتا پیته کهیشتی - بهندهی خوایش ههولی خۆی ددها و نهوهی بۆ دهمی پیتتهوه که ههولی بۆ ددها به دریزایی شهوان و ههر گونا هیکیش شه نجام بدات ههر دیسان شه نجامه کهی به سهرخۆیدا شه شکیتتهوه .

^۲ - برهوانه ک تفسیر القرئبی (۳ / ۲۱۷) .

(ﷺ)، هتا بی باوهران وا گومانیان برد که پیغمبر موری خوا (ﷺ) کوژراوه .. ئەمەیان لەناو موسولماناندا کردە پروپاگەندە تاوەکو لە هیمەتیاں بدەن و وورەیان دابەزێنن و ئەگەریش توانی یان لە ئاینەکەیان هەلیانگەپرێننەوه ، بەلام موسلمانان زۆر لەوه جیگیر تر و پێداگرتەر بوون لەسەر ئاینەکەیان ، سەرەرای تالی شکستەهێنان و سەرەرای زۆری شەهیدەکان .

لەو نێوانەدا (ثابتی کوپی دەحداح) هەلسایەوه و بەهەموو دەنگی هاواری کرد بەپارەیهک لە کێوهکە وه دەنگی دەدایەوه :

" ئەمى ھۆزى ئەنصار .. بەرەو لاى من بێن .. بەرەو لاى من بێن .. ئەگەر محمد کوژرا بیت .. خو خدا زیندوو و نامری ، دەمى لە پیناوی ئاینەکەتاندا بجەنگن) ، وه هیشتا لەو بانگ و هاواری نەبوو بوویەوه ، ژمارەیهک لە پشتیانان هەلسان چوون بۆلاى و دەستیان بە پرووبەرۆو بوونەوهی بیباوهران کرد بە ئەوپەڕى بە جەرگی و نازایەتیەوه ، بەلام ئەمان پرووبەرۆوی سوپایەک بوو بوونەوه کەبە چەک و تفاقى تیرو تەسەل پرچەک بوون و (خالدى کوپی وەلید و عەمرى کوپی عاص و عەکرەمەى کوپی ئەبو جەهل و ضرارى کوپی خەتاب) لە پیشیانەوه بوون .. ئەوه بوو پرووبەرۆو بوونەوهیهکی توند لە نێوان ئەو چەند کەسە لە پشتیانان و بى باوهراندا پروویدا ، بەلام بە لێدانیکى (خالد) لە (ثابت) بەرمیک یەکسەر ثابت کەوت و دەستبەجى شەهید بوو .. دواتریش هەموو ئەو پشتیانانەى کە لەگەلى بوون ئەوانیش کوژران .. و لەویدا لە باوەشى کێوى ئوحدودا جەستەى پاکی شەهیدەکانى ئەم جەنگە نوستوون .^۱

قورئانى پیرۆزیش مژدەیان پى دەدات : ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ﴾ (۴) سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ (۵) وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ (۶) ﴿

سورة محمد ، آية ۴ ، ۶ .

واتە : ئەوانەش لە پیناوی خوادا شەهید بوون ، هەرگیز پاداشتی هەول و کۆششیان بەزایەنادات ، ئەوانە پینمونی دەکات بۆ جیگە و پێگەى خوێش و دل و دەرون و بیر و هۆشیان ئاسوو دەکات ، هەروەها دەیانخاتە ئەو بەهەشتەوه کە بە جوړەها شیوان بۆی باس کردوون .

^۱ - برۆانە : حیاة الصالحین (۳ م ۹۸ ، ۹۹) بە دەستکاری یەوه .

" ٢٧ - ئەبو تەلحەس ئەنصارى (رضي الله عنه) "

" دەنگى لەناو سوپادا باشتەرە لە هەزار پیاو !! "

ئەبو تەلحە هاوێلى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) و یەكێكە لە خاڵۆزایانى و یەكێكە لە گەورە پیاوانى بەدر و و هەروەها لە دوانزە كەسە بەرپێزەكەى شەوى عەقەبەییە .

ناوى / زەیدی كۆپى سهلى كۆپى ئەسوهدى ... خەزرجى بوخارى یە و كەسێكە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى فەرمویەتى : " صوت أبي طلحة في جيش خير من مائة " .^١
و فی لفظ : " خير من ألف رجل " ^٢

واتە : دەنگى ئەبى تەلحە لە سوپادا باشتەرە لە سەد كەس . لە واژەییەكی تردا : " باشتەرە لە هەزار پیاو " .

لە ڕیواوەتیكى تردا : " لصوت أبي طلحة اشد على المشركين من مائة " .^٣ واتە : دەنگى ئەبو تەلحە لە سەد كەس توندترە لە سەد بى باوەڕان .

ئێبنو اسحاق دەلیت : ئەبو تەلحە یەكێكە لەوانەى ئامادەى (عەقەبە و بەدر) بوون .

" هاوسەرگى ئەبو تەلحە لە كەل (ئوم سولهيم) (رضي الله عنها) "

لە (انس) هەو ، دەلیت : " ئەبو تەلحە داخوێنى ئوم سولهیمی كرد ، ئوم سولهيم پێى وت : ئەوهى راستى بێت من رەغبەتم لە تۆ هەیە و وێنەى كەسێكى وەك تۆ ڕەت ناكړیتەوه ، بەلام تۆ پیاویكى بى باوەڕیت ، ئەگەر موسلمان بیت ، ئەوا موسلمان بوونت دەكەمە مارەیم و هیچى ترم لێت ناوى .. ئەویش موسلمان بوو ..

ثابت ، دەلیت : " هەرگیز گۆنێستى هیچ مارەیی یەك نەبووین ڕێزدار تر لە مارەیی ئوم سولهيم : كە (ئیسلام) بوو .^١

^١ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، احمد دەرەختانی بۆ كردووه (٣ / ٢٠٣) .

^٢ - دانەپالەكەى لە شاھیدەكانیدا (حسن) ه ، ابن سعد لە (الطبقات) (٣ / ٥٠٥) ، پەرەراویزی (سیر ، ٢ / ٢٨) .

^٣ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، احمد لە (المسند) دا ، شیخی عەدوى دەلیت : (صحیح) ه ، فظائل الصحابة : ٥٠ .

له پیاوایه تیکی دیکه دا هاتوو ه : ئوم سولهیم پێی وتوو ه : " کهس وینە ی تو پەت ناکاته وه ، به لām تو پیاویکی بی باوه پیت ، منیش هیچ مارهی یه کم ناویت ، جگه له ئیسلام بوونت ، ئه ویش وتی : ده ی بچمه لای کی بو ئه و مه به سته ؟ وتی : بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) . ئه ویش بو ی دهرچوو و به ره و لای پیغمبهری خوا (ﷺ) رویشت . پیغمبهر (ﷺ) فهرمووی :

" جاءکم أبو طلحة و غرة الإسلام بین عینیه " .^۲

فهرمووی : ئه وه ئه بو ته لحه به ره و لای ئیوه دیت و روناکی ئیسلام له نیو چاوانیدا ده دره و شیتوه .

" جیهادی ئه بو طلحه (ﷺ) روژی ئو خود "

ئه بو ته لحه (ﷺ) روژی ئو خود له نیو ده ستی پیغمبهری خوا (ﷺ) تیری ده هاویشت .. ئه و پیاویکی تیر هاویر بوو . ئه وه بوو کاتی تیره که ی ده هاویشت ، پیغمبهری خوا (ﷺ) ده پروانی تا بزانی به کو ی ده گات .

ئه بو ته لحه به ده ستی ، سنگی پیغمبهری خوا (ﷺ) ی ده پاراست و ئه یوت : ئه ی پیغمبهری خوا (ﷺ) به م جو ره به نه با تیریکت پی بگات .^۳

وه له (انس) وه ، ده لیت / روژی ئو خود .. خه لکانیک شکستیان خوارد .. له کاتی که دا ئه بو ته لحه له نیو ده ستیدا به رگری ده کرد ئه و که سین بوو زور به توندی تیره که ی له که وان هه لده کیشا ، ئه و روژه دوتا سی که وانی شکاند هه ر پیاویک به لایدا تیپه ر ئه بوو تیری پی بوایه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) ده یفرموو : " انترها لأبي طلحة " ده یفرموو داینی بو ئه بی ته لحه ... و پاشان خویشی چاودیتری خه لکه که ی ده کرد .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، عبدالرزاق ده ره یئانی بو کردوه (۷ / ۱۰۴) و غهیری نه ویش .

^۲ - طیا لسی له مه نسنده که یدا ده ره یئانی بو کردوه (۲ / ۱۵۹ ، ۱۶۰) .

^۳ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، احمد ده ره یئانی بو کردوه (۳ / ۲۸۶ ، ۲۸۷) .

ئەبو تەلحەش (رضي الله عنه) پيى دەوت : ئەي پيغمبەرى خوا (ﷺ) داىك و باوكم بە فيدات بن ، تۆ چاودىرى مەكە و خۆت بپارىزە ، نەبا تيرىك لىت بدات ، با بيدات لە سنگى من لە جياتى سنگى تۆ ..

" پۆژى حنين "

لە (انس) هە ، دەفەرموى : پيغمبەرى خوا (ﷺ) پۆژى حنين فەرموى : من قتل قتيلاً فله سلبه . فەرموى : هەركەسى كەسى بكوژيت لەم پۆژەدا ئەو هەنيمەكەى بۆ خۆى دەبيت .

ئەبو تەلحە ئەو پۆژە بىست پياوى كوشت و لەسەر قەسى پيغمبەرى خوا (ﷺ) هەنيمەى هەربىستەكەى پى درا .

" پەرسىشى "

لە (انس) هە / ئەبا تەلحە پاش پيغمبەرى خوا (ﷺ) چل سال بە پۆژ و بوو ، تەنها لە هەردوو جەژنى قوربان و رەمەزان دا نەبيت .
هەر لە خۆيەو دەگيرنەو كە پاش پيغمبەرى خوا (ﷺ) هەميشە بە پۆژ و بوو مەگەر لەسەفەردا يان لەنەخوشيدا نەبيت ..

" بەخشىنى لە پىناوى خوا دا "

هەر لە (انس) هە ، دەليت : كاتى ئايەتى : ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ سورة آل عمران ، آية ۹۲ . هاتە خوارەو ، ئەبو تەلحە وتى : پەرەردگارمان داواى مألمان لى دەكات ، دەي ئەي پيغمبەرى خوا (ﷺ) ئەوا من زەوى يەكەم دا بە خوداى پەرەدگار ..

* دانەپالەكەى (صحیح) ه ، ابوداود و حاکم دەرەینانیان بۆ کردووە (۳ / ۳۵۳) ، دەليت اسنادەكەى (صحیح) ه ، و زەهەبىش لەسەرى كۆكە ..

پیغمبریش (ﷺ) فرموی: "اجعلها فی قرابتک فی حسان بن ثابت، و ابی بن کعب نسائی گپراویہ تہوہ . واتہ: بیدہ بہ کہسہ کانت، حسانی کوری ثابت و ابی کوری کعب .

وہ لہ (الموطأ) دا ہاتوہ: "خوشہ ویسترتین مائی ئہبو تہلحہ بہ لایہوہ (بہیروحاء) بو، چونکہ پرووی لہ مزگہوت بو، پیغمبر خوا (ﷺ) دہاتہ ناوی و ناوی لی دہخواردہوہ^۱. لہ پراویہ تیکی تردا لہ (انس) ہو، ئہبو تہلحہ لہ ہموو ئہنصاریہ کانی مہدینہ داراتر بوو لہ بوونی دار خوارما و خوشہ ویسترتین مائی لہ لای (بہیروحاء) بوو کہ پرووی لہ مزگہوت بو، پیغمبر (ﷺ) دہچوو، لہو ناوہ پاکہی کہ تیایدا بوو ناوی دہخواردہوہ .

انس، دہلئت: کاتی ئایہ تی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ دابہزی، ئہبو تہلحہ ہہ لساو بہ پیغمبر خوا (ﷺ) ی وت: (ئہی پیغمبر خوا (ﷺ)، خوا ی تہعالا دہفرموی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ...﴾ . وہ من خوشہ ویسترتین مالم لہ لام "بیروحا" ہ، و ئہوا دہیکم بہ بہخشش (صدقہ) و تکام وایہ بیتہ چاکہ و تویشوو بوم لہ لای خوا، لہبہر ئہوہ، ئہی پیغمبر خوا (ﷺ) دہیدہمہ دہست تو تابهو جوڑہی پەرومردگار نیشانی داویت بہکاری بینیت .. دہلئت: پیغمبر خوا (ﷺ) فرموی: (بخ، بخ ذلک مال رابح، وقد سمعت ما قلت، و ابی اری ان تجعلها فی الاقرین) .

فرموی: بہہ، بہہ ئہمہ مالیکی قازانچ لی کراوہ، گویم لہ قسہ کانت بوو، وہ من وای دہبینم کہ بیدہیہ کہسہ نزیکہ کانت ..
ئہبو تہلحہش وتی: وا ئہکەم، ئہی پیغمبر خوا (ﷺ)، و بہو جوڑہ دابہشی کرد بہسەر کہسہ نزیکہ کانی و ناموزا کانیدا^۲ .

^۱ - صحیح: الموطأ (۱۸۷۵).

^۲ - صحیح / بخاری و مسلم زیوایہ تیان کردوہ .

" ئایه تیک پاش مردن "

ئەبو تەلحە بە سالآچوو ، ... و ھەرگیز لە هیچ جەنگێک دوانەکەوت !! ئەوە بوو لە پێش یەکی لە غەزاکاندا .. کوپەکانی پێیان وت :

" بابەگیان ، ئەو تۆ لە سەردەمی پیغمە مبری خوا (ﷺ) و ئەبی بەکر و عومەریشدا (رضی اللہ عنہ) جەنگاویت ، وازیینە و ئیمە لە جیاتی تۆ دەجەنگین ، بەلام ئەو پازی نەبوو ، بۆیە چوو بۆ شەڕ و لە دەریادا و لەوێ وفاتی کرد .^۱

و ھەر لە (انس) ھوہ ، ئەبا تەلحە سورەتی (براءة) ی دەخویندەوہ .. تا گەیشتە ئایەتی : ﴿ انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً ... ﴾ سورة التوبة ، آية (۴۱) .

فەرمووی : ئەو تا خوای گەورە بەلاوی و بە پیری داوام لی دەکات بۆم جەنگ ، دەی تفاقم بۆ نامادەکن ، کوپەکانیشی وتیان : (بابەگیان تۆ لەگەڵ پیغمە مبری خوا (ﷺ) جەنگایت ھەتا وفاتی کرد ، و لەگەڵ ئەبوبەکر جەنگایت تا وفاتی کرد و لەگەڵ عومەر جەنگایت تا ئەویش وفاتی کرد (پەزای خوای لی بیت) ، ئیستا ئیمە لە جیاتی تۆش دەجەنگین ، بەلام ئەو وتی : نەخیر تفاقی جەنگم دەبی بۆ پێخەن .. تا بە دەربادا پوشت و وفاتی کرد ، تا (ھوت) پوژ دوورگە یەکیان نەدیوہ تیایدا بینێژن .. لە دواي ئەو ماوہیە ھەرەک خۆی مابوو بە بی گۆران .^۲

^۱ - پیاوانی جی ی متمنەن : حاکم دەرھێنانی بۆ کردووە (۳ / ۳۵) لە (المستدرک) دا وە دەلتیت : (صحیح الاسناد) و زەھەبیش دانی بەوہ داناوہ .

^۲ - ھیشمی دەلتیت : ئەبو یعلی ریبایەتی کردووە و پیاوانی ، پیاوانی (صحیح) ن ، الجمع (۱۵۷۳۰) .

" ۲۸ - معاذی کوپی جبل (رضی الله عنه) "

" نهی معاذ! بهراستی خوشم دهوییت ، لهبر خوا "

فهرموده ی پیروز

معاذ کیّ یه ؟ سهرداری پیښهوا (ابو عبدالرحمن ی نهنصاری خه زره جی مهدهنی بهدری) یه ، هیشتا لایک بوو دهم و چاوی موی لی نه هاتبوو ، له عهقه بهدا بهشدار بوو ، که سیککی بالابه رزی پیکه وتوی جوان چاک بوو . ابو سلمه ی خولانی ، ده لیت : چوومه مزگه وتی " حمص " نزیکه ی سی که سی به سالچوو له هاوه لانی لی بوو ، له ناویاندا لایکی چاوپهش ی دان دره وشاوه ، به بی دهنکی دانیشتهوه ، و خه لکی به ره ولای نه چن و پرسپاری لی نه کهن ، پرسیم : ئه مه کیّ یه ؟ وتیان معاذی کوپی جبل ، هر له و کاته وه خوشه ویستی چووه ناو دلم .^۱

وه له (ابی بحریه) وه ، ده لیت : چوومه ناو مزگه وتی (حمص) ، نه بینم لایکی لی یه که خه لکی له دهوری کوپونه ته وه . که سیک بوو قرّی زور لول بوو ، که قسه ی ده کرد^۲ ، وه که ئه وه ی له دهم و ددانیه وه مرواری و پوناکی بیته ده روا بوو ، پرسیم ئه مه کیّ یه ؟ وتیان : معاذی کوپی جبل (رهزای خوی لی بیت) ، هه ندی جار له دوی پیغمبر ی خوا (ﷺ) سواری و لاخ ده بوو .

له معاذ خزیه وه (ﷺ) ، ده لیت : هاویشتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) بووم له سهر یه که گویدریژ که پیی ده وترا (عفر)^۳ .

" چاکه گانی "

۱- له (عبدالله ی کوپی عه مر) هوه ، ده لیت : پیغمبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (خذوا القرآن من أربعة ، من ابن مسعود ، و ابی و معاذ بن جبل ، و سالم مولى أبي حذيفة)^۴ .

^۱ - حاکم دهرهینانی بژ کردوده (۲۶۹ / ۳) ، وه ابن سعد (۱۲۵ / ۲ / ۳) .

^۲ - ابو نعیم له (الحلیه) دا دهرهینانی بژ کردوده (۲۳۱ / ۱) . (ایوب ی کوپی سیار) یش ناکریته بهلگه .

^۳ - صحیح : بوخاری له بابی (جهاد) دا (۴۴ / ۶) دهرهینانی بژ کردوده .

^۴ - (صحیح) ه ، بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردوده .

واته : قورئان له چوار کهس وهرگرن که ئەمانەن : (ابن مسعود) و (ابی) و (معاذ) ی کوپی (جبل) و (سالم) ی مهولای ئەبی (حذیفه) .

۲- له (انس) هوه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : " أرحم امتی بامتی ابوبکر ، و اشدها فی دین عمر ، و اصدقها حیاء عثمان ، و اعلمهم بالخلال و الاحرام معاذ ، و افرضهم زید ، و لكل امة امین و امین هذه الأمة ابو عبیده " ۱

واته : به بهزهیی ترین کهسی ئوممه ته کهم بو ئوممه ته کهم ئەبویه کهه ، و توندترین کهسیش له پارێزگاری کردنی ئایندا (عمر) ه و به شهرمترینیان عوسمان و زانترینیان به حلال و حهرام معاذ و ئەوهشی له هه موام زیاتر له خەمی فەرزەکاندایه زهیده و هه موو ئومه تیک سەر پاست و ئەمینى خۆی ههیه . سەر پاستى ئەم ئوممه تهش ابو عبیدهیه .

۳- له (ابی هریره) وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : (نعم الرجل ابوبکر ، نعم الرجل عمر ، نعم الرجل معاذ بن جبل) ۲ . واته : باشتین پیاو ئەبویه کهه ، باشتین پیاو عومهره ، باشتین پیاو معاذی کوپی جبله .

۴- وه له (معاذ) هوه ، ده لیت : پیغمبهری خوا (ﷺ) پى گەشت پى فەرمووم : (يا معاذ ! انی لاحبك فی الله ، قلت : و انا و الله یا رسول الله ! احبك فی الله . قال : افلا اعلمك کلمات تقوئن دبر کل صلاة : رب اعني علی ذکرک و شکرک و حسن عبادتک) ۳ .

ده فەرمویت : ئەی معاذ به پراستی له بهر خوا ، خۆشم دهوویت .. منیش پیم وت : سویند به خوا ، ئەی پیغمبهری خوا (ﷺ) ، منیش به هه مان شیوه خۆشم دهوویت : فەرمووی : ئەتهوێ چەند و وشەیه کت فیرکه م که له دوای هه نوێژیکه وه بیانلێیت : بلی : ئەی پهروهردگار دهستم بگه تا هه میشه یادی تو بکه م و شوکرانه بژیرت بم و به باشی په رستش بکه م ..

۵- له (ابی الاحوص) هوه ، ده لیت : عبدالله ی کوپی مسعود خه ریک بوو قسه ی بو ئەکردن ، فەرمووی :

۱ - دانەپاله کهی (صحیح) ه : احمد (۳ / ۱۸۴) و ترمزی (۳۷۹۳) و غهیری نهوانیش .

۲ - دانەپاله کهی (حسن) ه / ترمزی ده رهیتانی بو کردوه له (المناقب) دا (۳۷۹۷) .

۳ - دانەپاله کهی (صحیح) ه ، ابی داود ده رهیتانی بو کردوه (۱۵۲۲) له (الصلاة) دا بابی (الاسفار) .

" معاذ ئومەتیک بوو ملکهچ و فەرمانبەرداری خوا بوو ، و له هەموو بیروبەریکی چەوت بەدوور بوو ، له هاوەلگەپرانیش نەبوو .^١
وه (ابن مسعود) (ﷺ) دەربارەی معاذ ، دەفەرموێ : ئێمە دەمانشویەماند بە ئیبراهیم سەلامی خوا ی لەسەر بێت .^٢

" پێغه مەهر (ﷺ) پرۆگرامی بانگخوازیی بۆ بەیان دەکات "

له (ابی موسای ئەشعەری) یەهوه (ﷺ) ، دەلێت : کاتێ پێغه مەهری خوا (ﷺ) ئەو و معاذی نارد بۆ یەمەن پێی وتن : " یسرا ولا تعسرا ، و تطاوعا و لاتنفرا " ، واتە : ئاسانکاری بکەن و شتەکان قورس و گران مەکەن و خەلکی بەرهو گوێدێری بێنن ئەوەک وایان لی بکەن پشت هەلکەن ..

ابو موساییش پێی وت : له زهوی یهکانی ئێمه‌دا خوارنه‌وه‌یه‌ک هه‌یه له هه‌نگوین دروست نه‌کری پێی ئه‌وتریت : " البتع " و جوړیکیشمان هه‌یه له جو دروست نه‌کری پێی ئه‌وتریت : " المزر " ..

فەرمووی : " کل مسکر حرام " ، واتە : هەرشتی سەرخۆشت بکات حەرامە .

معاذیش پێی وتم : چۆن قورئان دەخوینیت ؟ وتم : له نوێژدا و بەسەر ولاخەکەمەوه ، و له هەلسان و دانیشتمدا و هەر چۆن بۆم بکریت .. ، دەلێت ، معاذ وتی : بەلام من دەخەوم و پاشان هەلەدەسم ، و هەروەک چۆن چاوەرپی پاداشتم له هەلساندا (لەشەو نوێژەکاندا) وەهاش چاوەرپی پاداشتم له بۆ خەوتنم .^٣

" زانستی معاذ "

له (عمری کوپی خەتاب) هوه (ﷺ) فەرمووی : کێ ئەیهوێ تێ بگات و فێر بێت ، با بێت بۆلای معاذی کوپی جیل .^٤

١ - حاکم دەرھێنای بۆ کردووه (٣ / ٢٧١ ، ٢٧٢) و زەهەبیش بە صحیح دیاناره و لەسەری هاوڕایە .

٢ - برۆانە / سیر اعلام النبلاء (١ / ٤٥١) .

٣ - صحیحی / بوخاری و مسلم و احمد و غەیری ئەوانیش .

٤ - حاکم دەرھێنای بۆ کردووه (٣ / ٢٧١ ، ٢٧٢) دەلێت : نەسنادەکە (صحیح) ، زەهەبیش هەمان رای هەیه .

" لہ راسپاردہ کوکراوہ کانی معاذ "

لہ (ابی قلابہ) و غیری ٹھویشہوہ ، کہسیک چہند ھاوہ لیک پیغہ مہری خوا (ﷺ) ی بہلادا تینپہری . داوای لی کردن کہ و ہسیہ تی بؤ بکن . ٹھوانیش یہک لہ دوا ی یہک راسپاردہی خویان پی دھوت .. معاذی کوپی جبل لہ دوا ی ھموویانہوہ بوو . کہسہکہ پیی وت : رامسپیڑہ ، بہر پرحمہ تی خوا کہویت ، معاذ فرمووی : ٹھمانہی پیش من پایانسپاردین و راسپاردہکانیشیان ہیچ گومانیکی تیانیہ ، وہ منیش کارہکانت لہ دوو شتدا بؤ کوڈہکہمہوہ : بزائہ کہتؤ :

لہ چارہنوس و بہشی خؤت لہ دنیا دا ، ھرگیز بی نیاز نیت بہلام تۆ زیاتر ناتاج و ھژاری بہشی ناخیرہتتی لہبہر ٹھوہ بہ بہدہستہینانی بہشی ناخیرہتت دہست پی بکہ ، چونکہ نہسیبی دنیا شت بؤ ریک دہخات کہ بؤ ھرجی یہک برؤیت لہگہل دیت ^۱ ..

" ترسی معاذ لہ پھروہر دگاری "

لہ (شقیق) ھوہ ، دہلئت : معاذ لہ یہمہن ھاٹوہ و چہند بہندہیہکی پی بوو ، لہ مہککہ بہ (عمری کوپی خہتاب) گہیشٹ ، پیشہوا عمر (ﷺ) پرسى : ٹھمانہ چین ؟ فہرمووی : پیشکشم کراوہ ، فہرمووی : بیاندہرہ دہست ابی بکر ، ٹھویش پازی نہبووبہوہ .

کہ شہوداھات و نوست ، خہونیکى دی ، لہ خہویدا وک ٹھوہی بہرہو ناگر پاپیچ بکری ، بہلام عمر (ﷺ) پایدہکیشا تا نہبریٹہ ناو ناگرہوہ ، کاتی پوژ بوویہوہ ، وتی : ٹھی کوپی خہتاب ، دہبی ھر گوپڑایہلئت بکہم .

وتی : ٹھوجا بہندہکانی دایہ دہست ٹھبوہبکر (ﷺ) ٹھویش دایہوہ بہ خوی .. بؤ سبہی پوژ ، دہبینی نویژہ ٹھکەن ، پرسى بؤ کی نویژہ ٹھکەن . وتیان بؤ خوا ی پھروہر دگار .. ٹھویش فہرمووی : دہی ٹھوہش لہبہر خوا ٹھوا نازادن ^۲ .

^۱ - احمد دہرہینانی بؤ کردوہ لہ (الزهد) دا (۱۸۲) .

^۲ - حاکم کپڑاویہ تیہوہ (۳ / ۲ / ۲۷۲) دہلئت : (صحیح الاسناد) د و زھبیش ھمان رای ھمیہ .

" چند لاپېره په کی روناك له خباتی معاذ (ﷺ) "

له جهنگی (اجنادین) دا معاذ پرمزای خوی لی بیت ، پیشه‌وای دهستی پاستی سوپا که بوو ، هه‌لساو به‌هاوړیکانی وت : نه‌ی موسلمانان ، نه‌مړو خوتان بفروشن به پهرودگار تان ، چونکه نه‌گهر نیوه بیانېه‌زینن و شکستیان پی‌ بینن نه‌وا نه‌م ولاتانه هه‌تاه‌تایه‌ ده‌بیته‌ مالی نیسلام ، سهرباری پرمزانه‌دی خوا و نه‌و پاداشته‌ گه‌وره‌یه‌ی خودا ناماده‌ی کردووه . هه‌روه‌ها له (فعل بیسان) یشدا هه‌ر سهرکرده‌ی دهسته‌ پاستی سوپای موسلمانان بوو (ﷺ) .

(ثابت ی کوړی سهل ی کوړی سعد) ده‌لایت : معاذ کوړی جبل نه‌و پوژه له هه‌موان زیاتر سهرگهرمان بوو ، وه له هه‌موانیش زیاتر شمشیره‌که‌ی له کاردا بوو بو گهردنې پوژه‌کان ، له کاتیکدا نه‌و له لای پاستی موسلمانانه‌وه خه‌ریک بوو شه‌ری ده‌کرد ، سهربازانی پوځ له موسلمانان هاتنه‌ پی‌ش و سهربازگه‌ه‌یانیان ده‌وره‌دا ، له‌ویدا معاذی کوړی جبل به‌ خوی و پیاوه‌کانیمه‌ په‌یدا بوون ، معاذ بانگی کردووه فهرمووی : " نه‌ی خه‌لکینه‌ بزائن - په‌حمه‌تی خواتان لی بیت - بزائن که خودا په‌یمانی سهرکه‌وتنی به نیوه‌ دا وه و به‌ باوه‌ره‌که‌تان پشتگیری کردوون ، ده‌ نیوه‌ش خودا سهرخن تا سهرتاخت و پی‌ه‌کانتان جیگیر کات ، ناگاداربن .. نیوه‌ خواتان له‌گه‌له‌ و بی‌ گومان به‌سهر بته‌رستاندا سهرتان ده‌خات "

وه‌کاتی خه‌ریک بوو وتویرتی ده‌کرد له‌گه‌ل ماقولانی پوځ دا پی‌ش جه‌نگی (محل) و پازی نه‌بوو له‌گه‌لیاندا له‌سهر راخه‌ره‌کانیان دانیشیت : فهرمووی : دانانیشم ، چونکه نه‌م راخه‌رانه‌ی نیوه‌ و دانیشتن له‌سهر نه‌م (دوشه‌کانه‌ی) که بو خوتان هه‌لتان برژاردووه و چه‌وساوه‌ و بی‌ ده‌سه‌لته‌کانتان لی بی‌ به‌ش کردووه له‌گه‌ل نه‌ه‌لی نه‌ته‌وه‌که‌تان ، نه‌مه‌ جوانی و له‌ خو‌بایی بوونی دنیا زیاتر هیچی تر نیه‌ ، خوداش پشتی له‌ دنیا به‌ و رقی لی یه‌تی و نه‌هی کردووه که‌سته‌می له‌سهر بکریټ و زیاده‌په‌وی تیدا بکریټ ، من نه‌وه‌تا لی‌ره ، له‌سهر نه‌م زه‌ویه‌ دانه‌نیشم ، نیوه‌ش چیتان هه‌یه‌ بیلین ، نه‌وانیش کاتی پینان وت : " برؤ بولای هاوه‌لانت ، سویند به‌خوا نیمه‌ به‌ ئومیدین که سبه‌ینی به‌ره‌و شاخه‌کان و (کیوه‌کان) ده‌رتان په‌رینین . معاذیش فهرمووی :

"سه باره ت بهوی دهرمانپه پښتیت بو کڼوه کان نه مه یان پرونادات ، به لام سویند به خوا یان نه ورتا دوايیمینان ده کوژن یان له سهر هم زهوی یه به سهر شوړی و زه لیلی وه دهرتان دهنن ۱ .

"روژی بهرموک"

له ویشدا (ﷺ) هر سهر کردهی ده سترپاستی سوپا بو ، له سهر له بهیانی پوژی جهنگه که دا مه لساو وتاری بو دان ، فهموی : نهی خوینهران و له بهر کارانی (حافظ) قورئان و پشتیوانانی پښتای پاست و دوستانی هق ، سویند بی به په رومردگار ، به زهیی خدا و به هه شتی خوا به ثاوات خواستن به ده ست ناهینریت ، وه خدا لیخوش بوون و به زهیی فراوانی خوئی به پاستگوئیان و نه وانه نه بیت که باومرپایان به په یمانه کانی خوا هیه ، به که سی تر نابه خشی ، مه گمر گویتان له خوای ته عالا نه بووه که ده فهموی : ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ...﴾ سورة النور ، آیه ۵۵ .

واته : ((خوا به لینی داوه به وانهی باومرپایان هیناوه له نیوه و کار و کردهوه چاکه کانیان نه بنجامداوه به پاستی له ناینده یه کی نزدیکدا جینشین و پایه داریان ده کات هر وه ک چوئن ایماندارنی پیش نه مانی جینشین کردووه)) ، نیوه به ویستی خوا سهرکه وتوو ده بن دهی گویدیری خدا و پیغه مېره که ی بن ، و ناکوک مه بن نه گینا شکست دینن و ناوتان نامینن ، وه نارام بگرن ، چونکه خدا له گهل نارامگراندایه ، و شهرم له په رومردگارتان بکه ن و نه که ن له دوزمن هلبین و پاکه ن له کاتیکدا نیوه له چنگی په رومردگاردان و له ژیرر هجمه تی نه و دان ، وه هیچ که س له نیوه په ناگه یه کی دیکه ی نیه جگه له په رومردگاری وه هیچ که س به بی ویستی خدا سهر بلند و سهرکه وتوو ناییت ۲ .

وه کاتی پومه کان دایان به سهر لای پاستی سوپادا ، معاذ هاواری کرد : (نهی بهنده موسلماننه کانی خدا ، نه وانه وابره و لای چه پیی سوپاوه دهرپوئن تا بدنه

۱ - الطريق الى دمشق (۴۷۲) .

۲ - دیوانی (هاشم) الرفاعی ، بیوانه : صلاح الامة (۳ / ۴۹۷ ، ۴۹۸) .

به سمر تاندا ، وه سویند به خوا هیچ شتی ره تیان ناکاته وه پو و به پو و بو و نه وه یه کی راسته قینه و نارامگرتن نه بیټ له سمر به لاو سهختی یه کان) . نه و جا له سمر و لاخه که ی هاته خواره وه و فرموی : کی نه یه وی و لاخه که م بهریت تا به سمر یه وه شهر بکات ، با بیبات . وه خو ی له سمر پی و به بی و لاخ له گهل پیاده کانددا شهر ی ده کرد ، تا (عبدالرحمن) ی کوپی جبل ، کوپی معاذ که لاویکی تازه پیگه یشتوو بوو ، هه لسا و تی : بابه گیان ، من تکام وایه به سواری و لاخه وه با شتر بجه نگم له وه ی که به پیاده شهر بکه م و موسلمانان لیم بی نیاز بن ، وه توش به پیاده با شتر ده جه نگیت تا به سمر و لاخه وه ، زور به ی سمر یازانی سوپاش پیاده ن ، وه نه گهر تو ببینن که به پیاده به نارامگری یه وه بجه نگیت - به ویستی خوا - نه و انیش وره یان بهرز ده بیته وه و نارامگر و پشوو درپژ دهن .. معاذیش پی ی و ت : خدا منیش و توش یارمه تی بدات ، کوپم ^۱ .

" دادپهروهری له ژیا نیدا "

(یهزیدی کوپی عومه یره) که یه کی بوو له هاوه لانی معاذی کوپی جبل و تی : هه کاتی معاذ له جیهه ک - دانیش تگایه - دانیش تایه نه یه فرموو :
 " الله ، دادوهری دادپهروهرده ، بهرز و پیروژ بیټ ناوی ، بهد گومانان له ناوچن "
 پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پیش وه فاتی خوا حافیزی لی ده کات ، له عاصم ی کوپی حومه یدی سه کوونی یه وه : -
 کاتی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) معاذی نارد بو یه مهن ، هه لسا به پاسپاردنی ، له کاتی کدا معاذ به سمر نه سپه که یه وه یه تی فرموی : " یا معاذ ! انک عسی ان لا تلقانی بعد عامی هذا ، و لعلک ان تمر بمسجدي و قبری .

^۱ - الطريق الى دمشق (٤٧٦) .

واته : ئه‌ی معاذ ! له‌وانه‌یه له‌م سال به‌دواوه نه‌مبینیتوه ، و له‌وانه‌یه به‌لای مرگه‌وت و گوڤه‌که‌مدا تیپه‌رپیت .. (معاذ) یش ده‌ستی به‌گریان کرد ، فهرمووی : (لا تبک یا معاذ ، او ان البكاء من الشيطان)^۱ .

واته : مه‌گری معاذ ، (یاخو فهرمووی) به‌راستی گریان له‌شه‌یتانه‌وه‌یه .

" پشوو درێژی له‌سهر به‌لاو ناره‌حه‌تی "

کاتی ته‌نگانه و نه‌هاته‌کان مه‌حکه‌م ده‌بن و داوه‌کانی ئالۆز ده‌بن و سه‌خه‌تی یه‌کان یه‌کله‌دوای یه‌ک دین و شه‌وگاری درێژ ده‌بیت ، ئه‌وه هه‌ر ئارامگری یه‌ پروناکی یه‌کی واده‌داته موسلمان که نه‌شلێژی و هه‌ر دان به‌خوداگرته‌ پینوینی ده‌کات نه‌بابی هیوا بیت ، ئارامیش له‌ ره‌گه‌زه‌کانی پیاوه‌تی یه ... چونکه له‌ راستیدا که‌سانی لاواز به‌رگه‌ی باره‌قورسه‌کانی ژیان ناگرن .. به‌لکو یاوانی شان و بازووپته و ده‌توانن بچنه‌ژێرباری !! ژیان به‌و جوړه‌یه ، ته‌نها گه‌وره‌ پیاوان و که‌سانی پاله‌وان و پشوو درێژ ده‌توانن په‌یامه‌که‌ی راپه‌رینن ... وه‌ بیگومان ، که معاذ له‌م که‌له پیاوانه‌یه ، به‌لکو گه‌وره‌یان و له‌ پیشیانوه‌یه له‌ خه‌باتدا و له‌کاتی نه‌خوشیشدا ..

له ئوم سه‌له‌مه‌وه ، (ﷺ) نکاتی ئه‌با عبیده له‌ تاعونه‌که‌ی (عمواس) دا تووش بوو ، و که‌وت و ئازار و ژان زۆری بو هیئا ، (معاذی کوپی جبل) ی کرده جینشینی ، خه‌لکی هاواریان کرد له‌ معاز : داوا له‌ خوای په‌روه‌ردگار بکه ، به‌لکو ئه‌م دهرده پیسه‌مان له‌سهر هه‌لگریت ، ئه‌ویش فهرمووی :

" ئه‌مه پیسی نیه ، به‌لکو دوای پیغه‌مبه‌ره‌که‌تان (ﷺ) و ، مه‌رگی پیاوچا‌کانی پیش خوتان و شه‌هید بوونی که‌سانیکه‌ که‌ خودا به‌ویستی خو‌ی تایبه‌تمه‌ندی کردوون ، ئه‌ی خه‌لکینه ! چوار خه‌سله‌ت هه‌یه ، ک‌ی له‌ ئیو ده‌توانی بانه‌یگه‌ریته‌وه ، وتیان : چی یه ؟ فهرمووی : - سه‌رده‌میک دیت باتل و ناهه‌ق دهرده‌که‌ویت (ده‌سه‌لاتدار ده‌بیت) و

^۱ - پیاوانی فهرمووده‌که ج‌ی باوه‌رهن : احمد گ‌یراویه‌تیوه (۲۳۵ / ۵) ، وه‌ مؤه‌تی گریان له‌چه‌ند فهرمووده‌ داها‌توه .

سەردەمیک دیت پیاو دەلیت : سویند بەخوا نازانم من چیم ، ئەبە بەرچاوپوونی دەژی و ئەبەبەرچاوپوونی دەمریت^۱ .

له (عبدالرحمن ی کۆری غەنم)هوه ، دەلیت :

تاعون له شام بلاو بوویهوه ، عمری کۆری عاص هەلساو وتاریکی بۆ خەلکی دا ، فەرمووی : ئەم تاعونە دەردیکی پیسە ، لیتی هەلبێن و بەرهو دۆل و نیوان کێوهکان بپۆن ، ئەمە بە (شەرحبیل ی کۆری حەسەنە) گەیشت ، تۆرە بوو ، و هات بە جۆریک جەلەکانی بەسەزەویدا پائەکیشا و ئەلەلەکانی بە دەستی یەوه بوون ، فەرمووی : هاوێلی پیغمبەری خوام (ﷺ) کردووه ، بەلام ئەمە پەحمەتی پەروردگارە و دوعای پیغمبەرکەتانە (ﷺ) و مەرگی پیاوچاکانە پێش مەرگی ئێوه ...

ئەوجا ئەم هەوالە بە معاذ گەیشت ، فەرمووی : ئەی خوای پەروردگار زۆرتەین بەشی لی بده بە ئەهلی معاذ^۲ .

ئەوهبوو بەو دەردەوه هەردوو کچەکە ی مردن و لەیهک گۆردا سپاردنی . وه (عبدالحمین) ی کۆپیشی تووش بوو ، کاتی له کۆپەکە ی پرسى حالت چۆنە ؟ فەرمووی : ﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ سورة آل عمران (۶۰) . واتە : هەقیقەت و راستی هەر ئەوهیه کە لەلایەن خواوهیه .

کەواتە : نەکەیت لەوانە بیت کە گومان کاری لەسەریان هەیه .

ئەویش فەرمووی : ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ سورة الصافات ، آیه (۱۰۲) .

واتە : دەمبینی ، بەویستی خوا ، له ئارامگران دەبم .

دەلیت : دەستی معادیش تووشی نەخۆشی یەکە بوو ، بەردەوام ئەم دیو دیوی پێ دەکرد و ئەیفەرموو ئەم دەستەم لە ئەوه و ئەوه خۆشتەر دەوێت ، و دەیفەرموو : (ئەی پەروردگار ! بمبەرەوه و بە لیقات شادم کە ، خۆت دەزانى کە خۆشم دەوییت) وه پیاویکی بینی دەگیا ، پرسى : بۆچی دەگریهیت ؟ وتی : لەبەر دنیا یەک ناگریهەم کە له

۱ - بڕوانە : ابن سعد له (الطبقات) دا (۲ / ۱۲۴)

۲ - پیغمبەری خوا (ﷺ) پەناى به خدا دەگرت لەم دەردە بێ دەرمانانە ، بەلام دەبینین معازی کۆری جبل و نوعای تووشبوونی بەم دەردە دەکرد بە ئومیدی شەهید بوون .

تووه چنگم کهوتبی و پاش تو لیم دابری ، به لکو بو زانستی که گریم له تو و مرده گرت دواي تو له کی و مرگرم ، فرموی : جا بوچی ده گریهیت ، خو ئیبراهیم (علیهم السلام) کاتی له سمر زهوی بو ، هیچ زانیاری یه کی تیا نه بو ، خواي گه وره خو ی زانستی پی گه یاند ، نه گهر من مردم نهوا له لای چوار کهس زانست بخوازه : عبدالله ی کوری مسعود ، سلمانی فارسی ، عبدالله ی کوری سلام و عومیر ابی الدرداء^۱ .

وه له (حارثی کوری عمیره) وه ، ده لیت : کاتی له تهنیش (معاذ) وه بووم له سمره مرگیدا ، له هویشی خو ی ده چوو ، ده هاته وه سمر هویش ، ده یفرموو : (خه فهم که - واته - بممرینه - نه ی پهر و مر دگار - چونکه سویند به گه وره ییت ، خوشم دهو ییت^۲ .

وه دواي گه شتیکی پیوژ ... که معاز گرتیه بهر و پاش به شداری یه کی بهر فراوانی له گه یاندنی بانگی هق و چه سپاندنی بنچینه کانیدا ... و پاش گه رانیکی دوور دریژ به دواي شه هاده تدا له سمر مهیدانی جهنگ ، دوا جار له سمر جیگه ی مرگ نه و نا واته ی به دهست هیئا (وکان امر الله قدرا مقدورا) .

سا ره حمه تی خوات لی بیت ، نه ی پی شه وای زانایان ... وه خوا بو خو ی پاداشت و به خششی به سهرتدا ببارینی ...

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

^۱ - بوخاری دهرهیتانی بو کردوه له (التاريخ الصغير) (۱ / ۷۳ / ۷۴) .

^۲ - ابن سعد دهری هیئاوه (۲ / ۱۲۵) .

" ۲۹ - سه‌عدی کوپی معاذ (ﷺ) "

" نهو پالەوانه‌ی عمرشی په‌روه‌ردگار بو مهرگی کهوتنه هه‌ژان !! "

کی یه ؟

شه‌هیدی پایه‌به‌رز سه‌عدی کوپی معاذی کوپی نعمانی کوپی عبد الاشهل ، ابو عمری ئه‌نصاری ئه‌وسی ئه‌شه‌لی ، به‌دری یه که عمرشی په‌روه‌ردگا به مهرگی هاته هه‌ژان !! سه‌عد (ﷺ) پیاویکی سپی پیستی بالا به‌رزنی جوانچاک و پی کهوتوو بوو ...

له سه‌ر دهستی (مصعب ی کوپی عمیر) (ﷺ) موسلمان بووه . ابن اسحاق ، ده‌لێت : (کاتی موسلمان بوو ، چوو بۆلای هۆزه‌که‌ی و پیی وتن ، ئه‌ی نه‌وه‌ی (عبد الاشهل) چۆن له من ده‌پوانن ؟

وتیان : له‌ فەزل و چاکه‌دا ، گه‌وره‌مانی و له‌ هه‌موومان پاسته‌په‌وتری له‌ رابه‌ری کردنتدا . فره‌مووی : ده‌ی قسه‌کردنم له‌گه‌ل پیاو و ئافه‌ره‌تتان حه‌رام بیست ، نه‌گه‌ر باومر نه‌هینن به‌خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی .

ده‌لێت : سویند به‌خوا که‌س نه‌ما له‌ مانی (بنی عبد الاشهل) له‌ پیاو و له‌ ئافه‌رت موسلمان نه‌بیست و هه‌موویان باوه‌ریان هینا ^۱ .

ابن الشهاب ، ده‌لێت : سه‌عدی کوپی معاذ له‌ (به‌در) دا به‌شدار بووه ، و له‌ پۆژی (خندق) دا برن‌دار کراوه (تیریکی لی دراوه) و دوا‌ی ئه‌ره مانگیگ ژیاوه و به‌هوی برینه‌که‌یه‌وه که داویه‌تیبه‌ر و وه‌فاتی کردوه .

نوسه‌ر ده‌لێت : له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که سه‌عدی کوپی معاذ (ﷺ) چه‌ند سالیکی که‌م له‌ناو ئیسلامدا ژیا ، به‌لام ئه‌و پیشه‌په‌کیی له‌گه‌ل کاتدا ده‌کرد و توانی له‌و ماوه‌که‌مه‌دا سه‌روهری یه‌کی گه‌وره بو خوی و بو ئایینه‌که‌ی بنیات بنیت .

^۱ - بپوانه : سیره ابن هشام (۱ / ۴۲۷) .

"چند هلویتیکي نمر له ژباڼدا"

له راستیدا هلویتسته زیندوو نهمرهکانی نهم بهنده چاکه خوازه زوړن ، کهسیک عمرشی پمروه دگار به مەرگی بیته لمرزین و فریشتهکان پیشپرکی بکهن بو بهرې کردنی جهانزهکې و هه لگرتنی تابوتهکې .. بهرستی کهسیکه شایسته ی بهر زپاگرتن و پزلی گرتنه .. هندی له هه لویتستانه ش :

له پوژي (بنی قریظه) دا :

خاتوو (عائشه) ی دایکی نیمانداران (ﷺ) نهو پوژه لهگهل نوم سهدا له قهلاي (بنی حارثه) دا بوون ، سهد بهلایندا تیپېر بوو (درع) یکی بهستبوو که چوو بوویهوه یهک و کورت بوو بوویهوه که بالی هه مووی لویهوه هاتبووه دمرهوه ، حربهیهکی به دهستهوه بوو .. عائشه (ﷺ) به نوم سهدی فمرموو : خوژگه (درع) هکې کهمیك فراواتر و باشتر بوايه ، نهوه بوو تیریک له لایهن (ابن العرقه) وه له (سهد) درا و پهگی ناوهرستی بالی بهرې . (ابن العرقه) کاتی تیرهکې لی دا وتی : بیگره ، منم (ابن العرقه) نهوش فمرموو :

(ع — ر ق الله و جهك في النار) واته : خوا له ناگردا نارهقه به

دهم و چاوتا بینیت ..

دهیفه رموو : نهی پمرومردگار .. نهگمر هیشتا پووبه پروو بوونهوه و شه پیک لهگهل قوره شیدا ماوه ، نهوا بمهیلله بوی ، چونکه هیچ لهوه خوشتنیه بهلامهوه که دژی هوژیک بجهنگم له پیناوی تودا که نهو هوژه نازاری پیغمبرهکې تویمان دابیت و بهدرویان خستبیتتهوه و وهدمریان نابی . وه نهگمر کوتاییت بهشېر هیناوه له نیوانماندا ، نههمم بؤ بکه به هوکاری شه هادوت و مه مریته تا به چاوی خوّم شکست و تیاچوونی (بنی قریظه) دهبینم ^۱ .

نهوه بوو بهنو قریظه په ایمانشکینیان دهرهق پیغمبره خوا (ﷺ) کردبوو وه لهگهل (نه حزابهکاندا) پیک کهوتبوون کهوا بنی قریظه ریگی چوونه ناو مه دینهو دان بهسهر موسلمانانیاں بؤ خوش کات .. نهگمر بهزهیی خودا نه بوايه ..

^۱ - پیاوانی جی باوهږن : ابن هشام (۲ / ۲۲۶) و احمد توزی لهمه دريژتر باسی کردوه .

وہ پیغمبەری خوا (ﷺ) سەعدی بۆ نادر بوون تاوھکو پەیمانەکیان وەبەر
بێنیتەوہ کہ دابووێان بە پیغمبەری خوا ... ئەوہ بوو دەستیان بە جێبو پێدان و
ئازاردانی پیغمبەری خوا (ﷺ) کرد ، لەبەر ئەوہ بوو سەعد ئەم دوایەیی کرد ...
وہ کاتیک خۆی پەرورەدگار بە دەسلاتی خۆی (احزاب) ی شکست پێ هینا ..
پیغمبەری خوا (ﷺ) ئابلوقەیی (بنی قریظە) دا تا کەوتنە ژێر فرمانی سەعدی
کوپی معاذ ...

پیغمبەری خوا (ﷺ) پەيامنێریکی نارد بۆ سەعد ، سەعد ، فرمانی کرد
پیاوانی بنی قریظە بکوژین و ئافرەتەکانیشان دیل بکړین ، پیغمبەری خوا (ﷺ)
ئەمە پێ گەیشیت ، فەرمووی : لقد حکم فیہم بحکم اللہ الذی حکم بہ من فوق سبع
سموات ^۱ .

واتە : بەراستی ئەو فرمانەیی سەعد بەسەریاندا جێبەجێ ی کرد ، خۆی گەورە
لەسەر و حەوت ئاسمانەوہ هەمان ئەو فرمانەیی پرێاردابوو ...
لە پێوایەتی پیشەوا (احمد) دا ، لە جابەرەوہ ، دەلیت : پیاوانی بنی قریظە
(٤٠٠) چوار سەد کەس بوون ، کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) لە کوشتنیان بوویەوہ ..
برینەکی سەعد سەری هەلدا یەوہ ...

"وہ فاتمی سەعد (ﷺ)"

لە (محمودی کوپی لیبید) وە ، دەلیت : کاتی دەماری بآلی سەعد لی درا و
گرانایی بوہات ، بردیان بۆ لای ئافرەتیک کہ برینداری تیمار ئەکرد بەناوی (رفیدە) وە
، پیغمبەری خوا (ﷺ) بەردەوام هەوالپرسی لی دەکرد و دەیفەرموو : کیف امسیت ، و
کیف اصبحت ؟

واتە : ئەمشەو چۆن بوویت ؟ چۆن پۆژت کردوہ ؟ .. ئەویش هەوالی پێ دەدا ،
تا ئەو شەوہی کہ ھۆزەکی گواستیانەوہ پاش ئەوہی حاالی خراپ بوو ، هەلیان گرت و
بردیان بۆ لای مآلی (بنی عبدالاشھل) . پیغمبەری خوا (ﷺ) هات و فەرمووی :

^۱ - دانەپالەکی (حسن) ، ابن سعد دەرھیتانی بۆ کربووە (٦ / ٢ / ٢) و ارنووط بە (حسن)
دایناوہ ، ھامش سیر اعلام النبلاء (٢٨٩ / ١) .

دەرچن بابڕۆین .. چو دەروە و ئیمەش لەگەڵی چووینە دەروە ، ئەوەندە خێرا
دەرۆشت قەیتانی نەعلەکانمان بچرا پۆبەکانمان بەسەرەو کەوت ، هاوێلان سکاڵای
ئەمەمان لای پیغەمبەری خوا کرد (ﷺ) - کە بەلکو کەمێک لەسەر خۆتەرپی بکەن -
پیغەمبەری خوا (ﷺ) فرمووی : اني اخاف ان تسبقنا اليه الملائكة فتغسله كما
غسلت حنظلة .

فرمووی : ئەترسم فریشتەکان پێش ئیمە بگەنە سەری و بيشۆرن هەروەك چۆن
(حنظله) یان شۆرد .. ئەوەبوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) و هاوێلان گەشتنە مالهە ،
دەبینن دەیشۆرن و دایکی خەریکە بۆی دەگری و دەلێت :

ويل ام سعد سعدا خرامة وجدا^١

پیغەمبەری خوا (ﷺ) فرمووی : كل باكية تكذب الا ام سعد

واتە : هەموو گریاویك کە بۆ مردوووەکە دەگری درۆ دەکات ، بێجگە لە ئوم سەعد .
(مەبەستی ئەوانەیه کەبەسەر مردوووەکانماندا هەڵدەدەن) . پاشان چوووە دەروە ..
محمودی کۆپی لێبێ دەلێت : خەلکە و تیان : ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، تا
ئێستا هیچ مردووێکمان هەڵنەگرتوووە لە سەعدکیشی سوکتر بوو بێت .

فرمووی : (ما يمنعه ان يخف وقد هبط من الملائكة كذا وكذا لم يهبطوا قط قبل
يومهم ، قد حملوه معكم)^٢

واتە : چۆن کیشی سوک نابێت ، لەکاتی کدا ئەوەندە و ئەوەندە لە فریشتەکان
دابهزیون کە تا ئێستا دانەبەزیون ، وە لەگەڵ ئێوەدا ئەویان هەلگرتوووە ..

وە پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەردانی سەعدی کردوووە کاتی کە برینهکە ی گرانایی
بۆ هیناووە و پێش ئەوەی گیانی دەرچیت (ﷺ) .

لە (عبدالله ی کۆپی شداد) هەو ، دەلێت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) هات بۆلای سەعد
(ﷺ) لە کاتی کدا لەبەر ئازار پێچی دەخوارد ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، فرمووی :
(جزاك الله خيرا من سيد قوم ، فقد انجزت ما وعدته و لينجذك الله ما وعدك)^١

^١ - واتە / واوێلا بۆ دایکی سەعد ، بۆ دایکی کەسیکی سەرراست و پالەوان .

^٢ - دانەپالەکە ی (حسن) هەبێن سەعد دەرهێنانە ی بۆ کردوووە (٢ / ٢ / ٧ ، ٨) (ارئووط) یش
دانەپالەکە ی بە (حسن) داناووە سیر (١ / ٢٨٧) .

واته : خوا پاداشتت بداته وه ، که چ سهرک هۆزیکى باش بوویت .
بهراستی ئهوپهیمانهی به خوی خۆت دابوو بهجیت هیئا ، وه دلتیا به که
خودای پهروهردگاریش ئهوپهیمانهی به توی داوه به جیی دههینیت ..

" جولانی عهرش به مردنی "

چ بههریهک و چ پیزیک لهمه گهورهتره ، وه چ نیشانیك لهمه بهرزتره؟! بهندهیهک له سهر
زهوی وهفات دهکات ، تهختی پهروهردگار له خوشی هاتنیدا دیته ههژین و جولان !!

" (إقرأ) بخوینه "

له جابرهوه ، دهلیت : جبریل سهلامی خوی لهسهر بیته هات بۆلای پیغه مبهری
خوا (ﷺ) و فهرمووی : (ئهم بهنده چاکه کى بوو وهفاتی کرد ؟ دهرگای ئاسمانهکانی
بۆ کرایهوه و تهختی پهروهردگاری بۆ جولای ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) چووه دهرهوه
دهبینی (سهد) وهفاتی کردوه . دهلیت : بهسهر گۆرکهیهوه دانیشته .^۱
پیشهوا (ذهبی) دهلیت : چهند جار فهرموودهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) هاتوه
به (تواتر) که فهرموویهتی : (ان العرش اهتز لموت سعد فرحا به) .

واته : عهرشی خودا له خوشی هاتنی سهد ، بهوهفاتی هاته جولان ...
وله پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئهوه چهسپاوه که دهربارهی کراسیک (حلة) که
ههموان له جوانی یهکهی سهریان سوپماوه فهرموویهتی : (لمنادیل سهد ابن معاذ فی
الجنة خير من هذا)^۲

واته : دهسته سهرهکانی سهدی کوپی معاذ له بهههشتدا لهمه جوانتر و باشتن ..

۱ - پیاوانی جیی باوهین : ابن سهد له (الطبقات) (۲ / ۹) . په راویزی سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۸۸) .

۲ - احمد دهرهینانی بۆ کردوه (۲ / ۲۲۷) . الحاکم (۱ / ۲۰۶) وه دهلیت : (صحیح الاسناد) ه و
زهههیش ههمان پای ههیه .

۳ - صحیح / احمد دهرهینانی بۆ کردوه ، وه حاکمیش (۳ / ۲۰۶) زهههیش به (صحیح) دایناوه و
لهسهری هاوپایه .

ذهبی " رحمهتی خوی لی بیت " دهلیت : " (عرش) یهکیکه له دروستکراوهکانی خودای پهروهردگار و پام کراوه که بهویستی خودا هه رکاتی بیهوی دههژی و دهجولیت و ههستی خوشهویستی (سعد) ی تیابه دی کردووه ، ههروه چوئ ههستی خوشهویستی پیغمبره خوا (ﷺ) ی له کیوی ئوحد دا به دی کردووه . خوی گه وره دهفرموی : (یا جبال اوبی معه) سورة سبأ ، آیه (۱۰) ^۱ ... ئه مهش ههق و راسته قینهیه .

وه له (صحیح) ی بخاری دا هاتووه که ابن مسعود فرموویه تی : " گویمان له ته سیباحتی خواردن ئه کرد له کاتی کدا دهخورا ^۲ ئه مهش بهراستی دهرگایه کی فراوانه و ریگاکه ی ئیمان و باوهره ^۳ .

" فریشته له جهنازه ی (سعد) ﷺ " دا "

پاک و بیگهردی بو خوا ، پایه ی مروؤ چه ند بهرزه کاتی خودای خوی دهناسیت و چه ند جوان و چه ند بهرپزه ... وه فدهکانی پهحمان دهسته دهسته له کاتی مردنیدا داده بهرزه سهری : (الا تخافوا و لاتخزنوا و ابشروا بالجنة التي كنتم توعدون) فصلت : ۳۰ .

واته : هیچ ترس و بیمیکتان نه بیت له داهاتوودا ، هیچ غه م و پهژاره یه کتان نه بیت بو پرابردو ، مژده تان لی بیت بهو بهه شته ی که کاتی خوی به لیتان پی دهر . ئه وه تا دوری جهنازه ی سهعدیان داوه و له که ژاوه یه کی بهه یبه تدا که قه له م ناتوانی وه سفی بکات له گه لیدا پی ئه که ن ..

له ابن عمر هوه ، دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) فرموی : (هذا العبد الصالح الذي تحرك له العرش ، و فتحت ابواب السماء ، و شهد سبعون الفامن الملائكة لم ينزلوا الى الارض قبل ذلك ، لقد ضم ضمة ثم افرج عنه یعنی سعدا ^۴ .

^۱ - ماناکه ی : ئه ی کیوه کان ته سیباحت و سرودی ستایشی له گه ئا بلتیه وه .

^۲ - صحیح : بوخاری (۲۵۷۹) . احمد (۱ / ۴۶۰) .

^۳ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۹۵) .

^۴ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / نسائی ده ری هیتاوه (۴ / ۱۰۰) ابن سعد (۲ / ۲ / ۹) .

واته : ئەم بەنده چاکه کاره‌ی که عهرشی په‌موردگاری بو جولا و دهرگاکانی ئاسمانی به‌رودا کرایه‌و و هه‌فتا هه‌زار فریشته‌که تا ئیستا دانه‌بزیبوونه سهر زه‌وی شاهیدی به‌ریکردنی جه‌نازه‌که‌یین ، ئەم بەنده‌یه هینده‌ی له باوه‌ش کردنیک (گۆڤ وشار) دراو دواتر ئازاد کرا ..

" گۆڤه وشار "

پیغه مبره‌ی خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی : " لَوْجَا اَحَدٌ مِنْ ضَمَةِ الْقَبْرِ ، لَنْجَا مِنْهَا سَعْدٌ " واته : ئەگەر که‌سێک بوايه له گۆڤه وشار پزگاری بوايه ، ئەوه سه‌عد بوو ... پای پێشه‌وا زه‌هه‌بی : پێشه‌وا زه‌هه‌بی (په‌حمه‌تی خوای لیبیت) ده‌لیت : " ده‌لیم : ئەم گوشینه هیچ پهمه‌نده‌یه‌کی به‌سزای گۆڤه‌وه نیه ، به‌لکو شتی‌که باوم‌پدار له خۆیدا به‌دی ئەکات وه‌ک چۆن ئازاری له ده‌ست دانی منال و دۆستانی له‌دنیا‌دا هه‌ست پی ئەکات ، هه‌روه‌ک چۆن ئازاری نه‌خۆشی و ئازاری پۆح کێشان و ئازاری پرس و جوی گۆڤ و تاقیکردنه‌وه و ئازاری کاریگهر بوونی به‌گریانی ئەهله‌که‌ی بوی و ئازاری هه‌لسانه‌وه‌ی له گۆڤه‌که‌ی و ئازار و توقینی پاوه‌ستانی پۆژی مه‌حشهر و ئازاری پۆشتن به‌سهر پردی (سراط) دا به‌دی ئەکات ..

که‌واته هه‌موو ئەم ترس و ئازارانه هه‌یه و مرو‌ف تووشی ده‌بی‌ت وه هه‌یچیان نه‌سزای گۆڤن و نه‌سزای دۆزه‌خن ، به‌لام به‌نده له خواترس و ته‌قواداره‌کان له هه‌ندیان هه‌موویندا سۆز و نه‌رمیی له‌گه‌لدا ده‌بی‌ت و له‌سهری سوک ده‌کریت وه باوم‌پدار به بی لیکای په‌روه‌ردگاری پاچه‌تی نابینیت . خوای په‌روه‌ردگار ده‌فهرمویت : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ... ﴾ سورة مريم ، آیه (۳۹)

واته : ئەه‌ی پیغه مبره‌ی خوا (ﷺ) سه‌ته‌مکاران ئاگادار بکه له پۆژی ئاهو ناله .

وه ده‌فهرموو : ﴿ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ ... ﴾ سورة غافر ، آیه (۱۸) . واته : ئەه‌ی پیغه مبره‌ی خوا (ﷺ) بیاتر سیننه و ئاگاداریان بکه له پۆژه‌نریکه‌که ، پۆژی قیامه‌ت ، کاتی که دله‌کان ده‌گه‌نه گه‌روو .

تکامان وایه خوای پەروەردگار لە سوۆز و لیبۆردەیی شاراوەیی خۆی بێ بەشمان نەکات .
سەعد (ﷺ) لەگەڵ بوونی ئەم هەژاندانەشدا ، دەرئین کە لە ئەهلی بەهەشتە و
یەکیکە لە شەهیدە پایە بەرزەکان (پەزای خوای لەسەر بێت) .
کەواتە وا نەزانیت سەرفرازان لە هەردوو دنیا دا توشی ترس و تۆقین و ئازار نابن
... بەلکو داوای سەلامەتی لە خوای پەروەردگار بکەن و داوا بکەن بمانکاتە هاو شیووی
سەعد و لەگەڵ ئەودا حەشرمان بکات ^۱ .

وہ کاتے سہ عدی کوپری معاذ وہ فاتی کرد دایکی هاواری کرد ، پیغہمبہری خوا (ﷺ) پیی فہرموو : (الا یرقادمعك و یدہب حزنك ؟ فإن ابنك ، اول من ضحك الله الیہ ، و اهتز له العرش) . زہہہبی دلئیت : فہرموو دہیہ کی (مرسل) ہ .
واتہ : لہ بہرچی فرمیسك دمپڑئیت و خہفہت دہخوئیت ؟ کوپہکہی تو یہ کہم کہ سہ
خوای پەرہردگار بہدہمیہ وہ پیکہ نییبت و عمرشی بو ہمزئیبت .

" گریانى هاوه لآن به سه ربه وه "

کاتی برینه که ی سه عد کولایه وه و سه ری هه لدا یه وه ، پیغه مبه ری خوا
(ﷺ) خیرا چوو بۆلای و له ئامیزی گرت ، خوین له برینه که یه وه ده چۆرا . پێشه وا
ابوبکر (رضی الله عنه) هات و فهرمووی : (ئای چ پشت شکانی که پوشتنی سه عد !) پیغه مبه ری
خوا (ﷺ) فهرمووی : (مهلا ابابکر) له سه ر خو به ، نه بو به کر ، نه و جا پێشه وا (عمر)
هات ، فهرمووی : ﴿ .. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ .
وه له عائشه وه (رضی الله عنه) ده فهرمویت : پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و ابوبکر و عمر
هاتن بۆلای سه عدی کوپی معاذ له کاتی که خه ری ک بو وه فاتی ده کرد . ده لیّت : سویند
به و که سه ی گیانی (محمد) ی به ده سه ته گریانی (نه بو به کر و عمر) م لی ک جیا ده کرده وه ،
له کاتی که له ژوره که ی خو مدا بووم و نه وان له مزگه وت بوون نه وان ههروه ها بوون که

١ - بیروانه : سیر اعلام النبلاء (١ / ٢٩٠ / ٢٩١) .

۲ - بیوانی حیّ ی باوهرن به لام (مرسل) ه به رای ارنووط . (سیر اعلام النبلاء) ۱ / ۲۸۵ په پراویږ .

پهرومردگار دهر باره یان فهرموویه تی : ﴿... رَحْمَاءُ يَبْتَهُمْ ...﴾ سورة الفتح ، آیه (۲۹)^۱
واته له نیوان یه کتریدا به بهزهیین ..

سهعد ، وهفاتی کرد له ته مهنی سی و جهوت سالییدا ، پیغه مبهری خوا (ﷺ)
نوژیی له سهر کرد و له (بقیع) سپارده کرا .

له ژیر خاکی (بقیع) دا گهره مان (سهعد) نووستوه و سیره ی پاک و پوناکی به
بوڅوڅشی و به دره وشاوه یی ماوه ته وه خوات له گهل بیت سهروهرم ... وه له ههر دوو
جیهان سهلامت لی بیت ...

"والحمد لله رب العالمین"

^۱ - دانه پالاکه ی (حسن) ه : احمد دهره یانی بو کردوه (۶ / ۱۴۱۲ / ۱۴۲) .

" ۳۰ - عوسمانی کوپی مظعون (ﷺ) "

" به کهم کهسه له (بقیع) سپارده کرا بیت "

پیناس :

عوسمانی کوپی مظعونی کوپی حبیب ی کوپی وهب ی (جمحی) یهو به (ابو السائب) یش بانگ کراوه . یه کیکه له کوچره بهرزه کان و له ئهولیا له خواتر سه کانه / نهوانه ی سهر فراز بوون به وفات کردنیان له ژبانی پیغه مبر ی خوادا و نوژی له سهر کردن ، ابو السائب (ﷺ) یه کهم کهس بوو له (بقیع) نیژا^۱ .

چوارده مه مین پیاو بوو ئیمانی هینار موسلمان بوو ، همدوو هیجره تی کردوو و دوا ی جهنگی بهدر وفاتی کردوو .

کهسیکی خواپه رست و به کوشش بوو . له گهل (علی) و (ابو زهر) دا ویستیان واز له ژن هینان بینن ، به لام پیغه مبر ی خوا (ﷺ) نکولی نه می لی کردن .

سعیدی کوپی مسیب ، ده لیت : گویم له سعد بوو نه هیوت : پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ئه وه ی له عوسمانی کوپی مظعون رت کرده وه که ویستی واز له ئافره ت بینن و همرگیز ژن نه هینیت ، خو ئه گهر وانه بوایه و مؤله تی ئه وی بدایه ئیمه ش و امان ده کرد^۲ . ههروه ها (ﷺ) یه کی بوو له وانه ی له جاهیله تیشدا مه ی خواردنه وه ی حه رام کردبوو . عوسمانی کوپی مظعون ده لیت : خواردنه وه یه ک ناخومه وه که هو ش و عه قلم بهریت و کهسانی خوار خویشم پیم پیکه نن و وام لی بکات کچی خو م ماره بکه م - واته زینا له گهل کچی خو م بکه م - . زه هه بی ده لیت : ئه مه هه والیکه به بچر بچری هاتوو و نه چه سپاوه .

" ئارامگری عوسمان له سهر ئازاردانی له پیناو خوادا "

کاتی عوسمانی کوپی مظعون هاوه لانی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ی ده بینن که چو ن وا له مه که دا ئازار و ئه شکه نجه ده درین ، له کاتی که دا ئه م به هو ی (ولیدی کوپی

^۱ - برهوانه : الاصابة (۶ / ۲۹۵) .

^۲ - صحیح / بخاری و مسلم و ترمذی (۱۰۸۲) و غهیری ئهوانی گتروایانه ته وه .

مغیرە) وہ پارىزراۋە ، فەرموۋى : سۆيىند بەخۇا ئەمەي كەمنى تىايە و لە پال پياۋىك ى بى باۋەردا وا من خۇم پاراستوۋە و ھاۋەلان و ھاۋئايىنەكانم توۋشى ئەشكەنجە و بەلا گەلىك دەبن كە من توۋشى نابم ، ئەمە كەموكورتىيەكى گەۋرەيە لە دەروندا ، بۇيە چوۋ بۇ لاي (ۋەلىدى كۆپى مغیرە) و پى ى وت : ئەي (ابا عبدشمس) ئەۋە لە ئەستۆي تۇدا نەمام و پىۋىست ناكات پارىزگاريم لى بگەيت . ئەۋىش پىرسى : بۇچى ، برازا ؟ كەسى ؟ لە قەۋمەكەم ئازارى داۋىت ؟ فەرموۋى : نەخىر ، بەلام من ئەمەۋىت لەپەناي خوادابم و لە پەناي كەسى دىكەدا نەبم .

وتى : دەي كەۋاتە بچۇ بۇ مزگەوت (ۋاتە مسجد الحرام) ، لەۋى بە ئاشكرا رەدى پەناي من بگەرەۋە ۋەكو چۇن بە ئاشكرا پەنام دايت ..

ئەفەرمۋىت : چوۋىن تاگەيشتىنە مزگەوت ، ۋەلىد پى ى وتن : ئەۋە (عوسمان) ئەيەۋى مانەۋەي لە پەناي مىندا رەت كاتەۋە . عوسمان فەرموۋى ، راست ئەلەيت : ۋە من مەتا لە پەنايدا بوۋم كەسىكى بەۋەفابوۋ باش پارىزگارى لى دەكرىم ، بەلام من حەز ئەكەم تەنھا لە پەناي خوادابم و كەسى تر ، بۇيە دالەدە و (جوار) يم بۇ گىپرايەۋە . پاشان عوسمان پۇيشت ، ۋە لەيەكى لە دانىشگاكانى قورەيشدا (لىبىدى كۆپى رىبىعە) ھۇراۋەي بۇ دەۋتن ، عوسمان لەناۋاياندا دانىشت ، (لىبىد) بەدەم ھۇنراۋە ۋە وتى :

" أَلَاكُلْ شَيْءَ مَا خَلَا اللَّهُ بَاطِل "

(ۋاتە بى گومان ھەموو شى جگە لە (الله) پوچ و بى بايەخە)

عوسمانىش فەرموۋى : راستت وت .

ئەۋجا (لىبىد) وتى :

" وَكُلْ نَعِيمَ لَا مَحَالَةَ زَائِل "

(ۋە ھەموو خۇشى و نىعمەتلىك گومان لە نەمانىدا نىيە و تەۋاۋ دەبىت)

عوسمان فەرموۋى : درۆت كىرد ، خۇشەيەكانى بەھەشت نەبراۋەيە .

لىبىد وتى : ئەي ھۇزى قورەيش ، سۆيىند بەخۇا تا ئىستا ئازارى كەسىك نەدراۋە . لەگەلتان ھاۋنشىن بو بىت ، ئەمە لەكەيەۋە ئەمەتان تىايە ئازارى يەكىك لە ناۋخۇتاندا بدەن ؟ پياۋىك لەناۋاياندا ھەلسايەۋە و وتى : گوى مەدەرى ئەمە نەزائىكە و لەگەل چەند نەزائىكى تردا ئاينى ئىمەيان وان لى ھىناۋە ، لەبەر ئەۋە گوى بەقەسەكانى مەدە .

عوسمانیش ، وهلامی دایه وه بوویه دهمه قره یان تا پیاوکه هه لاسایه وه بو عوسمان و زلیه کی له چاوی دا شینی کرده وه ، وه لیدی کوړی مغیره ش له و نژیکانه یه و ناگاداری عوسمانه ..

وتی : سویند به خوا ، برار ، نه نه بوو چاوت وه های لی به سمر بهاتایه و بی نیاز بوو له شتی وا ، تو خوټ بی به ش کرد له په نایه کی به هیژ ..

عوسمان فهرموی : به لکو سویند به خوا چاوه که ی ترم پیویستی بهویه که وهک ثم چاوه ی لی به سمر بی له پیناوی خوا دا ، وه من نیستا له په نای که سیګدام له تو به ده سه لاتر و عزیزتره .^۱

" خوا پهرستی عوسمان (ﷺ) "

عوسمان ی کوړی مظعون (ﷺ) نه و ندمه زیاده پرهوی کرد بوو له خوا پهرستیدا ، خهړیک بوو له سنووری ناوه ندیتی و میانه پرهوی دهرده چوو له ترسی خوی په رومردگار ، به لام ماموستای مرو قایه تی و په رومر دیاری خو شه ویست (ﷺ) ، عوسمانی گیرایه وه ناو باز نه ی ناوه ندیتی و (اعتدال) ..
له عائشه وه (ﷺ) ، ده فهرمویت :

خیزانی عوسمانی کوړی مظعون که ناوی (خوله ی کچی حکیم) بوو هاته لام سهرو شکلی نارېک و پیک بوو (واته دیار بوو گوی به خوی نادات) پرسیم چیته ؟ بوچی بهم شیویهیت ؟ نهویش وتی : هاوسره کهم شهو تابه یانی شه ونویژ نهکات و پوژیش بهروژ و نه بیت^۲ ، کاتی پیغهمبری خوا (ﷺ) هات بولای عائشه ، خاتوو عائشه نه مه ی بو باس کرد ، پیغهمبری خواش (ﷺ) به عوسمان گهشت و پی ی فهرموو : (یا عثمان ! إن الرهبانية لم تكتب علينا ، أملك في أسرة ؟ فوالله إن أحشاكم الله ، و احفظكم لحدوده)^۳.

^۱ - (صحیح الاسناد) ه ، له ابن اسحاق وهویه ، به لام راوی یه کی تیا به که ناوی نه براوه .

^۲ - واته : کاتی نیه بو نافرمتان (ﷺ) .

^۳ - پیاوانی جی باوه ین : ابن سعد (۲۸۷ / ۱ / ۳) . عبدالرزاق (۱۰۲۷۵) .

فهرمووی : ئەی عوسمان ! گۆشە نشینی بۆ ئوممەتی ئیسلام نەنوسراوه ، مەگەر تۆ ناتەوی شۆین من بکەوی و چاوە لە من بکەیت ؟ دەی سویند بە خوا من لە ھەمووتان زیاتر لە خوا ئەترسم و لە ھەمووتان زیاتر سنوورەکانی دەپاریزم .

" کۆچ بۆ مالی ئاخیرەت "

نەخۆشی زۆری بۆ عوسمان (ﷺ) هینا و ئازاری زیادی کرد تا پیغەوھە وفاتی کرد و چووھە پەنای خۆی پەروردگاری ، ئەوجا پیغە مبهەری خوا (ﷺ) ئاوجەوانی ماچ کردوو دەستی بەگریان کرد .

لە عاتشەوھە ، (ﷺ) : " پیغە مبهەری خوا (ﷺ) عوسمانی کوپی مظعون بە مردوویی ماچ کرد و فرمیسکەکانی بەسەر پووتمەتی عوسمانەوھە دەھاتە خوارەوھە ، ترمزی دەلیت : " فەرموودە ی صحیح " ، لە عبدالمطلب ی کوپی عبدالله ەوھ ، دەلیت : کاتی پیغە مبهەری خوا (ﷺ) عوسمانی کوپی مظعون سپاردە کرد ، پیاویک وتی : (با ئەو بەردەبێنم و بیخەمە تەنیشت گۆپی براکەمەوھە بیناسمەوھە تا دواتر ھەرکەس ویستم لە ئەھلەکەم لەم نزیکانەوھە دەفنی کەم) . پیاوھکە ھەلسا ، بەلام بەردەکە ی بۆ ھەلنەگیرا ، دەلیت : واتە ئەوھ ی قسە ی بۆ دەکرد : (چاوم بە قۆلە سپیەکانی پیغە مبهەری خوا (ﷺ) کەوت بەردەکە ی ھەلنەگرت و خستیه پال گۆرەکە ی .^۱

وھ لە (ابی النضر) ەوھ ، دەلیت : کاتی جەنازە ی عوسمانی کوپی مظعون بەپی کرا ، پیغە مبهەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (ذهب ولم تلبس منها بشيء)^۲ واتە : پۆیشتی و تیکەلی ھیچ شتیکی دنیات نەکرد .

ئوم علاء کە یەکی بوو لەوانە ی بەیعتیان بە پیغە مبهەری خوا (ﷺ) دا ، لە خەویدا کانی یەکی بینی کە عوسمان خاوەنی بوو ، ئەم ھەوالە ی دا بە پیغە مبهەری خوا (ﷺ) ، ئەیوش فەرمووی : (ذاك عمله)^۳ ئەوھ کارو کردەوھەکانیەتی ..

^۱ - دانەپالەکی (حسن) ە ، بەلام (مرسل) ە ، ابوداود پیاویەتی کردووھە (۲۲۰۶) و بەیھە قیش (۴۱۲/۳) .

^۲ - مالك دەرھیتانی بۆ کردووھە (ص ۱۶۶) لە بابی (الجنائز) .

^۳ - صحيح / بخاری دەرھیتانی بۆ کردووھە (۳۹۲۹) لە (مناقب الانصار) دا .

پوژان تیپهرین .. عوسمان هر له بیر و زهینی پیغمبری خوا (ﷺ) دایه و له یادی ناکات .. بهردهوام سۆزی بوئی همیه و همیشه به چاکه باسی دهکات .. وه کاتی کچی پیغمبری خوا (ﷺ) وهفاتی کرد ، پیی فهرموو : (الحق بسلفنا الخیر عوسمان بن مظعون) واته : به کاروانی پیشینه چاکه که مان بگه به عوسمانی کوپی مظعون . وه له ژیر خاکی (بقیع) دا جهسته پاکه که ی عوسمان نووستوه و پرشنگ و پروناکی کرده وه چاکهکانی پاش خوی دنیا یان پر کرده ته وه هروه که گۆر که ی پروناک کرده ته وه ...

" ۳۱ - خودهیر (ﷺ) "

" گهشتیاریک (توکل) نویشووبهتس !! "

توکل ، واته : راپهرمونی دل به خواوه پشت پیوه بهستنی و سکونه تی له تهنیشتی پهروردگاریدا ، به جوریک هیچ شلهژان و دلهراوکی یهک له شپرزبون و نا نارامی له هۆکارهکاندا بهدی نهکات و ههموو بگهپنیتوهه بۆ خوای پهروردگار .^۱

عبدالله ی قورهیشتی دهربارهی (توکل) پرسیری لی کرا ؟ وتی : بریتیه له پهیوهست بوون به خواوه له ههموو حالهتیکدا .^۲ وه خوای پهروردگار به جوانترین شیوه بهیانی دهکات : ﴿ ... وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ... ﴾ سورة الطلاق ، آیه (۳).^۳

میوانی ئەم چه‌ند لاپه‌ریه‌شمان ... نمونه‌ی ته‌واو پشت به‌ستنه‌ به پهروردگاری .. و رازی بوونه پیی .. وه نمونه‌ی نیهت پاک و نامانجی راسته .. وه چیرۆکی ئەم به‌ریزه نامۆژگاری و په‌نده بۆ ئەوانه‌ی گومانی باش نابهن به پهروردگاریان (توکل) یان پیی که‌م بووته‌و و په‌یوه‌ستبوونیان به‌ریکخه‌ری هۆکاره‌کان لاواز بووه ، چیرۆکی ژيانی (خودهیر) بانگیان دهکات پییان ده‌لیت که خوای گه‌وره ئەو که‌سانه له‌یاد ناکات که پشتیان پیی به‌ستوهه ، مه‌گه‌ر ده‌کری پهروردگار که‌سانیک له بیرکات کاریان داوه‌ته ده‌ستی و یه‌قینیان پییه‌تی ؟! پاک و بی‌گه‌ردی بۆ خوای گه‌وره ...

ئەم چیرۆکه‌ چۆنه ؟

له (نافع) هوه ، له (ابن عمر) هوه : پیغمبهری خوا (ﷺ) سوپایه‌کی به‌ری کرد پیاویکیان له‌ناودا بو به‌ناوی (حدیر) .

وه ئەو سه‌له سه‌لی گران ی بوو زۆر خۆراک به‌که‌می ده‌ست ده‌که‌وت وه پیغمبهری خوا (ﷺ) خۆراکی به‌شی هه‌موویان دا و (حدیر) ی له‌ یادچوو ، به‌لام (حدیر) به‌ نارامی و ئومیدی پاداشتی خودا له‌گه‌ل سوپاکه‌دا به‌ری که‌وت ، و له‌ دوا ی هه‌موویانه‌وه بوو ، ده‌یفه‌رموو : (لااله‌ الا الله ، و الله اکبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوه‌ الا

^۱ - بره‌وانه : ته‌ذیب مدارج السالکین ی ابن القیم ، شیخ محمد بیومی ص ۲۷۰ .

^۲ - بره‌وانه : احیاء علوم الدین (۴ / ۲۶۴) .

^۳ - واته : جا ئەوه‌ی پشت به‌ خوا بیه‌ستیت ، ئەو خواجه‌ی به‌سه‌ بۆ ئەوه‌ی یاریده‌ده‌ری بییت .

بالله (ٴهفمرموو :) ئائمانه باشتړین تویشوو ، پرموردگار . و بردهوام ئو وشانهی دوتوه و هر له دواى كۆمهلهكوه بوو .

دهلّیت : جبریل هاته لای پیغمبرى خوا (ﷺ) پى ى فمرموو :
(ان ربى ارسلنى اليك يخبرك انك زودت اصحابك و نسيت ان تزود حديقاً ، وهو فى آخر
الركب يقول : (لاله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله)
ويقول : (نعم الزاد هو يارب) .

دفعرموئيت : (پرموردگارم ناردومى بۆ لات .. تا پيټ بليّم كه تویشووت بۆ
هاولانت پيڅخستوو و (حدير) بيرچوو .. كه ئو له دواى قافلّه كهيانهويه و
بردهوام دهليت : (هيچ خودايه نيه جگه له (الله) ، (الله) له هه موو شت گهره تره ،
پاك و بى گهردى بۆخوا ، سوپاس و ستايش بۆ خوا ، وه هيچ گورّان و هيچ هيز و
توانايه نيه مه گهر به ويستى خوا ، دهليت : (ئائمه باشتړین تویشوو ، پرموردگار .
جبريل (سهلامى خواى لهسر بيت) دهليت : ئو وشانهى كه دهليته وه له رۆژى
قيامتدا بوى دهبيتته پوناكى يهك كه نيوان زهوى و ئاسمان داگير دهكات . ئه
پیغمبرى خوا (ﷺ) بهشى خوى تویشووى بۆ بنيره .

پیغمبرى خوا (ﷺ) پياوئى بانگ كرد و بريڅ خوراك و تویشووى دايه
(كه بهشى حدير بوو) و فرمانى پى كرد كه گهيشته لای (حدير) و كهل و پهلهكهى
دايه گوئى بۆ راگرى بزاني دهليت چى و لهبرى بكات و ئهوجا پيى بليت : ان رسول الله
(ﷺ) يقرأ عليك السلام ورحمة الله ، و يخبرك انه كان نسي ان يزودك ، ان ربى تبارك و تعالى ارسل الى
جبريل يذكرك بكَ ، فذكره جبريل و اعلمه مكانك .

فمرموى بلى : پیغمبرى خوا (ﷺ) سهلام و رحمتهى خوات بۆ دهنيريت و
هوالت پى ديدات كه ئو له يادى چوو بوو تویشووت پى بدات ، وه خواى پرموردگار
جبريل ي نارد له لام تا تۆم وهبرخاتهوه ، (جبريل) يش (سهلامى خواى لهسر بى) توى
خسته وه بيرم و جيگاكهتى نيشان دام .

پياوهكه گهيشته لای (حدير) : دهبينى هر ئمانه دهليته وه :
(لاله الا الله ، و الله اكبر ، و الحمد لله ، و سبحان الله ، و لا حول ولا قوة الا بالله) و دهليت :
ئائمه باشتړین تویشوو ، ئه پرموردگار .

دەلێت : ئەوجا پیاوەکە لێی نزیک بوویەوه و پێی وت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) سەلام و پەرحمەتی خوات بۆ دەنێریت و منی لەگەڵ بڕیک تویشتوودا ناردوو و پێت دەلێت : لە راستیدا تۆم لەبیر چوو ، بەلام خودا جبریل ی لە ئاسمانەوه بۆ ناردم تا تۆم وه بیرباجاتەوه . پیاوەکە دەلێت : (حدیر) ییش سوپاس و ستایشی خواى کرد و درود و سەلاواتی دا لەسەر دیاری پێغەمبەری خوا (ﷺ) و پاشان وتی : (سوپاس بۆ خواى جیهانیان ، کە منی لەبیرە لە سەرو جەوت ئاسمانەوه لەسەر عەرشی موبارەکی و بەزەیی بەبرسیتی و لاوازیما هاتووێتەوه ، (ئەى خواى پەرورەدگار هەروەك چۆن تۆ (حدیر) ت بیر نەچوو ، و ابکە لە (حدیر) ییش تۆ لە بیرنەکات .

پیاوەکەش ، ئەمانەى لەبەر کرد و گەپرایەوه بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و هەموو شتەکانى بۆ گێپرایەوه لەو کاتەوهى کە بە حدیر گەیشت تا ئەوکاتەى خواحافیزی لى کرد ، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی : (اما انك لورفعت راسك الى السماء لرأيت لكلامه ذلك نوراً ساطعاً ما بين السماء و الأرض) .^١

دەفەرمویت : ئەگەر سەرت بۆ ئاسمان بەرز کردبایەتەوه ، پووناکیەکی پرشنگدارت لە وتەکانیدا بەدى ئەکرد لە نیوان زەوى و ئاسماندا .

^١ - ابن الجوزى له (صفه الصفوه) (١ / ٢٥٦ ، ٢٧٨) باسى کردووه به بى (سند) ، هەروەها (ابو نعيم) ییش لە (الحلیه) دا .

" ۳۲ - ابوسهلهمه (ﷺ) "

" اللهم اغفر لابی سلمه ، وارفع درجته فی المهدیین "

فهرموده ی پیروژ

ئەو پیاوێ بەرێژ و گەورەیی کەناوی (ابوسلمه) ی کوپی عبدالاسدی مخزومی یەو
برای شیریی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) و کوپه پوریهتی (له خاتوو بره ی کچی
عبدال مطلب) و یهکیکه له پیشینه یهکه مینه کان له ئیسلامدا . کوچی کردووه بو
حه به شهو دواتریش بو مه دینه ... له به در دا ئاماده بووه و پاش به در به چه ند مانگیك
وه فاتی کردووه .^۱

" ئارمگرتی له سه ر ئه شکه نه دانی له کاتی کوچ کردیدا "

ابن اسحاق ، له ام سه له مه وه (ﷺ) دهره یانی کردووه ، ده فهرمویت : کاتی
ئه بوسه له مه (ﷺ) خۆی کو کردووه به ره و مه دینه به روات و کوچ بکات ، و لاخه که ی بو
من ریکخستن و خستمیه له سه ر پشتی و کوپه که شم (سلمه ی کوپی ابی سلمه) ی
له باره شمدا دانا ، خویشی و لاخه که ی بو به ری ده کردین و لغاوه که ی به ده سته وه گرتبوو
له پیشمانه وه دهرۆیشیت ... کاتی پیاوانی (بن المغیره) بینیان ، هه لسان بو ی و پنیان
وت : سه باره ت نه فسی خۆت ئه وه چارت ناکه یین ، به لام بوچی بیلین ئه م ئافره ته له گه ل
خۆتدا به ریت ؟

ده لیت : ئەو جا لغاوی و لاخه که یان له دهستی سه ند و منیان لی سه ند .. ئه مه ش
(بنو عبدالاسد) ی که خیلئ ابی سه له مه بوون توپه کرد و وتیان : سویند به خوا ماده م
ئافره ته که ی خۆیان برده وه و له هاو سه ره که یان سه نده وه ، ئیمه ش نایه لین کوپه که مانیان
له لا بمینیته وه .

^۱ - بروهانه : سر اعلام النبلاء (۱ / ۱۵۱) .

دهلېت : نه وه بوو به همدو لاوه (سلمه) ی کورمیان پائه کښا هه تا دهستان له جی چاند ، و نه و جا (بنو عبدالاسد) کوره که میان بردو و (بنو المغیره) ش میان له لای خویان به ند کرد ، ابو سه له مه ی هاوسه ریشم بهرو مه دینه بهر ی کهوت ..

دهلېت : بهو جوړه من و کوره کهم و هاوسه رکه میان له یه که جیا کرده وه .

دهلېت : منیش هه موو نیوهر په که نه چوومه دهره وه و له (ابطح) دانه نیستم و دهستم به گریان نه کرد ، تا نزیکه ی سالی که نه مه حال بوو ، تا نه و کاته ی پیاوی که له کوره مامانم که یه کی بوو له کورانی (المغیره) به لامدا تیپه ی بوو ، به زه یی پیما هاته وه . پوشت به (بنی المغیره) ی وت : بو وانه کهن له م نافرته هه ژاره ، له بهرچی له کور و هاوسه رکه یتان جیا کرده ته وه ؟ نه و انیش وتیان پیم : ده ی باشه ، نه گمر نه ته وی برؤ بولای هاوسه رکه ت .

دهلېت : بهو جوړه (بنو عبدالاسد) یش کوره که میان پی دامه وه ، دهلېت : منیش ولاخه کهم ناماده کرد و کوره کهم هه لگرت و له باوه شم ناو بهرو مه دینه بولای هاوسه رکه م بهر ی کهوت .

دهلېت : هیچ که سم له گهل نه بوو تا گه ی شتمه (تنعیم)^۱ له وی عوسمان کوپی طه له ی کوپی نه بی طه له ی برای بنی عبدالدار) پی گهشت .

پرسی : بو کووی دهرؤیت ، کچی نه بی نومیه ؟ وتم : نه چم بو مه دینه بولای هاوسه رکه م . پرسى : نه لینی که ست له گهلدا نیه ؟ وتم : نه خیر ته نها خودام له گهل و کوره کهم ..

نه ویش وتی : سویند به خوا ! وازت لی ناهینم به ته نها ، نه و جا لغاوی ولاخه که ی گرت و پی شمکه وت به خیرایى بهرو مه دینه ، سویند به گه وره یی خوا ! هاوپی یه تی هیچ پیاوی که له عه رب نه کرد وه له نه م بهرؤتر . هرکه نه گه شته جیه که بو حه وانه وه ، و ولاخه که ی بو پائه گرت و پشتی هه ل نه کرد تا له سر پشتی ولاخه که (حوشره که) دا نه بهریم و نیجا ولاخه که ی به داری که وه نه به سته وه و بوخویشی له ته نیشت داری که وه

^۱ - نۆلنکی نزیك مه که به .

* نه وکاته عوسمان هیشتا باوه پی نه مینا بوو ، له کاتی هوونه که ی حدیبیه دا موسلمان بوو له (أجنادین) شهیدکرا .

پائنه کشا . ئه و جا کاتی پویشتن و لاخه که ی بۆ ئاماده ئه کردمه وه پشستی هه لئه کرده وه دهیوت : سه رکه وه پاش ئه وه ی سه ر ئه که وتم و له سه ر پشستی و لاخه که م خوّم ئه گرت ، دووباره (گوریسی) په شوه و لاخه که ی به ده سته وه ئه گرت و پیشمده که وت و به ری ئه که وت ، هه ر به م جوړه بووین تا گه یشتینه مه دینه ، کاتی به دیی (به نی عه مری کوپی عه وف) گه یشتین له (قباء) وتی :

میژده که ت له ناو ئه م گونده دایه - ئه وه بوو ئه بو سه له مه لیژده دابه زیبوو پشست به خوا بپو ناو دییه که وه ، و خو ی گه پرایه وه بۆ مه که .

ئوم سه له مه هه میشه دهیوت : هیچ مالیک له مالنه کانی موسلمانان وه ک مالی (خیزانی سلمه) یان به سه ر نه هات ، وه هه رگیز هیچ هاوه لیکم نه دیوه هیئده ی عوسمان ی کوپی ته لحه پیزدار تر و باشتر ^۱ .

" خه باتی ابو سه له مه (ﷺ) "

ابو سه له مه (ﷺ) له جهنگی ئو خوددا بریندار کرا ، یه ک مانگ تیماری برینه که ی ده کرد ، وه پاش نه که سه که ی ئو خود هه دی تیره و هوژ پیگه یان به خو یان دا بچنه سه ر موسلمانان .
(یه که مینی ئه وانه ی دوا ی لی قه ومانه که ی ئو خود له دژی موسلماننه کان هه لسان (بنو اسدی کوپی خزیمه) بوون ، هه و آله رانی مه دینه هه وائی ئه وه یان دا ته لحه و سه له مه ی کوپانی خوه لید ^۲ ، چوونه ته لای هوژه کانیا ن و ئه وانه یان که گوپی پرایه لی یان ده کردن ، وه داوایان لی کردوون (واته له بنی اسدی کوپی خزیمه) بجهنگن له دژی پیغه مبری خوا (ﷺ) .

^۱ - بروهانه : البدایه و النهایه (۱۶۹ / ۳) . ابن هشام (۷۵ / ۲) له ناوسنده کهیدا (سه له مه ی کوپی عبدالله ی کوپی عمری کوپی ابی سلمه ی تیا بو که غیری (ابن حیان) که س به به لگه داینه ناوه حافظ له (التقریب) (۳۱۰ / ۱) ده لیت : مه قبول و وه رگراوه .

^۲ - ته لحه ی کوپی خوه لید له ئیسلام پاشگه ز بوو بوویه وه ن به لام دواتر موسلمانا بوویه وه و بووه نیمانداریکی باش (ﷺ) .

پیغمبره خوا (ﷺ) خیرا (سریه) یهکی پیک هاتوو له سه دویه نجا جه نگوهری له پشتیوانان و کوچکردوان به سهرکردایه تی (ابا سه له مه) ناردبوویان و لیوایه کی بو پیکه وه نان، نه بوو سه له مه ش کتوپر و به شه ودا پیشدهستی کردو دای به سهر (بنی اسد بن خزیمه) دا له ماله کانیاندا پیش نه وهی نه مان هه لسن به هیرش کردن بو سهر موسلمانان، وایان لی کردن سهریان لی شیناو موسلمانانیش چه ندین سهر وشر و مالاتیان غه نیمه کرد و به سه لامه تی و به دهستی پره وه به بی نه وهی، پرو بهروینه وه له گهل بی باوه راندا و جهنگ پروبدات، گهرانه وه بو مه دینه ^۱.

"گه یشتن به لیکای پره وردگار"

دوای گهرانه وهی له م (سریه) ی باسما ن کرد، نه بو سه له مه (ﷺ) برینه که ی کولایه وه و سهری هه لدایه وه و زوری نه برد به هویه وه وه فاتی کرد، پیغمبره خوا (ﷺ) ههر که زانی، هات بولای.

نوم سه له مه، ده لیت: پیغمبره خوا (ﷺ) هاته لای ابو سه له مه چاوی کرابوه وه، پیغمبره خوا (ﷺ) بو ی داخست و فهرمووی (ان الروح اذا قبض تبعه البصر) ... فهرمووی: کاتی مروف گیانی دهرده چیت، چاوه کانی شوینی ده که ون، ئینجا که سانیک له نه هله که ی هاوار و گریانان ده ستپیکرد، پیغمبره خواش (ﷺ) فهرمووی پینان: (لاتدعوا علی انفسکم الا بخیر، فان الملائکه یومنون علی ما تقولون) واته: به چاکه نه بیت، دوعا له سهر خوتان مه که ن، چونکه فریشته کان نه مینن به سهر نه وه وه که ده یلین.

نه وجا فهرمووی: (اللهم اغفر لأبي سلمة، وارفع درجته في المهديين واخلفه في عقبه في الغابرين، واغفر لنا و له یارب العالمین، و أفسح له في قبره و نور له فيه) ^۲.

^۱ - بروهانه: زاد العاد (۲ / ۱۰۸).

^۲ - صحیح / احمد و مسلم و بیهقی دهره یتانیان بو کربوه، احکام الجنائز / نهلبانی (۱۲).

واته : پهروردگار له ئه بي سه له مه خوښ بهو ، پلهو پايه ي له ناو پرېنموني
کراواندا بهر زکمره وه و نه وه يه که له نهران له شويني دانې و له ئيمه و له ئه ويش خوښ
بهو گوږه که ي بۆ پوناک و فراوان که .

" پرېنويني پیغمه مبهري خوا (ﷺ) له کاتي دابهزيني کاره ساته کاند "

له ئوم سه له مه وه ، ده لیت : پیغمه مبهري خوا (ﷺ) فرموي : (اذا اصاب احدکم
مصيبة ، قلقل ، انا لله و انا اليه راجعون ، اللهم عندک احتسب مصيبتی فأحرني فيها ، و ابدلني خيرا
منها) . واته : نه گهر که سيکتان کاره ساتيکي بۆ هاته پيش : با بلیت : (انا لله و انا اليه
راجعون) ، نه ي پهروردگار نارېحه تي ئه م کاره ساته م حواله ي تۆ نه که م ، تکاکارم
پاداشتم بدهيته وه و باشتر له جيگهيدا دانين .

وه کاتي ابو سه له مه گياني دها ، نه وه ي پیغمه مبهري خوا (ﷺ) فيري کردين و
تمه وه ، ويستم بلیم : وه باشتر له جيگهيدا دانيت) ، به خوّم وت : جا کي له نه بو
سه له مه باشتره ؟ همروا بيرم ده کرده وه تا له کوّتايي دا وتم ، نه وه بوو دواي تهروا بووني
عيده ده که ي پيشهوا نه بو به کر داخواري کرد ، ره تي کرده وه ، پيشهوا عومر داخواري
کرد ، ئه ويشي ره ت کرده وه ، نه و جا پیغمه مبهري خوا (ﷺ) که سيکي نارد بۆ داخواري
کردني ، ئه ويش فرموي : سلاو له پیغمه مبهري خوا (ﷺ) و له پهيامنيزه که شي .^۱

^۱ - صحيح / مسلم رېوايه تي کردوه (۹۱۸) له بابي (الجنائز) دا .

" ۳۳ - (سالم) مەولای (ابی حذیفە) (ﷺ) "

" سوپاس بۆ ئەو خواپەس شیبۆەس تۆس لەناو نەتەوێکەدا هیناوتە دەس "

فەرموودە ی پیرۆز

لە پیشینە یەکەمینە بەدری یەکان و لە نزیکان و زانیانە ، ناو (سالم ی کوپی مەعقل)^۱ ، و لە بنەچەدا لە هۆزی (اصطر)^۲ . دۆست و هاوودەمی (موپی) ئەبی حذیفە بوو^۱ ، دواتر خاتوو (بئینە ی کچی یعاری ئەنصار ی) خیزانی ئەبی حذیفە ی کوپی عوتبە ئازادی کرد و دواتر ئەبو حذیفە کردیە ژێر سەرپەرشتی خوێ (تبنی کرد)^۲ . ئبن عمر دەلیت : سالم ئیمامەتی بۆ کۆچبەکران لە مەککە دەکرد ، هەتا هاتە مەدینە ، چونکە لە هەمووان زیاتر قورئان خوین بوو و لە قورئان شارەزا بوو (لەناویشیاندا هەر دوو پیشەوا ابوبکر و عمر هەبوون)^۳ .

" چاکەکانی "

۱- دایکی ئیمانداران (عائشە) (ﷺ) ، دەلیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) شهویکیان پێی فەرمووم : (ما حبسک ؟) بۆچی وا دواکەوتی و درەنگ گەشتی ؟ و تەم / لە مزگەوت دەنگێک هات خۆشتەین دەنگ بوو بیستیتەم لە قورئان خویندندا - واتە : گویم بۆی ڕاگرتبوو - پیغەمبەری خواش (ﷺ) ڕۆبەکە ی هەلگرت و چوو دەرەوە و گوئی بۆ ڕاگرت ، دەبینی (سالم) ی مەولای ئەبی حذیفە یە ، فەرمووی : (الحمد لله الذي جعل في امي مثلك)^۴ واتە : سوپاس بۆ ئەو خواپەس وینە ی کەسیکی وەک تۆی لەناو ئومەتی ئیسلامدا بەدی هیناوە .

۱ - حزیفە ی کوپی عوتبە یە (ﷺ) و دواتر باسی ژانی دیتە پیش .

۲ - بڕوانە / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۱۶۷) ئەمەش پیش دابەزینی ئایەتی (ادعوم لابانهم) (الاحزاب : ۵) بوو .

۳ - بڕوانە / صفة الصفوة (۱ / ۲۰۲) .

۴ - دانەپالەکە ی (صحیح) ه / احمد و حاکم (۲ / ۲۲۶) دەرھێنانی بۆ کردووە . زەھەبیش بە صحیح دایناوە .

۲- له (عهمری کورپی عاص) هوه ، دهلیت : هاوار و ترسیک له مه دینه پهیدا بوو ، هاتم بۆلای (سالم) ی مه ولای ئه بی حذیفه ده بینم خو ی به شمشیر و باره که یه وه ده پیچیته وه ، منیش شمشیره که مم هه لگرت و بارم پیچایه وه (به ست) ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی به خه لکه :

(یا ایها الناس ، الاکان مغزکم الی الله و الی رسوله ؟) قال : (الا فعلتم کما فعل هذان الرجلان المؤمنان ؟)^۱ .

فهرمووی : ئه ی خه لکینه ، با ئه ترس و داچله کینه تان به ره وخوا و پیغه مبهره که ی تان به ریت و ئه نجا فهرمووی : (بو ئیوه ش وه ئه دوو پیاوه ئیمانداره ناکه ن ؟) .

" شهید بوونی "

سالم (ﷺ) به هه موو توانای خه باتی کرد له پیناوی خوا دا ... و به ئه و پهری پیداکری یه وه روو به پرووی دوژمنان ده بوو یه وه و هیچ کۆششیکی نه خسته لاه بوو سه رخستنی ئیسلام و سه ربێند کردنی ئه هله که ی ...

په یوه ندیه کی به تین له نیوان ئه م و ئه بی حذیفه دا هه بوو ، به جوړیک که سیان نه یئ هه توانی له وی تر دا بریست ... هه ردووکیان ته مه ننای ئه وه بوون له یه که پوژدا بمرن !!

وه له پرووداوی (یمامه) دا سالم نمونه ی پالنه وانیتی و جوامیری بوو .. کاتی موسلمانان له پوژده دا ئاشکرا بوون و کهوتنه بهرچاوی دوژمنان ، سالم (ﷺ) فهرمووی : له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) که ی ئیمه ئاوامان ده کرد و به م جوړه شه رمان ده کرد ، و ئینجا چالیکی بوو خو ی هه لکه ند و چوو نه ناوی و ئالای کۆچه رانی هه لگرتبوو ، شه ری ده کرد هه تا کوژرا .

احمدی کورپی عبدالله ، دهلیت : سالم (ﷺ) ئالاکه ی به دهستی راستی هه لگرتبوو تا په راندیان ئه و جا به دهستی چه پی هه لی گرت ئه ویشیان په راند .

^۱ - هیثمی دهلیت : احمد ریوایه تی کردوو و پیاوانی (الصحيح) ن المجمع به ژماره (۴۲ / ۱۵۶) .

ئەوجا ئالاکەیی لە ئامیز گەرت و ئەم ئایەتەیی دەخویند :
 ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَلَا يَنْتَفِعُونَ مِمَّا قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ آيَاتُ الْكُتُبِ ... ﴾^١ سورت
 آل عمران ، آیه (١٤٤) . هەتاوەکو کوژرا .
 ابو حذیفە لە تەنیشت (سالم) هەو لەو شەڕەدا دەجەنگا ، ئەویش شەهید کرا !!
 بە یەکەوێ وەفاتیان کرد !! ئەوێ جیگەیی سەرسوڕمان بوو : ئەو دوانە بە جوړیک
 کەوتبوون ، کە سەری یەکیکیان لەلای لاقەکانی ئەوێ تریان بوو (پەزای خویان لێ
 بێت) .^٢ و بەو جوړە ئاواتەکیان هاتەدی .

^١ - واتە : (ﷺ) تاکە پێغه مبه‌رێک نەبوو وەفات بکات ، بێگومان پێغه مبه‌رانی پێش ئەمیش وەفاتیان
 کردوو ، ئایا ئەگەر وەفاتی کرد یان کوژرا و شەهید بوو ، ئێوە پاشکەز دەبنەو و هەڵدەگەڕێنەو ؟ !
^٢ - حاکم لە (المستدرک) (٣ / ٢٢٥) دا دەرمێنانی بۆ کردوو .

" ۳۴ - ابو حذیفه ی کورنۍ عوتبه (ﷺ) "

" دل و دهروونۍ پیاوچاکان "

پایه بهرزی گه وړه و شهید (ابو حذیفه) ی کورنۍ شیخی جاهلیت (عتبه ی کورنۍ ربیعہ) ی^۱ کورنۍ عبدشمس ی کورنۍ عبدمنافه ، په کیکه له پیشینه کان له نیسلامدا و پیش چوونه مالی ثمرقمه موسلمان بووه ، و دوو جار کوچی کردووه بو حبهشه و ناماده ی بهر و جهنگه کانی دواي ئه ویش بووه . ئه بو حذیفه ، که سیکي بالا بهرزی جوانچاک بوو ددانه کانی پک و هاوتریب بوون ، وه ددانیکی زیاده ی هه بوو^۲ .

" دل و دهروونۍ پیاوچاکان (ضنائر الأحرار) "

دابی هاوه لآن رمزای خویان له سهر بی پریز و ئه دهبی په تی و ته واو بوو له گهل خوی گه وړه و پیغه مبهړه کهیدا ، و هیچ که سیکیان هیندهی توز قالیک له راسته پری لایان نه ئه دا .. وه میژوو هه لویستیکی ئه بی حذیفه مان بو ده گیریتوه که تیایدا هه لیه کی بچوکی (هفوة) کردووه .. که ساله ها پیوه ی ده تلایه وه له په شیمانیدا ، خه و له چاوه کانی توراوو ، هرگیز دلی قهراری نه گرت تا به ناواته که ی گه یش و له پیناوی خوادا شهید کرا ... داخو چی پوی داییت ؟

له ابن عباسه وه (ﷺ) : - پیغه مبهړی خوا (ﷺ) پوژی بهر به هاوه لانی فرموو : (ان قد عرفت ان رجالا من بني هاشم وغيرهم ، قد اخرجوا کرها ، لاحاجة لهم بقتالنا ، فمن لقي منكم احداً من بني هاشم فلا يقتله ، و من لقي ابا البحتري بن هاشم بن الحارث بن اسد فلا يقتله ، و من لقي العباس بن عبدالمطلب ، عم رسول الله ﷺ فلا يقتله ، فانه انما اخرج مستكرها)^۳ .

فرمووی : زانیومه که پیاوانیک له بهنی هاشم و غهیری ئه ویش به زور هینراون بو جهنگ و خویان نایانه وی له گهل مان بجهنگن ، له بهر ئه وه هر کهس له ئیوه بهیه کی له بهنی هاشم گه یش نه یکوژیټ ، وه گهر به (ابا البحتري) ی کورنۍ هاشم ی کورنۍ حارث

^۱ - بهی باوه پی له جهنگی بهردا و له مهیدانکاری به که مدا کوژا .

^۲ - البدایه ۵ / ۴۷ .

^۳ - پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ئه مه ی پاش کوژرانی (عتبه ی کورنۍ ربیعہ) ی باوکی ابی حذیفه ، فرموو .

ی کوپی اسد گەشت بانەیکوژیت ، وە گەر بە عباسی کوپی عبدالمطلب ، مامی پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەشت ، نەیکوژی ، چونکە بە زۆر هینراوە ..

دەلیت : ابو حذیفەش وتی : لەبەرچی ئەبێ باوک و کوپ و برا و ھۆزەکانمان بکوژین ، بەلام واز لە (عباس !) یێن سویند بەخوا ئەگەر بینیم ئەبێ بیکوژم .
ئەم ھەوالە بە پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەشت ، ئەویش بە عمری کوپی خەتابی فەرموو : (یا أبا حفص) عومەر فەرمووی : سویند بەخوا یەكەم جار بوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) بە (أبی حفص) بانگم کات : فەرمووی (ایضرب وجه عم رسول الله بالسيف؟) ئایا ئەیانەوێ بەشمشیر لە پووی مامی پیغەمبەری خوا (ﷺ) بدەن ؟ عومەریش فەرمووی : ئەو پیغەمبەری خوا (ﷺ) ، یێلە با بە شمشیر لە ملی بدەم ، سویند بەخوا بوو بە دووپووەکان ..

ابو حذیفە ھەمیشە ئەیوت : (من ھرگیز دلتیا نابم و ئوقرە ناگرم لەسەر ئەو قەسەیی ئەو پوژە کردم ، و لێی دەترسم مەگەر شەھادەت بێتە کە فارەت و گوناھەکەیم بۆ بسپرتەو ، ئەو بوو پوژی (یمامە) شەھید کرا .^۱

ھەر چەندە پیغەمبەری خوا (ﷺ) چەند جار دوای خیری بۆ کردووە ، دواي ئەو بابەتە ، بەلام ئەو دڵ و دەرون و وێژدانی خواناسان و ئازادبووانە ، بەرێزان کەچی ئێمەش لە پوژگاری ئەمپروماندا دەبینین و دەخویننەو کە کەسانیک نکوێ لە فەرمودەکان پیغەمبەری خوا (ﷺ) دەکەن و دەنگیان بەسەریدا بەرز دەکەنەو ، بە بێ ترس و بەبێ شەرم ...

پاش تەواو بوونی جەنگی بەدر ، لاشە (عتبە ی کوپی رەبیعە) کیش کرا تا بخزیتە بیرکی وشکبووی ئەوکاتە و ئەبو حذیفە لە باوکی دەروانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەیری ئەبوو حذیفە کرد ، دەبینی کزو پەریشانە و پەنگی گۆپاوە ! فەرمووی : (یا أبا حذیفه ... لعلک قد دخلک من شأن أبیک شيء؟) فەرمووی : ئەو ئەبا حذیفە دە لێی شتیک لە دلتدا دروست بوو ، کەوا کوژراوە ؟

^۱ - ابن هشام (۲ / ۲۲۲) لە رێگەی (عباس ی کوپی عبدالله ی کوپی معبر) دەو لە کەسانیکەو لە ئەھلەکی لە (ابن عباس) دەو ، توێژەری (سیرە ابن هشام) دەلیت : فەرمودەکە ئەگەرچی ناوی لێ نەنراوە لە دانەپالەکەیدا ، بەلام عباسی کوپی عبدالله ی کوپی معبد جێگە ی متمانە یە وە ک چۆن لە (التقريب) (۲ / ۲۳۲) ھاتووە . (دار الحديث) .

نهویش فهرموی : نا به خوا ، نهی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، گومانم له باوکم و له کوشتنیشی نه بووه ، به لآم باوکم خاوهن دانایی و بوچوون و چاکه بوو ، منیش به هیوای نهوه بووم که نه م خه سلته تانهی وای لی بکات رینمونی و مرگړیت و نیسلام بیت ، به لآم که بینیم چی به سمر هات و به بی باوهری مرد ، پاش نهوهی من تکام و ابوو موسلمان بیت ، خه فتم خوارد و پیم ناخوش بوو ! پیغه مبهري خوا (ﷺ) دوعای خیری بو ابی حذیفه کردو و چهند قسهی خیری بو کرد .^۱

پاشان پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمانی کرد که کوژراوانی بی باوهران بخړینه ناو (القلب)^۲ . وه کاتی لیانی دمروانی فری دهرانه ناو بیرکه وه دهیفرموو : (حراکم الله شرأ من قوم نبي ، ماکان اسوا الطرد ، وأشد التکذیب)^۳ .

فهرموی : خوا خوی توله تان لی بکاته وه بو چ قهومیك بوون بو پیغه مبهري که تان ، به خراپترین شیوه دهر به دمروان کرد و به خراپترین شیوه به درو تان ده خسته وه .

نه بو حذیفه له گهل پیغه مبهري خوا (ﷺ) مایه وه وه ک سهر بازيکی دلسوز بو ثابته کوی و به وه فاداری بو بیرو باوهره کوی وه له گهل نه وه موو قوربانیا نهی پیشکه شی ده کرد ... به لآم نه وه چهند وشهیهی له زاری دهرچوو بوو بهرام بهر به پیغه مبهري خوا (ﷺ) له روژی (بهر) دا ... هیشتا له گویددا دهرنگایه وه و بهیه نی نه هینایه لهرزه و دلی داده خوړپاند ... و له ناکامه کوی زور دهرتسا .. و باوهری و ابوو که تهنه شه هادهت ریگای پژگاری یه بو سرینه وهی نه م پی خلیسکانهی ... پاک و بیگهردی بو خوا !!

وه پهرومردگاری به خشنده و خاوهن کهرم نهو ریزه گهرهیهی پیداو شه هادهتی به نسیب کرد تا به دلی راحت له دنیا خوا حافیزی بکات . له جهنگی (الیمامه) دا و له کاتی گهرمهی شهرکردندا .. نه بو حذیفه وه ک کیو راوه ستا و به شمشیره تیژه کوی

^۱ - لاوازه : ابن هشام (۷۵ / ۲) گپړاویه تیه وه وه ک به لاغ .

^۲ - القلب - ببریکه دواتر پر ده کریتته وه (الصحاح) - جوهری .

^۳ - نه محمد گپړاویه تیه وه (۱۷۰ / ۶) له ریگای (ابراهیم النخعی) وه له عائشه وه (ﷺ) بهر ز کراوه توه ، نه لبانی ده لیت : پیاوانی جی باوهرن ، به لآم له نیوان ابراهیم و عائشه دا (قطع) یک مهیه . له سهردوانی (فقه السیره) (۲۴۹) .

سەربازانی مسلیمەهی لەت و پەت دەکرد .. و ەك میروو ، لەژێر پێیدا دەرکەوتن و ئەویش بە دەنگێک کە چیاکانی دەههژاند هاواری دەکرد : (ئەهی ئەهلی قورئان ... بەکردهوهکانتان قورئان برازیننەوه) ... و نیشانەکانی سەرکەوتن لەسەر مەیدانی جەنگەکە دەرکەوتن و ئەم پالەوانەش بە شەهەدەت گەیشت تا بیکاتە داوای لیبوردنیکی پەرسی و پیشکەشی خوا و پیغمبرەکەهی بکات .. و بە جیگای سەلامەتی و کەناری دنیایی بکات .. پەزا و پەحمەتی خوای لەسەر بیّت .

﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾
سورە ق ، آیە (۳۷) . واتە : بەراستی ئالەو بەسەرھاتانە دا یادەوهری هەیه بۆ کەسیک دایکی زیندووی هەبیّت یاخود گوێ بگری بۆ قورئان ، لە کاتی کدا ئامادەبیّت بۆ فەرمانبەرداری کردنی هەموو کاریکی دروست .

" ۳۵ - ابو سفیانی کوپی حارث (ﷺ) "

" گه ورهس لوانس نه هلس به هشت "

فهرموده ی پیروز

پیناس :

ئهبو سوفیانی کوپی حارثی کوپی عبدالمطلب ی کوپه مامی پیغمبهری خوا (ﷺ) و برای شیریه تی . خاتوو (حلیمه) چهند پوژیک شیری پی داوه .
هاوته مهنی پیغمبهری خوا بوو (ﷺ) و زور ئالوده یشی بوو ، به لام کاتی پهروردگار ئاینی ئیسلامی به پیغمبهری ئازیزدا نارد ابوسوفیان دژایه تی کرد و له دژی خوئی و هاوه لانیس هؤنراوه ی ده چری ، ئهو که سیکی شاعیر بوو .
دوژمنایه تی ابوسوفیان مایه وه و له غمزوه کانداه دژی ده جهنگا و به زمانیش له کوپه کانداه بد ویزی ده کرد دمره قی پیغمبهری خوا (ﷺ) ... تا ئه وکاته ی پووناکی ئیسلام چوو له ناو دلیه وه و سنگی بو ئاینی خوا فراوان بوو ...

" چیرۆکی موسلمانوونی "

پووناکی باوه پ له دلی ئهبو سوفیانداه دره وشایه وه ، ئه وکاته ی پیغمبهری خوا (ﷺ) له ئاماده کردنی موسلماناندا بوو بو پزگار کردنی مه کهکه ... ئهبو سوفیان و جهغه ری کوپی له مه کهکه دهرچوون بو مه دینه تا ته سلیمی خوی پهروردگار بن .
ئهو بوو کاتی پیغمبهری خوا (ﷺ) چاوی پیی کهوت پووی لی وهرگیرا ، له بهر ئه وه ی وه وتمان پیشتر شتانیکی لی وه شابوو له نازاردانی پیغمبهری خوا (ﷺ) له بهر ئه وه ئهبو سوفیانیش له پیغمبهری خوا (ﷺ) لا لایه وه تالیی پازی بیت نه گهرنا (دهستی کوپه که ی ئه گریت و سه ری خوئی هه لده گری و دهره و تاله برسا و له تینوا دهرن) ، پیغمبهری خواش (ﷺ) سوژی بوئی جولا ، پاشان بوو به موسلمانیک ی باش ، و له پوژی (حنین) دا له گهل عباس (ﷺ) له گهل پیغمبهری خوا (ﷺ) مانه وه له کاتی کهدا خه لکانیک هه لده هاتن .

"مانه وه به جیگیری له رۆژی (حنین) دا"

له جابری کوپی عبدالله وه ، دهلیت : کاتی بهرهو پووی دۆلی (حنین) پۆشتین ، له یهکی له دۆلهکانی (تهامه) دا لیژبووینه وه ، چون لیژبوونه وه یهک دهلیت : سهرله بهیانیدا ، قهوم^۱ پییش ئیمهیان دابوویه وه بۆ ناو دۆلهکهو لهوێ له ناو باریکهپری و کهژ و تهنگه بهرهکاندا کهمینیان بۆمان دانابوو ، له ئهوپهپری ئامادهیی دابوون تا بدن به سهرماندا ، سویند به خوا هیندهی نهبرد هه موو بههیزی یهک پیاو به جاری دایان به سهرماندا خه لکه که هه موو گهرانه دواوه و کهس ئاوپی له کهس نه دایه وه .

پیغمه مبری خوایش (ﷺ) لای راستی گرت و ، فهرمووی : (این الناس ؟ هلموا الی ، انا رسول الله ، انا محمد بن عبدالله) دهیفرموو : خه لکه که چیان لی هات ؟ بهرهو لای من وهرن ، من پیغمه مبری خوام (ﷺ) من (محمدی کوپی عبدالله) م . دهلیت : هیچ وه لām نه بوو ، حوشر به سهریه کدا که وتبوون و خه لکه کهش هه لهاتبوون ، به لām له وکاته دا چه ند کهسیک له کوچکهران و پشتیوانان و (نههل و بهیت) له گهل پیغمه مبری خوا (ﷺ) مانه وه .

له کوچکهران ابو بهکر و عمر ، له (اهل بیت) ی علی کوپی ابی تالیب و عهباس و ابو سوفیانی حارث و کوپه کهی و فضل ی کوپی عهباس ، و په بیعه ی کوپی حارث و اسامه ی کوپی زهید و ایمن ی کوپی عبید که ئه و پۆژه کوژا^۲ . ئه وه بوو ئه بو سوفیان له دهو روبه ری پیغمه مبری خوا (ﷺ) مابوویه وه و لغاوی و لaxe کهی بۆ گرتبوو .. شه پشی دهکرد و نهینه هیلآ کهس توخنی بکهویت ..

کاتی تهپ و تۆزی شه ره که دامرکایه وه و موسلمانان سهرکه وتن : پیغمه مبری خوا (ﷺ) ئاوپی دایه وه بۆلای ئه بی سوفیان که له و پۆژه دا زۆر ئارامگر بوو له گهل پیغمه مبری خوا دا (ﷺ) و موسلمانیک ی زۆر باشی لی پهیدا بوو بوو ، وه ئه و پۆژه

^۱ - هۆزی (هوزان و ثقیف) .

^۲ - احمد له (المسند) (۳ / ۲۷۶) گێراویه تیه وه .

پالوی هیستره‌که‌ی گرتبوو ، پیغمبهری خوا (ﷺ) پرسى ؟ (ئه‌مه‌ کى یه ؟) وتى : من ، کوپرى دایکتىم ئه‌ی پیغمبهری خوا (ﷺ)^۱ .

وه ئه‌بو سوفیان هه‌لویستی خویمان له‌و پوژده‌دا بو ده‌گیریته‌وه و ده‌لیت :
(... کاتى به‌ دوژمن گه‌یشتین پوژى (حنین) خوّم هه‌لدايه سهر ئه‌سپه‌که‌م و شمشیره
که‌شم به‌ ده‌ستم گرت ، خوا خو‌ی ده‌زانى که‌ ئاماده‌ بووم و ده‌مویست له‌ پیناويدا بمرم
واته پیغمبهری خوا (ﷺ) نه‌ویش لی‌مى ده‌روانى ، عباس فهرمووی : ئه‌ی
پیغمبهری خوا (ﷺ) ، ئه‌وه ئه‌بوسوفیانه ، هم برات و هم مامت ، ده‌لیتى رازى به .
پیغمبهری نازیزیش (ﷺ) فهرمووی : (قد فعلت ، فغفر الله له‌ کل عداوة عاديتها) .
واته : لی‌ی رازى بووم ، وه‌ خواى گه‌وره‌ش له‌ هه‌موو ئه‌و دوژمنایه‌تى یه‌ی که‌ به
منى کرد بوو ، خو‌ش بوو .. پاشان ئاوپرى لی‌ دامه‌وه و فهرمووی :
(اخي لعمری)^۲

وه پیغمبهری خوا (ﷺ) زو‌ر ئه‌بو سوفیانی خو‌ش ده‌ویست و شاهیدی چوونه‌ به‌هه‌شتی
بو‌دا و فهرمووی : (أرجوان یكون خلفاً من حمزه)^۳ تکام وایه شوین هه‌مزه‌ بگریته‌وه .

" کۆچ "

سالى (۲۰) ئه‌بو سوفیان گه‌رايه‌وه په‌ناى په‌روه‌ردگارى ، له‌ هشامى کوپرى عوره‌وه ،
له‌ باوکیه‌وه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (ابوسوفیان بن الحارث سید فقیان
اهل الجنة) فهرمووی : ئه‌بو سوفیان گه‌وره‌ی لاوانى نه‌هلی به‌هه‌شته .
ئه‌وه‌ بوو ئه‌بو سوفیان بو‌ حه‌ج رو‌یشت و له‌و‌ی سهرتاشه‌که‌ سه‌رى بو‌ تاشی
له‌سه‌ریدا بالوکه‌یه‌ک هه‌بوو بریى ، و وه‌فاتى کرد ، بو‌یه به‌شه‌هید دای ئه‌نین^۴ .

^۱ - صحیح : ابن هشام (۷۸ / ۲) .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۲۶۸ / ۱) .

^۳ - بروهانه : ابن سعد (۳۶ / ۱ / ۴) . ابن عبدالبر له‌ (الاستجاب) ۲۹۱ / ۱۱ .

^۴ - پیاوانى جى ی باوه‌پن ، به‌لام (مرسل) هه‌روه‌ک حافظ له‌ (الاصباه) ۱۱ / ۱۹۶ . ده‌لیت : حاکم
ده‌ره‌ینانى بو‌ کرلووه .

ابو اسحاق سبیعی دهلیت : کاتی نه بو سوفیانی کوپی حارثی عبدالمطلب له سهرمه رگدا بوو ، فرموی : مه گرین به سهرمه وه ، له راستیدا له وه ته ی موسلمان بووم هیچ خه تاو هه له یه کم نه کردوه .^۱ پاش وه فاتی (ﷺ) پیشهوا عومهری کوپی خه تاب نویژی له سهر کرد .

^۱ - ابن سعد دهرهیتانی بز کربوه (۴ / ۱ / ۲۷) .

" ۳۶ - عماری کوپی یاسر (ﷺ) "

" نه وهی دژایه تی عمار بکات ، خودا دژایه تی له گهل دهکات "

فرموده ی پیروز

عماری کی یه ؟

عماری کوپی یاسری کوپی عامره .. پیشه وای گهره (ابو یقظان عنسی متکی) یه یه کی له یه مینه کان و پیشینه کان له نیسلامدا و له سمرانی (بهدري) یه (نهوانه ی له جهنگی بهدر ناماده بوون پیزیکی تایبه تمه ندیان هیه له لای خوا و پیغمبره کی (ﷺ) .

دایکشی خاتوو سومه یه کی کچی خوباطه و یه که مین شهیده له نیسلامدا ... له (مجاهد) وه ، دهلیت : (یه که مین شهید له سهره تا و بهرای هاتنی نیسلامدا بوو نهویش سومه یه کی دایکی عمار بوو ، ئبو جهل به رمیک که چه قاندی به ناو لیدا شهیدی کرد) زهه بی دهلیت : ئهم فرموده یه (مرسل) ه (سیر اعلام النبلاء ۱ / ۴۰۹) وه عمار (ﷺ) له مه که وه ها نه شکه نجه یان دها که نه یدمزان چی دهلیت ، هروه ها (صهیب) یش وه ئهم نایه ته له سمر نهوان هاته خواره وه که پهرومردگار ده فرموی : (و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا) سورة النحل ، آیه (۴۱) . واته : وه نهوکه سانه ی له بهر خوا و بو خوا کوچیان کرد دوا ی نهوه ی که سته میان لی کرابوو .

" چاکه کانی "

- ۱ - له (انس) وه ، دهلیت : پیغمبری خوا (ﷺ) فرموی :
(ثلاثة تشتاقي اليهم الجنة : علی ، و سلمان و عمار)^۱ .
- سی کهس هن بههشت تامه زو یان دهکات : " علی و سلمان و عمار " .

^۱ - (حسن) ه / ترمزی گپراویه تیه وه ، دهلیت فرموده ی (حسن غریب) ه .

- ۲ - له (علی) یهوه (ﷺ) ، ده لیت : عه ممار مؤله تی هاتنه ژوروه وی له پیغمبر خوا (ﷺ) و مرگرت ، فهرمووی (ﷺ) : (من هذا ؟) کییه ؟ وتی : عه ممار ، فهرمووی : (مرحباً بالطیب المطیب) ساؤو و به خیر هاتن له بو نخووشی بوخووشکراو..
- ۳ - له (عه مری کوپی شرحیل) هو ، ده لیت : پیغمبر خوا (ﷺ) فهرمووی (عمار ملئ ایمانا الی مشاشه)^۲ واته : عه ممار هه تا بنج و بنه چهی لیوانه له باومر .
- ۴ - له خالدی کوپی وه لیدهوه ، ده لیت : چهند قسه یهک (سووکه ناخووشی یهک) له نیوان من و عه مارداد دروست بوو ، بویه من کینه م بهرامبری هه بوو ، نهویش سکالای منی له لای پیغمبر خوا (ﷺ) کرد . پیغمبر خوا (ﷺ) ، فهرمووی : (من عادی عمار عاداه الله ، و من ابغض عمار ابغضه الله)^۳ . واته : نهوهی دوژمنایه تی عه ممار بکات ، خوا دوژمنایه تی له گهل دهکات ، نهوهشی رقی له عه ممار بیت خوی پهرور دگار رقی لینی ده بیت .
- ۵ - له (بلالی کوپی یحیی) وه ، هاتن بولای حذیفه له کاتی کدا له سهره مهرگدا بوو پییان وت : نهوه (عوسمان) کوژرا ، چ فهرمانیکمان پی دهکیت ؟ نهویش فهرمووی : گویم له پیغمبر خوا بوو (ﷺ) دهی فهرموو : (أبو یقظان علی الفطرة) ثلاث مرات ... فهرمووی : ابو الیقظان له سهر فیتره ت و سروشی پاکی نایینه ... سی جار دووباره ی کردهوه . (لن يدعها حتى يموت يلبسه الحرم) وازی لی ناهینیت مهگهر به مردن یان پیری سهری لی تیک دات^۴ .

۱ - دانه پاله که ی به میزه ، ترمزی دهره تانی بو کردووه (۲۷۹۹) . ههروه ها (حاکم) یش ، وه ده لیت (صحیح) ه و زه هه بیش هه مان پای هه یه .

۲ - پیاوانی جیی متمانه ن / نسائی (۸ / ۱۱۱) شیخی عه نوی (تصحیح) ی کردووه .

۳ - هیثمی ده لیت : احمد و ته بهرانی پیاویه تیان کردووه ، پیاوانی فهرمووده که پیاوانی (الصحیح) ن : المجمع (۹ / ۲۹۳) .

۴ - هیثمی له (المجمع) (۹ / ۲۸۵) ده لیت : ته بهرانی و بزار به کورتی پیاویه تیان کردووه ، پیاوانی فهرمووده که ش جی باوه دین .

" فێقهی عەممار (ﷺ) "

لە طارقی کۆری شەهاوە ، دەلیت : ئەهلی بەصرە غەزوی (نەهاوەند) یان کرد ، و ئەهلی کوفەیش کە عەممار یان بەسەرەو بوو - ئەمیریان بوو - هاوکاری یان کردن ، و بەسەرکەوتن کۆتایی هات ، بەلام ئەهلی بەصرە ویستیان هیچ شتی لە غەنیمە نەدن بە ئەهلی کوفە ، و پیاویکی تەمیمی بە عەماری وت : ئەی گۆی بپارو ! ئەتەوی بێتە هاوبەش لە غەنیمەتەکانماندا ؟ عەماریش (ﷺ) فەرمووی : بەراستی جێت بە گۆیچەکە باشە کەم دا ، ئەو گۆیچەکەم کە هاوپی لەگەڵ پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەجەنگام پیکرا . دەلیت : ئەوجا سەبارەت بە بابەتەکە پەیاویکی نارد بۆ عەر (ﷺ) عومریش (ﷺ) : نوسی غەنیمە بۆ ئەوانەن کە بەشداری یان لە جەنگەکەدا کردووە .^۱

" جیهادی عەممار (ﷺ) "

لە (ابن عمر) هەو ، عەممارم پۆژی یەمامە لەسەر بەردیك بینی ، هاواری ئەکرد : ئەی میلله تی ئیسلام ، مەگەر لە بەهەشت هەلدین ؟ من عەماری کۆری یاسرم ، بەرو لای من بین ! ابن عمر ، دەلیت : منیش سەیری گۆیچەکەم دەکرد کە قرتابوو ، دەلەرێهەو ، لە کاتیکی خۆیشی بە ئەوپەری توانای شەری ئەکرد .

" عەممار (ﷺ) لەگەڵ مروؤ و جنیشدا دەجەنگیت "

لە عەممارهوە ، دەلیت : شانەشانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ جنۆکە و مروؤیشدا شەرم کردووە ، وتیان : چۆن ؟ فەرمووی : لەگەڵ پێغەمبەری خوا (ﷺ) بووین لە جێهەك دابەزین ، کونده و سەتلهکەم هەلگرت تا پریان بکەم لە ئاو ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی وتم : (أما انه سيأتيك على الماء آت يمنعك منه) واتە : کەسیک دێتە سەر ئاوێکە و پێگرت دەکات لەوهی ئاوی لی بەریت .

^۱ - اسنادەکی (صحيح) ه ، النبوی (رح السنه) به لیکۆلێنەوی ارئووط (۱۱ / ۹۷ / ۱۰۰) .

دهلیت : که گهیشتمه سهر بیرکه ، دهبنم پیاویکی رهش وهك ئەوهی خراپه‌ی کردبیته پیشه له‌وییه ، وتی : سویند به‌خوا نابی ئەمڕۆ ئاوی لی بهریت ، و دهستی دا یه ئیخمه و منیش هه‌روه‌ها و کهوتینه شه‌ر کردن تا به‌ردیکم هه‌لگرت و دام به‌دهم و چاویدا و ده‌م و لوتیم شکاند و سه‌تله‌که‌مم پر کرد له ئاو و هاتمه‌وه لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، فرمووی : (هل أتاك على الماء أحد ؟) که‌س له‌سهر ئاوه‌که هاته لات ؟ وتم : به‌لی ، و چیرۆکه‌م بۆ باس کرد ، ئەویش فرمووی : (أتدري منه هو ؟) قلت : لا ، قال : (ذاك الشيطان)^۱ فرمووی : ئەزانی ئەوه کی بوو ؟ وتم / نه‌خیر ، فرمووی : ئەوه شه‌یتان بوو .

" شه‌هید بوونی (ﷺ) "

عه‌ممار (ﷺ) له (صفین) دا به‌شداری کرد شانه‌شانی پیشه‌وا (علی کوپی ابی تالیب) (ﷺ) و شه‌هید کرا .. پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی کوژرانی پی دابوو .

له‌عه‌مماره‌وه ، دهلیت : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی وت : (وتقتلك الفئة الباغية)^۲ واته : کۆمه‌له و ده‌سته تاوانباره‌که ده‌تکوژن .

پیشه‌وا زه‌هه‌بی ده‌رباره‌ی ئەوه‌ی له‌نیوان (علی) و (معاویه) دا له‌حنین پووی دا ، دهلیت : (... ئیمه ئەوه‌مان له‌سهره‌ لییان گه‌ڕیین و داوای لیخۆشبوون بۆ هاوه‌لان بکه‌ین ، و حمزمان به‌وه‌ نه‌بی که له‌ نیوانیاندا پووی دا ، وه‌ په‌نابه‌خودا بگه‌ڕین لی ی ، و فه‌مانبه‌رداری ئەمیری ئیمارنداران (علی) بین ..^۳ وه‌ عه‌ممار هه‌ستی به‌ نزیک بوونه‌وه‌ی ئەجه‌لی کرد بوو په‌زای خوای لی بیت .

له (ابی البختری) یه‌وه ، دهلیت : پۆژی حنن عه‌ممار وتی : چۆری شیرم بۆ بینن ، دهلیت : ئەوجا لی خوارده‌وه و فرمووی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی وت : (إن آخر

^۱ - ابن سعد ده‌ره‌یتانی بۆ کردووه (۱۷۹ / ۱ / ۲) پیاوانی فرموده‌که جی متمانه‌ن ، ته‌نها رافه‌یه‌کی (الحسن) تیایه‌ بروه‌انه (الفتح) (۹۲ / ۷) و په‌راویزی سیر اعلام النبلاء ۴۱۲ / ۱ .

^۲ - ابو یعلی گه‌یراویه‌تیوه‌ هیثمی ده‌لیت : اسناده‌که‌ی (حسن) ه‌المجمع (۲۹۵ / ۹) .

^۳ - بروه‌انه : سیر اعلام النبلاء (۲۹ / ۲) .

شر به تشربها من الدنيا شربة لين^١ ، دوايه مین خواردنه وهیهك له دنیا بیخویتی برێك شیره ، ئهوجا چوو بۆ شهڕ و كوژرا ..

كی كۆشتی ؟ و تراوه پیاویك به ناوی (ابو الغادیه) كۆشتویهتی ، دانهیهکی له ئهژنۆی داوه خستویهتی و ئهوجا كۆشتویهتی ، و تراویشه غهیری ئهو كۆشتویهتی ، خوایش باشتەر دهنانی . عهمری كۆپی عاص دهلیت : گویم له پیغەمبەر (ﷺ) فهرمووی : (ان قاتله و سالبه في النار)^٢ ، واته : بكوژ و پوتكهروه كهشی (ئهوهی كهل و پهلهكهی بر دوه به غهیمه) له ئاگردان .. دهسا پهمزای خوا له سهر عه ممان بیئت (ﷺ) ..

^١ - احمد ده رهیتانی بۆ كرێوه (٢١٩ / ٤) هه ورده ها حاكم (٣٨٩ / ٣) .

^٢ - اسناده كهی (حسن) ه ، احمد ده رهیتانی كرێوه (١٩٨ / ٤) .

" ۳۷ - سه لمانی فارسی (ﷺ) "

" رۆلەلی نیسلام "

کی یه ؟

الحافظ ابوالقاسم ابن عساکر ، دهلیت : سه لمانی کوپی ئیسلام ، ئەبو عبدالله ی فارسی یه ، پیشپرکیی له گهل سواردا ده کرد بو گه یشتن به ئیسلام ، هاوه لایهتی پیغه مبهری خوا (ﷺ) کرد و خزمهتی کردو فرمایشتی لی گیراوه ته وه . که سیکی ژیر و هوشیار بو ، له پیاوه خاوهن هوش و خواپهرست و خانه دانه کان بووه .

" چاکه کانی "

۱ - له ابی هریره (ﷺ) ، دهلیت : له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) دانیشتبوین سوورهتی (الجمعة) ی بو دابهزی : (و آخرین منهم لما یلحقوا بهم)^۱ ، دهلیت : پرسیم کین ئەوانه ئەی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ؟ سه لمانی فارسی دانیشتبوو ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهستی خسته سهر سه لمان و فهرموی : (لو کان الامان عند الثریا لنا له رجال ، اورجل ، من هؤلاء)^۲ واته : ئەگەر باوه رهینان له لای ئەستیره کانیشدا بوایه ، پیاوانیک ، یان پیاویک له مانه به دهستی ئەهیناو خوێ پی ئەگه یاند .

۲ - له کثری کوپی عبدالله ی موزه ننی یه وه ، له باوکیه وه ئەمیش له باپیری وه دهگیریته وه ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) هیلێ که ندنی (خندهق) ی کیشاو بو همر ده پیاو چل بالی دانا هه لیبه که نن ، کوچه بران و پشتیوانان بووه مشت و مریان له سهر سه لمان که پیاویکی به هیز بوو ، کوچه کران ئەیان وت : سه لمان له ئیمه یه ،

^۱ - واته : له ئاینده دا خه لکی تریش دین و (موسلمانان ده بن له گهل و میلله تان) په یوه ست ده بن به مانه وه .

^۲ - صحیح / بوخاری و مسلم ریوایه تیان کردووه .

پشتیوانانیش ئه یانوت : نه خیر ، سه لمان له ئیمهیه ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی :
(سلمان منا اهل البيت)^۱ ، به لکو سه لمان له ئیمهیه - له (اهل البيت) ه ..

" چیرۆکی موسلمان بوونی "

له ابن عباسه وه ، ده لیت : سه لمانی فارسی قسه ی بۆ کردم ، وتی : من که سیکی فارسی بووم له نه هلی (اصفهان) ، خه لکی گوندیک بووم به ناوی (جی)^۲ که باوکم کوخاکه ی بوو ، وه من خوشه و یستری که سی باوکم بووم . ئه وه نده خوشمی ده ویست زورجار ههروه که نه زه که له ماله وه ده یبه ستمه وه ، له ئاینی ئاگر په ره ستیدا - مجوسیه - دا ته قه لام دا تا بوومه هاو نشینی ئه و ئاگره ی (قاطن النار) که باوکم هه لیده گیرساند و نه یده هیشت بۆ کاترمیریک بکوژیته وه .

وه باوکم زهوی و زاریکی گه وه ی هه بوو .. پۆکیان به هوی دروست کردنی خانویه که وه سه رقالم بوو ، پی ی و تم : کوپم ! ئه وه من ئه مپۆ به هوی سه رقالمه وه به بینا کردنه وه له زهوی یه که م دابراوم تۆ برۆ چاویکت لیی بیت و چه ند فهرمانیکی تریشی دابه سه رمدا ...

منیش چومه دهره وه ، پاشان باوکم پی و تم : خۆتم لی و نه که ی ، چونکه تۆ زۆر له زهوی یه که بۆ من گرنگ تریت ، ئه گهر خۆت و نه که یته وه سه رقالم ئه که یته و هه موو شتیکم بیر ده چیته .

منیش چومه دهره وه به نیازی پۆشتن بۆ سه ر زهوی یه که ی له پیگا به لای یه کی له که نیسه (کلّیسا) کانی گاوه کاندایه پی بووم گویم له دهنگی یان بوو ، دوعایان ده کرد ، منیش نه مد زمانی کاری ئه مانه چ په یوه نیده کی به به ند کردنی منه وه هه یه له لایه ن باوکه وه له ماله وه .

ئه وه بوو که تیپه ریم به لایاندا و گویم له دهنگیان بوو ، چومه ژوره وه بۆ لایان تا بزانه خهریکی چین ، که بینیم سه رم سوپما له نوێژه که یان و موعجبی بووم و چه زم له

^۱ - برهوانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۷۵) .

^۲ - شارۆچکه یه که له اصفهان ی کۆن ، معجم البلدان (۲ / ۲۰۲) .

کارەکیان کرد ، وەم : سویند بەخوا : ئەمە باشترە لەو ئایینە و ئیئە لەسەری دەپۆین ، سویند بەخوا بە جیئ نەهیشتن تا خۆرئاوا بوو ، وازم لە زەوی باوکم هینا و نەچوومە سەری ، بەوانە و ناو کلێسەکەم وە : بنچینە ئەم ئاینە لە کۆی یە ؟
وتیان : لە شامە ..

دەلیت : ئەو جا گەرەمەو بۆ لای باوکم کە ناردبووی بەدوامدا و بە بۆنە و گەرەن بە دوا و منا هەمو کارەکانی خۆی واز لێ هینا بوو ، بەمنەو سەرقال بوو بوو .
کاتی هاتم بۆ لای پێی وەم : دەی کوپم ! لە کۆی بوویت ؟ باشە من پێم نەوتی وای وای بکە ؟

وتم / بابەگیان ! راستی یەکە ئێوە بوو بەلای خەلکانیکدا رەت بووم لە کلێسا نوێژ و دوایان دەخویند ، منیش موعجیبی کار و ئاینەکیان بووم و سویند بەخوا لەلایان مامەو تا خۆر ئاوا بوون .

باوکم وەتی : کوپم ئەو ئاینە ئێوان خیری تیانی یە ، بەلکو ئاینی خۆت و باوبا پیرانت باشترە لەو . وەم : نا بەخوا ! بەلکو ئێوە لە ئاینەکی ئیئە باشترە .

دەلیت : ئەو جا باوکم ترسا و بەقەیدیک قاجی بەستمەو و لە مالهەو بەندی کردم ، دەلیت : پەیمامیکم نارد بۆ گاوردەکان و وەم ئەگەر قافلە یەکی بازەرگانی لە شامەو هات بۆ لاتان لە بازەرگانی گاور ، هەوالم پێ بدەن . ئەو بوو قافلێک لە شامەو هاتە لایان ، و ئەوانیش هەواییان پێ دام ..

وەتی : ئەگەر کارەکانیان تەواو بوو ، ویستیان بگەرێنەو پێم بلین ، دەلیت : ئەوانیش وایان کرد . منیش قەیدە ئاسنەکەم هەرچۆنیک بوو لە قاجم کردەو و لەگەڵیان چووم تا گەیشتمە شام .

کە گەیشتمە شام ، وەم : کێ باشترین کەسە لەناو ئەم ئاینەدا ؟ وتیان : وای عیز و ئەسەقی ناو کلێسا باشترین پیاوی ئەم ئاینە یە منیش هاتم بۆلای : پێم وە : من رەغبەت و ویستی ئەم ئاینەم کرد و حەزم کرد لەگەڵ تۆدام بێم و لەناو کلێسادا خەزەتت بکەم و شتیش لێ فێربم ، و نوێژت لەگەڵ بکەم .

دەلیت : هاتە ژوورەو و منیش لەگەڵیدا هاتمە ژوورەو و مامەو ، بۆم دەرکەوت پیاو خراپیکە فەرمان بە خەلکی ئەکات کە مال و سامان ببەخشن و هانیان دەدات بە (صدقه) و هەرکە خەلکە پاریان کو کردەو بۆ بەخشینی ، ئەم لەلای خۆی گلی

دەدايەۋە ۋە ھىچى لى نەدەدا بە ھەزاران تاۋاي لى ھات ھەوت (قلال)^۱ ، زىپ و پارەيەكى زۆرى كۆ كىردەۋە ، منىش لەبەر ئەۋە زۆر زۆر رەقەم لى ھەلسا . پاشان مرد ، گاۋرەكان كۆ بوۋنەۋە كە بە خاكى بىسىپىرن ، پىم وتن : ئەم پياۋە كەسىكى خراپە ، فەرمانى بە ئىۋە ئەكرد كە بىبەخشن ۋە ھانى ئەدان ، كە بۆتان ئەھىنا ، ھەلى ئەگرت بۆ خۆى ۋە ھىچى لى نەدەدا بە ھەزاران ۋە ئەۋجا شوپىنى كەنجىنەكەيم نىشاندان كە ھەوت گۆزەى پىرى تىيا بوو ، ئەۋانىش كە دىتيان ، وتيان : سوپىند بە خوا نابى ھەرگىز بىسىپىرىن ، ئەۋە بوو لە خاچيان دا ۋە بەرد بارانىان كىرد .

ئەۋجا پىياۋىكىيان لە جىيى دانا ، پىياۋى ۋە باشم نەدىبوو كەسىكى زاھد بوو لە دنيا ۋە پىۋى لە قىيامەتى بوو ، ھەر زۆر بەپىز بوو ، شەۋ ۋە پۆژ خەرىكى خواپەرستى بوو ، شتانىكى فىر كىردم كە تا ئەۋ كاتە باشتىن ۋە خۆشەۋىستىن شت بوو لە دىلما لەلاى مامەۋە تا ۋەفاتى ، لەسەر مەرگدا پىم وت : ئەى فلان كەس ! ۋە دەپىنى كە خوا خافىزى ئەكەيت ، ۋە دەزانى كە سوپىند بە خوا كەسم ھىندەى تۆ خۆشەۋىستۋە ، پىم بلى چى بىكەم ۋە بۆلاى كى بېرۇم دۋاي خۆت ؟

پىيى وتم : كوپم سوپىند بە خوا ئەۋەندە ئەزانم پىياۋىك لە موصل ھەيە ، برۇ بۆلاى ، دەپىنىت ھەرۋەك مەن بىت .

دۋاي مردنى ، پۆشتىم بۆ موصل ، ۋە چوۋمە لاى ھاۋەلەكەى دەپىنم ھەرۋەك ئەۋە لە كۆشش ۋە زوھد دا . پىم وت : فلان كەس مەن بە تۆ سپاردۋە كە بىمە لات ۋە لەگەلت بىم ، پىيى وت : دەھەلسە ، كوپم ۋە لەلام بىمىنەرەۋە ، منىش لەلاى مامەۋە تا ئەۋىش مەرگى ھاتەپىشەۋە . پىم وت : فلان مەن بە تۆ سپارد ، تۆش ۋە خەرىكى كۆچ دەكەيت ، بەكىم دەسپىرى ؟ ۋە چى فەرمانىكم پى دەكەيت ؟ وتى : سوپىند بە خوا ھەر ئەۋەندە ئەزانم پىياۋىك لىلان جى ھەيە بېرۇ بۆلاى .

ئەۋە بوو دۋاي سپاردنى ، چوۋم بۆ لاى ئەۋە پىياۋە ۋە لەلاى مامەۋە كە ھەرۋەك ئەۋان بوو ، تا ئەۋىش كەۋتە سەر مەرگى ۋە ۋەسىيەتى بۆ كىردم بچم بۆ لاى پىياۋىك لە ئەھلى (ەمورىيە) لە (پۆم) منىش ھاتم بۆ لاى ، ئەۋىش ھەرۋەك ئەۋان بوو ، لەۋ نىۋانەدا مەن بوۋم بە خاۋەنى چەند سەر مانگا ۋە مالأت بەكاسىبى كىردن .

^۱ - قلال : جۆرد جامىكى ەردىبى بە (گۆزدە) .

ئەویش کەوتە سەرەمەرگ ... و قسەم لەگەڵ کرد دەربارەى ئەوێ دواى ئەو بۆ کۆی بڕۆم و پوو لە کێ بکەم ؟

وتى : کوپم ! سویند بەخوا ئەوەندەى من دەزانم کەس نەماوە لەسەر ئەو پێ یە بپوات کە ئیمەى لەسەر پویشتین تا فەرمانت پێ بکەم بچیتە لای ، بەلام پۆزانیک نزیکن (اظلك زمان) کە پیغمبرێک دیت لە (حەرەم) هەو و دەر بەدەر دەکری بۆزەوێ یەکی شۆرەکاتى پەر لە دارخورما ، و چەند نیشانەى یەکی پیوێیە کە ناشار درێتەو ، لە نیوان هەردوو شانیشیدا مۆرى پیغمبرایەتى هەیه ، دیارى و مەردەگریّت و بەخشش (صدقة) پەت دەکاتەو و وەرى ناگریّت ، ئەگەر توانیت خۆت بگەیهنیتە ئە و ولاتانە ئەو ئەو کارە بکە ، چونکە زەمانى هاتنى واسیبەرى بۆت کردووە ، واتە تۆ ئیستا لەو زەمانە دایت .

ئەو بوو پاش ئەوێ ئەمیشیان سپاردە کرد ، مامەو تا پیاوانیک لە بازرگانه عەرەبەکان لە (کلب) بەلامدا تێپەڕین ، پیم وت : لەگەڵ خۆتان هەلمگرن بۆ ولاتى عەرەبى بەرامبەر ئەو مولک و چەندسەر مانگایە کە هەمە .
وتیان باشە ..

مال و مانگاکنم پیدان ، ئەوانیش لەگەڵ خۆیان هەلیانگرت ، هەتا گەیاندمیانە (وادى القری) لەویدا ستمیان لى کردم و وەک کۆیلەى ک فرۆشتیان بە پیاویکی جولەکە ، کە لە (وادى القری) بوو .

سویند بەخوا ، چاوم بە دارخورما کەوت و تەماعم ئەو بوو کە ئیرە ئەو جیگایە بێت کە هاوڵەکەم بۆى وەسف کرد بووم . سویند بەخوا بۆم یەکلە نەبوویەو هەتا پیاویک لە (بنی قریظە) هات بۆ (وادى القری) و کابرای جولەکە منى پێ فرۆشتەو ، ئەویش منى لەگەڵ خۆى برد تا هاتینە (مەدینە) .

سویند بە گەورەیی خوا هەرکە دیتم و چاوم بە مەدینە کەوت ، زانیم کە ئەو جیگایەى من بۆی دەگەڕیم .

ئیتەر بە کۆیلەى تە مامەو ، لەو نیوانەدا خواى گەورە پەيامى خۆى نارد بە پیغمبرەکیدە ﷺ لە مەککە و بەهۆى ئەو حال و کۆیلەى تە منى تیا بوو ، کەس هیچى پێ نەوتبووم لەوبارەىو ، هەتا پیغمبەرى خوا (ﷺ) هاتە (قُبَاء) ، کاتى من خەریک بووم لە باخیکی دارخورما دا کارم دەکرد بۆ خواوەنەکەم . وەللاهی من خەریکی

کاری خوم بووم تا کوږه مامیکي هات و وتی : ئه‌ی فلان کهس ! خوا (بني قيلة)^۱ به کوشت دات ، سویند به خوا نه‌وان ئیستا له (قباء) کو بوونه‌توه له‌گه‌ل پیاویک له مه‌ککه ، که نه‌لین گوايه پیغمبره .

سه‌لمان وتی : سویند به‌خوا هر نه‌ونده‌ی گویم له‌م قسانه‌ بوو ، هه‌موو گیان که‌وته له‌رزین به جوړیک وتم ئیستا نه‌که‌وم به‌سهر خاوه‌نه‌که‌مدا .

خیرا دابه‌زیم و وتم ئه‌م هه‌واله چی بوو ؟
گه‌وره‌که‌یشم ده‌ستی به‌رز کرده‌وه زلله‌یه‌کی توندی لی دام و وتی : تو چیته به‌م قسانه‌وه ، برۆ خه‌ریکی کاری خوت به .

منیش وتم : هیچ .. ته‌نها هه‌والیکم بیست و حه‌زم کرد بزانه چی یه . کاتی شه‌و داهاات ، بریک خوراکم پی بوو ، هه‌لمگرت و پرۆشتم بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) بۆ (قباء) ، پیم وت / پیاوان وتووم که تو پیاویکی چاکسازیت و چه‌ند هاوه‌لێکی غه‌ریبت له‌گه‌لدایه ، وه منیش بریک (به‌خشش - صدقه) م پی بوو ، به خومم وت که ئیوه له هه‌موو که‌سیک ی ئه‌م ولاته زیاتر له‌سهر هه‌قن ، وه شایسته‌ن به‌م (صدقه) یه ، فهرموو، لی بخۆ . ده‌لێت پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پاریزی کرد و لیی نه‌خوارد و به‌هاوه‌له‌کانی فهرموو : (کلوا) بیخۆن .

منیش به‌خومم وت : ئه‌مه یه‌کیکه له‌و سیفاتانه‌ی که هاوه‌له‌که‌م پیی وتم .
پاشان گه‌رپه‌وه ، پیغمبره‌ی خوایش (ﷺ) هاتبوو بۆ مه‌دینه ، بریک که‌ل و په‌لم کو کرده‌وه له‌لای خومه‌وه و هینام بۆی و وتم : ده‌بینم له (صدقه) ناخویت ، به‌لام ئه‌مه دیاری یه .. پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) وه‌ری گرت و لیی خوارد و هاوه‌لانیش لیان خوارد ، وتم : ئه‌مه‌ش سیفاتیکي تره که بۆم باسکرا ..

پاشان ها‌تمه‌وه بۆلای پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) که به شوین جه‌نازه‌یه‌که‌وه بو له‌ناو هاوه‌لانیدا ، گه‌رپه‌ دواوه و چوومه پشته‌وه سه‌یری بکه‌م بزانه ئه‌و مۆره‌ی که بۆم وه‌سف کرا بوو به پشتیه‌وه هه‌یه یان نا .

^۱ هه‌ربوو هۆزی نه‌وس و خه‌زه‌ج .

ئەو بوو کاتی پیغمبەری خوا (ﷺ) منی بینی و اچوومەتە دوایەو ، زانی کە ئەمەوی لە شتیک دنیابم کە پیشتر بۆم وەسف کراوە ، بۆیە عاباکە ی لادا لەسەر پشتی ، کە مۆرەکمە بینی و ناسیمەو خیرا باوەشم پیا کرد و بە دەم گریانەو ماچم دەکرد .

پیغمبەری خواش (ﷺ) پێی و تەم : (تحول) واتە : وەرە بەم لاوە منیش هاتمە ئەملاوە و چیرۆکە ی خۆم بۆ باس کرد هەرەک ئیستا بۆ تۆی باس ئەکەم ئە ی (ابن عباس) پیغمبەری خوا (ﷺ) حەزی کرد هاوێلانیشی گوێیان لە چیرۆکەکم بێت .

پاشان سەلمان بە کۆیلەییەتی مایەو تا بەو ھۆیەو نەیتوانی لە بە درو ئوحوود نامادە بێت ، لەگەڵ پیغمبەری خوا (ﷺ) .

پاشان پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (کاتب یا سلمان) واتە : خۆت بکەرەو ، ئە ی سەلمان .. منیش لەگەڵ خاوەنەکەم رێک کەوتین کە سێ سەدین دارخورمای بۆ بڕوینم (بەنەم) لەگەڵ (چل) ئوقیەدا ئەویش من ئازاد بکات ..

پیغمبەری خوا (ﷺ) بە هاوێلاتی فەرموو : (هاوکاریی براکەتان بکەن) . ئەوانیش بە دارخورما هاوکاری یان کردم ھەبوو بە سێ نەمام و ھەبۆبە بیست ، ھەبوو بە پازدە ، ھەتا سێ سەد نەمام کۆ کردەو .

ئەو جا پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (اذهب یا سلمان ففقر لها ، فاذا فرغت فائتني اکون انا اضعها بیدی) فەرمووی : بڕۆ زەویەکیان بۆ ھەلکەنە و چاکی بکە ، کە لێی بویتەو وە رەپیم بلی من بە دەستی خۆم نەمامەکانی تێ دەخەم . منیش جیگای نەمامەکانم ھەلکەند بە هاوکاری هاوێلانم ، و کە لیبومەو هاتم بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) و پێم وت کە تەواو بووین ، ئەویش لەگەڵم هات ، ئیمەش شەتەل و نەمامەکانمان بۆ نزیک دەکردەو و ئەویش دەیخستە ناو چالەکەرە ، سویند بەو زاتە ی نەفسی سەلمان بە دەستە یەک دانە لەو شەتالەنە نەمرد و وشک نەبوو ، بەو جوۆرە دارخورماکەم لە کۆل بوویەو و ئەدام کردمایەو پارەکە ئەدا بکەم .

ئەو بوو پیغمبەری خوا (ﷺ) بە قەبارە ی ھێلکە ی مریشکێک زێری ھینا کە لە چەند غەزایە کدا دەستی موسلمانان کەوتبوو ، فەرمووی : (ما فعل لفارسی الکاتب ؟) برا فارسی یە (مکاتب) ھەکەمان چی کرد ؟ و منیان بانگێردە لای ، فەرمووی : (خذھا فادبھا ما علیک) .

ئەمە بەرەو بیدە بە گەرەکەت و ئەوەی لەسەر تەبیدە . وتم : ئەی پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) ئەمە بەش دەکات ؟ فەرمووی : (خذها فإن الله سيؤدّي بها عنك) بببە ، بئ گومان خوای تەعالا بۆت ئەدا ئەکات .. منیش بردم و کیشی چل ئوقیەم بۆ کیشانە کردن و هەقی خویمان داپینان و ئازاد بووم ، ئەو جا بە ئازادی لەگەڵ پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) دا لە جەنگی (خندق) بەشداریم کرد و پاش ئەویش لە هیچ غەزایەکی تر دوانەکەوتم^١.

" زانستی سلمان (ﷺ) "

لە چیرۆکی موسلمان بونیەو ، بە ئاشکرا زانستی بەرفراوانی سەلمانمان بۆ دەرەکەوت . وە لە (ابی الختری) یەو ، دەلیت : بە (علی) یان وت (ﷺ) باسی هاوێڵانی ﷺ مان بۆ بکە ، فەرمووی : پرسیار لە کامیان دەکەن ؟

وتیان : لە عبدالله کوپی مسعود ، فەرمووی : زانستی قورئان و سوننە وەرگرت و نێتر ئەو دوانە بە کفایەت زانی وەک زانست وەری بگرت .

وتیان : عمار ؟ فەرمووی : ئیمانداریکە شتی لە یاد دەچیت ، خو ئەگەر بیرت خستەو ، ئەو بیری دەکەوێتەو ، وتیان : ابوذر ؟ فەرمووی : زانستیکی وای پێ بوو ، دەرەقەتی نە ئەهات . وتیان : ابوموسی ؟ فەرمووی : جێ دەستیکی لەناو زانستدا داناو دواتر لێی هاتە دەرەو .

وتیان : حذیفە ؟ فەرمووی : لە هەموو هاوێڵانی ﷺ زیاتر شارەزا و ئاگاداری دوورەکانە . وتیان : سەلمان ؟ فەرمووی : زانستی یەکەم و زانستی کۆتایشی بە دەست هینا ، دەرپایەکی بنی نیە و لە ئیمەیشە لە (ئەهل و بەیت)^٢

وە لە (عونی کوپی ابی ححیفە) وە ، لە باوکیەو ، دەلیت : پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) سەلمان و ابی الدردای کردە برا ، ئەوەبوو سەلمان سەردانی ئەبادەردنی کرد ، ئوم دەرەدانی بینی کە هیچ خۆی نەپازاندبوو^١ . پینان وت : چیتە ؟

^١ - پیاوانی جیبی متمانه‌ن: دانه‌پالەکه‌ی به‌هێژه: احمد و غه‌یری ئەویش گێراویانه‌ته‌وه ارئووط(سیر)/٥١١).

^٢ - پیاوانی جیبی باوه‌پن : (النسوی) دەرەیتانی کربووه‌ بۆی لە (المعرفه و التاريخ) (٢ / ٥٤٠) هه‌روه‌ها ته‌به‌رانی و غه‌یری ئەوانیش .

ئوم دمرء ، وتی : ئه‌بو دمرءانی برات پشتی له‌دنیا کردوه ، ئه‌وه بوو ئه‌بو دمرء هات و خۆراکیکی بۆ ئاماده کرد ، پێی وت : بخۆ ، من : به‌رۆژووم .

ئه‌ویش وتی : منیش ناخۆم هه‌تا تو نه‌خۆیت ، ده‌لێت : ئه‌وجا ئه‌بو دمرء خواردی . پاشان که شه‌وداهات ئه‌بو دمرء هه‌ر خه‌ریکی خواپهرستی و (قیام الیل) بوو . سه‌لمان پێی وت : بنوو ، ئه‌وجا نوست ، پاشان هه‌لسایه‌وه و ده‌ستی کردوه به‌ شه‌ونویژ پێی وته‌وه بخه‌وه .

وه کاتی کۆتایی شه‌وه‌ات سه‌لمان فهرمووی : ئیستا هه‌لسه ، و ده‌ستیان کردبه‌ نوێژ کردن ... سه‌لمان وتی : به‌راستی خوای په‌روه‌ردگار مافیکی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، هه‌روه‌ک نه‌فسی خۆیشت مافی به‌سه‌رته‌وه هه‌یه و ئه‌هله‌که‌شت مافیان به‌سه‌رته‌وه هه‌یه ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌رکه‌سه‌و مافی خۆی پێ بده .

ئه‌وه‌هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و بۆی گێڕایه‌وه که چی پێ وتوه ، پیغه‌مبه‌ری خوایش (ﷺ) فهرمووی : (صدق سلمان) ^۲ سه‌لمان راست ده‌لێت .

" پێشه‌وای له‌خۆ بو‌ردوو "

پیاوچاکان هه‌میشه‌ ئیماره‌ت و پێشه‌وايه‌تی یان به‌ ئه‌ریکی گران داناهه‌ نه‌وه‌ک به‌ شه‌ره‌فمه‌ندی و فه‌خر ، بۆیه‌ جوانترین نمونه‌یان له‌ زوه‌دو له‌ خۆبو‌رده‌ی و دادپه‌روه‌ری و له‌ خواترسان نیشان دا .

له‌ (عبیده‌ی سه‌لمانی) یه‌وه‌ په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت : سه‌لمان بۆ غه‌زا وه‌ک پێشه‌وای سوپا به‌ره‌و (حجر المحدث) چوه‌ دهره‌وه‌ له‌ دوا‌ی پیاویکه‌وه‌ بوو له‌ هۆزی (کنده‌) به‌سه‌ر پشتی هیستریکه‌وه‌ . هاو‌لاتیان پێیان وت : لیواکه‌مان پێ بده‌ ئه‌ی ئه‌میر با ئیمه‌ هه‌لیگیرین ، رازی نه‌بوو هه‌تا له‌ غه‌زا که‌بوونه‌وه‌ و هه‌ر له‌ دوا‌ی کابراوه‌ بوو . ^۳

^۱ - واته‌ گوتی به‌ خۆی نه‌ئه‌دا وه‌ک ئافه‌رت .

^۲ - صحیح : بخاری (۹ ۱۹۶۸) ترمذی (۲۴۱۵) .

^۳ - پیاوانی جی متمانه‌ن : ارئوط (سیر ۱ / ۵۴۵ ، ۵۴۶) .

له (الحسن) هوه : - بهشی سهلمان تهنه پینج هزار بوو له کاتیگدا ئه میر و پیشه وای سی هزار کس بوو وه به عه بایه که وه وتاری بۆده دان که نیوهی له بهردا بو ، له سهر نیوه که ی تریشی داده نیشته . و همرکات بری موچه که ی (عطاء) و مرده گرت ته وای نه کرد و به ئاره قه ی ناوچه وانی خو ی پاره ی په یانه کرد .

" په رستشی "

له (طارق ی کوپی شهاب) هوه ، له سه لمانه وه ، ده لیت : که شه و دادیت خه لک له سی پله و مه نزلدان : هه یه شه و بۆ نه وه ، هه یه شه و دژی نه وه ، هه یه شه و نه بۆ نه وه و نه دژی نه ویشه !!

وتم : جا ئه مه چۆنه ؟ فهرمووی : سه باره ت به وه ی که شه وگار خیر و ماچه که ی بۆ نه وه ، که سی که غه فله ت و بی ناگای خه لک به هه ل دهرانی له گه ل تاریکی شه ودا و ده ستنویژ هه لده گری و نویژ ده کات ، ئه مه شه وگار له به رژه وه ندی نه ودا یه . نه و پیا و ه ش که غه فله ت و بی ناگای خه لک و تاریکی شه و به هه ل دهرانی و هه لده سی سهر پیچی خوا ده کات ، نه وه شه وگار له دژی نه و نه ک له به رژه وه ندی نه و . نه و که سه یه ش که شه و تابه یانی ده خه ویت ، شه وگار نه بۆ نه وه و نه دژی نه وه .

طارق وتی : شه رت بی ها وه لایه تی ئه م پیا وه بکه م ، نه وه بوو شان دیک به ری خرا بۆ کاریک ، سه لمانیشیان له نا ودا بوو ، منیش له گه لی چووم ، به ه یچ شی وه یه ک بارم له و قورس تر نه بوو گهر من هه ویرم بشیلا یه ، نه و نانه که ی ده کرد ، وه نه گهر من نانم بکر دایه ، نه و چیشتی لی ده نا ، له جیه ک دابه زین بۆ حه وانه وه ، نه وه بوو طارق سه عاتیکی له شه ودا هه بوو که تیایدا هه لده سا بۆ خوا په رستی ، ده لیت : که له و سه عاته دا هه لده سام ده بینم نوسته وه ، به خۆم وت : - ها وه لی پیغم به ری خوا (ﷺ) له من باشتره و نوسته وه ، ده نوستم ، پاشان هه لده سامه وه ده بینم نوسته وه ، ده خه و تمه وه ، به لام کاتی شه و خو ی بۆ حه وانه وه ناماده ده کرد ، له سهر جیگا که ی ده یفه رموو : ﴿ سبحان الله ، و الحمد لله ، و لا اله الا الله ، و الله اکبر ، لا اله الا الله و حده لا شریک له ، له الملك و له الحمدا ، و هر علی کل شیء قدیر 》 و له نزیک نویژی به یانی یه وه هه لده سا و ده ستنویژی ده شت و چوار رکعات نویژی ده کرد . نه وه بوو دوا ی نه وه ی نویژی به یانیمان کرد ، وتم : نه ی

پاش گه شتیکی سهخت و دژوار که سهلمان (ﷺ) بهسهری برد له پیناو گهران بهدوای هه قدا تا ییی خسته سهر ریگای راست و له سهری جیگیر بوو .. مهرگی هاته پیش .

))) سه‌عدی کوپی ئه‌بی وقاص و ابن مسعود له‌سه‌ره‌مه‌رگدا چوونه‌لای سه‌لمان . ده‌ستی به‌گریان کرد . پرسیری لیّ کرا : چی ده‌تگریه‌نیّت ؟ فه‌رموی : بۆ په‌یمانیک ده‌گرم که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لیّمانی وهرگرتوو و نه‌مانپاراستبی .

فهرموی : با دستکوتتان له دنیا دا هیندە تویشووی سواریک بیّت . (گهشتیاریک بیّت) . وهتو ئه ی سه عد له حوکمداریتدا ئه گهر گرته ده ست ، له خوابترسه وه له سوین خوار دنتدا وه له خوسته کانتدا ئه گهر بهوت ، به خوابترسه ^۲

وه له خيزانی سهلمانوه ، وتويهی : کاتی سهلمان مهرگی نزيك بوويهوه ، بانگی کردم ، ئەو له ژووریک دابوو چواردەرگای لهسەر بوو ، فهرمووی : دەرگاگان بکهروهه ، چونکه ئەمڕۆ چەند میوانیکم ههیه نازانم لهکام لهم دەرگایانهوه دینه ژوورهوه^۳ ئەو جا داوای (میسک)ی کرد ، فهرمووی : بریکی لی بکهبه دهورو بهری جیگاگامدا ، سهیرم کرد ، دهبینم گهانی دهرجووه ، و وهك ئەوهی لهسەر جیگاگهی نووستیی وه هادەر دهکهوت .^۴

۲ - صحیح : ابن ماجہ (۴۱۰۴) پابِت دہ لَیْتُ : پیّم گہ یشتووه کہ کاتّی مرپووه تہ نہا بیت وئوہ ندہ

۳ - مه به سستی، فریشته کانه .

٤ - ابو نعیم دہری ہیٹاؤد لہ (الحلیہ) دا (۱ / ۲۰۸) .

" تهمني سلمان نهو روزهی وهفاتی کرد "

وتراوه که : سلمان (۳۵۰) سال ژیاوه ، سهبارت به (۲۵۰) سالی نهو گومانیان لی نه !! نووسر دهلیت : بهراستی دل بهمه دلنیا نابی .. راستیش نهویه که زههبی (رهمهتی خوی لهسر بی) وتویهتی : (لهوانهیه هفتاو نهونده سال ژیا بی .. وانازام گهشتبیتته سهد سال هر کهسیش شتیک لهم بارهیوه دهزانی .. با به ئیمهشی بگهیهنیت .. وه له کتیبی ((تاریخ الکبیر)) دا نویومه که (۲۵۰) سال ژیاوه ، وه من نهم سهعاته لهسر نهو رایه نیم و بهراستی دانانیم)^۱ . وه سلمان (ﷺ) لهسهردهمی جینشینایهتی پیشهوا (عوسمان) دا وهفاتی کردوه .

^۱ - بروهانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۵۵۶) .

" ۳۸ - عبدالله ذوالجبادين (ﷺ) " ۱

" كلا انه اواب !! "

لهم چهند لاپهريدهدا به يه كيک له وانه دهگهين که فهرمووده کهي
(پیغه مبهري خوا ﷺ) گرتونيتيه وه ، که ده فهرمویت :

﴿ ان الله يحب الابرار الاتقياء الاخفاء الذين ان غابوا لم يفتقدوا ، و ان حضروا لم يعرفوا ،
قلوبهم مصاييح الهدى يخرجون من كل غبراء مظلمة ﴾ ۲

پیغه مبهري خوا خوا دهر باره ی چهند هاو له ی که (عبدالله) يه كيک بوو له ناوياندا
فهرمووی : خواي پهره رديگار که سي چاکه کاری له خواترسي شاراو و نادیاری
خوشدهوی ، نه وانه ی که نه گهر ديارنه مان وون بوون که س بيريان ناکان ، و نه گهر ناماده
بوون که س نايانناسيت ، دلّه کانيان چرای پروناکی يه وه لهر هه موو خاکیکی تار
دروين و سهره لده دن .

محمدی کوری سعد ده لیت : ذوالجبادين ، هه تيويکی نه دار بوو باوکی مرد و
هیچی بویه جی نه هیشت ، مامی بووه که فیلی به خيوکردنی تاره کو پرک حالی باش بوو
(که پیغه مبهري خوا ﷺ) هاته مه دینه ، ذوالجبادين دهر وونی تامه زوری ئیسلام بوو
، له بهر مامیشی نهیده ویرا باسی بکات هه تا سالان و چهند غهزايهک تپه رين .

نه و جا به مامی وت : مامه گيان ، من ده ميکه چاوه ريم به لکو موسلمان بيت ، به لام
وادياره تو (محمد) تاویت ، دهی مؤله تی من بده با موسلمان بم ، مامی وتی : سویند
به خوا نه گهر شوین (محمد) بکهویت هه رچییهک پیمداویت لیت نه سه نموه ، هه تا
جله کانیشت . نه ویش وتی : دهی سویند به خوا من شوینی (محمد) که وتووم و
بهردپه رستیم واز لی هیناوه ، نه مهش له ده ستمدایه هانی بیبه ، نه ویش هه موو
شته کانی لی سنده وه و جلّه کانیشتی له به ريدا دامالی ..

۱ - (جباد) جل و بهرگیتی نه ستوری زبره .

۲ - ابن ماجه و حاکم ربوايه تيان کردووه و حاکم ده لی: (صحیح) ه و هیچ شتیکی تیدا نیه . (الترغیب به

ئەویش ھات بۆلای دایکی ، (پارچە بجا) یکی بەدوو بەش بۆ بېری یەکیکیانی کردە شەرپال (واتە نیوانی ناوک و ئەژنۆی پی داپۆشی) و ئەوی تریشیانی دا بەسەرشان و ملیدا ، و پاشان ھات بۆ مەدینە ، لە (بورقان)^۱ دەمەوبەیان لە مزگەوت ڕاکشا ، پیغمبهری خوایش (ﷺ) بەیانیان لە خەلکی ورد دەبوویەو و تەماشای دەکرد (ئەمەش تا بزانی غەریب و کەسی نەناسراو دەرئەکەوتوو) ، دەبینیت (عبدالله) لەویە ، پرسى : من انت ؟ تو کیست ؟ ئەویش ناوی خۆی پی و پیتی و ت : کە موسلمانە ، و ئەو ناوی (عبدالعزى) بوو^۲ .

پیغمبهری خوایش (ﷺ) پی فەرموو :

((تو عبدالله ی خاوەنى دوو بجا دى)) پاشان فەرموو : ((انزل منى قريبا))

لە نزیک منەو مەنزل بکە و بمینەرەو . ئەو بوو زۆر لەگەڵیدا لە میوانیەکانیدا دەمایەو ، ھەتاواى لی ھات قورئانیکی زۆری دەخویندو لەبەر کرد^۳ .

" چاکەکانی "

۱- لە عقبەى کۆپى عامرەو (ﷺ) : پیغمبهری خوا (ﷺ) بە پیاویک کە بە (نوالجبادین) ناودەبرا ، فەرموو : (انہ اواه)^۴ لەبەر ئەوێ بەبەسر کردنەوێ قورئان زۆریادی خۆی دەکرد و لە دوعا کردندا دەنگی بەرز دەکردەو^۵ .

۲- لە (الادرع)^۶ ، دەلیت : پاسەوانیم بۆ پیغمبهری خوا (ﷺ) دەکرد ، شەویک بۆ کاریکی خۆی چوو دەروە ، منی بینی و دەستی گرتم ، و پۆشتین لە ڕیگا بە پیاویک گەشتین نوێژی ئەکرد و بەدەنگی بەرز قورئانی ئەخویند ، پیغمبهری خوا (ﷺ) پی و ت : (عسى ان يكون مراثيا) ئەشى ریا باز بیت .

۱ - کیونیکە لەلای راستی ڕینگەى تێپەر بوو لە مەدینەو بۆ مەککە .

۲ - ابن الجوزى دەلیت : ناوی عبدالله ی کۆپى عبدنهم ی کۆپى عقیفە . صفه الصفوة (۱ / ۳۴۴) .

۳ - بڕوانە : صفه الصفوة (۱ / ۳۴۴) .

۴ - کەسێک زۆر ئاھ و ھەناسە ھەلکێشی و پەڕیشان بیت .

۵ - دانەپالەکەى (حسن) ، احمد و تەبەرانی المجمع بە ژمارە (۱۵۹۸۱) .

دهلّيت : منيش وتم : ئه‌ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، نويز دھکات و دھنگی بؤ
قورئانخويندن بهرن دھکاته وه ؟ دهلّيت : پیغه مبهري خوايش (ﷺ) دهستی بهردام و
پاشان فهرمووی : (انکم لن تالو هذا الامر بالمغالبه) ئیوه ئهم ئاینه به به سهر یه کتر بوندا
(زال بوندا) به دهست ناهینن . پاشان شهویکی تر چوه دهر وه و منيش پاسه وانیم
دهکرد ، دهستی گرتم و به لای پیاویکدا تیپه رین نویژی ئه‌کرد و دھنگی بؤ قورئانخويندن
بهرن کردبوه ، وتم : ئه‌شی که سیکی ریا باز بیت ، پیغه مبهري خوايش (ﷺ) فهرمووی
: (کلا انه اواب) . نه خیر به لکو ئه‌و که سیکه زور دهگريته وه بؤ لای پهرومردگاری و
داوای لیخوش بونی لی دھکات ز سه یرم کرد ده بینم (عبدالله ی ذوالبجادين) ه^۱ .

" کوتابی یه کی کامه ران "

ذوالبجادين ، له گهل پیغه مبهري خوا دا (ﷺ) بهری کهوت و بؤ غه زای (تبوک) و
له‌وی وه فاتی کرد .. ابن مسعود چیرۆکی وه فاتیمان بؤ دهگیریتیه وه بهم شیویه
(ناوه راستی شه وه لسام ، کاتی له گهل پیغه مبهري خوا (ﷺ) له (ته‌بوک) بووین ، له لای
سهربازگه که وه مه‌شخه لیکم چاو پیکه‌وت به داگیرساوی ، له شوینی چووم ، ده بینم
پیغه مبهري خوا (ﷺ) و ابوبکر و عمر (رضی الله عنهما) له‌وین و عبدالله ذوالبجادين وه فاتی
کردوه ، و خه‌ریکن گۆری بؤ هله‌ده که نن و پیغه مبهري خوا (ﷺ) له ناو گۆره کهیدا یه و
ئه‌بو به‌کر و عومریش (رضی الله عنهما) دهیده نه دهستی ، پیغه مبهري خوا (ﷺ) دهلّيت : (أدنیا
الی احاکم) براکه تانم لی نزیک که نه وه ئه‌وانیش نزیکیان کرده وه بؤی ، کاتی ئاماده‌ی
کرد له جیی خۆی داینا فهرمووی : (اللهم انی قد امسیت راضیا عنه ، فارض عنه) ئه‌ی
پهرومردگار ، من لی پازیم ، ده‌سا توش لی پازی به) . ابن مسعود ، دهلّيت : خۆزگه
خاوه‌نی ئه‌و گۆره من بوومايه)^۲ تاوه‌کو دوعاکه‌ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بیگر تايه‌ته وه .

^۱ - هیثمی دهلّيت : احمد گپروایه‌تی وه . پیاوانی فهرموده که ئه‌وانه‌ی (الصحیح) ن المجمع به ژماره (۱۵۹۸۲) .

^۲ - الحافظ ابن حجر له (الاصابه) (۹۹ / ۴) باسی کردوه و دهلّيت (النبوی) به‌دریژی رپوایه‌تی
کردوه ، پیاوانی فهرموده که ش جی متمانه‌ن ، به‌لام (لیکبران) له نیواناندا هه‌یه .

" ۳۹ - زەیدی کۆری حارثە (ﷺ) "

" پیڤشه‌وای شه‌هید "

کیڤه ؟ زەیدی کۆری حارثە کۆری شراجیل ... ئەمیری شه‌هیدی نەبەوی ناوھینراو لە سوورەتی (الاحزاب) ، ئەبو ئوسامە محمدی ، گەرەوی خزمەتکاران (موالی) و یەکمەینیانە لە ئیسلامدا ، خۆشەویستی پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) و باوکی خۆشەویستە کە شیه‌تی ، پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) کە سێ چاک و باش نەبووبی خۆشی نەویستوو ، وە خۆی پەرەدگاریش لە قورئانی پیرۆزدا ناوی هیچ کام لە ھاوەلانی نەھیناو جگە لە زەیدی کۆری حارثە .

ئەو بوو حکیمی کۆری حزام لە شامەو زەیدی کۆری حارثە ی وەك خزمەتکار (کۆیلە) هینا ، خاتوو خدیجە پوری داوای لی کرد پیڤشکەشی بکات . ئەویش پیڤشکەشی کرد ، ئەوکاتە خاتوو خدیجە خیزانی پیڤشه‌مبەری خوا بوو (ﷺ) ، زەیدی کۆری حارثە ی پیڤشکەشی پیڤشه‌مبەری خوا کرد (ﷺ) ئەمیش ئازادی کرد و کردی بەکۆری خۆی ، ئەمەش پیڤش ئەو ی سروشی بو دابەزیت (ﷺ) ...

ئەوجا باوکی زەید هات داوای زەیدی کرد ، پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) بەزەیدی فرموو : (إن شئت فاقم معی ، و إن شئت فانطلق مع الیک ؟) فرموو : ئەگەر ئەتەوی لەلام بمینەرەو ، ئەگەر ئەتەوی ، لەگەڵ باوکت بڕۆ ؟ زەید فرموو : نا ، نا ، بەلکو لەلای تو ئەمینمەو ، ئەو بو لەلای پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) مایەو تا یەپامی ئیسلامی بو هاتە خوارەو پەرەدگار بە پەيامبەری خۆی ھەلیبژارد ، زەیدیش باوەری پی هینا و ئیسلامی کردە ئایین و لەگەڵ پیڤشه‌مبەری خوا (ﷺ) نوێژی دەکرد ، کاتیکیش ئایەتی (ادعوهم لابائهم)^۱ الاحزاب : ۵ . هاتە خوارەو . زەید فرموو : من (زەیدی کۆری حارثە) م .^۲

۱ - واتە : ئەو کۆرپانە بەناو باوکی خۆیانەو ناوێرن و بانگیان بکەن .

۲ - اسنادەکی (حسن) ، گبرانی گێڕاویەتیەو . المجمع بە ژمارە (۱۵۰۷) ئەو بوو زەیدیان بە (زەیدی کۆری محمد) بانگ دەکرد .

"چاکیه کانی"

- ۱- له (سالم)هوه ، له باوکیهوه ، ده لیت : هه میشته (زهید) مان به (زهیدی کوپی محمد) بانگ ده کرد ، تا نایه تی (ادعوه لایانهم هو اقسط عند الله) " الاحزاب : ۵ دابه زی^۱ .
- ۲- له (سلمه ی کوپی الاکوع)هوه ، ده لیت : له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له گهل زهیدی کوپی حاربه دا چووم بو غهزا ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) ده یکرده ئه میرمان^۲ .
- ۳- له محمدی کوپی اسامه وه ، له باوکیهوه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) به زهیدی کوپی حاربه ی فهرموو (یا زید ! انت مولای ، ومنی و الی و احب القوم الی)^۳ . ئه ی زهیدی ، تو دوستی منی ، له منیت و بو منیت وه خوشه ویستین که سی له لام .

"سهره تای ئیسلامه تی"

له ئوسامه ی کوپی زهیده وه ، له باوکیهوه ، ده لیت / له گهل پیغمبره ی خوا (ﷺ) له پوژیککی گهرمی پوژه کانی مه که ده دا چوینه دهره وه بو ناو که عبه وه . مه ریگمان بو سهربری و پیمان گه یاند ، له وی به زهیدی عهری کوپی نفیل گه یشتین ، پیغمبره ی خوا (ﷺ) پرسى : (یا زید^۴ ! ما لی ارای قومک قد شنفوا لک ؟) ئه ی زهید ! چیه وا هۆزه که ت رقیان لیّت هه لگرتوه ؟

وتی : سویند به خوا ئه ی محمد ، له بهر هیچ شتیک نی یه ته نها له بهر ئه وه یه که من هاتووم به دوا ی ئه م ناینه دا ویلم (واته : به دوا ی ئاینی هه ق دا) هه تا هاتمه لای پیاوه ئاینی یه کانی (فدک) ئه بینم خوا په رستی ئه که ن و هاوه لیشتی بو دا ئه نین ، هاتم بو لای پیاوانی ئاینی (شام) دیسان هه روا بوون . وتم : ئه مه ئه و ئاینه نیه که من به دوا یا ئه گهریم .

۱ - صحیح / بوخاری و مسلم گیراویانه ته وه .

۲ - صحیح / بوخاری مسلم گیراویانه ته وه .

۳ - فه رموده ی (حسن) ه / حاتم گیراویه تیه وه (۲ / ۲۱۷) و ده بیّت : (صحیح) ، زه هه بیش هه مان پای هه یه ، وه (الحافظ) له (الاصابه) دا به (حسن) دایناوه .

۴ - زهیدی کوپی عهری کوپی نفیل ی مه به سته .

شیخک له ناویاندا پېی وتم : تو هوالی ئاینیک نه پرسیت که کهس خواپهرستی له سهر ناکات شیخک نه بی له (الحیره) . منیش هاتم بو لای ، کاتی منی بینی ، وتی : له کیت ؟ وتم / له نه هلی مالی خوام (واته مه که) .

وتی : نه وهی تو داوای نه کهیت ، له ولاته کهی خوتدا دهرکه وتوه ، له راستیدا پیغمبریک نیرواه کهوا نه ستیره دی دهرکه وتنی دهره وشیتوه ، جگه له ، هه موو نه وانه ی تو بینیت له ناو گومرای دی بوون . ده لیت / نه کاته هه ستم به هیچ نه کرد . ده لیت : پیغمبر خا (ﷺ) خواردنه کهی لی نریک کرده وه ، وتی : نه مه چی یه نهی محمد ؟

فهرمووی : مریکه و بو (قوربانی) سهرمان بریوه . وتی : من شتیک ناخوم ناوی خوی له سهر نه نرایت . نه و جا له زهیدی کوپی عهری کوپ نفیل جیا بوینه وه و پیغمبر خا (ﷺ) هات بو مالی خا و به دوریدا ته وافی کرد ، منیشی له گهل بووم ، هه روه ها به لای (صهفا و مروه) دا سوراینه وه که دووبتیان له ته نیشتدا بوو له مس دروست کرابوون ! ناویان (إساف و نائله) بوو .

بی باوهران کاتی ته واف (مه سح) یان له سهر ده کردن . پیغمبر خا (ﷺ) فهرمووی : (لا تمسحهما فانهما رجس) مه سحیان نه کهیت (ده ستیان پیدانه مینیت) ، چونکه نه وانه پیسن . به خوم وت : ده ستیان لی ددهم ، تا بزانه پیغمبر خا (ﷺ) چیم پی ده لیت ، نه وه بوو ده ستم لیدان ، فهرمووی (یا زید ! الم تنه) نهی زهید مهرگه ریگریت لی نه کرا ده ستیان لی نه دهیت ؟

ده لیت نه و جا زهیدی کوپی عهر وه فاتی کرد و دوی نه وه په یامی ئیسلام بو پیغمبر خا (ﷺ) دابهزی .. پیغمبر خا (ﷺ) فهرمووی : (انه یبعث امة وحده) واته : زهیدی کوپی عهر به ته نه خوی وهک ئوممه تی زیندو دهرکیتوه له قیامه تدا .

^۱ - حاکم دهرمیتانی بو کربوه (۲ / ۱۶ ، ۲۱۷) و ده لیت : (صحیح) ه ، زهه بیش هه مان پای هه به و فهرموده که (صحیح) ه .

" خوشه ویستی زهید (ﷺ) بو پیغه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی عه مری شهیبانی) یهوه ، ده لیت : جله ی کوپری حارثه هه والی پیدام وتی : هاتم بو لای پیغه مبری خوا (ﷺ) پیم وت : ئه ی پیغه مبری خوا ! زهیدی برامم له گهل بنیره . فهرمووی (هوذا ، فإن انطلقی ، لم امنعه) ئه وه تانی ، ئه گهر له گهل هات ، من ریگری لی ناکهم . زهید فهرمووی : نابه خوا ! کهسی که به سهر تودا هه لئابزیرم . جبله ده لیت : بوم دهرکهوت پای براکهم له پای من باشره ^۱ .

" هاوسه ریتی له گهل خاتوو زهینه ب "

پیغه مبری خوا (ﷺ) زهینی کچی جحش (ﷺ) ی هیئا بو زهید ، ئه وه بوو ناتهبایی یهکی زور له نیوانیاندا پرووی دا و ژیانیان سه قامگیر نه بوو ، .. وه زور جار زهید (ﷺ) سکالای زهینه بی دهر ده لای پیغه مبری خوا (ﷺ) ... ئه وه بوو کاتی ئیسلام نه ریتی (تبنی) پوچهل کرده وه .. خوای پهروه دگار فهرمانی دابه سه پیغه مبری خوا دا (ﷺ) که مؤله تی زهید بدات (زهینه ب) ته لاق بدات ، به پیچه وانیه ی خواستی پیغه مبری نازیز (ﷺ) خویه وه . پاشان به فهرمانی خوای گه وره پیغه مبری خوا (ﷺ) زهینه بی ماره کرد .. خیرا دوپروه کان ده ستیان به ورته ورت کرد که وا پیغه مبر (ﷺ) خیزانی کوپه که ی خوای ماره کردووه . تا پهروه دگار ئه م ئایه ته ی دابه زاند ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ ... ﴾ سوره الاحزاب (٤٠) . واته : محمد ههرگیز باوکی هیچ پیاویک نه بووه له ئیوه . و فهرمووی : (ادعوهم لآبائهم) الاحزاب : ٥) ئیتر دوا ی ئه وه به (زهیدی کوپری حارثه) بانگ ده کرا ^۲ .

۱ - حاکم ده ری هیناوه (۲ / ۲۱۴) و ده لیت : ئسناده که ی (صحیح) ه . زهه بیهش هه مان پای هه یه .

۲ - ابن حجر له (الاصابه) یاسی کردووه . له باسی ژیان (زینب) دا باسی چیروکی که به دریزی ده که بن و پونی وته ی دوپوان ده دهنیه وه .

" خه باتی (ﷺ) "

نه هلی سیره ده لیت : زهید له بهدر و ئوحد و خندهق و حدیبیه و خه بهریشدا ناماده بو ، وه کاتی پیغمه مبری خوا (ﷺ) خوی چووه بو (مریسیع) زهیدی کردووه به جینشین خوی له مه دینه هه وه ها له حهوت (سریه دا) وه ک پیشه وا چووه ته وه دهره وه ، ههروه ها هیچ کام له ها وه لآن له قورئاندا ناوی نه هی تراوه جگه له (زهید) . و له جهنگی (مۆته) دا شهید بو وه له سیره ی ژبانی (جعفری کوپی اب تالیب) دا باسما ن کرد . دوا ی نه وه ی هه وائی شهید بوونی زهید و ها وه له کانی گه شت ، پیغمه مبری خوا (ﷺ) چو بو مالیان له وی کچه که ی زهید که چاوی به پیغمه مبری خوا (ﷺ) کهوت ، دایه پر مه ی گریان .. پیغمه مبری خوا (ﷺ) به دیتنی کچه که ی زهید (ﷺ) نه وه نده گریا هه نسکی گریانی بهرزبووه وه ، پییان وت : چیتته ئه ی پیغمه مبری خوا (ﷺ) ، بوچی واده گرییت فهرمووی : ((شوق الحبيب الى الحبيب))^۱ تاسه ی خوشه ویستیکه بو خوشه ویسته که ی موشتاقه ،

" دیداریکی شایسته "

له (ابن بریه) وه ، له باوکیه وه ، پیغمه مبری خوا (ﷺ) فهرمووی : (دخلت الجنة ، فاستقبلني جارية شابة ، فقلت : لمن أنت ؟ قالت : انا لزيد بن حارثة)^۲ . ده فهرمووی : چوومه به هه شت ، له وی که نه زه کیکی گه نج پیشوازی لی کردم ، پرسیم : تو هی کییت . وتی : که نه زه کی زهیدی کوپی حارثه م . زهید (ﷺ) له سالی (۸) ی کوچی / مانگی جمادی یه کهم له ته مه نی (۵۵) سالی دا شهید کرا . پهرزاو پر حمه تی خوا ی لی بیت ..

^۱ - پروانه : ابن سعد (۲ / ۱ / ۳۲) پیوانی جی متمانه ن ، به لام بجر بجر هاتووه الارنوط (سیر / ۱ / ۲۳۰) .

^۲ - دانه پاله که ی (حسن) ه : زه ه بی ، سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۳۰) .

٤٠ - عبدالله ی کوپی رواحه (ﷺ) "

" بهخته وهری شه هید "

ناسنامه ی :

عبدالله ی کوپی پواحه ی کوپی ثعلبه ی کوپی (امرئ القیس) ی کوپی ثعلبه یه .
پیشه وای شه هیدی به خته وهر ، ابو عمری نه نصاری خه زه جی به دری و زانا و شاعیره
.. له به در و عقبه دا به شداری کپدوه ههروه ها خالی (نعمانی کوپی بشیر) ه و یه کیکه له
نووسهرانی نه نصار ...

" باش گوپرایه لی "

له عبدالرحمن ی کوپی ابی لیلی وه ، عبدالله ی کوپی رواحه هات بۆ لای
پیغه مبر ی خوا (ﷺ) له کاتیکدا وتاری دها ، گوپی له پیغه مبر ی خوا (ﷺ) بوو
فهرمو ی : (دانیشن) عبدالله راست له جی ی خوی له دهره وه ی مزگهوت دانیشن تا
پیغه مبر ی خوا (ﷺ) له وتاره که ی بووه وه ، هه هه وه له گه شت به پیغه مبر ی خوا (ﷺ)
(ﷺ) هه ویش فهرمو ی : (زاده الله حرصاً علی طاعة الله و رسوله)^١ . خوی په روه دگار
زیاتر پیدا گرت کات له سهر گوپرایه لیکردنی خوا و پیغه مبر که ی .
نووسهر ده لیت : نیتر سهر لی شی و اوان ده یانه و ی چی بلین کهوا نه یانه و ی سونه تی
پیغه مبر ی خوا (ﷺ) په راویز بخه و له پله و پایسه کهم بکه نه وه به بیانوی
پروپوچ ؟

" نموونه یه له هونراوه که ی "

له (انس) هوه ، ده لیت : پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چوه مه که بۆ عهره ، عبدالله
له نیو ده ستیدا ده ی فهرمو ی :

خلوا بني الكفار عن سبيله اليوم نضربكم على تنزيله
ضربا يزيل الهام عن مقيله ويذهل الخليل عن خليله

^١ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، به لام (مرسل) ه وه الحافظ له (الاصابه) (٦ / ٧٨) به (صحیح)
دایناوه و ده لیت : به یه قی دهری هیتاوه .

دهلیت : ری بۆ چۆل کەن ئەی بی باوهران ، ئەمڕۆ بەسەرتاندا دەدەین لەسەر
دەربەدەرکردنی (یان لەسەر هینانە خوارەوی) بەلیدانیك قسە لەبەر قسەکەر دەباتەو و
دۆست و برادر لەیەك بی ناگا دەکات . عومەریش (ﷺ) فەرمووی : (ئەی کوپی پواحه
! لەناو حەرەمی خوادا و لە نیو دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) شیعر دەلییت ؟)
پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (خل یا عمر ، فہوا اسرع فیہم من نضع النبل) لی گەپی ،
عومەر ، بەراستی وتەکانی لەسەر بی باوهران لە دەرچوونی تیر خیراترە .
وہ لە بیژەییکی دیکەدا ھاتووہ : (فوالذي نفسي بيده ، لکلامه علیہم اشد من وقع
النبل)^۱ واتە : سویند بەزاتەیی گیانی منی بە دەستە ، قسەکانی لەسەر بیباوهران لە
جیگای تیر (ئەو جیگایە تیرەکە پی دەکات) توندتر و سەختەر .

" ترسی عبداللہ (ﷺ) "

لە (قیس) ھوہ ، دەلیت : ابن رواحہ گریا ، خیزانەکەشی گریا ، لە خیزانەکەشی
پرسی چیتە ؟ وتی : بۆ گریانێ تو ، منیش گریام . فەرمووی : زانیومە کە بی گومان
بەسەر ناگردا دەرۆم ، بەلام نازانم لێی پزگار ئەبم یان نا ، لەبەر ئەوہ دەگریم^۲ .
نووسەر دەلیت : ئەمەیی لەوہوہ زانیوہ کە پەروردگار دەفەرمویت (و ان منکم
الاواردا) (مریم : ۷۱) . واتە : بی گومان ھەمووتان دەبی بەسەریدا بپۆن - لەسەر
پردی سیرا .

" بەرتیل رەت دەگاتەوہ "

لە (سلیمانی کوپی یسار) ھوہ ، پیغمبەری خوا (ﷺ) ابن رواحەیی نارد بۆ
خەیبەر ، لەوی لێگەل جوولەکەکاندا مامەلەییکی بۆ دەخەملاندن ، ھەلسان بپیک خشل
ی نافرەتەکانیان بۆ کوکردەوہ و وتیان : ئەمە بۆ تو و کارەکەمان لەسەر سوک کە .

^۱ - دانەپالەکی بەھیزە : ترمزی دەری ھیناوہ (۲ / ۱۵۱) ھەرودھا (ابوعلی) بەدانەپالکی (حسن) .

^۲ - پیاوانی جی متمانەن : بەلام (مرسل) ھ ، بپوانە الدەر المنتھود (۴ / ۲۸۲) .

فەرمووی : ئەو جوولەکەینە ! سویند بەخوا لەناو دروستکراوانی خوادا ، کەس نیه هیندەو ئیوھ رقم لییان بیت ، بەلام ئەمەش وام لی ناکات نادادی لەگەڵتاندا بکەم ، ھەروەھا بەرتیلیش حەرام و ناپەرەوایە . وتیان : ئابەمە ئاسمان و زەوی پاگیراون .^۱

" شەھید بوونی "

کاتی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ھەرسی ئەمیرەکانی (مۆتە) ی ئامادە کرد فەرمووی : پیشەواتان زەھیدە ، ئەگەر پیکرا ئەو جەغفەر لە جیبیەتی ، ئەگەر پیکرا ئەو ابن پراوھ . ئەو بوو کە ئەو دووانە کوژران ، ابن پراوھ توژی لە دەرونیدا ھەستی کرد کە وایەز ناکات بجیتە پیشەوہ ، لەبەر ئەو بەخۆی وت :

اقسمت یا نفس لتنزلنہ طائعة اولا لتکرهنہ

فطالما قد كنت مطمئنة مالي اراك تکرهين الجنة

واتە : سویندم خواردووہ ئەو نەفس دەبی بجیتە مەیدان جا پیت خۆش بی یان پیت ناخۆش بی ، یان پیت ناخۆش بی ، مادەم لە خۆت دلنایات ئەو نەفس نیتەر بۆچی ئەبینم رقت لە بەهەشتە ... ئەو بوو شەری کرد ھەتا کو کوژرا (ﷺ) .

" ئازایەتی عبدالله "

وەلیدی کوپی مسلم دەلیت : گویم لی بوو کە سوپای مۆتە بەلای ناوچە (معان) دا تیپەر بوون ، و ھەواییان پی دراوھ کە پۆمەکان خەلکیکی زۆریان بۆ کرکردنەوہتەوہ . بۆیە زەھید راویژی لەگەڵ ھاوہلانییدا کرد . وتیان : تو پیت داناوہ لە ولاتەکەدا ئەھلەکەیت ترساندووہ ، ئیستا ئیتەر ئەوہندە بەسەر بگەرپەرہوہ .

ابن پراوھ بی دەنگ بوو ، تا زەھید پرسباری لی کرد . ئەویش فەرمووی : ئیمە بۆ کۆکردنەوہی غەنیمەت نەھاتووین ، بەلکو بۆ گەیشتن بە دۆژمنەکانمان ھاتووین ، وە ئیمە بە ژمارە شەریان لەگەڵدا ناکەین یان بە تفاق ، لەبەر ئەوہ پای من وایە بەرہو پووین .

^۱ - پروانە : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۳۷) .

وه له عوروهی کورێ زو بیرهوه : پیغه مبهیری خوا (ﷺ) فهرمووی : (فإن اصیب
ابن رواحة فلیترض المسلمون رجلا) نهگهر ابن رواحهش کوژرا ئهوا با موسلمانان پیاویک بو
خویان ههلبژێرن بێته پیشهوا .

پاشان پوشتین تا له (معان) دا بهزین لهوی پیاوان گهشت کهوا (هرقل) بهخوی و
سهدهزار سهربازی پومی یهوه له (ماب) دابهزیوه لهگهڵ سهدهزار (مستعربه) ^۱ دا
... لهویدا ابن رواحه خهڵکهکهی هاندا و فهرمووی : (ئهی خهڵکینه ! ئهوهی ئیوه لیی
ئهترسن ، ههر ئهوهیه که بهنیهتی بهدهست هیئانی هاتونهته ئیره که ئهویش شههادهته
^۲ موسلمانان تهنها سی ههزار کهس بوون .

^۱ - مستعربه : که سیکه به بنهچه عهزهب نیه و بهلام بوته عهزهب (فهرهنگی نۆبهره) گیوموکرانی
چاپی نووهم .

^۲ - بڕوانه : سیره ابن هشام (۲ / ۲۷۹) الحلیه (۱ / ۱۲۰)

٤١ - خالدی کوپی سعید (ﷺ) "

"یہ کہم کہس کہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) اسی نووسی"

خالدی کوپی سعیدی کوپی عاصی کوپی ٹومہییہی کوپی عبدشمس ی کوپی عبدمناف ی کوپی قصی .. پایہ بہرز و گہرہ ، ٹہو سہ عیدی قورہیشی ٹومہوی یہ ، یہ کیکہ لہ پیشینہ یہ کہ مینہ کان .

لہ (ٹوم خالدی کچی خالد) دہ دہ گپنہ وہ ، دہ لیت : باو کم پینجہم کہس بوو لہ نیسلامدا و ہیجرہ تی کرد بو حہبہ شہ و زیاد لہ دہ سال لہوی مایہ وہ و لہوی من لہ دایک بووم . ہر وہا و تویہ تی : باو کم یہ کہم کہس بووہ (بسم اللہ الرحمن الرحیم) ی نووسیوہ .

ہر وہا دہ گپنہ وہ ، پیغمبر ی خوا (ﷺ) کردوویہ تیہ سہرپرشتیار لہ (صنعاء) ہر وہا ابوہ کر (ﷺ) کردوویہ تیہ پیشہوا بہ سہر سوپاکہ یوہ بو غمزای شام .

وہ خالد (ﷺ) کہ سیکی جوانچاک و پیکہ وتوو بوو .. پوژی اجنادین کوژراوہ .. دہ گپنہ وہ کہ خالد (ﷺ) شہید بووہ و بکوژرکہی دوا ی موسلمان بوونی پرسویہ تی : ٹہو پیاو کی بوو ؟ بہراستی پوناکی یہ کی درہ وشاوہم لہ ٹاسمانہ وہ بو ی بہدی ٹہ کرد !!^١

^١ - انظر : باسی ژبانی لہ (سیر اعلام النبلاء) ١ / ٢٦٠ . اسن سعد (٤ / ١ / ٦٩ ، ٧٠ ، ٧١) .

" ٤٢ - عهلاتی کوپی حصرمی (ﷺ) "

" نهو سه رکرده بهی به سه ناودا رویش !! "

یهکی بوو له هارپه یمانانی (بنی امیه) و له گه وهر پیاوانی کۆچبهران ، پیغه مبهری خوا (ﷺ) ویلایهتی به حهرینی پی سپارد ، که یهکی بوو له (ولاتانی) شارهکانی (حصرموت) ، وه پاشان دایه دهست نهی بهکر و عومهر (ﷺ) .

" خهباتی "

محمدی کوپی سعد ، دهلیت : پیشهوا ابوبکر عهلاتی کوپی حصرمی نارد بو غهزایهک ، نهویش له گهل شانزه نه سپسوار بهری کهوت ، وه نه بو بهکر (ﷺ) بووی نووسی که به ههر کهسی له موسلمانان گهیشته ، له گهل خویدا بیبات بوو بوو بهروو بوو نهوی دوژمن ، نهو بهووه له بهخوی و نهوانه ی له گهلی بوون رویشته تا گهیشته به قهلائی (جواشی)^١ و له گهلیان هاته شهرو تاقی لی برین .

پاشان هاته (قطیف) که لهویش کۆمهلیک دژی موسلمانان کۆ بووونه وه و له گهلیان جهنگا ، نهوه بوو شکستیان هیئا ، نهو جا نا عهر بهکان (عهجه مهکان) چوونه پال گه پریده کانه وه (الزاره) و عهلاء هات بو لایان و لسهر کهناری پروبار بویان دابهزی و له گهلیاندا شهری کرد و نابلو قه ی دان تا نهو کاته ی (صدیق) وه فاتی کرد ، نهو جا نههلی (الزاره) داوایان کرد له گهلیان پیککهون ، نهویش له گهلیان پیک کهوت و پاشان له گهل نههلی (دارین) جهنگاو شهپر کهرهکانیانی کوشت و مندال و پشتهکانیانی گرت هخو .

نهو جا (عرفجه) ی نارد بو کهناری فارس لهوی پیگای کهشتی یهکانی دابهری و دوور گهیهکی له زهوی فارس فهتخ کرد و مزگهوتیکی تیا کرد وه^٢ .

^١ - جواشی : شاریک بوو له به حهره ی می (عبدالقیس) بوو .

^٢ - برپاوه : ابن سعد (٤ / ٢ / ٧٧ - ٧٨) .

" کهرامه‌تی دۆستانی خوا "

کهرامه‌ت و پِیزی دۆستانی خوا شتیکی جیگِیر و چه‌سپاوه و که‌س نکولی لی نیه مه‌گهر ئه‌وانه‌ی بی ئاگان و له زانست و له دین پشکیکی باشیان نه‌بووه . شیخی ئیسلام (ابن تیمه) ده‌لیت : کهراماتی دۆستانی خوا به به‌ره‌که‌تی شوین که‌وتنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ده‌ست هاتوو ، و له راستیدا له‌بازنه‌ی په‌رچو (معجزه) هکانی پیغه‌مبه‌ری خوادایه (ﷺ)^۱ .

له (سهامی کوپی منجاب) هوه ، ده‌لیت : (له‌گه‌ل عه‌لاء ی کوپی حچرمیدا چووین بۆ غه‌زای (دارین)^۲ له‌وی سۆ دوعای کرد ، په‌روه‌ردگار هه‌رسیکیانی جیبه‌جی کردوو و له‌لامدایه‌وه : یه‌که‌میان ئه‌وه بوو له جیبه‌ک دابه‌زیین داوای ئاوی کرد بۆ ده‌ستنویژ گرتن ، ده‌ستی نه‌که‌وت ، هه‌لساو دو‌رکه‌عات نو‌یژێ کرد و فه‌رمووی : (ئه‌ی خوای په‌روه‌ردگار ئیمه‌ی به‌نده‌ی خۆت هاتوینه‌ته ئیره تا له پیناوی تۆدا دژی دوژمه‌که‌ت بجه‌نگین ، په‌روه‌ردگار بارانیکی په‌حمه‌تمان بۆ به‌بارینه تا ده‌ستنویژێ لی بگرین و لیی بخۆینه‌وه ، و دواي ئه‌وه غه‌یری ئیمه‌ی تیا به‌شدار مه‌که .

ئه‌وه بوو تۆژی پیمان کرد ، هینده‌ی نه‌برد ئه‌بینین له ئاسمانه‌وه بارانی په‌حمه‌ت ده‌باریت و ئیمه‌ش ده‌ستنویژمان لی گرت و لیمان خواره‌وه و مه‌تاره‌که‌م لی پر کرد و له جی خۆی دامانم تا بزاتم دوعاکه‌ی گیرا بوو یان نا ؟ شه‌و که‌میك پوشتین پاشان به هاوه‌لانم وت : مه‌تاره‌که‌مم بیر چوو ، چووم بۆ ئه‌و جیبه‌ی لیی دامانم بوو ده‌بینم وه ئه‌وه‌ی هه‌رگیز ئاوی تی نه‌کرا بیت وا بوو .

پاشان پوشتین تا گه‌شتینه (دارین) و له ئیوان ئیمه‌ و دوژماندا پووباره‌که هه‌بوو ، عه‌لاء فه‌رمووی : ئه‌ی زانای میه‌ره‌بان ، ئه‌ی به‌رزی گه‌وره .. ئیمه‌ به‌نده‌ی توین و له پیناوی تۆدا ده‌جه‌نگین له‌گه‌ل دوژمانندا ، ده‌سا خواجه ریگه‌یکمان بۆ بکه‌روه‌ه بۆ گه‌یشتن پینان پووباره‌که به‌رین . ئه‌وه بوو به‌ناو پووباره‌که‌دا پوشتین و به‌بی ئه‌وه‌ی زینی و لاخه‌کانمان ته‌ریبت لی هاتینه‌ دهره‌وه و به‌ره‌و‌پرویان بووینه‌وه کاتی عه‌لاء (ﷺ) گه‌رایه‌وه تووشی ژانه سکیک هات و پییه‌وه وه‌فاتی کرد .. به‌دواي ئاودا گه‌راین تا پیی

^۱ - بروه‌انه : الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان ص ۱۵۱ .

^۲ - دارین : ئه‌که‌وێته ولاتی فارس .

بیشترین دهستان نهکوت له بهر نهوه به جلهکانیهوه پچامانهوه و سپاردهمان کرد .
 نهوه بو توژی پیمان کرد و زور دور نهکوتبووینهوه به ناو گهشتین به یهکتریمان وت :
 با بگه پینهوه دهریینهوه و بیشوین ، گه پینهوه دهری بهینهوه که چی نهماندیهوه
 .یهکی له ناویاندا وتی : گویم لی بوو دوعای دهکرد و فهرمووی : نهی خوی بهرز و بلند ،
 نهی میهره بان ، مردنی منیان له سهر ئاسان که (یان وشهیه که بهو مبهسته) و عوره تم
 نیشانی کهس مده ، ئیمهش گه پینهوه و ازمان لی هیئا ^۱ . پیشهوا زههه بی له (سیر
 اعلام النبلاء) دا له ابی هریرهوه (ﷺ) به کورتی باسی نه چیرۆکهی کردووه و تیایدا
 دهلیت : که شۆردوو یانه ئه مهش نزیک تره له راستی و مهنتیق . نه وه ته له ابیی هریرهوه
 (ﷺ) دهلیت : سی شتم له علاو بینیهوه هیشتا خوشم دهوین و هه می شهش خوشم
 دهوین : به سهر سواره که یهوه پوژی (دارین) پروبار که ی بری ، و به رهو به حرهین بهری
 کهوت له وی له (دهنا) له خوا پارایهوه خوداش سهرچاوه یهکی ناوی بو هیئانه بهر تا تیر
 ناو بوون لی . یهکی له پیاوانی شتیکی له بیرچوو بوو ، گه رایهوه بیهینیتتهوه ، که چی
 سهرچاوه ئاوه که ی لی نه مابوو .

وه علا کاتی وه فاتی کرد ئاومان لانه بوو ، خوی پهر و مردگار هه ور و بارانی
 پهحمه تی بو دهرخستین ، که (علاء) مان پی شۆرد و به شمشیره کانمان گۆرمان بو
 هه لکه ند و سپاردمان و گلکۆمان (حد) مان بو دانه نا ^۲

^۱ - بروانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۵۲) .

^۲ - بروانه : سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۶۵ ، ۲۶۶) و الفرقان بین اولیاء الرحمن و اولیاء الشیطان لاپه ره

" ٤٣ - ابوهریره (ﷺ) "

" له هه موو هاوه لانی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زیاتر له

فهرمووده‌کانی پیغه مبه‌ری خواى له بهر بوو "

پیشه‌وای زانا و (مجته‌دی) له یادگر و هاوه‌لی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌بو
هریره‌ی دوسی یه‌مانی یه ، گه‌وره‌ی له‌یادگره‌ جیگیر و چه‌سپاوه‌کانه‌ دره‌نگ موسلمان
بووه ، له‌ جه‌نگی (خیر) دابه‌شدار بووه . له‌ جاهلیه‌تدا‌ ناوی (عبدشمس ، ابو‌الاسود)
بووه ، به‌لام پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی لی‌ ناوه (عبدالله) و نازناوی (اباهریره) ی لی‌
ناوه .. له (عبدالله ی کوپی رافع) هوه ، ده‌لیت : له‌ نه‌بو هریره‌م پرسى بو‌ چى پیت
ده‌لیت : ابو هریره ؟ فهرمووی : شوانی مه‌ران بووم بو‌ ماله‌وه‌ مان (مه‌رم نه‌له‌ و مه‌راند و
شوانیم بو‌ خیزانه‌که‌مان ده‌کرد) و پشیل‌یه‌که‌م هه‌بوو یاریم له‌گه‌ل نه‌کرد ، بۆیه‌ نه‌و
نازناوه‌م لی‌ نرا .

له‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زانستیکی زۆر و پاک و پیروزی و مرگرتووه‌ - که‌س
پیی دا نه‌گه‌شتووه‌ته‌وه‌ - و ژماره‌یه‌کی و زۆر له‌ هاوه‌لان و له (تابعین) فهرمووده‌یان لی‌
و مرگرتووه‌ . چوارسال‌ هاوه‌لایه‌تی پیغه مبه‌ری خواى کرد (ﷺ) . زه‌هه‌بی ده‌لیت : نه‌م
رایه‌ راسترین رایه‌ ، چونکه‌ ماوه‌ی نیوان‌ پزگار کردنی خه‌یبه‌ر و وه‌فاتی چوار سال‌ و
چه‌ند شه‌ویک بوو .^٢

" بیر (ذاکرة) ی سه‌رده‌می دابه‌زینی سروش "

به‌دخو‌زان هه‌لمه‌تیکی ناپه‌سه‌ندیان کرد بوه‌ سه‌ر ابی هریره‌ به‌ هو‌ی زۆری نه‌و
فهرموودانه‌ی له‌ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گێ‌راویتی‌هوه‌ و هه‌یانه‌ تانه‌ی له‌ راوی یه‌کانی

^١ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه ، ترمزی ده‌ری هیناوه (٢٨٤٠) و ده‌لیت : فهرمووی (حسن) ه ((صحیح الترمزی)) ٣٠١٦ .

^٢ - بره‌وانه : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٥٩٠) .

داوه .. به لām زانا یانی ئوممه تی ئیسلام ئه و سا و ئیستاش بهرام بهریان وه ستاون و بهباشترین بهیان و پروونکردنه وه ره تیان داونه ته وه خوا پاداشتیان بداته وه ^۱.

" بۆچی ابو هریره ریوایه تی زۆر بووه ؟ "

ئهمه چه ند هۆکاریکی مه بووه له وانه :

۱ - له ابو هریره وه ، ده لیت : ئیوه ئه لێن که ئه بوهریره فهرمووده ی زۆری له پیغه مبهری خوا (ﷺ) گێڕاوه ته وه ده لێن : ئه ی بۆچی کۆچبه ران و پشتیوانان وه که ئهم فهرمووده یان لی نه گێڕاوه ته وه ! منیش ده لیم : برا کۆچبه رکانم و برا پشتیوانه کان خه ریکی کاسبی و کپین و فروشتن بوون ، به لām من که سیکی که م ده ست بووم و له بازرگانی و کپین و فروشتنه وه دوور بووم و زۆر جار ان له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده مامه وه و کاتی ئه وان دیار نه بوون من له لای بووم وه کاتی ئه وان فهرمووده یه کیان له بیر ده چوو من وه بیرم ده هاته وه ، وه پیغه مبهری خوا (ﷺ) له فهرمووده یه کدا ، به ابو هریره ده لیت : (انه لن یسط احد ثوبه حتی اقضى جميع مقالتي ثم یجمع الیه ثوبه ، الا و عی ما أقوله) .

واته : هه ر که سی که کراسه که ی راخست تا من له هه موو قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا کراسه که ی به خویه وه کۆبکاته وه (له خوی بگریت) ئه وه بیدار و شیار ده بی له وه ی که ده لیم . منیش بوورده که م راخست تا له فهرمایشته کانی بوویه وه ، و ئه و جا له سینهم گرت ، به و جوړه له و فهرمایشته نه ی هه چم له بیرچوو ^۲.

له ریوایه تیکی دیکه دا هاتوو : ده لیت : ده لێن که بۆچی ریوایه تی زۆرم له پیغه مبهری خوا (ﷺ) هه یه - خوا شاهیده - که من کابرا یه کی نه دار بووم ، ئه وه نده ی تیری سکی خۆم پۆژانه هه بوو نه زیاتر و زۆر جار ان له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) بووم وه پۆژی پیمانی فهرموو : (من یسط ثوبه حتی اقضى مقالتي ثم قبضه الیه ، لم ینس شیئا سمع منی ابدا) فهرمووی هه ر که س جله کانی بلاوکاته وه و راخات تا له قسه کانم ده بمه وه و ئه و جا جله کانی کۆکاته وه و له خوی بگریت هه رگیز ئه وه ی له منه وه ده بییستی له بیر ناچیت

^۱ بروانه کتبی : (الاسرائیلیات و الموضوعات فی کتب التفسیر) ی ابی شهیه .

^۲ - صحیح / بوخاری ده ری هیناوه (۴ / ۲۴۷) ، مسلم (۲۴۹۲) .

منیش وام کرد . دهی سویند بهی که سهی (محمد) ﷺ ی بههق ناردووه هرگیز شتیکم لییه وه گوی لی بو بیت له بیرم نه چوه ^۱ .

۲ - ابو هريره هات بو مالی عائشه (رضی الله عنها) ، خاتوو عائشه پیی وت : بهراستی زورت له پیغمبرهی خوا (ﷺ) وهرگرت ! وتی : ئه ری و هلا دایه ، نه ئاوینه و نه کلدان و نه خمزبمز سهرقالی نه کردووم لیی . ئه ویش فهرمووی : ئه لبهت (یاخود دهشی وابی) ^۲ .

" پی لینی هاوه لآن به زانستی ابوهریره "

۱ - له (ابن عمر) هوه ، به ابو هريره ده لیت : بهراستی تو له هه موومان زیاتر په یوه سستی پیغمبرهی خوا (ﷺ) بوویت و له هه موویشمان زانانریست به فهرمایشته کانی ^۳ .

۲ - ابو هريره له دیوه که ی عائیشه دا ئه نیشنت ، و قسه ی ده کرد ، ئه و جا ئه ییوت : ئه ی خاوه نی ئه م دیوه ، ئایا هیچ نکولیت له قسه کانم هیه ؟ ئه ویش که له نوێژه که ی ده بووه ، هیچ نکولی یه کی له قسه کانی نه بوو ، به لām ده ییوت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) وهك ئیوه قسه کانی نه ده هونیوه (سهر د نه ئه کرد) ^۴ .

هرچی ئه م فهرموده یه شییه تی (رضی الله عنه) که ده لیت : له پیغمبره ی خوا (ﷺ) دوو ئامان له زانست و فهرمایشته کانیم له بهر کردووه یه کیکیانم به ناو خه لکیدا بلاو کردووه ته وه ، به لām ئه ری دیکه یان ، ئه گهر بلاوم کردایه ته وه ئه م گهرووم به برین ددا ^۵ ، زه هه بی ده لیت : ئه مه به لگه یه له سهر به نه ئینی هیشتنه وه ی هه ندی له و فهرمودانه ی که فیتنه ئه بزویی له ناو بنچینه و لقه کاند ، یان له پیا ه لدان و به دوێژی یه کاند ، به لām

^۱ - صحیح / بخاری (۱ / ۱۹۰) و مسلم (۲۲۹۴) .

^۲ - صحیح : حافظ له ((الاصابه) دا باسی کردووه گه راندویه تیه وه بو ابن سعد و دانه پاله که ی به (جید - باش) داناوه .

^۳ - دانه پاله که ی (صحیح) ه : ترمزی له (المناقب) دا دهره ئینی کردووه و بپوانه صحیح سنن الترمزی (۳۰۱۳) .

^۴ - صحیح : مسلم دهره ئینی کردووه (۲۴۹۳) .

^۵ - صحیح / بخاری دهره ئینی رنوه (۱ / ۱۹۲ ، ۱۹۳) له بابی (زانست) دا .

ئەو فەرموودانەى پەيوەندى يان بەحەلّ و حەرامەو ھەيە ، بە ھيچ شيوہەك نابى بشاردريتەو ، چونكە لە بازنەى بەلگە و پروون كردنەوہى ريگەى راستدايە .

لە صەحیحى بوخارىدا فەرمايشتى عەلى (ﷺ) ھاووہ دەفەرموى : (لەگەل خەلكيدا قسە لەسەر شتانىك بكەن كە ئاشنايەتيان پيى ھەيە و ئەوہشى كە نكولى لى دەكەن و بى بېوان پيى واز لى بينن ، مەگەر دەتانەوى و حەز ئەكەن خودا و پيغمبرەكەى بە درۆ بخريئەو ؟)

ھەر بەو جوړەش ئەگەر ئەبوھريەر ئەو بەشە زانستەى بلابكردايەتەو ، ئازاردەدرا ، بەلكو دەكوژا ^١ . وە ماموستا (شعب الارنئوط) دەليت : زانايان ئەو ئامانەى كە ابوھريەر بلاوى نەكردەو ئەخەنە بابى ئەو فەرموودانەى كە پيشەوايانى خراپە و خراپەكارى نيشان دەدات ، لەگەل حال و سەردەمياندا .

وہ ئەبو ھريەر بە ناراستەوخۆ ھەندىكيانى ناودەبرد و بەراشكاي نەيدەوت لە ترسى گيانى خوى لييان ، وەك ئەم فەرمايشتەى : (پەنا ئەگرم بە خوا لەسەرى شەست و ئيمارەتى ھەرزەكان ئامازەيە بە جينشينايەتى يزىدى كوپى معاويە ، چونكە لە سالى شەستى كوچيدا بوو ، وە خوا گەورە دواكەى گيرا كرد و پيش ئەو سالە كوچى دوايى كرد .

وہ ابن المنير دەليت : ھەندى كەس ئەم فەرموودەيان كردووەتە بيانوو بۆ بەراست دانانى بيروپا پوچەكانيان و بروايان وايە كە شەريعت سەروژيرى ھەيە (شتى ئاشكرا و ديارى ھەيە و شتى ناوہكى و نيھينيش ھەيە) ئەمەش بيروپايەكى پوچەلە ، و دەرئەنجامەكەى ھەلوەشانەوہيە لە ئاين . ئەبو ھريەرەش (ﷺ) مەبەستى لە فەرمايشتى كە دەليت : (بپينى لى دەكەوتەوہ) ئەوہيە : گەر ئەھلى خراپە گوڤيان لى بى كار و كردەوہكانيان عەيدار ئەكات و ھەولەكانيان بە گومراى و پى ھەلەكردن دائەنى ، دەدەن لەسەرى و دەيكوژن .. وە ئەمە پشتگيرى ئەو پايە ئەكات كە دەلى ئەو فەرموودانەى پەيوەندى يان بە حوكمە شەرى يەكانەوہ ھەيە نابى لە بازنەى نەينيدا بمينيتەوہ ^٢ .

^١ - بروانە : سير اعلام النبلاء (٢ / ٥٩٧ ، ٥٩٨) .

^٢ - بروانە : پەراوتيزى (سير اعلام النبلاء) (٢ / ٥٩٧) .

" بهره که تی دعای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بو دایکی ابو هریره (ﷺ) "

له (ابی کثیر السحمی) یه وه ، ده لیت : ابو هریره پی و تم : سویند به پهروردگاری هق ، خوا که سیکی ئیمانداری خهلق نه کردوه ناوی منی بیستبی و خوشی نه ویستبم .

و تم : جا چۆن ئه زانیت ؟

فهرمووی : دایکم که سیکی بی باوه پ بوو ، وه من بانگم نه کرد بو ئیسلام ، به لام وه لامی نه نه دامه وه و باوه پی نه نه هیئا ، پوژیکیان دووباره بانگم کرده وه بو ئیسلام به لام شتانیکی وت دهرباره ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پیم ناخوش بوو . بویه هاتم بو لای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به دم گریان وه وه وه اله کهم پی دا و داوام لی کرد دعای بو بکات . ئه ویش فهرمووی : (اللهم اهد ام ابی هریره) فهرمووی : ئه ی پهروردگار هیدایه تی دایکی ئه بو هریره بده ...

منیش خیرا به ره ولای دایکم روشتم تا مژده ی پی بدهم ، هاتم ده بینم دمرگا که داخراوه ده نگی شلپه ی ئاودیت ، شتیکم کرد بو ئه وه ی هه سته ی پی بکات ئه و جا دمرگا که ی بوم کرده وه ده بینم جل و بهرگه که ی له بهر کردوه و سه ری داپوشیوه و ده لیت : ((الشهد ان لا اله الا الله ، و ان محمدا عبده و رسوله)) . ده لیت : خیرا گهرامه وه بو لای پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و له خوشیدا نه گریام وه چون پیشتر له خه فته دا گریام ، و وه وه اله کهم پیدای و تم : ئه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ، داوا له پهروردگار بکه با من و دایکم له لای بهنده ئیمانداره کانی خوشه ویست بکات . ئه ویش فهرمووی : (اللهم ، حب عبيدك هذا و امه الى عبادك المؤمنين ، و حبهم اليهما)^۱ .

ئه ی پهروردگار ، ئه م بهنده یه ی خو و دایکی خوشه ویست که لای بهنده ئیمانداره کانت وه بهنده ئیمانداره کانیشت له لای ئه وان خوشه ویست که .

^۱ - اسناده که ی (حسن) ه : احمد (۲ / ۲۱۹ ، ۲۲۰) زه ه بیی له (السیر) ده لیت : اسناده که ی (حسن) ه

"سوپاسگوزارى"

لە (ماضى كۆپى حزن) ھە ، دەلىت : شەۋىك رېم دەكرە ، گويم لە (الله اكبر) پياۋىك بوو ، خىرا بە خۆم و ولاخەكەمەۋە بىرە و لاى پۇشتىن . پرسىم : كىت ؟ وتى : ابو ھىرە . وتم : ئەم تەكبىرە يە چى بوو ؟ وتى : سوپاس كردنى خوا بوو . پرسىم لەسەر چى ؟

وتى : بەكرى گىراۋى (سىرە ى كچى غزوان) بووم بە شوين قاچەكاندا و ئەۋەندەى تىرى سكى خۆم نانم ھەبوو . كاتى ئەوان بەسەر ولاخەكانەۋە بوون من بە پىي پىشپەۋىم دەكردن ۋەكاتى لە جىيەك دادەبەزىن خزمەتم دەكردن ، دواتر خۋاى گەۋرە كردى بە خىزانم ! و ئىستا ژنى منە .^۱

ۋە جارىكيان (ﷺ) نۆزى دەكرد و كاتى سەلامى دايەۋە ، دەنگى بەزىكرەۋە و فەرموۋى : سوپاس بۇ ئەۋ خۋايەى ئەم ئايىنەى كردوۋەتە بناغەى شتەكان و ابو ھىرەى كردوۋەتە نىمام و پىشەۋا ، دۋاى ئەۋەى بەركى گىراۋى كچى غزوان بوو و ھىندەى تىرى سكى خۋى ھەبوو ، لەسەر قورسايى و باركىشى قاچەكانى^۲

"دادگەرى"

چەسپاۋە كە عمرى كۆپى خەتاب (ﷺ) ابا ھىرەى كردوۋە بە سەركار لەسەر (بحرين) ھە ، ئەۋە بوو بە بېرى دە ھەزارەۋە ھاتەۋە . عومەر (ﷺ) پىي وت : ئەم مالىت ھەلگرتوۋە بۇ خۆت ئەى دوزمنى خوا و دوزمنى قورئانەكەى ؟

ابوھىرەىش پىي وت : من دوزمنى خوا و قورئانەكەى نىم ، بەلكو دوزمنى ئەۋەم كە نژايەتى خوا قورئانەكەى دەكات . ئەۋىش فەرموۋى : ئەى ئەم پارەيەت لە كۆى بوو ؟ ئەۋىش وتى : بەرو بووم و قازانجى مالى خۆمە و نرخى دەغل و دانى بەندەيەكى (كۆيلە) خۆمە و لەگەل مۋجەى خۆمدا كە كۆبۈتەۋە ..

^۱ - پياۋانى جى متمانەن : ابونعيم (۱ / ۲۸۰) و غەبرى ئەۋىش . الارنؤوط (سىر) ۶۱۲ .

^۲ - ابونعيم لە (الطيه) (۱ / ۲۷۹) دەرھىتانى بۆ كرەۋە .

به دواى بابه ته كه دا چوون ، ده بینن ههروایه كه نه بوهریره وتی : دواى نهوه پیشهوا عمر بانگی کردهوه كه ویلايه تیكى بداته دهست ، پازی نه بوو .. عومهریش (ﷺ) پیى وت : رقت له گرته دهستی کاره ، له کاتی کدا له توباشتر داواى کارى کردووه : نهویش (یوسف) بوو سهلامى خواى لی بیّت ! ابوهریرهش (ﷺ) فهرمووی : یوسف پیغمبره کورى پیغمبره کورى پیغمبره و من (ابوهریره کورى امیمه) م . و له دوسى شت نه ترسم . فهرمووی بو نالییت : له پینج شت ؟

ابوهریره فهرمووی : نه ترسم بهی ناگایى و بهی زانیاری شتی بلیم ، وه نه ترسم به پهله و بی پشوو دریرى داوهرى بکه و نه ترسم له دواوه لی بدیرت وه له مال و مولکم دابمالریم و جنیو به ناموسم بدیرت ^۱

به م جوړه ده بینن كه عمر (ﷺ) لا گری و یارمه تی كهس ناكات ههروهك موجهاله هیچ دروستكراویك ناكات باهوه لی پیغمبره خوایش بیّت (ﷺ) ، وه عمر (ﷺ) نه گهر خوی كهسیك بوايه دهستی بو (بیت المال) ی موسلمانان بره دایه ، بوى نه بوو نهوه به ابوهریره بلی .

وه نیمه له نیستاو له سهردهمانی دیکه شمان بیستوه كه یه کلاکردنهوه ی کیشه و لادانهكان له رزۆكى پیوه دیار بووه و زۆر جاریش نیشانهكانی ههق و راستی له دهست داوه . له بهر نهوه ی بهرپرسی یه كه م له نامرازی حوكم دا دهستی هه بووه له لادانه كه دا و دواتریش هیزی ریگریکردنی لادانی نه بووه ، چونكه خویشی تیاییدا به شدار بووه ^۲ .

" وفات "

ژیانی ابیهریره دریرهی کیشاو .. لهوه دهترسا توشی فیتنه و سته م بیّت .. بویه دوعای نه کردو نه یه فهرموو : ((نهی پهرومردگار ، نه مگه ینیته سالی شهست)) ^۳ نهوه بوو لهو ساله دا یاخود به سالیك پیشتر وه فاتى کرد . نهوه بوو کاتى نه خوش كهوت (ﷺ) ، مروان هاته لای و پیى وت : خوا شفات بدات نهی نهبا هریره . نهویش

^۱ - پیاوانی جی متمنه ن : ابن کثیر له (البدایه) باسی کردووه ، (۸ / ۱۱۳) له عبدالرزاقه وه .

^۲ - (من فقه عمر) ی د . محمود محمد عماره (۵۱) .

^۳ - پیاوانی جی متمنه ن : الحافظ له (الفتح) دا (۸ / ۱۳) باسی مریوه الارنوط (سیر ۲ / ۶۲۶) .

فەرمووی: ئەی خوای پەرورەدگار ، بەراستی حەزم بە لێقای تۆیە ، دە تۆش حەز بە لێقای من بکە . ئەو بوو هیشتا مەروان نەگەشبتوووە ئاوەراستی بازار لە گەپانەویدا ، ئەبو ھریرە (ﷺ) وەفاتی کرد . وە لە (سلم ی کوپی بشیر) ھو ، ئەبو ھریرە (ﷺ) لە کاتی نەخۆشی یەکەیدا گریا پرسى یان بوچی دەگریت ؟ فەرمووی : بۆ ئەم دنیایەى ئێوە ناگیرم ، بەلکو بۆ دووری سەفەر و کەمى تۆیشوو دەگیرم وە بۆ ئەو دەگیرم کە دلتیام بەسەر (سراط) دا دەپۆم کە یان ئەکەومە ئاگرەو یان بەھەشت و نازانم بۆ کامیان دەبریم ^۱ .

پاش وەفاتی ئەبو ھریرە (ﷺ) پێشەوا وەلیدی کوپی عتبە دواى نوێژی (عەسر) نوێژی لەسەر کردوو (ابن عمر) و (ابو سعید) جەنازەکەیان بەرپى کردوو و لە (بقیع) سپاردەکراو .

^۱ - بیوانه : الحلیه (۱ / ۲۸۳)

" ٤٤ - خباب بن کوری الارت (رضی اللہ عنہ) "

" کیوں له نارامی "

خه بابی کوری ئمرت ی کوری خوهیلیدی کوری سعدی کوری خزیمه یهوه به (ابا عبدالله) ناو دهینریت . به دیل گیرا و فروشرا به (ام انمار) له مهککه ، وه (خباب) پیش ئهوهی پیغمبرهی خوا (ﷺ) بجیتته مالی (ارقم) ، موسلمان بووه ، وتراوه که (شهشهم کهس بووه موسلمان بیت ، واته شهش یهکی نیسلام بووه ههروهک (کردوس) دهلیت : ^١ له خانهدان و رهسه نهیه که مینه کانه ، نامادهی به درونهوانی تریش بووه .

" نارامگری له سهر ئهشکه نهجهدان "

(طارق ی کوری شهاب) دهلیت : خباب له کۆچهره یه که مینه کان بوو وه یهکی بوو له وانهی له پیناوی خوادا ئهشکه نهجهدا . وه (ﷺ) مه ولای (ام انمار) ی کچی سباعی خزاعی بوو ، بی باوه ران به جوړه ها شیوه نازاریان دها .. به قژپایانده کیشا و وه ملیان زور به توندی بادهدا و چه ندين جار له سهر سکلی داگرساو پالیان دهخست و بهردیان له سهری دانه نا بو ئهوهی نه توانی هه لسیتهوه ^٢ .

خاباب دهلیت : پیغمبرهی خوا (ﷺ) له سهر بورده که ی له ژیر سیبهری که عبه دانیشتیوو ، سکالای حالی خو مانمان بردهی و پیمان وت : ئایا یارمه تیمان بو ناخوازیت ، ئایا دوامان بو ناکهیت ؟؟ ئه ویش فهرمووی : ((قد کان من قبلکم یؤخذ الرجل فیحفر له فی الارض فیجعل فیها ثم یؤتی بالمنشار فیوضع علی راسه فیجعل نصفین ، و یحشط بأمشاط الحدید ما دون لحمه و عظمه ما یصده ذلک عن دینه ، واللّٰه لیتمن اللّٰه هذا الامر حتی یمیر الراكب من صنعاء الی حضرموت فلا یخاف الا اللّٰه ، والذنب علی غنمه و لکنکم تستعجلون)) ^٣

^١ - میثمی دهلیت : ته برانی به (مرسل) ی گپراویه یتیه وه وه پیاوانی هه تا ئه گاته کردوس پیاوانی (الصحیح) ن (کردوس) یش جی متمانه یه . المجمع (١٥٦٢٩) .

^٢ - ئه وانه : الرصی المختوم (٧٩) .

^٣ - صحیح / بوخاری پیاویه تی کردوه .

فهرمووی : له نه ته وه کانی پیش ئیوه دا پیاویان ده هیئا و چالیان بۆ هه لده که ند و ده خرایه ناوی ، ئه و جا مشاریان ئه هیئا و له سه ریه وه ئه یان کرد به دووبه شو به شانیه ئاسنین گوشتی له شیان له ئیسکه کانی را ده مالی ، که چی ئه وه هه رگیز له ئاینه که ی لاینه ئه دا و په شیمانی نه ئه که رده وه ، سویند به خوای گه وه ، په رومردگار ئه م ئاینه وه هاسه ر ده خات که گه شتیار له (صنعاء) وه بچیت بۆ (حضر موت) و له هه یچ شتیکی نه ترسی ته نها خوا نه بی و له کاتیکا گورگ به سه ر مه ره کانیه وه یه تی ، به لام ئیوه په له تانه .

((ئه بی پیغمه مبه ری خوا (ﷺ))) چی له ده ست بی بیکات بۆ ئه و بی چارانه ؟ له راستیدا ئه و ناتوانی پاریزگاری له هه یچ که سیکیان بکات ، چونکه ئه و توانای به رگری کردنی نه فسی خویشی نی یه ، ئه و له نوێژه کانی دا و له کاتی کړنوش برندا ریخۆله و ناوسکی گیانه وه ری سه رپراویان فره ئه دایه سه ری و... پیسی له به رده م ماله که یدا پۆنه کرا ، و جگه له ئارامگرتن کاریکی تری له ده ست نه ئه هات .

پیغمه مبه ری خوا (ﷺ) هاوه لانی کۆنه کردو ته وه له سه ر سوود و قازانجیکی ثانی یان دواخراو ، به لکو ئه و به رچاو پوونی کردوون و ئه و هه قه ی خسته پوو که سه رده مانیکه په رده ی به سه ردا دراوه ، و لیلی و بارگرانی به سه ر دلکه نه وه سه ریوه ته وه تا ناشنا بیته وه یه قینه سه روشتی یه که له سه ری هاووته بوون و بی ناگایی مه حروم و بی به شی کردووه لی ، ئه و مروقی گه یاند به په رومردگاری و به وه ش به ستیه وه به ریشه ره سه نه که یانه وه .. له کاتیکا که ئه وان پیشتی په رۆش و هه ناسه سارد بوون ، ئه و نه مری و فه نابوونی بۆ خه لکه ی به راورد کرد ، ئه وانیش ئاخیره تی هه میشه ی یان هه لبرژرد به سه ر دنیا ی کۆتایی ها توودا ، هه روه ها مافی هه لبرژردنی دا پییان له نیوان چه ند بیتیکی بی بایه خ و په رومردگاریکی مه زندا ، ئه وانیش رقیان له و بته دروست کرا وانه هه لگرتو پرویان کرده به دیه ی نه ری ئاسمانه کان و زه وی .

محمد (ﷺ) ئه وه نده ی به سه ئه م چاکه مه زنه پیشکه ش کات ، هه روه ها هاوه لانیشی ئه وه یان به سه له ژیر چاودیری و خه مخوری ئه ودا بن ، وه هه رکات ئازاردان با چاوه رپی پاداشت بن ، و هه رکات دژایه تی کران له لایه ن به نده و کۆیله ی بته پیسه کانه وه با په یوه ست بن به وه وه پیی ناشنان ولیی ناگادار کراون ، بی گومان شه ری نیوان کوفر و باوه ره میشه به رده وامه ، و پۆژیک ته پ و تۆزی ئه و جه نگه داده مرکیت و په رده به پروی شه هیدان له لایه ک و تیا چوان له لایه کی تره وه هه لده دریته وه . هه روه ک

په رده له سهر پوی باوهر دارانیک که له سهر فرمانی خوا هه لساون و بی باوهرانی که به فرمانی نهو زاته سهر شوپ کراو هه لده دریتته وه^۱

" مانه وهی له سهر حق "

له (خباب) وه ، ده لیت : من له مه کهه شمشیرم دروست نه کرد ، نه وه بوو شمشیریکم بۆ (عاسی کوپی وائل) دروست کرد و هاتم داوای پاره کهی لی بکه م ، پیی وتم : ناتده می هه تا محمد (ﷺ) به درونه خهریتته وه ، منیش پیم وت : من محمد (ﷺ) به دروناخه مه وه تا وه کو دهریت و زیندوو نه کرییتته وه (واته : مه حاله شتی وابکه م) .

وتی : دهی نه گهر زیندوش کرامه وه نه وه من خاوه نی مال و سامانم و داوهریت نه که م . منیش نه مه م بۆ پیغه مبره ی خوا (ﷺ) باس کرد . نه وه بوو نایه تی : ﴿ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا .. ﴾ سوره مریم (۷۷) . دابهزی^۲ . واته : نایا نهو جوړه کهسانه ت بینیه که باوهری به نایه ت و فرمانه کانی نی مه نی یه ؟

" به خشیني له پیناوی خوادا "

له (ابی وائل شقیق ی کوپی سلمه) وه ، ده لیت : له کاتی نه خوشی یه کهیدا هاتین بولای خبابی کوپی الارت ، فهرمووی : نه م تابوته هه شتا هزار دره می تیا به ، سویند به خوا هیچ قهیتانیکم پی تووند نه کردوه ته وه (واته : مالی دنیا م پی نه پازاندوه ته وه و سه رقالم کات) و هیچ دهروزه کهریکیشم (سائل) لی بی بهش نه کردوه نه و جا دهستی به گریان کرد . پرسیان : بۆچی ده گریه ت ؟ فهرمووی : بۆ نه وه نه گریه که کاتی هاوه لآنم کوچیان کردو پویشن دینا هیچ شتیکی لی کهم نه کردن وه نی مه ش دواي نه وان ماینه وه و تاوامان لی هاتوه هیچ جیه که شک نابهین جگه له خول و خاک^۳ .

^۱ - پروانه : (فقه السیره) ی غه زالی (۱۱۲ ، ۱۱۳) .

^۲ - دانه پاله کهی (صحیح) ه بخاری گتپراویه تیه وه ، عاسی کوپی وائل له بی باوهرانی قورده ییش و نه وانه بوو گالته ی به زیندوو بوونه وه نه هات .

^۳ - پروانه : صفه الصفوه (۱ / ۲۲۳) .

وه له قیس ی کوپی حازمهوه ، دهلیت : سەردانی (خباب ی کوپی ارت) مان کرد له نهخۆشی یهکهیدا ، ئەو جهوت جار لهسەر سکی داخ کرابوو ، فەرمووی : لهبەر ئەوه نهبوايه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) نه می لی کردووین دوعای مردن بکهین ئەوه داوام دهکرد ، بهراستی نهخۆشی یهکه م درێژه ی کیشا)^۱ .

وه (ﷺ) له کوفه وهفاتی کرد و علی کوپی ابی تالیب (ﷺ) نوێژی لهسەر کرد. بهو جۆره جهسته ی ماندووی له دنیا پزگاری بوو تا له پال پێژ و کهرمی خودای میهره باندا بجهوێتهوه .

^۱ - بڕوانه : صفوة الصفوة (۱ / ۲۲۲) .

" ٤٥ - عبدالله بن کوری عمر (رضی اللہ عنہ) "

" بهراستی عبدالله پیاویکی باشه " فرموده ی پیروز ..

کی یه ؟

عبدالله ی کوری عمری کوری خهتاب (رضی اللہ عنہ) و پیشه‌وای پابسر و شیخی نیسلام (ابو عبدالرحمن) ه ، هر به مندالی موسلمان بوو ، پاشان هیشتا بالغ نه‌بوو بوو له‌گه‌ل باوکیدا هیجره‌تی کرد .. پوژی نوحود به بچوک دانرا و به‌شداری پی نه‌کرا بویه یه‌که‌مین غمزا ، که به‌شدار بوو تیایدا (خنده‌ق) بوو . ه‌روه‌ها یه‌کینکه له‌ی به‌ریزانه‌ی له‌ ژیر داره‌که‌دا به‌یعه‌تیا ن دایه پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) .

بخاری له (ابن عمر) ه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه ، وتویه‌تی : پوژی نوحود نیشانی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) درام نه‌و کاته چوار ده سال ته‌مه‌نم بوو ، له‌بهر نه‌وه مؤله‌تی نه‌دام ، به‌شداریم . مجاهید ده‌لایت : ابن عمر له پوژی فه‌تی مه‌که‌دا ناماده بوو ، ته‌مه‌نیشی بیست سال بوو ..

" چاکی یه‌کانی "

١ - له دایکی نیمانداران (عائشه) وه (رضی اللہ عنہا) ، ده‌لایت : که‌سم نه‌دیوه هینده‌ی (ابن عمر) په‌یوه‌ست بی به‌قورئان و جیبه‌جی کردنیوه ...

٢ - وه له جابری کوری عبدالله وه ، ده‌لایت : (که‌س نی یه له نیمه به دنیا که‌شیتبی و نامانجی تیدا دروست نه‌کردبی ، ته‌نها (ابن عمر) نه‌بیئت) .

٣ - وه نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کوری عبدالرحمن ده‌لایت : (ابن عمر وه‌فاتی کرد ، نه‌و له پله‌و پایه و چاکه‌کاریدا له ناستی باوکیدا بوو) .

" خه‌ویتیکی راست "

سالم له باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه ، ده‌لایت : هر پیاویک له ژیا نی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) خه‌ویتیکی بدیبایه‌ی بوی ده‌گیرایه‌وه ، وه من کوریتیکی سه‌لت و لاو بووم ، وه له

مژگوت دهخوتم ، جارېك له خهونمدا دوو فريشته هاته لام و برديان بۆ لای جههه ننه م
 دهبنم ناگرې جههه ننه م هروك بير لولخولردوه (پيچراويه) و (شاخى) * هيه و
 خهلكيكي تيا بوو نه مناسينهوه ، و هر لهبر خوّموه دهموت : (أعوذ بالله من النار) پهنا
 دگرم به خوا له ناگر ، نهرجا فريشته يه هاته لامان و فرموى نهوه چاره نووسى تو
 نيه ، منيش خهونكه م گيږايهوه بۆ حهفصه ^۱ ، نهویش گيږايهوه بۆ پیغمبرى خوا
 (ﷺ) ، پیغمبرى خوا (ﷺ) فرموى : (نعم الرجل عبدالله لوكان يصلى من الليل) .

واته : باشتړين پياو عبدالله يه ، نهگرم شتيك له شهودا بيدار كاتهوه و نويزى تيا
 بكات .. نهوه بوو عبدالله (ﷺ) دواى نهوه زور بهكه مى شو دهنووست و زوربهى
 كاتهكانى شوى زيندو دكردمه ^۲ . هروها (نافع) هاوشيوهى نه مه گيږايه تيهوه و
 تيايدا هاتوه پیغمبرى خوا (ﷺ) فرمويه تى : (ان عبدالله رجل صالح) بهراستى
 عبدالله پياوى باشه ..

" وړ له گه ل سونه تى پاكي پیغمبرى خوا (ﷺ) "

ابن عمر زور دستگر و پيداگر بوو له سمر سونه ت و هيندهى خه تى دهستى ليى
 لاي نه دده . بهلگه ش له سمر نهوه زوره ، له وانه :

۱ - له (نافع) هوه ، ابن عمر شوين پي پیغمبرى خواى (ﷺ) هه لده گرت له
 هرچيه كدا نويزى تيا بكر دايه ، هتا جاركيان پیغمبرى خوا (ﷺ) له ژير داريكدا
 دابهزى دواى نهوه ابن عمر زوو دچوو لای نهو داره و ناوى دده تاوه كو وشك
 نهبيت ^۳ .

* - (قرن يان شاخ) ى بير / دوو مناره يه له سمر بيردا دروست نه كړين و تهخته يه كى له سمر دانه نريت بۆ
 بهستنه وهى گوري سه كه پييه وه .

^۱ - حهفصه كچى عمر (رضي الله عنه) و خوشكى عبدالله و دايكى نيماندارانه .

^۲ - صحيح بخارى و مسلم گيږلويانه توه .

^۳ - بېروانه : اسد الغابه (۲ / ۲۴۱) .

۲ - هر له (نافع) هوه ، له ابن عمر هوه ، دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ)
فهرموی : (لو تركنا هذا الباب للنساء) نهگهر نههم دهرگایه مان بهجی هیشتایه بو
ئافرهتان باش بوو ... نافع دهلی : دواي نهوه ابن عمر لهو دهرگایه وه هات و چووی
نهکرد ههتا وهفاتی کرد ^۱.

۳ - هر له (نافع) هوه ، له ابن عمر هوه ، له سهر پیگای مهککه سهری
ولآخهکهی دهگرت (لغاوهکهی) و پیچی پی نهکرده و نهیووت : بهلکو سميک بکهوینه
سهر سم ، واته بهلکو نههمه خوا یه پیی ولآخهکهی بکهوینه سهر شوین پیی ولآخهکهی
پیغمبره خوا (ﷺ) . وادیاره یغمبره خوا (ﷺ) ی بینیه که لهو شوینهوه
ولآخهکهی تیپهراندوهه .

" ترسی ابن عمر (ﷺ) "

جاریک پیاوی به (ابن عمر) ی وت : نهی باشتین کهس ، یاخود نهی کوپی
باشترین کهس . نهویش فهرموی : نه باشتین کهسم و نهکوپی باشتین کهسیشم ،
بهلکو بهندهیهکم له بهندهکانی خوا ، و تکاکارم له زاتی (الله) و لیی دهترسیم ، سویند
به خوا واز له پیاو ناهینن تا بهههلاکهتیا نهبن ^۲.

بهروانه ، خوینهری بهریز چۆن نههم پیشهوا مهزنه نهخووشی له خو پازی بوون له
خوی دور نهخاتهوه ... کهچی له پوژگاری نهمرؤماندا کهسانیک نهبینن خو بهزلزاین و
له خو بایبی بوون خواردوویهتی و له بنچینهشدا له تهرزودا هیچ نرخیکی نیه ، بهراستی
مروقه زور سوک و بی بایهخه کاتی قهدری خوی نازانی . ههروهه کاتی قورنانی دهخویند
دلی خشوعی دهبرد و فرمیسک له چارهکانیهوه دادهباری - له نافعوه ، دهلی : کاتی ابن
عمر نههم نایهتهی دهخویند : ﴿ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ ... ﴾ سورة الحديد،
آیه (۱۶) .

^۱ - پیاوانی جیی متمانهن : ابن سعد (۱۶۲ / ۴) مه بهستیش یهکیکه له دهرگاکانی مزگهوت (مسجد
الحرام) .

^۲ - دانه پالنهکهی (صحیح) ه : ابونعیم (۳۰۷ / ۱) .

واہ : نایا نیت کاتی تھو نہ ہاتو وہ بؤ تھوانہی کہ باوہریان ہینا وہ ، دلہکانیان بہ نووری نیمان ملکہ چ و پوناک بیتھوہ ، ترسی خوی تیدا بروینن بہ ہوی یادی ہردہوامی خواہ ... دہگریا ہتا گریان بہ سہریدا زال تھبوو^۱ .

پہرستی

میٹرو چہند بہرہ میکی جوانمان لہ پہرستی (عبداللہ) (ﷺ) بؤ دہگوانیتھوہ ، لہوانہ :

۱ - بہریدی گہوری ہہبو کہ بؤ ٹاوتیکردن ہلکولرا بوو ، ہتا تھیتوانی لہ ناویدا نویژئی تھکرد و تھوجا تھچوہ سہر جیگا و سہرخویکی تھشکاند و دووبارہ ہلڈہسایہوہ دہستونویژی دہگرت و نویژئی تھکرد ، لہ شہویکدا چوار تا پینچ جار تھمہی دوویات تھکردہوہ^۲ !!

۲ - بہ نافع یان وت : ابن عمر لہ مالہکیدا چی تھکرد و خہریکی چی بوو ؟ وتی : نیوہ ہرگیز بہرگہی ناگرن ، دہستونویژی تازہ بؤ ہموو نویژئی و قورٹان خویندیش لہ نیوان نویژئی و یہکیکی تردا^۳ .

۳ - ہر لہ (نافع) ہوہ ، دہلیت : تھگہر ابن عمر نویژئیکی جہماعہتی لہ کیس چوواہ تھو شہوہ ہمووی زیندو تھکردہوہ بہ نویژئی کردن^۴ .

خوشہوبستی (ابن عمر) (ﷺ) بؤ پیغمبر خوا (ﷺ)

لہ (عاصم ی کوہی محمدی العمری) یہوہ ، لہ باوکیہوہ ، دہلیت : ہرجاریک پیغمبر خوا (ﷺ) باس کرا بیت ، (ابن عمر) دہستی بہ گریان کردوہ .

^۱ - پیاوانی جی متمانن : لو نعیم لہ (الحلیہ) دا دہری متناوہ ، الارنؤط (سی ۳ / ۲۱۴) .

^۲ - پیاوانی جی متمانن : الارنؤط (سیر ۲ / ۲۱۵) .

^۳ - پیاوانی جی متمانن : ابن سعد دہری متناوہ (۴ / ۱۷۰) ، الارنؤط (سیر ۳ / ۲۱۵) .

^۴ - پیاوانی جی متمانن : حلیہ الاولیاء (۱ / ۳۰۳) ، الارنؤط (سیر ۳ / ۲۱۵)

وه یوسف ی کورې ماهک ، ده لیت : (ابن عمر) م له لای (عبیدی کورې عمیر) بینې ، عه بیید خه ریک بوو باسی پیغه مېهری خوای (ﷺ) ده کرد و (ابن عمر) یش فرمیسک له چاوه کانیوه دهاته خوار .. وه عبیدی کورې عمر ثم نایه ته ی خویند : ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ...﴾ سورة النساء ، آیه ۴۱ . واته : ده بیت حالی شو خه لکه چو ن بیت کاتی له هر میلله تی شایه تی کمان هی نا ...

ابن عمر دهستی به گریان کرد ، نه ونده گریان یش و کوشی تهر بوو ، پیاویک نه ونده به حالی ابن عمر نارهت بوو ، وهخت بوو به باوکم بلای قسه کانت کورت کهر وه ، به راستی ماموستات نازاردا (واته ابن عمر) ^۱ .

همروهک (ﷺ) که سیکی زور دل ناسک و گریاو بووه له کاتی به سر کردنه وه ی قورئان و گوئی لی بوونی دا . نافع ده لیت : هر گیز نه مدیوه ابن عمر ثم دوو نایه ته ی کوتایی سوره تی به قهره ی خویند بی و نه گریا بیت : ﴿... وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ...﴾ سورة البقرة ، آیه (۲۸۴) .

واته : نه گهر نه وه ی له دل و دهر و نتانا جیگیر بووه ، دهری خه ن یان بیشارنه وه خوا دهر باره ی هر لیان دهر پیسته وه ...

وه دهیفرموو : به راستی ناماریکی سهخت و گرانه (احمد گپراویه تیه وه) همروه ها جاریک (ﷺ) ثم نایه ته ی خویند : ﴿وَلِلْمُطَفِّفِينَ...﴾ تا که یشته ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ سورة المطففين ، آیه (۱ - ۶) . ده لیت نه ونده گریا و هه نسکی دا بی هیژ و گیان بوو ، و نه ی توانی به رده وام بی له سر خویندنه وه . (احمد گپراویه تیه وه)

^۱ - ابن سعد دهری هی ناوه (۴ / ۶۲) .

^۲ - واته : هاوار و ناله بو ته راز و بازه کان ، نه وانه ی که له کی شانه و پیوانه دا فیل ده کن (یان له هه لسه نگاندنی خه لکیدا راست نالین ، نه وانه ی کانتیک شت له خه لکی نه کړن به زیاده وه یان به ته وای لیان وهرده گرن ، که چی کاتی شتیان بو دپیوه یان ده کیشن لی دهنه وه که میان دده نی به فیل ، نایا نه وانه گومان نابه ن که به راستی زیندو نه کړنه وه ، بو پوژکی نذر سامناک و ترسناک و گهره ، نه و پوژه ی که هه موو خه لکی به پی دوه وستن له به رده م دسه لای په روه رنکاری جیهانیا ن .

وه له (سمیری ریاحی) یه وه ، له باوکیه وه ، ده لیت : عبدالله ی کورې عمر بریک
 ټاوی ساردی خوارده وه ، دهستی به گریان کرد و ژور گریا ، پرسپاری لی کرا : له بهر
 چی ده گریه ؟ فهرمووی : یادی نایه تیکی پیروزم که وته وه : ﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
 ... ﴾ سورة سبا ، آیه (۵۴) . واته : نهوسا ټیر له نیوان نه مان و همرشتیک که نارهنووی
 ده که ن بهر به ست دانرا ..

وه زانیومه نه هلی ناگر نه ونده ی نارهنووی ټاو ده که ن نارهنووی هیچ شتیکی
 دیکه نا که ن ، وه خوی گه وه نه فهرمویت : ﴿ ... أَيْضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
 ... ﴾ سورة الأعراف ، آیه (۵۰) . واته : (دوزخیه کان به دم هاوار و ناله وه) هاواریان
 له به هه شتی که ن ده کرد و لیان دپاړانه وه : نه ختیک ټاومان به سهردا بریژن ، یان به
 شمان بدن لهو پوزیه ی خوی پی ی به خشیون .

چند مرواری یه که له ټاموزگاری یه کانی (ﷺ)

له (عبدالله ی کورې سبره) وه ، ده لیت : کاتی ابن عمر پوژی لی ده بوویه وه ،
 نه فهرموو : نه ی خوی پهره دگار بمکه یه کی لهو به ندانه ت که گه وره ترین به شیان
 هیه لهو خیر و چاکه یه دا که به یانیا ن دابه شی ده که یه ت و په خشی نه که یه ت ، و له و
 پووناکی یه ی پیگای پی پونا که ده که یه وه و پینوما یی پی ده که یه ت و لهو به زه یه ی بلاوی
 ده که یه وه و له و پوژی یه ی ده بریژیت بو به نده کانت و له هه لگرتنی به لاو لی لادانی
 فیتنه دا ...^۱

وه له (مجاهد) وه ، له ابن عمر وه ، ده لیت : (همر به نده یه که شتیک له دنیا
 بیته به شی ، نه وه ټیلا له پله ی که م ده کاته وه له لای خوی گه وه ، با به خشنده یش بیت
 به سهریه وه .^۲

^۱ - پروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۹۵) .

^۲ - پروانه هه مان سهرچاوه .

^۳ - هه مان سهرچاوه .

وہ پیی وترا : فلان کەسی ئەنصاری وەفاتی کرد ، فەرمووی : پەحمەتی خۆی لێ بێ ، ئەوجا پیی وترا ، سەد ھەزاری بە جی ھێشتوو ، ئەویش فەرمووی : بەلام پارەکە ئەوی بە جی ھێشتوو .

وەسیەتەکانی ابن عمر (رضی اللہ عنہما)

لیث ی کوپی سعد و غەیری ئەویش گێراویانەو ، دەلێن : پیاویک نامەیکە نووسی بۆ ابن عمر تییدا وتبوی کە داوا ئەکەم ھەموو زانستم بۆ بنووسی .

ابن عمریش (رضی اللہ عنہما) بۆی نووسی : (لە راستیدا زانست زۆر و ھەمە چەشنە ، بەلام ئەگەر توانیت بە جۆریک بەلیقای پەرەدگار بگەیت کە باری سەرپشتت سوک بێ خۆینی خەلک و ورگت خالی لە مال و سامانیان و زمانت بەستراو بێ لە ناموسیان و پەییوەست و مولتەزیم بێ بە کاروباری کۆمەڵی موسلمانان ، ئەو ئەو کارە بکە ^۱ ...

ھەرۆھا ابن عمر پەمزا و پەحمەتی خۆی لەسەر بیئت زۆر موحاسەبەیی دەرونی خۆی دەکرد و بەردەوام و بەشیوەیکە دەوری ھەلدەسابە لە خۆپەرسینەو و پاکژکردنەو و خاوین کردنەو دەل و دەرونی ..

ابن شەھاب دەلێت : جاریک ابن عمر ویستی نەفرەت لە خزمەتکاریک بکات ، فەرمووی : (یاخوا نەفر ...) و تەواوی نەکرد و فەرمووی ھەزناکەم ئەم وشەییە لە زارم بیئەدەر ^۲ . وە لە (میمونی کوپی مەھران) ھو : پیاویک لە کوپانی (عبداللہ ی کوپی عمر) داوای پۆشاکی لێ کرد و وتی : جلەکانم دپاون ، ئەویش فەرمووی : دەی پینەیکە و دواتر لەبەری کە ، کوپەیکە ئەمە ی پی ناخۆش بوو ، (عبداللہ) ش پیی فەرموو : چیتە ! لە خوا بترسە و لەو کەسانە مەبە ئەو ی خوا پیی بەخشیون لەناوسک و لەسەر پشتیان ھەلیدەگرن .

^۱ - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۲) .

^۲ - ھەمان سەرچاوە (۲ / ۲۱۸) .

به خشینی له پیاوی خوادا

ابن عمر (رضی اللہ عنہ) ئەگەر زۆر موعجبی شتیکی خوێ ببوایه دهیبه خشی ، نافع دهلیت : بهندهکانی بهمهیان زانیبوو ، بۆیه یهکیکیان ئەم ئاکاره ی ابن عمری قوستانه وه و بهردهوام له مرگهوت دهمایه وه ، ابن عمریش (رضی اللہ عنہ) که بهم حاله وه بیینی خوشیویست و ئازادی کرد !! هاوه لانیشی پیاوان وت : ئەه ئهبا عبدالرحمن سویند بهخوا دهتخه له تیئن و راست ناکهن . ئەویش فهرمووی : دهی همرکس بهخودا (واته به خوا په رستی و پرو له خوا کردن) بهمانخه له تیئن بۆی دهخه له تیئن .. قهیدی نی یه .

هه لۆیستی له ئاست میرنشی و فیتنه گاندا

عبدالله ی کوپی عمر بیزار و وهرس بوو له میرایه تی (ئیمارهت) و .. ههروه ها که نارگیری کرد له فیتنه که و تاییدا به شدار نه بوو .

له (عاصم) وه ، دهلیت : مروان به ابن عمری وت (دوا ی مردنی یزیدی کوپی معاویه) وه ره دهستت بینه بابهیعهت بدهینی ، چونکه تو گه وه ره ی عه رب و کوپی گه وه ره کهیشیتی ..

ئەویش فهرمووی : ئەه چی به ئەهلی رۆژه لات بکه م ؟

وتی : لییان ددهین تا بهیعهت ددهن .

فهرمووی : دهی سویند بهخوا هه زناکه م هه فتا سال ملکچه م بن ، به لام به شمشیری من ته نها پیاویک بکوژریت .

ههروه ها (رضی اللہ عنہ) سهلامی دهکرد له (الخشبه) و (خوارج)یش له کاتی کهدا ئەوان خه ریک بوون له گه ل یه که شه ریان ئەکرد ، و دهی فهرموو : ئەوه ی بلی (حی علی الصلاه) واته (هه لسن وهرن بۆ نوێژ) له گه لی دیم و وه لامی دده مه وه و هه مرکه سیش بلی (حی علی قتل اخیک المسلم) هه لسه وه بۆ کوشتنی برا موسلمانه کهت و خواردنی مال و سامانی ، ئەوه به ده م داوا که یه وه نایه م^۱.

^۱ - ابن سعد دهی هیناوه (۱۶۹ / ۴ ، ۱۷۰) و الارنوط دهلیت : دانه باله که ی (سند) هکه ی (حسن) ه

" فرمانگردنی به چاکه و نه می گردنی له خرابه "

نهگهر چی ابن عمر (ﷺ) که نارگیر بوو له فیتنه و خویشی له میرنشین و جینشینایه تی به دور نهگرت ، به لام نهو دوره پیریز له سردم و چاخی خوئی نه نه ژیا ... به لکو برده وام ده چوو ژیرباری وتنی قسه ی هق و له پیناوی خوادا له لومه ی هیچ لومه کاریک نه ترساوه .. نهو دهیزانی که فرمانگردن به چاکه و پیگری کردن له خرابه تهومری همره گهره ی نه م ناینه یه و نهو ده ستاره یه که نیسلامی له سر ده سوپیتوه ، به لکو پیداکری و چوونه ژیر باری قسه ی حق هوئی وهفاتی (ابن عمر) بوو (ﷺ) .

له (اسحاقی کوپی سعیدی کوپی عمری لومه ی) یهوه ، له باوکیهوه ، له ابن عمرهوه ، ده لیت : ابن عمر هه لساوه له کاتیکدا (حجاج) وتاری نهدا ، پیی فرموو : (نهی دوژمنی خوا !! که حمره می خوات شکاند و بی شمرمیت تیدا کرد و مالی خوات پوخاند ..

(حجاج) یش وتی : نهی نهو شیخه ی خه له فاوی ، نهو جا که خه لکه که بلاوه یان لی کرد حجاج یه کی له ده ست و پیکانی نارد و حمره یه کی ژه مروی هه لگرت و دای له (ابن عمر) و نه خویشی خست و پییهوه وهفاتی کرد .

نهو جا حجاج چوو بولای وه که به سر کردنهوی ، سه لامی کرد ، وه لامی سه لامه که ی نه دایهوه ، و قسه می له گهل کرد ، به لام وه لامی نه دایهوه ^۱ . نهو بوو حجاج فرمانی کرد بوو به هه لگرتنی چک له حمره مدا !

وه بخاری دمرهینانی کردوه ، ده لیت : حجاج هات بولای ابن عمر کاتی له سر جیگه ی که وتبوو پرسى : نیستا چونی ؟ ابن عمر (ﷺ) فرمووی : ده سازم ، وتی :

^۱ - حجاج / حجاجی کوپی یوسفی په قهقی یه ، که سکی ستمکاری فریودروای ناپاک بوو سالی (۹۵) مردوه ، زه هه بی ده لیت : که سکی ستمکار و زهر به ده ست و پیس و خوینرپژ بووه .. نیمه ش له بهر نهو قسه ی پی ده لیتین و خوشمان ناویت ، به لکو له بهر خوا رقصان لیته تی ، چونکه نه م کاره مان باشتین و توندترین به ندی باوره .. و له ناو نهو دریا ی تاوانه یدا چاکه یشی هه بووه ده دیده نه ده ست خوا .. سیر اعلام النبلاء (۴ / ۲۴۲) .

^۲ اوانی جی متمانه ن : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۳۰) .

کي لني دايټ ؟ فرمووی : نه وه ليږدېدایم که فرماني کرد بوو له پژيکدا چک هه لېگيري که حرامه (واته حجاج) .

به جوړه موسلمان دېي ثاويته ي واقع بيت و جي دهستي ديار بي له فرمانکردن به چاکه و پژيري کردن له خراپه .. و دووره پژريز نه بي له کومه لگا که ي بو نه وې باتل و ناهق پي پانه کيشن و حقه و راسته کان ون بن .

" وفاتي ابن عمر (ﷺ) "

له (سعیدی کورې جبر) هوه ، ده لیت : ابن عمر له سهرمه رگدا ، فرمووی : خهفت بو هيچ شتيکی دنيا ناخوم ته نها سي شت نه بي : تينوي تي گهرمای نيوه پروان (کاتي به پژوو بوون) و هه لسان و زيندو کردنه وې شهو ، هه روه ها نه وهش که دژي (کومه لي تاو نبار که - الفنة الباغية) شهرم نه کرد (واته حجاج) ^۱ .

ده سا رمزاي خوات لي بيت ، دېي وينه ي تو له کوي بينين له بو ثاينه که ي و له خواترسان و زاست و ترسي و ثاهي له پهروهر دگاري ، که سيک جين شينا يه تي پي بسپيردريت په تي کاته وه ، و له لايه ن که سيکی وهک (عوسمان) دادوه ري پي بدريت ، په تي کاته وه و له لايه ن (علي) ويلايه تي شامي پي بدريت ، په تي کاته وه و لي هه لبيت .. به راستي خوي گه وره هه رکس بيه وي بو لاي خوي ده يبات و رينموني دهکات ^۲ .

^۱ - دانه پاله که ي (صحيح) : ابن سهد دهری هيتاوي (۴ / ۱۸۵) .

^۲ - بيوانه : سير اعلام النبلاء (۳ / ۲۳۵) .

" ٤٦ - جلیبیب (ﷺ) "

" پیغمبره خوا (ﷺ) به بازووی خوی هه لیگرت !! "

هاوه لیکی پایه بهرزه .. که سیکه نه خاوهن دارایی و نه جوانی ، به لام خاوهنی باوه پیکه جیگیرتر له کیوه کان ..

بهراستی خودا سهیری وینه و لاشه مان ناکات ، به لکو له دلکانمان و له کرده و کانمان دهروانی .. وه دلکان جیگای سهرنجی پهروهر دگاران .

(حسن) به پیاویکی وت : (دلت تیمارکه ، چونکه نه وهی خودا له بهنده کانی خوی دهویت سهلامه تی دلپانه) .

وه خاوهنی ئەم چیرۆکه له دنیا دا جگه له باوه پرکهی هیچی شک نه نه برد .. ابو برزه ی نهسله می چیرۆکی ژنهینانی (جلیبیب) مان بهم شیوهیه بو دهگیریت هوه ، دهلیت : جلیبیب یهکی بوو له پشتیانان ... وه هاوه لانی پیغمبره خوا (ﷺ) عاده تیان کرد بوو ئەگەر کچیان هه بوایه نه یانده دا به شوو هه تا پیغمبره خویان (ﷺ) لی ناگادار نه کرده وه تا بزانهن نه دهیهوی یان نا ...

نه وه بوو جاریک پیغمبره خوا (ﷺ) به پیاویکی له پشتیانان فهرموو : یا فلان زوجنی ابنتک . نهی فلان کچه که تم بدهیه .. نهویش وتی : به لی ، جاکلی له تو باشتر .. فهرمووی : (انی لست لنفسی اریدها) من بو خوم داوای ناکهم .

وتی : نهی بوکی ، فهرمووی : بو جوله بیبیب وتی : نهی پیغمبره خوا (ﷺ) با بزانه دایکی کچه که ده لی چی ..

هات بو لای دایکی کچه وتی : پیغمبره خوا (ﷺ) داخوازی کچه که تی کردوه ، وتی : به سهر چاو .. جاجی له وه باشتره ، کچه که م بیته خیزانی پیغمبره خوا (ﷺ) .. نهویش وتی : نایهوی بو خوی ، به لکو بو جوله بیبیب ، وتی : بهراسته ؟ سویند به خوا نایده مه جلیبیب .

نه وه بوو کاتی باوکی کچه که هه لسا بگه ریت هوه بو لای پیغمبره خوا (ﷺ) و وه لامه که ی پی بگه یه نیت .. کچه که یان به شهرمه وه وتی : کی منی له ئیوه خواستوه ؟ وتیان : پیغمبره خوا (ﷺ) .

وتی : دهی ئەتانهوی فەرمانی پیغمبر خا (ﷺ) ڕەت کەنەوه ؟ بدمەرە دەستی بەراستی دلنایام کە ئەو ویلم ناکات .

ئەوه‌بوو باوکی کە چوو بو لای پیغمبر خا (ﷺ) پێی وت : ئەوا دەیدەمه دەستی تو ، بفەرموو بیدەبە جلیبیب (اسحاق کوپی عبدالله ی کوپی ابی تەلحە) بە ثابت ی گوت : ئەزانی پیغمبر خا (ﷺ) چ دوایەکی بو ئەو کچە کرد ؟

پرسی : چ دوایەکی بو کرد ؟

وتی : (اللهم صب عليها اخير صبا ولا تجعل عيشها كدا) واتە : ئەی پەرورەدگار خێر و بێری بەسەردا بڕێژە و مەهیلە ژیاانی مەینەتی و کوێرەوهری بیت .

ثابت دەلێت : ئەوه بوو پیغمبر خا (ﷺ) کچەکە ی لە جلیبیب مارە کرد ، وە لەیەکی لە غەزاکانیدا پیغمبر خا (ﷺ) پرسى ؟ (هل تفقدون من احد ؟) کەس هەیه دیار نەبی و بەدوایدا بگه‌ڕین ؟

وتیان : فلان و فلان دیارن .

دیسان فەرمووی : (هل تفقدون من احد ؟)

وتیان : فلان و فلان .

ئەمجارەش فەرمووی : (هل تفقدون من احد ؟)

وتیان : نەخێر ... ئێتر هەر ئەوانە ی کەوتمان .

فەرمووی : (ولكن افقد جلييبا فاطميه في القتل) بەلام من بەدوای جلیبیب دا دەگه‌ڕیم لە ناو کوژاوه‌کاندا بۆی بگه‌ڕین .

گه‌ڕان تا دۆزیا‌نه‌وه لە نێوان حەوت کەسدا کەوتبوو کە کوشتبوونی و دواتر خۆشی کوژرا بوو .

پیغمبر خا (ﷺ) فەرمووی : (هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتلوه ؟ هذا مني و انا منه) .

دەفەرمووی : جلیبیب لە منە و منیش لە ئەوم ، حەوت کەسی کوشتوو و ئەوجا کوشتویانە ؟ ئەو لە منە و منیش لە ئەوم حەوت کەسی کوشتوو و دواتر کوشتویانە ؟ ، ئەو لە منە و منیش لە ئەوم .

ئەوجا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەلىگرت و ھاۋەلانىش گۆپيان بۆكەند .. ئەو جىيەكى نەبوۋ لەسەرى دايىن بېجگە لە بالەكانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەتا خىستىانە ناو گۆرەكەى .

تابىت دەلىت : ئەو بوبو لەناو ئەنصاردا ھىچ بېۋەزنىك نەبوۋ لە بېۋەزىنەكەى جىلىبىب بىۋەتر^۱ .

بەرەستى ئەمە پىرۋى و بەرەكەتى گۆپرايەلى و فەرمانبەردارى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋە بەرەكەتى دوعاى سەرۋەرە . ۋە ئەم چىرۋكە چەندىن ئامۇزگارى ۋەپەندى لە خۇگرتوۋە كە ناشاررىنەۋە ، لەۋانە : -

ئايىنى ئىسلام (دىن) ى پېش مال و جوانى خىستوۋە .. ھەرەك لەم فەرۋودەدا (لأمۃ سوداء ذات دین افضل) ۋاتە : كەنیزەكىكى ئەسەرى دىندار باشتەرە ، بەلام ئەمە ، ۋە ھا ناگەينىت كە ئىسلام مال و جوانى رەت دەكاتەۋە ، نەخىر ، بەلكو پېشۋازى لە جوانى يەك دەكات پەيوەست بى بەشەرى پاكەۋە و پېشۋازى لە مال و سامانىك دەكات كە لە خۇ بورىۋى لەگەلدا بىت .. ۋە ئىسلام ھەرگىز دىۋى فېطرەتى مۇقايەتى نىيە ، بەلكو ئامانجى پەرۋەردە كردن و بىژاردن و راستكردنەۋەى خواستەكانە ، و ستايش بۆ پەرۋەردگار ..

^۱ - ھىشى دەلىت : : لە (صحیح) دا ھاتوۋە بە بى باس كردنى داخۋازى و زەۋاج : احمد گىراۋەتەۋە و پياۋانىشى پياۋانى (صحیح) ن . المجمع بە ژمارە (۱۰۹۷۷) .

٤٧ - طفیل ی کورنۍ عمری دوسی (ﷺ)

"خاوهنۍ پوناکی"

هاوه لایه تی پیغمبري خوا (ﷺ) ی کردوه . گه وره و فرمانبرو شتو بو و له ماقولانی عمره ب بووه له هوزی دوس (و دوس نه وه یکن له (الازد) .
وه (طفیل) نازناوی (خاوهنۍ پوناکی) ی هه بوو ، له مه کهه پیش هیجرت موسلمان بووه .

هشامی کورنۍ الکلبی ، ده لیت :

بویه طفیل ی کورنۍ عمری کورنۍ طریف به (خاوهنۍ نور) ناوړا ، چونکه جاریک به پیغمبري خوا (ﷺ) ی وت : نه ی پیغمبري خوا (ﷺ) ! دو سیه کان زینایان له ناو بلاو بوتوه ، له بهر نه وه دوعایان لی بکه .

نه ویش فرموی : (اللهم اهد دوسا) نه ی پهروردگار پیموی دوسه کان بکه .
پاشان طفیل وتی : نه ی پیغمبري خوا (ﷺ) ! بمنیره بولایان و به لگه یه کیشم پی بده ، فرموی : (اللهم نور له) پهروردگار پوناکی پی بده . نه وه بوو له نیوان چاوه کانیدا پوناکی یه که ددره وشایه وه ، طفیل وتی : نه ی پهروردگار نه ترسم پیم بلین که سیکی نابوت و شیواوه نه وه بوو پوناکی یه که گوازیه وه بو سهریکی قامچی یه که ی و له شهوی تاریکدا پرشنگی دداو ددره وشایه وه ، له بهر نه وه ناوړاوه (خاوهنۍ پوناکی) .

بهو جوړه نه بی بانگخواز .. دوعا له هوزه که ی نه کات ، به لکو دوعایان بو بکات ...
وه که چاولیکردن و شوین پییه لگرتنی پیغمبري خوا (ﷺ) و په له ی هاتنی سزای نه بییت ، به لکو نه مه خوايه پیموی وهرگرن .

همروه که وتراوه : (الابالصبر تبلغ ما تريد و بالتقوى یلین لك الحدید) واته :
ئاگاداربه که به ئارامگرتن ده گه ییت به ههر شتی بتهوی و به له خوا ترسان ئاسنت بو نهرم ده بییت .

١ - ابن عبدالبر له (الاستیعاب) دا گپراویه تیه وه (٥ / ٢٢٣) .

ئه‌وجا طفیل چوو بۆ بانگه‌وان کردن له‌ناو هۆزه‌که‌یدا و له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و خوای په‌روم‌ردگار ه‌دایه‌تی دان ، ئه‌وه بوو کاتی پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ مه‌دینه طفیل به‌ خووی و (٩٠) خیزان له‌ ماله‌کانی دوس که موسلمان بوو بوون هاتن بۆلای پیغمبه‌ری خوا (ﷺ) .

طفیل (ﷺ) له‌ جه‌نگی (یه‌مامه) دا له‌گه‌ل موسلماناندا ئاماده بوو له‌گه‌ل (عه‌مری) کورپیدا له‌ خه‌ونیدا وه‌ک ئه‌ودی سه‌ری تاشراو بی‌ت و ژنی‌ک ده‌یخاته ناو دامینی‌هوه ^١ ، کورپه‌که‌شی هه‌ولی ده‌دا پییدا بگاته‌وه ، به‌لام نه‌گه‌یشت ..

یه‌که‌مینى ئه‌وه‌ی گه‌یاند که ئه‌کوژری‌ت و سپارده ئه‌کری‌ت و کورپه‌که‌شی سوره له‌سه‌ر شه‌هادت ، به‌لام له‌ جه‌نگی (یمامه) دا به‌ ده‌ستی ناهینی‌ت . وه هه‌روایش بوو طفیل شه‌هید بوو ، کورپه‌که‌یشی مایه‌وه تا له‌ پۆژی (یه‌رموک) ^٢ دا شه‌هید بوو (ﷺ) .

^١ - ئه‌و ئا‌فره‌ته‌ی له‌ خه‌وه‌که‌یدا بینیبوی زه‌وی یه .. وه‌ک له‌ فهرمووده‌یه‌که‌دا هاتوه ((تحفظوا من

الارض فنها امکم)) گ‌برانی گر‌پویه‌یه‌وه . واته : پار‌یزگاری له‌ زه‌وی بکه‌ن ، چونکه دایک‌تانه .

^٢ - ب‌روانه : البدايه والن‌هايه (٥ / ٤٥) .

٤٨ - خبیب ی کورپی عدی (ﷺ)

"رېښ و شکومەندیی دوستانى خودا"

نەنصارىي شههید ، داستانى قوربانیدان و خوڤەخت کردن و نایەت و نیشانەى خەبات و فیداکارى .. خبیب ی کورپی عدی .. ئای چەندە ئوممەتى ئىسلام ئاتاجى نمونەى وەك (خبیب) له پوژگارێكدا دلسۆزى تیا وشك بووه و خەلكى باوهشیان به دنیادا کردووه ... و خەبات له پیناوى ئەم ئاینە پایەبەرەدا کەم بۆتەوه .

خبیب (ﷺ) له جەنگى بەدر و ئوحد وەك پالەوان بەشداری کردووه ، چیرۆكى پوژى (الرجیع)یشى هەرگیز لەبیر ناکریت .

ئەم چیرۆكە كامەیه ؟ سەرچاوهى چیرۆكى (رجیع) لهوهوه بوو ، نوێنەرانیك له هۆزهكانى (عضل و قارة) هاتن بۆلاى پیغمبەرى خوا (ﷺ) و باسى ئەوهیان كرد كه دەنگ و هەوالى ئىسلامیان پى گەیشتووه و ئیستا پىویستیان به پیاوانیکە لهو ئاینە شارمزیان کات و قورئانیان بۆ بخوینن ..

پیغمبەرى خوا (ﷺ) ژمارەیهك له بانگخوازانى لهگەڵدا ناردن بهسەرکردایەتى (عاسم ی کورپی ثابت) و هەمووان بەرى كەوتن تا گەیشتنه نیوان (عسفان) و (مەككە) و نزیک ئاوهكانى (هذیل) لهوى هاوهلەن هەستیانكرد كه وهفدهكه ناپاكى یان لهگەل کردوون و درۆیان کردووه ... ئەوه بوو دەستكه هاواریان کردە هۆزى (هذیل) بهسەر هاوهلەنهوه .

هاوهلەنیش پەنایان بردە چەكهكانیان تا بکەونه شەڕ لهگەل ئەو ناپاکانه و ئەوانەش كه هاوكارى یان كردن له هۆزى (هذیل) ، بەلام شەڕکردنى چەند كهسیك كه به پەنجەى دەست دەژمێردرین لهگەل نزیکەى سەد تیرهاویژدا كه هۆزهكهیانیان له پشتهو توانیان دەدەنى چى به چى دەكات ؟

لەبەر ئەوه زۆرى نەبرد عاصم و هاوهلەكانى كوژران و سى كهسیان ناچار بوون خویان بەدەن به دەستهوه ئەوایش ، خبیب و زیدی کورپی الدثنة و عبدالله ی کورپی

١ - بووداوهكانى ئەم چیرۆكە دواى غەزای (ئوحد) له سالى (٢) ی كۆچیدا روویدا .

طارق بوون . ئەوە بوو (هذلي) یەکان کردنیان بە کۆیلە و بردنیان بۆ مەککە تا لەوی بیانفرۆشن .

ئەمەش مانای ئەوە بوو کە بیانخەنە ژێر دەستی ئەو پیاو کۆژانەی لە مەلەسدا بوون بۆیان و چاوەڕێی دەرەتییکی وابوون ، چونکە ئەو چەند کەسە لەو ھاوولانە بوون کە لەگەڵ پیغەمبەری خوا دا (ﷺ) لە جەنگی بەدرو ئوحوود جەنگا بوون ، بۆیە ئەهلی مەککە دەیانویست تۆلەیان لی بکەنەو و شیفای دلایان بیست .^۱

با باسەکە بۆ پیشەوا (بخاری) بە جی بیلین بزانی چۆن باسی چیرۆکەکیان دەکات لە ئەیی ھەریرەو ، دەلیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) دە کەس لە ھاوولانی نارد بۆ ھینانی ھەوال و عاصم ی کۆپی ثابت ی کردە فەرمانزەوایان ئەوان بەرێ کەوتن تا گەیشتنە (الھد) لە نیوان (عسفان) و (مەککە) کە جیگایەک بوو دەگەراییەو بۆ ھۆزی (هذیل) پێیان دەوترا (بنولحیان) ... لەوی نزیکە سەد کەس لە تیرھاویژانی ئەو ھۆزە شوین پێی ھاوولانیان گرت تا لە جییەکدا کە لێی دابەزیبوون پاشماوھی ناوکە خورمایان دیتەو کە خوارد بوویان وتیان : خورمای یەثریە و بەو جۆرە شوینیان کەوتن . کاتی عاصم و ھاوولەکانی ھەستیان پێ کردن ، پەنایان بردە جیگایەک ، بەلام ئەوان دەورەیان لی دان و پێیان وتن : دابەزن و ھەرچی یەکتان پێیە تەسلیمان بکەن ، پەیمان و بەلێنتان پێ ئەدەین کە ھیچ کەسیکتان لی نەکوژین .

عاصم ، فەرمووی : سەبارەت بە خۆم ، ناچمە ژێر باری (سایە) ی بی باوھەران ئەی پەرەردگارا ھەوالی ئیمە بگەینە بە پیغەمبەرەکەت ... ئەوانیش تیربارانیان کردن ، عاصم و شەش کەسی کەیان لی کوشتن ، ژمارەییکیان چوونە ژێر پەیمان و بەلێنەکیان ئەوانیش ، خبیب و زەیدی کۆپی الدثنە و پیاویکی تربوون^۲ ... بەلام ھەر ئەوئەندە لەو سێ ھاوولە چەکەکانیان دانا و دەسەلاتیان بەسەریاندا زال بوو دەست و پێیان بەستەو .

ئەوە بوو پیاوی سێیەم وتی : ئەمە سەرەتای ناپاکی یە ، سویند بەخوا شوینیان ناکەوم و لەگەڵتان نایەم ھەروە ھاوولانم (مەبەستی کوژراوەکانە) .

^۱ - بڕوانە : فقہ السیرە / ی غەزالی (۲۹۴) .

^۲ - عبدالله ی کۆپی تاریق بوو ھەروە لە ڕیوایەتەکی پێششودا ھاوئە .

ئەوانیش پرایانکیشا بەدوای خۆیاندا ، بەلام کاتی خوگەری کرد لەوەی لەگەیاندا
بەروات و پێگە ی پێ ئەدان ببەن ، کوشتیان ، (خبیب و زەید)یان برد و لە مەککە
فرۆشتنیان ئەوەبوو کورانی (حارث ی کوپی عامری کوپی نوفل) (خبیب) یان کپی ،
خبیب پۆژی بەر (حارث ی کوپی عامر) ی کوشتبوو ، ئەو بوو بە بەندکرایی لایان
مایهوه تا بپاری کوشتیان دا ، ئەویش پێش جیبه جی کردنی بپارەکه داوای
گوێزانیک ی لە یهکی لە کچانی (حارث) کردبوو بۆ مو تاشین ئەویش پێی دا بوو دواتر
ئافرهتە دەبینی کوپیکی بچوکی بە بێ ناگای ئەم چووته لای (خبیب) و ئەبینی لەسەر
رانی دانیشتوووه و (خبیب) ییش گوێزانەکه ی بە دەستەوهیه ئافرهتەکه توقی و (
خبیب) بەمە ی زانی و فەرمووی : ئەترسی بیکوژم ؟ ئەو من نیم شتی وا بکه .

ئەو ئافرهتە دەلیت : سویند بەخوا هیچ بەند کراویکم نەدیوه باشتر لە (خبیب) ،
سویند بەخوا پۆژیکیان بینیم بۆلە ترییهکی بە دەستەوه بوو دەخوارد ، لە کاتی کدا
دەستیشی بە ئاسن بەسترا بوو ، لە مەککەش هیچ بەروبو می نەبوو ، دەلیت : ئەو
پۆزی یهک بوو لە لایەن خوای پەروەردگارەوه بە (خبیب) درابوو . ئەو جا که لە حەرەم
هینایانە دەرەوه تابیکوژن لە دەرەوه ی حەرەمدا ، خبیب وتی : بێلن با دوورکات نوێژ
بکه ، ئەوانیش وازیان لی هینا تا دوو پکاته نوێژەکه ی کرد و فەرمووی : سویند بەخوا
لە بەر ئەو نەبوا یه که پیم بێلن لە مردن ئەترسیت بەردەوام دەبووم لە نوێژ کردندا ، ئە ی
پەروەردگار هەموویان بە ژمارە ئامارکە و وه یهکه یهکه بە پەرته وازه یی بیانکوژە و هیچ
کەسیان لی مەهیلە ، فەرمووی :

ولست أبا لي حين اقتل مسلماً علی أي جنب كان في الله مصرعی

و ذلك في ذات الاله و ان يشأ یبارک علی أوصال شلو ممزع^١

ئەوجا (ابو سروعه عقبه ی کوری حارث) هەلسا کوشتی .

بەو جوژه (خبیب) ئەو کەسه بوو سوننه تی ئەنجامدانی دوورکات نوێژی بۆ
موسلمانان دامەزراند لە کاتی کدا بە بەستراوه یی بکوژریت .

^١ - ماناکە ی / گرنگ نیە بەلام وه کاتی بە موسلمانانی دەکوژیم بە هەر بارێک و لە هەر لایه که وه بێت لە
پیتا و خوادایه ، ئەمەش ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لەسەر بێ ئەو پارچه پارچه کراوانه ی لەشم
پیرۆز دەکات .

دواتر (أبو سروعه) موسلمان بوو ، فەرمودەیشی لە پێغه مبه‌ری خوا وه (ﷺ) گێراوه‌ته‌وه . وه‌ خودای په‌روه‌ردگار دوعاکه‌ی (عاصم) ی گێرا کردوو هه‌والی ئه‌وانی گه‌یانده‌ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) .

سعیدی کوپی عامر ده‌لیت : ناگاداری کوشتنی (خبیب) بووم ، قوره‌یش گۆشتی له‌شی پارچه‌ پارچه‌ بریبوو ، ئه‌وجا له‌سه‌ر ته‌خته‌یه‌ک هه‌لیان گرت و وتیان : ئایا حمز ئه‌که‌یت (ﷺ) له‌ جێی تۆدا بوایه ؟ فەرمووی : سویند به‌خوا حمزناکه‌م من له‌ناو مال و ئه‌هلی خۆمدا بم و (ﷺ) یه‌ک تاکه‌ درکیکی پیاچی^١ .

و له‌ ابراهیمی کوپی اسماعیله‌وه ، ده‌لیت : جعفری کوپی امیه‌ له‌ باوکیه‌وه هه‌والی پیدام ، که‌ پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ ته‌نها ناردمی وه‌ک هه‌والده‌ریک به‌سه‌ر قریشه‌وه .

ده‌لیت : منیش هاتم بۆلای ئه‌و ته‌خته‌یه‌ی (خبیب) ی له‌سه‌ر دانرا بوو ، هه‌ر ئه‌ملاو لایشم ده‌کرد نه‌با که‌سی بمبینی ، ئه‌وجا هه‌لزنه‌م پیایدا و (خبیب) م له‌ قه‌یده‌کانی کرده‌وه ، ده‌بینم که‌وته‌ سه‌ر زه‌وی ، بۆ ساتنیک روم لی وهرگێراو چومه‌ ئه‌و لاتر تابزانم که‌س دیار نیه‌ ، ئاوڤم دایه‌وه‌ ده‌بینم (خبیب) نه‌ماوه‌ وه‌ک ئه‌وه‌ی زه‌وی قوتی دابیت .. هه‌تا ئه‌م سه‌عاته‌ش که‌ بۆتی ده‌گێرمه‌وه‌ (خبیب) (په‌زای خوای لی بیت) نه‌بینراوه‌ته‌وه‌ و شوینه‌واری نه‌بووه .^٢

^١ - بروه‌نه / صفة الصفوة (١ / ٢١٥) .

^٢ - هه‌مان سه‌رچاوه .

" ۴۹ - زیددی کوری خهتاب (رضی عنه) "

"تۆ چۆن شەھادەتتە دەيىمىزنىڭ ھەممىسىنىڭ تەستىقىنىڭ"

ئەزانن كىيە ؟ ناوھكە لەبەرھەن ، چونكە مەزۇقە لەگەڵ ئەو كەسدا لایپرسینەوہی لى
ئەكرى كە خۆشى وىستووہ ..

"زیدی کوری خہتاب (رَضِیَہ)"

سمروهری شههید و خهباتکاری له خواترس ، ابو عبدالرحمن ی قورهیشی عهدوی یه ،
برای پیشه‌وای موسلمانان عمری کوپی خه‌تابه .
وه له عمر گه‌وره‌تره و پی‌ش نه‌ویش موسلمان بووه . که‌سیکی نه‌سمهری بالابه‌رز بووه ،
له‌بهر و غه‌زاکانی تریشدا ئاماده بووه .
پیشه‌وا (عمر) پوژی به‌در پیی وت : تو (درع)^۱ ه‌که‌ی من له‌به‌رکه . نه‌ویش وتی :
منیش وه‌ک تو شه‌هاده‌تم نه‌وی .

دهلیت : ئەو جا کەسیان لەبەریان نەکرد و وازیان لی هینا .

زەھىدى كۆپى خەتاب (ﷺ) پۇرۇشى (يىمامە) ئالاي مۇسلىمانانى ھەلگرتىبوو ئەوھبوو مۇسلىمانان بۇ دوزىمان بەدەرگەوتىن (كەوتىنە بەردەستىيان) تا (بنو حنىفە) لە جەولەيەكى شەرەكەدا دايان بەسەر چادرگەكە ...

زمیدیش بهو عمره به دهشته کی یانه ی ناو موسلمانان که هه لاتبوون دهوت : بو کوئی هه لدین و پاشان به هه موو دهنگی هاواری کرد : چادرگه به جی مه هیئن و فرارمه کن . ئه ی خوای پهروه رداگر من داوای لی بوردن لئ ئه کهم له هه لاتنی هاوه له کانم وه بی بهریم له وه ی (مسلیمه) کردوویه تی و هیناویه تی ، ئه وجا به ئه وپه پری توانای روه به پری دوزمنانی خوا وه ستا و شمشیره که ی بو خسته کار هه تا کوژرا و ئالا که ی کهوت ، ئه وجا (سالم ی مه ولای ابی حذیفه)^۲ هه لیگرت ئه وجا موسلمانان

۱ - درع / کراسی ئاسنین (چنراو له ئاسن ، بۆشهر به کاریان ده هیئا) .

۲ - بیشتر باسی ژبانی کراوه (رَحْمَةُ اللهِ) .

وتیان : ئەی سالم ئەترسین لەولایەیی تۆوە بێن بۆمان ئەویش فەرموو : (ئەگەر وابێ و لەولایەیی من پارێزگاری لێ ئەکەم بێن بۆتان ، ئەوا خراپترین ھەلگری قورئان منم)^١ .
عمری کوپی خەتاب (ﷺ) زۆر خەفەتی بە شەھید بوونی براکەیی دەخوارد و لە یادی دەرئە ئەچوو .. سۆز و عەتفی بۆی زۆر بوو ... ھەمیشە ئەیفەرموو : پێش من موسلمان بوو ، وە پێش منیش شەھید بوو . ھەرۆھا ئەیفەرموو : ھەرکە شەھەیی با ھەلدەکات بۆنی زەھیدی لێ ئەکەم^٢ ...

(پەمزی خاویان لێ بیت)

^١ - بېروانە : صفة الصفوة (١ / ٢٢٢) .

^٢ - بېروانە / سیر اعلام النبلاء (١ / ٢٩٨) .

" ۵۰ - ثابتی کوړی قیس (ﷺ) "

" وتاریبژئی پشتیوانان "

لهو پشتیوانان په که دالده و پشتیوانی یان له موسلمانان کرد .. و شوین ئهو پروناکی یه کهوتن که بؤ پیغه مېهری خوا (ﷺ) دابهری ..

وتاریبژئی نه نصاره ... و یه کیکه له هاوه له نه جېبزاده کان ، له به دردا به شدار نه بووه ، به لام له ئوحد و به یعتی (رضوان) دا ناماده بووه .

ثابت (ﷺ) دهنگیکسی بلندی هه بوو ، وتاریبژئیکی رهوانبیز بوو ، کاتی پیغه مېهری خوا (ﷺ) هاته مه دینه ثابت پیی وت : نه گهر خو مان و مال و منالمان له هرچی بیاریزین ئیوه شی لی بیاریزین ، له بهرام بهردا پاداشتی ئیمه چی یه ؟ فرمووی (الجنة) به هه شته ... ئهوانیش وتیان : پازی بووین .

وه (ثابت) له گهل نایه ته کانی قورنانی پیروژدا کاریگر ده بوو ... هه میشه حال و قسه کانی خوئی به تر ازوی پاکی شمرع ده پیوا .. حمزی ده کرد له هه موو شتیکیدا ره بېانی بیت . له (انس ی کوړی مالک) هوه ، ده لیت : کاتی نایه تی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ... ﴾ سورة الحجرات ، آیه ۲ . دابهری ، ثابت له مال دانیشیت و ده یووت : من له ئه هلی ناگرم . وه خوئی له پیغه مېهری خوا (ﷺ) به دوور نه گرت تا پیغه مېهری خوا (ﷺ) له سه عدی کوړی معاذ (ﷺ) هه والی پرسى ، فرمووی : ﴿ يا ابا عمرو ، ما شأن ثابت ؟ اشتكى ؟ ﴾ .

فرمووی : ئه ی نه با عمر ، ثابت چیه تی ؟ نه خوشه ؟

سعد فرمووی : له راستیدا دراوسیمه و نه مبیستووه نه خوش بیت .

ده لیت : ئه وه بوو سعد چوو بولای ثابت و پیی وت که پیغه مېهری خوا (ﷺ) هه والی پرسیه (ثابت) یش (ﷺ) فرمووی : ئهو نایه ته دابهریوه ... منیش ئه مزانی

^۱ - حاکم گنرلویه تیه وه (۲ / ۲۲۴) و ده لیت : اسناده که ی (صحیح) ه و زه ه بیش هاوپایه .

^۲ - مانای نایه ته که : ئه ی ئه وانى باوه پتان هیناوه ، دهنگتان به سه ر دهنگی پیغه مېهری خوا (ﷺ) به رزمه که نه وه له کاتی گفتوگودا ، قسه بئ پرده مکه کن له خزمه تیدا ، وه کو بؤ یه کتری ده کن ، نه وه کو کرده وه کانتان بوچ بیتوه هه ستیی پی نه کن .

له ههمووتان زیاتر دهنگم به سهر پیغه مبهری خوا (ﷺ) بلنده ، بی گومان من له ئه هلی ناگرم . (سعد) یش ئه مهی بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) گێڕایه وه ، فهرمووی : (بل هو من اهل الجنة) به لکو ئه وه له ئه هلی به هه شته ...

جاریکی تر وه له کاتی دابهزینی ئایه تی : ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَةِ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ سورة آل عمران ، آیه (۱۸۸) .

واته : واگومان مه به بهوانی دلخۆشن به وهی که هه یانه و هه زده کهن باس بکرین و خه لکی سوپاسیان بکات له سهر کاروچاکه یه که نه یان کردوه ، هه رگیز وامه زانه ئه وانه له ده ست سزا پزگاریان ده بیّت ، به لکو سزایه کی به ئیش چاوه پێیانه ... ثابت که وته خه فه تخواردن و باری ده رونی گران بوو ، له حا لی خو ی ده ترسا که به ره وه هه لاکه تی به ریّت .. بۆیه به په له خو ی گه یانده پیغه مبهری خوا (ﷺ) و پی ی وت : زۆر ئه ترسم له وهی به هه لاکه ت بچم ، ئه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ، په ره رده گار پیگریمان لی ده کات له وهی هه زبکه ی سوپاس بکرین له سهر شتیک که نه مان کردوه ، به لām من هه زم له سوپاس کردنه .

هه ره ها په ره رده گار پقی له خو بادان و خو به گه ره زانی نه و پیگریمان لی ده کات وه هایین ، به لām من که سیکم هه زم له جوانی یه ، هه ره که پیگریمان لی نه کات ده نگمان به سهر ده نگندا به رن بکه ی نه وه ، به لām من پیاویکی ده نگ به رزم ئه ویش فهرمووی : (یا ثابت ! اما ترضی ان تعیش حمیداً ، و تقتل شهیداً ، و تدخل الجنة)^۲ فهرمووی : ئه ی ثابت ! ئایا رازی نیّت به وهی به سوپاسکراوی بژیّت و به شه هیدی بکوژژیّت و بجیته به هه شته وه .

به لی ، به پێزان ئه وان به و جو ره بوون له گه ل ئیسلامه که یاندا ... هه ر ئه و دلسۆزی و خو شه ویستی یه یان بۆ ئاینه که یان ئه و عیزه ت و هیژ و خیره ی پیدان که به هویانه وه بوونه گه ره و و شکۆمه ندی سه رزه وی و چه ندین ئومه تیان پێشه وه ی کرد .

^۱ - صحیح / مسلم گێڕایه تی وه (۱۱۹) .

^۲ - دانه پالنه که ی به هیژه ، به لām (مرسل) ده هه ره که حافظ له (الفتح) دا (۶ / ۶۲۱) . باسی کردوه .

به لّام کاتې موسلمانان لهم چاخانه ی دواييدا له ناینه که یان دواکهوتن .. نه مه وای کرد تاوان و گونا نه وه یه کی لاوان دمربدات که لای ناسایی یه پړیز و کهرامه تی خو ی به سر سینی یه کی نالونینه وه پیشکه شی دوژمنه کی بکات .

" ثابت له سر مهیدانی جهنگ کفن ده پوښت !! "

کاتې پښه و ا ابوبه کر (رضی الله عنه) بانگی موسلمانانی کرد بو شهر کردن له گهل ه لگه پراوه کان و نه هلی یه مامه و موسه یله مه دا ، (ثابت) یش له گهل یاندا دمړچوو ، نه وه بوو کاتې به (مسيلمه و بنی حنیفه) گه یشتن ، سی جار شکستیان به موسلمانان هیئا ، نه و جا (ثابت) و (سالمی مهولای ابی حذیفه و تیان : نه وسا نیمه له گهل پیغمبر ی خوا (رضی الله عنه) بووین ، که ی وا شهرمان ده کرد ، ه لسان چالکیان بو خویان ه لکه ند و چوونه ناوی و شهریان کرد هتا کوژان .

وه له (انس) وه ، ده لیت : ثابتی کوپری قیس ی کوپری شماس پوژي یمامه هات کفنه کی راخست و خو ی بوخو شی کرد و فهرمووی : نه ی خوی پهروردگار بی بهریم له وه ی نه مانه هیئاویانه (واته موسه یله مه و هاوه لانی) و داوای لیبوردن و لیخو ش بوونیش لی نه کم له وه ی نه مانه کردیان واته ه لاتن ، نه و جا کوژا .^۱

به و جوړه نه و پالنه وانه شه هاده تی به ده ست هیئاو پوچه پاکه کی بهرو جیهانی بهرزه خی بالا که و تهری تا له ناو پروباره کانی به ه شتدا به ویته وه و له که نار چرا هه لو اسراوه کانی عهرشی (رحمان) دا لانه دروست بکات .

هروه ها تاوه کو بگات به و قافله موباره که ی هه موو شتیکی خو ی پیشکه شی پهروردگاری کرد و نه و شهره فمندی یه ی به ده ست هیئاو نه و نیشانه ی له نیخه دا : ﴿ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُمْ مَشْكُورًا ﴾ سورة الانسان ، آیه (۲۲) .

واته : به راستی نه م پاداشته شایسته ی نیوه یه ، هه ول و کو شش و کارو کرده وه ی نیوه شایانی سوپاس و پړزه ...

^۱ - هیثمی ده لیت : طبرانی گپراویه ته وه ، پیاونیشی پیاوانی (الصحيح) ن . المجمع (۱۵۷۶) .

" وېژدانيتكى زېندوو ههتا دواى مردنيس !! "

بهرپاستى سهر سورپهنهره .. ئايا گويتان لى بووه كه سيك دواى مردنى وهسيهت بهدانه وهى قهرزه كهى بكات !!؟ و پاشتر وهسيه ته كه شى جيبه جى بكرىت ؟! ههروه ها نامارژه به جى گاي (درع) يكي دزراوى بكات !!؟

بخوينهروهه : - دواى شهيد بوونى (ثابت) (ﷺ) ، پياويك له خويدا ثابتى بينى پى وى : (كاتى كوژرام ، پياوى له موسلمانان (درع) كهى لى كردمه وه و شارديه وه و پريك بهردى له سهر دانا و كوپانيكيشى به سهر دا ، برو بولاي پيشه و اى نيمانداران و ئهم هه والهى پى بده نه كهى بلئى : ئهمه خهونه و گووى پى نه دهى ، وه ئه گهر هاتيه مهدينه ، به جينشيني پينغه مېهرى خوا (ﷺ) بلئى كه من ئه وهنده و ئه وهنده قهرزم به سهر وهيه و فلان كهسى غولاميشم نازانكه ، نه كهى بلئى ئهمه خهونه و گووى پى نه دهى ، پياوه كه ش هات بولاي خليفه و هه والهى كهى پيدا ، ئه وىش راسپارده كهى جيبه جى كرد !!

عبدالرحمنى كورپى يه زىدى كورپى جابر كه راوى فهرموده كهى پيشووه ، ده لئيت : (نه ماندينوه و ناگدار نين له وهى كه سيك پاش مردنى وهسيهتى كردبىت و بويشى جيبه جى كرابىت ، جگه له (ثابتى كورپى قيس) په زاي خواى له سهر بىت .^١ وه له رپوايه تيكى ديكه دا هاتوو : گه راون دهيينن (درع) كهى ههر لهو جيبه كه وتبووى و ئه و جا وهسيه ته كه شى جيبه جى كرا بوو .^٢ ئه مهش بهرپاستى ريز و پله يه كى گه ورهيه بو ئهم هاوه له موباره كه (په زاي خواى لى بىت) .

^١ - هيشمى ده لئيت : گبرانى گيراويه يته وه ، له ناوياندا كچه كهى ثابت كورپى قيس هه يه كه نه مناسيوه ، و باقى پياوانى فهرموده كه جى متمانه ن . المجمع (٩ / ٣٢٢) . بوصيرى ده لئيت : سهرچاره كهى له (صحيحى بخارى) دا هه يه .

^٢ - حاكم گيراويه تيه وه و ده لئيت : صحيح و زه مه بيش هاوپايه . (٢ / ٢٣٤ - ٢٣٥) .

" ۵۱ - عباسی کوړی عبدالمطلب (ﷺ) "

" نه وهی نه زیه تی عباس بکات نه وه نه زیه تی منی کردووه "

فهرموده ی پیروز

مامی پیغمبر ی خوایه (ﷺ) ، ... پیش هیجرت موسلمان بووه و ئیسلامبوونی خو ی شارده ته وه ، له پوژ ی به دردا له گه ل هؤزه کیدا چو ته دهر وه و له لایه ن موسلمانان وه ده ستگیر کراوه (دلیل کراوه) و وتویه تی که موسلمان بووه ، خوایش با شتر دهرانی .

عباس (ﷺ) یه کی نه بووه له وانه ی که پ یمان ده وتن (الطلقاء) واته : نازاد کراوان ، چونکه پیش پزگار کردنی مه که هات بو لای پیغمبر ی خوا (ﷺ) ئه ی نابینی دالده ی (نه بو سفیانی کوړی حرب) یشی داوه ..

زه ه به ی ده لیت : بالای زور به رزبووه ، جوانچاک و مزین و دهنک بلند بووه له گه ل نه وه شدا زور هیمن و به یقار بووه .. پاریزگاری له دراوسی کردووه و مالی به خشیوه و له کاتی سه خله تی و نه هاته کاند ا ده ستی یارمه تی در یژ کردووه . پیغمبر ی خوا (ﷺ) زور خوشی ویستووه .

له ابن عباسه وه : پیاویک له پشتیانان که و ته ناو له وه پگایه کی عباس له جاهلیه تدا ، عباسیش زلله کی لی دا ، هؤز و عه شیره تی نه و پیاوه هاتن وتیان سویند به خوا ده بی زلله کی لی بدهینه وه ، چه کیان هه لگرت ، نه مه ش به پیغمبر ی خوا (ﷺ) گه یشت ، چوه سهر بلندگو و فهرمووی : (أیها الناس ، أی اهل الأرض اکرم علی الله ؟)

(نه ی خه لکینه ، کام که سی سهر نه م زهویه له لای خوا له هه مووان به ریزتره ؟ وتیان : تو ، فهرمووی : (فإن العباس مني و أنا منه ، ولا تسبوا أمواتنا فتؤذوا أحياءنا) واته : ده ی عباس له منه و مینش له نهوم ، نه که ن جنیو به مردوانمان بدن ، چونکه نه مه نازاری زیندوه کاتمان ده دات .

قهرمه‌که هاتن و وتیان : په‌نا نه‌گرین به‌خودا له‌توره‌ بوونت ، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (۱) . وه‌ رۆژیک عباس هات ، پیغه‌مبه‌ری خوا (۲) . فهرمووی : (هه‌ا العباس عم سید احمود قریش کفا و اوسلها) . واته : نه‌مه (عباس) ه‌ مامی پیغه‌مبه‌ره‌که‌تانه ، له‌ناو قوره‌یشدا له‌هه‌مووان به‌خشنده‌ تره‌ و یارمه‌تیده‌ر تره‌ ..

" هه‌لۆیستی له‌ رۆژی (به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌دا) "

له‌ (اشجعی) یه‌وه ، ده‌لێت : پیغه‌مبه‌ری خوا (۳) . عباسی له‌گه‌ل خۆی برد ، عباس که‌سیکی خاوه‌ن بیر و بۆچونی باش بوو .. ئه‌وه‌بوو عباس به‌حه‌فتا که‌سه‌که‌ی به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌ی فهرموو : بانۆینه‌رتان قسه‌ بکات و درێژه‌ی پێ نه‌دات ، چونکه‌ چاو دیری نه‌کرین (واته : سیخوران چاودیریتان ده‌که‌ن) .

اسعدی کۆری زراوه‌ ش فهرمووی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (۴) ، هه‌رچه‌کت له‌ ئیمه‌ نه‌وی له‌بۆ خوا ئه‌نجامی بده‌ین داوا‌ی که‌ ، هه‌روه‌ها هه‌رچه‌کیشت نه‌وی بۆ خۆت و هاوه‌لانت له‌ ئیمه‌ ، داوا‌ی که‌ ، پاشان له‌بری ئه‌وه‌ پێمان بلێ که‌ چیمان به‌سه‌ر خوداو ئیوه‌وه‌ هه‌یه‌ .

پیغه‌مبه‌ری خوا (۵) . فهرمووی : (أَسْأَلُكُمْ لِرَبِّي أَنْ تَعْدُوهُ ، وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ، وَأَسْأَلُكُمْ لِنَفْسِي وَأَصْحَابِي أَنْ تَكُونُوا ، وَتَنْصُرُونَا ، وَتَعْمَلُوا مَا نَعْمَلُونَ مِنْهُ أَنْفُسَكُمْ)

واته : ئه‌وه‌ی ئه‌مه‌وی بۆ خوا ئه‌نجامی بده‌ن ئه‌وه‌یه‌ که‌ بیه‌رستن و هیچ هاوه‌لیکی بۆ دانه‌نین ، وه‌ ئه‌وه‌شی بۆ خۆم و هاوه‌لانت له‌ ئیوه‌م ده‌وی ، ئه‌وه‌یه‌ که‌ دالده‌مان بده‌ن و پشتگیریمان لێ بکه‌ن و به‌مانپاریزن له‌ هه‌رشتی خۆتانی لێ ده‌پاریزن .. وتیان : نه‌ی که‌وامان کرد پاداشتمان چی یه‌ ؟ فهرمووی : به‌هه‌شته . وتیان : رازین .^۶

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه‌ : حاکم رپوايه‌تی کردووه‌ (۳ / ۲۲۹) ده‌لێ : (صحیح الاسناد) و زده‌بیش هاو‌رایه‌ .

^۲ - حاکم ده‌ری هه‌یناوه‌ (۳ / ۲۲۸) . ده‌لێت : (صحیح) ه‌ و زده‌بیش هاو‌رایه‌ .

^۳ - ابن سعد ده‌ری هه‌یناوه‌ (۹ / ۴) . پیاوانی جێ متمانه‌ن ، به‌لام به‌بج‌رچ‌ری ها‌تووه‌ .

" بەدیل کرتی له رۆژی بەدردا "

عباس رۆژی بەدر ھاوێی لەگەڵ بێ باوەرێدا بەناچارى (واتە ئەو پۆژە شەپى نەکرد) ھاتەدەر ، پیغمبەرى خوا (ﷺ) ھاوێلانی راسپارد بوو کە نەیکۆژن (ھەروەک لە باسى ژيانى ابى حذیفەى کۆپى عتبەدا باسماں کرد) .

ابو الیسر دەلیت : رۆژی بەدر سەیری عباسم کرد ، ئەبینم وەک بت وەستاوه و فرمیسک لە چاوەکانى دیتە خواری .. پیم وت : خوا خوێ پاداشتت باتەوه بۆ چ خزمیکى خراپ بووی ! شەر لەدژی برازاكەت ئەكەیت لەگەڵ دوزمەكەیدا ؟

وتی : چى ئەكات^١ ، كۆژاوه ؟

وتم : خوا زۆر لەوه بالادەست تر و پارێزەرترە بۆى .

وتی : چیت لیم ئەوى ؟

وتم : بەدیل بتگرم ، چونکە پیغمبەرى خوا (ﷺ) پێگى لى کردوین کە بتکوژین .

وتی : ئەمە یەكەمین چاکەى نەبووه . منیش : بە دیلم گرت و پاشان ھێنام بۆ لای پیغمبەرى خوا (ﷺ)^٢ . پیغمبەر (ﷺ) بە (ابى الیسر) ی فرموو : (كیف اسرتە؟) چۆن دیلت کرد ؟ وتی : پیاویك بۆ دیل كردنى ھاوکارى كردم کە ھەرگیز چاوم پى نەكەوتبوو . شیوەى وەھا وەھا بوو .

فرمووی : (ئەوه فریشتەیهكى بەرێز بووه ھاوکارى کردوویت)^٣ .

وہ کاتى عباس دیل کرا ، پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەوەندە سۆز و عەتفى بۆى ھەبوو ، خەوى لى نەئەكەوت ؟

لە (ابن عباس) ھوہ ، دەلیت : پیغمبەرى خوا (ﷺ) شەوى بەسەردا ھات و بەندکراوەکان بە بەستراوھى مابوونەوہ ، ئەوہبوو سەرھاتى شەو ھەربەخەبەر بوو .. وتیان ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ، لەبەر چى ناخەویت ؟

^١ - واتە پیغمبەرى خوا (ﷺ) چۆنە ، ماوہ ؟

^٢ - ابن سعد دەرى ھێناوہ (١٢ / ٤) .

^٣ - فرمودەكە : (لقد اعانك عليه ملك كريم) ھەمان سەرچاوه .

فهرمووی : (سمعت انین عمی فی وثاقه) گویم له نالھو نکھی مام بوو به به ستر او هی .

هاو لآن چوون دهست و پیی (عباس) یان کردهوه ، ئه ویش بی دنگ بوو ، ئه و جا پیغه مبری خوا (ﷺ) خوی لی کهوت ^۱ .

ههروهک پیغه مبری خوا (ﷺ) بهرگهی نه ئه گرت گوئی له که سیکه وه بیت نازاری عباس بدات .

ئه وه ته له (مطلب ی کوپی ربیعه) وه ، ده لیت پیغه مبری خوا (ﷺ) فهرمووی : (مابال رجال یؤذوننی فی العباس ، و إن عم الرجل صنو أبیه ، من أذى العباس فقد أذانی) ^۲ . واته : پیاوانیک چیا نه به نازاردانی عباس نازارم نه دهن ، ئهی نازانن مامی مروؤف ، برای باوکیه تی ، ئه وه ی نازاری عباس بدات ئه وه نازاری منی داوه .

" ریز له که ل پیغه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی رزین) هوه ، ده لیت : به (عباس) یان وت : تو گه ورهیت یان پیغه مبری خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : ئه و له من گه وره تره و من پیش ئه و له دایک بووم ^۳ . ئه مهش دابی (عباس) (ﷺ) نه بوو به ته نها ، به لکو هه موو هاو لآن له م ریزه دا به شدارن ، به لکو پیاو چاکان به گشتی ...

گوئی بگره خوینهری به ریز بو ئه م گفتوگو یه : (هاتووه که عمر (ﷺ) هه لساوه ئاوه پزیه کی عباسی هه لکه ندوه و لایبردووه که له سهر پیره وی خه لک بووه .

^۱ - هه مان سه رچاوه .

^۲ - ترمزی له (المناقب) (۲۷۵۸) باسی کرئوه ، ده لیت : فهرمووده ی (حسن صحیح) ه .

^۳ - هیثمی له (المجمع) (۲۷۰ / ۹) دا ده لیت : گبرانی گیزاویه تیه وه و پیاوانی فهرمووده که ئه وانه ی (الصحیح) ن .

عباسیش پیی وتووہ : شایدم کہ پیغمبرہی خوا (ﷺ) خوی لهویدا ئہو
 ناومروہی دانا .. عمریش (ﷺ) سویندی عباسی دا و وتی : ئہبی له جیی خوی
 داینییتہوہ ^۱.

" جیگیری له روژی (حنین) دا "

کاتی موسلمانان هه لهاتن و پریان کرد له روژی (حنین) دا .. و پیغمبرہی خوا
 (ﷺ) مایہوہ ، فرمانی کرد به عباس کہ هاواریان لی بکات بلی (یا أصحاب الشجرہ)
 واتہ : ئہی ئہوانہی بهیعتتان دا له ژێردارہکەدا .. وه (ﷺ) لهکاتی شکستدا به
 خوگری مایہوہ و پەشوہی هیستەرہکە ی پیغمبرہی خوا (ﷺ) ی گرت هه تا سەرکەوتنی
 خوایی هاتہ پیش ^۲.

" داواہکی وه لام پی دراو "

له (انس) هوہ ، عمری کوپی خەتاب (ﷺ) کاتی بی بارانی و نہبوونی هاتہ
 پیش داوا ی بارانی له پەروەردگار ئەکرد لەپێی (عباس) ی کوپی عبدالطلب (ﷺ)
 و دەیفەرموو : ئہی پەروەردگار ئیمہ ئوسا به هو ی پیغمبرہکەتہوہ (ﷺ) لیت
 ئەپاراینہوہ ، توش بارانت بو دائەباراندین وه ئیستاش بهو ی مامی
 پیغمبرہکەمانہوہ ، لیت دەپاریینہوہ دەسا بارانی پەحمەتمان بو دابارینہ ، دەلیت :
 خوی پەروەردگار داواکە ی وه لام دەدایہو و بارانی دەھینا ^۳.

خافظ له (الفتح) دا دەلیت : زبیری کوپی بکار له (الانساب) دا ئہو سیفەتہی
 بیان کردووہ کہ لەم واقعہیہ دا چوون (عباس) داوا ی کردووہ ، لەگەل ئەوکاتەشدا کہ
 رووداوہکە ی تیارووی داوہ ، ئەوہتہ به ئیسنادیکی خوی دەلیت :

عباس (ﷺ) کاتی (عمر) (ﷺ) داوا ی بارانی له پەروەردگار کرد به هوہوہ ،
 عباس فەرموی : (ئہی پەروەردگار .. بی گومان کہ به لایەک دانەبەزیوہ بهو ی

^۱ - دانەپالەکە ی (حسن) ه : احمد دەری میناوه (۱ / ۲۱۰) .

^۲ - صحیح : سەرچاوہکە ی له (صحیح) ی مسلم (۱۷۷۵) وەرگێراوہ له (الجہاد) با ی (غەزای حنین) .

^۳ - صحیح : بخاری دەرہیتناوہ (۲ / ۴۱۳) له (الاستشہاد) دا .

تاوانیکه وه نه بوو بیټ ، وه هه لیسنه گهراوه به گهراڼه وه بۆلای تۆنه بیټ ، وه ئهم خه لکه پروویان له من کردوه تا داوات لى بکه م به هوى نهو پلهو پایه ی هه مبوو له لای پیغه مبههره که ت . وه ئهمه دهسته کا ئمانه لیوان له تاوان بهرزی دهکهینه وه بوټ ، وه ئهمه ش چاره نووس و نیو چهوانمانه که له دهستی زاتى تۆدایه و به تهوبه و گهراڼه وه ږوت تى دهکهین ، دسا بارانى ږحه متمان بو ببارینه .

ئهو جا ئاسمان چر بوو له هه ور و بارانى ږحه مته دابارى بو خه لکه که ... ئهمه ش سالى بى بارانیه که بوو له (١٨) ی کوچیدا ..

" بو مالى ئاخیرهت "

کاتى نهجه لى (عباس) نزیک بوویه وه و پیش ئه وه ی وه فات بکات (٧٠) بهنده ی ئازاد کرد . وه کاتى وه فاتى کرد (ﷺ) .. عائشه ی کچی سعد ده لیت : په یامنیرى پیشه وا (عوسمان) هات بۆلامان له کاتیکدا ئیمه له ماله که ماندا بووین که نزیکه ی ده میل له مه دینه دوور بوو ، پیى راگه یان دین که (عباس) وه فاتى کردوه .

ئینجا باوکم و سعیدی کوپى زهید و ابو هریره شهو بهریکه وتن . و پاش ږوژیک باوکم هاته وه و وتی : نه مانتوانی له تهرمه که ی نزیک بینه وه به هوى زورى خه لکه که وه ، ههزم ئه کرد خو م هه لیگرم ^١ ... وه ابن سعد له (الطبقات) دا (٣٢ / ٤) ده لیت : که عباس (ﷺ) له بقیع سپارده کراوه .

^١ - ابن سعد ده رى هیناوه (٣٢ / ٤) .

" ۵۲ - حارثه ی کوری نعمان "

" له به ههشتدا قورنان دهوړ ده کاته وه !! "

نهم ناوه باش له بهرکهن : (حارثه ی کوری نعمان) ، چونکه به ناو هیڼانی به زه یی خوایی داده به زیت .. نهم به ریزه هاو دلیکی نه نصاری خه زه جی یه ... له به در و نه وانی تریشدا به شدار بووه . دینداریکی باش و که سیکي زور چاکه کار بووه بۆ دایکی . وه نهم هاو له (ﷺ) هه تا جینشینایه تی معاویه ژیاوه . پیغمبر ی خوا (ﷺ) گوئی لی بووه که له به ههشتدا دوری قورنانی کرده ته وه !! و به دهنگی زولال خویندوویه تی ..

له عانسه وه (ﷺ) . ده لیت : پیغمبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (و دخلت الحسنة فمعت منها فرأته ، قلت : من هذا ؟ قالوا : حارثه بن العباس کذا کم النیر ، کذا کم النیر) . ده فهرمووی : چوومه به ههشت ، له وی گویم له خویندنی قورنان بوو ، پرسیم : نهمه کی یه ؟ وتیان : حارثه ی کوری نعمانه ، نانه وه چاکه یه .. نانه وه چاکه یه .. وه نهو له گهل دایکی چاکه کار بوو^۱ .

به راستی نهمه ریز و پله یه کی زور گه وره یه .. وه خوی په وهر دنگار بۆ هر که س ویستی له سر بی منه و چاکه ی خوی داده بارینی ..

هروده ها ریز و پله یه کی گه وره ی دیکه ش هیه که ته نها (المقربون) : نه وانه ی زور له خودا نزیکن و خوشی دهوین به دهستی دهینن .

حارثه (ﷺ) خوی نهم پله و ریزه مان بۆ ده گیریته وه ، ده فهرمووی : (جبریل له ته مه نمدا دوو جار بینوه : جاری یه کهم له پوژی (الصورین)^۲ ، کاتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) چوده دروه بۆ کوشتاری بنی قریظه ، جبریل (سهلامی خوی له سر بی) له سر ویته ی (دهیه)^۳ به لاماندا رویششت و فرمانی پی کردین خو مان به ستینه وه و چهک

^۱ - هیشمی ده لیت : احمد و ابو یعلی گیراویانه ته وه ، پیاوانی فهرموده که نه وانه ی (الصبح) ن . المجمع (۱۵۷۳۶) .

^۲ - الصورین : جیکایه که ده که ویتنه (بقیع) له شاری مه دینه .

^۳ - ده حیه ی کلبی / هاو دلیکی به ریز و جوان چاکه . جبریل (علیه السلام) له شیوه یدا خوی درخست .

هه لگړین . جاري دووهم پوژي دانان و شويڼي جه نازه کان که له (حنين) گهراينه وه ، من تيپهريم ده بينم له گهل پيغه مبهري خوا (ﷺ) قسه ده کات ، من سه لام نه کړد . جبريل (سه لامي خواي له سمر بيت) فرمووي : نه مه کي يه نهی ﷺ ؟

فرمووي : حارثه ي کوږي نعمانه .

فرمووي : (أما انه من المائة الصابرة يوم حنين الذين تكفل الله بأزرافهم في الجنة ، ولو سلم لرددنا عليه)^۱.

واته : بي گومان نهو يه کيکه لهو سهد که سه ي له پوژي (حنين) دا خوگري يان کړد و له گهلندا منانه وه ، نهوانه ي که خواي په مرو دگار بووه که فيلي پوژي دانيان له بهه شتدا ... خو نه گهر سه لامي بکړدايه وه لا امان ده دا يه وه .

ههروها به ئيسناديکي بچر بچر گيړاويه تيه وه که : حارثه چاوي (بينايي) له ده ست داوه ، بويه گوري سيکي له نيوان جيگا نويژده کي و ژوره کيدا داناوه بو نه وه ي ده ستي پيوه بگري ت لهو نيوانه دا و ههروها بړيک خورما و شتي تري له ژوره کي داناوه ، هه ر که هه ژاريک سه لامي بکړدايه به شي ددا ، و ده ستي به به نه که وه ده گرت هه تا ده گه يشته لاي درگاي ژوره کي و ده دا يه ده ستي هه ژاره که . مال و خيژانه کي پنيان دهوت : که نهو کاره بو نهوان داني ت ، به لام نهو نه ي فرموو : گويم له پيغه مبهري خوا (ﷺ) فرموويه تي : (مناولة المسكين تقي مئة السوء)^۲ واته : به خشين به نه داران به ده ستي خو ت ، ده تپاري زي له مردني خراپ و عاقبه تي خراپ .

حارثه (ﷺ) له سهرده مي جين شينا يه تي (معاويه) دا وه فاتي کړدوه .

له نهوه کاني (حارثه) : محمدي کوږي عبدالرحمن ي کوږي عبدالله کوږي حارثه ي کوږي نعماني نه نصاري يه که يه کيکه له (محدثون) نهوانه ي زانا و شاره زان له فرمووده ي پيغه مبهري خوا دا (ﷺ) کوږي خاتوو (عمره) ي زاناو فقيهي مه ده ني يه . که شه ش فرمووده کي لي گيړاوه ته وه .

^۱ - دانه پاله کي (حسن) ه ابن سعد به بي به لکه ده ري هيناوه . له لاي طبراني به ژماره (۲۲۲۵) هاتوه . هيثمي ده لئيت : دانه پاله کي (حسن) ه . المجمع (۹ / ۳۰۱۴) .

^۲ - طبراني گيړاويه تيه وه (۳ / ۲۵۸) .

" ۵۳ - ابو موسای نه شعری (ﷺ) "

" نیمانداریکس هه میشه گهراوه و نهوبه کاره "

فهرموده ی پیروژ

پیشه وای گه وره ، هاوه لی پیغه مبری خوا (ﷺ) : ابو موسای نه شعری ته میمی و زانای قوران خوین : (عبدالله ی کوپی قیس) یه مهنی یه .. له مه کهه موسلمان بووه ، پاشان له گهل نه هلی دوو که شتی یه که دا پاش پرگار کردنی خه یبر به سی پوژ هاتنه خه یبر و پیغه مبری خوا (ﷺ) له غه نیمه ته کان به شی دان له گهل پیغه مبری خوا دا (ﷺ) غه زای کردووه و خه باتی کردووه و زانستیکی زوری لی هه لگرتووه .. له سه رده می جینشینایه تی هه ردو پیشه و عمر و عوسماندا والی به صره بووه ، دواتریش بووه ته والی کوفه ، و له وی وه فاتی کردووه .. وه یه کیکه له و به پیزانه ی هیجره تیان کرد بو حه به شه .

پیشه و (نه بی) ره حمه تی خوای لی بیت ، ده لیت : ابو موسا که سیکی زور پوژووگر و شه نویتکار بووه ، که سیکی ره بیانی و زاهید بووه . له و که سانه بووه زانست و کارو خه بات و دروستی دل و دهرونی پیکه وه گری داوه ، هه رگیز ئیماره ت فریوی نه داوه و دنیا و خوشی یه کانی نه یانگوپیوه ^۱ . ابو موسا (ﷺ) چیروکی کوچکردنی خویمان بو باس ده کات و ده لیت : (له یه مه نه وه له گهل په ناجا و شتی له قه و مه که مده که وتینه ری ، ئیمه سی برا بووین : من و ابو ره هم و ابو عامر . و که شتی که مان به ره و لای نجاشی بردینی که له وی جعفر و هاوه لانی لی بوون ، نه و جا پاش پرگار کردنی خه یبر هاتین بو خه یبر ، پیغه مبری خوا (ﷺ) پیی فهرموین : (لکم الحجره مرتین : هاجرتم الی النجاشی ، و هاجرتم الی) ^۲ . واته : ئیوه دوو جار هیجره تان کردووه ، جاریک بولای نجاشی و جاریک بولای من ... وه پیغه مبری خوا (ﷺ) نه بو موسا و قه و مه که شی بی سنور خوشده ویست .

^۱ - بروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶) .

^۲ - صحیح : بخاری و مسلم و غهیری ئه وانیش گیلوایانه ته وه .

له (انس) هوه ، دهلیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی : (یدم علیکم غدا قوم هم ارق قلوباً لاسلام منکم) واته : سبهینی خه لکانیک دین بولاتان که دلیان له بولیسلام له دلی نیوه به سوزتر و پروسوشره .. نهوه بوو نه شعری یه کان هاتن .. که نریک بوونهوه نه مهیان دوت :

غدا تلقي الاحبة محمداً وحزبه

واته : سبهینی به خوشه ویستان ددگهین ، به محمد و کومه له کی . کاتی گه یشتن ته و قه یان کرد ، نهوان یه کهم کهس بوون ته و قه کردنیان داهینا . وه له عیاض ی نه شعری یه وه ، دهلیت : کاتی نایه تی : ﴿ ... فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُ وَيُحِبُّونَهُ ... ﴾ سورة المائدة ، آیه (۵۴) . دابهزی ، واته : له ناینده دا خوا که سانی که دهینیته کایه وه ، پهره ردگاری مه زن خوشی دهوین ، نهوانیش نهویان خوشدهوی ... پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی نه و که سانه قه و مه که ی توون نه ی نه بو موسا و ناماره ی بو کرد)^۲

" دهنک خوشی نه بو موسا بولورئان خویندن "

له هاوه لاند له نه بو موسا (ﷺ) دهنک خوشتریان تیانه بووه . نه و ته له (ابی موسا) وه (ﷺ) دهلیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فرموی : یا ابا موسی لقد اعطیت مزاراً من مزار من آل داود^۱ .

واته : نه ی ابی موسا به راستی له ناوړه کانی نالی داود ناوړتکت پی دراوه . وه له (انس) هوه ، دهلیت : نه بو موسی دهنکی خوش بوو ، شه ویکیان هه لساو نویژی ده کرد ، خیزانه کانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) گوینان لی بوو ، هه لسان و گوینان بولر اگرت . کاتی پورژبوویه وه ، پی و ترا که خیزانه کانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) گوینان بولر اگرتویت .

^۱ - دانه پاله کی (صحیح) د ، احمد دهری هیناوه (۲ / ۱۵۵) غیری نه یوش .

^۲ - حاکم دهری هیناوه (۲ / ۲۱۲) و دهلیت : (صحیح الانساد) ه زده بهیش هاوړایه (فرموده که) (یا ابا موسی لقد اعطین مزار من مزار من آل داود)

^۳ - صحیح : بخاری و مسلم گیراویانه ته وه ، بروانه / صحیح سنن الترمزی (۲۰۲۹) .

فەرموی : ئەگەر ئەمزانى گویم بۆ رائه گرن ، وەها و وەها بۆم دەپازاندنەو و سەرنجیانم بۆ پادەکیشا ^۱ ! ..

و ئەبو عوسمان ی ئەدی دەلیت : هیچ مۆسیقایەکم لە سەنتور و ساز (صنچ) گوێ لى ئەبوو خۆشتر لە دەنگى ابى موسى ، کاتى نوێژى بۆ دابەستیانە هاوارى لى ئەکرا کە سورەتى (بقره) بخوینى ئەوەندە دەنگى خۆش بوو ^۲ .

و ئە (ابى سلمه)و : کاتى عمر (ﷺ) دادەنیشت ئەگەر (ابو موسى) ی لەگەڵدا بوايە ، زۆر جار دەیفەرموو : خوامان وەبیربێنەرەو ئەى ئەبى موسى ، ئەویش قورئانى دەخویند ^۳ .

و ئە (ابى نضره)و : بە ئەبى (موسى) ی فەرموو : تامەزۆمان بکە بۆلای پەرەردگارمان . ئەویش قورئانى دەخویند ... خەلکەکش دەیانوت : وەختى نوێژە .. دەیفەرموو : ئەى ئەمە نوێژنیه ^۴ !

" شەرم و عیقفەتى "

ابو موسا دەلیت : پیم خۆشە لوتم پەر بیّت لە بۆنى لاکی بۆنکردوو ، و بۆنى ئافرهتیک ئەکەم ^۵ ...

و ئە (انس) وە ، ئەبو موسا شەرپ والى هەبوو هەمیشە لەبەرى دەکرد لە ترسى ئەوەى ئەبا دەرکەوینت ^۶ .

^۱ - دانەپالەکەى (صحیح) د ، ابن سعد له (الطبقات) دا (۱۰۹ / ۴) .

^۲ - ابن عساکر (۵۲۷) لە ریبی پیشەوا احمدەو .

^۳ - ابن سعد دەری هیناوه (۱۰۹ / ۴) و ارتووط دەلیت : پیاوانى جیى باوەرین سیر (۳۹۱ / ۲) .

^۴ - دانەپالەکەى (صحیح) د : ابن سعد (۱۰۹ / ۴) .

^۵ - پیاوانى جیى متمانەن : سیر اعلام النبلاء (۳۹۹ / ۲) .

^۶ - ابن عساکر باسى کردووه (۵۲۶ ، ۵۲۵) .

" ئامۆزگار بکارتک له ئاسمانەوه "

له ابی موساوه ، دەلێت : جارێک له دەریادا غەزەمان کرد ، پۆشتین ، تا گەشتینە ناوهراستی دەریا ، گوێمان له دەنگێک بوو بانگی دەکرد ، ئەو ئەهلی کەشتیەکه ، راوەستن پێتان بلییم ، منیش هەلسام ، سەیری راست و چهپم کرد هیچم نەدی ، تا حەوت جار بانگی کردەوه ، وەم : ئەو نازانی ئیتمە ئیستا له چ جێیەکدا ، ناتوانین بوەستین . دەنگەکه وتی : ناتەوێ هەواییکت پێی بلییم ، فەرمانێک که خودا بەسەر خۆیدا چەسپاندوویەتی ، ئەویش ئەوێه : هەر کەس له پێناوی خوا له پۆژێکی گەرما خۆی تینوو کات ، ئەوه خودا له پۆژی قیامەتدا تینویتی دەشکێنیت . دەلێت : لەوکاتەوه ئەبو موسا هەر پۆژێکی گەرم بتدیایه ، ئەتبینی که بەپۆژووه^١ .

وه بەهۆی زۆر دڵسۆزی یهوه (ﷺ) قسەکانی زۆرشیرین بوون وه کاریگەری یهکی سەر سوپهرینهریان هەبوو . له (ابی لیبید) هوه ، دەلێت : قسەکانی ابی موسامان به قەصاب (دەشوبهاد) که هەرگیز له جومگه لاینەئەدا و راست دەپێکا^٢ .

" چەند نموونەیهك له خەباتی ئەبی موسا (ﷺ) "

دوای ئەوهی پیغەمبەری خوا (ﷺ) له (حنین) بوویەوه ، ابا عامری بهسەر سوپای (اوطاس) هوه نارد ، ئەوه بوو به (دریدی کوپی صمه) گەیششت کوشتی و خوای پەروەردگار شکستی بههەواریکانی (درید) هینا ، بهلام پیاویک به تیریکی دای له ئەژنۆی ئەبا عامر و له جیی خۆی خستی .

وتم : مامهگیان ، کێ بوو تیرەکهی لی دایت ؟ ئەویش ئاماژەیی بۆ کرد . پۆشتم بهدوایدا و پیایدا گەشتمهوه ، که منی بینی ، پشتی هەلکرد و رایکرد ، پیم و ت : شەرم ناکهیت ؟ مهگەر عەرەب نیت ؟ بۆچی ناوهستی پیاوانه شەڕ بکهیت ؟

^١ - ابن عساکر دەری هیناوه (٥٢١ ، ٥٢٢) ارئووط دەلێت : پیاوانی جی متمانهن جگه له - ابو الغیره - بهپاویژی سر اعلام النبلاء (٢ / ٣٩٣) .

^٢ - دانهپالنهکهی (صحیح) ه / ابن سعد (٤ / ١١١) .

ده‌لیت : ئه‌و جا وه‌ستا و به‌یه‌ك گه‌یشتین ، یه‌ك و دوولیدان له‌ نیوانماندا پرووی دا و كوشتم ...

پاشان گه‌رامه‌وه‌ بۆلای ابی عامر ، پیم وت : خوای په‌روه‌ردگار ئه‌وه‌ی دا به‌ كوشت كه‌ تیره‌كه‌ی لی دابوویت .

وتی : ئه‌م تیره‌ له‌ ئه‌ژنۆم ده‌ریڤنه‌ ، مینش دهرم هیئا ، ده‌بینم ئاوی لی یه‌ته‌ده‌روه‌ه . وتی : بران‌اگیان ، برۆ بۆلای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و سه‌لامی منی پی بگه‌ینه‌و پیی بلی : داوای لی خوشبونم بۆ بکات . ئه‌وجا ابو عامر منی له‌ جیی خووی دانا به‌سه‌ر خه‌لكه‌كه‌وه‌ و زۆری نه‌برد خووی وه‌فاتی کرد .

كه‌ گه‌شتینه‌وه‌ لای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، هه‌واله‌كه‌م پێدا ، ئه‌ویش هه‌لسا ده‌ستنیژی گرت و ده‌سته‌كانی به‌رزكرده‌وه‌ و فه‌رمووی : (اللهم اغفر لعبید ابی عامر) ئه‌وه‌نده‌ ده‌ستی به‌رزكرده‌وه‌ سپیای ژیر بالیم چاوی پی كه‌وت . پاشان فه‌رمووی : (اللهم اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك) ئه‌ی په‌روه‌ردگار ، له‌ پۆژی قیامه‌تدا بیخه‌ره‌ سه‌رووی زۆریك له‌ دروستكراوانت . منیش وتم : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، بۆ منیش داوا بكه‌ ؟ فه‌رمووی : (اللهم اغفر لعبد الله بن قيس ^١ ذنبه ، و أدخله يوم القيامة مدخلا كريماً) ^٢

واته‌ : په‌روه‌ردگارا له‌ تاوانی عبدالله ی كۆپی قیس خوش به‌وه‌ له‌ پۆژی قیامه‌تدا جیگایه‌کی رێزدار ی بۆ ئاماده‌ بكه‌ ..

" خو ئاماده‌کردن بۆ مه‌رك "

له‌ نیشانه‌كانی خه‌یر و چاكه‌ له‌ موسلماندا ئه‌وه‌یه‌ كه‌ هه‌تا ته‌مه‌نی درێژ بی و ئه‌جه‌لی نزیک بێته‌وه‌ زیاتر گویدیژی خوا ده‌كات و كاری چاكه‌ ده‌كات . بۆ ئه‌وه‌ی له‌ باشت‌ترین حاڵیدا وه‌فات بكات .

^١ - له‌ سه‌ره‌تادا وتیومان كه‌ ناوی ابو موسی : (عبدالله ی كۆپی قیس) ه (ﷺ) .

^٢ - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانه‌ته‌وه‌ . هه‌روه‌ها غه‌یری ئه‌وانیش . (اوطاس) یش / دۆلیكه‌ لای ماكه‌مانی (هوزان) دا .

وه له پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) یان پرسى : كى ژیرترین كه‌سه ؟ فه‌رمووی :
(أَكْثَرُهُمْ لَمَمًا دَكْرًا وَأَحْسَنُهُمْ لَنَا بَعْدَهُ اِمْتِعَانًا)^١ (ئێكتره‌م لیم‌ب دكرا و احسنه‌م نا بعه‌ده امتعان)

واته : ژیر ئه‌و كه‌سانه‌ن كه له هه‌مووان زیاتر یادی مردن ده‌كه‌نه‌وه و له هه‌مووان
باشتر خۆیان بۆ دواى مردن ئاماده‌ نه‌كه‌ن .

هه‌روه‌ها (التیمی) په‌حمه‌تى خواى لى بی‌ت ، ده‌لی‌ت : (دوو شت خۆشى و
چیزى دنیاىان لى سه‌ندمه‌وه ، یادی مه‌رگ و یادی راوه‌ستان له نێو ده‌ستى په‌روه‌ردگار
دا) ...

جا كى هه‌یه له هاوه‌لانی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زیاتر بۆ مه‌رگ ئاماده بی‌ت .
صالح ی كو‌پرى موسای طلحی له باوكیه‌وه ، ده‌لی‌ت : (الاشعری) پێش مردنى له
پاده‌به‌ده‌ر تیده‌كو‌شا و جوهدی ئه‌كرد ، تا پى ی وترا ، بۆ تۆ به‌زه‌یت به خۆتدا نایه‌ته‌وه
و پشوویه‌ك به‌خۆت ناده‌ی ؟

فه‌رمووی : له راستیدا سوار كاتى نزیك ده‌بی‌ته‌وه له جیگای مه‌به‌ستى زیاتر
تیر‌په‌وى ده‌كات و هه‌موو توانای ئه‌خاته‌ كار ، وه ئه‌وه‌ی له ژیا‌نى من ماوه زۆر له‌وه
كه‌مه‌تره^٢ .

ابو موسا (رضی اللہ عنہ) له مانگی (ذي الحجة) ی سالى (٤٤) دا وه‌فاتی كردووه ،
هه‌روه‌ك (ذهبی) ده‌لی‌ت .

^١ - فه‌رمووده‌ی (حسن) ه : ابن ماجه گیراویه‌تی‌ه‌وه (٤٢٥٩) هه‌روه‌ها غه‌یری ئه‌ویش .

^٢ - ابن عساكر باسی كردووه (٥٢٤) .

" ٥٤ - ابو نه یوبی نه نصاری (ﷺ) "

" خاوه ننی پاسپاره سهر سور هینره که "

کی یه ؟

پیشه وای مهن ، ابو نه یوبی نه نصاری خه زره جی به دری یه ، نه و که سه یه که پیغمه مبری خوا (ﷺ) تایبه تمندی کرد به وی له ناو مالانی (بنی النجار) دا له مالی نه و دابه زیت ، هه تا ژوری (سوده) ی دایکی ئیمانداران بنیاتنرا و دواتریش مزگه وتی پیروژ دروست کرا ...

ابو ایوب له جهنگی (به در) به شدار بووه ، ههروه ها له هیچ غه زایه کی تردوا نه که وتوو هه تنها سالیك نه بی که لاویك کرایه سه کرده ی سوپا ، (ابو ایوب) هه ناخ و داخی هه لده کیشاو نه یوت : قهیدی چی یه که سیك کراوه به فه رمانره وای من نه خوش کهوت (یزیدی کوپری معاویه) ش و به سه ر سوپاوه بوو ، نه و جا هات به سه ری ده کرده و ، پنی وت : نه گهر مردم بمخه سه ر ولاخیک و بمگه یه نه سه ر زه وی دوژمن نه گهر توانیت ، نه گهر نه یشت توانی ، بمسپیړه به خاک و بگه پیره وه .

نه وه بوو که مرد ، بردی و دفنی کرد و نه یفه رموو : پهروه ردگار ده فه رمویت : گهر داواکران بو غمزا ، نه وه به چه کی سووک و سه نگین ، به سواره و پیاده تانه وه راپه رن و ناماده بن .

" ریز کرتن له پیغمه مبری خوا (ﷺ) "

له (ابی رهم) وه ، ابا ایوب بو ی باسکر دووه کهوا پیغمه مبری خوا (ﷺ) له مالی ئیمه دابه زی نه و له قاتی خواره وه مایه وه و خویشمان له قاتی دووه مدا بووین نه وه بوو له سهروه بریک ناو پرژا خیرا من و ام ایوب هه رچی هاوبه ده ستماندا له قوماش و پهرو هه لمان گرت تا نه یه لین ناوه که برژیتته خواره وه و سرپیمان ، دواتر دابه زیم و

١ - واته له مه که که کوچی کردوو له مه دینه دابه زی ، وه ک میوانیکی به ریز له مالی ابو ایوب مایه وه ، که نه مه ش شانازی یه کی گه ورده یه .

چووم بۆلای پیغمبر خا (ﷺ) پیم وت : ناکری ئیمه له سهری تووه بین ، به لکو بیگوازیته وه قاتی سهره وه .

ئو جا فهرمانی کرد و کهل و په له کانی - که زۆر کهم بوون - برایه سهره وه ، وتم : ئه ی پیغمبر خا (ﷺ) که خواردنت بۆ دهناردین ، سه یرم ده کرد بزائم شوین په نجه ی تو له کویدا یه ، منیش له و یوه لیم ده خوارد .^۱

" خۆشه وستی بی شوماری هاوه لآن (ﷺ) بۆ پیغمبر خا (ﷺ) "

هاوه لآن ئه و پیزه ی ابو ایوبیان له یاد نه چوو بوو که له گهل پیغمبر خا (ﷺ) کربووی و ئه و په فتاره جوانه ی له ئاستی پیغمبر خا (ﷺ) دا ئه نجامیدا به میوانداریکردنی کاتی چووه مالیان .. ئه مهش وای کرد (ابن عباس) زیاد له سنور پیزی ابو ایوب بگریت .

له (ابی حبیب ی کوپی ابی ثابت) هوه : ابو ایوب هات بۆ به صره بۆلای ابن عباس ، ابن عباس هه لسا ماله که ی بۆ چۆل کرد و پیی وت ئه بی تو چیت له گهل پیغمبر خا (ﷺ) کرد منیش وه هات له گهل بکه م .. ئینجا پرسى : چه ند قهرزاریت ؟ فهرمووی : بیست هزار ، ابن عباس چل هزاری پی دا له گهل بیست به نده و کهل و په لی ماله که یش .^۲

" شوین پی هه لگرتنی پیغمبر خا (ﷺ) "

له (محمدی کوپی کعب) هوه ، ده لیت : ابو ایوب سه ریچی (مروان) ی ده کرد ، وتی : بۆچی واده که ی ؟ وتی : چاوم له پیغمبر خا (ﷺ) بوو که نوێژه کانی ده کرد ، خو ئه گهر وه ئه و ئه نجامت دا ، ئه و ئیمهش دینه سهر پای تو و سه ریچیت ناکه ین ئه گهر وه ئه و نه بوو ، ئیمهش به گویت ناکه ین .^۳

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح ه) ، احمد له (المسند) دا ده ری هیناوه (۵ / ۴۲۰)

^۲ - حاکم ده ری هیناوه (۲ / ۴۶۱ ، ۴۶۲) و جه لیت : (صحیح الاسناد) و زه هه بیش هاوپا به .

^۳ - طبرانی ده ری هیناوه ، پیاوانی جی متمانه ن ، المجمع (۲ / ۶۸) .

" واسپارده یه کی سهر له کاتی مردندا "

له (ابی ظبیان) وه ، دهلیت : ابو ایوب چو بو غهزا و لهوی نه خوش كهوت و
فهرمووی : نهگهر مردم ، ههلمگرن ، و کاتی كه بهرامبهر بوونهوه لهگهله دوژمناندا له ژیر
پیتاندا فریم دن ، بهلام نهوهوی فهرمایشتیكتان پی بلیم كه له پیغمبهری خوا (ﷺ)
م بیستووه ، فهرموویهتی :

(من مات لا یشرك بالله شیئاً دَخَلَ الجنة)

واته : ههر كهس بمریت و هاوهلی بو خوا بریار نه دابی ، دهچیته بههشت .
نوسهر دهلیت : لهوانهیه (رهزای خوی لی بیت) ویستوویهتی له سهزهوی
دوژمن سپارده بکری بو نهوهی هیمهتی موسلمانان بهرز بیتهوه كه نهوهوی یه له
دهستی دوژمنانی خودا پرگاری بووه ... وهك نهوهی بیسهلمینن كه موسلمانان خاوهنی
نهوهوی یه .. خوایش باشت دهمانی .

" ۵۵ - زهیدى كورې ثابت (ﷺ) "

" شیخ و ماموستانى قورنان خوینان "

پېشهوای مهزن و شیخی قورنان خوینان و شارهزایانی زانیاری فهرز و نهرکهکان، فهتوادمري مهدينه ابو سعيد و ابو خارجه ی خمرهجي نه نصاری، نووسمري سروش (وحی) یه (رهزای خوای لی بیت) ...

وه عمری كورې خهتاب (ﷺ) كه نه چوو بو حهجي مالی خوا (زهید) ی به سمر مهدينه وه داده نا له جی خوی. وه نهو بوو پوژی (یهرموک) ههلسا به دابه شکردنی غنیمه تهكان. باوكی پوژی (بعث) پیش هیجرهت وه فاتی کردوه، بویه به هه تیوی به خیو کراوه.

زهید یه کی بو له زیرهك و بلیمه تهكان، کاتی پیغمبري خوا (ﷺ) کوچی کرد بو مهدينه، موسلمان بووه و ته مهنی نهو کاته ته نها (۱۱) سال بوو، پیغمبري خوا (ﷺ) فهرمانی پی کرد كه فیری زمانی (نووسینی) جوله كه بیت تا په یام و نووسراوه كانیان بو بخوینته وه و دهیفرموو: (فانی لا امنهم)، چونكه من باومریان پی ناکم - واته: باومر به جوله كه ناکم بوم بخوینته وه -.

له (خارجه) وه له باوكیه وه، دهلیت: پیغمبري خوا (ﷺ) هینامی بو (داخل) ی مهدينه، وتیان: نهی پیغمبري خوا (ﷺ) نه مه غولامیکه له (بنی النجار)، و لهو قورنانه ی بوتو دابهزیوه حه قده سوره تی خوینده وه ته وه، منیش بوم خوینده وه و پیغمبري خوا (ﷺ) پیی سمرسام بوو، و فهرمووی: (نهی زهید! خوت فیری نووسینی جوله كه بکه بوم، چونكه له راستیدا من لیان به گومانم په یامه كانم بنووسن)^۱

دهلیت: منیش خوم فیر کردوو، پانزه پوژی نه برد تیایدا کارامه بووم، نهو جا دواى نه وه نه گمر پیغمبري خوا (ﷺ) په یامی بویان بناردا یه من بوم دهنووسی^۲.

^۱ - فهرموده كه: ((یا زید تعلم لی کتاب یهود، فانی ما امنهم علی کتابی)).

^۲ - دانه پالعهی (حسن) ه / بخاری دهری هیناوه له (التاریخ الکبیر) ۲ / ۳۸۰ و هه روه ما ابو داوود (۳۶۴۵) و غهیری نهوانیش.

زهید ، ده‌لټ : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پیمی فهرموو : (اتحسن السریانیه ؟)
زمانی سریانی دهمانی ؟ وتم : نه‌خیر : فهرمووی : دهی فی‌ری ببه ... ئه‌وه بوو به‌ماوه‌ی
حه‌قه‌ه پوژ فی‌ری بووم ^۱.

وه‌له‌ ری‌وایه‌تیکی تردا ! فهرموویه‌تی : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرمانی پی‌ کردم
نووسینی جوله‌که‌ فی‌ربم و فهرمووی : (ای و الله ما آمن یهود علی کتاب) واته : سویند
به‌خوا من لی‌یان دل‌نیانیم شتم بو بنووسن . ده‌لټ : ئه‌وه بوو نیو مانگم تی‌نه‌په‌راند ،
فی‌ری بووم بو پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لټ : دواى ئه‌وه‌ی فی‌ری زمانی یه‌هود بووم ، ئه‌گه‌ر په‌یامکیان بناردایه‌ من
بو‌م ده‌خوینده‌وه ، ئه‌گه‌ریش پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌یامی بو بناردنایه‌ من بو‌م
ده‌نووسی ^۲.

نووسه‌ر ده‌لټ : به‌م جو‌ره پیغه مبه‌ری ئازیز (ﷺ) له‌ نه‌خشه‌ و پلانی
فهرمانه‌رواکانی زایونی به‌ ئاگامان دینیته‌وه ، چونکه‌ ئه‌وان هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای ئه‌م ئاینه‌وه
له‌ نه‌خشه‌ دانان و ته‌له‌که‌ بازیدان بو‌ ئه‌م ئوممه‌ته .. به‌لام خوا خو‌ی ده‌وره‌ی دا‌ون و
لی‌یان ئاگاداره .

" نووسه‌ری سروش "

ئه‌م هاوه‌له‌ به‌ریزه‌ شانازی نووسینی وه‌حی ئاسمانی پی‌ درا ، و پیغه مبه‌ری خوا
(ﷺ) بو‌ ئه‌م کاره‌ پایه‌ به‌رزه‌ بانگی ده‌کرد .

زهید ده‌لټ : کاتی سروش بو پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) داده‌بزی ، ئه‌ینارد به‌
دواما‌و بو‌م ده‌نووسی ^۳.

وه بخاری له‌ (البراء) وه ، گپ‌راویه‌تیه‌وه ، ده‌لټ : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌ی
وتم : (ادع لی زیداً ، و قل له یجی بالکف و الدواة) .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه ، احمد ده‌ری هیناوی (۱۸۲ / ۵) هه‌رده‌ها غه‌یری ئه‌ویش .

^۲ - فهرمووده‌ی (حسن لغیره) ترمزی گپ‌راویه‌تیه‌وه ، بپروانه : فضائل الصحابه (شیخ العدوی) (۶۲)

^۳ - طبرانی گپ‌راویه‌تیه‌وه هیشمی له‌ (المجمع) دا ده‌لټ دانه‌پاله‌که‌ی (حسن) ه (۱۷ / ۹) .

واته : زه‌یدم بۆ بانگ که‌و ، پێ بلی ئامرازێ نووسینش له‌گه‌ڵ خۆیدا بێنیت .
ده‌لیت : نه‌وجا فه‌رمووی : (اکتب : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية (٩٥) .

و (ابن ام مکتوم) له‌ دواى (پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) دانیشتبوو - که‌ نابینا
بوو- وتی : ئە‌ی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) ، من که‌سیکم نابینا و که‌م ئە‌ندامم - واته‌ :
به‌ده‌ستى خۆم نیه‌ که‌ ناتوانم بێم بۆ جیهاد - نه‌وجا له‌ جێ ئایه‌ته‌که‌ی پێشوو ئە‌م
ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ : ﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ... ﴾ سورة النساء آية (٩٥) .

واته‌ : ئە‌وانه‌ی دانیشتوون له‌ ئیمانداران و ناجه‌نگن - مه‌گه‌ر ئە‌وانه‌یان که‌
ناته‌وان - (کوێر ، شه‌ل ، نه‌خۆشى ، ... هتد) له‌گه‌ڵ ئە‌وانه‌دا که‌ جیهاد ده‌که‌ن له‌
پێناوی خوا‌دا به‌مال و سامان و گیانیان ، چوونیه‌ک نین .
هه‌روه‌ها پێشتریش له‌ باسی ژیا‌نی پێشه‌وا ابوبه‌کری صدیق (دا باسی ئە‌وه‌مان کرد که‌
زه‌ید چۆن قورئانی کۆکرده‌وه‌ (ﷺ) .

" هه‌لۆیستیکی زیندو دواى وه‌فاتی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) "

دواى وه‌فاتی پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) وتاریژانی ئە‌نصار هه‌لسان و قسه‌ی
خۆیان کرد وتیان : با پیاویک له‌ ئێمه‌ و پیاویکی‌ش له‌ ئێوه‌ - واته‌ کۆچه‌ران -
بێته‌جێنشین . له‌وێدا زه‌یدی کوپری ثابت هه‌لسا و فه‌رمووی :
له‌ راستیدا پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) له‌ کۆچه‌ران بوو ، ئێمه‌ش پش‌تیوانی ئە‌وین ،
وه‌ پێشه‌واش ده‌بی له‌ کۆچه‌ران بێت و دیسان ئێمه‌ پش‌تیوانی ده‌بین .
ابوبه‌کریش (ﷺ) فه‌رمووی : خ‌وای گه‌وره‌ پادا‌شتی چاکه‌تان بدا‌ته‌وه‌ ئە‌ی ه‌وژی
پش‌تیوانان و بێژمه‌ره‌ که‌شتان دامه‌زوتر بکات ، ئە‌گه‌ر غه‌یری ئە‌مه‌تان بووتایه‌ ، رێک

نەئەكەوتیت^١. بەو جوۆرە دڵسۆزی و خۆشەویستی تەواو بۆ خوا و پیغمبەرەكەى دەرەكەوتیت ... ئیدی هیچ بوارێك بۆ ئارەزو دەسەڵاتی شەیتان نیە .

"زانستی زەید (ﷺ)"

لە ابن عباسەوه ، دەلێت : (المحفوظون)^٢ لە هاوێلانی پیغمبەرى خوا (ﷺ) زانیویانە كە زەیدی كۆپى ثابت یەكێكە لەوانەى لە زانستدا پۆچوو و^٣ شوین پێى جیگیر بوو .

وە ابن عباس لەگەڵ ئەوەشدا خۆى لە زانستدا پێگەیهكى باشى ھەبوو وە یەكێ بوو لە زانیان ، بەلام پێزى زەیدی زۆر دەگرت وەك زانیەك .

ئەوتە لە ئەبى سەلمەوه ، ابن عباس ھەلسایەو لەبەر زەیدی كۆپى ثابت و ئاوەزەنگى و لاخەكەى بۆ گرت ، فەرمووی : خۆت لادە ئەى كۆپە مامى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ! ابن (عباس) ییش فەرمووی : ئیمە وەھا دەجوڵینەو لەگەڵ زانا و پیاو گەورەكانماندا !!^٤

ابن عباس پەشووێ و لاخەكەى زەید بگرت !!

دەى ئیتر پەلكیشان چۆن ئەتوانن لە پەرمزە ئیسلامى یەكانمان دەدەن ؟!! وە مەسروق دەلێت : ئەو هاوێلانى پیغمبەرى خوا (ﷺ) كە فەتویان دەدا ئەمانە بوون : عمر ، على ، ابن مسعود ، زید ، ابى ، ابو موسا ، (رەزای خویان لى بێت) ...

^١ - دانەپالەكەى (صحیح) ه ، احمد (١٢٢ / ٥) زەھەبى دەلێت : دانەپالەكەى (صحیح) ه . (سیر ٢ / ٤٣٣) .

^٢ - المحفوظون : لە چەند (معجم) و فەرھەنگێكدا بۆمانای زاراوەى ئەم وشە گەرام نەمدیو ، بەلام پێم وابى مەبەست ئەو هاوێلانى كە بێرتێن و شتیان لە بێر نەچوو (وەرگێڕ) .

^٣ - حافظ لە (الاصابه) و داویانەتەپال (البغوى) و ارئوط دەلێت دامە پالەكەى (صحیح) ه .

^٤ - دانەپالەكەى (حسن) ه / حاكم دەرى مێتاو (٢ / ٤٢٣) دەلێت (صحیح) ه و زەھەبىشت ھاوڕایە .

" بابەتیکى شرعى (مهسه له یه کى شرعى) "

له مهسروقه وه : له عبدالله کوپى مسعووه وه ئەلێت : که عبدالله (ﷺ) دهربارهى خوشک ی دایک و باوکی و خوشک و برای باوکی دهیفرموو : خوشکانی دایک و باوکی دوو له سهر سی یان دهکهوێت ، و ئەوهی ده مینێتیه وه بۆ کوپه کانه و بهشی ئافرهتهکانی لى نادری .

ئەوجا مهسروق هاته مه دینه ، لهوێ دهربارهى ئەومهسه لهیه گوێی له (زهید) بوو ، ئەوه بوو پای زهیدی به دل بوو . بۆیه ههندی له هاوه لانی پیاوان و ت : ئەلێی وان له پای عبدالله ده هیئت ؟ ئەویش وتی : ئاخ زهید ئەوانه ی که مابوونه وه به یه کسانى به شداری دهکردن^۱.

خوێنه ری به ریز وه بیر دینینه وه که (مسروق) قوتابی عبدالله کوپى مسعود بو (ﷺ) ، له گه ل ئەوه شدا ده مارگیرى بۆ مامۆستا که ی نه بوو ، به لکو له گه ل به لگه دا ده رۆشت له لای ههر که سى بوايه ئەمهش دادپهروهردانه و به ویزدانى یه .. و وانیه کی گه وریه بۆ زانستخوانان .

" حالى زهید له گه ل خیزانه کهیدا "

خوشحالتترین و به خته وهرترین که سیک به که سى بانگخواز و موسلمانى راسته قینه خیزانه که یه تی ههروهک له م فهرمووده پیرۆزه دا هاتووه : (خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي) واته : باشترينتان ئەوه یه که باشترين که س بێت بۆ خیزانه که ی ، وه من باشترينتانم بۆ خیزانه که م .. زهیدیش ههر به و جۆره بوو .

له (ثابت ی کوپى عبید) وه ، ده لێت : زهیدی کوپى ثابت یه کی بوو له پروو خوشترین و دم به پیکه نینترین که سان بۆ مال و منداله که ی .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه : تهذيب ابن عساکر (۵ / ۴۵۱) .

" وهفاتی زهید (ﷺ) "

پاش ژيانیکى لیوان له بهخشش ... که پیشهوا ذهبی له مه دا کوۍ کرده ته وه .
 (له گهره یی و پایه بهرزی زهید ، پیشهوا (صدیق) پشتمی پی بهستوه له نووسینی
 قورئانی پیروژدا له پراودا ، و له پاش کوکرده وهی له دهمی خه لک و له سهر پارچه
 تهخته و پیسته کانه وه ، وه ماوه یه که وه پراوه یان هه لگرت ، و یه که مجار له لای (صدیق)
 مایه وه ، پاشان عمری (الفاروق) دواتر له لای (حفصة) ی دایکی ئیمانداران مایه وه ،
 تاوه کو پیشهوا عوسمان ، زهیدی کوپی ثابت و ژماره یه که له قریشی یه کانی هه لېژارد بو
 نوسینه وهی نهم پراوه عوسمانی یه ی که ئیستا زیاد له هزار هزار وینه ی له سهر
 زهیدا هیه ^۱ و جگه لهو پراوه سوپاس بو خودا هیچ جوړه وینه یه کی تر به دهستی
 نوممه تی ئیسلامه وه نیه .) ^۲ پاش وه ته مه نه پیروژه و وه خه باته زیندوه
 ... زهید گه پراوه لای پهر و مردگاری به دلی راحت و پازی . و مروان نویژی له سهر کرد .
 کاتی وهفاتی کرد ، ابو هریره فهرمووی : باشتیرینی نوممه ته وهفاتی کرد ! به لکو
 خودا ابن عباس بکاته جینشینى و شوینی بگریته وه . وه له عه ممداری کوپی ابی
 عماره وه ، ده لیت : کاتی زهید وهفاتی کرد ، له گه ل (ابن عباس) دا له سیبیه ریگدا
 دانیشترین ، وتی : پوشتنی زانایان بهم جوړه یه ، نه مرق زانستیکی زور له گوپنرا ..
 رمزای خوی پهر و مردگار له سهر زهید ... و خودا بمانکاته شوینکته وته ی وه و
 له گه ل زهید و هاوه لانیدا هه شرمان بکات . " آمین "

^۱ - نهم ژماره یه له سهرده می (زهه بی) دا بووه په حمه تی خوی لی بیت ، به لام ئیستا له بهر زوری ،
 ژماره ناکریت ، بپوانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۴۱) .

^۲ - ابن سعد و غیری نه وی دهریان هیناوه (۲ / ۲۶۲) وه ارنووط ده لیت : پیاوانی جی متمانن . (سیر
 . (۲ / ۴۳۹) .

" ۵۱ - نه بو قه تادهی نه نصاری (ﷺ) "

" سوار چاکی پیغمبر خا (ﷺ) "

ناوی ابو قه تادهی نه نصاری سه له می یه . و سوار چاکی پیغمبر خا (ﷺ) ه
و له ئوحد و حوده ییبه دا به شداری کردوه .
پیغمبر خا (ﷺ) فهرموویه تی: (خیر فرساننا ابو قتاده ، و خیر رجالتنا سلمة بن الاکوع)^۱
واته : باشتین سوارمان نه بو قه تادهیه ، و باشتین پیاده شمان سه له مهی کوپی
(الاکوع) ه .

" بیّ پهروای یه ک ئاسن ده بریت !! "

له ژبانی ئهم هاوه له بهر پژه خهباتکاره په ببا نی یه ، چه ند وینه یه ک نیشان
ده دین که به لگن له سمر ئازایه تی و چا که کاری .
وینه ی یه که م :

ابو قه تاده خو ی بۆمان ده گپ رته وه ، ده لیت : خه ریک بووم سه رمم ده شو رد ،
نیوه ی سه رم ته واو کرد بوو ، که گویم له حیل ی ئه سپه که م بوو ، وه سمه کانی شی
به زه ویدا ده هینا .

وتم : بی گومان شه ره و هه لسا وه ، ده بی هه لسم ، به بی ئه وه ی لایه که ی تری
سه رم بشو رم ، خیرا سوار ی ئه سپه که م بووم و بورده یه کم به سه ر شانه وه بوو ، ده بینم
پیغمبر خا (ﷺ) هاوار ده کات و ده فهرمو ی : (الفرع ! الفرع !) واته : خو
ئاماده که ن بو هاو کاری ... ده لیت ئه و جا به (مقداد)^۲ گه یشتیم و ماوه ی کاتر می ریک
له گه لی ریم کردو پاشان ئه سپه که م پیشی که وت ، ئه وه بوو ئه سپه که ی من له وه ی (مقداد)
باشتر بوو .

^۱ - دانه پاله که ی : طبرانی و غهیری ئه یوش گپ راویانه ته وه (۲۲۷۰) .

^۲ - هاوه لی بهر پز (مقدادی کوپی عمر) ه (ﷺ) .

مقداد پی ی و تم که (مسعدہ) ، (محرزی کوپی نضلہ) ی کوشتووه ، منیش و تم، یان ئه بی بمرم یان بکوژی (محرز) بکوژمه وه . ئه وه بوو (مسعدہ) دای له ئه سپه که ی و پوشت ، ابو قتاده ش شوینی کهوت ، تا (مسعدہ) بو ی وهستا و ئه بو قتاده دابهزی و کوشتی ، و ئه سپه کهیشی له گه ل خویدا هیئا .

ده لیت : ئه و جا که خه لکی تیپه ر ده بوون و به دوا ی یه کدا دهر ویشتن ، سهیری بورده که ی منیان ده کرد (دابوم به سمر مهیته که ی مه سعه ده وه) ، ناسیانه وه و وتیان : ابو قتاده کوژراوه ! پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (لا ، و لکنه قتیل ابی قتاده علیه برده ، فحلوا بینہ و بین سلبه و فرسه) .

واته : نه خیر ، به لکو ئه وه ی وا کوژراوه به دهستی ابو قتاده کوژراوه و بورده که ی ئه وی وابه سه ره وه .. ده ی ریگه ی بو چول کهن بو خوی ئه سپه که ی و غه نیمه که ی . ده لیت : که گه یشت به پیغمبری خوا (ﷺ) فرمووی : (اللهم بارک له فی شعره و بشره ، افلح و وجهک ! قتلت مسعدة ؟)

واته : ئه ی پهروه ردگار مووی سه ری و پیستی موباره ک که ، خودا پروت سپی کات و سه ر بهز بیت ، ده لیتی مه سعه دت کوشت ؟ و تم : به لی . فرمووی : (فما هذا الذي بوجهک ؟) ئه ی ئه وه چی یه به ده م و چاوته وه ؟ و تم : تیری ک بوو لی دام و وهای لی کرد .

فرمووی : (فادن مني) ده ی لی م نزیک به ره وه . لی نزیک بوومه وه و تفی موباره کی لی دا ، له دوا ی ئه وه نه هیچ زیپکه یه که نه هیچ خه وش و په له یه که به ده م و چاومه وه نه بینراوه . وه کاتی ابوقتاده وه فاتی کرد ته مه نی حه فتا سال بوو ، وه ک کوپیکی پانزه سال و ابوو ... وتی : ئه و جا پیغمبری خوا (ﷺ) چه ک و ئه سپه که ی (مسعدہ) ی پیدام ^۱ .

وئنه ی دووه م :

ئهمه ش وئنه یه کی زیندووی سه رمه یدانی جهنگی (پوژی حنین) ه و همر ابوقتاده (ﷺ) خوی بومان ده گیریته وه ، ده لیت :

^۱ - طبرانی گپراویه تیه وه له (المعجم الصغير) دا (۲ / ۱۵۲) و (المستدرک) (۳ / ۴۸۰) .

(له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) سالی (حنین) چوینه دهرهوه ، کاتی به دوزمنان گهشتین ، پیاوئکم بینی چوو بووه سهری موسلمانان ، له دواوه بوی چووم و شمشیریکم دا له گهردنی و (درع) ه کیم بری ، پوی تی کردم و وهک نهوهی خوی فبری دایه باوه شم ، دهمزانی بونی مردنی لی دیت ، نهوجا بهری دام و کهوت و مرد ، وه دهلیت : پیغمبره خوا (ﷺ) نهو پوژه فهرمووی : (من قتل قتیلأ له بینه ، فله سلبه) ههر کس یهکی بکوژی و بهلگهی هبیت ، نهوه غهنیمه کهی بو خوی دهلیت ..

منیش هه لسام وتم : کی شایه تیم بو دهادت ؟ و چیرۆکه کهم بو گیرایه وه ، پیاوئک هه لساو وتی : راست نهلیت ، نهی پیغمبره خوا (ﷺ) ، وه غهنیمه ی نهو پیاوهش له لای منه .

ابوبهکر ، فهرمووی : نابه خوا ، ههرگیز شیریک له شیرهکانی خوا ناجهنگی له پیناو خواو پیغمبره کهیدا و غهنیمه کهی خوی بهتو بدات ! پیغمبره خوا (ﷺ) فهرمووی : (ابو قتاده راست دهلیت) و نهوجا غهنیمه کهی پیدام ، (درع) کهم فروشت و دام به باخیک له (بنی سلمه) ، نهوه یه کهمین شتیک بوو له ئیسلامدا دهستم کهوت^۱.

وینه ی سیهم :

عبدالله ی کوپی عبیدی کوپی عومهیر دهلیت : عمر (رضی الله عنه) ابو قتاده ی نارد بو جهنگیک ، به دهستی خوی پادشای فارسی کوشت که کهمهر بهندیکی پیوه بوو نرخه کهی پانزه هزار بوو ، پیشهوا عومهیر دای به (ابو قتاده)^۲.

"پاسهوانی پیغمبره خوا (ﷺ)"

له ابی قتاده وه ، دهلیت : لهیهکی له گهشتهکانیدا له گهل پیغمبره خوا (ﷺ) بووین ، له ههوانه وه و سرهوتی دوا کهوتبوو ، بویه من جهستم کرده سهرینی

^۱ - صحیح : الموطأ (۲ / ۱۰ ، ۱۲۰) بخاری و مسلم و غیری نهوانیش .

^۲ - ارثووط دهلیت : پیاوانی فهرموده که جی متمانه ن (سیر ۲ / ۴۵۲) .

تا وه خه بهر هات و فهرمووی : (اللهم احفظ ابا قتادة كما حفظني من الليلة ، ما ارانا الا قد شققنا عليك)^۱

ئهی پهروهر دگار ههر لهم شهوه وه ابا قتاده بپاریزه ههروهك چۆن پارێزگاری له من کرد ، ده بینم حنستمیته نارچه تیه وه ...؟

" وه فاتمی (ﷺ) "

ابا قتاده (ﷺ) له سهرده می جینشینایه تی علی کوپی ابی طالب (ﷺ) وه فاتمی کرد . (و علی نویژی له سهه کرد و ههوت جار (الله اکبر) ی به سهه دا کرد) ابن ابی شیبه له (المصنف) دا گێڕایه ویته وه (۳ / ۳۰۴) پیاوانی فهرمووده کهش جی ی متانه ن .

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / طبرانی گێڕایه ویته وه (۲۲۷۱) و له لای (مسلم) یش ههیه .

" ۵۷ - عمرانی کوړی حصین (رضی الله عنه) "

" نه و هاوه له ی فرېشته ګان سر د انبان ده ګرد !! "

ئهم هاوه له کييه که نه و شانازی يه ي به دست هيناوه .. پياويک فرېشته ګان به سهری بکه نه وه .. و سهلامی لی بکه ن !!؟ به لی ، ئهم هاوه له بهر یز و پیښه واپا بهر ، عمرانی کوړی حصین (ابو نوجه دی خوزاعی یه) ، له ګهل باوکی و ابوهریره دا له یه ک کاتدا سالی حه وتی کوچی موسلمان بوون .

وه بووه ته داده وهری به صره ، و عومر (رضی الله عنه) نارد بوونی بو به صره تا خه لکه که له ناین تیښه یه نیټ ، حه سهنی به صری سویندی ده خوارد و دهیوت : که س نه هاتووه ته به صره بو تیښه یانندی خه لکه که ی باشر له عمرانی کوړی حصین . وه له محمدی ابن سیرینه وه ، ده لیت : له هاوه لانی پیغمبر ی خوا (ﷺ) نه وانه یان که هاتوونه ته به صره که سیان نه دراوون به سهر عمرانی کوړی حصین دا له چاکه دا ... له ګهل پیغمبر ی خوا (ﷺ) له چه ندین غمزا دابه شداری کردووه ، و هر له مه نزل و ناوچه ی قه ومه که ی خویدا ماوه ته وه تاوه کو چووه به صره ، له وی مایه وه و نه خوش کهوت .^۱ ابن سیرین ده لیت : عمران تووشی نه خوشی یه ک بوو که نه ویش بریتی بوو له وه ی زهر داویک له ناو سکیدا کو ده بوویه وه ، سی سال پیوه ی ده تلایه وه و پیمان دهوت که داخی کات ، به لام نه وپازی نه نه بوو داخ بکریت تا پیش دوو سال بهر له وه فاتی . نه و جا پازی بوو داخ بکری .^۲

" فرېشته ګان به سهری ده ګه نه وه !! "

مطرف کوړی عبدالله ده لیت : عمرانی کوړی حصین وتی : شتیکت بو باس ده کم ، به لکو خوا بیکا ته مایه ی سوود و قازانچ بوټ : پیغمبر ی خوا (ﷺ) حه ج و عمره ی پیکه وه ګری دده ، و ریځریشی لی نه کردووه هه تا وه فاتی کردووه ، وه قورنانشی له و باره یه وه بو دانه به زیوه که حرامی بکات ، هه روها نه مه وی پیت بلیم

^۱ - بېروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۴۶) .

^۲ - ابن سعده هیناویه تی (۴ / ۲۸۸) و تراوه کوتا دهرمان (داخ کردنه) ... (صحاح) ۹۲۶ (وه رګڼې) .

که من هه تا داخ کرام فریشته کان ده هاتن و سه لامیان لی ده کرم ، به لام دواي ئه وهی داخ کرام نه هاتنه وه ، هه تا وازم له داخ کردن هیئایه وه دوباره گه رانه وه و سه لامیان لی ده کرم)^۱ .

" ریز له گهل پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

له (عمران ی کوپی حصین) وه (ﷺ) ده لیت : (له و کاته وهی به یعه تم به پیغه مبهري خوا (ﷺ) داوه دهستی راستم بهر عوره تم نه که وتوه)^۲

" که نارگیری له فیتنه که "

(عمران (ﷺ) یه کی بوو له وانه ی خوئی به دور گرت له فیتنه و ئاژاوه که و له گهل (علی) دا شهر ی نه کرد) . وه له ابی قتاده وه : عمران ی کوپی حصین پیی وتم : له مزگهوت بمینره وه و لی مهیره دهر وه . وتم : ئه ی نه گهر هاتن بوم له مزگهوت ؟ وتی : له ماله گهت مهیره دهر وه و بمینره وه . وتم ئه ی نه گهر هاتنه ماله وهش بوم ؟ فمر موی : نه گهر که سیک هاته سهرم بو کوشتم یان بو بردنی مالم ، ئه وه ئیتر کاتی ئه وهیه که بیکوژم^۳ .

" دان به خودا گرتن له ئاست نه خوشیدا "

عمران (ﷺ) ماوه ی سی سال نه خوش بوو . نه یده هیشت چاره سهری بکری (که چاره سهره که ی به داخ کردن بو) ، تا زوری بو هات ، و له بهر ئازار هاواری ده کرد ، وه له (مطرف) وه ، ده لیت : به عمرانم وت : له بهر ئه م حاله خراپهت هه زنا که م سهر دانت بکه م .

^۱ - صحیح / مسلم گیلر اویه تیه وه (۶۲۶) (۱۶۷) له بابی (الحج) دا .

^۲ - پیاوانه جی متمانه ن حاکم گیلر اویه تیه وه (۳ / ۴۷۲) و ده لیت : (صحیح ه) ، زه هه بی هاواریه .

^۳ - پیاوانی جی متمانه ن : و له (الطبقات) دا هاتووه (۴ / ۲۸۸) .

فەرمۇۋى : ئەو كارە مەكە ، چۈنكى خۇشەۋىستىن شتى ئەم نەخۇشى يە لەلام
ئەۋەيە لە خودام نزيك دەكاتەۋە و خۇشەۋىستىم دەكات ^۱ .
ۋە دەيفەرمۇۋ : خۇمان داخ كرد ، بەلام نەسەرکەۋتوۋ بوون و نەچاكيان كرد
(ۋاتە: ئەۋانەي ھەلسان بە چارەسەرکردنى) ^۲ ، ۋە لە سالى (۵۲) ى كۆچى ۋەفاتى كرد
... (رەزاي خۋاي لى بيت) .

^۱ - پياۋانى جى متمانەن : ابن سعد (۴ / ۲۹۰) .

^۲ - دانەپالەكەي (صحيح) ە : ابوداود (۲۸۶۵) و غەيرى ئەۋيش .

" ۵۸ - جریری کوپی عبدالله (ﷺ) "

" یوسف ای نهم نومه نه !! "

پیناسی : جریری کوپی عبدالله ی بجلی یه ، پیشه‌وای خانه‌دان و جوانچاک و له (قحطان) هکانه و له هاوه‌له هه‌لکه‌وتووه‌کانه . به‌یعه‌تی دابه پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) که دلسوز و ناموزگاریکه بیت بۆ هه‌موو موسلمانیک .

حافظی ذهبي ده‌لیت : له پاده‌به‌دمر جوان بووه ، له جوانیدا کامل بووه . جریر ، ده‌لیت : کاتی له مه‌دینه نزیك بوومه‌وه ، چۆکم به ولاخه‌که‌م دا و توره‌که‌که‌م کردووه و جل و به‌رگی پاک و پیک و لى دهره‌یناو له‌به‌رم کرد ، پاشان چومه مزگه‌وت ، ده‌بینم پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) و تارده‌دات ، خه‌لکه‌که هه‌موو به‌جاری له منیان پوانی . له‌وه‌ی له ته‌نیشتمدا دانیشتیوو پرسیم : باشه ، پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) باسی من کردووه و سهریم نه‌که‌ن ؟ وتی : به‌لی ، به‌باشترین شیوه باسی تۆی کرد له کاتی‌کدا وتاری ددا ، له نیوه‌ی وتاره‌که‌یدا فهرمووی : (انه سيدخل عليكم من هذا الفج من خير ذی يمن ، الا و ان علی وجه مسحة ملك)^۱

واته : له‌م پێوه که‌سیک دیته لاتان که له‌باشترینی خه‌لکی یه‌مه‌نه و ، له‌سه‌ر ده‌م و چاوی (مسحه)^۲ یه‌کی فریشته‌یی هه‌یه . (واته ده‌لی فریشته‌یه) ئه‌وجا سوپاسی خوام کرد ...

" ئه‌ده‌ب و ڕیزی پیغمبرایه‌تی "

کاتی جریر هاته ژووره‌وه بۆ لای پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) پاخه‌ره‌که‌ی بۆ دانا ، تا له‌سه‌ری دابنیشیت ، به‌لام جریر له‌سه‌ر زه‌وی یه‌که‌ دانیشیت . پیغمبر (ﷺ) خوا (ﷺ) پێی فهرموو :

(أشهد أنك لا تبغي علواً في الأرض ولا فساداً) واته : شایه‌تی ده‌ده‌م بۆت که تۆ ناته‌وی له‌سه‌ر زه‌وی خراپه‌کاری بلاو بکه‌یته‌وه و له‌خۆت با‌یی ببیت .

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی به‌هیزه : احمد له ((المسند)) (۴ / ۳۶۴) ، ارئووط (سیر ۲ / ۵۳۱) .

^۲ - مسحه : شوینه‌واریکی که‌م ، به‌لام به‌رچاو و دیار .

ئەویش موسلمان بو ...

پاشان پیغمبری خوا (ﷺ) بەهاوە لانی فەرموو : (اذا أتاكم كريم قوم ، فأكرموا)^١
ئەگەر پیاویکی بەرێژ هاته لاتان ، پێزی بگرن .

نووسەر دەلیت : جریر (ﷺ) سالی (١٠) ی کۆچی موسلمان بوو ، کەسیک بوو خۆی
بەسەر ئەسپەوێه رانەگرتوو ، تا پیغمبری خوا (ﷺ) دوعای بۆ کرد .

له (جریر) هه ، پیغمبری خوا (ﷺ) پێی وتم : (الا ترخني من ذي اخلصة ، بيت
حنعم) ناتەوی راحەتمان کەیت لەو بته کە ناوی (بیت خنعم) ؟ (بە کەعبە ی یەمەنی
ناسراو بوو) .

دەلیت : ئیمەش پوو خاندمان ، یان سوتاندمان و وەك حوشتی گەڕ وازمان لی
هینا و هاتین تا مژدە بە پیغمبری خوا (ﷺ) بدەین ، پێنج جار بەسەر ئەسپە کەمەو
دابەزیم .

دەلیت : ئەوجا وتم : ئەی پیغمبری خوا (ﷺ) ، ناتوانم بەسەر ئەسپەوێه خۆم
پاگرم . ئەویش دەستی موبارەکی لەسەر دەم و چاوم دانا ، لە پایاویەتیکی تردا (لەسەر
سنگم داناو) و فەرمووی : (اللهم اجعله هادياً مهدياً)^٢ ئەی پەروەردگار بیکەرە کەسیکی
هیدایەتدار و پێنمو نیکار ..

هەروەها لە جریرەو ، دەلیت : لەو کاتەو موسلمان بووم هەرگیز پیغمبری
خوا (ﷺ) خۆی لێم لانه داو و هەر کات منی بینیبیت لەرودا پیکەنیو .^٣

^١ - فەرموودە کە بەلگەی لاوازی هەبە و لە لای ابن ماجه و بزار و غیرە ئهوانیش کە بەرزێ دەکاتەو بۆ
(حسن) . الارنؤوط (سیر ٢ / ٥٢٢) .

^٢ - صحیح : بخاری و مسلم گێڕاویانەتەو ، هەروەها (احمد) ییش .

^٣ - وەرگێڕ : لە صحیحی بخاری فەرموودە ی (٢٨٢٢) لاپەرە (٩٦٢) وەرگێڕاوە .

" پیاوه لدانی هاوه لان بوی "

له جریره وه ، ده لیت : عمر (ﷺ) منی به نیوهروتی بینی ، بانگی کردم
 فرمووی : جله کانت له بهرکه ، جله کانت له بهرکه . منیش جله کانت له بهر کرد ، پاشان
 هاتم بولای خه لکه که و پرسیم : چیه تی ؟

وتیان : کاتی بهو جوړه تووی بینی ، فرمووی : (که سم نه دیوه وهک ئەم
 وینه کرایت ، مه گهر (یوسف) سهلامی خوی له سهر بیت ^۱ . وه له ریوايه تیکی ترده هه
 له جریره وه (ﷺ) ، عمر (ﷺ) فرموویه تی : جریر یوسفی ئومه تی ئیسلامه ^۲ . وه له
 علی کوپی ابی تالیبه وه (ﷺ) سی جار فرموویه تی : (جریرله ئیمهیه له نههل و بهیت) ^۳
 . وه له (الشعبی) یه وه : عمری کوپی خه تاب (ﷺ) له مالیکدا بوو ، (جریری کوپی
 عبدالله) شی له گه لدا بوو ، له ماله که بوئیکی ههست پی کرد ، فرمووی : باخواهنی
 ئه و بۆ نه هه لسیت دهستنوژ بگریت . جریریش وتی : ئه ی ئه میری ئیمانداران ئایا
 هه مووی دهستنوژ بگریت ؟ عومهریش (ﷺ) فرمووی : په حمه تی خوات لی بیت ،
 جریر ، بهراستی له جاهلیه تدا باشتین پیاو بوویت ، ئیستاش که له ناو ئیسلامدایت
 باشتین پیاویت ^۴ .

" خه باتی جریر (ﷺ) "

جریر (ﷺ) له زور جهنگ و بونده دژی دوژمنانی ئیسلام شه پی کردوه و
 تیایدا پاله وانیتی و دلسوزی خوی نیشانداده . الشعبی ده لیت : پوژی (قادیسه) جریری
 کوپی عبدالله به سهر دهسته راستی سوپاکه ی سعدی کوپی ابیوقاص وه بوو .
 وه ابن سعد ده لیت : یه زیدی کوپی جریر له باوکیه وه ، ده لیت : پی شه وا (عمر)
 له کاتیکدا خه لکی خویان به دوور نه گرت له عیراق و شه پرکردن له گه ل ^۵ (عهجه مه کاند -

^۱ - پیاوانی جی متمانه ن : حافظ له (الاصابه) (۷۷ / ۲) باسی کردوه و گپراویه تیه وه بۆ (النجوی) .

^۲ - پیاوانی جی متمانه ن الارنوط (سیر اعلام النبلاء ۵۳۵ / ۲) .

^۳ - بپوانه / سیر اعلام النبلاء (۵۳۴ / ۲) ، به لام ناگونجی .

^۴ - بپوانه / صفة الصفوة (۲۷۶ / ۱) .

نا عمره به کان) ، پیی وتم : خوټ و هوزده کت بگه یه نمره نه وی و ده ستت به سمر هر چیه کدا گرت چواریه کی بو خوټ . نه وه بو دواي نه وه ی غه نیمه کانی (جلولا) کوکرایه وه ، جریر وتی که چواریه کی هه موو غه نیمه که هی نه وه . (سعد) یش په یامیکی نارد و بو عمری کوپی خه تاب (ﷺ) بهو بو نه یه وه ، له وه لامدا (عمر) فهرمووی : جریر راست ده لیت ، نه وه م پیی وتبوو .

وتی : نه گهر له سمر به لیتیک که پیی دراوه ، ویستی با نهو چواریه که به ریت بوخوی و هوزده کی ، و پیی بدن ، وه نه گهر له پیناوی خواو ناینه که ی و به هه شته که یدا شه پی کردووه ، نهوا نهویش پیاویکه له موسلمانان و ههروه نهوان ماف و نهرکی هه یه .

نه و جا که په یامه که ی عمر (ﷺ) گه یشته ده ستی (سعد) ، ههواله که ی به (حریر) دا ، جریریش فهرمووی : پییشه وای ئیمانداران راست ده لیت ، من پیویستم بهو غه نیمه یه نیه ، و یه کیکم له موسلمانان ^۱ .

به م جوړه هاوه لان خویان بو خواي خویان یه کلایی کردو ته وه .. وه کاتیکیش فیتنه و ناراهه که سمری کیشا ، (جریر) (ﷺ) خوی که نارگیر کرد و له (علی و معاویه) خوی دور گرت له دهووبه ری دوورگه ی عمره ب ، تاوه کو له سهرده می ویلایه تی (ضحاک ی کوپی قیس) به سمر کوفه وه له (الشراة) وه فاتی کرد ^۲ . (رهزای خواي لی بیت) .

^۱ - بروانه : صفة الصفوة (۱ / ۲۷۶) .

^۲ - ابن سعد (۲ / ۲۲) .

" ۵۹ - ابو ته‌علبه‌ی خوشنی (ﷺ) "

" له کاتسې سوځده بردندا وه‌فانسې کرد !! "

(ټبو ته‌علبه‌ی خوشنی) ی هاولی پیڼغمبه‌ری خوا یه (ﷺ) ..
دار قطنی و غیری ټویش ، ده‌لټ : یه‌کیکه له‌وانه‌ی له به‌یعتی (رضوان) دا
به‌شدار بوون ، و پوژي خه‌یبر پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) له غه‌نیمه به‌شی ټویشی
جیا کرده ، ه‌روه‌ها ناروویه‌تی بولای هوژه‌ک‌ه‌ی وه عه‌مری کوړی جرم ی برای ، هر
له‌س‌رده‌می پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) موسلمان بووه ^۱ .
و کاتسې له راستی ټم ټاینه گه‌یشتو ، موسلمان بوو ، دلنیا بوو له‌وه‌ی ټم ټاینه
بو ه‌میشه‌یی به‌نه‌مری ده‌می‌نټه‌وه و خوی په‌روم‌دگار ټه‌له‌ک‌ه‌ی بالاً ده‌ست ده‌کات و
منه‌ت و چاک‌ه‌ی خوی به‌س‌ر چه‌وساوه‌کانی س‌ر زه‌ویدا ده‌باریني و ده‌یانکاته پیشه‌وا و
میراتگر له‌س‌ر زه‌ویدا .

ابو ته‌علبه‌ ده‌لټ :

هاتم بولای پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌م وت : ټه‌ی پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) ،
بمنیره بو فلان و فلان جیگا له شام (تا ټم ټاینه‌یان پی‌راگه‌یه‌نین) ټه‌و کاته هیشتا
پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی نه‌گه‌یشتبووه ټه‌و جیگایانه - ف‌رمووی : (الا سمعون ما
يقول هذا ؟) گویتان لی یه ټم پیاوه چی ده‌لټ ؟

ټبو ته‌علبه‌ وتی : سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته ، دلنیا که ده‌گه‌ینه
ټه‌وی و ټایدا بالاً ده‌ست ده‌یین . پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) په‌یامی خوی نووسی و پیایدا
ناردی ^۲ !!

به‌رزان ، سه‌یری دلنیا‌یی و باوه‌ری بکه‌ن به‌و په‌یمان‌ه‌ی خوا به‌هنده
ټیمان‌داره‌کانی خوی داوه ، ټه‌ی پیڼغمبه‌ری خوا (ﷺ) به‌خبابی نه‌وت - وه‌ک پیشتر
باسمان کرد ، و الله لی‌مکن الله هذا الامر حتی یسیر ال‌ک‌ب من صنعاء الی ح‌ض‌رم‌وت ..)
ف‌رموده‌که . سویند به‌خوا خوا ف‌رمانی خوی چی به‌جی ده‌کات به‌و جوړه‌ی سوار له (

^۱ - الاصابه (۷ / ۲۷۶) ، زبانی عه‌مری کوړی ثعلبی خوشنی .

^۲ - دانه‌پاله‌ک‌ه‌ی (صحیح) ه : احمد له (المسند) دا گ‌یراویه‌تیه‌وه (۴ / ۱۹۳ ، ۱۹۴) .

صنعاء) هوه بهرهو (حضرموت) بهرې دهكهوئ و له هيچ شتې ناترسى ... تا كوټايى
فرمودهكه .

" له وته كانى "

له اسماعيل ى كورې عبيدالله وه ، دهليټ : ابو ته علېبه و كعب دانىشتبون ، ابو
ته علېبه وتى : ئهى ابا اسماعيل ، هر بهندهيهكى خوا خوئ بؤ خواپهرستى
يهكلاكاتهوه ، ئهوا له پيوستى دنيا بئ نيازى ئهكات . كعب وتى : له پهاوى خواى
پهرومردگاريشدا هاتووه ^۱ : هر كهس خه مهكانى له يهك خه مدا كوټاتهوه ، ئهويش
گوئديريى خوا بيټ ، ئهوه خواى گهوره بئ نيازى ئهكات له هه موو خه مهكانى و
ناسمانهكان و زهوى زامن دهكات بؤى و پؤزى دهكهوئته لاي خوا و كارو كردهوشى بؤ
خويهتى . هر كهسيش خه مهكانى جيا بكاتهوه و بيانزميرئ و له هر دؤليك خه ميك دا
نيټ لاي خواى گهوره گرنگ نيه له كامه دؤلياندا تيا دهچيټ . پيشهوا (زهه بى) ،
دهربارهى ئه مه دهليټ : (گهړان به دواى هوكارهكانى ژيانيشدا جوړيكه له خويهكلا
كردنهوه بؤ خواپهرستى ، به تاييهتى ئه وهى خاوهنى مال و مندا ل بيټ ، پيغمبهرى
خوا (ﷺ) فرموديهتى : (إن أفضل مأكّل الرجل من كسب يمينه) ^۲ باشتري شتيك پياو
بيخوات ، ئه وهيه له كه سابهتى دهستى خوئ په ياي كرديټ .

هر كهسيش به هوئى لاوازي يه وهيان فراهه م نه بوونى بواره وه نه توانيټ
هوكارهكان بگريټه بهر ، ئه وه خواى گهوره له ريئ (زهكاتهوه) بهشى ديارى كردهوه ^۳.

" مردنيكى بهرئز "

ته مه ن دريژهى كيټشا له گه ل ابى ته علېبه دا (ﷺ) و تامه زؤرى ليقاي
پهرومردگارى ده كرد و له ژيانيدا ئاواتيكي هه بوو ئهويش ئه وه بوو كه به كړنوش برده وه

^۱ - ئه مه له فرموده يهكى پيرؤزدا هاتووه ، و به ماناكه ى باسكراوه .

^۲ - دانه پالعه ى له ريئ شاهيده كانه وه (حسن) ه طبرانى له (الكبرى) و (الوسط) دا گنډاوايه ته وه
پياو انيشى جئ متمانه و هك هيپمى دهليټ له المجمع دا (٤ / ٦١) .

^۳ - بروه : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٥٧٠) .

به ليقای پهروەردگاری بگات . دهيفهرموو : (تڪام وایه خودا خهفهم نهكات
(نه مخكنین) وهك خهلكی دهخنكینیت) - مروژ له کاتی گیانكیشاندا هه ناسهی گیر
دهبی و دهخنكیت .

ئه وهبوو له کاتیکدا خهریکی شهو نوێژ بوو له نیوه شهو دا ، و له کاتی کړنو شدا ،
وهفاتی کرد . کچه که ی له خهونیدا بینیبوو ی که باوکی مردوو ه ، بهتوقیوی خه بهری
بوویه وه ، و دایکی بانگ کرد : پرسى : باوكم له کوپیه ؟

وتی : له جیگای نوێژه که یه تی : بانگی کرد ، وهلام نه بوو ، دهویست به ناگای
بینیت - رایوه شاند - دهبینی وهفاتی کردوو ه^۱ .

ابو حسانی زیادی و ابو عبید ، دهلین : سالی (۷۵) ی کوچی وهفاتی کردوو ه
(رهزای خوا ی لی بیت) .

^۱ - بپوانه / الاصابه (۱۱ / ۵۶) .

٦٠ - " معاویہ کی کوپی ابی سوفیان (رضی اللہ عنہ) "

" خالی مسلمانان و نوسہری سروشی پیغمبر کی خوا (ﷺ) "

کیّ یہ ؟ معاویہ کی کوپی ابوسفیانی کوپی امیہ کی کوپی عبدشمس ی عبدمنافہ ..
پیشہ‌وای ئیمانداران ، میری ئیسلام ، ابو عبدالرحمن ی قورہیشی ئومہوی مہکی یہ
...^۱ خالی ئیمانداران و نوسہری سروشی پیغمبر کی خوا (ﷺ) جیہانیانہ^۲ .
ہندی کچی عتبہ کی کوپی ربیعہ دایکیہ تی ، و تراوہ : لہ کاتی (عمرہ القضاء) دا
و پیش باوکی مسلمان بووہ ، و لہ ترسی باوکی نہیو تراوہ شوین پیغمبر کی خوا
(ﷺ) بکہوئیت ، و لہ پوژی فہ تی مہککہ دا ئیسلامبوونی خوئی ناشکرا کرد .
(ابن ابی الدنيا) و غیری ئویش دہلین کہ : معاویہ کہ سیکی بالآ بہرزی پیست
سپی جوانچاک بووہ .

" چاکہ گانی "

۱ - لہ عبدالرحمن ی کوپی ابی عمیرہ وہ ، کہیہ کی بووہ لہ ھاوہ لانی پیغمبر کی
خوا (ﷺ) ، لہ پیغمبر وہ (ﷺ) دہگپرتتہ وہ بہ معاویہ کی فرموو : (اللهم اجعلہ ہادیاً
مہدیاً و اہدبہ)^۳ ئہی پەروردگار پینمونی معاویہ بکہو با ببیتہ کہ سیکی پینمونی کراو و ،
خہ لکیش لہ سہر دہستی ہدایہ ت بدہ .
۲ - وہ لہ ابی ادیریسی خولانی یہ وہ ، دہلین : کاتی عمری کوپی خہ تاب (ﷺ)
، عمری کوپی سعدی لہ (حمص) لہ کار لابرد ، معاویہ کی کردہ والی ئہوی . خہ لکیش
دہیانوت : عمری لابرد و معاویہ کی لہ جیی دانا !

^۱ - بپوانہ : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۱۲۰) .

^۲ - بپوانہ : البدایہ والنہایہ ، ابن کثیر (۵ / ۶۱۹) .

^۳ - صحیح / بپوانہ صحیح سنن الترمذی (۳۰۱۸) ، فرمودہ کی (۱۹۶۹) .

عمیریش وتی : کهس باسی معاویه نهکات به چاکه نه‌بیت ، چونکه گویم له پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه دوعای بۆ معاویه ده‌کرد و ده‌یفرموو : (اللهم اهدبه)^۱ ئه‌ی خوا ی پهره‌ردگار له‌سهر ده‌ستی ئه‌و خه‌لکی رینمونی بکه ...

۳ - وه له عبدالله ی کورپی عه‌مه‌روه ، ده‌لئیت : معاویه (سروش) ی بۆ پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌نوسیه‌وه .^۲

۴ - له (عرباض ی کورپی ساریه) وه (ﷺ) ، گوئی له پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه فهرموویه‌تی : (اللهم علم معاویه الكتاب ، و الحساب ، و قه العذاب)^۳ واته : خوایه‌گیان معاویه فی‌ری نووسین و ژماردن بکه و له ئازار و دهرده سه‌ری بیپاریزه .

وه عمری کورپی خه‌تاب (ﷺ) کردوویه‌تی به والی به‌سه‌ر شامه‌وه و دواتریش (عوسمان) (ﷺ) پیی لی ناوه و هه‌ر به والی شام هیشتویه‌تیه‌وه .

پیشه‌وا (زه‌ه‌به‌ی) ده‌لئیت : ئه‌وه‌نده به‌سه بۆ که‌سیک عومه‌ر بیکاته پیشه‌وا ی هه‌ریمیک و دواتریش (عوسمان) ، له کاتی‌کدا ئه‌و هه‌ریمه‌ پرپه‌تی له ناته‌واوی و که‌لین ، و هه‌ل‌سیت به‌ ساز کردن و هه‌ل‌سانه‌وه‌ی به‌ ئه‌وپه‌ری ریک و پیک و خه‌لکی به‌ به‌خشنده‌یی و له‌سه‌ر خۆی خۆی په‌زامه‌ندکات ، ئه‌گه‌ر چی هه‌ندیکیان بۆ جاریک دلیان نی‌شا ، قه‌یدی نیه بامیر وه‌ها بیت ...

- ئه‌گه‌ر چی هاوه‌لانی تری پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زۆر له ئه‌م باشتر و چاک‌ساز تر بوون ، به‌لام به‌ ئه‌وپه‌ری له‌سه‌ر خۆی و سنگ‌فراوانی و به‌هیزی زیره‌کی و بیروپای خۆی سه‌رکردایه‌تی جیهانیکی کردووه . هه‌ندیکیش هین و مینی هه‌یه (واته خه‌سه‌له‌تی ناباشیشی که‌میک هه‌بووه) ، خوا خۆی حوکم ده‌کات له قیامه‌تدا ..

به‌گشتی که‌سیکی خۆشه‌ویست بووه له‌لای په‌غیه‌ته‌که‌ی ، بیست سال نوینه‌رایه‌تی (شام) و بیست سالی‌ش جین‌شینی کردووه ، و که‌سیش له به‌ریوه‌بردنی

^۱ - (صحیح) ه به‌وه‌ی پیش خۆیه‌وه : (صحیح) ی سونه‌ته‌کانی ترمزی (۲۰۱۹) .

^۲ - پیاوانی جینی متمانه‌ن : الارنوط ((سیر اعلام النبلاء ۲ / ۱۲۳) .

^۳ - احمد له (المسند) (۴ / ۱۲۷) دا گێڕاویه‌تیه‌وه . و له اسنامه‌که‌یدا (حاشی کورپی زیاد ی شامی) هه‌یه ، حافظ له (التقريب) دا ده‌لئیت : که‌سیکی قسه‌ته‌ره (لین الحديث) و باقی پیاوانی فهرمووده‌که جی متمانه‌ن . زه‌ه‌به‌ی ده‌لئیت : فهرمووده‌که شاهیدیکی به‌هیزی هه‌یه .

قسهی نهبووه ، به لکو نه ته وه کان ملیان بؤ که چ کردووه و فرمانزدهای عه رب و عه جه می کردووه ، سنوری فرمانزدهایی له هردوو حهرم و مصر و شام و عیراق و خوراسان و فارس و جزیره و یه مهن و مه غریب و غیری ئه وانیشدا بووه^۱ .

" واسپاردهی پیغمبری خوا (ﷺ) بؤی "

له (المسند) ی پیشهوا (احمد) داهاتووه : معاویه ، تویشووی سه فهری هه لگرتوبه پئی کهوت ، پیغمبری خوا (ﷺ) سهری بؤی بهرز کرده و فهرمووی : (یا معاویه ، ان و لیت امرأ ، فاتق الله و اعذل) . واته : (ئهی معاویه ئه گهر کاروباریکت گرتی دهست ، ئهوا له خوا بترسه و دادپهروهره .

معاویه ، ده لیت : بهردهوام گومانم وابوو له قسهیهی پیغمبری خوا (ﷺ) وه ، که له کاریکدا تووشی تاقیکرنه وه ده بم ، هه تا وه کو له کو تاییدا تووشی بووم^۲)

" پیا هه لدانی هاوه لان (ﷺ) بؤی "

له (کورهیب مهولای ابن عباس) وه ، ده لیت : معاویه ی بینی نویژی شیوانی ده کرد ، پاشان ته نهها یه ک پکات نویژی (وتر) ی کرد ئه ویش بؤ (ابن عباس) ی گیرایه وه ، ابن عباس فهرمووی : پیکایه تی (واته ته واوه) ، کوپم ! که سمان له معاویه شارهزا ترنین ، نویژی (وتر) یش یان یه ک پکاته یان پینج یان حهوت یان زیاتر^۳ .

وه (مجالد) له (الشعبي) وه له (الحارث) وه ، له علی کوپی ابی تالیبه وه (ده گیریتته وه ، فهرمووی : رقتان له پیشه وایه تی معاویه نه بیئت ، چونکه ئه گهر له دهستان بجی ده بینن که چۆن سه ره کان له لاشه ده بنه وه (هاته کوشتار دروست ده بی)^۴ .

^۱ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۳۳) .

^۲ - پیاوانی جی متمانهن : احمد (المسند) (۴ / ۱۰۱) .

^۳ - ارنووط ده لیت : پیاوانی جی متمانهن و له (مسندی شافعی) داهاتووه (۱ / ۱۰۸) سیر (۳ / ۱۵۲) .

^۴ - بروهانه / تاریخ الاسلام (۲ / ۲۸۷) .

" هیرشیکي گومانوی !! "

هه لپه رستان ، نه وانه ی هه میشه ده یانه وی تانه له ئاینی خوی پهره دگار بدن ،
 نه و ناکوکی یه ی له نیوان علی و معاویه دا (رمزای خوی لی بیت) پرووی دا کردو ته
 پالپشتیک بؤ دان له ئایین و گومان دروست کردن له نیه تی هاوه لانی پیغه مبهړی
 خوا(ﷺ) و شته کانیان سهره وژوور کرده و بهو جوړه و اتاکان شیوان و گوپان و ...
 زوریک له خه لکی له ری لایاندا که تینه گه یشتوی یان له م ئاینه هویه بوو بؤ لادانیان ،
 پاشان نه و ریوایه ته دروست کراو و پوچانه ی که له میژوودا به مبه سستی دستکاری
 کردن و گوپینی و اتاکان هه لپه ستر بوو هوی سهره کی هم لادانه بوو ، له بهر نه و بؤ
 دمرخستنی هق و راستی رای زانایانی ئیسلام نیشان دده یین . بابزانین زانایانی
 ئیسلام و فقیه و شارمزیانی نه ته وهی ئیسلام دهرباره ی نه م ناکوکی یه چی ده لئین ؟

الحافظ ابن کثیر ، ده لئیت :

(... پاشان نه وهی له نیوان معاویه و علی دا هه بوو پاش کوژرانی عوسمان ، له
 پئی کوشش (اجتهاد) و بیروپاوه بوو ، و کوشتاریکی گه وړه له نیوانیاندا پرووی دا
 وه هق و راستی له لای (علی) یه و بوو ، به لأم (معاویه) ش له لای کومه لی زانایان له
 کون و ئیستا دا عوزی هیه (به هانه ی هیه) ، وه زور فرموده ی (صحیح) هیه که
 شایه تی ئیسلامیه تی هردوو کومه له که یه ، هه وړه که له م فرموده (صحیح) دا هاتووه :
 (تَمَرَقَ مَارَقَةَ عَلِيٍّ خَيْرَ فِرْقَةِ الْمُسْلِمِينَ ، فَيَقْتُلُهَا اَدْنَى الطَّائِفَتَيْنِ اِلَى الْحَقِّ) .

واته : کومه لیک که (خوارج) ن دزه ده که نه ناو باشتیرین کومه ل له موسلمانان ، و
 نه وه یان که له هه قه وه نریکترینیانه ، ده یانکوژیت .

وه (المارقة) مبه سست له (خوارج) هکانه و علی و هاوه لانی ده یانکوژن ، پاشان (علی)
 ده کوژیت و کار له ده سستی (معاویه) دا ده مینیته وه نه مه ش سالی (۴۱) ، وه معاویه
 له هر سالی که دوو جار غمزای پومی ده کرد ، جاریک له هاویندا و جاریک له زستاندا و
 فرمانی ده کرد به پیوایک له هوزکه ی تا (حه ج) بهو خه لکه بکات ، و خویشی
 سالی (۵۰) حه جی نه جامدا و (یزید) ی کوپیشی سالی (۵۱) ... وه له و ساله یان
 سالی دواتر بوو غه زوی . ولاتی پژمیان کرد ... نه و بؤ خه لکیکی زور له هاوه له

به‌رېزه‌كان له‌گه‌لې چوون هه‌تا گه‌ماروې (قسطنطينه)ى دا ، و له (صحيح) يشدا هاتووه : (اول جيش يغزو القسطنطينة مغفور ضم)^۱ .

واته : يه‌كه‌مين سويا غه‌زوې قسطنطينه ده‌كات خودا لييان خوښ بووه . هه‌روه‌ها (الحافظ الذهبي) په‌حمه‌تى خواى لى بيت ، ده‌ليت : (معاويه له باشتريڼ نه‌و ميرانه‌يه كه دادپه‌روه‌رى يان به سهر سته‌مياندا زال بوو ، وه له خراپه‌ش (هنات) به‌رى نه‌بوو ، وه خودا ليى خوښ ده‌يت)^۲ . بېوانه : خوښه‌رى به‌رېز .. له نه‌ده‌ب و ويژدانى (زه‌ه‌بى) په‌حمه‌تى خواى لى بيت .

وه پرسيار له ماموستاى ئيسلام (ابن تيميه) كړا ، دهرباره‌ى نه‌وكه‌سه‌ى نه‌فرت له معاويه بكات ، سزاى چى يه ؟

فهرمووى : (سوپاس وستايش بو خوا ، نه‌وه‌ى نه‌فرت له هاوه‌لانى پيغمبره‌ى خوا (ﷺ) بكات وهك معاويه‌ى كوپى ابوسفيان و عه‌مرى كوپى عاص و وينه‌ى نه‌وان نه‌وه شايسته‌ى سزايه‌كى گه‌وره‌يه . به پاى هه‌موو پيشه‌وايان و زانايانى هم دينه ، به‌لام له‌سهر جوړى سزاكه‌ى جياوازي پرا هه‌يه ، تايا سزاكه‌ى كوشتنه ؟ يان كه‌متر و خوارتره له كوشتن ؟^۳

وه (الميمونى) ده‌ليت : احمدى كوپى حنبل پيى ، وتم : نه‌ى (نه‌با حه‌سه‌ن) نه‌گه‌ر پياويكت بينى يه‌كى له هاوه‌لانى به‌خراپه باس كرد نه‌وا دهرباره‌ى ئينتماى بو ئيسلام تومه‌تبارى بكه^۴ .

وه (الفضل بن زياد) ، ده‌ليت : گويم له ابا عبدالله بو ، واته : احمدى كوپى حنبل ، دهرباره‌ى پياويك كه له پله‌و پايه‌ى معاويه و عه‌مرى كوپى عاسى كه‌م كردبووه وه ، پرسىارى لى كړا تايا پيى ده‌وتريت (رافضى) ؟

فهرمووى : نه‌وه‌ى كه‌واى لى كردووه بويړى يان له ناستدا بكات بوونى خراپه يه له ناخيدا ، هه‌ركه‌سى يه‌كى له هاوه‌لان به‌كه‌م سه‌ير بكات نه‌وه خراپه له ناخيدا هه‌يه^۱ .

^۱ - بېوانه / البدايه و النهايه (۵ / ۶۲۹ ، ۶۳۰) له باسى ژيانى (معاويه) دا .

^۲ - بېوانه : سير اعلام النبلاء (۲ / ۱۵۹) .

^۳ - بېوانه / مجموع الفتاوى (۱۸ / ۲۷ ، ۲۸) طبع (دار الوفاء)

^۴ - بېوانه : البدايه و النهايه (۵ / ۶۴۴) .

له پاشان : ښه مه پرای زانایانی نوممه ته ددرباره ی پیښینه پاک و چاکه کانونمان ..
 ښتر په لکښان له م چاڅه ماندا چی ده لښ ؟! وه له قازانجی کی ښم هیرشه گومانوی یه
 ده کهنه سهر هاوه لانی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و تومته ددبه نگی و ناپاکی لی ددهن ؟
 بانگوځوی گه وره (ماموستا محمد غزالی) په حمته خوی لی بیت ده لیت : (له
 واقعدا زور خه فته بار بووم به وهی که خه لکانیکی هیچ و پوچ بهو شیوازه به دکارانه یه
 ددباره ی هاوه لانی پیښینه یه که مینه کان ددوین ، جا نه گهر ښو سهر کردانه ی که پرزگاری
 یان هیناوه ته بوون بهم شیوازه خراپه هیرشیان بکریته سهر و سووک بکرین ، چ له
 میژووی نومه تمان ده میښته وه ؟

له راستیدا پیغمبر ی خوا (ﷺ) ښوکه سه ی که بی ښه ده بی ده کات له گهل
 گه وره پیاوانی نیسلامدا و هه ولی روشاندنی که سایه تی یان ددات له بازنه ی کوښلی
 موسلمانان ددوری خستوه ته وه ، ده فهرمویت :
 (لیس منا من لم یقر کبیرنا ، ویرحم صغیرنا ، و یعرف لعاننا حقہ) . واته : له ښمه نی یه
 همر که سی پریز له گه وره کانونمان نه گری و به زه یی به بچوکه کانونماندا نه یه ته وه و مافی
 زاناکانونمان نه دات .

وه من بویه ښه ده لیم ، چونکه تیښنیم کردووه له ناو پیاوانماندا جوړه
 ژاوژاوکی نیسلامی سهری هه لداوه همر له چاخی یه که مه وه تا ښم چاڅه ی نیستامان ،
 ده بینی تنها هه لیه که بدوړه نه وه هزاران جار گه وره ی ده کهن !
 باشه له بهر ژه وندی کی ښم جهور و سته مه ؟ له قازانجی کی ښم نوممه ته مان
 له پروو لاوان دهرکه ویت له جیهانیکدا که نه فت و که ساسه کان له هه ولی گوشتگر تندان .^۱

" وه فاتی معاویه (رضی الله عنه) "

کاتی سهره مهرگ وه سیه تی کرد نیوه ی دارایی یه که ی بخریته (بیت المال) .
 پاشان حالی خراپ بوو ، فهرمووی : (نه فرتت لی بیت بو چ مالیک بوویت ، چل سال

^۱ - بروانه / البدایه و النهایه (۵ / ۶۴۴) .

^۲ - الحق المر / محمد غزالی لاپه ره (۱۱۶ ، ۱۱۷) به ده ستکاری یه وه .

خاوەنت بووم ، بیستی ئەمیری و بیستی جینشینایەتی ، نێستاش ئەمە حالی منه و چارەنووسی منه لەگەڵتدا ، نەفرەت لە دنیا و ئەوەشی حەزی لە دنیاوە.

محمدی ابن سیرین دەلیت : کاتی معاویە کەوتە سەرە مەرگ بەردەوام پڕۆمەتی دەخستە سەر زەوی و پڕۆی وەرەگیراوە لایەکی تری پڕۆمەتی لەسەر زەوی دادەناوە دەگریا و دەیوت : ئەی خۆی پەرەردگار خۆت فەرمووتە : ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ سۆرە النساء ، آیە (٤٨) .

واتە : بەراستی خوا خۆش نابێت ئەگەر هاوێلی بۆ بپاریا بدریت ، بێجگە لەوە لەهەر گوناھیکی تر بیهویت خۆش دەبێت لەهەر کەسیک کە دەیهویت .

دەسا پەرەردگار بەویستی خۆت بمکەیهکی لە لیخۆشبوان^١ . وە لە کتیی (الاحیاء) داهاوو : (کاتی معاویە کەوتە گیاندان فەرمووی : دامنیشتن ، دایاننیشان ، بەردەوام تەسیحاتی خۆی دەکرد پاشان دەستی کرد بەگریان ، فەرمووی : ئەی معاویە دوا ییری و پەککەوتە یادیی پەرەردگار ئەکەیت ! و ئەوەندە گریا دەنگی گریانێ بەرز بوووە و فەرمووی :

ئەی خۆی پەرەردگار لەم شێخە سەر پیچیکارە دلرەقەیی خۆت خۆش بەو پەحمی پی بکە ، پەرەردگار پەشیویم کەم کەرەو و لە تاوانم خۆش بەو میهرەبانی خۆت بگێرەو بەسەر ئەم بەندەیهتدا کە لە غەیری تۆ تکاو رەجای نیه و جگە لەزاتی تۆ لە کەس دلنیا نەبوو^٢ .

و لە (عبدالأعلى کوپی میمونی کوپی مهران) دەو ، لە باوکیەو ، دەلیت : معاویە وەسیەتی کرد ، فەرمووی : (کاتی خەریک بووم ئاوم دەکرد بە دەستی پیغمبەری خوا (ﷺ) بۆ دەستنویژ ، کراسەکی داکنە و منی پی داپۆشی منیش دوا یی لامبرد و هەلمگرت و سەرە نینۆکەکانیم - ئەوێ کە فەری ئەدری پاش نینۆک کردن - کوکردهو و شاردمهوه ، ئەگەر مردم ، ئەو کراسە بکەنەبەرم و نینۆکەکانی وردکە ئەناوچاوم ، بەلکو بە بەرەکەتی ئەوانە خوا پەحم پی بکات^٣) ، (رەزا و پەحمەتی خوات لی بیت) .

^١ - بڕوانە : البدایه و النهایه (٥ / ٦٤٦ ، ٦٤٧) .

^٢ - بڕوانە : الاحیاء (غەزالی) (٤ / ٤٨) .

^٣ - بڕوانە : تاریخ الاسلامی (٢ / ٢٢٣) ، تاریخ الطبری (٥ / ٢٢٦ ، ٢٢٧) .

" ٦١ - سعادى كوپى عبید (ﷺ) "

" شهیدیک سهره خوشی له خوی دهکات !! "

ناوی (سعادى كوپى عبید) باش له بهرکهن ، چونکه ههوايکى سهر و سهرسوپهینهرى ههیه . هاوهلان به (سعادى قورئانخوین) ناویان دهبرد .
خاوهنى دهنگيکى خوش و ئاوازيکى نهرم و ناسک بوو که ئایه تهکانى خواى گه وهى دهخویندهوه دهرونی پر دهکرد له ترس و ههیهت و گه وهیى . و دلهکانى دههژاند و فرمیسكى له چاوان دهباراند .. و قورئان تهواو کارىگهرى لهسهر دلى (سعادى كوپى عبید) دانا بوو ، پرى کرد بوو له ترس و سام و سوژ و تامه زرویی بو لای پهرومردگار ..

به جوړه کاتى له گهل دوژمناى خوا دا پرو به پرو ده بوویهوه ، دهر وونى به هیوا و نامانجى به دهست هینانى شه هادهت بوو تاوه کو خوی بخاته پیزهکانى ئه و به پیزانهى خواى پهرومردگار دهر بارهیان دهفرموى : ﴿ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴾ سورة النساء ، آیه (٦٩) .

- سعاد یه کیکه لهوانهى لهسهر ده مى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) قورئانیان کوکردهوه . وه له هیچ غهزا و بونه کدا که پیغه مبهرى خوا (ﷺ) نامادهى بویت ، دوانه که وتوه و به شدار بووه .

(کاتیکیش پیغه مبهرى خوا (ﷺ) وهفاتى کرد ، و دوپروهکان رووى راسته قینهى خویان ئاشکرا کردو به پاشکاوى له ناین هه لگه پرانهوه ، سعادى كوپى عبید له پیزی پیشه وهى ئه و که تیبه ئیمانداره وه بوو که هه لگه پر اوانى له (یه مامه) به سزای خویان گهیاند .

سعاد لهسهر مهیدانى جهنگ هه میشه خوی دههاویشته ناو دهرگاکانى مهرگه وه به ئومیدی ئه وهى پهزامه ندی خوا به دهست بینى و شهید بیت ، به لام بهویستی خواى پهرومردگار له هه موو جهنگه کاندایه ساغ و سهلامه تی دهمایه و ئه و جا هه لمه تی پزگار کردنى عیراق هاته پیش که پیشه وای داد پهروم (عمرى كوپى خهتاب) به پری دهکرد ،

سەعد ديسان لە پيشەوێ خەباتکاراندا بوو ، بە پۆژ لەگەڵ بى باوەڕان شەرى ئەکرد و بە شەویش باوەشى بە قورئانخویندندا دەکرد .

هەلمەتەکش لەسەر کەوتنیکیوە دەچوو بۆ سەرکەوتنیکی دیکە ، تا پۆژی (الجسر)^۱ ھاتە پيش ، ئەو کاتەى شمشیرەکانى (فرس) و فیلەکانیان لە دەورى موسلمانان زیاد یان کرد و ھەلگری لیوا (ئالای) موسلمانان کوشت کە ناوی (ابو عبیدی ثقفی) بوو فیلێکى زۆر گەورە لەسەرى چۆکی داواو پاشان براکەشیان کوشت و دواتر (جبر) ی کوریشى کوژرا ، و یەک لە دواى یەک ئالاکەیان دەدا یە دەستی ئەوى تریان ، تالە کوژیایى دا (مثنى کوپى حارثە) ئالاکەى وەرگرت و موسلمانانى بەرەو جیگایەکی دُنیا کیشایەووە کە لەو پاراستنى بە تەواوى تیا بچن .

سەعدى کوپى عبید ییش ئەو کاتە یەکی بوو لەوانەى خۆیان پزگار کرد لە دەستى فارسەکان ، ئەو بوو کاتى ناشى جەنگەکە ھێور بوویەو ، و سەعد بەخویدا چوویەو ، زۆر سەرزەنشتى خۆى کرد کە بۆچی ھەولێ خۆ پزگار کردنى داو ، لە کاتیکیدا کە ئەو لە ھەموو جەنگییدا خۆى فری داو ھەتە لیواری مەرگەو بە ئومیدی شەھید بوون .

و ھەم ھەلویستەى بەردەوام دەروونی ناپەھەت دەکرد و خەونى لە چاوانى ئەتۆراند تا ئەوکاتەى بانگیبێژى پيشەوا (عمر) بانگی لە موسلمانان کرد خۆیان بگەيەننە قافلەى (سەعدى کوپى ابى وقاص) کە بۆ کوشتارى فارسەکان بەرى کەوتبوو ، سەعد ئەمەى بەھەل زانى بۆ قەرە بوو کردنەوێ ئەو ھەلەییەى لە پۆژی (الجسر) دا کردى ... سەعدى پالەوان شمشیرەکەى ھەلگرت و سواری و لاخەکەى بوو بەرەو لای سەعدى کوپى ابى وقاص کەوتەری تا بچیتە پال پیزی خەباتکارانەو و ... لە ژێر ئالای یەکتاپەرستیدا خۆى بگەيەنیتە قافلەکەى سەعدى کوپى ابى وقاص .

ئەوجا سەعدى کوپى ابى وقاص ، سەعدى کوپى عبیدی ناردە لای نعمانى کوپى منذرى پادشای نەصرانى (حیرە) کە بەفەرمانى (کسرى) دەویست لەگەڵ موسلماناندا وتویژ بکات ... سەعد دیتە ناو کۆشكى بەرز و سەر بلندی (نعمان) ، دەست و پییەکەى (نعمان) ھاواری لى دەکەن کە کڕنوش بۆ نعمان بەریت ، بەلام ئەو گالتەى لى دیت و بەردەوام دەروات تا دەگاتە لای تەختى پاشایەتى یەکەى (نعمان) و

^۱ - ناو نراوہ پردى ابى عبید .

به عزیزه تهوه پهیامی موسلمانانی پی دهگهیه نیت که نهویش نهوهیه : یان دهبی موسلمان
بن یان سهرانه بدن به ملکهچی ، یان شهر بکن .

پاشان سهعدی کوپی عبید گهپایه وه لای سهر کردهکی و وهلامی (نعمانی) له
خوبایی پی یهکه نهفسی خراپهکار و بالا دهستی شهیتان بهسهریدا هیچ ریگهیهکی
دیکه پی قبول نهکرد ... کوشتار نه بیت .

وه له پوژی دوايیدا سهعدی کوپی ابی وقاس سوپاکه ی ناماده کرد و سهعدی
کوپی عبیدی بهسهر دهسته راستی سوپاکه وه دانا شهر بۆ ماوهی دوو پوژ بهردهوام بوو
، کوژراوان بهبی ژماردن له وناوهدا که وتبوون ، پاشان شهرکه له ئیواری پوژی دووهدا
بریک هیور بوویه وه ، نهوجا سهعدی کوپی عبید ههستا و وتاری بۆ سهربازهکانی دهسته
راست داو فرمووی :

(نهی نهوانه ی خوتان به پهرومردگار فروشتوو ، سبهینی به دوژمنانمان دهگهین
و شهید دهبن و کهس نامانشوات و بهجلهکانمانه وهسپارده نهکریین !!! و له ناو
سهربازاندا چپهیهکی نزم دهستی پی کرد : وهک نهوهی سهعد بۆ ئیمه خوئی
دهلاوینتهوه و سهر خوئی دهکات .

ههرواش بوو ، نهوهبوو له پوژی سییهمی شهرکهدا پوژی (الهیریر) سهعدی
کوپی عبید وها بهرو پووی شهر بووه وه وهک نهوی له دهرگاکانی بهههشت بدات ، و
نهوهی ویستی به دهستی هینا و شهید بوو ... موسلمانانیش نهو پوژه سهرکهوتنیکی
ناوازهیان به دهست هینا ... و مرژدهی سهرکهوتن گهیشته پیشهوا (عمری کوپی
خهتاب) ، نهویش دهستی بهستایش ی پهرومردگاری کرد ، بهلام ههوالی شهید بوونی
سهعدی کوپی عبید وهک ههوره تریشقهدا دهبنیه سهر دلی عومهر (ﷺ) و بۆ نهو و بۆ
هاوهلانی تری شهید بووی زور ناڤهحت دهبی ، دهفرمووی : سویند بهخوا کوژرانی
سهعد ئهم خوئی یه لی زهوت کردم ^۱ . (رهزای خوا لهسهر سهعد و هاوهلانی) .

^۱ - بروهانه : (مواقف بطولية من صنع الاسلام . زیاده ابو غنیمه) (۷۷ - ۸۰) .

" ٦٢ - عه مری کوپی عاص (ﷺ) "

" خه لکی موسلمانان بوون و عه مری کوپی عاص نیمانی هیئا "

فهرموده

کی یه ؟ پیشه وای نه میر ، عه مری کوپی عاصی کوپی وائله . بلیمه تی ناو
قوپهیش ، و پیای زانا و که سیکه له زیره کی و قایمکاری و و هوشیاریدا به نمونه
دهینریته وه .

له سهره تا کانی سالی هه شتدا به هاوه لی خالدی کوپی وه لید و عوسمان کوپی
ته لحه به موسلمانان کوچیان کرد بو لای پیغه مبری خوا (ﷺ) ، نه ویش به هاتن و
موسلمان بوونیان خوشحال بوو ، عه مری کرده سهر کرده به شیک له سوپا و بو غمزا
ناماده کی کرد .. بخاری ده لیت : پیغه مبری خوا (ﷺ) کردیه سهر کرده کی سوپای (ذات
السلاسل) . له مه دینه دابه زی و دواتر له میصر و له وی وه فاتی کرد .

چا که گانی

١ - له ابی هریره وه (ﷺ) ، پیغه مبری خوا (ﷺ) فهرمودیه تی : (إنا العاص
مؤمنان ، عمر و هشام)^١ واته : هه ردو کوپی (عاص) ، که (عه مری و هشام) ن ئیماندارن .
٢ - له (عقبه) وه ده لیت : گویم له پیغه مبری خوا (ﷺ) بوو دهی فهرموو :
(اسلم الناس و آمن عمر و بن العاص)^٢ واته : خه لکی موسلمان بوون ، به لام عه مری کوپی
عاص باوه پی هیئا .

٣ - زه هه بی ، ده لیت : له (ابی عوسمان نه دی) یه وه به (صحیح) ی هاتووه ،
له عه مری کوپی عاصه وه ، پیغه مبری خوا (ﷺ) عه مری کرده ته سهر کرده کی سوپای
(ذات السلاسل) له کاتی کدا که سانی وه ابویه کر و عومر له ناو سوپا که دا بوون^٣ .

١ - دانه پاله که کی (حسن) ه : احمد ده ری هیئا وه (٢ / ٢٠٤) غه بری نه یوش .

٢ - دانه پاله که کی (حسن) ه : احمد (٤ / ١٥٥) ، ترمزی (٢٨٤٤) .

٣ - صحیح : بخاری ده ری هیئا وه (٧ / ١٨ ، ١٩) مسلم (٢٣٨٤) .

هەرودەها زەهەبی ، دەلیت :

(عەمر لە شەپ و جەنگدا لە هەموو پیاوانی قورەیش زیاتر پای دروست و بەتەکبیر بوو و قایمکار تر و لیھاتوو تر بوو و بەرچاو پونتر بوو . هەرودەها لە میرە خانەدانەکانی عەرەب و گەورە پیاوانی کۆچبەرەکان بوو ، خۆداش لیۆ خۆش دەبیۆت و دەبوریۆت .. خۆشەویستی بۆ دنیا و خۆگەلاندنە چەند شتێک نەبواوە ، عەمر بۆ کاری جێنشینیایەتی زۆر شیواو بوو ، لەراستیدا ئەو پێشینەیهکی هەبوو کە معاویە پێشینەیی وای نەبوو ، ئەوە بوو بە هۆی بەرچاو پوونی و بلیمەتی یەوێ کراوەتە ئەمیر بەسەر پیاوانی وەک ابوبەکر و عومەر (رەزای خایان لی بیۆت)^١ .

" موسلمان بوونی "

لە (قەسی کۆری سمعی) یەوێ ، عەمری کۆری عاص و تی : ئەو پێغمبەری خوا (ﷺ) ! بەیعتەت دەدەمێ لەسەر ئەوێ کە خوا لە تاوانەکانی پێشوم خۆش بیۆت ؟ فەرمووی : (ان الاسلام و الحجرۃ نبیان ماکان قبلهما) واتە : ئیسلام و هیجەرەت هەموو پێشینەکان دەسپەنەوێ لە گوناھ و تاوان .
دەلیت : سویند بە خوا لە هەمووان زیاتر لە پێغمبەری خوا (ﷺ) شەرم دەکرد ، هەرگیز چاوم لە بینینی تیر نەبوو و نەمتوانیوێ چاوم لە ئاستیدا هەلێم^٢ .
- هەرودەها لەگەڵ کۆچبەرانی (حبشە) دا چیرۆکیکی هەیه و پێشتر لە ژیاانی جعفری کۆری ابی تالیب (دا باسماں کرد (ﷺ) .

" دڵسۆزی عەمر (ﷺ) "

لە (موسای کۆری علی) یەوێ لە باوکیەوێ ، گوێی لە عەمر بوو فەرموویەتی :
پێغمبەری خوا (ﷺ) ناردی بەدوامدا و فەرمووی :

^١ - بڕوانە : سیر اعلام النبلاء (٢ / ٥٩) .

^٢ - احمد لە (المسند) دەریھێتاوێ (٤ / ٢٠٤) .

(خذ عليك ثيابك و سلاحك ، ثم اتني) واته : جل و بهرگه کانت (جلی شهر) بیوشه و چه که که ت هه لگر و وهره بۆ لام . منیش چووم بۆ لای ده بینم ده ستنوژ ده گریخت ، چاوی لیم هه لپری و لیمی پروانی و فهرمووی : (ان ارید ان ابعثت علی جیش ، فلیسلمت الله و یغنمک ، و أرغب لك رغبة صالحة من المال) . واته : من ئەمەوێت بەسەر سوپایه که وه ردوانه ت کهم ، تکام وایه خودا سه لامه ت کاو غه نیمه تیکی باشیش به نسیت بکات : وه من ئاره زوویه کی باشت بۆ ده کهم مال و ده سته وتیکت چنگ بکهوی منیش وتم : ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ! من له بهر مال و سامان موسلمان نه بووم ، به لکو ره غبه تم له ئیسلام خووی بوو بۆیه موسلمان بووم ، هه ره وها له به ئه وه ی له گه ل پیغمبره ی خوا (ﷺ) دا بم . فهرمووی : (یا عمرو ، نعمًا بالمال الصالح للرجل الصالح)^۱ واته : ئه ی عه مر ، باشتترین شت مالی چاکه بۆ پیاوی چاک .

" فیهی عه مر (ﷺ) "

هاوه لانی پیغمبره ی خوا (ﷺ) زانست و کاریان پیکه وه گری ددها .. هه یانبوو له نوێژدا ئیمام و پیشه ورا بوو ... له خه باتیشدا دیسان وا بوو ، سه ریکیش بوو له زانست و کارکردن دا و به و جوړه بوونه پیشه نگی میله تان ، و ولاتان ملیان بۆ که چ کردن . له راستیدا هو ی دواکه وتنی میله تان ده گه ریته وه بۆ ته مه له ی و کار دواخستن و نه بوونی پخوا .. و بواریان بۆ دوژمنان کرده وه سه رکر دایه تی یان بکه ن ، به لام ئه وه ی له عه مر ی کوپی عاص به وانی ، ده بین ی له جه نکه کاندایه سه رکر دایه تی ده کات و له ئایینه که شیدا شاره زا و فه قیه یکه . ده فهرمو ی : له شه ویکی ساردی شه وه کانی غه زای (ذات السلاسل) دا تووشی (احتلام) بووم ، له به رزری سه رما ترسام له وه ی ئه گه ر خو م بشوړم تیا بچم ، بۆیه (تهیه موم) م کرد و پاشان نوێژی به یانیم بۆ هاوه له کانم دابه ست ، ئه وانیش ئه مه یان بۆ پیغمبره ی خوا (ﷺ) گێرایه وه ، فهرمووی : (یا عمر و صلیت باصحا مکت و انت حنب ؟) واته : ئه ی عه مر ئه لیی به له ش پیسی یه وه نوێژت بۆ هاوه لانت دابه ستووه ؟ ده لیت : منیش هو ی خو نه شوړد نه کهم بۆ باس کرد و وتم : گویم لی بووه

^۱ - دانه پالعه ی (صحیح) ه ، احمد وه بخاری له (الادب المفرد) دا (۲۹۹) .

له نایه تیکدا په روه ردگار فهرموویه تی : ﴿ ... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝ ﴾
سورة النساء ، آیه (۲۹) . واته : خوتان مه کوژن ، بهراستی خوا میهره بانه پیتان .
پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیکه نی و هیچی نهوت ^۱ .

" خه باتی عمر (ﷺ) "

عمری کوپی خه تاب (ﷺ) سهیری عمری کوپی عاصی کرد و فهرمووی :
ناکری (ابی عبدالله) به سر زهویدا بروات ، نیلا ده بی پیشهوا بیت . وه نه گهر بهدوای
هه لوئسته خه باتکاره کانیدا بگهړینن ... نهوا بوار نابی باسی بکهین و بیژمیرین ...
تهنها نه وه نده بهسه برانین که :

۱ - له یه رموک پاله وانیتی خوئی سه لماندووه .

۲ - ابو عبیده ، ناردوویه تی بو حله لب و انتاکیه و له گهل نه هلی نهو دوو
جیگایه دا ناشته وایی کردووه ، هه موو (قنسرین) ی به زور نازاد کردووه .

۳ - بهره و میصر پوشتووه و نازادی کردووه .

۴ - نه سکه ندهری یه ی پزگار کردووه .

۵ - سالی (۲۴) ته رابلوسی پوژناوای پزگار کردووه ، و تراویشه که سالی (۲۳)

بووه ، نیدی دوژمنانی عمر و نه وانه ی پقیان لیته تی ، خو یان چی یان بو نیسلام کردووه
؟ له راستیدا دوژمنانی نیسلام چند شتیکیان به درو و بوختان بو هه لبه ستووه که لی
بهری یه ، ناگادار بن . نه ویشی له پوژنی (حنین) دا پروی دا ... له باسی ژییانی
(معاویه) دا (ﷺ) شتیکیان باس کرد . و لهو کاروبارانه دا بوو دستین و له سهری نه روین
باشتره .

^۱ - (حسن) ، ابو داود و بیهقی گیراویانه ته وه ، بخاری له صحیحه که یدا به هه لپه سیردرای
هیشویه تیه وه (۱ / ۳۸۵) .

" کۆتایی ئەمیر و دواوێ کانی "

١ - له (عوانه ی کۆپی حکم) هوه ، دهلیت : عه مری کۆپی عاص فهرمووی : سهیره ئهو کهسه ی مردن به رهو پووی دییت و هۆشی به خۆیه وهیه تی (عه قلی له گه لدایه) ، چۆن وه صفی مردن ناکات ئه وه بوو که مردن له عه مر نزیک بوویه وه ، کۆپه که ی ئه م قسه ی خۆی وه بیر هینایه وه ، و پیتی وت : وه صفی بکه ، فهرمووی : کۆپم ! مردن زۆر له وه گه وره تره وه صف بکریت ، به لām بوۆت وه سف ده که م ، ئه زانی هه ست به چی ئه که م ؟ وه ک ئه وه ی کۆی (رضوی) به سه ر گه رده نه وه بییت و ناوسکم پر بییت له دپک و گیانم له کونه ده رزی یه که وه وا دیته دهر^١ .

٢ - له عبدالله ی کۆپی عه مره وه ، دهلیت : باوکی له کاتی سه ره مه رگدا فهرموویه تی : ئه ی خوای په ره مردگار ، تۆ فهرمانت به چه ند کاریک کرد و ریگریت له چه ند کاریک کرد ، ئیمه ش زۆریک له فهرمانه کانی تۆمان واز لی هینا و له ناو زۆریکیش له قه ده غه کراوه کانتدا پۆچووین . په ره مردگارا هیه خودایه نیه جگه له زاتی تۆ پاشان په نجه ی شایه تومانی به رز کرده وه و به رده وام (لا اله الا الله) ی ده وت ، هه تا گیانی دهرچوو (ﷺ) وه له (ابی نوفل ی کۆپی ابی عقر) هوه ، دهلیت : عه مر له سه ره مه رگیدا زۆر بی هیوا بوو له خۆی . (عبدالله) ی کۆپی پیتی وت : بۆ ئه وه نده بی هیوایت ، له کاتی که دا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له تۆ نزیک بووه ته وه و به کاری هیناوایت بۆ زۆر کار ! فهرمووی : به لی کۆپم ، وایه ، به لām با پیت بلیم ، سویند به خوا ، نازانم له به ر خۆشه ویستی بوو بۆ من یان له به ر دلنه وایی کردنم بوو (تا زیاتر ئیسلام خۆش بویت - وه رگیپ) ، به لām شایه تی ده ده م بۆ دوو که س که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) دنیای به جی هیشت خۆشی ده ویست ، ئه وانیش (عه ماری کۆپی یاسر و عبدالله ی کۆپی مه سه ود) ن. ئه و جا که مه رگ زۆری پی هینا ، ده ستی خسته لای چه ناگه ی و فهرمووی : (ئه ی په ره دگار فهرمانت پی کردین ، وازمان هینا ، و ریگریت لی کردین ، ئه نجامان دا ، و هیه

^١ - ابن سعد ده ری هیناوه (٤ / ٢٦٠) .

^٢ - ابن عساکر (١٢ / ٢٦٨) باسی کردوه .

رېځگايه کمان نى يه جگه له لى خوش بوونى تو نه بښت ... بهر د ه و ا م دا و اى لي خوش بوونى ده کړد هه تا گيانى سپارد ^۱.

و ه له عبدالله کورې عمره وه ، ده لښت : باوکى و ه سیه تى بو کړد وه : - نه گهر مردم ، جاريک به ناو بمشوره و له جليکدا وشکم بکهره وه ، پاشان بو جارى دووم به ناوى پاک بمشوره و وشکم کهره وه و بو جارى سى يه م به ناويک بمشوق کافورى تيدا بښت ، نه و جا وشکم کهره وه و پاشان جله کانم له بهر که و پاشان نه گهر له سهر جيگا که م هه لنگرتم دوو هه نگو او پرؤ که ميک بو ده سته ، و له دواى جه ناز که مه وه به ، چونکه پيشه وه بو فريشته کانه ^۲ و دواوه بو نه وهى ثاده مه ، و نه گهر به گوړت سپاردم خو لم به سهر دا پړ بکه ، پاشان وتى : نهى په روه ر دگار فهرمانت پى کړدين ، به لام گويمان پينه داو ، رېگريت لى کړدين ، به لام نه نجامان دا ، و نه سستا که سيکى بى تاوان نيم تا به هانه ت بو بينمه وه ، و هره وه د هسه لاتم نيه خو م پرگار که م ، به لام هيچ خودايه نيه جگه له زاتى ﷺ ، بهر د ه و ا م دهيو ته وه تا گيانى سپارد ^۳. (يحيى کورې بکير) ، ده لښت : عمرى کورې عاص شهوى جه رنى په مه زان سالى (۴۲) له ميصرو ه فاتى کړد ، و جه رن سپارده کړا ، عبدالله ي کورې نويزى له سهر کړد ، ته مهنى عمر نه و کاته نزیک ده بو وه و ه له (سهد) سال ؤ وه مال و سامان و مولک و بهنده يه کى زورى له دواى خو ي به جى هښت ^۴.

^۱ - دانه پاله کهى (صحيح) ه / احمد له (المسند) پړوايه تى کړد وه (۴ / ۱۹۹ ، ۲۰۰).

^۲ - نه لبانى ده لښت : به فيعلی له پيغمبرى خوا (ﷺ) جيگير بوو / احکام الجنائز (۷۳).

^۳ - دانه پاله کهى به هيزه / طبقات ، ابن سعد (۴ / ۲۶۰).

^۴ - هيثمى ده لښت : گبرانى گيړاويه تيه وه ، پياوانى جى متمانن تا بيژده کهى المجمع (۱۵۹۰۱).

^۵ - پړوانه : سير اعلام النبلاء (۲ / ۷۷).

" ٦٣ - محمدی کوپی مه سله مه (ﷺ) "

" نازاوه که زیانی پی ناکه یه نیت " فرموده ی پیروز

محمدی کوپی مه سله مه ی کوپی سه له مه ی کوپی حریش ی نه نصاری نهوسی یه. له بهر و جهنگه کانی دوا ی بهدریش به شدار بووه. ابن سعد، ده لیت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) له گهل (ابی عیبه) دا کردنی بهرا، و له جهنگی (تبوک) دا به سهر مه دینه وه داینا^١.

زه هه بی، ده لیت:

" محمد (ﷺ) له وانه بوو خویان له نازاوه که که نارگیری کرد. و نه له (الجمل) و نه له (صفین) به شدار نه بوو، به لکو له ته خته شمشیریکی بو خوی دروست کرد و بهرو (په بزه) پوشت و ماوه که له وی مایه وه^٢ "

وه پیشهوا عمر (ﷺ) بو کوکردنه وه ی زه کاتی (جهینه) به کاری هیناوه، وه نه گهر یه کی له کریکاره کانی سکا لایه کی ببردایه ته لای (عمر) (ﷺ) نهو، محمدی بو دهناردن تا بزانیته کی شه که یان چی یه.

وه نه م بوو که (کعب ی کوپی نه شرفی جوله که) ی کوشت، ههروه که له ههردوو (صحیح) دا هاتوه.

کوشتنی (کعب ی کوپی نه شرف):

که عبی کوپی نه شرف تا غوتیکی زورداری جوله که بوو که په یمانشکینی له گهل موسلماناندا کردوو، یارمه تی و هانی (قریش) ی دها بو سهر عه ره به کان، دهر باره ی کوژراوانی بی باوه رانی پوژی بهر نه یوت: نه وانه پیاو ماقولانی عه ره ب و پاشای خه لکن، سویند به خوا نه گهر (محمد) دا بیته ی له وانه، ده ی نه وه ناو جهر گه ی زهوی باشته ره له سه پرشتی زهوی.

له (جابری کوپی عبدالله) وه، ده لیت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموی: (من لکعب بن الاشرف ؟ فإنه قد آذى الله ورسوله). واته: کی ئاماده یه بو کوشتنی که عبی

^١ - پروانه / تاریخ الاسلام (٢ / ٢٠٥) ی پیشهوا زده ه بی ط. دارلعد العربی.

^٢ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (٢ / ٢٩٦). الاصابه (٩ / ١٢٢).

کۆپی ئەشەرف ، بەراستی ئەو نازاری خودا و پیغمبەری داو (واتە بێ شەرمی کردووە لە ئاستیاندا) محمدی کۆپی مسلمە هەلساوە فرموی : ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، حەز ئەکە ی بیکۆژم ؟ فرموی : بەلێ ، وتی : دەی مۆلەتم بدە باشتی بلیم . (واتە باپلانیکی بۆ دانیم)

فرموی : بیلێ ..

ئەوجا محمدی کۆپی مسلمە هات بۆ لای (کعب) و پێی وت : ئەم پیاو (واتە پیغمبەری خوا (ﷺ) داوای (صدقه) مان لێ ئەکات ، بەراستی ماندوی کردوین ، ئیستا من هاتووم داوای قەرزت لێ بکەم) .

وتی : بەراستی تاکە ی وازی لێ ناھێنن و بەگویی ئەکەن ؟ وتی : بلین چی ، تازە شوینی کەوتوین و نامانەوی وازی لێ بێنن تا بزانی کۆتایی یەکە ی بە چی ئەکات ، ئیستا هاتووین باری و شتری یا دوو حوشرمان بە قەرز بدەیت . ئەویش وتی ، باشە ، بەلام شتی بکەم بە بارمە لەلانی . وتیان ، چی دانی ؟ وتی : ئافەرتە کانتان . وتیان : چۆن ئافەرتە کانتان لەلانی ئەکات ؟ وتی : ئافەرتە کانتان ؟

وتی : دە ی کۆرە کانتان ..

وتیان : چۆن کۆرە کانتان بە بارمە پی بدەین ، داوای ئەگەر شەریان بوو ، بەیە کتر بلیت ، تۆ لەبری یەک دووبارە حوشر کراویت بە بارمە ؟ ئەو دەبیته نەنگی و عیبە بۆمان ، بەلکو چەکت بۆ دینن بە بارمە ، و وادە یەکیان دانا کە تیایدا چەکەکی بۆ بێنیت ، ئەو بوو شەو هاتەو بۆ لای کعب و (نائله) شی لەگەڵدا بوو - نائله برای شیریی کعب بوو - و بانگیانی کرد بۆ لای قەلاکە یەو و خۆشی چوو بۆ لایان ، ژنەکی پی وت : بەم سەعاتە بۆ کوی ئەچیتە دەرەو ؟

وتی : مەترسە ئەو محمدی کۆپی مسلمە ی برا مە (وە ک برا مە) و لەگەڵ ابو نائله ی برا مە . وتی : بەراستی بۆنی خوین دەکەم . وتی : بۆچی وا ئەترسی ، وتی : خو محمدی برا مە و برای شیریم ابو نائله یە ، وکەسی بە خشنە و بەرێژ ئەگەریش بۆلیدانی بە خەنجەریک بە شەو دا بانگ بکریت هە ر دە چیت بە دەم بانگەرەکیە وە .

١ - ئەبێ چ ریز و بە خشنە یی یە ک لای ئەم نەفرە لێ کراو هە بی ؟

ئەو بومحمدی کوری مەسلەمە خۆی و چەند پیاویک کە (أبو عبس ی کوری جبر و حارث ی کوری أوس و عبادی کوری بشر بوون) چونە ژۆرهو، محەمەد وتی:

ئەگەر هات بۆلام شتێک لە سەر سەر و قژی ئە لیم و بۆنی ئەکەم، وەئێوەش هەرکە زانیتان توانام بە سەریدا شکایەوێ لێدەن. ئەو بوخۆی پێک و پێک کردبوو بۆنیکێ خوشیشی ئی دەهات، محمد وتی: بەراستی تانیستابۆنی واخۆشم نەکردبوو.

وتی: من لە بۆنخۆشترین نافرەتانی عەرەب و کاملەریانم لەلایە.

وتی: مۆلەتم ئەدەو بۆنی سەرت بکەم؟

وتی: بۆنا، ئەویش بۆنی کرد و پاشان ئامازەو بۆ هاوێلانی کردو وتی: مۆلەتم ئەدەو؟ وتی: بەلێ: ئەو بوو لەوکاتەدا وتی: وەرن بیکوژن، کوشتیان و پاشان هەوێلەکیان دا بە پێغەمبەری خوا (ﷺ).^۱ فەرمانکردنی بە چاکەو پێگریکردنی لە خراپە: - لە موسای کوری ابی عیساو، دەلێت:

عومەر (ﷺ) هاتە لای شەربەبی (بنی حارثە) وە، محمدی کوری مەسلەمە ی بینى، فەرموی: ئەو محمد، چۆن لە من دەروانی؟ وتی: چۆن حەز ئەکەم، وەها دەتبینم، یان ئەوێ خەیر و چاکە ی تۆی دەوێت، چۆن حەز دەکاتو هایت، لەسەر کۆ کرناوەمان بەهیزیت و لێی پاکیزەیت و لە دابەشکردنیدا دادپەرورەیت، وە ئەگەریش لاتدا راستت دەکەینەو هەرەک چۆن تیر لە ناو (ثقاف) دا، راست دەکێتەو، ئەویش فەرمووی: سوپاس بۆ ئەو خاوەنی کە منی خستوووە ناو خەڵکانێک ئەگەر لامدا، راستم دەکەنەو.^۲

"کەناڕگیر کردنی لە فیتنە کە"

کاتی ئازاوەکە (جمل و صفین) هەلگیرسا.. محمدی کوری مەسلەمە خۆی لێ دوور خستەو و نیشتەجێی (رەبزە) بوو.

^۱ - بخاری و مسلم گێڕاویانەو.

^۲ - ئامرازیکە بۆ تیزکردن.

^۳ - پیاوانی جێی متمانەن / بەلکو بە بچر بچری هاتوو. - الارنؤوط پەراوی / (سیر ۲ / ۲۷۲).

له ابی (بورده) وه ، دهلیت :

له لای (ره بزه) دا رت بوین ، چاومانکهوت به خپوه تگاگه ی محمدی کوپی مه سلمه ، پیم وت : بۆ ناجیته لای ئه و خه لکه و قسه یه کی باشیان بۆ بکهیت ؟
وتی : پیغهمبری خوا (ﷺ) پیی فهرمووم : (یا محمد ، سكون فرقة ، وفتنة و اختلاف فاکسر سيفك ، واقطع و ترک ، و اجلس في بيتك)^۱

واته : ئه ی محمد پوژی دی پهرت پهرت بوون و فیتنه و دووبهره کی پرووده دات ئه و پوژه تو شمشیره کهت بشکینه و کهوانه کهیشت له ت بکه و له ماله که ی خوتدا دانیشه .

منیش هه ر ئه و کاره ده کهم که پیغهمبری خوا (ﷺ) فهرمانی پی کردووم .
له حذیفه وه ، دهلیت :

له هه موو که سیك ترساوم تووشی نازاوه که بیئ ، بیجگه له محمدی کوپی مه سلمه ، چونکه به راستی گویم له پیغهمبری خوا وه بووه (ﷺ) فهرموویه تی : (لاتضره الفتنة)^۲

واته : نازاوه و فیتنه که زیانی پی ناگه یه نیئ . وه له (حسن) هوه ، پیغهمبری خوا (ﷺ) شمشیریکی دا به محمدی کوپی مسلمه و پیی فهرموو : (قاتل المشركين ، فإذا رایت المسلمين قد اقبل بعضهم علی بعض ، فاضرب به احدا حتی تقطعه ، ثم اجلس في بيتك حتی تأتیک ید خاطئة ، او منیة قاضية)^۳ واته : له گه ل هاوه لگه راندا بجهنگه ، و هه رکه بینیت موسلمان پووبه پرووی یه کتر وهستان ، شمشیره کهت بده به کیوی ئو خوددا تا له تی ئه کات ، و پاشان له ماله کهتدا دابنیشه تا دهستیکی تاوانکار یان مردنیکی نه گه پاره به سه رتدا دیئ .

^۱ - احمد دهرمینیانی بۆ کردووه (۳ / ۴۹۳) تیایدا (علی کوپی زهید) لاوازه ، و باقی پیاوانی جی متمانهن .

^۲ - پیاوانی جی متمانهن : بغوی ، دهرمینیانی بۆ کردووه الاصابه (۹ / ۱۳۲) .

^۳ - پیاوانی جی متمانهن ، به لام بچر بچره ، (حسن) له محمدی کوپی مسلمه وه گوئی لی نه بووه ، احمد گپراویه تیه وه (۴ / ۲۲۵) .

وە لە پیاویەتیکی تردا لە (زەیدی کوپی اسلم) هە ، (کاتی پیشەوا عوسمان ^(رضی اللہ عنہ) کوژرا ، محمدی کوپی مەسلەمە چوو لە لای بەردی و بە شمشیرەکی لە بەردەکیدا تا شمشیرەکی لەت بوو ^۱ . وە اسحاقی کوپی ابی فروة ، دەلیت : بە (محمد) یان دەوت پاسەوانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) وە کاتی شمشیرەکی لەت کرد ، لە تەختە شمشیریکی بۆ خۆی دروست کرد و لە پەنایەکی مالهەکیدا دایدەنا ، وە دەلیت : بە دیوارەکەو هەلمدەواسی تا پیاو خراپی پی بترسینم .

" چۆنیەتی وەفاتی (ﷺ) "

لە جابری کوپی عبدالله وە ، دەلیت :
معاویە لە گەڵ ئەهلی شام دا هاتنە مەدینە ، ئەو بوو بەیەکی لە ئاژاوە گیرانی خەلکی ئوردون گەیشت کەوا محمدی کوپی مەسلەمە بە بی لایەنی دانیشتوو و نە لە پال (علی) دا بوو و نە (معاویە) ، ئەو بوو هیرشی بر دەسەر مالهەکی و کوشتی ^۲ . ئەمەش لە سالی (۴۳) ی مانگی (صفر) دا بوو ، هەروە (ذهبی) لە (تاریخ الاسلام) دا دایدەنی .

^۱ - بر،انە : تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۶) .

^۲ - بر،انە : تاریخ الاسلام (۲ / ۲۰۶) .

" ٦٤ - خالدی کوږی وه لید (ﷺ) "

" شمشیری خودا "

پیناسی :

خالدی کوږی وه لیدی کوږی مغیره ... شمشیری خودا و سوار چاکی ئیسلام و شیري جهنگه کان ، پیشه وای مه زن و ئه میری پایه بهرن و سهر کرده کۆچبه ران ، ابو سلیمانی قوره یشی مه خرومی مه ککی و خوشکه زای دایکی ئیمانداران ، میمونه ی کچی حارثه .

له مانگی (صفر) ی سالی هه شتی کۆچیدا به موسلمانان هیجره تی کرد ، پاشان بو غه زاکه و ته پری و له جهنگی (مؤته) دا به شداری کرد که هه رسی پیشه واکه ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) داینا بوون زهید و جعفری ئاموزای و ابن رواحه ، شهید بوون و سوپاکه به بی پیشه وایه مه وه ، تا خالد به په له پیشه وایه تی کردن و ئالاکه ی هه لگرت و دای به سهر دوژمندا و بووه مایه ی سهرکه وتنی موسلمانان و پیغه مبهړی خوایش (ﷺ) ناوی لی نا (شمشیری خودا) . هه روه ها ئاماده ی (فه تیح) و (حنین) بووه ، و له ژيانی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) پیشه وایه تی کردووه ... دژي هه لگه رپاوان و موسه یله مه شه پری کردووه و غه زوی عیراقی کردووه و خوی و چه ند سهر بازیک به ماوه ی (٥) شه و له سنووری عیراقه وه تا سهره تای (شام) یان برپوه ، و له جهنگه کانی شام دا به شداری کردووه ، و هیچ بستیک له جهستهیدا نه ماوه بریندار نه کرا بیّت . چاکه کانی زوژن ، (صدیق) کردوویه تیه ئه میری هه موو ئه میره کانی (الاجناد) و دیمه شق ی گه مارو دا و له گه ل (ابی غبیده) دا پرنگاریان کرد . شه ست سال ژیاوه ، کۆمه لی پالنه وانی کوشتووه و دواتر له سهر جی وه فاتی کردووه ^١ ، له (حمص) ، ئه مه ش به رای کۆمه لی زانایان له سالی (٢١) دا بووه .

^١ - بروهانه: سیر اعلام النبلاء (١ / ٢٦٦ ، ٢٦٧) .

"چەند ھەلوۆستیکی میرووی لە ژیا نیدا"

یەكەم : دواى فەتھى مەككە :

كاتى پیغمبەرى خوا (ﷺ) لە سالى (الفتح) دا مەككەى پزگار كرد ، خالى نارد بۆ (لات و عوززا) ، ئەویش گەيشته سەریان و وتى :

يا عز كفرانك لاسبجانك انى رايت الله قدأ هانك

"واتە : ئەى بتى عوززا بى باوەرم بێت نەك ئەوەى پاك و بێگەردیت پى بلىم بە

پاستى ئەبینم كە خودا سەر شوپى كردیت"

و ھە (قەتادە) و ھە ، دەلیت : پیغمبەرى خوا (ﷺ) خالى نارد بۆ (عوززا) كە لە (ھوازن) دا بوو ، فەرمووی : بپۆ ، لەوى ئافره‌تێك بۆت دێتە دەرەو ھە ، زۆر پەش پیستە و قژی درێژە سنگى گەورە و بالای كورته ، ئەو ھە بوو خال لێداو كوشتى و فەرمووی : ئیدی عوززا پۆشت و لە ئیستا بە دواو ھە (عوززا) یەك نى یە بپەرستى^١ .

دوو ھەم : گەیشتنى بە (ھرمز) : - حمیدی كوپى منیب دەلیت : (اوس) ی باپیرم دەیوت ، كەس ھیندەى (ھرمز) دوژمنى عەرەب نەبوو ، لەبەر ئەو ھە كە لە كوشتنى (مسيلمە) بوینەو ھاتینە ناوچەى بەصرە و لە (كاظمە) بە (ھرمز) گەیشتن ، خالد مەیدانكارى لەگەڵدا كرد (مبارزە) و كوشتى ، (صدیق) یش غەنیمەكى (ھرمز) ی پى دا كە تەنھا كڵاو ھەكەى باپى سەد ھەزار درھەم بوو !!

سییەم : پۆژی مۆتە : وتمان كە پاش شەھید بوونی سى ئەمیرەكەى سوپای (مۆتە) خالد خۆی كرده پيشەوايان ، دەلیت : پۆژی مۆتە نو دانە شمشیر بە دەستەو ھە لەت بوو (یان كول بوو) تا لە كۆتاییدا شمشیریكى یەمانیم بە دەستەو ھە ما^٢ .

و ھە ئەر پۆژە پیغمبەرى خوا (ﷺ) دەر بارەى خالد فەرمووی :

(... ثم اخذ الراية سيف من سيف الله حتى فتح الله عليكم)^٣ و ھە پاشان شمشیریك لە

شمشیرەكانى خوا ئالاکەى ھەلگرت و خوا سەرى خست و سوپاكەى ھینایەو ھە بۆ مەدینە و لە شكستیكى دُنیا پاراستنى (ﷺ) .

^١ - بڕوانە / ابن هشام (٢ / ٤٣٦ - ٤٣٧) .. ئەو ئافره‌تەنە و ھەكە پاسەوان .

^٢ - صحیح بخارى دەرھیناود (٤٢٦٥) .

^٣ - صحیح / بخارى دەرى ھیناوى (٧ / ٤١٣) ھەروەھا غەیری ئەویش .

چوارم : کاتی ئه بوبه کری صدیق (ﷺ) بهرې كهوت بۆ سر هه لگه پاره كان ، خالدى كوپى وه لید ئالاکه ی هه لگرتبوو ، ئه و جا كه خه لکه كه به دوا ی یه كدا هاتن خالدى كرده سر كرده و خۆی گه پرایه وه مه دینه ، خالد ئه و پۆژه ده یوت : نازانم له كام پۆژم هه لیبم ؟ له و پۆژه ی كه پهروه دگارم شه هاده تم پیشكهش بکات یان له و پۆژه ی كه خوا ی گه و ره تیایدا پێژ و كه رامة تم پى ببه خشی^۱ ؟

پینجه م : پۆژی (یه مامه) : -

دوا ی ئه وه ی عكرمه ی كوپى ابو جهه ل و (شرحبیل) ی كوپى حسنه (ﷺ) سه رنه كه وتن له له ناو بر دنى هه لگه پاره كان له (یه مامه) ، خالد بهرې كهوت بۆ ئه و ی (ﷺ) و له دووری شه و یك پى له سه رباز گه ی مسلیمه وه ، هیرشی برده سه ر مه فره زیه ك له (به نى حنیفه) كه (مجاعه ی كوپى مراره ی حنفی) پیشه و یان بوو نزیکه ی سى تا چل سوار چاکی له گه لدا بوو به دیل گرتنی و هاوه لانی (مجاعه) ی كوشت و ئه و ی هیشته وه وه ك بارمته به هو ی ئه وه وه مجاعه لای بنی حنیفه پێژیکى هه بوو ، ئه و جا ههردوو سوپا له (عقرباء) بهیه ك گه یشت و شه ر و كوشتاریکی بى وینه له نیوانیاندا پرو ی دا و موسلمانان شكان تا ئه و كاته ی بنو حنیفه هاتنه خێوه تگا كه ی خالد ، به لام موسلمانان دووباره گه پاره وه و شه ر ده ستی پى كرده وه ، خالدىش فه رمو ی :

(ئه ی خه لکینه ، جیا ببنه وه تا بزانی له کو یه بو مان دین) و ئه و جا دوا ی كۆششیکى زۆرى پشتیوانانى ئاینی خودا سه ركه وتن به ده ست هات ، سیانزه هه زار موسلمان سه ركه وتن به سه ر سوپا كه ی مسلیمه دا كه نزیکه ی " چل هه زار شه ركه ر زیاتر ده بوون " .

ئه و پۆژه له پیاوانی (بنی حنیفه) چوارده هه زار كه س كوژران و ههروه ها دوژمنی خوا (مسلیمه) و كهوت هه زاری تریش له گه لیدا كوژران هه رچی موسلمانانه له ناو كۆچه به ران و پشتیواناندا (۳۶۰) كه س كوژران و له كۆچه به رانی غه ییری ئه هلی مه دینه (۳۰۰) كه س و له شو ینكه وتوان (تابعین) سى سه د كه س و له ناو قورئاخو یاندا پینج سه د كه سیان كوژران ، به گشتی تیكرا ی كوژراوانی موسلمانان (هه زار و دوو سه د) شه هید بوون . واته : به پێژده ی سه دا شه شی كوژراوانی بى باوه ران ، ئه مه ش له هه ره با شترین سه ركه وتنه كان ئه ژمار ده كری ت .

^۱ - بپوانه / صفة الصفوة (۱ / ۲۳۲) .

" جهنگه گانی خالد (ﷺ) له گهل فارسه کاند "

خالد (ﷺ) شهر گه لیکی له گهل فارسه کاند ا نهجامد او ، له ناویاندا هندیکیان

باس دهکین :

شهری (کاظمه) : -

تیايدا هاتوو كه (خالد) به پياوړي كدا كه ناوی (ازادبه) بووه په ياميكی نار دووه
بو (هرمز) ی سمر كرده ی فارسه كان . تيايدا نوو سييوي : (له پاشان ، موسلمان به
سه لامهت دهبيت ، يان بو خوټ و قه ومه كهت پرياري دانی (سهرانه - جزیه) هه لېږ ږه ،
نه گهر نا نه وه ته نها لومه ی خوټ بكه ، چونكه خه لكیكم له گهل خوټ بوټ هيناوه ، تو
چهنده حهزت له ژيانه ، نه وان نه ونه نده حهزيان له مردنه) . هرمز ، موسلمان بوونی پرت
كرده وه خو ی بو شهر ناماده كړد .

خالد له سياسه تي شهر دا له لوتكه دا بوو ، هه روه ها توانايه كي نموونه یی هه بوو
له خه له تاندن و سهر لی شيواندنې دوژمندا ، بو نه وه ی كه مترین زیان له سوپای
موسلمانان بكه ویت ... هرمز وای بو چوو كه (خالد) سهره تا سوپاكه ی به ره و (كاظمه)
به پړی دهكات ، بویه سهرجه م هیزه گانی خو ی به ناراسته ی (كاظمه) به پړی كړد و له وی
خویان ناماده باشی شهر كړد و چال و خه نده قیان لیدا ، به لام خالد كه سوپاكه ی كړد
بوو به سی به شه وه و ، هه روه ها به ه یچ پړه كدا نه یې ردن تاوه كو له چاوی دوژمنه كیدا
دیار نه بن و هه تا دواسات له گومان و سهر گهر دانیدا بیت ، نه وه بوو (خالد) سمر كرده ی
سوپای فارسی ویل كړد و سهری لی شيواند و به تیپه پ بوونی به (كاظمه) دا و
پړیشتن به ره و (الحفیر) كه له سهرووی (كاظمه) وه بوو ده كه وته پړژاوی (الابله) ...

نه وجا (هرمز) ه یچ شوینه واریکی (خالد) ی له (كاظمه) به دی نه كړدو زانی
كه نه ویی تیپه پړاندووه به ره و (الحفیر) ، توپه بوو ، فه رماني ده كړد بو كه تیه گانی
سوپاكه ی كه هه موویان به ره و (الحفیر) بو پووبه پړوو بونه وه ی سوپای (خالد)
بكه ونه پړی ، و فه رماني ده كړد كه زوړ خویان ماندوو بكن و په له بكن تاوه كو پيش
خالد بگه نه (الحفیر) ... نه مه یش هه ر نه وه بوو (خالد) ده ویست نه ویش ماندوو
شه كهت كړدنې جه سته یی و دهرونی دوژمنه كه ی بو پيش ده سته ی كړدنې شهر ، وه هه
به قه سته ی (خالد) خاوه خاوی به سوپاكه ی ده كړد بو گه یشتن به ره و (الحفیر) تاوه كو

هرمز (پيش نهوان بگات ، وه ههروا بوو (هرمز) پيش خالد كهوت و گهيشته (الحفیر) و فهرمانی دهرکرد بهسهر سهربازانیدا كه له (الحفیر) خندهق لی بدن بؤ خو ناماده كردن بؤ پرووبه پرووونه وهی سوپاكه ی خالد ، نهوجا كه ههوالدهران ههوالی نهوهیان گهیانده (خالد) كهوا هرمز سهربازهكانی خو شكهت كردهوه به خندهق لیدان و خو ناماده كردن بؤ شهر ، پیچی كردهوه و سوپاكه ی بهرهو (كاظمه) گهپانه وه ..
 نهوه بوو پالنهوانانی فارس دواي چال و كهندهكان ، خویمان به زنجیر بهستهوه به یهكهوه ، تاوهكو پرووبه پرووی مردن ببنهوه و لیی رانهكهن یان سهركهوتن به دهست بینن ..

نهوجا كه ههوالدهرانی هرمز نهوهیان پی گهیانده كه (خالد) و سوپاكه ی گهپاونه تهوه بؤ (كاظمه) ، هه لچوو ، تووشی شلژانیکي دهرونی هات ، و فهرمانی بهسهر سوپاكه یدا دهرکرد كه بگهپنهوه بؤ (كاظمه) و لهوی دهبینی خالد سوپاكه ی ناماده كردهوه و چاوهپیه تی ، هیژهكانی فارس چهندان نهوندهی موسلمانان دهبوون (هرمز) پیگه ی نیوان موسلمانان و پرووباری (فرات) ی گرت تا له ئاو دا بپیرن ، (خالد) یش (ﷺ) وته هه میشه زیندووهكه ی ئاراسته ی موسلمانان كرد و فهرمووی :
 (وهرنه مهیدان و بارخانه تان دانیین ، سویند بهخوا ئاوهكه بؤ پیشوو دریزترین و ریزدارترین سوپا دهبیئت)^۱.

نهوجا (هرمز) خالدی بانگ كرد بؤ مهیدانکاری (مبارزه) نهویش بی سی و دوو وهلامی دایهوه ، بهلام (هرمز) ی پیس كه به نمونه ی پیسی دههینریتتهوه و زورجار دهوتریت (فلان له هرمز پیستره) به ههندی له سوارچاكهكانی خو و تبوو كه ناپاكی لهگه ل (خالد) بكهن واته : بی ئاگا لیی بدن نهوهبوو كه خالد دابهزی هرمزیش دابهزی ، و خالد بهرهو پرووی رویشتن و بهیهك گهیشتن و چهند لیدانیک له نیوانیاندا پرووی داو خالد باوهشی پیاكرد (كهبیكوژی) لهویدا پاسهوانانی هرمز هاتنه پيش بؤ خالد به ناپاكی و غدر و شوین خالد كهوتن ، بهلام نهوه سهر قالی نهكرد واز له (هرمز) بینیت ، ههروهها (قعقاعی كوپی عهمر) ی پالنهوان هاته پيش له پاسهوانانی (هرمز) و تهروتونای كردن ، ههرچی (خالد) يشه همرزوو له (هرمز) ی دا و وهك مهپ سهری بری

^۱ - تاریخ الطبری (۲ / ۲۴۹) .

، و بهمهش فارسه کان به کوژرانی سرکرده کهیان کشانه وه و هه لاتن ، موسلمانانیش به دواياندا خوځيان توند کرده وه و لييان دهکوشتن و لييان به ديل دهکردن و له فارسه کان کهس نهيتوانی خوځی پرگارکات ئهوانه نهبيت که توانی يان خوځيان بگهيننه کهشتيه کان ، ئهوجا (خالد) يش غه نيمه و کهل و پهله کانيانی کو کرده وه له ناويشياندا (زنجيره کان) و قورسايی هر زنجيرکيان هزار نوقيه ده بوو بويه ئه جهنگه ناوئرا (ذات السلاسل) ئه بويه کري صديق (ﷺ) کلاره کهی (هرمن) ی دا به (خالد) که نرخه کهی سه د هزار بوو .^۱

شه شه م : جهنگی (الابلّة) : -

خالد سوپاکه ی به ره و (الابلّة) بهر ی کرد که له و ی ژماره یه کی زوری سهربازانی فارسی لی بوو ، (سویدی کوپری قطبه ی ذهلي) که له سوپاکه ی خالد دا بوو ، پيش (خالد) کهوت به ره و (الابلّة) و له و ی بازگه ی له و ده ور به ره دانا ، ئهوجا که خالد هيزه که ی خوځی گه يانده به صره ی ئیستا ، ده بينی (سوید) چاوهرپی ئه هلی (الابلّة) یه که هيرشیی بۆ بینن و له دهره و ی شاره کهیان له گه لیاندا به شهر بیت ، به لام (سوید) به (خالد) ی راگه ياند کهوا ئه هلی (الابلّة) له (خالد) دهرسن و ناویرن له قه لاکانياندا بیننه دهره وه ماده م (خالد) له ناو سهربازگه که دا بینت ، بويه (سوید) به (خالد) ی وت : ئه هلی (الابلّة) بۆ من کو بوونه ته وه و وایش گومان ئه به م که ته نها تو بويته ته ريگر له وه ی هيرشم بۆ بینن و له تو ئه ترسن .

له ویدا خالد له گه ل (سوید) پلانیکیان دانا که فارسه کانی پی بخه له تینن و ترسیان نه مینی له هيرش هینان بۆ (سوید) ئه ویش به وه ی کهوا بزائن ئه و (خالد) ی ئه وان لی تو قیون (له پاش کوشتنی هرمن) سهربازگه ی (سوید) ی به جی هينشتو وه و جگه له (سوید) خوځی هيج سرکرده یه کی دیکه ی موسلمانانی له گه لدانی یه ، (خالد) به (سوید) ی وت : پام وایه به پوژ له سهربازگه که بچمه دهره وه و شه و بگه پیمه وه ناوی ، خوّم و هاوه لانم ، ئهوجا که پوژ بوویه وه له گه لیان به شهر بی ، ئهوجا خالد پلانه که ی جی به جی کرد بۆ ویل کردن و سه رليشيو اندنی چاو دیران و پاسه وانانی (الابلّة) ی فارسی و رایانکیشی بۆ شهر کردن له گه ل (سوید) ، ئه وه بوو زورینه ی

^۱ - صلاح الامه (۲ / ۵۵۳ - ۵۵۴) .

سوپاکه ی به پوژی پووناک بهرو (حیره) بهری کرد ، فارسه کانی دلنیا کرد که (خالد)
 نهو جیگایه ی به جی هیشتووه ، که شهو داهات خالد (ﷺ) هیزه که ی گه پانده وه بو
 سهربازگه که ، نهوه بوو که سوپای فارسه کان له (الابلّة) هاتنه دهره وه به ناراسته ی
 (سوید) بو هیرش کردنه سهری ، هیشتا نه گه شتبوونه سهربازگه که ی (سوید) ده بینن
 سهربازانیکی زور خویمان ناماده کردووه بو پوویه پوویوونه وه ی و هر که زانی یان
 (خالد) له ناویاندایه و ئه ویی به جی نه هیشتووه ، ده ستیان وشک بوو نه یان توانی
 شمشیریک بوه شینن به پرووی (خالد) دا و هه موو نامانجیکیان راکردن و هه لائن بوو بو
 ناو قه لاکانی (الابلّة) و خیرا رایانکرد بهرو دهرگا کانی شار ، به لام خالد پیگه ی لی
 گرتن و بهو جوژه سوپای فارس لیک ترازا و پهرته وازه بوو ، کوژراویکی زوریان لی
 که و ته وه و هه ندیکیان له تاوا خویمان فری دایه ناو پوویاری دیجله و فوراته وه و خنکان ،
 پاشان (خالد) " معقل ی کوپی مقرن ی موزنی " نارد بو (الابلّة) که هیچ شهر که ریکی
 تیانه مابوو ، به بی شهر دهستی به سهردا گرت و هه رچی تیا بوو له چهک و تفاق کردیانه
 غه نیمه ^۱.

حه وته م : جهنگی (المذار) :

(شیروه ی) پادشای فارس سوپایه کی مه زنی ناماده کرد و گه وره ترین
 سهرکرده ی له ناو سهرکرده کانیدا که (قارن ی کوپی قریاس) بوو کرده پیشه وای
 سوپاکه و به هاوکاری و پالپشتی دوو سهرکرده ی به هیزی تر ئه وانیش : (الانو شجان)
 و (قباذ) بوون ، ههروه ها ئه م سوپایه پاشماوه کانی (المذار) و (کاظمه) و ئه هلی
 نه هواز و فارس و سواد و الجبل یشی له خو گرتبوو ، په یمانیان دابوو که هه لئه یه ن .
 ژماره ی هیزه که ی فارس نزیکه ی (۸۰) هه شتا هزار ده بوو ، به لام سوپاکه ی خالد له
 هه ژده هزار سه باز تینه په ری ، جهنگه که به بانگی قارن بو مهیدانکاری (مبارزه)
 دهستی پی کرد ، خیرا دوان له موسلمانان بهرو پووی چون ئه وانیش (خالد ی کوپی
 وه لید و معقل ی کوپی الاعیش النباشی) پاله وان بوون . (معقل) به سهر ئه سپه که یه وه
 پیش (خالد) کهوت و له گهل (قارن) دا که وته مهیدان و خیرا کوشتی .

له ولاشهوه (عاصم ی کورپی عمر) هیرشی هیڼایه سهر (الانو شجان) و خیرا کوشتی، پالوانی به فهریش (عدی کورپی حاتم) خوی گهیانده (قباد) ی سهرکرده و کوشتی، بویه فارسهکان په رته وازه بوون به کوژرانی (قارن) و سهریان لی شیوا و ههر له مهیداندا سی هزار یان لی کوژرا جگه له وانه ی له دیجله دا نقوم بوون^۱.

" دلسوزی خالد (ﷺ) "

دواى ثووه ی (عمری کورپی خهتاب) (ﷺ) به سهر سهرکرده ته تی سوپاوه لایبرد ... (خالد) ههروهک جهنگاوهریک له (حمص) مایه وه تا نه خوش کهوت و (ابو الدرداء) هاته سهردانی، خالد پیی وت: نه سپه کهم و چه که کهم له پیڼاوی خوادا بیټ و مال که شم له مه دینه (صدقه و به خشش) بیټ، وه من داومه ته دهست (عمر) به پراستی نهو باشتیرین پشتگیری یه بو ئیسلام وه پاسپارده کهو جیبه جی کردنی په یمانه کهم داو ته دهست (عمر)، نه وه بوو که وه سیه ته که ی به دهست عومهری کورپی خهتاب (ﷺ) گه یشټ، قبولی کرد و داواى پرهمه تی بو کرد ... بپوانه خوینهری به پریز نهو دلسوزی یه و نهو خویه کلائی کردنه وه ته واهو بو پهرور دگار و بو ناینه که ی .. عومهری کورپی خهتاب له سهر کار لایبردوه، که چی هیچ نه گوړاوه له ناستیدا، چونکه نهو به دواى پیشه وایه تیدا ناگهری، به لکو ته نها به دواى رهمانه ندی خواى گه ورده دا دهگهری.

" باشت له شهوی بووک گواسته نه وه "

خوشه ویستی جیهاد دلی (خالد) ی داگیر کرد بوو ... وه نهو ته نها له سهر پشتی نه سپه که ی دهحه وایه وه .. هه موو روژیک پارچه زهویه کی تری بو ئیسلام زیاده نه کرد !! جا چ خوشی یهک له مه خوشتر هیه ؟! گوئی راگره بزانه (خالد) چی ده لیت: شهویکی

^۱ - تاریخ الطبری (۳/ ۳۵۲) صلاح الامه (۲/ ۵۵۵، ۵۵۶).

زۆر سارد و بەستوو کە بە (سەریە یەك) پۆژ بەسەر دوژمنەكەمدا بکەمەوه ^١
خۆشەویستەرە لەلام لەشەوێ تیایدا بوو کەمەم پیشکەش بکری .

" وەفاتی (خالد) (ﷺ) "

پاش ژیا نیکی لیوان لە بەخشندەیی .. کە لە میانەیدا چەندین وانە ی پیشکەش
کرد لەسەر عیززەت و سەر بلندی و باوەڕ و متمانە بوون بە خودای پەروردگار و
هەروەها و وانە یەکی وای نیشانی دوژمنانی خوادا کە هەرگیز لە یادی نەکن ... خالد ،
ئاواتی ئەوه بوو کە شانازی شەهادەت لە پێناوی خوادا بە دەست بێنیت لە سەر
مەیدانی جەنگ ، بەلام ویستی پەروردگار وابوو کە لەسەر جی وەفات بکات . ﴿ ... كَانَ
ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴾ سورة الاحزاب ، آية (٦) . واتە : ئەوەتان لە نامە ی
کرده وەکانتاندا بو تۆمار کراوه . ئەوه بوو لە سەر مەرگدا فەرمووی : (هەمیشە
دەموست لە مەیدانی جەنگدا بکوژیم ، بەلام چارەنووسم وابوو لەسەر جی بمرم .. وە
پاش باوەڕ و ئیمانم بە یەکتایی خوای پەروردگار هیچ کاریکم لەلام خۆشەویستەر نەبووه
لە بەرێ کردنی شەویکدا بە خۆ بەستوونی و ئامادەباشی بە چەك و تفاق لە ژێر چەتری
ئاسماندا و لە چاوەڕێی هاتنی بەیانی دا تاوەکو بەدین بەسەر بی باوەرێندا ، پاشان
فەرمووی : ئەگەر مرەم ، چەك و ئەسپەكەم بکەنە بەخشش لە پێناوی خوادا) . ئەوجا
گریا و وتی : ئەوەندە و ئەوەندە جەنگ و بو نەم بینووه و بستێك لە جەستەمدا نەماوه
شمشیرێك یان لێدانێك بە ڕم یان تیر لێ نەدرا بیت ، کەچی ئیستا وەك چۆن حوشتەر
بەسەر لوتیدا دەکەوێت وە منیش لەسەر جیگا دەمرم ^٢ .

" ڕەحمەتی خوات لێبێت ئە ی پالەوان ... "

^١ - هیثمی لە (المجمع) دا (٩ / ٢٥٠) دەلێت : ابویعلی گێراویەتیەوه ، پیاوانیش پیاوانی (الصحيح)ن .

^٢ - بڕوانە / صفة الصفوة (١ / ٢٢٢) .

" ٦٥ - طلیحه ی کوپی خویلید (ﷺ) "

" هه لگه پراوه ی نه و به کار ، و پاله وانای شه هید !! "

ئیمه ئیستا له بهردهم پرسیکی گرنگداین له پرسهکانی مروقایه تی ، ئه ویش زیاده پویی کردنی مروقه به سهر خویدا و به ستهم له خو کردن و بوختان و بی باومر بوون ، که هه کاتی هه لسا یه وه و به ناگاهاته وه ده چیتته لوتکه ی ئازایه تی و باومر ... وه ئیمه ش مادم نه له (صدیقین) یین و نه له پیغه مبرانین ، هه له ده که یین و ده که وینه گونا هه وه .. له (طلیحه ی کوپی خویلید (ﷺ)) دا نموونه یه که به دی ئه که یین بو ئه وه ی په ندی لی و مر بگرین و بیکه یینه پیشره ومان له هیدایه توهر گرتندا ... طلیحه (ﷺ) کی یه ؟

ناوی طلیحه ی کوپی خویلیدی کوپی نوفل ی ئه سه دی یه ... پاله وانای به هه لمهت و هاوه لی پیغه مبر ی خوا به (ﷺ) و که سیکه له ئازایه تیدا به نموونه ده هیتریتته وه ، له (بنی اسد) ه که یه کیکه له و تیرانه ی له نیوان (نجد) و (فرات) دا نیشته جین .

سالی (٩) ی کوچی شاندی به نی ئه سه د که (طلیحه) شیان له ناودا بوو هاته نه مه دینه تا له سه رده ستی پیغه مبر ی خوا دا (ﷺ) ئیسلام بوونی خویان رابگه یه نن ، طلیحه موسلمان بوو ، به لام دواتر له ئاین هه لگه پراوه وه و به مهش سته می له خو ی کرد ، و له (نجد) ئیدیا و بانگه وازی پیغه مبرایه تی کرد ، چه ند پرو بهر و بوونه ویه کی له گه ل موسلماناندا هه بوو ، که تیایدا ، شکستی هیتاو سه ر شوپ بوو . ئه وه بوو پیش وه فاتی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ئازا وه سه ری کیشا بوو که (طلیحه) یه کی بوو له وانه ی ده ستیان تیایدا بوو .. ئه وه بوو (خیال) ی برای نارده لای پیغه مبر ی خوا (ﷺ) تا هه والی ئه وه ی پی بدات ئه مییش وه که ئه بووه ته پیغه مبر ، و بانگی بکات بو واز هینانی له دوژمنا یه تی کردنی و ئاشت ببنه وه و ئه م جوژه په خشانانه ی ئه و ته وه : (و الحمام و الیمام ، و الصرد و الصرام ، قد صمن قبلکم بأعوام ، لیبلغن ملکنا العراق و الشام !!!) .

واته : بالنده و کوتر .. بازو پی (جوژه بالدریکه) ئازا و پاله وان ، چه ندین سال پیش ئیوه به روژوو بوون ، تابگه نه عیراق و شام ی مولکمان !!!

پیغمبره خوا (ﷺ) ، ضراری کوپی لازوری نهسه دی ، نارد تاپوبه پروی (طلیحه) بیته وه ، نهوه بوو (ضرار) ، طلیمقی تووشی ترس کرد ، موسلمانان له زیاد بووندا بوون ، و هرچی کومه له که ی (طلیحه) ش بوو که میان دهکرد تاوه کو ضرار شمشیره که ی بو هینایه وه بهرودا به لام (طلیحه) خوی لی لا دا ، نهوه بوو (طلیحه) شهر کهریکی ناوازه بوو له هیژ و لیاقت و بزاوتنیدا ، نهوه ی قوستره وه و وتی که چه کاری تی ناکات !! .. و لهو ماوهیهدا پیغمبره خوا (ﷺ) وهفاتی کرد و خه لکی لای (ضرار) یان چول کرد و له دوری (طلیحه) کوبونه وه .

هرچی (ضرار) و نهوانه ی له گه لیدا مابونه وه له دهستی (طلیحه) خویان دهرباز کرد ... نهو جا مه ترسی (طلیحه) بوسر موسلمانان زیاد ی کرد ، له بهر نهوه پیشهوا (ابوبکر) چه ند لیوایه کی ناماده کرد بو شهر کردن له گه ل هه لگه پراوه کاندای خالدي کوپی وه لیدی له گه ل پینج هزار جهنگاوه ردا نارد بو (طلیحه) و له گه ل (طلیحه) بهیه ک گه یشتن که سوپاکه ی زیاتر بوو له وه ی (خالد) ...

(طلیحه) له مال دانیشتبوو شهریش له حه وشه ی ماله کهیدا هه لگیرسا بوو ، نهوه بوو (عینه کوپی حصن) زوو زوو له نیوان (طلیحه) و سوپاکهیدا دههات و دهچوو ، لئی دهپرسی : جبریل نههاته لات ؟ نهویش نهیوت : نهخیر .. شهریش بهردهوام بوو خه ریک بوو شکستیان دههینا .. و له کوتاییدا ئیدیعی کرد کهوا سروشی بو دابه زیوه و پیی نهلی : (ان لك رحا کرحاة ، و حدیثاً لاتنساه !) واته : تویش دهستهاریکت ههیه هاوشیوه ی نهو ، وه فرمایشتیکت ههیه که له بیرى ناکهیت ! .. (عینه) ش خیرا هاواری کرد له خه لکه که وتی : نهمه سویند به خوا دروزنه له بهر نهوه بپون و هه لیین ، (طلیحه) ش پاش شکستهینانی دانی نابیه دروکهیدا و خیزانه که ی هه لگرت و بهسواری نهسپه که ی رایان کرد و وتی : هه رکامتان توانی وهک من با مال و خیزانه که ی پرگار بکات و رابکات ، شهر له سهر ره چه له کتان بکه ن ، هرچی ئایینیشه نهوه شهرى له سهر نه که ن - واته : نهو ئاینه ی من پیم راگه یاند بوون - چونکه وجودی نیه ! بهو جزره رایکرد بو (شام) و جهنگه که کوتایی هات .

" له ئاین دهر چووی تهوبه کار "

(طلیحه) له شام خوځی گه یانده (آل جفنه) ی غه سانی ^۱ ، له وی به خویدا چووه وه ، هاته وه باوه شی ئیسلام ... و چووه دهره وه بو (عمره) ، نه وه بوو که به لای مه دینه دا تییه پ بوو له پری (مه که) دا .. به نه بی به کری (صدیق) (ﷺ) یان وت : نه وه (طلیحه) یه !! فهرمووی : چی لی بکه م ، وازی لی بینن ، نه و خوا پینمونی کردوه بو ئیسلام . (طلیحه) له (شام) مایه وه تا ابوبه کر (ﷺ) وه فاتی کرد ، نه وه بوو ابوبه کر (ﷺ) پیگری کرد بوو له وانه ی پیشت له ئیسلام هه لگه پابوونه وه ، له ناو سوپادا بن و به شداری (فتوحات) بکه ن ، بویه (طلیحه) له مالی خویدا مایه وه پاشان پیشه و (عمر ﷺ) پیگه ی پی دان به مهر چی سهر کردایه تی یان پی نه سپیردریت . (طلیحه) هات به یعه ت به (عمر ﷺ) بدات ، نه م وتویژ له نیوانیاندا پرووی دا : -
عمر فهرمووی : تو بکوژی (عکاشه ی کوپی محسن) ی پیاو چاکیت ^۲ له گهل (ثابت ی اقرم) دا ، سویند به خوا همرگیز خوشم ناوییت .

نه وه بوو (طلیحه) که سیکی قسه ئاماده بوو ، وتی : نه ی نه میری باوهرداران نه وان دوو پیاوان ، خوا له سهر دهستی من پریزی لی نان و منی سهر شوپ نه کرد به دهستی نه وان . وه خه لکیش له گهل بوونی پینشینه ی خراپیش نه کری پیک بکه ون .
- واته ده کری له گهل که سیکی وه ک منیشدا پیک بکه ویت - پیشه و (عمر) یش قسه کانی به دل بوو ، و لیی رازی بوو ^۳ .

^۱ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۳۱۷) البدایه والنهایه (۵ / ۱۹۶) .

^۲ - باسی ژبانی نه میش دپته پیس (ﷺ) ، له گهل پابتی کوپی اقرم دا (خاد) پوژی (بزازه) ناردبوونی ، طلیحه و براکه ی کوشتیانن .

^۳ - تکامان وایه عکاشه و طلیحه له وان بن که پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فهرمووی دره باره یان : (یضحک الله الی رجلین قتل احدهما الاخر ، یدخلان الجنة ، یقاتل هذا فی سبیل الله فیقتل ، ثم یتوب الله علی القاتل فیسلم ، فیقاتل فی سبیل الله فیستشهد) بخاری و مسلم ریوایه تیان کردوه . مانای فهرمووده که ی : (خوای پهروه رگار به دهم نوو پاوه وه پی ده که نی که یه کیکیان نه وی دیکه ی کوشتنوه ، ده چنه به هه شته وه ، یه که میان که له پیناوی خوادا جه نگاه و کوژراوه ن پاشان له بکوژده که ی خوش ده بی و موسلمان ده بی و نه ویش له پیناوی خوادا ده جه نکیت و شهید ده بی .

ئەوە بوو (طلیحە) چوو زۆر ئالای ئیسلام وەک خەباتکاریک لە پیناوی خوادا ...
 سالی (۱۴ کۆچی) لەگەڵ سوپای (سعدی کوپی ابی وقاص) دا بۆ پرگار کردنی عێراق
 کەوتە پری ... سوپای موسلمانان زیاد لە (۳۰) سی هەزار جەنگاوەر بوون ، کە سی
 هەزاریان لە (بنی اسد) بوون و طلیحە یەکیکیان بوو - سەرکردایەتی نەدە کردن -
 هەرچی سوپای فارسەکانە خۆی دەدا لە سەد و بیست هەزار ، سەعد حەزی کرد سەرەتا
 قەرەوێکی پشکنین بنیڕیت و یەکی لە سوپاکە ی فارس دیل بکات تاوەکو هەوالی لی
 وەرگریت ئەوە بوو بۆ ئەم جۆرە کارانەش کە سانی شیاو و زۆر بە جەرگ و لیھاتوو بواوە
 هەلیان دەبژارد ئەوە بوو (عمری کوپی معد) ی لەگەڵ چوار کەسدا بە جیا نارد (طلیحە
) شى بە تەنها نارد ... هەرچی (عمر) و هاوێلەکانیەتی هەر کە بینی یان سوپای
 فارسەکان لە قادسیە نزیک دەبنەو ، گەرانیو ، بەلام (طلیحە) بە تەنها پوڤشت تا بە
 شەودا بە دزیو چوو ناو سەربازگەکە ی (روستم) و مایەو و چاودیژی سوپاکە ی
 ئەکرد !! لە کۆتایی شەودا ئەسپێکی بە دل بوو بە شمشیرەکە ی کە مندەکە ی بپری و بۆی
 دەرچوو ، ئەوە بو ئاگر پرستان هەستیان پى کرد و بە دوایدا پوڤشتن ، بەلام پیایدا
 نەگەشتن ، پیاویکیان نەبیّت کە لە (طلیحە) نزیک بوو یەو و پمەکە ی بۆ هەلدا
 لەدواو ، بەلام (طلیحە) خۆی لی لادا و نەپێکا ، هەرچی سوارەکە ی بەردەم (طلیحە
) ی گرت ، بەلام طلیحە دەستپێشخەری کرد و پمەکە ی زووتر بۆ هاویشت و کوشتی
 ئەمجارە یەکیکی تر شوینی کەوت ئەویش هەروەک یەکەم بە دەستی (طلیحە) کوژرا و
 سییەم کەس کە شوینی کەوت (طلیحە) دیلی کرد و لەگەڵ خۆی پاپیچی کرد و دایە
 دەست (سەعدی کوپی ابی وقاص) (ﷺ) !!

" پالەوانی شەهید "

(پۆستەم) بە خۆی و فیلەکانیەو هات و ... شەر هەلگیرسا ... (طلیحە) یەکی
 بوو لە وانە ی وتاری بۆ سوپای موسلمانان دەوت و ئەو پەری هیمەت و کۆششی دەکرد
 بە گرنگترین کار هەلەسا ئەویش هیرش کردنە سەر فیلەکان بوو ... و جی دەستی
 خۆی وەک پالەوان دیاری کرد ... ئەوە بوو پێشەوا عمر کوپی خەتاب (ﷺ) چوار

شمشیر و چوار نەسپی نارد بۆ سعدی کوپی ئەبی وه قاص وهك خەلات بۆ پالەوانانی سوپا ، (طلیحە) ش شمشیریکی لهوانه بهركهوت .

وه له جهنگیکی تردا كه له (جلهولا) پووی دا ، دیسان (طلیحە) پالەوانی جهنگه كه بوو . له جهنگی (نهاوند)یشدا فارسهكان نزیکه‌ی سه‌د و په‌نجا سەربازیان کۆ کردبووه وه بۆ پەت دانەوه‌ی موسلمانەکان ، ئەوه بوو پی‌شەوا عمری کوپی خەتاب (نعمانی کوپی مقرر) ی به‌سەر (سی) هه‌زار جهنگاوه‌وه بۆ ناردن و فهرمانی پێکرد كه له‌گه‌ڵ هه‌ریه‌كه (طلیحە) و (عمری کوپی معدی) یكرب و عه‌مری کوپی سه‌له‌می (دا پ‌اویژ بکات ئەوه‌بوو (نعمان)یش وهك پی‌ش قه‌ره‌وێکی پشکنین ناردنی ... و هه‌ریه‌که‌یان له پ‌یگه‌یه‌که‌وه پ‌و‌یشتن ، ئەو دوانه (عه‌مری کوپی معد و عه‌مری کوپی ابی سلمی) هه‌روا گه‌رانه‌وه ه‌یچیان پ‌ی نه‌کرا ، (طلیحە) ش به‌ ته‌نها (۱۳۰) کم پ‌ی کرد تا گه‌یشته (نهاوند) و له‌وێ ئەوه‌ی ویستی بو‌ی دهرکه‌وت و پاشان گه‌رپاوه !!

ئەوه‌ بوو كه ماوه‌یه‌کی زۆر دیارنه‌ما موسلمانان وایان گومان برد كه دیسان هه‌لگه‌راوه‌ته‌وه له ئاین .. به‌لام هه‌ر كه بینیان وا گه‌رپاوه‌ ده‌ستیان به (الله اكبر) وتن كرد ... ئەویش هه‌رچی بینیبوو گ‌یرپاوه‌ بۆ (نعمان) .

هه‌ردوو كۆمه‌ل به‌یه‌ك گه‌یشتن ... ئەو پ‌وژە (طلیحە) گه‌وره‌ترین شه‌ری كرد و به‌ هه‌زار سوار چاك ئەژمار ده‌کرا .. هه‌روهك خاوه‌نی (الطبقات)^۱ باسی ده‌کات ... ئەو پ‌وژە (نعمان) (ﷺ) شه‌هید کرا و هه‌روهك (طلیحە) ش (ﷺ) پاش ئەوه‌ی کارگه‌لیکی به‌ سوپای فارس کرد ، شه‌هید کرا . پی‌شەوا زه‌هه‌بی ده‌لیت : (طلیحە) (ﷺ) پ‌وژێ (نهاوند) ئەركی خ‌و‌ی جی‌به‌ج‌ی کرد به‌ زیاده‌وه و پاشان شه‌هید بوو ، خ‌والیخ‌و‌ش بی‌ت ، وه به‌م ئایه‌ته‌ی په‌روه‌ردگار كۆتایی به‌ باسی ژيان‌ی دین‌ین كه ده‌فه‌رموی : ﴿ قُلْ يٰٓاَعْبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغۡفِرُ الذُّنُوۡبَ جَمِیۡعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۱۰۰ ﴾ سورة الزمر ، آیه (۵۳) . واته : ئەی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پ‌ی‌یان ب‌لی ، خوا ده‌فه‌رمویت : (ئەی به‌نده‌كانم .. ئەوانه‌ی كه خ‌و‌تان گونا‌ه‌بار كردووه و

^۱ - محمدی کوپی سعد له (طبقات) دا و له (الطبقة الرابعة من الصحابة) دا باسی طلیحە‌ی کوپی خ‌و‌یلدی کردوه ، ده‌ل‌ین : له ئازایه‌تی و به‌رجا‌و‌ونیدا ، پ‌و‌یدا له ج‌ی‌ی هه‌زار پ‌یاو بوو له جه‌نگدا (البدایه / ۵ / ۱۹۶) .

هه‌لەتان زۆره ، نا ئومید مەبن لە پەحمەتی خوا ، چونکە بەراستی ئەگەر ئێوە تەوبەیی راست و دروست بکەن ، خوا لە هەموو گوناھەکانتان خوش دەبێ ، چونکە ئەو خوایە زۆر لیخۆشبوو ، بە سۆز و میهرەبانیشە . هەروەها دەفەرموی : ﴿... كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة الأنعام ، آية (۵۴) .

واتە : پەرەمەردگار تان فەرزێ کردووە لەسەر خۆی کە لەگەڵتاندا بەرەحم و میهرەبان و دلوڤان بێت ، ئەگەر کەسیکتان بەنەفامی ، بە نەزانی گوناھێکی کرد و لەوەدا تەوبەیی کردو پەشیمان بوو وە پاش ئەنجامدانی خراپە کە چاکسازی کرد ، ئەو بەدەنیایا بێت کە پەرەمەرگار زۆر لیخۆش بوو ، و میهرەبانه ...

" ٦٦ - عكاشه ی كوپى محسن (ﷺ) "

" به بى ليپر سينه وه ده چيته به ههشت !! "

شه هيدى به خته وهر ، عكاشه ی كوپى محسن ی كوپى حرثان ی كوپى قيس كوپى مره ی ئه سه دى هاوپه يمانى قوره يشه .. له پيشينه يه كه مينه كان و (به درى) يه كانه له ئه هلى به ههشت .. نازناوى (ابا محسن) بوو ، له گه وهره پياوان بوو له ناو هاوه لاندان و يه كى بوو له خاوهن فزله كان و ههروه ها جوانچا كترينيشيان بوو . كوچى كردوو و له به دردا وهك پاله وانىك ناماده يى خوى نيشانداوه و ههروه ها له ئوحوود و خندهق و جهنگه كانى دواى ئه وانيشدا به شدان بووه (ﷺ) .^١

" بهر جووبهك (معجزه يهك) "

ابن اسحاق ، ده لىت : عكاشه ی كوپى محسن .. ی هاوپه يمانى ابن عبد شمس بن عبدمناف رۆژى به در شهرى كرد تا شمشيره كه ی له ده ستيدا له ت بوو ، هات بۆلاى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) كه پارچه ته خته يه كى پيدا - له رپوايه تىكى ديكه دا لاسكى دارخورمايه كى پيدا - و فهرمووى : (قاتل هذا يا عكاشه) !! ئه ی (عكاشه) به مه شه ر بكه ، ئه وه بوو كه له پیغه مبهرى خوا (ﷺ) ی وهرگرت و راپيوه شاندا ، بووه شمشيرى كى دريژ به ده ستيه وه ، توكمه و نوک سبى ، شه رى پى كرد تا سه ركه وتن بۆ موسلمانان هاته دى^٢ ، وه ئه و شمشيره يان به (العون) ناو ده برد بهرده وام له هه موو جهنگه كاندا شه رى پى ده كرد هاوپى له گه ل پیغه مبهرى خوا (ﷺ) ، تا له جهنگى هه لگه راوه كاندا كوژا و شمشيره كه ی به ده ستيه وه بوو .

^١ - برونه / البدايه و النهايه (٥ / ٤٦) و سير اعلام النبلاء (١ / ٣٠٧) .

^٢ - بيهقى له (دلائل النبوة) دا باسى كردوو (٢ / ٩٨ ، ٩٩) له رى ابن اسحاق وه به بى ئيسناد ، ههروه ها ابن حجر له (الفتوح) (٧ / ٤١٩) به بى ئيسناد باسى كردوو و لى بى دنگ بووه ، ههروه ها (ابن كثر له البدايه و النهايه) (٥ / ٤٦) باسى كردوو و لى بى دنگ بووه و سير اعلام النبلاء (١ / ٢٠٨) و زه هه بيش لى بى دنگ بووه . دانه پاله كه ی لاوازه .

وه پیغه مبرى خوا (ﷺ) به سهر سريه ی (الغمر)^۱ هوه ناردوويه تی به بی شهې به ده سستی پر گه پراوه ته وه .

" سهر که وتنی گه وړه "

نهم پیاوه مهن و به خته وهره ، شکومه ندی دنیا و قیامه تیشی به ده ست هیئا ...
نوه ته پیغه مبرى خوا (ﷺ) مژده ی پی داوه که یه کیکه لهو حه فتا هزار که سه ی به بی لیپر سینه وه ده چنه به هشت !!! مژده ت لی بیت نه ی به خته وهر .

له (ابن عباس) هوه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبرى خوا (ﷺ) فهرمووی : (عرضت علي الامم ، فجعل النبي و النبيات عرون معهم الرهط ، والنبي ليس معه احد ، حتى رفع لي سواد عظيم ، قلت : ما هذا ؟ امي هذه ؟ قيل : بل موسى و قومه . قيل : - انظر الى الافق ، فإذا سواد بدلاً الافق ثم قيل لي : انظرها هنا ها هنا - في آفاق السماء - فإذا سواد قد ملأ الافق ، قيل : هذه أمك ، و يدخل الجنة من هؤلاء سبعون ألفاً بغير حساب) .

واته : نه ته وه کانم پیشاندره تیپه ر ده بوون ، ده مبینی پیغه مبرى وا هه بوو چهند که سیکی له گهل بوو ، هه بوو هیچ که سی له گهلدا نه بوو ، تاوه کو ره شایی یه کی گه وړم به سهر دا هه لدرایه وه ، واته : که سانیکى زورم بهر چاو که وت (به هوئی زوری یانه وه وهک پارچه یه که ره شی دهر ده که وتن) وتم : نه مانه کی ؟ نوممه ته که ی منن ؟ پیم وترا نه خیر ، به لکو نه وانه (موسى) و نوممه ته که ی نه ون .

پیم وترا سهیری نهو لایه بکه دیم ره شایی یه که هه موو ئاسوی داگیر کردووه ، پیم وترا سهیری نه ملا و نهولا بکه له پانتایی ئاسماندا ده مبینی له بهر زوری خه لکه که

^۱ - له سیر اعلام النبلاء (۱ / ۲۰۷) داهاتووه له (معجم البلدان) ۴ / ۲۱۲ : به (الغمره) هاتووه ، هه روه ها له (السیر) (۲ / ۶۱۲) دا .. یاقوت ده لیت : کانی یه که له سهر پیگه ی مه کهه ، و نیشته نگایه که و نه که ویتنه نیوان (تهامه) و (نجد) .

ابن القيم ده لیت : (غمره) نه که ویتنه سهر پیگای (نجد) ، پیغه مبرى خوا (ﷺ) (عکاشه ی کوړی محسن) ی نارد بڼ غزای له گهل (۴۰) پیاودا ، که چوونه لای (الغمر) خه لکه له هاتنیان ئاگادار بوون و پایان کرد ، له سهر ئاوه کانیان مایه وه (مه نزلی کرد) و چهند هه والده ریکی نارد تا جیگای ولاخ و مه رو مالاته کانیان بدوزنه وه ، نه وه بوو دوو سه د حوشریان بینیه وه نوای نه وه ی غزویان کرد ، حوشره کانیان برده وه بڼ مه دینه .

ناسمان پدش بوو ، پیم و ترا ئەمه ئوممهتی تویه و لهوانه ههفتا ههزاریان به بی لپرسینهوه دهچنه بههشت .

پاشان چوووه ژوهرهوه هیچی بۆ بهیان نهکردین ، خه لکه کهش دواى نهوهی بلاوهیان لى کرد وتیان : ئیمه لهوانهین ، چونکه باومرمان به خوا هیناوه و شوین پیغمبرهکهی کهوتوین ، یان مندا له کائمان لهوانه که له ناو ئیسلامدا هاتونهته دنیاوه ، ئیمه له جاهيله تدا هاتووینهته دنیا ، ئەمه به پیغمبرهی خوا (ﷺ) گهیشته ، چوووه دهرهوه و فهرمووی :

(هم الذين لا یسترقون ، و لا یکترون ، و علی ریحم یتوکلون) ، به لکو ئەوانه که دزی ناکه و پدهشین نابن و هه لئاسن به (داخ کردن) - بۆ چاره سهر و پشت به خوای خویان ده بهستن . (عکاشه ی کوپی نعمان) یش فهرمووی : ئەی پیغمبرهی خوا (ﷺ) من له ناو ئەواندا هم ؟

فهرمووی : به لى .. ئەوجا یه کیکی تر له ناویاندا هه لئاسیه وه ئەویش پرسى : ئەی من چی ، ئەی پیغمبرهی خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : (سبقك بما عکاشه)^۱

واته : عکاشه پیش توی دایه وه له گهیشته به وهدا ... پرونکردنه وه یه که - خو تیمار کردن له چه ندین فهرمووده ی (صحیح) دا هاتوه بۆ نموونه :

۱ - له ئەبی هریره وه ، ده لیت : پیغمبره ی خوا (ﷺ) فهرمووی : (ما أنزل الله من داء الا انزل له شفاء)^۲

واته : خوای گهره ههر نه خوشی و دهر دیکى دابه زانديت ، چاره سه ریکیشی بۆ دابه زاندوه .

۲ - له (اسامه ی کوپی شریک) هوه ، (ﷺ) ده لیت : له لای پیغمبره ی خوا دا بووم (ﷺ) که ده شته کیکی یه که هات بۆ لای وتی : ئەی پیغمبره ی خوا (ﷺ) تیماری خۆمان بکهین ؟ فهرمووی : (نعم یا عباد الله تدا و وا ، فإن الله عزوجل لم یصنع داء الا وضع له شفاء غیر داء واحد) واته : به لى ، ئەی بهنده کانی خوا ، تیماری خۆتان بکهن ، چونکه

^۱ - صحیح / بخاری له کتابی (الطب) (۵۷۰۵) دهری هیناوه ، وه مسلم و ترمزی و غهیری ئەوانیش .

^۲ - صحیح / زانایان کۆ دهنگن .

خودای پەرهمردگار هەر دەردیکی قەرار دابێت ، دەرمانیکیشی بۆ بێرارداوو جگه له یه‌ك دەرد . وتیان : کامه‌یه ؟ فەرمووی : (الهرم) ^١ واته : پیری .

٣ - وه له ئه‌بی خزامه‌وه ، ده‌لێت : وتم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، چی ده‌لێت دهرباره‌ی (رقیه) ^٢ و دەرمان بۆ خۆتیمار کردن و (تقاه) ، ئایا ئه‌مانه هه‌یج له قه‌ردم و بێراری خوای گه‌وره ده‌گێڕنه‌وه ؟ فەرمووی : (هي من قدر الله) ئه‌وانه له بێراری و فەرمانی خودان ^٣ ...

٤ - هه‌روه‌ها له (صحیح) داله پێغه‌مبه‌ری خوا وه (ﷺ) جیگێر بووه که مؤلّه‌تی (داغ کردنی داوه) !! ئه‌وه‌ته له (جابری کوپی عبدالله) وه (ﷺ) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پزیشکیکی نارده لای (ابی کوپی کعب) هه‌لسا به بێرینی دهرمانیکی و دوايش داغ کردنی شوینه‌که‌ی ^٤ .

ئێستا چۆن ئه‌و فەرموودانه‌ی رێگری ده‌کهن بسانێنین له‌گه‌ڵ ئه‌و فەرموودانه‌دا که رێگه ده‌ده‌ن به‌و جۆره چاره‌سه‌ر کردناوه ؟

ابن القيم - په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت - ده‌لێت : (له فەرمووده‌ی صحیح دا هاتوه که فه‌مان به تيمار کردن ده‌کات ، ئه‌مه‌ش وه‌لانی پشت به‌خوا به‌ستن ناگه‌ینیت هه‌روه‌ك چۆن نه‌هه‌شتنی برسی‌تی و تینوینی و گه‌رما و سه‌رما به‌ دژه‌کانیان ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت تو ئیتر پشت به‌ستنت . به‌خوا نه‌ماوه ، یان که‌م بو‌ته‌وه ، به‌لکو هه‌قیقه‌تی یه‌کتا په‌رستی ته‌واو نابیت مه‌گه‌ر به‌ گرتنه‌به‌ری ئه‌و هۆکارانه‌ی خوای گه‌وره دایناون بۆ گه‌شتن به‌ داواکراوه شه‌رعی و بێراری له‌سه‌ر دراوه‌کان ...

هه‌روه‌ها ده‌لێت : (ئه‌و فەرموودانه‌ی باسی (داغ کردن - الکي) ده‌کهن چوار جۆرن ، یه‌کیکیان / به‌کردار ئه‌نجامی داوه ، دوومیان / سه‌زلی نه‌بوونی ، سێیه‌م / ستایش کردنی وان لی هینانی ، چواره‌م / رێگری لی کردنی ، و سوپاس بۆ خوا هه‌یچیان

^١ - صحیح / احمد (٤ / ٢٧٨) دەری هیناوه ، ترمزی (٢٠٣٩) و ده‌لێت : فەرمووی (حسن صحیح) ه .

^٢ - جۆره چاره‌سه‌ره‌یکی ده‌رونی یه .

^٣ - احمد دەری هیناوه ، (٣ / ٤٢١) غه‌یری ئه‌ویش وه له لای (حاکم) یش هه‌یه ده‌لێت : (صحیح) ه و پێشه‌وا (زه‌ه‌بی) ش هاورایه .

^٤ - صحیح / مسلم (٢٢٠٧) له (السلام) بابی / لکل داو دوا .

پیچ‌وانه‌ی یه‌کتر نین ، چونکه نه‌نجامدانی به‌کردار مانای پی‌پیدانیه‌تی و حه‌ز لی نه‌بوونیشی به‌لگه نیه له‌سهر نه‌وه‌ی قه‌ده‌غهی کردبیت . هه‌روه‌ها ستایش نه‌کردنیشی ، مانای نه‌وه‌یه‌که نه‌کردنی باشت و چاکتره . هه‌رچی پیگری کردنیشه لی ، له‌پی هه‌لبژاردن و (که‌راهه‌ت) هه‌یه یان بویه که‌سیکه که پیویستی پی نیه و له ترسی دهردی که نه‌جامی نه‌دا که هیشتا تووشی نه‌بووه ، خوداش باشت دهرانی (نووسهر ، ده‌لیت : له‌وه‌ی رابورد دهرده‌که‌ویت که نه‌وه‌ی وازی لی دینیت و نه‌جامی نادات له قایمکاری یه‌وه یه‌وه‌شی نه‌جامی ده‌دات و وه‌ک دهرمانیک نه‌وه کاری به مؤله‌ت (رخصه) کردووه ، به‌گشتی شته‌که له‌سهر توانا و وزه‌ی که‌سه‌که وه‌ستاوه . (وه به‌رزه‌وه‌ندی له کوی بیت شهرعی خوی په‌روه‌دگاریش له‌ویدایه) .

" شهید بوونی (ﷺ) "

پیشه‌وا (ابن کثیر) ده‌لیت : (احمد له پی (وحشی کوپی حرب) هه‌ه گیراوه‌یه‌تیه‌وه ، که ابوبه‌کری صدیق (ﷺ) کاتی لیوای پیکه‌وه نا بو (خالدی کوپی وه‌لید) بو کوشتاری هه‌لگه‌راوه‌کان ، وتی : گویم له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌ه بوو فهرمووی : (نعم عبدالله و اخو العسیره ، خالد بن الولید ، سيف من سيف الله سله الله على الكفار و المنافقين) .

واته : باشت‌ین به‌نده‌ی خوا و برای عه‌شره‌ت (خالدی کوپی وه‌لیده) شمشیریکه له شمشیره‌کانی خوا ، و په‌روه‌دگار بو سهر بی باوه‌ران و دوو‌پروان له کیلان دهریه‌نا و فهرمانی پی کرد یه‌که‌مجار بجیته لای (طلحه الاسدی) و پاشان بۆلای (بنی تمیم) ، نه‌وه بوو (طلیحه) له‌ناو (بنی اسد) و (غطفان) دا بوو ... وه (بنو عبس و ذبیان) یش هاتنه پالیان .. نه‌وجا خالد به‌خوی و سه‌ربازمکانیه‌وه و (ثابتی کوپی قیس)^۲ له پیشه‌وه‌ی پشتیواناندا بوو نه‌وجا (ثابت ی کوپی ارقم و عکاشه‌ی کوپی

^۱ - زاد المعاد (۱۵ / ۴) ، (۶۶ / ۶۵) .

^۲ - هاوه‌لی پایه به‌رز پابت له‌به‌در و دوی نه‌ویشدا ناماده بوو هه‌روه‌ها یه‌کیک بووه له وانه‌ی له مؤته‌دا به‌شداری کرد و کاتیک عبدالله ی کوپی رواحه کوژا نالای موسلمانانای پیدرا ، به‌لام نه‌وه‌دایه ده‌سل

محسن) ی نارد بۆ پشکنین له‌وی طلحه و سلیمه‌ی برای و نه‌وانه‌ی له‌گه‌لیاندا بوون به‌یه‌ک گه‌یشتن و له‌گه‌ل ثابت و عکاشه‌دا که‌وتنه‌ مه‌یدان کاری نه‌وه بوو عکاشه‌ جوبالی کورێ طلیحه‌ی کوشت (طلیحه) ش هه‌لمه‌تیکێ بۆ هیناو عکاشه‌ی کوشت هه‌روه‌ها له‌گه‌ل سه‌له‌مه‌ی برابردا ثابت ی کوپری ارقم یان کوشت ئینجا که‌ خالید و هاوه‌له‌کانی گه‌یشتن و به‌ کوژراوی هه‌ردوو هاوه‌له‌که‌یان بینێ ^۱ . نه‌مه‌ زۆر بۆ موسلمانان نا په‌حه‌ت بوو پاشان خالید فه‌رمانی کرد به‌ جله‌کانی به‌ری خۆیانوه‌ وه‌ به‌ خۆینه‌که‌ یانه‌ وه‌ بسپێردرێن (ﷺ) ^۲ .

خالیدی کوپری و دلید و پی‌ی وت تۆباشتری له‌ من و شاره‌زایی له‌شه‌پدا ، وه‌ هه‌روه‌ک باسمان - کرد له‌گه‌ل عکاشه‌دا شه‌هید بوون : البدایه (۵ / ۴۱) .

^۱ - نه‌م به‌یه‌ک گه‌یشتنه‌ له‌لای سه‌رچاوه‌ ناوێکی بنی اسد دا بوو که‌ به‌ (بزاخه) ناو ده‌برا .

^۲ - بڕوانه‌ : البدایه و النهایه (۵ / ۲۱) به‌ ده‌ستکاری یه‌وه .

" ٦٧ - نه بو لبابهی کوپی عبدالمنذر (ﷺ) "

" خاوهنی دهر و نیکی سر زه نشتکار "

کی یه ؟

وهلی له خواترس ، (نهو لبابهی کوپی عبدالمنذر) ه ... کهسیکی داناو بهرینه و ...
له (عهقه به) دا به شدار بووه . له گهل پیغمبرهی خوا (ﷺ) بو (بهر) بهر
که وتوو ، به لام پیغمبرهی خوا (ﷺ) گهراندیه وه بو مه دینه تا چاودیتری نهوی نکات و
له غه نیمه کانییش به شیکی بو خسته لاه .^١

وه نه م میوانه مان ، چیرۆکیکی له گهل (بنی قریظه) دا هیه تووشی هه لهیه ک
بووه .. پاشان گهراوه ته وه بۆلای پهروهردگاری و تهوبه ی کردوو و پئی راستی
گرتوو ته بهر ..

چیرۆکه کهشی نه مهیه : -

له غه زای (احزاب) دا ... پیغمبرهی خوا (ﷺ) پیکه و تنیکی له گهل (بنی
قریظه) دا گری دابوو ... یهکی له بهنده کانی نهو پیکه و تنامهیه نه وه بوو که ههردو
لابه هاوبهشی پاریزگاری له مه دینه بکه نه گهر تووشی دوژمنکاری یهکی دهره کی هات
.. و کاتی (احزاب) کو بوونه وه به مه بهستی ریشه کیش کردنی ره چه له کی موسلمانان ،
و له دهر و بهر مه دینه قهر و لیان دانا ، هه والی په یمانشکی جوله که کانی (بنی قریظه)
گه یشت و وتیان : که هیچ گر بیه ست^٢ و په یمانیک له نیوان ئیمه و (محمد) دا نه^٣ !!
و خهریک بوو نه م پلانه سته مکارانه یه هه موو موسلمانان له ناوبه ریت نه گهر بهزه یی و
لوتفی خودای بالا ده ست نه بوایه .. له (ابی سعیدی خدری) یه وه ، (ﷺ) ده لیت :
پۆژی (خندق) پرسیمان : نهی پیغمبرهی خوا (ﷺ) له راستیدا دل هکان گه یشتوو نه ته

^١ - بروهانه : اسد الغابه (٦ / ٢٦٥) .

^٢ - سهیری ژبانی (سعیدی کوپی معاذ) بکه (ﷺ) .

^٣ - شیخ محمدی غه زالی ده لیت : په رفتار و په وشتی (بنی اسرائیل) له ناستی په یمانه کانیاندا له کۆن و
نویدا و امان لئ ده کات دلتیابین له وهی که نه مانه واز له سوکیتی و نزمی ناهیتن ، هه رکاتی گویدریر وازی
له سهیرین هیتا و ماروازی له گهستن هیتا .. نهوا جوله کهش واز له په یمانشکاندن دینن (فقه السیره) .

گهروو له توقیندا چیمان پی دهلیت که نهجامی بدهین یان بیلین ؟ نهویش فرمووی :
(اللهم استر عورتنا و آمن روعاتنا) .

واته فرمووی ، بلین : نهی پهروردگار عورده و دامینمان بپوشه و له ترس و
توقین دلنیا و نهمینمان که ...

دهلیت : نهوه بوو ، پهروردگار بهر شه با دای له دهم و چاوی دوژمنان و
بهره شهبا شکستی پی هینان ^۱ . خواي گهوره ده فرمووی : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ حَاكَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾ سورة
الأحزاب ، آية (۹) ^۲ .

نهوجا که پیغه مبهری خوا (ﷺ) له جهنگی (نهحزاب) هکان بوویهوه .. بهرهو (
بنی قریظة) موسلمان هکانی برد تا نابلقه یان بدن پاش نهوی له کاتی نه هات و
ناپهحه تیدا نهو پهیمان نهی دابوویان شکان دیان و نه یان برده سر ..
ابن اسحاق دهلیت :

پیغه مبهری خوا (ﷺ) ، (علی کوری ابی تالیب) ی به خوئی و
نالاکه یه وه پیشخست بولای (بنی قریظة) ، و هر که نزی که لاکان یان بوویهوه ، گوئی له
قسه یه کی ناشیرین و نه شیا و بوو که به پیغه مبهری خوا (ﷺ) یان دهوت ، نهوه بوو
گهراپه وه تا له ریگا به پیغه مبهری خوا (ﷺ) گه یشت ، پئی فرموو : نهی پیغه مبهری
خوا (ﷺ) ، نه گهر نزی که نه بیته وه لهو پیس و دهغه لانه باشتره .
فرمووی : (لم ؟ اظنک سمعت منهم لی اذی ؟)

واته : له بر چی ؟ وادیاره شتیکی نازار دهرت لیان بیستووه دهر باره ی من ؟
فرمووی : به لی نهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ... نهویش (ﷺ) فرمووی : (لو
راونی لم یقولوا من ذلك شیئاً) نه گهر منیان بدیا یه شتی وا له زاریان دهر نه ده چوو .

^۱ - احمد گپراویه تیه وه له (المسند) دا (۲ / ۳) .

^۲ - واته : نهی نیمانداران یادی نیعمه تی خوابکه نه وه له سهرتان (له جهنگی خنده قدا) کاتی
سهر یازانی کوفر هاتنه سهرتان ، نیمه ش په شه بابه کی به هیز و سهر یازیکمان نارد دهر یان که
نه تانده بینین ، خواي گهوره بینا بوو به هول و کوششتان ...

ئەوجا كە پیغمبەری خوا (ﷺ) لە قەڵاكانیان نزیک بوویەو ، فرموی : (یا
إخوان القردة ، هل اخراكم الله و انزل بكم نعمته ؟) واتە : ئەی براو خوشکی مەیموونەکان ،
دەلێی خوا پرسیوای کردوون و پقی خۆی بەسەرتاندا دا بەزاندوو ؟
وتیان : (ئەی ئەبا قاسم ، هەرگیز نەزان نەبوویت)^١ .

ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) گەمارۆی دان بو ماوهی (٢٥) شەو ، هەتا ئەو
گەمارۆدانە جوله کەکانی شەكەت کرد ، و ترس و تۆقینی هاویشته دلەکانیان ! و
پیغمبەری خوا (ﷺ) بانگی کردن كە بێن بە دەم فەرمان و بریاری یەو و ملکه چی بن .
ئەوجا (بنی قریظە) کە سێکیان ناردەلای پیغمبەری خوا (ﷺ) کە (ابا لبابه ی کوپی
منذر) ی برای (عەمری کوپی عەوف) یان بو بنی ریت (ئەوان هاو پەیمانی ئەوس بوون)
، تاوەکو راویژی پی بکەین دەر بارە ی حالی خۆمان ، پیغمبەری خواش (ﷺ) ناردی
بۆیان هەر کەبێنیا ، پیاو و نافرەتیا دەستە و دامینی بوون و دەستیا بە گریان کرد ،
ئەویش بەزەیی پیاواندا هاتەو^٢ ، پیاوان وت : ئەی ئەبی لبابه ! بەرای تۆ بە دەم فرمانی
(محمد) هەو بچین ؟

فرموی : بەلێ ، بە دەستی ئاماژە ی بۆ گەروی کرد ، کە مەبەستی کوشتن بوو ،
ابولبابە دەلێت : سویند بە خوا هینشتا لە جینی خۆم نەجولاً بووم زانیم کە نا پاکیم لە گەڵ
خوا و پیغمبەری خوا (ﷺ) کردوو ، پاشان (ابو لبابه) بۆی دەرچوو ، نەهاتە لای
پیغمبەری خوا (ﷺ) ، و لە مزگەوت خۆی بەستەو بە یەکی لە پایەکانەو و وتی :
لەم جیبی خۆم ناجولیم تا خوا لیم خۆش دەبی لەسەر ئەمە ی کە کردم ، و پەیمان بە
پەروەردگار دە دەم کە هەرگیز پی نەخەمە لای (بنی قریظە) وە و ئەو جیگایە نەبێم کە
تیایدا نا پاکیم لە خوا و پیغمبەر کرد و نهیننی یە کەم درکاند .

^١ - حاکم له (المستدرک) (٢ / ٢٤ ، ٢٥) له عائیشەو (ﷺ) دەرھێنانی کردوو . بە لەفرێکی
هاویشتە دەلێت : لەسەر مەرجی هەردوو شە یخ (صحیح) ه و ئەوان دەرھێنانیان بۆ نەکردوو ،
زەھەبیش هاو پایە .. و ابن کثیر دەلێت : له التاريخ (٤ ، ١١٨) : ئەم فرمودە چەند پێگە یەکی باشی
هە یە لە (عائیشە) و غەیری ئەویشەو .

^٢ - ابو لبابه ئە یزانی بریاری پیغمبەری خوا (ﷺ) چی یە بۆیان . وە مۆلەتی ئەو شە نەبوو کە ئەو
نەیننە بدرکینی .

ابن هشام دهلیت : سفیانی کوپی عیینه له اسماعیل ی کوپی ابی خالدوه له عبدالله ی کوپی ابی قتادهوه دهلیت ، خوی گه وره دهر باره ی (ابی لبابه) نهم نایه ته ی دابه زاند : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ سورة الأنفال ، آیه (۲۷) . واته : نه ی نهوانه ی باوهرتان هیناوه : خیانهت مهکن له خوا و له پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، ههروه ها خیانهتیش مهکن له نهمانهت و سپارده کانتان که بیتان ده سپیردریت ، له کاتی کدا نیوه دهمانن (که نهوه خیانهته) . ابن اسحاق دهلیت : کاتی ههوالی (ابو لبابه) به پیغمبره ی خوا (ﷺ) گه یشت نهوه بوو هر دیار نه مابوو که بیتهوه لای پیغمبره ی خوا (ﷺ) ، فهرمووی : (اما انه لو كان جاءني لأستغفرت له ، فأما اذ قد فعل ما فعل فما انا بالذي اطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه)^۱ . واته : نهگهر بهاتابه بو لای من نهوا داوای لی خوشبوونم بو دهکرد ، بهلام مادم نهوه ی کردوه که کردویه تی - له مزگهوت ماوهتهوه - نهوه منیش له جیی خو ی بهرهلای ناکهم تا خوا لی خوش دهبی .

ابن اسحاق دهلیت : یزیدی کوپی عبدالله کوپی قسیط بو ی باس کردم که قبول کردن تهوبه که ی (ابالبابه) له کاتی سهر له بهانیدا (سحر) دابه زیوه بو پیغمبره ی خوا (ﷺ) که له مالی (ام سلمه) دا بوو (ﷺ) ... ام سلمه ، فهرموویه تی گویم له پیغمبره ی خوا (ﷺ) بوو بهیانی زوو پیکنه ی ، پرسیم بهچی پی دهکنه ی نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ یاخوا هه میشه خوشحالیت ؟ فهرمووی : (خودا له ابی لبابه خوش بووه و تهوبه که ی وهرگرتوه) ، وتم : نهچم مژده ی پی بدهم نه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ؟ فهرمووی : (بلی ، ان شئت) برق ، نهگهر دهتهوی .. دهلیت : ام سلمه (ﷺ) له دهرگای ژوره که یهوه - لهوکاته دا هیشتا نایه تهکانی بالاپوشی نه هاتبووه خوارهوه - فهرمووی : نه ی ابالبابه مژده بی .. خوا گهرانه وه که ی قبول کردویت . ام سلمه ، دهلیت : خه لک هه موو بهرو پروی پرشتن تا بیکه نهوه (وتمان خو ی به پایه که وه بهستبووه وه) ، فهرمووی : نا بهخوا ، ههروا ده منیم تا پیغمبره ی خوا (ﷺ) خو ی دهست و بهنده کانم بکاتهوه به دهستی موباره کی نهوجا که پیغمبره ی خوا (ﷺ) بو نویژی بهیانی چوو بو مزگهوت دهست و بهنده که ی کردهوه^۲ . ابن هشام ، دهلیت : ابو لبابه به بهستراوه یی

^۱ - ابن جریری طبری له (تفسیر) کهیدا (۲۱ / ۹۷) و الواحدی له (اسباب النزول) (۱۹۳) .

^۲ - دانه پاله که ی (مرسل) ه : بیهقی له (الدلائل) (۴ / ۱۷) دا دهری هیناوه .

بوماوهی شەش پوژ خوی هیشتەوه و لەکاتی نوێژەکاندا خێزانەکە ی دەهات دەستی دەکردەوه تا نوێژەکە ی بکات ، و پاشان خوی دەبەستەوه بە پایەکەوه ، هەروەک هەندی له زانستخوازان بۆیان باس کردووم . ئەو ئایەتەش کە لە تەوبەکەیدا^۱ دابەزی ئەمە بوو کە پەروردگار دەفەرموی : ﴿وَأَخْرُونا عَتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سورة التوبة ، آية (۱۰۲) . واتە : (بێجگە لەوانە) کەسانێکی تریش هەن کە دان بە گوناھ و هەلەکانیاندا دەنێن و کرداری چاک و کرداری خراپیشیان تێکەڵ کردووه ، ئەمانە نزیکە خوا تەوبەیان لی وەرگیریت ، چونکە بەراستی خوا لیخۆشبوو ، و میهرەبانە .. ابولبابە پاش دابەزینی ئەم ئایەتە بە وەرگرتنی تەوبەکە ی ، بەوه فاداری بۆ ئاینەکە ی مایەوه و بەخوا پەرستی یەوه خەریک بوو ، تا ئەو کاتە ی وەفاتی بۆ هاتە پیش و .. گەیشت بە قافلە ی سەرفرازان . (رهزای خوای لی بیت).

^۱ - الواحدی النیشابوری له (اسباب النزل) (۲۱۴) و گێڕاویەتیەوه بۆ (ابن جریر) (۱ / ۱۰) له پڕی (

الوالی) یەوه بە بچرچری .

" ٦٨ - کعب ی کوړی مالک (ﷺ) "

" ابشر بخیر یوم هر علیک منذ ولدتك امك " فرموده ی پیروز

کی یه ؟

کعب ی کوړی مالک ی کوړی ابی کعب ی نه نصاری خزره جی عقه بی نوحودی و هاوړل و هوڼه ری پیغمبر ی خوا یه (ﷺ) و یه کیکه له و سې که سه ی که له جهنگی (تبوک) دواکه تن و خودا لینیان خوش بوو.

وه له و حه فتا که سه یه که ناماده ی (عقبه) بوون . ابن سیرین ، ده لیت : شاعیرانی هاوړلی پیغمبر ی خوا (ﷺ) نه مانه بوون ، حسان ی کوړی ثابت و عبدالله ی کوړی رواحه و کعب کوړی مالک .

عبدالرحمن ی کوړی کعب ، له باوکیه وه ده لیت : له پیغمبر ی خوا (ﷺ) ی پرسویه : نه ی پیغمبر ی خوا ، خودا دهر باره ی شاعیران فرمایشتکی دابه زاندوه^١ .
نه ویش فرمودی : (ان المجاهد ، مجاهد بسيفه و لسانه ، والذي نفسي بيده لكأنا ترموهم به نضح النبيل)^٢ .

واته : تیکوشهر نه ویه به شمشیره که شی و به زمانیشی تیکوشیت ، سویند به و که سه ی گیانی منی به ده سته و ته کانتان وه ک تیر ده یانپیکې ... وه ابن ابی حاتم ، ده لیت : له سهرده می جینشینایه تی (معاویه) دا (ﷺ) بینایی له ده ست داوه .

^١ - مبهستی نه م نایه ته یه : ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴾ (٢٢٤) أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ (٢٢٥) وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ (٢٢٦) ﴿ الشعراء (٢٢٤ - ٢٢٦) .

له سهر مانای ؟ (يَتَّبِعُهُمُ) ابن عباس ده لیت : گومرای جنوکه و مرقف - و تراویشه (الغون) نه وانه له هق لانه دن ، (شعر) یش : باشه که ی باشه و خراپه که شی خراپه ، پروانه تفسیری (القرطبي) بو نه م چه ند نایه ته .

^٢ - دانه پال که ی (صحیح) ه / عبدالرزاق له (المصنف) (٢٠٥٠) دهریپناوه ی . ارنووط نه م ده لیت له (سیر) ٢ / ٥٢٥) .

" خهباتی (کعب ﷺ) له پیناوی خوادا (جل جلاله) "

کعب ، باشرین خهباتی کرد له پیناوی خوادا و له (نوحود) دا پالنه وانیتی خوئی نیشاندا .
هشامی کوردی عروه ، له باوکیه وه ، ده لیک :

پیغمبری خوا (ﷺ) زبیری کوپی عوام و (کعب ی کوپی مالک) ی کرده برا . ئه وه بوو
کعب پوژی نوحود په پوت بوو ئه وه ندی پیکرا بوو ، و زبیر هینای بو پیغمبری
خوا (ﷺ) ، په موهردگاریش ئه م نایه تی دابه زاند : ﴿... وَأَوَلُّوا أَرْحَامَ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي
كِتَابِ اللَّهِ ...﴾ سورة الأنفال ، آیه (۷۵) .

واته : ئه وانهش که په یوه ندی خزمایه تیشتان هیه ، هندیکیان شایسته ترن به
هندیکی تریان له بهرنامه ی خوادا ، بهراستی خوا به هه موو شتیکی زانا و به ناگایه .. وه
له (کعب) وه ، کاتی پوژی نوحود که وتینه بهر ده ست بی باوهران ، من یه که م کهس
بووم پیغمبری خوا (ﷺ) ناسیه وه مژده ی زیندوویه تیم به موسلمانان گه یاند ئه وه
بوو پیغمبری خوا (ﷺ) کعب ی بانگ کردو ، درعه که ی خوئی پیدا که زهر دیک بوو
، ئه ویش له بهری کردو ، ئه و پوژه شهریکی زوری کرد ، هه تا له حه قده لاهه بریندار بوو .

" دواکهوتی له جهنگی تبوک "

سالی (۹) ی کوچی پومیه کان بیریان له وه کرده وه که ده بی دووباره بده نه وه
به سهر ئیسلامدا هه والی ئه م خو ئاماده کردنه ی پوم به پیغمبری خوا (ﷺ) گهشت ،
... بویه پیغمبری خوا (ﷺ) پینگه یه کی که ی نه دیه وه باشر له وه ی موسلمانان
ئاماده کات بو پوه به پوه بوونه وه ی ئه م دوژمن کاریه ... ئه و کاتانهش پوژگاری نه بوونی و
که م بارانی بوو .

وه گه یشتن به پومه کان پیویستی به کوشش و بژیویه کی گه وه هه بوو . وه
کوشتاری پوم بیریتی نه بوو له پوه به پوه بوونه وه له گه ل تیره یه کی ژماره دیاری کراو و
چه ک و تفاق سنوردار کراو ، به لکو کوششیکی تال بوو له گه ل ده وله تیکیدا که

۱ - پیاوانی جی متمانه ن : لای ابن الکثیریش هاتووه (۲ / ۶۶۸) ... هه روه ها (السیوطی) له (الدر المنثور) (۲ / ۲۰۷) باسی کردووه .. الارنؤوط (سیر : ۲ / ۵۲۴) .

دەسلەتییكى بەسەر دەستەيەك قارەدا دەپرات .. بەلام كەسانى خاوەن بىر و باوەر
لەبەردەم نەهامەتەكاندا چۆك دانادەن و پشت هەلناكەن ... وە بەهۆى ئەو بارودۆخە
سەختەو كە تيايدا نامادەكارى بۆ سوپاي مۇسلمانان كرا سوپاكە ناوى لى نرا (جیش
العسرە - سوپاي نەبوونى و سەختى) .

موسلمانان به اتفاقه وه بهرێ کهوتن که هرگیز پیشت به وینهی ئه وه وه بهرێ نه که وتبون ، به ره باکوور بۆ ئه و جیگایه بهرێ کهوتن که سوپای پۆم قهره و لیان دانابوو .
 ناماده کاری سوپاکه ناو کرۆکی دهر وونی موسلمانانی ئاشکرا کرد ده و له مه نده کانیان هه مو سامانیان خسته کار بۆ ساز کردن و کۆمه کی کردنی سوپا ...
 هه ژاره کانیشیان که ناماده بوون بکه ونه پێ له گه له سوپادا .. له پیناوی خوا دا گیانیان بیه خشن ، به لām به هۆی نه بوونی تفاق و چه ک و هۆکاری شه پ کردنه وه ، نه یاتتوانی بگه نه مه یدانێ جهنگ و ئه وه شه فرمی سکی بی ده سه لاتێ له چاوانیاندا وه ک باران دانه باراندا که چۆن بی به شه بوون له و شانازه گه ره به ...

ھەروەھا دُلْ لەرزۆكەكانیش ئاشكرا بون ئەوانەى بە ڤووكەش لە ئىسلامدا بون
 و دليان پېرى بوو لە ڤق و قينە بو ئىسلام و ئەھلەكەى و بەدواى بچوكتين بيانو
 دادەگەرآن كە لە شەپ ھەل بېن و بە ھيچ شيوازيك يارمەتى پيشكەش نەكەن ، لە ھيچ و
 پوچترين ئەو بيانوانەى كە ئەو دووپوانە بو پيغەمبەرى خوايان (ﷺ) دەخستە ڤوو
 بەمەبەستى ئەوەى نەيان باتە بەرەى شەپ ئەوە بوو (الجدى كوپى قيس) بە پيغەمبەرى
 خوا (ﷺ) ى وت : مؤلەتم بدە با نەيەم و تووشى فيتنە و گوناھ نەبم سويند بەخوا
 ھۆزەكەم ليەم ئاگادارن كە من چەند موعجيبى ئافرەتاتم و ئەترسم ئەگەر ئافرەتانى (بنى
 الاصر) - واتە ڤۆم - بيبنم خۆم پى ڤاناگيرى لە ئاستياندا ! پيغەمبەرى خوا (ﷺ)
 ڤووى لى وەرگيرآ و .. دەربارەى ئەم دوو ڤووە ، ئەم نايەتە پيرۆزە دابەزى : ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ
 يَقُولُ اُنْذَنْ لِي وَلَا تَمْنُنِيْ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِيْنَ ﴾ آية (٤٩) سورة التوبة.

واته : (لهو دووړووه بى چاوو پوانه) كه سانيكن كه ده لين : موله تم بده و توشى
گوناه و سهر پيچيم مه كه !! له حال كندا نهو جوړه كه سانه باچاك بزائن كه له گوناوه و
تاواندا پوچوون ، بيگومان دوزه خيش گه ماروى بيباوه راني داوه (پرزگار بوونيان
نه سته مه) .

هروهه له ناو نه هلی حق و راستیشدا کهسانیک به بی بهانه لهم جهنگه دواکهوتن که نهوانیش سی کهس بوون " کعبی کوپی مالک و هیلالی کوپی ئومهیه و مهرانه کی کوپی بیع) .

پیغمبره کی خوا (ﷺ) سوپاکه کی پیشپهوی کرد تا گهیشته (تبوک) لهویدا زیاد له ده پوژ مانهوه چاودی ری بیابانهکانی کرد ، که بینی (پومان) دیار نهماون ، بویه بریاری دا بگهپیتهوه بۆ مه دینه ... له گهپانهوهیدا سوپای (العسرة) زور بهپریزهوه پیشوازی لیکرا ، له راستیشدا گه ورهترین سوپابوو ، بهپی بخرین ، ژمارهیان نزیکه کی ۳۰,۰۰۰ سی ههزار کهس دهبوو .

نهوجا پیغمبره کی خوا (ﷺ) که هاته مه دینه ، چووه مزگهوت و دوو پکات نوپژی نهجامدا و دانیشته بۆ نهوه کی وتار بۆ خه لکه که بدات ، لهویدا دواکهوتوان (المخلفون) هاتن بۆلای دهستیان به بیانوو هینانهوه و سویند خواردن کرد ، ژمارهیان ههشتا کهس دهبوو ، پیغمبره کی خوا (ﷺ) پوکاری دهرهوه کی لی قبول کردن واته به پروکهش موسلمان بوون - بهیعهیتی لیوهرگرتن و داوای لیخوشبوونی بۆ کردن و دل و دهروونی دانه دهست خوا که نهو پی ی زانایه .

" لیکای کعب له گهل پیغمبره کی خوا (ﷺ) "

نهوجا (کعب کوپی مالک) هات بۆلای پیغمبره کی خوا (ﷺ) سهلامی کرد... پیغمبره کی خوا (ﷺ) بزه گرتی ، بزه کی کهسیکی توپه بوو ، پاشان فهرمووی : (تعال) وهره ، کعب دهلیت : هاتم تا له نیو دهستی دا دانیشتم .. فهرمووی : (ما خلّفك ؟ الم تكون قد ابعت ظهرك ؟)

واته : بۆچی له سوپاکه دواکهوتی مه گهر و لاخت نهکری بوو بۆ شهپ ؟ وتم : بهلی وایه ، بهخودا نه گهر له گهل یه کیکی دنیا ویستدا دانیشتمایه ههولم ددا یانوویهک بۆ خۆم دروست بکه م تارازی بکه م ، وه من توانای نهو هشم هیه - واته له قسه کردندا په کم ناکه ویت - بهلام دهزانم که نه گهر نه مپو درو ت له گهلدا بکه م تو ی پی ی پازیکه م ، نهوا دوور نیه خودا رقی من له دلی تو دا جیگیر بکات ... له بهر نهوه راستیه که کی من هیچ بیانویه کم بۆ دواکهوتنم له شهپ نهبوو ، وه سویند به خوا ههرگیز وک ئیستا دارا و

بەتوانا نەبووم و بۆ شەپ شیاو بێ ، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا لەگەڵتدا دەرەنەچووم بۆ جەنگ
پیغمبەری خوا (ﷺ) فرموی : (أما هذا فقد صدق ، فقم حتى يقضى الله فيك) .

واتە : ئەمەیان راستی و ، هەلسە تابزانین خواى گەورە چى بریارىکت لەسەر

دەدات ..

ئەوجا پیاوانىك لە (بەنى سەلمە) دوام كەوتن و سەرزەنشيان دەكردم ،
دەیانوت : سویند بەخوا پيشتر نەماندیوو تۆ گوناھ ئەنجام بدەیت ... ئەى بۆچى ھەر
نەشتتوانى وەك ئەوانى تر بیانویەك بەئیتەوہ بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) ، بەراستی
داواى لیخۆش بوونی ئەو بۆت بەس بوو ...

فرموی : سویند بەخوا بەردەوام سەرزەنشيان دەكردم ، تاوام لیھات خەریك
بوو بگەریمە و خۆم بەدرۆ بخەمەوہ - پاشان وتم : ئایا كەسى تریش ھەیە وەك منى
بەسەر ھاتبى ؟ وتیان : بەلى دوو پیاوى كەش ھەن ، وەك ئەوہى تویان بە پیغمبەری
خوا (ﷺ) عەرز كرد ، ئەویش چى بە تۆ فرموو بە ئەوانیش ھەروای فرموو ، پرسیم
: كین ؟

وتیان : (مرارەى كوپى ربیع ی عامرى) و (ھلالى كوپى امیہى واقفى) و وتیان
كە ئەمانە بەراستی دوو پیاو چاكن و لە (بەدر)یشدا بەشدەر بوون ، و نموونەیین .
منیش داواى ئەوہى باسى ئەو دوانەیان بۆ كردم بەرپى خۆمدا چووم ...

ئەوجا پیغمبەری خوا (ﷺ) نەھى لە موسلمانان كردبوو كە قسەمان لەگەڵدا
بکەن - ھەرسێكمان - و لەناو ھەموو دواكەوتوانى (تبوك) دا تەنھا ئەم سیانەمان ئەو
بریارەمان لەسەر درابوو ... ئیتەر خەلكى خویان لى دور ئەخستینەوہ و لە ئاستماندا
گۆراپوون ، ھەتا سەرزەویش لەلامان گۆرا بوو ، ئەو زەوى یەى ئەوسا نەبوو كە
بەسەریدا پریم ئەكرد بەو شیوہیە پەنجا شەومامەوہ ، بەلام دوو ھاوڕێكەى ترم
لەمالەكانیاندا مانەوہ و دەگریان ، بەلام من لەوان لاوتر و بەتواناتر بووم ، دەچووم لەگەڵ
موسلماناندا نوێژم دەكرد و لەبازارەكاندا ھات و چۆم دەكرد ، لەكاتێكدا یەك كەس
لەگەڵم نەدەدا و ھە دەھاتم بۆ مزگەوت و داواى نوێژ دەچووم بۆلاى پیغمبەری خوا (ﷺ)
) و سەلام لى دەكرد ، و بەخۆم دەوت : ناخۆ لیوى جولاند بۆ وەلام دانەوہى
سەلامەكەم یان نا ؟ ئەوجا لە نزیکێرە نوێژم ئەكرد و زوو زوو چاوم تى ئەبەرى ، كاتى
نوێژكەم دانەبەست لیى دەروانى و كاتى پروم تى ئەكرد پرووى لیم وەردەگێرا .

سارد و سپری موسلمانان لهگه‌لما دريژهي كيښا و چووم تا بهسەر ديواريكي -
 ديواري باخي ئه‌بي قه‌تاده‌دا سهرکه‌وتم - که کوپه‌ مام بوو ، خوشه‌وستريني قه‌ومه‌که‌م
 بوو له‌لام ، سه‌لامم لي کرد ، سویند به‌خوا وه‌لامی سه‌لامه‌که‌ی نه‌دایه‌وه‌ !
 وتم : ئه‌ی ابي قتاده ... سویندت ئه‌ده‌م به‌خوا ، نازانی من چه‌نده‌ خوا و
 پیغه‌مبه‌ره‌که‌یم خوشده‌وی ؟ بي دهنگ بوو ، هيچی نه‌وت ، دووباره‌ پيم وته‌وه ، هه‌ر بي
 دهنگ بوو ، بو سي هه‌م جار وتم سویندت ئه‌ده‌م به‌ خوا وه‌لامم بدمه‌وه‌ وتی : خوا و
 پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی باشت‌ر ده‌زان !

منیش فرمی‌سک له‌ چاوه‌کانم هاته‌ خوار به‌ناپه‌رچه‌ت توانیم بچمه‌ سه‌ر
 ديواره‌که‌وه‌، جاريکیان له‌ بازپادا ده‌سوپامه‌وه‌ له‌ (مه‌دینه) کابرایه‌کی (نبطي) له‌
 (نبطي) یه‌کانی شام ، ئه‌وانه‌ی خواردنیان ئه‌هینا و له‌ مه‌دینه‌ ئه‌یانفروشت ، گویم لی
 بوو ، هه‌والی منی ئه‌پرسی و ئه‌یوت : (کی کعب ی کوپي مالک م نیشان ئه‌دات ؟
 ئه‌وانیش ئاماره‌یان بو من ده‌کرد ، کابرا هاته‌ لام و نووسراویکی له‌لایه‌ن پادشای غسان
 وه‌ پێدام، تیايدا هاتبوو :

(له‌ پاشان ... پيم راگه‌یه‌نرا وه‌که‌ هاوه‌له‌که‌ت پشتی لی کردویت و ساردی
 به‌رامبه‌رت ئه‌نوینی ، وه‌ تویش خوادینه‌ ناوی تا له‌م ولاته‌ دا به‌سوک سه‌یرت که‌ن و
 تیاچیت ، ئیمه‌ش مافی ئه‌وه‌ت به‌سه‌رمانه‌وه‌یه‌ که‌ دلنه‌وايت بکه‌ین ..) منیش دواي
 ئه‌وه‌ی له‌ خویندنه‌وه‌ بوومه‌وه‌ وتم : ئه‌مه‌یش به‌لایه‌کی تره‌ ، فریم دایه‌ ناو ته‌نوور و
 سوتاندم .

ئهو جا که‌ چل پوژ له‌ (۵۰) پوژه‌که‌ تیپه‌ری ، په‌یامنیری پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ)
 هات بۆلام وتی : پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی پی کردوویت له‌ خیزانه‌که‌ت
 جیا‌بیته‌وه‌ ، پرسیم : ته‌لاقی بده‌م یان چی ؟

وتی : نه‌خیر ، به‌لام خوئی لی به‌ دووربگره‌ و لی نزیك مه‌به‌وه‌ ، و هه‌مان
 شتی‌شی به‌ دوو هاوه‌له‌که‌م گه‌یاند بوو که‌ پی ی هه‌لسن .

منیش به‌ خیزانه‌که‌م وت : بچۆره‌وه‌ مالی باوانت و له‌وی بمینه‌ره‌وه‌ تا خوا
 فه‌رمانی خوئی له‌م باره‌یه‌وه‌ نیشانداده‌ت .

ئه‌وجا خیزانه‌که‌ی هلالی کوپی امیه هاته لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پیی وت :
ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .. هلال پیاویکی به سال‌اچوو و خزمه‌تکاریشی نیه ، نایا
رقت لی نابیتته‌وه ئه‌گهر خزمه‌تی بکه‌م ؟

فه‌رمووی : (لا ، ولكن لا یقربك) نه‌خیر ، به‌لام لی‌ت نزیک نه‌بیته‌وه . وتی : سویند
به‌خوا هلال هیچ شتیکی به‌لاوه به‌گرنه‌ماوه و له‌و کاته‌وه به‌رده‌وام ده‌گری تا ئه‌م‌رو .
کعب ، ده‌لیت : هه‌ندی له‌ خزمه‌کانم پییان وتم بوچی تۆش ناچیت مۆله‌تی ئه‌وه
له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وهرگریت که خیزانه‌که‌ت له‌لات بمینیتته‌وه وه‌ک چۆن مۆله‌تی
خیزانه‌که‌ی (هلال) ی دا خزمه‌تی بکات ؟ وتم : سویند به‌خوا داوای شتی وا له
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناکه‌م ، من چۆزانم ئه‌گهر داوای لی بکه‌م چیم وه‌لام ئه‌داته‌وه ؟ له
کاتی‌که‌دا من پیاویکی گه‌نجم ؟

ئه‌وجا داوای ئه‌وه ده‌شه‌وی ترم به‌پێ کرد ، هه‌تا په‌نجا شه‌وی ته‌واومان تیپه‌پراند
له‌وکاته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) رێگری کرد بوو له‌ دوواندنمان .
ئه‌وه بوو له‌ به‌یانی شه‌وی په‌نجا هه‌مین دا نوێژی به‌یانیم له‌سه‌ر سه‌کوێ مایک له
ماله‌کانمان ئه‌نجام دا ، و به‌و حاله‌ی خۆم که خوای په‌روهر‌دگار باسی کرد له
قورئانه‌که‌یدا دانیشتبووم ، خۆم له‌ خۆم بیزار بووم . زه‌وی به‌و فراوانی یه‌ له‌لام که‌سک
بوو بوویه‌وه ، گویم له‌ ده‌نگیکی به‌رز بوو هاواری کرد (یان به‌سه‌ر کیویکه‌وه هاواری
کرد) وتی : ئه‌ی کعبی کوپی مالک ، مژده‌ت لی بیت !
منیش له‌ جیی خۆم کړنوشی سوپاسم بو په‌روهر‌دگارم برد و زانیم که پزگاریم
له‌لایه‌ن خوداوه هاتوه .

ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کاتی نوێژی به‌یانی بو موسلمانان کرد ،
رایغه‌یانده‌ به‌خه‌لکه‌که ، که‌وا په‌روهر‌دگار ته‌وبه‌که‌ی لی قبول کردوین و لیمان خو‌ش
بووه ، خه‌لکیش ده‌ستیان کرد به‌ مژده‌ پیدانی من و دوو هاوه‌له‌که‌م .. ئه‌وجا پیاویک
به‌سه‌ر ئه‌سپه‌که‌یه‌وه وه‌ک تیر بو‌ی دهرچوو خۆی گه‌یانده‌ سه‌ر کیوه‌که و به‌ هه‌موو ده‌نگی
هاواری کرد و مژده‌ی پی دهادین ..

ئه‌وجا که ئه‌و پیاوه‌ی گویم له‌ ده‌نگی بوو مژده‌ی پی دهادام ، هاته‌لام ، جله‌کانی
به‌ری خۆم به‌ دیاری پی دا ، وه‌ سویند به‌خوا بیجگه‌ له‌و جلانه‌شم نه‌بوو ، بو‌یه

پۇشاکیکم به (استعاره) وەرگرت و لهبهرم کرد و بۆی دەرچووم بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) !

خهلکی دهسته دهسته دههاته لام و پیرۆز باییا لى ئەکردم ، ئەیانوت : پیرۆز بێت لیخۆش بوونی خودا ..

کعب دهلیت : ئەوجا گهیشتمه مزگهت ، دهبینم پیغمبهری خوا (ﷺ) دانیشتوو و خهلکیش له دهووبهريدا ، لهناویاندا (طلحةى كبرى عبدالله) ههلسایه وه و باوهشی بۆ کردمه وه و پیرۆزبایی لى کردم ، سویند به خوا هیچ کام له کۆچهران بێجگه له (طلحة) ههلهسایه وه بۆلام ، وه من ههرگیز نهوهی لهییرناکهه ، ئەوجا که سهلام کرد له پیغمبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : - روى له خوشیدا دهردهشایه وه - (أبشر بخير يوم مر عليك منذ ولدتك امك) .

واته : مژدهی باشتیرین رۆژت لى بێت (که ئەمرویه) و بهسهرتا تیپهر دهبی لهوکاتهوهی له دایک بووی ...

وتم : ئەهی پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەم لیخۆش بوونه لهلایه تۆهیه یاخود لهلایه پهروردگار وه ؟

فهرمووی : (لا .. بل من عند الله) نهخیر ، بهلکو لهلایه خواى پهروردگار وهیه . وه پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەگهر دلخۆش بوایه دهم و چاوی دهگهشایه وه وهک پارچهیهک مانگ پرووناک دهبوو ، ئیتمهش دهمانزانی که خوشحاله . ئەوجا که له پالیدا دانیشتم وتم : ئەهی پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەمهوی ئەوهش بخمه پال تهوبهکهه که مال و سامانه ههمووی بکهه بهخشش له پیناوی خوا و پیغمبهرهکهیدا ، فهرمووی :

(أمسك عليك بعض مالك ، فهو خير لك) واته : بهلکو ههندی له مالهکهت بهیلهروه بۆ خویشته خیره . وتم : دهی ئەوا من ئەو بهشهم کهله (خهیههر) وهرم گرت دههیلمه وه ، پاشان وتم ئەهی پیغمبهری خوا (ﷺ) ، خواى گهوره به هوی راستبیریمه وه رزگاری کردم .

لهبهر ئەوه ئەوهش دهخمه پال تهوبهکهه که ههتا بمینم راست بلیم ، سویند به خوا له کاتهوه ئەوهه بۆ پیغمبهری خوا (ﷺ) باس کردو ه ، نهمیستوو ههچ کام له موسلمانان بهراستیژی تاقی کرابیته وه - ههتا ئەمرو وینهی من ، و سویند به خوا

ههتا نه مرق درۆم له زار نه هاتوته دهره وه ، و تكاشم وایه كه په روهردگار تا كوتایی ته مه نه بمپاریزیت له درۆ ، پاشان خوای گه وه نه م ئایه تانه ی دابه زاند بو پیغه مبه ره كه ی : ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُتَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَضُغُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩)﴾ سورة التوبة .

واته : سویند به خوا به راستی خوا ته وه ی قبول کرد له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و کوچه بران و پشتیوانان ، نهوانه ی كه شوینی پیغه مبه ره كه وتن له كاتی سه غله تی و تهنگانه دا ، دوا ی نه وه ی كه خه ريك بوو دلی دهسته یه كیان له خشته بچیت ، له وه و دوا ته وه و په شیمانی نهوانیشی قبول کرد ، چونكه به راستی نه و په روهردگار به سوژ و میهره بانه له گه لیاندا ، هه روه ها ته وه ی نه و سی كه سه شی وهرگرت كه له (غه زای تبوك دا) دواخران دوا ی نه وه ی كه زه و ی چه نده فراوانه لییان تهنگ بو وه ، خویشیان له خو یان بیزار بوون دلنیاش بوون كه هیچ په نایه ك نیه ، جگه له وه ی خو یان بده نه په نای نه و زاته ، پاشان ته وه ی لی وهرگرتن ، تا ته وه به كهن ، به راستی هه ر خوا ته وه وهرگرو میهره بانه ، نه ی نهوانه ی ئیماننان هینا وه له خوا بترسن و پاریزگاربن ، هه ول بده ن هه میشه له گه ل راستگو یان و راستاندا بن .

وه سویند به خوا له دوا ی نه وه ی خوا پینمای ی کردووم بو ئیسلام هیچ بهخششیک ی به سه ردا نه داوم گه وره تر بی له لام له وه ی كه نه و پوژه راستم له گه ل پیغه مبه ری خوا (ﷺ) وت و درۆم نه کرد تا دواتر منیش تیابچم وه چو ن نهوانه ی درو یان کرد تیاچوون ، نه وه تا خوای گه وه به خراپترین شیوه باسیان دهكات و ده فهرمو ی : ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَعْرَضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآؤُهُمْ جَهَنَّمَ حَرًّا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (٩٥) يَحْلِفُونَ لَكُمْ لَيَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (٩٦)﴾ سورة التوبة .

واته : كه ئیوه گه پرانه وه (له غه زا) بو لایان سویندتان بو دهخو ن به خوا بو نه وه ی وازیان لی بهینن و سه رده نشتیان نه كهن ، جا ئیوه ش وازیان لی بینن و پشتیان تی بكه ن ، چونكه به راستی نهوانه (دل و دهروون) پیسن و جیگه یان دوزه خه له پاداشتی نه و كاره و كرده وانه ی دهیانكرد ، هه ر سویندتان بو دهخو ن تا لییان پازی بن و

چاپویشیان لی بکه‌ن ، خو ئه‌گهر ئیوه‌ پازنی بن لییان ، ئه‌وه‌ خوا له‌ که‌سانی له‌ دین
ده‌رچوو خو‌ش نابیت ..

کعب ده‌لیت :

کاری ئیمه‌ دواخرا - ئه‌و سیانه‌مان - له‌وانه‌ی که‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی سویندیان خواردو
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لی وهرگرتن و به‌یعه‌تی دان‌ی و داوا‌ی لی‌خو‌ش بوونی بو‌ کردن
و، پرس‌ی ئیمه‌ی دوا‌خست تا ئه‌وکاته‌ی خوا‌ی گه‌وره‌ خو‌ی ده‌رباره‌مان پرسه‌که‌ی یه‌کلا
کرده‌وه‌ و فهرمو‌ی :

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا﴾ سورة التوبة ، آیه (۱۱۸) .

واته‌: هه‌روه‌ها ته‌وبه‌ی ئه‌و سی‌ که‌سه‌شی وهرگرت که‌ دوا‌خرا‌ن ...

ئه‌وه‌ی خوا‌ی په‌روه‌ردگار باسی ده‌کات که‌ ده‌فهرمو‌ی : (خلفوا) واته‌ : دوا‌خرا‌ن،
باسی ئه‌وه‌ نیه‌ که‌ ئیمه‌ له‌ غه‌زا دوا‌ که‌وتین ، به‌لکو‌ باسی ئه‌وه‌یه‌ که‌ پرسه‌که‌ی ئیمه‌ی
دوا‌خست و له‌وانه‌ جیا‌ی کردینه‌وه‌ که‌ سویندیان خوارد و لییان وهرگیرا^۱ . (له‌ دنیا‌دا
لییان وهرگیرا - وهرگیر)

کعب (ﷺ) سا‌لی (۴۰) وه‌فاتی کرد ، و تراویشه‌ سا‌لی (۵۱) وه‌فاتی کردوه‌وه‌
په‌زای خوا‌ی له‌سه‌ر بیت .

^۱ - فهرمو‌وده‌ی صحیح : بخاری (۸ / ۹۲ - ۱۰۰) و مسلم (۸ / ۱۰۶ - ۱۱۲) ..

٦٩ - نعمانی کوپی مقرن (ﷺ)

" به راستی مالکهای بنی مقرن له مالکهای نیمانہ "

کیّ یه ؟ ناوی نعمانی کوپی عهمری کوپی مقرن ی کوپی عاخذ .. نهبو عهمری (المزني) پیشهوا ، یهکهمین جهنگهکانی (احزاب) بوو ، ههروهها له بهیعتی (الرضوان) دا ناماده بووه ، له (کوفه) نیشتهجی بوو و پیشهوا عمر (ﷺ) کردویهتی بهو الی (کسکر) پاشان لایبردوه و بهسمر سوپای موسلمانانهوه ناردویهتی بو جهنگی (نههاوند) و لهوی بووهته یهکهمین شهیدی جهنگهکه .. نهمه و (نعمان) خوئی و براکانی و هوزهکشی^١ راستگوئی و دلسوزی خوئیان نیشانداده لهگهل خواو پیغمبرهکید (ﷺ) له چهند ههلوئیستیکیدا که جیگای سهرنجن و نهو ههلوئیستانه وای لی کرد لهناو هاوه لاندآ پیگهیهکی بهرز و پلهوپایهیهکی مهزن و بهریزی ههبیّت .

(نعمان) و براکانی و هوزهکشی له (مهدينه) مانهوه و نهوئیان به باشر زانی که له تهنشی پیغمبرهمری خوا (ﷺ) بمیننهوه ، ههروهها نهبووونه باربهسمر کهسهوه ، بهلکو دیدهوانیک بوون له دیدهوانهکانی سوپای ئیسلام له تهنیشت کوچهران و پشتیواناندا و چهند کهسیک بوون هزار حسابیان بو دهکرا ، خو نهگهر بانگیژ بانگی جهنگی بکردایه نهوان له ریزی پیشهوهدا بوون.

" چهند لاپهريهکی پروناک له خهباتی (ﷺ) "

نعمان و پوژئی (ذي القصة) : - (ذي القصة) جیگایه که له دوری (٢٤) میل له مهدينهوه ، و لهسمر ریگای (نجد) ه ، لهویدا هوزهکانی (اسد) و (غطفان) و غهیری نهوانیش - وهك باسماں کرد - و بهسهرکردایهتی (جبال^٢ بن سلمه بن خويلد) ی برازای (طلحة) کووونهوه به مهبهستی دان بهسمر مهدينهدا ...

^١ - هوزی (مزنيه) ، هوزهکی نعمان به خوشییهوه لهسهره تاکانی سالی ههوتی کوچیدا هاتن بو مهدينه وه ئیسلام بوونی خوئیان ئاشکرا کرد . نهوکاتهی موسلمانان سهرقالی ئابلوقهی (خیر) بوون .

^٢ - ههروهها به (حبال) یش هاتوه .

وه پيش ئه وهى بهوکاره ههلسن ، شانديکيان نارده مهدينه و چوونه لای گه وه
پیاوانی مهدينه بۆ ئه وهى داوايان لیبکه ن بچه لای پيشهوا (ابی بکری صدیق) (ﷺ)
و داواى ئه وهى لى بکه ن که رازی بیّت له سهر ئه وهى ئه مان نوێژه کانیان ئه نجام بدن ،
به لام زه کات نه بدن . وه لامى (ابی بکر) یش (ﷺ) ئه مه بوو : (سویند به خوا ئه گهر
رشه وى و لاخیکيان دایبته پیغه مبرى خوا (ﷺ) و ئیستا به منى نه بدن - کۆى که مه وه
وهک زه کات - ئه و له سهرى خه باتيان له دژ ئه نجام ئه دهم و ئه گهر ته نها خویشم بم) .

ئهو جا شانده که گه رانه وه لای هۆزه کانیان که له (ذي القصة) گیرسا بوونه وه و
وه لامه که یان پى راگه یانندن ، ههروه ها ئه وه شیان پى وت که موسلمانان ژماره یان که مه له
مهدينه و ته ماعیان خسته بهرده سیان .

پيشهوا ابوبه کر (ﷺ) شه ر و خراپه ی له ناوچاوى شانده که دا به دى کرد بۆیه
خۆى بۆ ناپاکى یان ئاماده کرد ... و خه لکی له مزگه وت کۆکرده وه و پاش ستایشی
په ره ردار و تاریکی بۆدان تیایدا فه رمووی : (له راستیدا ئه وانه ئیوه یان به که م بینوه ،
و ئیوه ش نازان به شه ودا ده بدن به سه رتا ندا یان به رۆژدا .. وه ئه وان ئامانجی ئه وه یان
هه بوو که ئه وهى ئه وان داواى ئه که ن قبولى بکه ین و له گه لیان پیک بیین ، ئیمه ش
به وه رازی نه بووین و ئه و په یمانه مان له گه لیاندا نه وى ست له بهر ئه وه خۆتان یان بۆ ئاماده
بکه ن) . ههروه ها یش بوو ، ته نها سى شه و تیپه رى بوو هه لگه رپاوان هیرشیان هیئا و ...
چاودیران خیرا خۆیان گه یانده (ابی به کر) و ئاگاداریان کرده وه ، ئه ویش فه رمووی که
له جیگای خۆیاندا بمینن ، خۆیشی له گه ل چه ند که سیکا به سه ر چه ند حوشرتیکی
به سالاچووه وه به ره و رووی دوژمن رۆیشتن تا ربه ره و یان بوونه وه ئه و جا به ره و (ذی
حسا) پاشه و پاش گه رانه وه بۆلای سه ربازگه ی سوپاکه .

هه لگه رپاوه کان فیلیکیان به کار هیئا ، ئه وه بوو چه ند پارچه پیسته یه کیان
به سه ته وه به چه ند په تیکه وه و فره یان دا به سه ر دهم و چاوى حوشرته کاندا ، ئه وانیش
لیى هه له اتن و به خۆیان و هه رکه س به سه ر پشته نه وه بو پیچیان کرده وه و هه رچی
موسلمانانیش نه یاننتوانی بیانیه ننه وه سه رخۆ و هیوریان که نه وه تا گه یشتنه وه مه دینه ،
به لام توشی هیچ زیانیك نه هاتن .. هه رچی هه لگه رپاوه کانیشه وایانزانی موسلمانان
لاوازی رووی تى کردن ... بۆیه خۆیان ئاماده کرده وه بۆ هیرشیکی گبشتی ، به لام
(ابوبه کر) (ﷺ) ئه وشه وه له خۆ ئاماده کردندا بوو ، به خه ریک بوون به خۆچه ک کردن و

ناماده باشی مایه وه .. پاشان بهرې كهوت و (نعمان ی كوپى مقرن) ی به سهر دهسته راستى سوپا و (عبدالله ی كوپى مقرن) یش به سهر دهسته چه پی سوپاوه داناو هرچی پاشینه ی سوپایشه (مؤخره) ئه وه (سیدی كوپى مقرن) ی به سهر وه دانا .. !

له گهل هلاتنى رۆژدا موسلمانان و دوژمنان له مهیدانیكدا بوون ، ئه وه بوو شهرېكى گهرم پرویدا له نیوانیاندا و تیایدا كوپانى مالى (مقرن) وینه ی كیو به جیگیری مانه وه ... و چه ندین هونریان به كار هیئا له نازایه تی و شهر كردندا و له پیشه نگدا بون .. هیشتا خور گهرم نه بوو بوو دوژمنان كشانه وه و رایان كرد و (جبال ی كوپى سلمه) ی سهر كرده یان كوژرا و ئه بو به كر (ﷺ) و موسلمانان شوینیان كهوتن تا (ذي القصه) ... پاشان ئه بو به كر (ﷺ) گهراپه وه بو مه دینه ^۱ ، ئه مه ش یه كه مین جهنگی بزگاری بوو له نژی هه لگه پراوه كان به گشتی له هر جییه ك بوون ^۲ .

" نعمان له رۆژی (قستر) دا "

(یه زده جرد) ^۳ بهردهوام ئه هلی فارسی هان دهدا ... تا پارێزه ران و پالنه وانانی ئه هلی فارس و ئه هلی ئه هوازی خسته بزوتن و په یمانیان به یه كتر دا و رېك كهوتن له سهر ئه وه ی پشتی یه كتر بهر نه دهن ، و بریاریاندا كه بهردهوام بن له بهدوادا چوونی شهر - پاش ئه وه ی له چه ند جهنگیكدا له سهر دهستی موسلمانان شكستیان هیئا - و بو ئه مه هه موو چوونه ژیرییه ك ئالا ..

ئه وه بوو كه پیشه و (عمری كوپى خهتاب) (ﷺ) به وه ی زانی ، په یامیكى نارد بو (سعدی كوپى ابی وه قاص) ی ئه میری كوفه كه سوپایه كی چروپ به سهر كردایه تی (نعمانی كوپى مقرن) به ره و ئه هوان بنیریت ..

^۱ - دواى ئه وه (ابوبكر) (ﷺ) خالدی كوپى وه لیدی نارد تا له گهل موسلماناندا بهردهوام بن له سهر پى .

^۲ - النعمان بن مقرن . ماموستا / محمد علی قطب (۹ - ۱۲) به ده ستاكاریه وه .

^۳ - پادشای فارس .

ئەوجا (نعمان) له گەل ئەهلی کوفەدا بەناو گونډهکاندا ږیگه‌ی کرد تا (دجله) ی بږی و بهو وشکانیدا ږویشته بهرهو (ئەهواز) ... و پاشان بهرهو (هرمزان) ږویشته که له (رامهرمز) نیشته‌جی بوو بوو .

هرمزبان بهوه ناگادار کراوه که (نعمان) بهرهوه ږووی دیت و ویستی دهستیښخه‌ری بکات به ئومیدی ئەوه‌ی به‌سه‌ریدا زال بی به‌ته‌مای سه‌رکه‌وتن بو ئەهلی فارس که له هه‌موو جییه‌که‌وه هاتوون و کو‌بوونه‌ته‌وه له (تستر) .

ئەوجا له (ئه‌ربک) که شاریکه له ئەهواز به یه‌ک گه‌یشتن و شه‌ریکی توند له نیوانیاندا ږووی داو پاشان خوای گه‌وره (هرمزان) ی سه‌ر شو‌ږ کرد و خو‌ی و سه‌ربازانی پاشه‌کشه پی کردو بهرهو (تستر) هه‌له‌اتن . (نعمان) یش دهستی به‌سه‌ر (رامهرمز) داگرت و له‌وی مایه‌وه و خه‌ریکی ږیک‌خسته‌وه‌ی ږیزه‌کانی سوپا بوو ، چاوه‌ږی فەرمانی ده‌کرد .

ئەوجا ئەهلی به‌صره به‌سه‌ر کردایه‌تی (ابی رهم ی کو‌ږی سه‌ره) هه‌والی سه‌رکه‌وته‌کانی (نعمان) یان پی گه‌یشته له‌گەل هه‌لاتنی (هرمزان) بو (تستر) ، بو‌یه بهرهو (تستر) که‌وته‌ږی و بو ئەوه‌ش په‌یام‌یکیان نارد بو پێشه‌وا (عمر) ی ئەمیری موسلمان ، ئەویش به‌سه‌ر چه‌ند هی‌زیکی تازه‌وه (ابی موسای ئەشعری) بو ناردن بو هاوکاری کردنیان .

له‌وی له (تستر) سوپا‌کانی موسلمانان به‌یه‌ک گه‌یشتن و گه‌ماروی (تستر) یان دا که (هرمزان) ی لی بوو ، و گه‌مارو که چه‌ند مانگی‌ک درێژه‌ی کی‌شا و هه‌ردوو له‌ کو‌تاییدا هی‌رشیان بو یه‌کتر هی‌نا و دوا‌ی شه‌ریکی توند^١ ... سه‌رکه‌وتن بو موسلمانان بوو ، (هرمزان) یشیان دیل کرد .. سوپاس بو خودا^٢ .

^١ - نعمان ابن مقرن : ماموستا / محمد علی قطب (٢٦ - ٢٩) به دهستکاری یه‌وه .

^٢ - پاشان هی‌نایانه‌وه بو مه‌دینه و موسلمان بوو .

" نعمان ، روژي نهاوند "

عومهری کوپری خه تاب (ﷺ) په یامیکی بو (نعمانی کوپری مقرر) نارد : -
 " به ناوی خوای به خشنده میهره بان ، له بهندهی خودا (عمر) ی نه میری
 نیماندارانه وه بو ، (نعمان) ی کوپری مقرر ، سهلامی خوات لی بیت ، سوپاسی خودای
 پمرو دگارت له سمر ده کم که هیچ خودایه که نه جگه له ذاتی نهو ، له پاشان : -
 پیم گه یشته وه که خه لکی زور له ناعمره به کان (عجه م) له شاری (نهاوند)
 بو تان کوپونه ته وه ، له بهر نه وه هر که نه په یامه ی منت به ده ست گه یشته ، به
 فرمانی خودا و به پشت به ستن به هاوکاری و سمر که وتنی خودا ، له گهل موسلماناندا
 به ری که وه ، به لام له جیگای بهر ده لان و سه خندا مه یانه به با نازاریان بده ی و هروه ها
 مافی خو یان لی زهوت مه که نه با کافرو بی باوهر یان بکه یت و مه یانه ره ناو نسا ره وه ،
 چونکه به راستی پیاویک له موسلمانان له لام خوشه ویستره له سه د هزار دینار ،
 والسلام) .

پاشان په یامیکی نارد بو خه لکی کوفه که خو یان بگه یه ننه (نعمان) به
 سمر کردایه تی (حزه یفه ی کوپری یمان) و هروه ها بو (ابی موسای نه شعمری) یش
 په یامی نارد که نه هلی به صره له گهل خویدا به ری ت بولای نعمان ، وه خوشی خه لکانیکی
 له نه هلی مه دینه وه نارد له ناویاندا (عبدالله ی کوپری عمر) بو ؟
 پاشان نووسی بو (نعمان) : - نه گهر شتی کیشت به سمر هات نهوا (حذیفة ی
 کوپری یمان) ده بیته سمر کرده ی سوپا و نه گهر نه ویش شتیکی به سمر هات نه وه (نعیم
 ی کوپری مقرر) جیگه ی ده گریته وه .

" شهادهت له پناوی خودا "

سوپای موسلمانان به رهو (نهاوند) که وتی ... فارسه کان له چه ندین قه لای
 سه خت و قایم دا خو یان هیشته وه .. بویه له دور وه چه ند پیکدا دانیک له نیوانیاندا
 پروی دا ... و موسلمانان وای بو چوون که دریژه کیشانی ماوه ی گه مارودان زهره و
 زبانی خو ی هیه ، بویه له خپوه ته که ی (نعمان) دا کوپونه وه ، طلیحه کوپری خویلید
 فهرمووی : من وای بو ده چم چه ند نه سپسواریک بنی ریت بو شهر و دواتر بکیشنه وه و له

دوژمن هه‌لبین بو له خشته بردنیا^۱ . به دریژایی شه‌کردنمان له گه‌لیاندا ئه‌و نه‌خشه‌یه‌مان به کار نه‌هیئاوه ، له‌بهر ئه‌وه ئه‌گهر شتیکی وامان لی بیینن ته‌ماع ئه‌یانگریت و دینه‌ده‌روه بو شه‌کردن له‌گه‌لماندا و ئیمه‌ش به ویستی خوا سه‌رکه‌وتن به ده‌ست دین . ئه‌وه‌بوو (نعمان) و باقی سه‌رکرده‌کانی تری سوپارای (طلیحه) یان به باش زانی و له‌سه‌ر ورده‌کاریه‌کانی نه‌خشه‌که ریک که‌وتن ، و کات له به‌ره‌به‌یان نزیک بوو بوویه‌وه . (نعمان) یه‌کی له‌سه‌رکرده سوار چاکه‌کانی به‌ناوی (قعقاع ی کوپی عمری تیمی)^۲ به‌سه‌ر ده‌سته سواره‌کانه‌وه نارد تا‌وه‌کو له دهرگا‌کانی قه‌لاکانیان دا ، و سوارچاکه‌کانیان بۆیان هاتنه دهره‌وه و شه‌ر له نیوانیاندا پرووی دا . پاشان (قعقاع) له پیش چاویاندا به خوی و ئه‌وانه‌ش که له گه‌لیدا بوون پاشه‌کشی کرد ، بۆیه (عه‌جه‌مه‌کان) گومانی ئه‌وه‌یان برد که عه‌ره‌به‌کان به هوی لاوازی یانه‌وه پاشه‌کشی یان کردووه . له‌بهر ئه‌وه شوینیان که‌وتن و به‌دوایاندا پویشتن ئه‌مه‌ش باقی ئه‌و شه‌ر که‌ر و سوارچاکانه‌ی هاندا که هیشتا له‌ناو چال و قه‌لاکانیاندا مابوونه‌وه و هاتنه دهره‌وه و شوین (قعقاع) و هاوپی‌کانی که‌وتن هه‌رچی موسلمانانیشه له ئاماده باشی ته‌واوه‌تیدا بوون و نعمان فه‌رمانی پی کرد بوون که له جیگای خویاندا بمیننه‌وه و خویان نه‌گلینه شه‌روه تا مۆله‌تیان ده‌دات . ئه‌وه بوو سوارچاکه‌کان به‌ره‌و پرویان هاتن و تیربارانیان ده‌کردن .. نعمانی‌ش چاوه‌پی بوو تا هه‌موو سوارچاکه‌کانیان له‌ناو قه‌لاکاندا هاتنه دهره‌وه .. پاشان سواری ئه‌سه‌په‌که‌ی بوو ، به نیوان ریزه‌کانی سوپادا پویشتن و پی و شوینی بو دا ئه‌نان و هانی ده‌دان له‌سه‌ر ئارامگرتن و خه‌بات کردن ، پاشان فه‌رمووی : " سی جار ته‌کبیر ده‌که‌م (الله اکبر) ، له ته‌کبیری یه‌که‌مدا ئه‌وه‌ی خوی ئاماده نه‌کردووه با خوی ئاماده‌کات ، له ته‌کبیری دووه‌مدا با چه‌که‌که‌ی توندکات و ئاماده بیت بو هه‌لسان ، و له ته‌کبیری سیهه‌مدا من ده‌بم (به ویستی خوا) و ئیوه‌ش به دوامدا هی‌رش به‌رن ... " پاشان (نعمان) ده‌ستی به‌رز کرده‌وه بۆ ئاسمان و پارایه‌وه و فه‌رمووی : " ئه‌ی په‌روه‌رگار شه‌هات بکه به‌به‌شی (نعمان) و پژگاری به‌رووی موسلماناندا بکه‌ره‌وه "

^۱ - ئه‌م نه‌خشه‌ی شه‌رکردن بوو له‌لای عه‌ره‌بان .

^۲ - پی‌شه‌وا عمری کوپی خطاب (ﷺ) دهرباره‌ی فه‌رموویه‌تی : هه‌ر سوپایه‌ک (قعقاع) ی تی بیت شکست ناهینی .

نهوانیش (آمین) یان وتو سی جار نالاکه ی راوه شاند و پاشان به سوپاکه یوه هیرش ی بو هینان ...

بهو جوړه (نعمان) د ورژمنیانی راپیچ ی دهره وهی قه لاکانیان کرد و شهریکی توند له نیوانیاندا پرووی دا و خودای په رومردگار دوعاکه ی نعمانی قبول کرد و بووه یکه مین شهید ی جهنگه که .. نهوه بوو نه سپه که ی (نعمان) له ناو خویندا هه لخیسکا و نعمانیش له سهری کهوت به مردووی .

خیرا (نعیم) ی برای به جله کانی دایپوشی و نالاکه ی هه لگرت و دایه دهست (حذیفة ی کوری یمان) . (نعیم) هه والی شهید بوونی براکه ی له سهر بازه کان شاردوه له بهر نه وهی کار له معنه ویاتیان نه کات ، و پاشان موسلمانانان بهر دهمام بوون له سهر شهر کردن به پیی پلانه که . که شهو داهات هیزه کانی فارس تووشی شکست هاتبوون ، و موسلمانان له هه موو لایه که وه دهریان په راندن^۱ .

معقل ی کوری یسار ده لیت : (هاتم بولای (نعمان) هیشتا گیانی تیامابوو ، بریک ناوم هینا و دم و چاویم پی شورد له تپ و توز .. پرس ی : کیتیت ؟ وتم : معقل . پرس ی : چی پرووی دا (خه لکه که به چی گه یشت ؟) وتم : سهرکه وتنی خوایی . نهویش فهرمووی : سوپاس بو خوا . نهو مژده یه بنووسن و بینیرن بو پیشهوا (عمر رضی الله عنه) و پاشان گیانی سپارد (رضی الله عنه)^۲ .

" عمری کوری خطابیش بوی دهگری "

له (ابی عوسمان) وه ، ده لیت : هاتم بولای عمر و هه والی شهاده تی (نعمانی کوری مقرن) م پی گه یاند ، دهستی خسته سهردهم و چاوی و دهستی به گریان کرد^۳ . حافظ ابن کثیر ، ده لیت : نعمان (رضی الله عنه) یه کیکه له وانه ی خوی گه وه له هه قیاند د فهرمویت : ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ...﴾ سورة التوبة ، آیه (۱۱۱)^۴ . واته : به راستی خواگیان و مالی له نیمانداران کریوه که به مهشت بو نه وانه و به شیانه ...

^۱ - زوربه ی بایه تی نه م باسه له کتیبی (نعمانی کوری مقرن) ی ماموستا محمد علی قطب وهرگرتوه .

^۲ - دانه پالکه ی (صحیح) ه / حاکم گتیراویه تی وه (۲ / ۲۹۳) .

^۳ - پروانه / سیر اعلام النبلاء (۱ / ۴۰۴) .

^۴ - البدایه (۵ / ۱۹۸) .

۷۰ - سه‌عدی کوپی ربیع (ﷺ) "

" سرکرده‌ی شهید "

" النقیب الشهید "

پیناسی :

سه‌عدی کوپی ربیع ی کوپی عه‌مری کوپی ابی زهیر .. ی نه‌نصاری خه‌زهرجی به‌دری ... (نقیب) ی شه‌هیده .. یه‌کیکه له به‌پیزانی شه‌وی (عه‌قه‌به) و پوژی ئوحد شه‌هید بووه .

" چاکه‌گانی "

له (ئوم سه‌عدی کچی سه‌عدی کوپی ربیع) هوه ، هات بۆلای ابی بکری صدیق (ﷺ) نه‌ویش پارچه قوماشیکی بۆ داخست تا له‌سه‌ری دانیشیت ، ئه‌وجا عه‌مری کوپی خه‌تابیش (ﷺ) هات و پرسى : ئهم ئافره‌ته کى یه ئه‌ی خه‌لیفه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ؟

فه‌رمووی : ئه‌مه کچی ئه‌وه‌که‌سه‌یه که له من و تویش باشت‌ره و ته‌نها له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باشت‌رنیه ، پیاویک که له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شه‌هید بووه و پینگه‌ی له‌به‌هه‌شت بۆ ئاماده‌ کراوه و من و تو ماوینه‌ته‌وه ^۱ .

" هه‌لوێستیکى (به‌رێز) "

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت : ﴿ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مِنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴾ سورة الحشر ، آیه (۹) .

^۱ - طبرانی گنڀاویه‌تیه‌وه ، و له‌ناویدا : اسماعیلی کوپی قیس ی کوپی سه‌عدی زهید ، هه‌یه که هه‌یثمی ده‌لێت / لاوازه‌ المجمع به ژماره (۱۵۷۰۴) .

واتە : ئەوانەى كە پېشتەر مال و شوینی خۆیان ئامادەکرد بۆ پیشوایى لە كۆچبەرەن و دل و دەرونى خۆیان پازاندەووە بە ئیمان ، ئەوانەشیان خۆشەوى كە كۆچیان كردووە بۆ لایان و لە دل و دەرویاندا جیى هیچ جوړە حەسودى و بەخیلیەك نابێتەو و حەز بەبەخشینى دەستكەوتەكان دەكەن بۆ كۆچبەرەن ، فەزلى ئەوانە دەدەن بەسەر خۆیاندا هەرچەندە هەژار و نەداریشن ، جا ئەوێ خۆى لە نەفسى پەزىلى بپاریزێت و زال بێت بەسەریدا ، ئا ئەوانە هەر سەرفرازن ...

(وە جیاوازی پالەو دا نیه كە ئەوانەى (تېئوالدار) وەك لە ئایتەكەدا هاتوو ، ئەو پشٹیوانانەن كە لە مەدینە نیشتەجى بوون پېش ئەوێ كۆچبەرەن هيجرەت بكەن بۆلايان)^١.

لە (انس ی كۆرى مالك) وە (ﷺ) ، دەلیت :

عبدالرحمن كۆرى عوف - لە زەمانى هيجرەتدا - هات بۆ مەدینە و پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەل سەعدى كۆرى ربیع ی ئەنصاریدا كردنى بەبرا ، سەد مال و ئەهلهكەى خستە بەردەم (عبدالرحمن) تا نیوێ بۆ خۆى بەریت ، (عبدالرحمن) یش (ﷺ) وتی : خوا مال و خیزانت لە خۆت پیروژ كات ، بەلام بازارم نیشاندە ، ئەو بوو لە فرۆشتنى پەنیر و چەورى بړىك قازانجى كرد^٢.

لە پیاویەتێكى تردا ، عبدالرحمن كۆرى عوف هاتە مەدینە و پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەل سەعدى كۆرى ربیع ی ئەنصاریدا كردى بەبرا ، سەعد پێی وت : براكەم من لە ناو خەلكى مەدینە دا لە هەمووان دارا ترم ، جابروانە سامانە كەم كە كردوومە بەدو بەشەو كەم بەشەیان و یست هەلیگرە بۆ خۆت !! وە من دوو خیزانم هەیە ، لییان بپروانە ، كامیان ت بە دل بوو با بۆتى تەلاق بدەم !! (عبدالرحمن) یش فەرمووی :

خوامال و خیزانەكەت لە خۆت پیروژكەت ، تۆ بازارم نیشاندە تاكو تى فەرموودەكە^٣ ... بپروانە خوینەرى بەرێز ، چۆن خۆشەویستی خۆى پەرورەدگار لە

^١ - بپروانە / الجامع الاحكام القرآن (١٨ / ٢١) .

^٢ - تەلوی فەرموودەكەى لەلای بخارى هەیه لە (٦٢) كتیبى : مناقب الانصار (٥٠) بابى كيف اخى النبى بين اصحابه (٢٩٢٧) .

^٣ - پېشەوا احمد دەرى هېتاو لە (المسند) دا بە ژمارە (١٢٨٦٤) .

دلیاندا جیگیر بووه وهای لی کردوون ژبانی هه میشهیی هه لبرترین به سهر ژبانی له ناوچوودا ... ئەمەش تەنها لە سەعددا نەبوو ، بە لکو هەموو هارەلان ئەو هه لویستیان بوو ... چەندین نمونەیان لە پوناکی باوەڕ و شیرینی ئیخلاص (دلسۆزی) نیشانداوه که لاپههکانی میژوی پی بۆنخۆش کردوو ... تا خه لکی بزائن که ئەو پهروه دهیهکی رهه بانی یه نهک مرویی ، ههروهک خوای پهروه دگار به (موسا) (علیهم السلام) ده فهرموی : (ولتصنع علی عینی) .

۱ - له ابی هریره وه (ﷺ) ده لیت : -

پیاویک له پشتیوانان شهو میوانیکی هات ، ئەویش جگه له خۆراکی بهشی خۆی و مالهکانی ئەو ئیواری هیچی کهی لانه بوو ، بۆیه به خیزانه کهی وت : مالهکان هه رچۆن بووه بخه وینه و چراکه بکوژینه وه و هه رچی ههیه له میوانه که مان نزیکه کهروه ، خوای پهروه دگاریش ئەم ئایه تهی دابه زاند : ﴿ ... وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ... ﴾^۱ سورة الحشر آية (۹) .

له ریوایه تیکی دیکه دا ، له ابی هریره وه (ﷺ) ده لیت : پیاویک هاته لای پیغه مبریی خوا (ﷺ) و وتی : که ماندوو برسی یه ، ئەویش (ﷺ) وه لامی نارد بۆ یهکی له خیزانهکانی ، ئەویش له وه لامدا وتی : سویند به و که سهی تووی به هه ق ناردوو ته نه ناوم له لایه .

پاشان وه لامی بۆ یه کیکی دیکه یان نارد ، هه مان شتی وت ، هه تا هه موویان هه مان شتیان وت که ته نه ناویان له لایه ، ئەویش (ﷺ) فهرموی : (کی ئەم پیاوه ئەم شهو دهکاته میوانی خۆی ، په حمه تی خوای لی بیت ؟) پیاویک له پشتیوانان هه لساو وتی : من ئەی پیغه مبریی خوا (ﷺ) ئەو جا له گه ل خۆی بردی و به خیزانه کهی وت :

هیچمان ههیه ؟

وتی : هیچمان نیه جگه له خۆراکی بهشی مالهکان . ئەویش وتی : دهی به شتی سهرقالیان که و هه رکه میوانه که مان هات چراکه بکوژینه وه و وای نیشاندە که ئیمهش

^۱ - صحیح : صحیحی سونه تهکانی ترمزی (۲۶۲۲) مانای ئایه که :

نان ده خوین ، و هرکه دهستی برد بۆ خواردنه که چراکه بکوژینه ره وه (تانه مانبینی که نان ناخوین و با نهو نانی خوئی بخوات) .

دهلیت : دانیشتن و میوانه که نانی خوئی خوارد که روژ بوویه وه چوو ده لای پیغه مبر خوا (ﷺ) ، پیی فهرموو : (قد عجب الله - عزوجل - من صنعکما اللیله)^۱ .

واته : خوای پهرومردگار زور معجبی نه مکارهی نه مشهوتان بوو .

۲ - ابن عمر ، دهلیت :

سهری مهریک پیشکه شی پیاویک له هاوه لانی پیغه مبر خوا (ﷺ) کرا ، وتی : فلان کهسی برام و مانله کانی زیاتر له من پیویستیان بهم سهری مهره هیه و ناردی بویان نهویش ههرواناردی بۆ یه کیکی تر ههتا ههوت مالی بهری کرد و هاته وه مالی یه که مجار !!

وهله پیاویه تیگدا که (الثعلبی) له (انس) وه باسی کرد وه ، دهلیت :

سهری مهریک درابه یه کی له هاوه لانی که زور برسی بوو ، به لام نهو ناردی بۆ دراوسیکه و دواي نهویش ههوت دهستی کرد و گه پرایه وه مالی خوئی نهو جا خوای پهرومردگار نه م نایه تهی دابه زاند : ﴿ وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ ﴾^۲ .

۳ - حذیفه عی عدوی ، دهلیت :

پوژی (یرموک) له ناو کوژرا وه کانداهه گه پام بۆ کوپه مامیکم و بریک ناوم پی بوو ، بهخویم دهوت : نه گهر هیشتا گیانی تیاماییت با توژی ناوی بدهمی ، نه وه بوو بینیمه وه و پییم وت : با توژی ناوت پی بدهم به سهری ناماژهی کرد : (بهلی) لهو کاته دا گویمان به دهنگی پیاویک بوو دهیوت : ئاه ، ئاه و کوپه مامه کهم ناماژهی بۆ کردم که ناوه که بدهم به نهو ، که گه یشتمه سهری ، ده بینم (هشامی کوپی عاص) ه وتم : ناوت پی بدهم ؟ ناماژهی کرد که بهلی ، لهو کاته دا گوئی له یه کی تر بوو ، دهینا لاند ! هشام ناماژهی کرد که بچم بۆلای نهو که سه ، که گه یشتمه سهری ده بینم گیانی دهرچوو ، گه پرامه وه لای

^۱ - صحیح / زانا یان هاودهنگن له سهری خهتابی دهلیت : (عجب الله) له فهرموده که واته : زوړ لیتی رازی بوو . فتح (۸ / ۶۳۲) .

^۲ - پروانه : تفسیر قرطبی (۱۸ / ۲۴ ، ۲۵) .

(هشام) بینیم نهویش گیانی سپاردوده ، پاشان گه پامه وه لای کوپه مامه کهم سهیر نه کهم نهویش وه فاتی کردوه^۱ .

" بونی به هشت ... و شهادهت له پیاوی خوادا "

ابن اسحاق ، ده لیت :

له (محمدی کوپی عبدالرحمن ی کوپی صعصعه) وه ، پیغمبری خوا (ﷺ) دواي تهواو بوونی جهنگی نوحود فرموی : (من رجل ينظري ما فعل سعد بن الربيع ؟)
واته : کی هله سئ بزانی سعدی کوپی ربیع چی لی به سهر هاتوه ؟
پیاویک له پشتیوانان وتی : من ، چووه دهر و به ناو کوژاوه کانا گهرا ، تا (سعدی به برینداری بینیه وه و ئاخرین هه ناسه کانی ژیا نی ددها ، وتی : نهی سهعد !
پیغمبری خوا (ﷺ) فرمانی پی کردم بزائم تو له ناو زیندواندا ماویت یان له ریزی مردواندایت ؟

وتی : له ریزی مردواندام ، له بهر نه وه سه لام به پیغمبری خوا (ﷺ) بگهیه نه و پیی بلی ، سهعد وتی : خوی گه وه پاداشتی بداته وه به باشتین شیوه که پیغمبرانی خوی پی پاداشت ددهاته وه ، و ههروه ها سهلامی من بگهیه نه به قه ومه کهت و پییان بلی : سهعد ده لیت : به راستی هیچ بیانوو به هانه یه کتان له لای خوا نابی نه گهر بیت و دهستی دوژمان به پیغمبری خوا (ﷺ) بگات ، هه تا چاو یکتان مابیت بو تروکان (واته : هه تا کهسیکیان به زیندویی مابیت)^۲ .

وه له (خارجه ی کوپی زهیدی کوپی ثابت) موه ، له باوکیه وه ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) پوژی نوحود ناردمی ههوالی سهعدی کوپی ربیع بزائم و پیی فرموم : ان رايته ، فأقراه مني السلام ، وقل له : (يقول لك رسول الله كيف تجدك ؟) ... نه گهر بینیت ، سهلامی منی پی بگهیه نه و پیی بلی ، پیغمبری خوا (ﷺ) هه وائت ده پرسیت ؟ ..

^۱ - بروانه : تفسیر قرطبی (۱۸ / ۲۷) .

^۲ - بروانه : ابن هشام (۲ / ۹۴ ، ۹۵) .

منیش به ناو کوژاوه کاند ا گهرام ، تا دوزیمه وه هیشتا گیانی تیامابوو ، نژیکه ی
 حه فتا لیدانی پیوه بوو ، په یامه که ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) م پی گه یاند ئه ویش
 فهرمووی : سه لامی خوا له سمر پیغمبره ی خوا (ﷺ) و له سمر توش ، پیی بلای : ئه ی
 پیغمبره ی خوا (ﷺ) من بوئی به هشت ده کم ، و به هژده کم (انصار) بلای : له لای
 خوا هیچ عوزر و به هانه یه کیان نامینی ئه گهر پیغمبره ی خوا (ﷺ) بکه ویته ده ست
 بی باوهران ماده م که سیک زیندووتان تیامابیئت ، ده لیت : پاشان گیانی پاک ی
 سپارد (ﷺ)^۱ .

" نایه ته کانی میراتگری "

له (جابری کوړی عبدالله) وه ، ده لیت : خیزانه که ی سعدی کوړی ربیع هردوو
 کچه که ی هیئا و هات بولای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و وتی :
 ئه ی پیغمبره ی خوا (ﷺ) ! ئه مانه کچی سعادن و باوکیان له گهل تودا بوو له
 نوحود شهید کرا ، و نیستا مامه یان هه موو مال که یانی بردووه و هیچی بو دوو
 کچه کم نه هیشتوه تهره و به بی پاره ش نادرین به شوو ، ئه ویش فهرمووی : (يقضي الله في
 ذلك) خوی پروه دگار ئه وه یه کلا یی ده کاته وه .

ئه وه بوو نایه تی میراتگری هاته خواره وه ، و ئه ویش ناردی به دوی مامی
 مناله کاند و پیی فهرموو : (اعط بنی سعد الثلثین ، و اعط امهما الثمن ، و ما بقي فهو لك)^۲ .
 دوو له سمر سیی مال که بده به کچه کانی سعاد و هشت یه کی لی بده به دایکیان و
 ههرچی مایه وه هه لیگره بۆ خوت .

په زای خوی گه وره له سمر سعاد ی کوړی ربیع (ﷺ) و هه موو هاوه لان و
 شوینه که وتوانیان تا پوژی قیامت .

^۱ - بیهقی له دلائل النبوه دا گتیاویه تیه وه .

^۲ - فهرمووده ی (حسن) : ابن ماجه گتیاویه تیه وه (۲۷۲۰) و بروانه / صحیح سنن الترمزی (۱۷۰۱) .

" ۷۱ - عبدالله ی کوپی حزافه (ﷺ) "

" خو بهرز پاگرتن به باومر "

ناوی (عبدالله ی کوپی حزافه ی کوپی قیس ی کوپی عدی) یه و یه کیکه له پیشینه به‌ریزه‌کان .

کوچی کردوه بو حه‌به‌شه و پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) وهک په‌یامنی‌ریک ناردوویه‌تی بۆلای (کسری) . ابن منده ، ده‌لیت (له به‌در دابه‌شدار بوو ، وه (ابن شهاب) ده‌لیت : عبیدالله ی کوپی عبدالله ی کوپی عتبه هه‌والی پی‌دام ، ابن عباس هه‌والی پیداوه که : پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌یامیکی نارد بو (کسری) له‌گه‌ل (عبدالله ی کوپی حزافه ی سهمی) دا و فره‌مانی پی‌کرد بیداته ده‌ست گه‌وره‌ی به‌حره‌ین ، ئه‌ویش (واته گه‌وره‌ی بحرین) دایه ده‌ست کسری ، هه‌رکه خویندیه‌وه پارچه پارچه ی کرد ، زه‌ری ده‌لیت : له‌به‌ر ئه وه پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) دوعای لی‌کردن که خودا پارچه پارچه‌یان بکات^۱ و خوای گه‌وره‌یش دوعاکه‌ی گیرا کرد و مولکی (کیسری) ی تیگ و پیک داو پارچه پارچه کرد .

" ئادابی قورئان خویندن "

له ئه‌بی سه‌له‌مه‌وه (ﷺ) ، عبدالله ی کوپی حزافه هه‌لسا و نوێژی دابه‌ست ، له نوێژه‌که‌یدا ده‌نگی به‌رزکرده‌وه ، پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) پی‌فرموو : یا ابن حذیفه ، لاتسمعن و سمع الله^۲ .

واته : ئه‌ی حذیفه .. مه‌یده به‌گوێی مندا ، به‌لکو با خوا گوێی لیت بیت . نووسه‌ر ده‌لیت : فره‌موده‌ی زۆریش له (صحیح) و غه‌یری ئه‌ویش هاتوون که به‌لگه‌ن له‌سه‌ر خوشویستنی ده‌نگ هه‌لپه‌ین بۆ قورئان خویندن ، وهک ئه‌م فره‌موده‌یه : (ما أذن الله لشيء ما أذن لنبي حسن الصوت يتغن بالقرآن يجهره)^۱

^۱ - صحیح بخاری گێڕاوه‌یه‌وه (۸ / ۹۶) له (المغازی) دا .

^۲ - پیاوانی جی متمنه‌ن : ابن سعد دره‌یه‌یناوه له (الطبقات) دا (۴ / ۱۹۰)

واته : خوای پهروهر دگار بۆ هیچ شتیک گوینی رانه گرتووه ، زیاتر له گوێراگرتنی بۆ دهنگی پیغه مبهریکی دهنگ خوێش که به ئاوازهوه قورئان بخوینی و دهنگی بهرزکاتهوه ... ئەمەش ئامارێهه که بۆ قبوڵ کردن و پازی بوون له سهری ^۲ .

پیشهوا ابو حامدی غزالی (پهحمهتی خوای له سهر بی) ، دهلیت :
(بۆ ئەوهی فهرموده جیاوازهکان که له مبارهوه هاتون پیکهوه گری بدهین ،
دهلین : نزم کردنهوهی دهنگ له (پیاو پوپامایی دورتره وه که له بهرز کردنهوهی دهنگ
له بهر ئەوه ههر کهس له (ریاو) پیش چاوی دهترسیت وا باشته دهنگی نزم کاتهوه ، و
بۆ که سیکیش له خوێ نهترسیت پیش چاوی بکات به دهنگ بهرز کردنهوهی ئەوا
باشتر وایه دهنگ ههڵپێ ، چونکه زیاتر کار بهمه کراوه و سودهکشی بۆ کهسانی دیکهش
دهگهڕێتهوه .. و دلی خوێنهر خویشی زیندوو رادهگری و بیری له لای قورئانهکه کۆ
دهکاتهوه و گوئی لی دهبیست و خهون له چاوی لانهدا و چالاکی دهکات ، ههروهها
خهوتوو و بی ئاگیانی دهوهر بهریشی به ئاگا دینیتهوه و چالاکیان دهکات ، وتویانه :
ئهگهر ئەم نیهتانهی ههبوو یان یهکی لهم نیهتانهی ههبوو ، ئەوه دهنگههڵپێن بۆی
باشتره) ^۲

- لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق : - (بۆ ههر شتی سهڕپێچی خوای به دیهینهری تیا
بوو گویدێری هیچ دروستکراویک مهکهن)
له (ابی سعید) هوه ، دهلیت :

پیغه مبهری خوا (ﷺ) سهڕیهکی نارد به پیشپهروی (علقه کوپی مجرز) و
منیش یهکیک بووم له ئاویاندا ، و له نیوهی ریدا ههندیکیان مۆلهتیان لی وهرگرت ،
ئهویش مۆلهتی دان و (عبدالله ی کوپی حزافه) ی کرده سههر کردهیان ، عبدالله له ئەهلی
(بهدر) بوو ، ههروهها گیانی سوعبه تیشی تیدا بوو .

^۱ - صحیح : زانایان له سهری هاودهنگن .

^۲ - البیان فی آداب القرآن ی نووی (۱۰۴) .

^۳ - احیاء علوم الدین غزالی (۱ / ۲۷۸ ، ۲۷۹) .

له کاتیکدا که بهرپوه بووین و له جیهه ئاگریکمان کردهوه تا له بهری بریک خویمان گهرم کهینهوه عبدالله ههلساو وتی : باشه من مافی ئهوه له سهرتان نیه گوپرایه لیم بکهن؟

وتیان : بهلێ :

وتی : دهی بهومافهی من هه مه به سهرتانهوه فهرمانتان پی ئه کهم خوۆتان بخه نه ناو ئه و ئاگرده وه ، ئه وانیش هه لسان و خویمان توند کرده وه بۆ خو فپی داننه ناو ئاگرده که وه ، تا ئه وکاته ی (عبدالله) زانی که ئه وان ئه و کاره ئه کهن و وا خهریکه خویمان فپی دهنه ناوی پیی وتن : وازیئن وشتی وا مه کهن ، ته نها ویستم سوعه به تتان له گه لدا بکه م .

ئه وجا که هاتنه وه بۆلای پیغمبره ی خوا (ﷺ) و بۆیان باس کرد ، فهرمووی : (من امرکم بمعصیه فلا تطیعوه)^۱ هه رکه س فهرمانی پی کردن به سهرپیچی یه ک ، به گوپی مه کهن .

جیگیر بوونی له سهره ق : عبدالله ی کوپی حزافه ، نمونه یه که ی پیشکه ش کردوه له سهر ئارامی و مانه وه له سهر هه ق ... و وانه یه که ی نیشانداین له سهر سهر بۆندی و مل نه دان و بهرز راگریتی ئیمان و باوه ر که هه رگیز له بیر نه کهین .
له (ابی رافع) وه ده لیت :

عمری کوپی خه تاب (ﷺ) سوپایه که ی نارد بۆ پۆمه کان ، له وی (عبدالله ی کوپی حزافه) یان دیل کرد و له گه ل خویمان بر دیان .

وتیان : ئه مه له ها وه لانی (محمد) ه . پادشا وتی : وه ره ببه نه صرانی ، نیوه ی مو لکه که مت پی ئه ده م ؟ وتی : ئه گه ر هه رچیت هه یه پی م ده ی له گه ل هه موو مو لکی عمره بیه شدا ، ئه و بۆ چا و تروکانیک له ئایینی (محمد) پاشگهنابمه وه .

ئه ویش وتی : ده ی ئه تکوژین ، وتی : ده ی که یفی خو ته ... پاشان به ستیانه وه و فهرمانکرا تیر بارانی ده ورو به ری بکهن به بی ئه وه ی بهر ئه و بکه وی و به رده وام دا وای لی ئه کرا بیته نه صرانی ، به لām ئه و له سهر باوه ری خو ی مایه وه تا وازیان هی نا ئه وجا ئاوی کو لاوی هی نا و دوو که س له دیله کا نی مو سلما نا نی هی نا ، و فهرمانی کردو یه کیکیان تی

- دانه پاله که ی (صحیح) ه ، احمد و ابن ماجه گیرلویانه ته وه ، و زانایانی ها وده نگن له سه ری .

فریدا ، و بردهوام پییان دھوت که ببیتہ نہصرانی ، بہلام ئہو پازی نہدہبوو ، پاشان عبدالله دہستی بہگریان کرد .

وتیان بہ پاشا : دہگری ئہویش وای زانی ئیترا لاواز بووہ و چارہی نہماوہ ، وتی : بہرہلای کھن و بۆم بیئن .. پیی وت : بۆچی گریایت ؟

وتی : بہ خوۆم وت : گیانیکم ہہیہ .. بیبہخشم ، حہزم ئہکرد ہیندہی تا لہ مووہکانی سہرم گیان و پۆحم تیابوایہ و بخرایہتہ ناو ناگر لہ پیناوی خوادا ، ئہو تاغووتہش پی وت : دہی وەرہ سہرم ماچ کہ ، بہرہلات دہکھم .

وتی : دیلہکانی دیکہش بہر دہدہیت ؟

وتی : بہلی . ئہویش سہری ماچ کرد . و پاشان لہگہل دیلہکاندا گہراپاہوہ بۆ لای عمر (ؓ) و ہووالہکھی پیدا ؟ عمریش (ؓ) ، فہرمووی : ہەر موسلمانیک مافی ئہوہی بہسہرہوہیہ سہری کوپی حذافہ (ؓ) ماچ بکات ، وہ بہخویشم دہست پیڈہکھم و سہری ماچ کرد .

وہ لہ (مالک ی کوپی انس) ہوہ :

ئہہلی (قیساریہ) کوپی حذافہ (ؓ) یان بہ دیل گرت ، پادشا کہیان فہرمانی پی کردن و بہ چہندہا پیگہ تاقی یان کردہوہ ، بہلام ئہو ئارامی لہسہر ہہموویان گرت . پاشان ہینایانہ ژوریک و شہراب و گوشتی بہرازیان سی پۆژ لہسہر یہک بۆ دہبرد لہ جیاتی خۆراکدا ، ب ہلام ئہو نہیدہخوارد ، ئہو جا بہ پاشایان وت بہراستی ہیزی لہبہر براوہ ، ئہگہر دہری نہکہیت لہو ژوورہدا ، دہمریت ، ئہویش ہینایہ دہرہوہ و لیی پرسی : بۆچی ہیچ ناخویت ؟

وتی : ئہگہر چی لہ ناچاریدا بۆمان حہلال کراوہ ، بہلام حہزم نہکرد وات لی بکھم کەیفیت خوۆش بیئت لہ ئیسلاام (واتہ ہہست بہ جوۆرہ سہرکہوتنیک بکەیت بہسہر ئیسلااموہ) . ئہوجا وتی : دہی سہرم ماچ کہ ، سہد دیلت لہگہلدا ئازاد دہکھم . وتی : ئہمہیانم قبوْلہ ، و سہری ماچ کرد و لہگہل سہد کەس لہ دیلہکاندا ئازادی کردن .

^۱ - ارنوؤط دہلّیت : ابن عساکر لہ تاریخ دا لہرپی بہیہقہی یوہ دہرہتانی بۆ کرئوہ و ہروہا (حافظ ییش لہ (الاصابہ) دا و لہ فہرموودہی ابن عباسوہ ، لہلای ابن عساکر .

هه وره ها ابن عائز چیرۆکی ابن حذافه ی گێڕاوه ته وه ، ده لێت : - وه لیدی کوپی محمد بۆی باس کردین وتی : ابن حذافه (ﷺ) به دیل گیراو ... پاشان به درێژی باسی چیرۆکه که ی کرد که تیایدا ها ته وه ، له گه ل عبدالله ی ابن حذافه دا سی سهد به ندرکراوی دیکه شی ئازاد کردووه و سی ههزار دینار وسی خزمه تکاری ئافرهت و سی خزمه تکاری پیاویشی پی به خشیوه .

پیشه وا (ذهبی) ده لێت : (له وانه یه ئهم پادشایه به نهینی موسلمان بووبیت ، و به لگه ش بۆ ئه وه زیاده پره وی کردنیه تی له پرێزلێنانی عبدالله ی کوپ حذافه (ﷺ) ... و ئه وانه ی له ناخی خۆیاندا موسلمان بوون به و جوړه هه لس و کهوتیان کردووه ، و تکی ئه وه ی بۆ ده کری که بۆ هه میشه یی له ئاگردا نه مینیته وه ، چونکه جوړیک باوه پ له دلیدا گیرساوه ته وه و بۆ ئه وه شار دویه تیه وه نه کا ملکه چی ئیسلام و پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بیت و باوه پی به هه قیتی ئیسلام هه بووه له گه ل باوه پی به وه ی که ئه وه له سه ر ئایینی راسته ، ده بینین که ئایینی یه کانی له لاکه وه ره بووه ، هه ره ک زوړیکی تر له (المسلمانية الدواوین) هکان ئه یانکرد ، به لām ئه مه له ئیسلامدا سوودی بۆ ی نیه تا له هاوه لدانان بۆ خودا خۆی پزگار نه کات)^۱ .

" وه فاتنی "

عبدالله ی کوپ حذافه (ﷺ) له سه رده می جینشینایه تی پیشه وا عوسماندا (ﷺ) وه فاتنی کردووه .

^۱ - بره وانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۵ ، ۱۶)

" ۷۲ - خزیمه ی کوپی ثابت (ﷺ) "

" ذوالشهادتین "

" شایه تی دانی به شایه تی دوو پیاوه "

ناوی : -

خزیمه ی کوپی ثابتی کوپی فاکهیی کوپی ثعلبه ی کوپی ساعده یه ، زانا و فه قیه
نه بو عماره ی نه نصاری خه طمی مه دهنی یه و به " ذوالشهادتین " ناسراوه .
وتراوه : یه کیکه له نه هلی (بهر) به لام رای راست نه وه یه که له ئوحد و دوی
ئوحدو دا به شدار بووه . و یه کی بووه له مه زانی سوپای (علی کوپی ابی تالیب) (ﷺ)
و له پوژی (صفین) دا له گهل علی (ﷺ) دا شهید بووه . له جهنگی (مؤته) شدا
به شدار ی کردووه و سالی (۳۷) ی کوچی شهید بووه (ﷺ) و هه لگری ئالای (بنی
خطمه) بووه .

" ذوالشهادتین (خاوه نی دوو شهادهت) "

له عه ماری کوپی خزیمه وه ، ده لیت : مامی که یه کی بوو له هاوه لان بو ی باس
کرد وتی : پیغمبری خوا (ﷺ) نه سپیکی له کابرایه کی ده شته کی کپی و فهرمووی
که له دوی بیت تا پاره ی نه سپه که ی پی بدات ، نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) به
خیرایی دهروشت ، به لام ده شته کی یه که خاوه خاوی ده کرد و له پیدا چه ند که سیك
داوایان له ده شته کی یه که کرد که نه سپه که یان پی بفروشیته به ی نه وه ی بزائن که
پیغمبری خوا (ﷺ) لپی کریوه ، کابرای ده شته کی بانگی له پیغمبری خوا (ﷺ)
کرد وتی : نه م نه سپه م هیشتا نه فروشتووه نیستا ده فروشم به مانه ، پیغمبری خوا
ش (ﷺ) که گوپی له ده شته کی یه که بوو ، فهرمووی : (أولیس قد ابتعته منك ؟) نه ی من
لیم نه کریت ؟

ده شته کی یه که وتی : نا به خوا پیم نه فروشتووی . پیغمبری خوا (ﷺ)
فهرمووی : (بلی قد ابتعته منك) ، به لکو من لیم کریویت ..

دەشتەکیه‌که‌ وتی : دە‌ی شاهیدت هه‌یه‌ ؟

خزیمه‌ی کو‌ری ثابت وتی : من شایه‌تی ئه‌وه‌م که‌ پیت فرۆشتوه‌ ، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ خزیمه‌ی فەرمووی : (بم تشهد) شایه‌تی به‌ چی‌ دده‌یت . وتی : به‌ چه‌ سپاندنی راستی قسه‌کانت ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) شایه‌تی خزیمه‌ی له‌ جیی شایه‌تی دوو پیاو دانا له‌وه‌ به‌ دواوه‌^١ .

خارجه‌ی کو‌ری زه‌ید ، له‌ باوکیه‌وه‌ ، ده‌لێت : کاتێ که‌ خه‌ریک بووین قورئانمان له‌ دوو تووی په‌راودا ده‌نووسیه‌وه‌ ئایه‌تی‌کم له‌ بیر چوو بوو که‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) م بیستوه‌ ، له‌لای خزیمه‌ی کو‌ری ثابت بینیمه‌وه‌ ئه‌ویش ئه‌مه‌ بوو : ﴿ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (٢٣) .

ده‌لێت : خزیمه‌ به‌ (ذوالشهادتین) بانگ ده‌کرا و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی ئه‌وی به‌ شایه‌تی دوو پیاو پێی ده‌دا^٢ ..

زه‌یدی کو‌ری ثابت (ﷺ) هه‌یج ئایه‌تیکی جیگیر نه‌ ئه‌کرد و نه‌ئه‌نووسیه‌وه‌ به‌ بوونی دوو شایه‌تی دادپه‌روه‌ر نه‌بی‌ت ، که‌چی ئه‌م ئایه‌ته‌ی ته‌نها له‌لای (خزیمه‌ی کو‌ری ثابت (ﷺ)) بینیه‌وه‌ و جیگیریشی کرد له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شایه‌تی ئه‌و به‌شایه‌تی دوو پیاو بوو . وه‌ خزیمه‌ له‌ تیره‌ی (ئه‌وس) بوو .. ئه‌و سی یه‌کان شانازی یان پێوه‌ ده‌کرد . هه‌ردوو تیره‌که‌ی ئه‌نصاری شانازی یان به‌ خۆیانوه‌ ده‌کرد ، ئه‌و سی یه‌کان ئه‌یانوت ئی‌مه‌ که‌سانیکمان هه‌یه‌ فریشته‌کان شو‌ردویانه‌ ئه‌ویش (حنظله‌ی کو‌ری راهب) و که‌سانیکێ وه‌ک (سعد) مان هه‌یه‌ که‌ عه‌رشێ خودا بۆی جولا‌وه‌ و که‌سانیکمان هه‌یه‌ که‌ شایه‌تی به‌شایه‌تی دوو پیاو ده‌خوات ئه‌ویش (خزیمه‌ی کو‌ری ثابت (ﷺ)) ه‌ . (ره‌زای خوا له‌سه‌ر هه‌موویان) .

^١ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه‌ : ابوداوود له‌ (الاقصیه‌) دا گێڕاوه‌تیه‌وه‌ .

^٢ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه‌ : عبدالرزاق له‌ (المنصف) (٢٠٤١٦) دا ده‌ری هه‌یناوه‌ ، هه‌روه‌ها بخاری)

" ۷۳ - عبدالله ی کوړی سلام (ﷺ) "

" نهو زانابه ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) شایه تی به هه شتی بوډا !! "

کی ښه ؟ عبدالله ی کوړی سلهامی کوړی حارثه ... پیښه وای زانا و شایه تی بوډراو بۇ چوونه به هه شت ، نه بو حارثی ئیسرائیلی هاوپه یمانی پشتیوانانه و له هاوډله هه لېږارده کانی (تایبه ته کانی) پیغمبر ی خوا به (ﷺ) .

کاتی کوچی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و هاتنی بۇ مه دینه ، عبدالله موسلمان بووه . ابن سعد ، ده لیت : له نه و ی یوسفی کوړی یعقوبه (سلهامی خویان له سهر بیت) ... و یه کیڅ بوو له زانا ئاینی یه کانی جووله که .

له عبدالله ی کوړی سلهاموه (ﷺ) ، ده لیت : کاتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاته مه دینه ، خه لکی به خیرایی بهر و پرووی ده هاتن منیش یه کیڅ بووم لهو خه لکه و بهر و پرووی چووم ، و هه رکه بینیم زانیم که دم و چاوی هی که سیکی دروژن نیه و یه که م شتیک لیږه بیستم نه مه بوو که فهرمووی :

" یاایها الناس ، أفشوا السلام ، و اطعموا الطعام ، و صلوا الارحام ، و صلوا باللیل و الناس نیام ، تدخلوا الجنة بسلام " .^۱ واته : نهی خه لکینه ، ناشته وایی و سلهام له نیوانتانداندا بلاو بکه نه و و خواردن به یه کتری بدن و صیله ی رحیم بگیه نن و کاتی خه لکی نووستون به شه ودا نویژ بکه ن ، ده چنه به هه شته و به سلهامه تی ...

نه و ناخاوتنه ی له نیوان عبدالله و پیغمبر ی خوا (ﷺ) کرا : - له (انس ی کوړی مالک) هوه (ﷺ) ده لیت : عبدالله ی کوړی سلام ، نه و کاته ی تازه پیغمبر ی خوا (ﷺ) هاتبووه مه دینه هات بولای و وتی : سی پرسپارت لی نه که م که ته نها پیغمبر مان و لهامه کی نه زانن :

یه که مین نیشانه ی قیامت چی یه ؟

یه که مین شت که نه هلی به هه شت ده یخون چی یه ؟

له کوږه کوړه له شیوه یدا ده چیته سهر باوکی یان دایکی ؟

^۱ - فهرموده ی صحیح / نه حمده و ترمزی و حاکم (۲ / ۱۲) دریان هیتاوه ده لیت (صحیح الاسناد) ه و زهه بیش هاوپا به (سیر ۲ / ۴۱۴) په پراویز .

فهرمووی : (اخیری بن جبریل آغا)

جبریل که مېک له مه و بهر هه والی نه وانه ی پېدام

وتی : له ناو فریشته کاندې نهو دوژمنی جووله که یه ^۱.

پیغه مبهړی خوا (ﷺ) فهرمووی :

" یه که مین نیشانه ی هه لسانی قیامت ناگرېکه ، له پوژمه لاتره دمرده چیت و

خه لکی بهرو پوژناوا راپیچ دهکات و کو دهکاته وه "

" یه که مین شتیکش نه هلی به هشت دهیخون زیاده ی جگهری نه هه نکه "

سه باره ت به لیک چوونیش نه وه نه گهر ناوی پیاو پیشکه وت ؟ منداله که له نهو

دهچیت و نه گهر هی ژنه که پیشکه وت نه و منداله که له دایکی دهچیت . وتی : شایه تی

دهدم که تو پیغه مبهړی خوا یت (ﷺ) .

پاشان وتی : نه ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) جوله که قهومیکی بوختانچین ^۲ و

نه گهر بزائن که ئیسلام کرده ته بهرنامه د دست نه که ن به بوختان بو کردنم ، له بهر نه وه

که سیک بنیره لایان و هه والی میان لی پیرسه . ئویش که سیکی نارد بو لایان ،

فهرمووی : وتیان : زانای کوپی زانا و پیاوی ئاینی و کوپی پیاوی ئاینی و

تیگه یشتومانه ، وتی : نه گهر بزائن ئیسلام بووه ، ئیویش موسلمان دهن ؟ وتیان خوا

پهنای بدات له شتی وا . وتی : نه و جا عبدالله چووه دمره وه و وتی : (شایه تی ئهدم که

هیچ خودایه ک نیه جگه له (الله) و (ﷺ) یش پیغه مبهړی خوا یه (ﷺ) .

^۱ - خوی گه وره به م نایه ته پیروزه رده ی داونه ته وه : ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) ﴿ سورة البقرة .

^۲ - واته بهو دړو و دله سانه ی که هه ئیده به ستن گوینگر سه رسام نه که ن .

ئەوانیش وتیان : بەلکو ابن سلام خراپترینمانە و کوپی خراپترینمانە و بی ناگاترین و کوپی بی ناگاترینمانە . وتی : ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، نەموت ئەوانە قەومیکی بوختانچین ؟^۱

" چاکەکانی "

۱ - پیشەوا احمد لە (المسند) دا ڕیواوەتی کردووە ، ئەلێت : پیغمبەری خوا (ﷺ) قاپی (تریت) ی هینا و ڕیکی لی خوارد و هەندیکی لی هیشتەو و فەرمووی : (یدخل من هذا الفج رجل من اهل الجنة ، يأكل هذه النضلة) واتە : لەم دەرگایەو پیاویک لە ئەهلی بەهەشت دێتە ژوورەو ئەم پاشماوەی تریته ئەخوات .

سەعد دەلێت : کاتی من هاتم (عمیری کوپی ابی وقاص) ی بڕام خوێ نامادە ئەکرد بێتە لای پیغمبەری خوا (ﷺ) و وتم بە شکوم ئەوەی کە دێتە ژوورەو (عمیر) بێت ، بەلام دەبینم (عبدالله ی کوپی سەلام) هاتە ژوورەو و تریتهکە ی خوارد .^۲

۲ - لە قیس ی کوپی عبادەو ، دەلێت : لە مزگەوتی مەدینە بووم پیاویک هات کە شوینەواری کڕنوش لەسەر ڕووی دیار بوو ، خەلکەکە وتیان : ئەم پیاو لە ئەهلی بەهەشتە ، ئەوجا دووڕکات نوێژێ کرد کە ، درێژێ نەکردەو و بە کورتی ئەنجامی دا و کاتی چوو دەرەو شوینی کەوتم تا مالهەیان و لەگەلیا چوو مە ژوورەو و دەستم بە گفتوگۆ کردن کرد لە گەلیدا و ئەو بوو کە پیم ئاشنا بوو ، وتم : خەلکەکە لە مزگەوت ئەیانوت کە تۆ وەها و وەهایت (واتە ئەوەی لە خەلکی بەهەشتی) . وتی : سبحان الله ! (پاک و بی گەردی بۆ خوا) بۆکەس نیە هەر لە خوێهەو شتی بلی بە بی ئەوەی بیزانی ، من بۆت باس ئەکەم : خەویکم بینی و بۆ پیغمبەری خوا (ﷺ) گێڕایەو :

لە خەمدا وەک ئەوەی لەناو گۆلستانیک سەوزدابم و لەناو ڕاستیدا پایەیکە ئاسنین هەبوو ، بێکە ی لە زەویدا و سەرکە ی لە ئاسماندا بوو ، و لە سەرۆیەو

^۱ - فەرموودی (صحیح) ه بخاری دەری هیناوە (۶ / ۲۶۱) .

^۲ - دانەپالەکی (حسن) ه / احمد گێڕاویەتیەو (۱ / ۱۹۶) ، هەروەها حکم (۲ / ۴۱۶) و دەلێت : صحیح الاسنادە و زەههیش هاورایە .

دەستە بەندیك (عروههك) هەبوو ، پیم وترا ، سەرکەوه بەسەریدا منیش سەرکەوتم تا گەیشتمە دەستەبەندە کە (قولفەکە) .

پیم وترا : دەستی پیوه بگره ...

خەبەرەم بوویهوه و ئەبینم لەناو دەستم دایه و کە پۆژ بوویهوه ، هاتم بۆلای پیغه مبهەری خوا (ﷺ) و بۆم باس کرد ، ئەویش فەرمووی :

(اما الروضة فروضه الاسلام ، و اما العمود ، فعمود الاسلام ، و اما العروة فهي العروة الوثقى ، انت على الاسلام حتى تموت) .

فەرمووی : گولستانەکە ، گولستانی ئیسلام و پایەکش پایەئى ئیسلام بووه ، وه دەستەبەندەکش (عروه الوثقى) یه واتە : بە هیژترین هۆکار بووه وه تۆ له ناو ئیسلامدایت هەتا ئەمریت . قیس دەلیت : پیاوهکە عبدالله ی کۆری سلام بوو^١ .

" خۆ بەکەم زانیی "

له عبدالله ی کۆری حنظله وه ، دەلیت :

عبدالله ی کۆری سەلام بە ناو بازاردا پویششت و کۆلی تەختە و دار بەسەر پشتییهوه بوو ، پیی وترا ئەمە چی یه ئەى تۆ خوا دەولەمەندى نەکردویت ؟

وتی : بۆنا ، بەلام ویستم خۆبەزلانین و له خۆبایی بوون له خۆمدا سەرکوت کەم ، چونکە گویم له پیغه مبهەری خوا (ﷺ) بوو ، فەرمویهتی : (لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبة خردل من كبر)^٢ .

واتە : ئەوهی هیندهی مسقاله تۆویك له خۆبەزلانین له ناو دلیدا هەبى ناچیتە بەهەشتەوه .

^١ - فەرموودهی صحیح : بخاری دهریهیناوه (٧ / ٩٨) ، و (مسلم) (٢٤٨٤) .

^٢ - حاکم له (المستدرک) (٢ / ٤١٦) دهری هیناوه و دهلیت : (صحیح) د .

" پیغمبري خوا (ﷺ) منداله کانی خوشدهوی "

له (یوسفی کوپری عبدالله ی کوپری سلام) هوه ، دهلیت : پیغمبري خوا (ﷺ) له کوشیدا داینیشاندنم و دهستی بهسرمدا هیئاو ناوی لی نام (یوسف)^۱.

" خهباتی له پیاوی خوادا "

بشری کوپری شغاف ، له (عبدالله ی کوپری سلام) هوه دهگیریتتهوه : که ئامادهی پرگار کردنی (نهاوهند) بووه . وه له (ابن سیرین) هوه ، دهلیت : هوالم پی درا که عبدالله ی کوپری سلام فهرموویه تی : نهگهر پییدا گه شتم (واته مام تا کاتی جهنگه که) و ولآخم نه بوو ، هه لمگرن هه تا له نیوان هه ردوو ریزه که دا دامنه نیان (واته له ناو جهرگی شهپه که دا)^۲

" خوپاریزی (ﷺ) "

له ابی بردهی کوپری ابی موسای ئه شعهری یهوه ، دهلیت : هاتم بو مه دینه ، ده بینم عبدالله ی کوپری سلام له (حهلقه یه کی یاد) دا دانیشتوو به ملکه چی یهوه بو خوا و سیمای چاکه ی لی دهباری ... وتی : براکه م تو ئیستا دییت که ئیمه وا هه لئه سین . منیش وتم : قهیناکا هه لسن .. ئه ویش هه لسا و شوینی که وتم ، وتی : تو کییت ؟ وتم : کوپری براکه تم ، من ابو بوردهی کوپری ابی موسام .

ئه ویش ساووی لی کردم و هه والپرسی لی کردم و بریک گه نمه خوساوی دهرخوارد دام (پییدام) و پاشان وتی : ئیوه گوندنشین و قهرز دده نه بازرگانه کان ئه وانیش ، باره ولآخ له زه مبیله ی پر له خورما و ئالفتان پی ئه دهن ، نه که ن لیی نزیک بینه وه و وه ری گرن ، چونکه ئه وه ئاگره^۳ . له ریوایه تیکی تردا ئه وه سووه .

^۱ - هیثمی دهلیت : احمد به جهند ئیسنادیک گتیاویه تیه وه و هه روه ها له پیاوانیکه وه و ئیسنادیان بی باورین . المجمع به ژماره (۱۵۸۰۷) .

^۲ - بپروانه : سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۲۲ ، ۴۲۳) .

^۳ - پیاوانی جیئ تمناهن ، الاصابه (۱۱۰ / ۶) پهراویز (سیر ۲ ، ۴۲۴) .

حافظ ابن حجر ، دهلیت : بوی هیه نه مه پای عبدالله ی کوپی سلام بیت ، نه گینا زانایان له سهر نه وه هاودهنگن که له کاتیکدا نه وه نه بیته سوو گهر به مهرج دابنریت ، به لام باشتین خوپاریزیش نه وهیه که وازی لی بهینریت^۱ .

وفاتی :- ذهبی ، پرحمتهی خوی لی بیت ، دهلیت : زانایان هاو دهننگن له سهر نه وهی که عبدالله ی کوپی سلام په زای خوی له سهر بیت له سالی (۴۳) دا وه فاتی کردوه .

^۱ - په راویزی سیر اعلام النبلاء (۲ / ۴۲۴) .

" ۷۴ - حکیم ی کوږ حزام (ﷺ) "

" شاهیدین کهوا من به خشیم به خودا "

ناوی : حکیم ی کوږ حزام ی کوږ خویلیدی کوږی اسد ... نه بو خالدی
قورهشی نه سدی یه .

ابن منده ، ده لیت :

" حکیم له ناو جهرگهی که عبه له دایک بووه و سهد و بیست سال ژیاوه " پوژي
نازاد کردنی مه کهکه موسلمان بووه و موسلمانیکي باش وه له هر دوو غزای (حنین و
طائف) به شدار بووه . له ماقولانی قورهش و هوشمندان و خانه دانه کانیان بووه خاتوو
خه دیجه ی کچی خویلید (ﷺ) پوری بووه ، هر وه ها زیبری کوږی عوام کوږه مامی
بووه .

ذهبی ده لیت :

" حکیم له گهره پیاوانی قریش بووه ... نیشانه یه که بووه بو پشت و نه سهد ،
وه خوږاییز و پایه رز بووه " وه نه گهر زور پیدا گری له سویند خوار دندا بکړدایه ،
نه یفرموو : " نا بهو که سدی که پوژي به در منی له کوژران پاراست " نه و پوژه هیشتا
باوهری نه هیئا بوو ، وه نه گهر بکوژرایه به کافری نه مرد ، به لام پر حمهت و به زهیی
گهره ی خودا پیی گهیشته .

" خوشه ویستی بو پیغمبری خوا (ﷺ) له پیش ئیسلامدا "

له (عراق ی کوږی مالک) هوه ، حکیم کوږی حزام وتی :

محمد (ﷺ) له جاهیلیدا خوشه ویستری که سم بوو ، به لام له پاش نه وه ی
په یامی ئیسلامی بو هات و کوچی کرد بو مه دینه ، حکیم نه و هرزه به بی باوهری
مایه وه ، پاشان ده بینی (جل و بهرگیکی) " ذی یهن " ده فروشن ، چوو کږی به (۵۰)

دینار تا بە دیاری بیداته پیڤەمبەری خوا (ﷺ) ، ئەوە بوو هیڤای بۆ مەدینه و دای بە پیڤەمبەری خوا (ﷺ) بە دیاری ، بەلام وەری نەگرت .

عبدالله دەلیت : وەك ئەوەی گویم لیّ بوو فەرمووی : (انا لانقبل من المشركين شيئا ، ولكن ان شئت بالثمن) واتە : ئێمە هیچ شتێ لە هاوێلگەرێان قبول ناکهین ، بەلام ئەگەر پازیت ئەوە بە نرخەكەیی لیّت وەرئەگرم . دەلیت : منیش كە زانیم بە دیاری وەری ناگرێ بە نرخەكەیی پیّم دا^١ .

هەروەها (طبرانی) لە ڕیوایەتێكدا ئەمەیی زیاد كردووه -
ئەوجا لە بەری كردوو لەسەر بڵنگۆ پیڤەمبەری خوا (ﷺ) م بینی پیووی بوو ، هیچ شتیکی لەو جوانتر نەبوو ئەو پۆژە ، پاشان دای بە (اسامه) و حكیم بە (اسامه) وە بینی وتی : ئەی ئوسامه ! ئەلیی كراسەكەیی (زی یەزن) ت لەبەر كردووه ؟
وتی : بەلی ، سویند بەخوا من لە ئەو باشترم و باوكیشم لە باوكی ئەو باشترە منیش چووم بۆ مەككە و بەقسەكانی ئوسامه سەرسام كردن .

" چاوتیری (قناعه) ھۆكاری دەولەمەندبوونه "

حكیم ی كۆری حزام نمونەیی عیقفەت و قەناعەت و پەزامەند بوون بوو بە بەشی خودا . ئەمەش ئاكامەكەیی بوو ھۆی كرانی ھۆی دەرگای پۆزی و مال و سامان بەرپیدا .
لە زەھری یەوہ ، لە سعید و عروہ وە :

" پیڤەمبەری خوا (ﷺ) پۆژی حنین بەشیکی لە غەنیمەدا بە حكیم ، ئەوە بوو بە كەمی زانی بۆیە بۆی زیاد كرد ، وتی : ئەی پیڤەمبەری خوا (ﷺ) ! كام بەشیان كە پیّت دام چاكتر بوو ؟

فەرمووی : " الاولى " ئەوەی یەكەمجار و پاشان فەرمووی :

(يا حكيم ان هذا المال خضرة حلوة ، فمن اخذه بسخاوة نفس و حسن اكله بورك له فيه ، و من اخذ باستشراف نفس و سوء اكله ، لم يبارك له فيه و كان كالذي يأكل ولا يشبع)

^١ - پیاوانی جیّ متمنەن : احمد (٤٠٢ / ٣) ، حاكم (٤٨٣ / ٣) و دەلیت صحیح الاسناد و زەھەبیش ھارپایە پەرەوێز (سیر ٤٦ / ٣) .

واته : نهی حکیم ، نهم ماله جوان و شیرینه ، و هرکس به دهرونیکی گوشاده وه وهریگریټ و به باشی و له شتی چاکدا به کاری بیټی نه وه لیټی پیروژ ده بیټ ، وه هرکس به دهرونیکی تنگ (به چاو لیټ تیر نه بوون و بهرچاو تنگی) وهری بگریټ و به خراپی به کاری بیټیټ ، نه وه لیټی مبارک نابی ، وه وه کهسه وایه که هر ده خوات و تیر نابیت .

حکیم وتی : نه گهر له تویش وهری گریټ ؟

فهرمووی : (و مني) نه گهر له منیش وهری گرن .

وتی : دهی به وکهسهی توئی به هق ناردووه شهرت بیټ له دواي تو خیر له کهسه وهر نه گرم .

ده لیټ : له دواي نه وه هیچ به خشش (عطاء) و ده عوه تیکی نان خواردنی وهر نه گرت هتا مرد . وه عمر (ﷺ) نه یفه رموو : نهی خواي گه وره شایه د به به سهر (حکیم) وه که من بانگی نه کهم هه قی خوئی پیټ بدوم که چی نایه وی . وه (حکیم) که وه فاتی کرد یه کیټ بوو له زور دوه لاهمه دکانی قوریش ^۱ .

" بهرچاو تیری و سه خاوه تی "

له هشامی کوږی عروه وه له باوکیه وه :

حکیم ی کوږ حزام له جاهیلیدا سهد بهندهی نازاد کردووه و باری سهد خوشتری به خشیوه ، کاتیکیش موسلمان بووه ، نه وندهی تری به خشیوه و سهد بهندهی تریشی نازاد کردووه ، ده لیټ : پرسیارم له پیغه مبهړی خوا (ﷺ) کرد ، وتم : نهی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ، نایا نه و کاره باشانهی له جاهلیه تمدا نه انجام داون نه بن به چی ؟ (یان هیچ سودیکیان له قیامه تدا بوم هیه ؟) نه ویش فهرمووی :

(اسلمت علی ماسلف لك من خیر) ^۲ واته : تو به هه موو چاکه کانی پیشووته وه موسلمان بوویت - واته بوټ حساب نه کری ..

^۱ - عبدالرزاق دهره ټناوه ، هه روده طبرانی (۳۰۷۸) .

^۲ - صحیح / زانا یان هاو ددنگن له سهړی .

وه له (مصعب ی کوری ثابت) هوه ، دهلیت : سویند بهخوا پیم گه‌یشت که حکیم ی کوری حزام پوژنی عه‌ره‌فه هاتووه و سه‌د به‌نده و سه‌د سه‌ر حوشر و سه‌د مانگا و سه‌د سه‌ر مهریشی له‌گه‌لدا بوو فهرمووی : هه‌موویان له پیناوی خوا ده‌به‌خشم^۱ ... هه‌روه‌ها هاتووه که (دارالندوه) ی به سه‌د هه‌زار فروشتووه . (ابن الزبیر) یش پیی وتوو : گه‌وره‌ی قوره‌یش جیگای پایه‌دار و به‌نرخ‌ی قوره‌یش ده‌فروشی ؟ وتی : مه‌زنانه‌یه‌تی و گه‌وره‌یی هه‌مووی رو‌یی برازا و ته‌نها له خواترسان گه‌وره‌یی یه وه من داومه به خانوویه‌ک له به‌هه‌شت ، ئیوه شاهیدبن که‌وا نرخه‌که‌یم به‌خشیوه له پیناوی خوا^۲ ..

" کو‌تایی به‌کی کامه‌ران "

حکیم (ﷺ) سالی (۵۴) وه‌فاتی کرد . له‌سه‌ره مه‌رگدا هاتنه سه‌ری ده‌یفه‌رموو : (لا اله الا الله قد كنت اخشاك ، و انا اليوم ارجوك) واته هیچ خودایه‌ک نیه جگه له (زاتی الله) ئه‌ی په‌روه‌ر دگار من ئه‌وسا لی‌ت ده‌ترسام ، به‌لام ئیستا تکاکارتم ، پاشان گیانی سپارد ... په‌زای خوای له‌سه‌ر بی .

^۱ - طبرانی ده‌ریه‌تیاوه (۳۰۷۵) و فهرمووده‌ی (مرسل) ه .

^۲ - (حسن) ، طبرانی به نوو ئیسناد ده‌ری هیناوی یه‌کیکیان (حسن) ه المجمع به ژماره (۹ / ۳۸۴) .

" ۷۵ - عبدالله ی کوپی عهمری کوپی عاص (ﷺ) "

" پیښه وای عابید "

کښه ؟

پیښه وای زانای خواپهرست ، عبدالله ی کوپی عهمری کوپی عاص ... هاوہلی پیغمبر ی خوا (ﷺ) و کوپی هاوہلی .. پیش باوکی موسلمان بووه و چهندين کردوہی چاکه و باش و پیښه پایهداری له زانست و رښتار دا هیه ، زانستیکی زوری له پیغمبر ی خوا وه (ﷺ) کو کردوہتوہ ، پاش سالی حوتی کوچی هیجرهتی کردووه و له هندی له غزاکاندا به شداری کردووه .

وه به مؤلہتی پیغمبر ی خوا (ﷺ) زور فرموده ی نووسیوه ، وه نه م رپیښدانه ی پیغمبر ی خوا (ﷺ) به عبدالله که فرموده کان بنووسیته وه پاش نه وه دیت که پیشتر نه وهی بو هاوہلان په سندن نه کورد که غیری قورانی لی و مرگرن و بنووسنه وه . پاشان دوا ی جیاوازی هاوہلان (ﷺ) هه موو هاوہنگ بوون له سر پوا بوون و خوشویستنی نووسینه وه ، له بر نه وهی نووسینه وه هوکاریکی گرنکی مانه وهی زانسته . پیشهوا (ذهبي) رحمه تی خوی لی بیت ، ده لیت : (دیاره ریگری کردنی پیغمبر ی خوا (ﷺ) له نووسینی غیری قوران له سره تادا ، بو نه وه بوو هه موو کوششیک له سر قوران کو بکریته وه و به تهنه قوران له باقی سوونه ته پیغمبر یه تیه کان جیا بکریته وه و تیکه ل بوون پوونه دات ، نه وه بوو پاش نه مانی نه وهی خو پاریزی یان لی ده کرد له نارونی و تیکه ل بوون پوون بوویه وه که قوران جیاوازه له قسه ی مرو و لیک ناچن ، مؤلہتی نه وه درا که نه زانسته بنوسریته وه ، خوایش باشتر ده زانین)^۱ پیشهوا (ابن القيم) رحمه تی خوی له سر بیت ، ده لیت :

(به صحیحی هاتووه له پیغمبر ی خواوه (ﷺ) که نه هی له نووسین کردووه و له دوا پیدا ریښه ی پیدراوه و (نسخ) ی فرموده ی نه هی کردنه که ی کردوہتوہ ، نه وه ته پیغمبر ی خوا (ﷺ) له غزای (فتح) دا فرمویه تی : (اکتبوا لابی شاه) ... وه پاشان مؤلہتی عبدالله ی کوپی عهمری داوه فرموده کانی بنووسیته وه ، و کاتی

^۱ - بروانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۸۱) .

وهفاتی کردوهه نوسراوهکانی لهلا بووه ، و ناوی لینابوو (الصادقه) و نهگهر نه می کردنه که له دواتر بوایه ، نووسراوهکانی دهفوتاند و پیغهمبری خواش (ﷺ) فهرمانی به فهوتاندنی هه موو ئه و نووسراوانه ئه کرد که له غهیری قورئان لیهه وه وهرگیراون ، کهاته جیگیر کردن و نهفوتاندنیان به لگهیه له سهر ئه وهی ئیجازهی نووسینی له دواي پیگیری لی کردنیه وه بووه)^۱

" چاکهکانی "

۱ - له عقبه ی کوپی عامروه (ﷺ) : پیغهمبری خوا (ﷺ) فهرموویه تی : " نعم أهل البيت ابو عبدالله و ام عبدالله و عبدالله " ^۲
واته : باشتین (اهل بیت) یان خانهواده - باوکی عبدالله و دایکی عبدالله و عبدالله یه .

۲ - و له (عبدالله ی کوپی عه مری کوپی عاص) هوه ، ده لیت : پوژیکیان له گه ل پیغهمبری خوا (ﷺ) له مالیان بووم فهرمووی : " هلی تدری من معنا فی البیت ؟ " واته : نهزانی ئیستا کیمان لهم جییه دا له گه ل دایه ؟
پرسیم : کی ، ئه ی پیغهمبری خوا (ﷺ) ؟
فهرمووی : جبریل ، سه لامی خوا ی له سهر بیّت .
وتم : سه لام و په حمه تی خوات له سهر بی ئه ی جبریل .
پیغهمبری خوا (ﷺ) فهرمووی : " انه قد رد عليك السلام " ^۳ جبریل ، وه لامی سه لامه که تی دایه وه ...

^۱ - تهذیب السنن (۵ / ۲۴۵) ی ابن القیم .

^۲ - پیاوانی جی متمانه ن / احمد گیراویه تیه وه ، پروانه / المجمع به ژماره (۱۵۹۰۲ ، ۱۵۹۰۳)

^۳ - دانه پاله که ی (حسن) ه / طهرانی گیراویه تیه وه ، پروانه المجمع (۱۵۹۰۴) .

" پەرسىتىشى "

لە عبد اللہ ى كۆپى غەمرەۋە ، دەلىت :

باۈكم ئافرىداتىكى قورەيشى بۇ مارە كىردىم ، ئەۋە بوۈ كاتى ھاتە ژوۋرەۋە بۇلام ،
دەبىنىم تاقەتتىم نىيە بىچم بەدەۋرىدا ، بەھۋى ئەۋ كۆشش و وزە زۆرەى كە لە پەرسىتىشى
ۋەك نوپۇژ و پۇژوۋ بە كارى دىنىم .

پاشان غەمرى كۆپى عاص ى باۈكى ھات بۇلاى بوۈكەكەى و پىرسى :
ھاسەرەكەت چۇن دەبىنى ؟

ۋتى : باشتىن پىاۋە ، يان باشتىن ھاسەرە ، لەناۋ ئەۋ پىاۋانەدا كە بە ھىچ
جۇرى نەھاتوۋن بە دەۋرى ئافرىداتىندا و لىيان نىك نەبوۋنەتەۋە .

دەلىت : باۈكىشم ھات بۇم و لىم توۋرە بوۈ ۋتى : ئافرىداتىكى خاۋەن پلەۋ پاىيەى
قورەيشىم بۇ مارە كىردۈى تا پىشتى لى بىكەيت و سارد و سىرى لىگەلىدا ؟

دەلىت : پاشان بەرەۋ لاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەرچوۋ بۇ سىكالا كىردىن لىم .
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاردى بەدوامدا و فەرموۋى :

" اتصوم النهار ؟ " بەرپۇژوۋ دەبىت ؟

ۋتم : بەلى ...

فەرموۋى : شەۋنوپۇژ ئەكەيت ؟ " ۋتقوم الليل ؟ "

ۋتم : بەلى ..

فەرموۋى : " ۋ لىكى اصوم و افطر ، ۋ اُصلي و انا ، ۋ امس النساء فمن رغب عن سننى

فليس منى "

ۋاتە : بەلام مىن ھەندى جار بە پۇژو دەبىم ۋ ھەندى جارېش بە پۇژو نابىم ، ۋە
شەۋنوپۇژېش دەكەم ۋ دەشخەۋم ، ۋە مافى خىزانەكانېشم دەدەم بەۋەى خۇمىيان لى
دوۋرنەخەمەۋە ، ھەر كەسىش لە سۈننەتى مىن لادىت ئەۋە لە مىن نىيە .

فەرموۋى : " أقرأ القرآن في كل شهر " ۋاتە : قورئان لە ھەموۋ مانگىكىدا خەتم

بىكە ...

ۋتم : تواناى لە ۋمىياترم ھەيە .

فەرموۋى : " فأقرأ في كل عشرة ايام " دەى لە دە پۇژ جارېكىدا خەتمى كە .

وتم : توانای زیاتر له وهشم ههیه . فهرمووی : " فأقرأ في كل ثلاث " دهی له ماوهی سی پوژدا خه تمی که . و پاشان فهرمووی : " صم في كل شهر ثلاثة ايام " له ههر مانگی کدا سی پوژ به پوژوو به .

وتم : له وه زیاتریش ئه توانم .

دهلیت : بهردهوام پیغه مبهری خوا (ﷺ) له گه لمداهات ، تا فهرمووی : " صم يوماً و افطر يوماً افضل الصيام ، و هو صيام اخي داوود " ^١

پوژئی نا پوژئی به پوژوو به ، و ئه وه باشتترین به پوژوو بوونه و (داود) ی برایشم ههر بهو جوژه به پوژوو ده بوو .

پاشان فهرمووی :

" فإن لكل عابد شرة ، و لكل شرة فترة ، فأما الى سنة و اما الى بدعة فمن كانت فترته الى سنة فقد اهدى ، و من كانت فترته الى غير ذلك فقد هلك " ^٢

ههر عابیدی گورجوگولی و سه رگهرمی یهکی تیا به ، و ههر سه رگهرمی هه کیش یان خواستی کاتیکی تیا به مرۆف له شی خوا به ، جا ئه و ماوه به یان به ره و سوننه تی ده بات یان به ره و بیدعه ، له بهر ئه وه ههر که سی ماوه ی و چان و سستی یه که ی به ره و سوننه تی به ریت ئه وه رینمونی کراوه ، و ئه وه شی به ره و بیدعه ی به ریت ئه وه تیا چووه .

پیشه وازه به بی په حمه تی خوی له سه ر بیّت ، دهلیت :

... که مترین په کانی ریگری کردن ئه وه یه که قورئان له که متر له سی پوژدا خه تم

بکریّت ، ههر که س ئه وه بکات نه تیگه یشتوو و نه کاری پی کردوو .

خو ئه گهر له ماوه ی هه فته ی کدا دهوری قورئان بکاته وه و به سه ری بکاته وه و

له سه ری به رده وام بیّت ئه وه کاریکی باشه ، چونکه له راستیدا ناین ئاسانه و گران نه .

سویند به خوا جهوت یهکی قورئان به سه ر بکریته وه له کوششی (قیام اللیل) ی کدا

له گه ل پاریزگاری کردن له سوننه ته کانی پوژانه و نوژی چیشتنگا و (تحیه المسجد)

له کاتی چوون بو مزگه و تدا سه رباری زیکره کانی (مآثورات) و زیکره کانی پوژانه و

شه وانه و له گه ل به دوا دا چوونی زانستیکی به سوود و خو سه رگهرمکردن پییه وه به

^١ - پیاوانی جی متمانه ن : احمد (المسند) دا (٢ / ١٥٨) .

^٢ - صحیح / ابی عاصم گیراویه تیه وه ، وه ابن جبان صبیح کهیدا برهانه : ظلال الجنة .

دلسوزی له بهر خوا ، هروڼه ها فرمان کردن به چاکه و پښمونی کردنی نه شاره‌زا و بی ناگایان و تیگه‌یاندنیان و پځ لی بوونه‌وه و سهرزه‌نشت کردنی (فاسق) ان و نه‌و جوړه‌شتانه ، له‌گه‌ل به جی هیځانی فره‌زده‌کاندا (نه‌رکه‌کاندا) به ملکه‌چی و دلنیایی و بروای پته‌وه‌وه و خو‌پاراستن له‌گونه‌ه گه‌وره‌کان و زور دوعا کردن و داوای لیخو‌شبوون له‌خوا و راست بیژنی و گه‌یاندنی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و خو به‌که‌م زانین و دلسوزی له هه‌موو کاره‌کاندا ، نه‌مانه کارگه‌لیکی هره‌گه‌وره و مه‌زنن و له‌پله‌ی پاستر‌هوان و نه‌ولیاکانی خوایه و هه‌موو نه‌مانه‌ش داوا کراون .

و هر به‌نده‌یه‌کی خوا هه‌موو پوژیکي به خه‌تمی قورئان ته‌واو کات نه‌وه له ناینی راست و (حه‌نیف) لایداوه ، و له‌و قورئانه نه‌گه‌یشته‌وه و کاری پی نه‌کردوه که ده‌یخوینته‌وه ، و نه‌م پیاوه مه‌زن و عابیده به‌ریزه - عبدالله کوپی عمر (ﷺ) کاتی چوو به سالدا ده‌یفه‌رموو : - خوژگه نه‌و دهره‌فت و مؤله‌تانه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) پیی دابووم و بو‌ی خسته‌م پرو قبولم بکر‌دایه^۱ .

" زانستی (ﷺ) "

له ابی هریره‌وه (ﷺ) ده‌لایت : " هیچ کام له هاوه‌لانی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) له من شاره‌زاتر نه‌بوون له فره‌موددا و هیځده‌ی منیان له‌لاییت بیجگه له (عبدالله ی کوپی عمر) ، چونکه نه‌و ده‌ینووسیه‌وه و من نه‌مده‌نووسیه‌وه^۲ " و له (عمری کوپی شیبه) هوه ، له باوکیه‌وه ، له باپیره‌وه - عبدالله ی کوپی عمر - (ﷺ) ، ده‌لایت : " پرسم له پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) نه‌ی پیغمبره‌ی خوا (ﷺ) ! هر شتیکم له تووه بیست و گویم لیت بوو بینووسم ؟

فرمووی : (نعم) به‌لی ..

و تم : له کاتی ره‌زانه‌ندی و توپه‌ییشدا ؟

^۱ - صحیح : بخاری (۱۸۹ / ۴) ، و ه پروانه : سیر اعلام النبلاء (۸۴ / ۳) .

^۲ - صحیح : بخاری (۱۸۴ / ۱) ، له (العلم دا بابی (کتابه العلم) .

فهرمووی : " نعم ، فای لا اقول الا حقاً "

واته : به لای ، چونکه هیچ کات له مهق زیاتر نالیم - له ههق لاندەم - .

" کریانی عبدالله و شیک له ئامۆزگاری "

له عبدالله ی کورپی عهمری عاصه وه ، ده لیت : یهک دلۆپ فرمسیک بریژم له ترسی خوا ، له لام خۆشهویستره له وهی ههزار دینار بیه خشم ^۱ .

له عبدالله ی کورپی ابی مولیکه وه له عبدالله کورپی عهمره وه ، ده لیت : " ئه گهر تهواو شارهزا بوونایه ئهوا ئه وهنده کړنووشتان ئه برد تا پشتتان دهشکا ، ئه وهنده هاوارتان ئه کرد تا دهنگتان ده بچرا ، کهاته بگرین ، ئه گهریش گریانتان نه هات ههول بدهن خۆتان بگریه نن ^۲ .

" عبدالله (عزیزه) په شیمانه "

له یهکی له بۆنهکاندا ... عهمری کورپی عاص سکالای عبدالله ی کورپی له لای پیغه مبهری خوا (عزیزه) کرد .. ئه ویش به عبدالله ی فهرموو : " أطع ابناک مادام حیا " گوێپرایه لی باوکت به ههتا به زیندوی بمیئت .

پاشان پیغه مبهری خوا (عزیزه) وهفاتی کردوو ... رهوڤه وهی ژیان تیپه ری و له کاتی شه ری (صفین) دا عبدالله ی کورپی عهمر له گه ل باوکیدا بوو له سوپای (معاویه دا (عزیزه) .. و ئاماده ی شه ر بوو به بی ئه وهی شمشیری بوه شینی یان تیری بهاویژیت ... معاویه ش پیی وت : جا بۆ چی هاتوی له گه لماندا ؟

^۱ - صحیح : احمد (۲ / ۲۰۷) و ابن عبدالبر له (جامع بیان العلم) (۸۹) .

^۲ - بپروانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۳۴) .

^۳ - بپروانه صفة الصفوة (۱ / ۳۳۴) .

وتی : " له بهر ئه وهی باوكم جارێك سكالای منی كرد له لای پیغه مبههری خوا (ﷺ) و ئه ویش فهرمووی : گوێڕایه لی باوكت به ههتا ماوه " ئیستاش من له گه لئاندام ، به لām شه پ ناکه م .^۱

له گه ل ئه وه شدا .. ئه یفه رموو " ئاخر من چیمه به (صفین) وه ، چیمه به کوشتاری کوسلمانان ، خۆزگا پیش بیست سال - یان ده سال - بهر له ئهم شه ره من بمردمايه ، به لām سویند به خوا نه شمشیرم وه شان دووه و نه تیرم هاویش تووه .^۲

" عبدالله (ﷺ) ده گری ! "

له عبیدی کوری سعیده وه ، له گه ل عبدالله کوری عمر دا هاته مزگه وت ی (مسجد الحرام) و که عبه ش سوتا بوو پاش کشانه وهی سوپای (حصینی کوری نمیر) و بهرده کانی که عبه هه لومری بوون . ئه وه بوو عبدالله هه ستا و دهستی به گریان کرد فرمیسک به پروومه تیدا ئه باری و پاشان وتی :

" ئه ی خه لکینه ! سویند به خوا ئه گهر ئه بی هریره هه والی ئه وه ی پی بدانیه که ئیوه ده بنه بکوژی پیغه مبه ره که تان و سوتینه ری مالی خوا ، ئه تانوت : کهس له ئه بی هریره درۆزتر نیه ! ئه وا ئه و کاره تان کرد ، ده پۆل پۆل چاوه پی توپه یی خوا بن به سه رتاندا و ده بینن چۆن به یه کتاندان ده دات "

" ده وله مهن دی (ﷺ) "

قهیدی نیه بو که سی له خوا ترس ئه گهر ده وله مهن دیش بییت ... وه ههن دی له پیشینانمان ده یان فهرموو : (ئه گهر هه ژاران نه بوونایه بازرگانیمان نه ئه کرد یان - کاسبیم نه ئه کرد -- " پیشه وا (ذهبی) ره حمه تی خوی له سه ر بی ، ده لیّت : " عبدالله کیشیکی زۆر له زیری میصری له باوکیه وه به میرات بو مایه وه . و له هاوه له زۆر

^۱ - دانه پاله که ی (صحیح) ه / احمد له (المسند) ۲ / ۱۶۴ ، و ارنووط به (صحیح) دایناوه سیر (۹۲ / ۳) .

^۲ - پروانه : سیر اعلام النبلاء (۳ / ۹۲) .

دهوله منده كان بوو^۱. نووسر دهلیت : وه ئه دهوله مندی یه بهرهمی خهباته له پیناوی خوادا و بهرهمی ئه زهوی یه ئازاد کراوانه یه که ئیسلام پی ی ههله سا .

" ئه مه کداری بو په یمانه کانی له کاتی وه فاتیدا "

له (هارونی کوپی رئاب) وه ، دهلیت : " کاتی عبدالله ی کوپی عمر که وه سهره مهرگ ، فرمووی : له راستیدا پیاویک هاتبووه خوازیینی کچه کهم و منیش شیوه په یمانیکم پی دابوو که پیی بدهم ، سویند به خوا نامه وی به سی یهکی دوپووی یه وه به خوی خوم بگهه ، شایهت بن که من کچه کهم پی دا^۲ "

" وه فاتی "

یحیی کوپی بکیر ، دهلیت : عبدالله (ﷺ) له میصر وه فاتی کردوه و له ماله بچوکه کیدا سپارده کراوه سالی (۶۵) ی کوچی .
ماموستا شعیب ی ئه رنهووط دهلیت : " ئه مه راسته ، چونکه کندی له کتیبی (الولاة) (۶۴۵) چیوکی کوشتنی (الاکدر بن حمام) ی گیراوه ته وه که مروانی کوپی حه کهم کوشتی ، کاتی هاته میصر سالی (۶۵) ... ئه وه ته له (موسای کوپی علی کوپی رباح) وه له باوکیه وه ، دهلیت :
له بهردهم دهرگای (مرواندا) وه ستا بووم کاتی (ئه کدر) یان هیئا .. و کوشتنی (ئه کدر) له نیوهی دووه می (جمادی دووه می) سالی ۶۵ دا بوو ، هه ئه پوژدهش بوو عبدالله ی کوپی عه مری کوپی عاص وه فاتی کرد ، و به هو ی هه لگیرسانی ئاژاوه وه له لایه ن سه ربازه کانه وه دژی مهروان نه توانرا جه نازه که ی بیرته دهر وه بو گوپرستان ، له بهر ئه وه له ماله کیدا سپیردرا^۳ " رهزای خوی له سه ر بیئ ...

به ژیا نی ئه مه ها وه له بهر پیزه بهشی یه که می کتیبه که مان ته واو ده بی که تایبهت بوو به " که له پیاوانیک له دهوری پیغمبر ی خوا (ﷺ) "

^۱ - بروهانه / سیر اعلام النبلاء (۲ / ۹۰) .

^۲ - بروهانه : صفة الصفوة (۱ / ۳۳۵) .

^۳ - پهراویزی (سیر اعلام النبلاء) (۲ / ۹۴) .

بەشی دووهم

"ژیانی نافرەتانی دەوری پێغەمبەری خوا (ﷺ)"

پێشهکی :

سوپاس و ستایش بۆ پەرەزدگاری جیهانیان (الله) و دروود و سەلام لەسەر ئەو کەسە وەک پەحمەت نیراوه بۆ هەموو جیهان ، سەرەزمان (ﷺ) و بنەماڵە و یارە پاک و چاکەکانی و لەسەر دیاری شوێنکەوتوانی بە چاکە هەتا پۆژی قیامەت ...
لە پاشان .. راست نیه کە دەوترێت نافرەت لەسەرەتای ئیسلامدا لە سێ جار زیاتر نەچوووەتە دەرەوە ، لە ناوسکی دایکیەوه بۆ دنیا ، لە مائی باوکیەوه بۆ مائی هاوسەرەکە و لە مائی هاوسەرەکەیهوه بۆ ناو گۆڕەکە !! بەراستی ئەمە وتیەکی هەلبەستراوه .

هەرۆها ئەمەش راست نیه کە لەسەر زاری خاتوو عائیشە (رضی الله عنها) گوايه دەربارە ی نافرەتان فەرموویەتی : "مەهێلن لە ژووره بەرزەکاندا نیشتهجی بن ، و فیری نووسیان مەکەن !!!! " بەلکو راستی ئەوهیه کە نافرەت لە ژێر سیبەری ئەم نایینه نەمرەدا هەموو مافەکانی خۆی وەرگرتوو و هاوبەشی ئەم نەتەوهی کردوو لە هیواو خەمەکانیشیدا ...
هەر لە ژێر سیبەری ئەم نایینه مەزەدا نافرەتانی تیکۆشەر و خواپەرست و زانامان بینیوه .. ئیسلام مافەکانی پاراستوو و ناموسی پاراستوو ، ئەوانەش بابە کوشت چن کە ئیدیعی ئەوه ئەکەن بە درۆ کە نافرەت لە سایە ی ئیسلامدا بای بپراوه و مافی خوراوه !!! لە پووپەری ئەم لاپەرانی داها توودا لەگەڵ نافرەتانیکی نەمر و باوەردار و چاکە خواز و زانا و خەباتکار دا دەژین .. هەر ئەمانەش خویان راستترین بەلگە و پوونتترین بورهانن لەسەر گەورەیی ئەم نایینه و نەمری بنەماکانی .. بەراستی خودا هەمیشە فەرمانی خۆی سەر دەخات ..

سعد یوسف ابر عزیز

دانەر

" ۱ - خدیجه کی خویلید (ﷺ) "

" باشتړین نافر دتانی جیهان "

دایکی نیمانداران و خانمی خانمانی هموو جیهان له سرده می خویدا ، دایکی قاسم ، کچی خویلیدی کوره ئه سده ، خانمی قوره شتی ئه سده دی و دایکی مندالنه کانی پیغه مبرې خوا (ﷺ) و یه که مین که سه که باوهری پیی هیئاو به راستی زانی .
پیشه واهې ده لیت :

چاکه کانی زورن ، یه کی که له نافر دته کامله کان .. نافر دتیکی ژیر و پایه برز و پاریزگاری ریزداره .. و له نه هلی به هه شته .. پیغه مبرې خوا (ﷺ) هه میشه باسی چاکه کی خدیجه کی ده کرد و چاکه کی ئه می دده بده سر هموو خیزانه کانی دیکه ایدا ... هر له و ریزداری یه کی که هه یبوو له لای پیغه مبرې خوا (ﷺ) نه وه بوو که پیش نه و هیچ نافر دتیکی نه خواستبو ، و چند منالکی لی بوو ، هر گیزیش ژنی به سر دانه هیئا ... به راستی خاتوو خدیجه باشتړین هاوړی و هاو دهم بوو بو پیغه مبرې خوا (ﷺ) .. و له مالی خوی پی دبه خشی و پیغه مبرې خواش (ﷺ) بازرگانی بو ده کرد .

" چاکه کانی "

۱ - له علی کورې ابی تالیبه وه (ﷺ) ده فرمویت : گویم له پیغه مبرې خوا (ﷺ) بوو ده یفرموو : " خیر نساها خدیجة بنت خویلید ، و خیر نساها مریم بنت عمران " ^۱ واته : باشتړین نافر دتانی دنیا خدیجه کی کچی خویلیده و باشتړین نافر دتانی دنیا مریمی کچی عمران ه .

۲ - وه له نه سده وه ، پیغه مبرې خوا (ﷺ) ، ده فرموی : " حبیبك من نساء العالمین مریم بنت عمران ، و خدیجة بنت خویلید ، و فاطمة بنت محمد و آسیة امرأة فرعون " ^۲ واته :

^۱ - صحیح : بخاری و مسلم گیزاویانه ته وه .

^۲ - صحیح : صحیحی سوننه ته کانی ترمزی (۳۰۵۲) .

له نافر دتانی جیهان ، مریمی کچی عمران و خدیجه ی کچی خویلید و فاتیمه ی کچی محمد و اسیای خیزانی فیرعه و نت به سه .

۳ - له نه بو هریره وه (ﷺ) فهرموویه تی :

حه زره تی جبریل (سهلامی خوی له سر بی) هاته لای پیغه مبهړی خوا (ﷺ) و فهرمووی : نه وه خدیجه یه وادیّت بولات و جامیکې به دهسته وه یه که بریک پیخور و یان خواردنه وه ی پییه ، نه گهر هاته لات سهلامی پهروم رگار و سهلامی منی پی بگه یه نه و مژده ی مالیکې له به هشت پی بده که به قامیش دروست کراوه و نه نازاری تیدا ده بینې و نه ماندویې^۱ .

" هاوسه رگیری پیروز "

گه وره پیاوان و سهرو که کانی مه که هه میسه له هه ولدا بوون خاتوو خدیجه بخوازن ، به لام نه و پته تی ده کردنه وه و به هیچ کامیان رازی نه بوو ، به لام نه وه ی نه و ده یویست و ده یخواست له گه وره ماندا پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ده یبینیته وه ، لیږدا نه وه ی له ناخ و دهر ونیدا هه بوو دهر باره ی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ناشکرای کرد بو هاوړیکه ی (نفیسه ی کچی منیه) . (نفیسه) ش چو بولات پیغه مبهړی خوا (ﷺ) که نه و نافر ته پاکه بخوانیت (واته خاتوو خدیجه)^۲ و پی و ت : نه ی (ﷺ) ۷ رگیری یه کت هیه بو هاوسه رگیری ؟ فهرمووی : " ماییدی ما ازواج به " واته : هیچ له ده ستدا نیه ژنی پی بینم : (واته مال و دارایم نیه مافی ژنه که ی پی بدهم) . وتی : نه ی نه گهر داوای نه و ت لی نه کری و بانگیش بکرییت بولات جوانی و مال و شهره ف و هاوشانی (کفاهه) ، نایا وه لام ناده یته وه ؟

فهرمووی : " فمن هی ؟ " ده ی نه وه کی یه ؟

وتی : خدیجه .

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گپړاویانه ته وه .

^۲ - خاتوو خدیجه نازناوی (الطاهره) ی له ناو نافر دته کانی مه که دا بی به خشر او (سیر اعلام النبلاء) ۲ / ۱۱۱) نه و بوو خاتوو خدیجه (ﷺ) پانزه سال له پیغه مبهړی خوا (ﷺ) گه وره تر بوو نه و کاته پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ته منی بیست و پننج سال بوو .

فهرمووی : " و کیف لی بذلك ؟ " دهی چۆن ئهم كارە بكهم .

وتی : ئه‌مه‌یان دانای بۆ خۆم .

ئهویش فهرمووی : " فأنا أفعل " دهی باشه ئاماده‌م . نه‌فیسه گه‌راپه‌وه بۆ لای خدیجه‌ی پاک و هه‌والی سه‌رکه‌وتنی له کاره‌که‌یدا پێداو خیرا هه‌والی پازی بوونی (ﷺ) ی پێ گه‌یانده‌ سه‌باره‌ت به‌ هاوسه‌رگیری یه‌که . خاتوو خدیجه‌ش نارده‌ی به‌ دوا (عمری کوپی ئه‌سه‌د) ی مامیدا تاوه‌کو له (ﷺ) ماره‌ی کات .. ئه‌وه‌ بوو هات و پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) له‌گه‌ل مالی عبدالمطلب هاتن بۆ داخواری خاتوو خدیجه ، ئه‌بو طالب و تاريکی له (مجلس) هه‌که‌دا دا ئهم چه‌ند برگه‌یه‌ی لی و مرده‌گیرین : -

... دواتر ، ئهم برازایه‌م (محمدی کوپی عبدالله) له شه‌ره‌ف و چاکی و پێزداریدا هیچ پیاویکی قوره‌یشی ناگاتی .. (ﷺ) که‌سیکه‌ پێی ناشنان و که‌سه‌کانی ده‌ناسن .. له‌ راستیدا ئه‌و په‌غه‌به‌تی له‌ خدیجه‌ی کچی خوه‌یلید هه‌یه و ئه‌ویش به‌ هه‌مان شیوه ، وه هه‌رچه‌نده ماره‌یی پیتان خۆشه‌ ئه‌وه له‌سه‌ر من . پاشان مامی خدیجه (عمری کوپی ئه‌سه‌د) که‌ شیخیکی به‌ته‌مه‌ن بوو ، به‌ خۆشحالی یه‌وه پازی بوو ، وتی : " له‌ راستیدا (ﷺ) که‌سیکی ئه‌وه‌نده پێزداره‌ ره‌ت نا‌کرێته‌وه و هه‌مووان به‌ ئاواتیه‌وه‌ن^١ .

" هه‌لۆستیک جیی رێزه "

له عائیشه‌وه (ﷺ) ده‌فه‌رمویتی :

یه‌که‌مجار سه‌روش (وحی) له‌ پێی خه‌ونی راسته‌قینه‌وه دابه‌زی بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، هه‌ر خه‌ونیکی بدیاپه هه‌روه‌ک پۆژی پوناک ده‌هاته‌دی پاشان چۆله‌وانیی له‌ لاخۆشه‌ویست کرا و ئه‌وه‌ بوو به‌ ته‌نها له‌ ئه‌شکه‌وتی (حه‌را) ده‌مایه‌وه و په‌رستشی تیادا ده‌کرد و چه‌ندین شه‌و یه‌ک له‌ دوا یه‌ک تویشووی بۆ ئاماده‌ ده‌کرا و له‌وی ده‌مایه‌وه بۆ په‌رستش ، تا له‌ په‌ر هه‌قی بۆ هاته‌ خواره‌وه له‌ کاتیکه‌دا له‌ ئه‌شکه‌وتی (حه‌را) دا بوو ، فریشته‌ی به‌رێز (جبریل) هاته‌ لای و پێی فهرموو : " بخوێنه‌وه " فهرمووی : " خوێنده‌وار نیم " ، فهرمووی : " فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهر ثم أرسلني ،

^١ - نساء مبشرات بالجنه (١ / ٢١ ، ٢٢) ماموستا / احمد خليل جمعه .

فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء فأخذني فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: اقرأ، قلت: ما أنا بقاريء، فأخذني فغطني الثالثة حتى بلغ مني الجهد ثم أرسلني فقال: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) سورة العلق.

واته: ده فرموی: گرتمی و گوشیمی تا ماندوی کردم و دواپی بهری دام و فرموی: بخوینه، گوتم: من خوینده وارنیم: دیسان گوشیمیه وه تا ماندوی کردم و بهری دامه وه و فرموی: بخوینه، وتم: خوینده واریم نیه، بۆ سییه م جاریش گوشیمیه وه تا وه کو ماندوی کردم و بهری دام و فرموی: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق﴾ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) سورة العلق.

ئه وه بوو پیغمبره خوا (ﷺ) گه رایه وه و هه موو گیانی هه لده لهرزی، تا گه یشته لای خدیجه ی کچی خوه یلید و فرموی: "زملونی، زملونی" دامپوشن ئه وانیش دایان پۆشی تا ترسه که ی نه ما پاشان به خاتوو خدیجه ی فرموو: ای خدیجه مالی؟ "چیمه، خدیجه؟" و هه واله که ی بۆ گئیرایه وه پاشان فرموی: "لقد خشيت على نفسي" (به راستی ترسام شتیکم به سهر بیّت).

خاتوو خدیجه فرموی: نه خیر، مژده ت لی بیّت، سویند به خوا هه رگیز خوا تووشی به لاو نا ئومیدیت ناکات، چونکه تو که سیکیه پهیوه ندیی خزمایه تی به جی ده هینیت و سهر راست و راستگویت و تهحه مولی هه مووان ده کهیت و هاوکاری نه بووان ئه کهیت و پیزمی میوان ئه گریه هه میشه لایه نگری هه ق ده کهیت (واته ئه کاره ی چاک و باش نه بوو بیّت ئه نجامت نه داوه).

ئینجا خاتوو خدیجه ده ست به جی بردی بۆ لای (وه ره قه ی کوپی نه وه قل) ی کوپه مامی خدیجه (ﷺ) که پیاویک بوو له سهرده می جاهلیدا بوو بووه مه سیحی (گاور) و په راوی عیبرانی ده نووسییه وه؟ و له ئینجیل شتگه لیکی نووسییه وه و شیخیکی به ته مه ن و نا بیئا بوو.

خاتوو خدیجه وتی: ده ی کوپه مام، گوئی له برازا که ت بگره! مه به سستی پیغمبره خوا بوو (ﷺ) وتی: ده ی برازا چیت بینوووه؟ پیغمبره خوا (ﷺ)

١ - مانای ئایه ته که / ئه ی محمد (ﷺ): بخوینه به ناوی ئه وه په ره ره دگاره ته وه که هه موو شتیکمی دروست کردوه، ناده میرانی له چه ند خانه یه کی هه لواسراو دروست کردوه.

ئەوێ بێنیبوی بۆی باس کرد ، (وەرەقە)ش پێی وت : بەراستی ئەمە هەر ئەو خاوەنی راز و نێهێنیە یە کە خودا بۆ سەر موسا ناریدیە خوارووە ...

خۆزگە منیش پشکیکم لەو ئاینە بەردەکەوت (ئەمام تا ئەوکاتەی ئەو ئاینە دادەبەزێت)
خۆزگە کائەوکاتە نە ئەمردم کە ھۆزەکەت دەربەدەرت دەکەن ، پیغمه مبهری خوا (ﷺ)
پرسی : "او مخرجی ھم ؟" مەگەر ھۆزەکەم کاری وائەکەن؟

وتی : بەلی ! ھەر پیاویک ئەم پەيامەیی تۆی ھێنابی دوژمنایەتی کراوە ... ئەگەر
تا ئەوکاتە بە زیندووی بمیئم ھەتا بتوانم سەرت دەخەم پاشان زۆری نەخایاند (وەرەقە)
وەفاتی کرد و (سروش)یش بۆ ماوێەک نەھاتە خوارووە^۱ .

ئای چەند گەورە یە ئەم بەخششە چاوەروانکراوە و چەند مەزنە ئەو نارەحەتی و
خەمانە ی لە پیناویدا تووشی پیغمه مبهری ئازیز (ﷺ) دەبێت !

ھەلۆیستی خاتوو خەدیجە ی خێزانی (ﷺ) جوانترین ھەلۆیستە لە ئافرهتیک
چاوەروان بکریت ھەتا ھەتایە . بەراستی کاتی پیغمه مبهری خوا (ﷺ) تووشی دلە
پاوکی بوو ئەم ئارامی دەکردووە و کاتی ماندوو دەبوو ، دەیحەواندووە و چاکەکانی
وھیر دەھینایووە و دلنایای دەکردووە کە کەسانی چاکەکاری وەک ئەو ھەرگیز ناوومێد
ناکرین و کاتی خوا ی پەرورەدگار ئاکار گەلیکی باش و خوازاوی لە کەسیکدا بەدی
ھێنا دیارە کە دەیوێت شایستە ی پێژدار کردن و چاکە کردن بێت لەگەڵیدا . بەم
(بۆچونە) دروستە و بەم دلە پاکە یووە خاتوو خەدیجە بوو شایستە ی ئەوێ
پەرورەدگاری جیھان بە پۆچی ئەمین (جبریل)دا سەلامی بۆ بنیڕیت^۲ .

" ئارامگری خدیجە "

بەراستی خاتوو خەدیجە نموونە یەکی جوانی ئارامگری نیشانداوە و سەرکەوتنی
بەدەست ھێناوە لە ئەنجامی ئەو ئارامگری یەکی کە ھەیبوو لە یەکەمین ھەنگاوەکانی
گەیانندی پەيامی پیغمه مبهرایەتیدا (ﷺ) .

^۱ - صحیح : بخاری و مسلم .

^۲ - السیرە / الغزالی (۹۳ - ۹۴) .

ئەو ەبوو پيغه مبهري خوا (ﷺ) ھەر د لگرنای و خەفە تیکي ببوایە لە ئەنجامی بیستنی وشەي ناشیرین و بەدرۆ زانینی و ڕەت کردنەوێ لەلایەن بی باوەرپانەو ، ئەو بوونی خاتوو خەدیجە ئەو خەمەي لادەبرد . حالی خاتوو خەدیجە لەگەڵ پيغه مبهري خوا (ﷺ) بەم شیوہیە بوو کە شاعیر دەلی :

و هي لانتثني عن الحق صبراً ودفاعاً عن خاتم الانبياء

کاتی پيغه مبهري خوا (ﷺ) بانگی ئیسلامی ئاشکرا کرد ، قورەیش پەيوەندی لەگەڵ بەنی ھاشم دابری و بەو جوړە قەیرانەکان سەریان کیشا وگەرە بوون لە نیوان پەيامەکەي پيغه مبهري خوا (ﷺ) و سەریکشی بت پەرەستیدا کە لە سەمرکردەکانی قورەیشدا خوێ دەبینیو ە قەقل لەو کەللە خالی و پوچەیاندا تیک چوو ، و شلەژا و ھۆشیان نەما و تەنھا لەبیری دەستدریژی و ستەم و چەوساندنەوێ بی دەسەلاتاندا بوون و دلە بەتالەکانیان لە ھەموو شتیک لەرزۆک بوو ، تەنھا لە خراپەکاری و بت پەرەستیدا نەبیئت ، بەلام موسلمانان لە ئاست ئەمانەدا وینەي چیا خۆراگری یان کرد . دایکمان خەدیجە بەردەوام بەدوای پيغه مبهري خواو (ﷺ) بوو ، وری پی دەدا و ھاوبەشی ھەلگرتنی ئەو ئازار و ئەشکەنجانەي بوو کە لە ھۆزەکەییو تەوشی دەبوو ، بە دەرونیکی ئارام و خۆگەرەو ، بە چاوەریی پاداشتی خوداوە .

تا خوای گەرە بریاری لەسەر لابردنی ئەم داپرانە تال و ستەمکارانەیی داو کۆتایی پێھینا ، کە بوو شمشیرێک لە گەردنی موسلمانە گەمارۆدراوەکاندا .

بەلی ئابلوو کۆتایی ھات ، ئەم ئافرەتە پاکەش بە ئەو پەری سەمرکەوتویی بەرھەمی ئارامی چنیو ە تا لەگەڵ پيغه مبهري خوا (ﷺ) وەك خیزانیکی ئەمین و بەوفا ژیانی خوێ بەسەر بەریت^١ .

" چاکخوای ڕەسەن "

خاتوو خەدیجە نزیکەي چارەکە سەدەیک لە پەنای پيغه مبهري خوا (ﷺ) دا مایەو ، و لەو ماوہیە دا بەوفاترین و چاکترین خیزان بوو بۆ ھاوسەرکەي وەك وتمان

^١ - نساء مبشرات بالجنه (١ / ٢٥ ، ٢٦) بەدەستکاری یەو .

هاوبه شی خوښی و ناخوښی بوو ، هه میشه هه ولی پرمزانه ندی و خوشگوزهرانی نه وی ددها ، پړیزی له هه موو نه وانه نه گرت که هاوسه رکه ی خوښی ده ویستن . هه ر لهو به خشنده ی یانه ی لیی ده گپړنه وه نه مه بوو .

کاتی خه لکی توو شی وشکه سالی یه که هاتن و دوی نه وی هاوسه رگیری له گهل پیغه مبهړی خوا (ﷺ) کرد ... خاتوو (حه لیمه توسه عدیه) ی به خیوکه ری پیغه مبهړی خوا (ﷺ) و شیردهری ، به سردان هات بو مالیان ، کاتی گه رایه وه به خووی و حوشتریک بو ناو بارکردن له گهل چل سه رمالا تدا له مالی خدیجه (ﷺ) خوا حافیزی لی کرا که له مال و سامانه که ی خاتوو خه دیجه پیی به خشرا بوو ^۱.

" خوا حافیزی "

دوی ته وای بوون و لایردنی گه مارو سته مکارانه که خاتوو خه دیجه (ﷺ) زوری نه خایاند فه رمانی به جیهینا و پوچه پاکه که ی بو ناسمان به رز بوویه وه بولای په روه ردگاری ... عروه ده لیت : خاتوو خه دیجه (ﷺ) سی سالی پیش هیجرت وه فاتی کرد و له (حه جون) به خاک سپیردرا .

" نه مه ک و پیا هلدان "

وه فاتی خاتوو خه دیجه ، شوینه واری له سه ر دهرونی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) دانا ... و هه میشه له بیریدا بوو ، وه ناوی له سه ر زاری بوو ، و هه موو نه وانه ی خوشده ویست که خه دیجه یان خوشده ویست وهریزی له وانه نه گرت که پړیزان له خه دیجه ده گرت . خاتوو عانیشه ی دایکی نیمانداران (ﷺ) ده لیت : جاریک پیغه مبهړی خوا (ﷺ) باسی خه دیجه ی کرد ، منیش تیم خوپی (واته خاتوو خه دیجه) وتم : پیره ! و نه وه و نه وه ... هه رباسی نه کهیت ، نه و خوا لهو باشتی پی داویت ...

^۱ - هه مان سه رچاوه (۱ / ۲۲) به ده ستکاری په وه .

ئەویش فەرمووی : " ما ابدلني الله خيرا منها ، لقد امنت بي حين كفر الناس ، و أشركتني في ما لها حين حرمني الناس ، و رزقني الله و لدها ، و حرمني و لدغيرها " .

فەرمووی : ئەخێر ، خودا لە خەدیجە باشتەری پێی ئەبەخشووم ، ئەو کاتی باوەڕی بە من هینا ، خەڵکی بێ باوەڕ بوون و بەدرویان ئەخستەمەوه ، وە ئەو لە کاتی کدا بەشداری پێی کردم لەمال و سامانییدا کە خەڵکی بێ بەشیان کرد بووم ، وە خودا لە ئەو مندالی پێی بەخشیم و لە غەیری ئەو مندالی پێی ئەدام " عائیشە دەلیت : منیش و تەم سوێند بەخوا لەمەودا هیچ گەلەیی تەم ناکەم هەرچەندە باسی بکەیت ^١ .

وێ جارێک پاش وەفاتی خەدیجە ، ئافەرەتێکی بەسالا چوو کەیهکی بوو لە هاوڕێکانی خەدیجە هات بۆلای پیغمبهری خوا (ﷺ) ، پیغمبهری خوا (ﷺ) زۆر بەباشی پیشوازی لێ کرد و پێزی لێ ناو عاباکە بۆ راخست تا لەسەری دانیشیت و بەردەوام هەواڵ پرسی لێ دەکرد ، خەبەری چی یە و چی دەکات و ... بەم جوۆرە .. دوایی پاش ئەوەی ئافەرەتە کە چوو دەرەوه عائیشە وتی : ئەم هەموو پیشوازی یە لەم پێرژنە دەکەیت ، پیغمبهری خوا (ﷺ) فەرمووی : (انما كانت تأتينا أيام زمان خديجة ، و ان حسن العهد من الامان) ^٢ .

واتە : ئەمە کەسێکە لە کاتی کدا خەدیجە لە ژياندا بوو ، سەردانی ئەکردین ، بەراستی پارێزگاری کردن لە پەیمان و هیشتنەوهی پەيوەندی باش ، لە باوەڕەوهیە . وە لە صحیحی موسلیم دا هاتوو ، لە عائیشەوه (ﷺ) ، پیغمبهری خوا (ﷺ) ئەگەر مەپێکی سەر بپریایە دەیفەرموو : (أرسلوها الى اصداقاء خديجة) بینێرن بۆ هاوڕێکانی خەدیجە .

منیش جارێک ئەوەم لێ پرسی فەرمووی : (اني لأحب خبيها) بەراستی خۆشەویستانی خەدیجەم خۆشەدەوی . ئایا چ وەفایە کە هەیه بگاتە ئەم وەفایە ... ژيان چەند جوانە لە سایە ئیسلامدا ، بەلام زۆر کەس ئەمە نازان .

^١ - احمد دەرەیتانی بۆ کربوو (٦ / ١١٧ ، ١١٨) (مجالد) ی تیا یە کە لاواز و باقی پیاوانی فەرمودە کە پیاوانی جێ متمەن .

^٢ - حاکم رپوایەتی کربوو ، بەیەقیش (الشعب) دا .

" ۲ - فاتیمه کیچی اسد (ﷺ) "

" پیغمبره خوا (ﷺ) له گوړه کهیدا پاکشاهه ، و به چاکه
باسی کردووه !! "

هاوړلی بهرېز فاتیمه کیچی ته سدی کوړی هشام کیچی کوړی عبدمناف کی هاشمی
دایکی علی کوړی ابی طالب (ﷺ) و خه سووی خاتوو (فاتیمه) کیچی پیغمبره
خوا (ﷺ) . موسلمان بووه و یه کی بووه له کوچبره پیشینه کان و یه که مین هاشمیه که
هاشمی یه کی بوو بیت .

" پارېزگاری کردنی له پیغمبره خوا (ﷺ) "

کاتی عبدالمطلبی باپری پیغمبره خوا (ﷺ) هستی بهوه کرد که نه جهلی
نزيك بووه تهره ، نه بوتالیبی کوړی پاسپارد که (محمدی کوړی عبدالله) ی برازای بگریته
خوی ، له وانه یه عبدالمطلب مه بهستی لهوه بوو بیت که دهستی سوژ و نه مین له مالی
نه بوتالیب دایه و به تایبهت له لای (فاتیمه) خیزانی ، بو باش سرپرشتی کردنی
(ﷺ) . نهوه بوو فاتیمه (ﷺ) نهوپه پری پارېزگاری لی کرد و له گهل هاوسره کهیدا
(ابو تالیب) چاودیږی یان لی کرد و همیشه دهیبینی که نهوه خواردنه ی (ﷺ) له گهل
منداله کانیدا به شداری له خواردنیدا ده کرد به بهر کهت بوو^۱ .

له راستیدا نهوه خاتوونه چاودیږی یه کی تایبهتی (ﷺ) ی ده کرد و جیاواز له
هموو منداله کانی !! نهوه تا له سیرمی (الحلبیه ۱ / ۱۸۹) دا نووسره که ی باسی حالی
پیغمبره خوا (ﷺ) دهکات له مالی مامیدا و ده لیت : (منداله کانی مامی پیغمبره
خوا (ﷺ) که له خهوه هلدسان پوه لیزرکاو و سر و پرچ هه لپرسکاو و چاویان
ریپوقاوی بوو ، به لام پیغمبره خوا (ﷺ) کاتی له خهوه هلدسا دم و چاوی
په ونهقی ددها و چاوی پر له کل بوو .

^۱ - نساء مبشرات بالجنة (۱ / ۵۹) .

" وهفای پیغمبري خوا (ﷺ) له کاتی مردنی (فایمه) دا (ﷺ) "

له نه نه سی کوږی مالیکه وه ، ده لیت : کاتی فایمه ی کچی نه سه دی دایکی عه لی (ﷺ) وه فاتی کرد ، پیغمبري خوا (ﷺ) چوه ژوره وه بولای و له لای سه ریه وه دانیش و فهرمووی :

" رحمك الله يا امي ، كنت بعد امي تجوعين و تشبعين ، و تعرين و تكسين و تمنعين نفسك طيبا و تطعمين ، تريدین بذلك و حه الله و الدار الاخرة "

واته : په حمه تی خوات لی بیت دایه ، له پاش دایکم تو خوت برسی ده کردو منت تیر ده کرد ، تو خوت بی بهرگ بووی ، به لام هه میشه من پوشر او بووم ، هه موو خواردنیکي داشت له خوت حه رام ده کرد و دمر خواردی منت ده دا ، هه موو نه مانه ش له بهر خاتر خوا و روژی دواوی .

پاشان فهرمانی کرد که سی جار بشوژدریت ، نه و جا که نه و ناوه ی کافوری تیا بوو گه یشته ، پیغمبري خوا (ﷺ) به دهستی خو ی کردی به سه ری دا و کراسه که ی خو ی دا که ند و کرده یه بهری فایمه (ﷺ) و به و (بورده)^۱ ش به سه ر شانیه وه بوو کفنی کرد ، پاشان ئوسامه ی کوږی زهید و نه بی نه یوبی نه نصاری و عومهری کوږی خه تاب و غولامیکي بانگ کرد بو گوږ هه لکه ندن ، نه وانیش گوږه که یان هه لکه ند ، تا گه یشته گوږیچه که (اللحد) که پیغمبري خوا (ﷺ) خو ی هه لیکه ندو به دهستی خو ی خو له که ی لابر د و کاتی لی بو وه وه له ناویدا ږاکشاو فهرمووی : " الله الذي يحيي ويميت ، وهو حي لا يموت ، اغفر لامي فاطمة بنت اسد ، ولقنها بحتها ، ووسع عليها مدخلها ، بحق نبيك و الانبياء الذين قبلي فانك ارحم الراحمين " .

واته : " نه ی نه و خودایه ی که دروستکراوه کان ده ژینیت و ده یانمرینیت وه خو ی هه رگیز نامریت ، له دایکم فایمه ی کچی اسد خو شبه و زمانی پاراو که بو پرسیاره کانی گوږ ، و گوږه که ی بو فراوانکه به هه قی پیغمبره که ت و نه و پیغمبرانه ی پیش من هاتوون ، چونکه به راستی تو به بهر هیترین که سی " .

^۱ - بورده : جلوه رگیکي خه داره - یان پو شاکیکي خوری به ده پیچریت له خو وه بو سه رما .

پاشان چوار جار تکبیری لەسەر کرد و دواتر لەگەڵ عەباس و ئەبوبەکرى صدیق دا (ﷺ) خستیانە ناو گۆرەکهو^١.

وہ لە ئێبنو عەباسەوہ ، دەلّیت :

کاتی فاتیمةى دایکى على (ﷺ) وەفاتی کرد ، پیغه مبهرى خوا (ﷺ) کراسەکهى خۆى لەبەر کرد و لەگەڵیدا لەناو گۆرەکهیدا ڕاکشا ، وتیان : ئەى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) پیشتر ئەمەمان لە تۆ نەدیوہ ! فەرمووی : " انہ لم یکن احد بعد ابی طالب أبری منها ، انما البستها قمیصی لتکسى من حلل الجنة و اضطجعت معها لیھون علیھا " ^٢.

واتە : لە ڕاستیدا لە پاش ئەبى تالب هیچ کەس ھێندەى ئەم چاکەى بۆم نەبووہ وە بۆیە کراسەکهى خۆم لەبەر کرد تاوہکو لە جل و بەرگی بەھەشت بپوشی و بۆیە لەگەڵیدا لە گۆرەکهیدا ڕاکشام تاوہکو ناپەھەتى گۆر لەسەرى سووک بى . ڕەزای خوا لەسەر فاتیمةى کچی ئەسەد بێت ..

^١ - ھیشمی دەلّیت : طبرانی لە (الکبیردو الاوسط) گێڕاویەتیەوہ و لەناو یاندا ڕوحى و کوپی صلاح و ثقە ی کوپی حبان و حاکم ھەبە ، لاوازی یەکی تیا یە باقیەکەیان جی متمانەن و پیاوانی (الصحیح) ن المجمع بە ژمارە (١٥٣٩٩) .

^٢ - ھیشمی دەلّیت : لە (المجمع) (٢٥٧ / ٩) دا طبرانی لە (الاوسط) دا گێڕاویەتیەوہ و تیایدا سەعدانی کوپی وەلیدی السابری ھەبە کە نامسیوہ ، جگە لەو ھەموو پیاوانی تری فەرموودە کە جی متمانەن .

" ۳ - (فاطمە) ەس کچی پیغەمبەرەس خوا (ﷺ) "

" ئەو ەس نازاری بدات ، نازاری مە دەدات "

فەرموودە ی پیرۆز

خانمی نافرەتانی جیهان لە سەر دەمی خۆیدا و خانمیکی ناوخیزانی پیغەمبەراییەتی و لایەنی ەلەبژێرراو و لە لایەن خەداوە ، (دایکی باوکی)^۱ و کچی گەورە ی دروستکراوان ، پیغەمبەری خوا (ﷺ) و دایکی ەمردوو (حسنین) . ماوە یەکی کەم پیش دابەزینی سروش (وحی) و پیغەمبەراییەتی لە دایک بوو .

علی کوپی ابی تالیب (ﷺ) لە مانگی (ذي الحجة) یان پیش ئەو مانگە و لە سالی (۲) ی کوچیدا و دوا ی جەنگی بەدر ماری کردوو .

ئەبن عبدالبر ، دەلیت :

پاش جەنگی ئوحد گواستیەو ، نووسەر دەلیت : بەلام ئەمە ناگونجی ، چونکە علی ەروەک لە (صحیحین) دا ەاتوو ، پیش جەنگی بەدر و ویستیەتی فاتیما بگوازیتەو .

پیغەمبەری خوا (ﷺ) خوشی دەویست و پیزی دەگرت و بەبینینی دلخۆش دەبوو . چاکەکانی خاتوو فاتیما زۆر زۆرن ، ئەو خانمیکی بە ئارام و دیندار و چاکە خەزان و پارێزکار و کەسیکی پەسەند کار (قانع) بوو ، و سوپاسگوزاری پەرۆردگاری بوو .

و ە پیغەمبەری خوا (ﷺ) کاتی بیستی کە ئەبالحەسەن دەیهوی کچی ئەبی جەهلی بەسەردا بینیت ، تۆرە بوو . فەرمووی : " و الله لا یجتمع بنت نبي الله و بنت عدو الله ، و اما فاطمة بضعة مني ، یریني ماراها ، و یؤذيني ما اذاها "^۲

واتە : سویند بەخوا نابێ کچی پیغەمبەری خوا (ﷺ) و کچی دۆژمنی خوا پیکەو کۆ بکرنەو ، فاتیما پارچە یەکە لە من و ەرشتی نیگەرانی بکات منیش نیگەرانی دەکات ، و ە ەرشتی نازاری بدات ، منیش نازار دەدات .

^۱ - لە (اصابه) لاپەرە (۱۳ ، ۷۱) ەاتوو خاتوو فاتیما نازناوی (ام ایها) ی لێ ترا بوو .

^۲ - صحیح : بخاری دەرهینانی بۆ کردوو (۷ / ۶۷ ، ۶۸) و مسلم (۲۴۴۹) .

(علی) ش (ﷺ) وازی له داخوازی یه که هیئا له بهر دلی (فاطیمه) و هرگز
ژنی به سهردا نه هیئا و هر ودها له و نافرمانهش له غزاکاندا به دیل گیران و دابهش
ده کران به سهر جهنگاو مراندا ، له وانهشی نه هیئا یه لای خوئی ، به لام پاش وه فاتی
(فاطیمه) ژنیشی هیئا و که نیزه کیشی هه بوو (ﷺ) .

" چاکه کانی "

۱ - عائیشه (ﷺ) ده فهرمویت : -

جاریک فاطیمه هات بۆلای پیغمبرهاری خوا (ﷺ) ته و او هاوشیوهی پیغمبرهاری
خوا (ﷺ) پئی ده کرد ، ئه ویش هه لسا یه وه و فهرمووی : " مرحبا باینی " واته : سلاو له
کچه که م ...

۲ - له ئوم سه له مه وه (ﷺ) پیغمبرهاری خوا (ﷺ) بهرگیکی دابه سهر هه ریه که
له حه سه ن و حسین و علی و فاطیمه دا و فهرمووی : " اللهم هؤلاء ، أهل بیی و خاصتی ، اذهب
عنهم الرجس و طهرهم تطهیراً " ۱

واته : ئه ی خوای په روه ردگار ... ئه مانه خانه واده ی من و خو شه و یستانی من
ده سا به پاکی بیان هیله روه و ریگه مه ده پیسی توخنیان بکه ویت .

ئوم سه له مه ش فهرمووی : منیشیان له گه له ، ئه ی پیغمبرهاری خوا (ﷺ) ؟
فهرمووی " انک علی خیر " ۲ تۆیش له سهر پئی چاکه ییت . .

۳ - له ئه بی سه عیده وه ، ده لیت : پیغمبرهاری خوا (ﷺ) فهرمویه تی : " لا یغضنا
اهل البيت احد ، الا ادخله الله النار " ۳ واته : هه رکه س ئیمه (واته : خانه واده ی
پیغمبرهاریه تی) توپه بکات و رقابه رییان له گه لدا بکات ، ئه وه بی گومان خوا ده یخاته
ئاگره وه .

۱ - صحیح : ابوداود له (۵۲۱۷) ترمزی (۵۲۱۷) گێراویانه ته وه بنچینه کهشی له (صحیح) دا هیه .

۲ - صحیح به شاهده کانی وه : صحیحه کانی ترمزی (۳۰۳۸) .

۳ - صحیح به شاهیده کانی وه ، صحیحی سونه ته کانی ترمزی (۲۰۳۸) .

۴ - حاکم دهرمینیانی بۆ کردوه (۲ / ۱۵۰) ده لیت ئیسناده که ی صحیح زه هه بیش چه سپاندویه تی .

٤ - له عائیشه‌وه (ﷺ) ده‌فرموی: هیچ‌کەسیکم نه‌دیوه هینده‌ی فاتیمة شیوه‌ی قسه‌کردن و ئاخاوتنی له قسه‌کردن و ئاخاوتنی پیغمه‌بهری خوا (ﷺ) بکات . وه هەر کاتی فاتیمة بهاتایه به‌ژوردا ، پیغمه‌بهری خوا (ﷺ) له‌بهری هه‌لده‌سایه‌وه و ماچی ده‌کرد و به‌خێر هاتنی لی ده‌کرد فاتیمة‌ش به‌هه‌مان شیوه‌ی ده‌کرد بو پیغمه‌بهری خوا (ﷺ)^١ .

" پێش‌ه‌وی ئافره‌تانی خه‌باتکار "

خه‌باتی فاتیمة (ﷺ) هەر له‌گه‌ڵ سه‌ره‌تای بانگی خوادا ده‌ستی پێ کرد ، له‌وکاته‌وه که باوکی به‌ریزی (ﷺ) ئازار و ئه‌شکه‌نجیه‌کی وه‌های ده‌چه‌شت که شاخه‌کان توانای هه‌لگرتنی وه‌ها ئازاریکیان نه‌بوو .

" له‌یه‌کی له‌ دانیشتنه‌ بته‌په‌رستی یه‌ به‌د‌په‌روشتی یه‌کانی بی باوه‌راند (عه‌قه‌به‌ی کوپری معیط) گوئی له‌ چه‌ند که‌سی له‌ گه‌وج و بی می‌شکه‌کانی قوره‌یش بوو ، وتیان ، کی ئه‌م (سلا)^٢ یه‌ ده‌بات و ده‌یخاته سه‌ر پشتی پیغمه‌بهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی کړنووش بردنیدا .. ؟!

ئوه‌بوو عه‌قه‌به ، خوا سه‌ر شو‌ری کات خو‌ی به‌خشی (تبرع) کرد بو ئه‌و کاره نزم و ئه‌و ئاره‌زووه سووکه‌یان ، وتی : من ئه‌وه ئه‌که‌م ، خێرا چوو هه‌لیگرت و خسته‌یه سه‌ر پشتی پیغمه‌بهری خوا (ﷺ) له‌ کاتی سو‌جده‌دا ... سه‌ره‌رمان له‌ کړنو‌شدا مایه‌وه تا هه‌واله‌که‌ گه‌یشته (فاتیمة) و خێرا هات پیسیه‌کانی له‌سه‌ر پشتی پیرو‌زی لابرد و جیگا‌که‌ی شو‌رد .

هه‌روه‌ها له‌ غه‌زای ئو‌حو‌دا کاتی بینی وا دهم و چاوی پیغمه‌بهری خوا (ﷺ) خوینی لی ده‌تکی .. خێرا چوو بو‌لای و باوه‌شی پیا‌کرد و ده‌ستی کرد به‌ سه‌رینی

^١ - ئیسناده‌که‌ی (حسن) ه / ابو داوود و حاکم ده‌ره‌ئانیان بو کربوه (٣ / ١٥٤) زه‌هه‌بیش رای له‌سه‌ریه‌تی و ده‌لالت صحیحه .

^٢ - سلا / ئه‌و پیسی یه‌ به‌ که‌ له‌گه‌ڵ بجی‌وو‌ی خوشتردا دیته‌ ده‌ره‌وه وه‌ک ئه‌وه‌ل من‌دالی ئافره‌ت ، و پیسی و خوینیکی زۆری پیوه‌یه .

خویننه که به دهم و چاوی پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ، نه ویش (ﷺ) دهی فهرموو : " اشد غضب الله علی قوم دموا و جه رسول الله " ۱

واته : توورپی و خه شمی خودا تونده له سمر که سانیك دهم و چاوی پیغه مبهري خوا (ﷺ) خویناوی بکه ن .. ههروه ها (فاتیمة) (ﷺ) له جهنگه کانی خه ندهق و خه یبهر و نازاد کردنی مه که که دا به شداری کردوه .

" کاتی باوکی بهرپی و وفات دهکات "

له عائیشه وه (ﷺ) ده فهرموو : -

نیمة وهك خیزانه کانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) له لای مابوینه وه و هیچ کاممان به جیمان نه ده هیشت ، فاتیمة هات و به جوړیک پیی ده کرد دهقا و دهق وهک ری کردنی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، نه وه بوو کاتی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بینیی ... سلاوی لی کرد و فهرمووی : " سلاو له که که م "

پاشان له لای راستی خوئی یان لای چه پی خوئی داینیشاند ، پاشان به نهینی شتیکی دا به گوئی (فاتیمة) دا ، نه ویش دهستی به گریان کرد ، پاشتر شتیکی دیکه ی دا به گوئی دا نه مجاره پیکه نی . نه وه بوو کاتی فاتیمة (ﷺ) هه لسا ، پرسیم : پیغه مبهري خوا (ﷺ) توئی جیا کرده وه و نهینی خوئی لا درکاندی ، له کاتی که دا دهگریایت ، سویندت ده دهم پیم بلئی بوچی پیکه نیت و بوچی گریایت ؟ فاتیمة وتی : نه وه من نیم نهینی پیغه مبهري خوا (ﷺ) بدرکینم پاش نه وهی و وفاتی کرد ، دوو باره لیم پرسى وتم : سویندت ده دهم نه گهر پیم نه لییت نه وه پوژه بوچی گریایت و بوچی پیکه نیت ؟

نه و جا وتی : به لام ئیستا باشه پیئت ده لیم ، له جاری یه که که دا پیمی فهرموو : " ان جبریل کان یعارضه بالقرآن کل سنة مرة ، و انه عارضنی العام فی هذه السنة مرتین ، و انی لا أحسب ذلك الا عند اقتراب أحلي فاتقی الله و اصبری ، فنعلم السلف لك انا "

۱ - بیهقی گنراهیه وه له (دلائل النبوه) دا (۲ / ۲۸۲) .

واته : جاران جوهریل سالی جارێك دەوری قورئانی پێ دەکردمەوه ، بەلام ئەمساڵ دووجار ئەوکارەیی کرد ، ئەمە بەوه تێدەگەم کەوا ئەجەلم نزیک بووئەتەوه .. تۆیش لە خوا ترس بەو ئارامگەرە ، چونکە من باشترین پێشینەم (سلف) بۆ تۆ .. دەلی : منیش گریام ، ئەویش کاتی منی بینی نارهەت بووم فەرمووی : "أما ترضين ان تكوني سيدة نساء العالمين ، او سيدة نساء هذه الامة ؟"

واته : ئایا پزازی دەبی کە ببیت بە خانمی هەموو ئافرەتانی جیهان یان ببیت بە گەورەیی هەموو ئافرەتانی ئەم ئوممەتە ؟
دەلیت : منیش پێکەنیم ^۱.

کاتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد ، فاتیمە (ﷺ) زۆر نارهەت بوو .. دەگریا و ئەیفەرمو : ئای بابەگیان ! بەسەر جبریل دا بۆ وەفاتی دەگرین (یان سەرە خۆشی لە جبریل دەکەین) (الی جبریل ننعاه) .. ئای بابەگیان ! وەلامی بانگی پەروەردگارت دایەوه ! ئای بابەگیان ! بەهەشتی فێردەوس جیگاتە .
وہ پاش بە خاک سپاردنی پێغەمبەری ئازیز (ﷺ) ، فاتیمە (ﷺ) فەرمووی : ئەی ئەوانەیی هاودەمی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بوون چۆن دڵتان دی خۆلی بەسەردا بکەن ^۲.

فاتیمە (ﷺ) پاش پێنج مانگ یان نزیک پێنج مانگ لە دوا وەفاتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد لە تەمەنی (۲۵) سالییدا و زۆر کەسیش دەلێن کە (۲۹) سال زیاده ، بەلام یەکەمیان راستترە ^۳.

ئەدەبی فاتیمە لەگەڵ هاوسەرەکیدا :

لە (الشعبی) یەرە ، دەلیت : کاتی (فاطمة) نەخۆش کەوت ، ئەبوبەکر (ﷺ) هات و مۆلەتی هاتنە ژوورەوهی وەرگرت ، علی فەرمووی : ئەی فاتیمە ئەمە (ئەبوبەکرە) دەیهوی تبتینیت ، فاتیمەش (ﷺ) فەرمووی : پیت خۆشە بێتە ژوورەوه ؟
(علی) ش فەرمووی : بەلی ..

^۱ - صحیح / بخاری و مسلم گێڕاویانەتەوه .

^۲ - صحیح / بخاری لە صحیحەکیدا دەرھێنانی بۆ کردووە (۱۱۲ / ۸)

^۳ - سیر اعلام النبلاء (۱۲۲ / ۲) .

ذهبی ، دهلیت :

فاتیمه (ﷺ) به پیی سوننەت هەلس و کەوتی دەکرد و بەرەزەمانەندی
هاوسەرەکی نەبواوە مۆلەتی هاتنە ژوورەوی کەسی نەدەدا بۆ مائی میردەکی . با
خەلیفە پیغمبەری خوایش بیّت (ﷺ) .

نوسەر دهلیت : داخۆ ئەم ئەدەب و پەوشتە ئیسلامی یە بەرزە لەم سەردەمەماندا
لە کوی یە .. کە مائی زۆریک لە موسلمانان بوو تە پشیوی ئەخلاق و پرێز و کەرامەتی
تیادا نەماوە و ناموس پیشیل کراوە . " بەزای خوا لەسەر فاتیمه "

" ٤ - نوم عماره (ﷺ) "

" له خه باتدا دهستی پهری !!! "

نوم عماره کی ښه ؟

نوم خاتونه بهرین و ټیځو شهړه (نسیبه کی کچی کعب) ی نه نصاری خه زره چی
یه (ﷺ) براکھی (عبدالله ی کوپی که عب مازنی یه) که یه کی که له وانه ی به شداری
جهنگی به دریان کردوه . هره وها (عبدالرحمن) ی برای له وانه بوو که هه میسه چاو به
فرمیسک بوو له ترسی په رومردگاری . نوم عماره له شهوی عقه به دا به شدار بووه ،
هره وها له نوحود و حوده ییبه و (حنین) و (یمامه) دا به شدار بووه ، ئافره ټیگی
ټیځو شه بووه و له شهردا کار گه لیکي نه نجامد او و هره وک له جیهاددا دهستی پراوه .^١

دکتور محمود عماره ، ده لیت :

" نه و سا ئافرهتانی موسلمان به و شیوه یه بوون .. نه و کاته ی دنیای موسلمانان
به ره و پیش ده چوو .. ئافرهت ژیری دروست و جهسته ی سه لامهت و پای په سه ندی
هه بوو ، به لام پاش نه وانه ، نه ویه ک شوینی گرتوونه ته وه له ئافره تان که جوانکاری
یه کان دهم و چاویانی ټیگ داوه و ناو سک و گه ده ی پر کردوون له کپسول و حبه ی
هاورده کرا و جهسته و میشکی خوی به شتی بی بایه خ لاواز کردوه در نه نجامه که شی .
جهسته یه کی بی هیژ ... و ژیری یه کی نه ماو که جگه له پاشماوه ی دمارگه لیکي
شله ژاو نه بی که هر گیز به رگه ی دل پراوکی ناگری هیچی بونه ماوه ... دواتریش نه
نه توانی هه لسی به په روره کردنیکی دروست بو نه وکانی ، نه نه توانی هاوسه ریکي
باش بیت .^٢

نه فسانه ی خبات : خاتو نسیبه له گهل هاوسه رکه ی (غزه ییبه کوپی عه مر) و
هردو کوپه کهیدا به شداری نوحود یان کردوه ، له و شهړه دا بو ئاودان به
جه نگا وهر کان چوو بوو ، کونده یه کی پی بوو دهیگیرا و له گهل نه وهدا شه ریشی
ده کرد و له دوانزه لوه بریندار کرا .

^١ - سیر اعلام النبلاء (٢ / ٢٧٨) .

^٢ - تاملات فی السیره النبویه (١٨٠) .

پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) دهیغهموو : (لمقام نسیبة بنت کعب الیوم ، أي يوم أحد ، خیر من مقام فلان و فلان) .

واته : جیگای نووسه‌یبه‌ی کچی کعب له‌م پوژده‌دا ، واته له‌ پوژئی ئوحو‌دا ، له‌ جیگای فلان و فلان باشته . .

له‌و پوژده‌دا نووسیه‌ (ﷺ) به‌ توند ترین شیوه‌ ده‌جنگاو ، جله‌کانی به‌که‌مه‌ریه‌وه‌ توند کردبوو تا سیازده‌ جار بریندار کرا .

خهمه‌ری کوپری سه‌عیدی مازنی ، باسی نه‌نکی ده‌کرد که له‌ ئوحو‌دا به‌شداری کرد بوو ، بوئی گپ‌رابوووه‌ وه‌ که (چاوی به‌ ئبنو قومیه‌ کهوت که به‌شمشیر ده‌یدا له‌ ده‌ماری ملی نووسیه‌ (ﷺ) که ئه‌مه‌ گه‌وره‌ترین برینی بوو ، یه‌ک سالی ته‌واو تیماری ده‌کرد ، پاشان بانگه‌وازی پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) هاواری کرد بچن بۆ لای (حمراء الاسد) هوه‌ .

نوسه‌یبه‌ش جله‌کانی توند کرده‌وه‌ و هه‌رچه‌ندی ده‌کرد خوینی برینه‌که‌ی نه‌ده‌گیرسایه‌وه‌ ، په‌زای خوای لی بیت^۱ .
ئوم عماره‌ ده‌لیت :

پوژئی ئوحو‌د بینیم پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ ته‌نها ماوه‌ و چه‌ند که‌سیکی که‌م نه‌بی له‌ ده‌وری بوون که‌ ژماره‌یان له‌ ده‌که‌س تیپه‌ری نه‌ئه‌کرد . من و کوپه‌کانم و هاوسه‌ره‌که‌م له‌ ده‌روبه‌ری ماینه‌وه‌ و پارێزگاریمان لی ده‌کرد له‌ کاتی‌کدا خه‌لکی به‌ شکاوی تیده‌په‌رین ، پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) منی بینی که‌ قه‌لغانم پی نه‌بوو ، کابرایه‌کیش له‌ولاوه‌ خه‌ریک بوو هه‌لده‌هات و قه‌لغانیکی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو پیی فه‌رموو : (ألق ترسك الی من یقاتل) .

قه‌لغانه‌که‌ت بده‌ به‌ که‌سیک شه‌ر بکات . ئه‌ویش قه‌لغانه‌که‌ی دانا و منیش هه‌لمگرت و به‌رده‌وام پیغهمبه‌ری خوا (ﷺ) م پیی ده‌پاراست .

ئای له‌و پوژده‌ (اصحاب الخیل)^۲ چیان پیی کردین ، خو ئه‌گه‌ر وه‌ک ئیمه‌ به‌ پیاده‌شه‌ریان بکرایه‌ ئه‌وا به‌یارمه‌تی خوا تیکمان ده‌شکاندن ... ئه‌وه‌ بو کابرایه‌ک به‌سه‌ر

^۱ - ابن سعد (۸ / ۴۱۳) .

^۲ - ئه‌سه‌پسواره‌کان ، که‌ خالدی کوپی وه‌لید پێش موسلمان بوونی سه‌رکرده‌یان بوو .

ئەسپەکیه وه به رهو پروم هات و ویستی لیم دا منیش به قلغانه کهم پئگرم کرد و نهیتوانی هیچ بکات و پشتی هه لکرد ، عورقوب دای له ئەسپەکیه ی ... ئەویش له سهری کهوته خواره وه ، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاوای کرد : (یا ابن ام عماره ، امک ، امک !) ئەی کوپی ئوم عماره ، دایکت ! دایکت)

ده لیت : کوپه کهم یارمه تی دام تا کابرام کوشت .

عبدالله ی کوپی زهیدی کوپی ئوم عماره ، ده لیت : -

ئهو پۆزه بریندار کرام و خوینی برینه کهم نه ئەوه ستایه وه ، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرمووی برینه کهت ببهسته .

دایکم هات بۆ لام و برینه کهی بۆ بهستم و پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پارهو ستا بوو فرمووی : (افض بني ، فضارب القوم) هه لسه کوپم ، لییان ده و بهرده وام دهی فرموو ئەوه ی تو بهرگه ی ده گریت کی ههیه بهرگه ی بگریت ، ئەی ئوم عماره !! ئوم عماره ، ده لیت :

ئوه بوو ئەو کابرایه ی که له کوپه کهمی دا بوو هات به رهو پرومان پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرمووی : (هذا ضارب ابنك) ئەمه بوو له کوپه کهتی دا ..

ده لیت : منیش پیم پی گرت و له لاقیم دا و به سهر و لآخه کهیه وه کهوته خواره وه . پیغه مبه ری خوایش (ﷺ) زهرده خه نهیه کی کرد ، تا کاکیله ییم بینی و فرمووی : (أستقذت یا ام عماره) ! واته : (به راستی تۆلته کردوه ئیمهش دهستمان به لیدانی کرد هه تا گیانمان لی بری و پیغه مبه ر خوایش (ﷺ) فرمووی : (الحمد لله الذي ظفرك)^١ . واته : (سوپاس بۆ ئەو خواجه ی سهری خستیت) وه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) سهیری برینه کهی ئوم عماره ی ده کرد و به کوپه کهی ده فرموو : (امک امک ! أعصب جرحها ! اللهم اجعلهم رفقا في الجنة) .

واته : دایکت ... دایکت ! برینه کهی بۆ ببهسته ! ئەی په ره رده گار بیانکه به هاوه لم له به هه شتدا .

^١ - ابن سعد (٨ / ٤١٤) .

ئوم عماره دهلیت : و تم ئیتر هیچ باکم نیه له دنیا هه رچیم به سهربی^۱ . پاش
ئوه ویش که پیغه مبهری خوا (ﷺ) وهفاتی کرد و بهرهو په حمهتی پهروهردگاری
رویشته ، ئوم عماره بهردهوام بوو له تیکۆشان له پیناوی ئاینه کهیدا و بهوه فا بوو بۆی تا
دوایه مین هه ناسه ی .

له (محمد ی کوپری یه حیای کوپری حه ببان) هوه ، دهلیت :
ئوم عماره له ئو خوددا له دوانزه لاوه بریندار کراو له رۆژی (یه مامه) دا دهستی
پهری وهر لهو رۆژهدا جگه له دهستی ، له پانزه لاوه بریندار کرا ، ئوه بوو به برینداری
هاته مه دینه ، بینرا که ئه بویه کر (ﷺ) له و کاته دا که پیشه وای موسلمانان بوو ،
سهردانی ده کرد و هه و آلپرسی لی ده کرد^۲ .

حبیبی کوپری زهید ، که موسه یله مه ی درۆزن لهت و پهتی کرد ، کوپری ئوم عماره
بوو . پاش گهشتیکی موباره کی پر له بهر هکهت کاتی ئوه هاتبوو ئه م جهسته ماندووه
خه باتکاره بگاته وه ئه و مه نزه ی که پهروهردگار په یمانی پیدا بوون .

ئوه بوو فه رمانی خوای پهروهردگاری به جی هیناو پۆخی پاکی بو ئه و جییه
فهری که پهروهردگار ده فه رموی : ﴿ فِي مَعْدَرٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴾ سورة القمر ، آیه (۵۵) .
ده سا خوۆشی له خوۆت ئه ی ئوم عماره .. خوداش له لاوازی و کهم و کورتی ئیمه
خوۆش بیته ..

^۱ - ابن سعد (۸ / ۴۱۴) .

^۲ - ابن سعد (۸ / ۴۱۶) .

" ۵ - نەسمانی کچی یەزید (ﷺ) "

" پۆژی بەرموک نۆ دانە پۆسی کوشت !! "

کی یه ؟

ئەسمانی کچی یەزیدی کوپی سەكەنە ، دایکی عامر و دایکی سەلەمە ی
ئەنصاری ئەشەهەلی یه . پورزای مەعازی کوپی جەبەلە و یەكێكە لەوانە ی بە یەعتیان داو
یەكێكە لە تێكۆشەرەكان ^۱.

خاتوو ئەسماء بەلگەنامە ی پەرەوانبێژی لەلایەن هاوێلە بەرێزەكانەو بە دەست
هیناوە ئەو بوو ئەم خاتوونە بەرەوانبێژی و بە هیزی دەربەڕین و جوانیی وشە ناسرا
بوو هەروەها ئەوێش وای لێکرد بوو ئەم ئاكارانە ی تیدا بەدی بیّت و پی ی بناسریت
ئەو بوو كە ئەم بەرێزە تیر ئاو بوو لە قورئانی پیرۆز و فەرموودەكانی پیغه مبهەری خوا
(ﷺ) و هەتا ئەو پەری توانای لەگەڵ قورئان و فەرموودەدا ژیاوە تاوای لیھات بە
(خطیبة النساء) ناو دەبرا ئەمەش جیگا و پلەوپایە یەکی تایبەتی لەلایەن ئافره تانی
ئەنصارەو پی بەخشی بوو ^۲.

" شاندى ئافره تان "

ئەسماء (ﷺ) هات بۆلای پیغه مبهەری خوا (ﷺ) كە لەگەڵ هاوێلانیدا بوو پی
ی وت : دایك و باوكم بە قوربانت بن ئە ی پیغه مبهەری خوا (ﷺ) من نێردراوی كۆمە لێك
لە موسلمانانم كە هەمویان هەمان قسە ی من دەكەن و لەسەر رای من بیگومانین كە خودا
بۆ پیاوان و ئافره تانی ئاردوویت و ئیمەش باوەرمان پیینینایت و شوینت كەوتین ،
ئیمە ی ئافره تانیش كە پەيوەست و پەردە نشینین و لە ماله كانماندا ماوینەتەو و
جیگای ئارمەزووی پیاوانین و منداڵەكانیان بۆ هەلەدەگرین .

^۱ - سير اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۶) .

^۲ - نساء مبشرات في الجنة (۲ / ۲۱۰ ، ۲۱۱) .

وہ پیاوان بہ جومعہ و نویژہ جماعہ تہکان و نامادہ بوون لہ کوپری جہنازہ و خەباتی پری خوادا چاکەیان بەسەرماندا دراوہ ، وە کاتی ئەوان بۆ جیہاد ئەپۆن ، ئیمە ی ئافرەتان مال و ناموسیانیان پاراستووہ و مندالەکانیانمان بۆ پەرورە کردوون ... داخو ئیمەش بەشداری پاداشتی ئەوانین ، ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) ؟ پیغمبەری خوا (ﷺ) پرووی کردە ھاوہلانی و فەرمووی : (هل سمعتم مقالة امرأة أحسن سؤالاً عن دينها من هذه ؟)

واتە : تا ئیستا وتە ی هیچ ئافرەتیکتان گوئی لی بووہ کہ بەم باشی یە پرسیار لەسەر دینەکە ی بکات ؟

وتیان : بەراستی وایە ، ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) ، گومانمان نەدەبرد کہ ئافرەتیک بەم شیوہ دەرپرینە داوای مافی خو ی بکات .

پیغمبەری خوا (ﷺ) پرووی کردە ئەسماء و فەرمووی : -

" انصر في يا اسماء و اعلمی من وارك من النساء ان حسن تبعل احدا كن لزوجها و طلبها لمراضاة و اتبا عنها لموافقة ، يعدل كل ما ذكرت للرجال "

واتە : برۆ ئە ی ئەسماء و بەوانەش پابگە یەنە کہ تۆیان ناردووہ ، پێیان بلی کہ باشی یان بۆ ھاوسەرەکەیان و ھەولەدانیان بۆ پازی کردنی و شوین کەوتنی ویست و فەرمانەکانی ھاوسەرەکە ی ، ھاوتای ھەموو ئەوانیە کہ بۆ پیاوان باست کرد . ئەسمائیش بەدەم وتنی : (لا اله الا الله) و (الله اكبر) ھوہ بە خووشی ئەو موزدەییە ی تەمبەری خوا (ﷺ) پێی دان ، پۆیشت ^۱ .

وانە یەك لە گوێرایە لی ھاوسەردا :

لە ئەسمائی کچی یەزیدە ھوہ ، دەلیت :

لەگەل چەند کەنیزەکیکی ھاوتەمەنمدا بووم ، پیغمبەری خوا (ﷺ) دای بەلاماندا و فەرمووی : (اياكن و كفر المتعمين) .

واتە : نەكەن لە بەخششەكان و نیعمەتەكان ناسو پاس گوزار بن و بەكەم سەیری كەن .

^۱ - نساء مبشرات بالجنة (۲ / ۲۱۱ ، ۲۱۲) فەرموودە کہ شاهی دی ژۆرە و ھە یە لەلای گبرانی بزار ، و بپوانە الترغیب ژمارە (۲۹۱۰) .

من له هه موویان ئازاتر بووم بۆ پرسیار کردن لێی ، وتم : ئه ی پیغه مبههری خوا
 (ﷺ) مهبهستت ناپازی بوون و ناشوکرێ له بهخششهکان چی یه ؟
 فهرمووی : لعل احداکن تطول ائمتها بین ابویها ، ثم یرزقها الله زوجاً ، و یرزقها منه و لئداً ،
 فتغضب فتکفر فتقول : ما رأیت منك خیراً قط ^۱ .
 واته : لهوانهیه یه کیکتان ماوهیهکی زۆر به زگوردی (په بهن) له مائی باوکیدا
 بمینیتوه ، پاشتر خوا هاوسه ریکی پی ببه خشی و لهو هاوسهره مندالی پی ببه خشی ،
 کهچی تووهره بیّت و کوفر بکات و بلی : ههرگیز خیر و چاکه م لی نه دیویت .

" ئه سماء و خهبات له پیناوی خوادا "

ئه سماء (په حمهتی خوای له سهر بیّت) له جهنگی (یرموک) دا به شداری
 کردووه و دوری بالائی هه بووه .

ئیبینو کثیر ، ده لیت : -

" نه وه بوو له م پۆژهدا ئافرهتانی موسلمان هه لسان به شه پرکردن و ژماره یهکی
 زۆریان له پۆمی یهکان کوشت و لهو موسلمانانهیان دهدا که تیک شکا بوون و وره یان
 پوخابوو ، پینان دهوتن : بۆ کوێ ئه پۆن و ئیمه بۆ ئه و بی باوه رانه به جی دینن ... خو
 ئه وانیش ههر ئه وهنده یان به س بوو که ئه و ئافره تانه سه رکۆنه یان ئه کردن ، خیرا
 ده گه رانه وه بۆ ناو شه ره که ^۲ " سه بارهت به پۆلی ئه سماء و پیشکی لهو شه ره دا ، ئه و
 ئیبینو چه جهر له (الاصابه (۴ / ۲۲۹) دا ده لیت :

" ئه سماء ی کچی یه زیدی کوپی سه کهن ، ئاماده ی یرموک بوو ، نو که سی له
 پۆمه کان به ده سکی چه تره که ی کوشت .

ههروه ها ئیمامی زه هه بی ، ده لیت : به پایه (ستون) ی خپوه ته که ی نو دانه له
 پۆمه کانی کوشت ^۳ .

^۱ - صحیح: بخاری له الادب المفرد (۱۰۴۷) ده ره تانی بۆ کردووه و احمد له (المسند) (۴ / ۳۵۷) .

^۲ - البدایه و النهایه (۷ / ۱۳) .

^۳ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۹۷)

خاتوو ئەسماء تا سەردەمی دەولەتی یەزیدی کوپی موعاویە ژیاو دواتر
گەپرایەوه بۆلای پەرودەگاری و وفاتی کرد .
بەمەش لاپەرەیهکی سپی لە میژووی سەر بلندی ئەم خانمە پیچرایەوه ، بەلام
کارەکانی بۆ هەمیشە وەک چرا و پ.ناکی دەردەرەوشیتەوه بۆ هەر کەسی پێنوونی
وەرگریت .

" ٦ - ئوم سولهیم (ﷺ) "

" مارهیی یه کهی (نیسلام) بوو !! "

ناوی : الرمیصه یان (غمیصاء ی کچی ملحان ... ی ئهنصاری خهزرجی یه .
دایکی ئهنهسی کوپی مالکه (ﷺ) .
مالک ی کوپی نضری میردی مرد ، پاشان (ابوطلحه زهیدی کوپی سههلی
ئهنصاری بوو به هاوسهری و ههریه که له : ابا عمیر و عبدالله ی لی بوو .. ئوم سولهیم له
جهنگهکانی (حنین و ئوحد) بهشدار بووه و یهکیکه له باشتیرینی ئافره تان .

" مارهیی یه کهی ئیسلامه !! "

له ئهنهسهوه ، دهلیت : ئه بو تهلحه داخوازی ئوم سولهیم ی کرد ، ئه ویش وتی :
نابی و ناگری شوو به کهسیکی بی باوهر (مشرک) بکهه ! مهگهر نازانی ئهی ئه با تهلحه
که خواکه تان کزیله کهی فلان کهس دروستی ئه کات ؟ و ئه گهر ئاگری تی بهردن
ئه سووتی ؟ ئهنهس دهلیت : ئه بو تهلحه پزیشته و ئه و قسانه له دلیدا مایه وه ، پاشتر
هاته وه بۆلای ئوم سولهیم و پیی وت : ئه وهی دوینی خسته بهردهستم قبولم کرد (واته :
ئامادهم موسلمان بم) . ئهنهس دهلیت : جگه له موسلمانبوونی ئه با تهلحه ئوم سولهیم
هیچ مارهییکی تری نه بوو .^١

وه له ریوایه تیکی نه سائی دا ، له ئهنهسهوه ، دهلیت :
ئه بو تهلحه داوای ئوم سولهیمی کرد ، ئه ویش پیی وت : به خوا کهسی وهک تو
پرته ناگریته وه ، به لام ئه وهنده هیه تو پیاویکی بی باوهریت ، منیش ئافره تیکی
موسلمانم و بۆم حه لال ئیه شووت پی بکهه ، مهگهر موسلمان بیت ، خو ئه گهر موسلمان
بوویت ، ئه وه مارهیی من بیت و هیچی ترم لیته ناویت ، ئه ویش موسلمان بوو ،
موسلمان بوونه کهشی بووه مارهیی ئوم سولهیم .

^١ - به ئیسنادیکی (صحیح) ئه ویش له (طبقات) دا به ژماره (٨ / ٤٢٦) سوچیکیشی له لای احمد و
نه سائی هیه .

ثابت ، دهلیت : هرگز گویم لی نه بووه نافرتهک مارهی یه که ی وه مارهی نوم سولهیم ریزدار بیت که نهویش (ئیسلام) ه نهوه بوو شووی پی کرد و مندالیشی لی بوو.

" پیغمبری خوا (ﷺ) یاری له گهل منداله کهیدا دهکات !! "

له نههسی کوپی مالیکهوه : -

پیغمبری خوا (ﷺ) سهردانی نوم سولهیمی دهکرد نهویش بریک خواردنی پیشکش کرد که به دهستی خوی دروستی دهکرد بوی ...
برایهکی له خوم منالترم هه بوو که نازناوی (ابا عمیر) ی لی نرابوو ، نهوه بوو پوژیک پیغمبری خوا (ﷺ) سهردانی کردین ، فرمووی : (مالی اری ابا عمیر خائر النفس ؟) چیه وا نهبا عمیر بی تاقهت نهبینم ...

نوم سولهیم وتی : له راستیدا نهبا عمیر (چوله کهیهکی بچووکی) هه بوو که یاری له گهلدا نهکرد نیستا مردووه ، له بهر نهوهیه بی تاقهته ، پیغمبری خوایش (ﷺ) دهستی هینا به سهریدا و فرمووی : (یا ابا عمیر ما فعل النغیر)^۱ واته : نهی نهبا عومیر ، نوغیر^۲ چی لی به سهر هاتووه ؟
وه ههر له نههسهوه ، دهلیت :

پیغمبری خوا (ﷺ) نههچوووه هیچ مالیک جگه له مالی نوم سولهیم تا هو ی نهه یان لی پرسی ، فرمووی : (إني أرحمها ، قتل أخوها معي)^۲ واته : پهحمم بوی ههیه ، براکهی له گهل مندا بوو کوژا ..

براکهشی (حرامی کوپی میلحانه) ، نهو شهیدهی که پوژی (بئر معونه) وتی : (سویند به خوی کهعبه بردمهوه) ، کاتی له دواوه لیی دراو حربه که له سنگیهوه هاته دهرمهوه (ﷺ) .

^۱ - نغیر : بولبول .

^۲ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / ئیبنو سعد دهرهتانی بۆ کربوو ، ههروهه لای بخاریش به کورتی هاتووه .

^۳ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / بخاری و مسلم گپراویانه توه .

" چا که کانی ئوم سولهيم "

له جابري کوږي عبدالله وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووی :
(رأيتني دخلت الجنة ، فإذا أنا بالمیضاء امرأه أبي طلحه ، وسمعت خشفة ، فقلت : من هذا ؟ فقال : هذا بلال)^۱ .

واته : برامه ناو به ههشت له وی (رومیصا) خیزانه که ی ته بی ته لحم بی نی ، وه
گویم له خشپه و جوله یه که بوو ، وتم : نه وه کی یه ؟ وتی : بیلال .

" خه باتی ئوم سولهيم "

له نه نه سه وه ، ده لیت :
پوژنی (حنین) ئوم سولهيم خه نجه ریکی هه لگرت ، نه بو ته لهش وتی : بپروانه
نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، ئوم سولهيم بهو خه نجه ره وه ، (ئوم سولهيم) یش وتی :
نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ، نه گهر بی باوه ریک لیم نزیك بیتوه ورگی پی هه لئه درم^۲ .

" ئارامگری یه کی جوان "

ئارامگرتن چه ؟
ئیبینولقهيم ده لیت : په وشتیکی باشه له په وشته کانی دهر وون و پیگری نه کات به
هه لسان به کار گه لیکی نه خوازراو نه شیاو ، هه روه که هیژیکه له دهر وندا که به هویه وه
یا خود به بوونی کاروبار هکانی دهر وون چاک و دروست ده بن .
هه روه ها (ذوالنون) ده لیت : بریتیه له دور که وتنه وه له سه ریچی یه کان و
سره وتن و هیمنی له کاتی که که به لاو نار هه تی یه کان ده گنه لوتکه و خو پيشاندان به

^۱ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / بخاری و مسلم گپروایانه ته وه .

^۲ - ئیسناده که ی (صحیح) ه / الطبقات (۸ / ۴۲۵) .

دهوله مهندي و بى نيازى ، له كاتيكد ههژارى بالى به سهر ژياندا كيشاوه^۱ . ئوم سولهيم له باش پيشوازيكردنى به لاو فهرمانى خوادا نمونه يهكى زور جوانى نيشاندوين .
ئهنهس ده لىت :

كوپىكى ئوم سولهيم كهوتبوو سهره مهرگ ، و ئه بو ته لهش چوو بوو بۆ مرگه وت و ههتا هاتهوه كوپه كهى وه فاتى كرد بوو ، به لام ئوم سولهيم وهك ئافره تىكى باش وتى :
هه والى پى نه دن كه كوپه كهى وه فاتى كردوه .

پاشان ئه بو ته له گه پايه وه و ئوم سولهيم نانى ئىواره ي بۆ ناماده كرد و دهرخواردى دا و پاشان چووه لاي خيزانه كهى . دواتر له كو تايبى شه ودا خيزانه كهى پىي وت : ئه ي ئه با ته له له بيرته مالى فلان كهس فلانه شتيان به خواستن (استعاره)
وه رگرت و لاي خويان هيشتيانه وه ، كاتيكيش خاوه نه كهى داواى شته كهى لى كردنه وه پىيان ناخوش بوو ؟ ئه بو ته لهش وتى : به راستى ئه وه بى وىژدانى يه . ئه وىش وتى :
ده ي كوپه كهت سپارده يهك بوو (عاريه) له لايه ن خواوه ، ئىستا بردويه تيه وه ، ئه بو ته لهش به بىستنى هه والى مهرگى كوپه كهى گه پايه وه ، وتى : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾
و ستايشى خواى كرد . كه پوژ بوويه وه و چوو بۆلاى پىغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووى :
بارك الله لكما فى ليلتكما .

" خوا شه وه كه تان لى پىروژگات "

ئه وه بوو ئوم سولهيم سكى بوو به (عبدالله ي كوپى ئه بى ته له) وه ، به شه ودا منداله كهى بوو ، به مندا ناردى بۆ لاي پىغه مبهري خوا (ﷺ) له گه ل جامى خورماي (عجوه دا) كه باشتري جورى خورمايه ، كه گه يشتم خهريك بوو پىروژبايى له (ابا عرله)
ئه كرد و ناوى لى ئه نا ، وتم : ئه ي پىغه مبهري خوا (ﷺ) ، ئوم سولهيم ئه مشه و مندالى بوو .

پىغه مبهري خوا (ﷺ) به ته پايى ده مى خوئ خورمايه كى جوى و خستيه ناو ده مى منداله كه وه و ئه وىش نوشى كرد و خواردى پىغه مبهري خوا (ﷺ) فهرمووى :

^۱ - عدة الصابرين و ذخيرة الشاكرين ، ابن القيم (۱۴) .

(حب الانصار التمر) واته : بهراستی ئەم ئەنصاریانە زۆریان هەز لە خورمایە .. وتم : ئەو پیغهمبەری خوا (ﷺ) ناوی لى بنى ، فرموى : (ناوى عبدالله) يە ^١ .

"باشی ئارامگرتن"

عبایە ، دەلیت : هەر لەو منداڵە واتە (عبدالله) هەوت دانە کوپم بینى هەر هەموویان قورئانیان خەتم کرد بوو (لەبەر بوو) ^٢ .
خوا لە ئوم سولهیم رازی بیست و یادداشتی ئارامگرتنی بە بههشت و ناز و نعمهتهکانی بههشت بداتهوه .

^١ - ئیسنادهکەى (صحیح) د / الطبقات (٨ / ٤٣١) و بخارى (٩ / ٥٠٩) و مسلم (٢١٤٤) .

^٢ - ئیبنو سەعد دەرھیتانی بۆ کردووە (٨ / ٤١٤) ارئووط دەلیت : پیاوانى جى متمانهن (سیر ٢ / ٣١١) .

" ۷ - نوم حرامی کچی ملحان (ﷺ) "

" نه نصاریی شه هید "

خوشکی نوم سولهیم و پوری نه نه سی کوری مالیک و خیزانی (عبادهی کوری صامت) ه. له نه نه سه وه ، ده لیت : پیغمبری خوا (ﷺ) هات بولا مان ، من و دایکم و نوم حرامی پورم له مال بووین ، فرموی : (قوموا لأصل بکم) هلسن با نویژتان بو دابه ستم . نه وه بوو پیغمبری خوا (ﷺ) نویژی بو دابه ستین له غیری کاته کانی نویژدا ^۱.

" شهیدی بهرژ "

نوم حرام (ﷺ) له سهرده می خه لافه تی پیشهوا عوسماندا (ﷺ) له جهنگی (قبرص) دا شهید بووه ، موعاویهی کوری نه بو سوفیان سهرکرده ی سوپاکه بووه ، نه و ساله ش پیکه وتی (۲۷) ی کچی بوو . له (نه نه سی کوری مالیک) وه ، ده لیت : نوم حرامی کچی ملحان بو ی باسکردم که : پوژیکیان پیغمبری خوا (ﷺ) پیش نیومرؤیه که له مالیان سهرخه ویکی شکاند و که له خه وه لسا ، پیده که نی ، وتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ده بینم پی ده که نیت .. ؟ فرموی : عرض علي ناس من امي یرکبون ظهر هذا البحر ، کالموک علی الاسرة . واته : خه لکانیکم له نوممه ته که م نیشاندره ، به سهر دهریاوه دهرؤیشتن (یان به سهریشتی دهریاوه بوون) هروه ک چو ن پادشایان له سهر تهخت و عهرشن . واتم : نه ی پیغمبری خوا (ﷺ) ، داوا له پهروه دگار بکه منیش بکاته یه کی له وانه . فرموی : انت من الاولین) تو له پیشینه کانیت .

نه وه بوو عبادهی کوری صامت نوم حرامی هیئا ، و له گهل خوی دا به دهریا بردی بو غزا و له گه پانه و یاندا هیستریکیان لی نزیک کرده وه تا سهرکه ویته سهر پشته ، هیستره که خستی بهزه ویدا و ملی شکاند (پیی به گهر دنیانا) و کوشتی . په زای خوی لی بیت ^۲.

^۱ - صحیح / مسلم له صحیحه که یدا (۶۶۰) دهره نانی بو کر بووه .

^۲ - صحیح / بوخاری و مسلم گتروایانه ته وه .

" ۸ - (زهینب) "ﷺ" ... دایکی نیمانداران "

"خوای پەروەردگار لەسەر و عەرشى خۆیەوه مارەى کردووه لە

پیغمبەرى خوا"ﷺ

ئەم خانمە ، دایکی ئیمانداران ، زەینەبى كچى جەحشى كۆپى رىبابە و كچە پورى
پیغمبەرى خوا (ﷺ) و یەكێكە لە كۆچبەرانى پیشینە . ئومەیهى كچى عبدالمطلب ی
كۆپى هاشم ، دایكیەتى ، یەكێكە لە ئافەرته سەلارەكان لە پروی ئایین و لە خواترسى و
بەخشندەیی و چاكە كردنەوه (ﷺ) .

" ھاوسەرگیری زەینب لەگەڵ زەیدی كۆپى حارثە دا "

كاتى ئایینی ئىسلام هات ، یەكێ لە ئامانجەكانى ئەمىشتنى جیاوازی بوو لە
نیوان خەلكیدا چونكە كەس چاكتر نیه لەكەس مەگەر بە لە خواترسان (تقوى) ..
ئەوه بوو پیغمبەرى خوا (ﷺ) وىستى بە كردهوه ئەمە بە جى بینیت ئەویش
بە دانى زەینەبى كچى جەحش كە كەسى پیغمبەرى خوا (ﷺ) بوو بە خزمەتكارەكەى
خۆى زەیدی كۆپى حارثە ، تاوهكو ئەو جیاوازی بە چىنایهتى یە بى بنەمایانەى كە
هەبوون دارمىنیت و نەیهىلێت ، ئەوه بوو ئەوه هات بە زەینیدا (بیریدا) كە زەینب لە
زەیدمارە بكات . پیغمبەرى خوا (ﷺ) داواى زەینەبى كرد بۆ زەید ، بەلام زەینب
چەند خەتەرە و پرسىاریكى پێكدراو جیاوازی لەلا دروست بوو ، چون بتوانى پیشوازی
لەم ھاوسەر گیرى یە بكات لەگەڵ خزمەتكارێكدا ، لە كاتیكدا ئەم ئافەرەتیكى خانەدانە ؟!
بە پیغمبەرى خوا (ﷺ) ی وت : ناتوانم پێى رازى بى ببێتە ھاوسەرم ، لە كاتیكدا من
كیژیكى خانم و خاتوونى قورەیشم .^۱

پیغمبەرى خواش (ﷺ) فەرموى : (فإني قد رضيت لك) لە راستیدا من پێى
رازیم بۆ تۆ ... ئەوه بوو ھاوكات ئەم ئایەتە پێرۆزە ھاتە خوارەوه : ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا

^۱ - بڕوانە / نساء مبشرات بالجنه / بەشى یەكەم .

مُؤْمِنَةً إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ظَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) ﴿سورة الاحزاب﴾ .

واته : بؤ هېچ پياو و نافر دتانی ئيماندار دروست نيه ، کاتى خوا و پیغه مبر ده که ی بریاری شتیك بدن ، نهوان سهرپشك بن له نه انجامدانی نهو کاردا ، چونکه نهو ی سهرپیچی بکات له فرمانی خوا و پیغه مبر ده که ی نهو بهرآستی به ناشکرا گومړا و سهرلیشیواوه .

- ئیتر زهینه ب لیږدها نهیتوانی سهرپیچی فرمانی خوا و پیغه مبر ده که ی بکات . نهو بوو پاری بوو ، زهیدی کوپړی حارثه زهواجی له گه لدا کرد ^۱ .

پاشان جیاوازی و ناکوکی دهستی پی کرد له نیوان هم دوو هاوسره دا .. و ژیان له نیوانیاندا سهخت و گران بوو ... زهید دهاته لای پیغه مبر ی خوا (ﷺ) و سکا لای له سهر زهینه ب دهکرد ، نهویش (ﷺ) فرمووی : (إمسك عليك زوجك و اتق الله) واته : دهست به خیزانه که ته وه بگره و له خوا بترسه ، به لام ژیان له نیوان هم دواندها بووه نهسته م . دواتر نهو نایه ته دابهزی که نه ریتی (تبني) یان پوچهل نه کرده وه . نهو بوو (جبریل) سهلامی خوی له سهر بیټ ، ههوالی دابوو پیغه مبر ی خوا (ﷺ) که زهینه ب نه بیټه خیزانی ، به لام پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پیی خوش نه بوو فرمان به زهید بکات ، زهینه ب ته لاق بدات ، تا هم دواتر بیخوازیټ ، و بهمهش له ناو خه لکیدا وتی وتی نهو بلا ده بیټه وه که (ﷺ) ژنی کوږه که ی خوی هیناوه ته وه ^۲ نهو راده ی له قسه ی خه لک ترسانه وای کرد نهو ی خوی په روه دگار ههوالی پی دابوو بیشاریته وه - که نهویش ماره کردنی زهینه به له پیغه مبر ی خوا (ﷺ) ^۳ نه مه بووه هو ی نهو ی

^۱ - پیښه وای شهید (زهیدی کوپړ حاربه) که پیښتر باسی ژیانیمان کردو له موته . شهید کړا .

^۲ - تبني / واته کردنی که سیک به کوپړی خوی .. بهو پیښهش ههرشتیکی له نیوان باوک و کوپړا هیه به سهر هم دوانه شدا جی به جی بکریټ وه که نهو ی که باوک بوی نی یه ژنی کوږه که ی خوی ماره کاته وه پاش ته لاقدانی . (وه رگپړ) .

^۳ - نهو بوو خیزانی تبني کړا و حه لال نه بوو له لایان .

^۴ - به لام نهو ی که باس نه کړی ، گوايه زهید له مال نه بووه ، پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چوه بؤ مالیان و لهو ی زهینه بهی به جوانی بینویه و خوشه ویستی چووده دلیه وه و له کاتی گه پانه ودا نه مه ی فهرمووه)

په‌روه‌ردگار موعاته‌به (گله‌یی و سه‌ره‌نشست) ی لى بکات به‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه : ﴿... وَتُحْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ...﴾ سورة الاحزاب ، آیه (٣٧) .

واته : ئه‌ی (ﷺ) شتێک له‌ دل و ده‌روونی خۆتدا ده‌شاریته‌وه ، که‌ خوا ده‌یه‌وی ناشکرای بکات ، له‌ خه‌لکی ده‌ترسیت ، به‌لام خوا پێشتره‌ حسابی بۆ بکه‌یت و لى بترسیت . وه‌ خوای گه‌وره‌ به‌ فه‌رمووده‌کانی ، هو‌ی نه‌وه‌ی ناشکرا کرد که‌ زه‌ینه‌ب له‌ (ﷺ) ماره‌ بکات ، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌ی : ﴿... لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجٍ أَدْعَيْنَهُمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ سورة الاحزاب ، آیه (٣٧) .

واته : بۆ نه‌وه‌ی هه‌چ شه‌رمه‌زاری و دلته‌نگی یه‌ک بۆ ئیمانداران دروست نه‌بێت به‌ هه‌ینانی هاوسه‌رانی به‌ناو کوپریان ، کاتێ بیزار ده‌بن و پێویستیان به‌ یه‌کتر نامی‌نی ، هه‌میشه‌ فه‌رمانی خوا جێبه‌جێ کراوه‌ .. دوا‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌ ، که‌ زه‌ید دووباره‌ هاته‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی سه‌کالای زه‌ینه‌ب له‌ لای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بکات .. مۆله‌تی دابه‌ جیا‌بوونه‌وه‌ لێی و ته‌لاق دانی .

" زه‌واجی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌گه‌ل زه‌ینه‌ب دا (ﷺ) "

پاش نه‌وه‌ی زه‌ید ، زه‌ینه‌بی ته‌لاقدا (ﷺ) .. پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌ فه‌رمانی په‌روه‌ردگاری زه‌ینه‌بی هه‌ینا ...

خوای په‌روه‌ردگار ، ده‌رمو‌ی : ﴿... فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا...﴾ سورة الاحزاب ، آیه (٣٧) واته : جا کاتێک زه‌ید ، بیزار بوو له‌ زه‌ینه‌ب و پێویستی پێ نه‌ماو جیا بوونه‌وه‌ ، ئی‌مه‌ زه‌ینه‌به‌مان له‌ تو ماره‌ کرد ...

ئه‌وه‌ بوو به‌ ده‌قی قورئانی پیرۆز ، خوای په‌روه‌دگار زه‌ینه‌بی له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ماره‌ کرد ، به‌بێ سه‌ره‌پرشتیار (ولی) و به‌بێ شایه‌ت .. زه‌ینه‌به‌یش هه‌میشه‌

سبحان الله العظیم ، سبحان مقلب القلوب (هتد . ئه‌وه‌ له‌ پستیدا پوچه‌ل و هه‌لبه‌ستراوه‌یکێ پیلانی‌گرانه‌یه‌ که‌ دوژمنانی دین پێی هه‌لساون .. هه‌ر دوژمنانی دین له‌م جو‌ره‌ ڕیوايه‌ته‌ جو‌راو‌جو‌رانه‌یان دا‌رشتوه‌ و به‌رگی خه‌یاڵ و دو‌ریان به‌به‌ردا کردوه‌ ، خۆ ئه‌گه‌ر پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پێشتر بپو‌یستایه‌ بیخوا‌زیت هه‌چ شتێک ڕیگری نه‌بوو ، چونکه‌ که‌چه‌ مامی بوو ، ده‌رباره‌ی زه‌ینه‌ب هه‌چ شتێک له‌ لای شاراوه‌ نه‌بووه‌ .. بکه‌‌پێ‌زده‌وه‌ سه‌ر ئه‌م باب‌ه‌تانه‌ له‌ په‌راوه‌دکانی ته‌فسیری (امام محمد ابو شه‌یه) (٢٢٣ / ٨ ، ٢) .

شانازی بهمه وه دهکرد ، بهسهر دایکایه نی ئیماندارانه وه و دهیفرموو : ئیوه ئه هل و بنه ماله که تان ماره دیان بریون ، به لام من خوای پهروهر دگار له سهر و عهرشی خویه وه مارهی بریم .

له ئه نه سه وه ، ده لیت : زهید هاته لای پیغه مبرئی خوا (ﷺ) بۆ سکا لا ، شه ویش هر دهیفرموو : (اتق الله و امسك عليك زوجك)^۱ ئه نه س ، ده لیت : ئه گهر پیغه مبرئی خوا (ﷺ) شتیکی شار د بایه ته وه ، ئه وه ئه مه ی ئه شار ده وه ، ده لیت : زهینه ب هه میشه شانازی به سهر خیزانه کانی تری پیغه مبرئی خوا (ﷺ) وه ده کرد ، ئه یوت : ئیوه ماله باوانتان مارهی کردوون ، من خوای پهروهر دگار له سهر و هه وت ئاسمانه وه مارهی کردووم^۲ .

بهو هاوسهرگیری یه پیروزه ، خاتوو زهینه بیش چوو له لیستی دایکانی ئیمانداران ، له وانیه شه ئه مه به ره کاتی خوای گه وه بیت بۆ زهینه ب به هو ی فرمان بهرداری کردنی خوا و پیغه مبره که ی له شوو کردنی به زهید .

" حجاب (بالاپوشی) "

یهکی له به ره کاتی زهینه ب ئه وه بوو به هو ی ئه مه وه نایه تی حجاب دابهزی !! له ئه نه سه وه ، ده لیت :

پاش ئه وه ی پیغه مبرئی خوا (ﷺ) زهینه بیی گواسته وه و نان و گوشت حازر کرا و منیش نیرام بۆ داوه ت کردنی خه لک بۆ نانخواردن ، ئه وه بوو کۆمه ل کۆمه ل خه لک ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن و پاشان کۆمه لیکی تر ئه هاتن نانیا ن ئه خوارد و ئه پوشتن ، به رده وام خه لکم داوه ت ده کرد تاوا ی لی هات که س نه ما بانگی بکه م .
وتم : ئه ی پیغه مبرئی خوا (ﷺ) ، که سی نابینه وه بانگی که م ، فره مووی : (فأرفعوا طعامکم) واته : که واته ئانه که تان هه لگرن و کو ی که نه وه . سی کۆمه ل له

^۱ - له خوا بترسه و ددست به خیزانه که ته وه بگره .

^۲ - صحیح / بخاری دهره یانی بۆ کردووه (۱۳ / ۲۴۷ ، ۲۴۸) له (التوحید) دا .

خه‌لکه‌که له ماله‌وه مانه‌وه و گفتوگو‌یان نه‌کرد ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) چوو بو لای خاتوو عائشه سه‌لامی کرد و فهرمووی : (السلام علیکم اهل البيت و رحمة الله) .

عائشه (ﷺ) فهرمووی : سه‌لام و په‌حمه‌تی خوا له توش بیټ ، خیزانه‌که‌ت چو‌ن مه‌لده‌سنگ‌نیت (یان چو‌نه) خوا لیتی موباره‌ک کات ؟

به‌وجو‌ره و به‌ریزه‌وه سه‌ری له هه‌ریه‌که له خیزانه‌کانی دده‌ا و سلاوی لی ده‌کردن و نه‌وانیش هه‌روه‌ک عائیشه (ﷺ) هه‌والپرسی یان ده‌کرد .. پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گه‌پایه‌وه ، بینی سی کومه‌له‌که هه‌ر له ماله‌که‌یدان و خه‌ریکی قسه‌کردن ، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ش زو‌ر به‌شهرم بوو ، هیچی نه‌وت و چوو ده‌روه و پو‌یشته بو زو‌ره‌که‌ی عائیشه ، نیت نازانم عائیشه بوو هه‌والی پی دا یان کی که خه‌لکه‌که چو‌ونه‌ته ده‌روه نیت گه‌پایه‌وه و قاچیکی خسته نه‌و دیو ده‌رگا که و قاچه‌که‌ی تری له ده‌روه بوو هه‌ر په‌رده‌که‌ی هه‌ل‌دایه‌وه ، نایه‌تی (بالاپو‌ش) ی بو هاته‌ خواره‌وه ^۱ .

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَاطِرٍ إِنَّمَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْصَبُوا وَلَا مُسْتَأْسِنِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُجَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴾ سورة الاحزاب ، آیه (۵۳) .

واته : نه‌ی نه‌و که‌سه‌نه‌ی باوه‌رتان هی‌ناه ، مه‌چن بو سه‌ردانی ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) مه‌گه‌ر مو‌له‌تتان بدریت و مو‌له‌ت بخوازن ، نه‌گه‌ر مو‌له‌ت دران بو نانخواردنی‌ک چاوه‌ری پی‌گه‌یشته‌نی مه‌که‌ن نه‌گه‌ر پی‌نه‌گه‌یشته‌بوو ، به‌لام کاتی بانگ‌کران ، نه‌وه بچه‌ چو‌وره‌وه ، جا کاتی نانتان خو‌ارد بلا‌وه‌ی لی بکه‌ن و خو‌تان به‌گفتوگو‌ه سه‌رگه‌رم مه‌که‌ن ، چو‌نکه به‌پراستی نه‌و کاره‌تان پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئازار ده‌دات نه‌ویش شه‌رم‌تان لی ده‌کات (داوای چو‌ونه ده‌روه‌تان لی ناکات) ، خوایش شهرم له راگه‌یانده‌نی هه‌ق و په‌وا ناکات ، کاتی‌کیش داوای که‌ل و په‌لیکتان له خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) کرد ، له پشتی په‌رده‌وه داوایان لی بکه‌ن ، ئاوا چاکتر و پاکتره بو دلی ئیوه و نه‌وانیش بی‌گومان هی‌چکات بو‌تان نیه ئازار و دلته‌نگی بو پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پیش

^۱ - صحیح / بخاری ته‌فسیری سو‌وره‌تی (الاحزاب) دا گنپاویه‌تی‌وه (۶ / ۱۴۹) .

بئین ، هەرگیز بۆتان نیه هاوسهرانی دواى خوى به هیچ جوړى ماره بکهن ، چونکه بى گومان نهو کارهتان لای خوا زۆر گهورهیه (زۆر نابەجییه) ...

نایه ته که چەند ئادابیك سهبارت به چوونه ناو مالى خەلك له خو دەرگرت ، كه پيشتر جاهیلیهت ئەمەى نەدەزانى ، خەلكى به بى مؤلەت ئەچوونه مالى خەلكى ، هەندىكيان كاتى خاوه نمال خواردنى به سەر ناگرهوه بوو ، دائه نیشتن تا ئەو خوانەى پى ئەگەشت و دواتر به بى خۆلك دائه نیشتن بۆ ناخواردن ، هەندىكيشیان دواى نان خواردنیش ئەمانهوه ، جا بانگ كرا بان یان به زۆر خویان سهپاند بى و دەستیان ئەكرد به قسه كردن و شهو كهیفى به بى ئەوهى هەست بهوه بكات بووته هوى هەراسان كردنى بهرامبهركەى .

ئەوه بوو ئەم نایه ته هاته خوارهوه تا خەلكى فیرى ئەوه بكات به بى مؤلەت نەچنه مالهكانى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) وه . ئەگەر بانگهیشتن کران بۆ خواردن با بچنه چوورهوه ، خو ئەگەر بانگنه کران ، نەچنه ژوورهوه بۆ چاوهړى كردنى پیگهیشتنى خواردنهكه ، دواتریش دواى نان خواردن خواحافیزى بکهن و نەمینهوه بۆ پوچوون له قسه كردن و شهو كهیفیدا .

له راستیدا موسلمانان له پوژگارى ئەمپروماندا زۆر پیویستمان بهم ئادابه هیه كه زۆربهى خەلكى پشتگوویان خستوه ، زۆر لهوانەى بانگهیشتن ئەكرین (داوت ئەكرین) دواى ناخواردن ئەمینهوه ، بەلكو له سەر ناخواردنهكه دەست ئەكەن به قسه كردن و درێژەى پى ئەدەن ، خاوه نمالیش كه شتیكى له ئادابى ئیسلامى تیداوه و پارێزگارى لى ئەكات ، شهرم دەكات ، و لەراستیشدا نارهت دهبن و كات دەرژمێرن ، میوانهكانیش بهبى هەست و شعور له ناو قسه كردنى خویاندا پوچوون .. له ئادابى ئیسلامیدا هەمیشە بۆ هەموو حالهتیک ریڤاو چاره سهریک هیه ، گەر دەستبگرین بهو پهرومرده نیلاهی یه راستهوه . پاشان نایه تی بالاپوشى له نیوان خیزانهكانى پیغه مبهرى خوا (ﷺ) و پیاواندا بریاردارا : ﴿ ... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

وه پهرومردگار دهریخت كه ئەم بالاپوشى یه خاوینتره بۆ دلى هەمووان ﴿ ... ذَلِكُمْ أَظْهَرَ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِنَا ... ﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

ئیدی کهس غهیری ئەمە نه لیت کهس نه لیت تیکه لای و لابردنی بهر به سته کان و ریگه دان و ئاسانکاری له قسه کردن و یه کبین و دانیشتن و به شداری کردنی ههردوو په گهز پیکهوه پاکتره بۆ دله کان و پاکیزه تره بۆ ویزدان و یارمه تیده تره بۆ نه هیشتنی ناره زووه شاراوه کانیان ، له وهی که ههردوو په گهز په روهره بکریت و ههست و په فتاریان ناسک بکریته وه ... تاکوتایی هه موو ئەو قسه و قسه لۆکانه ی تر که مروقه لاواز و نه فامه کان ده یکه ن .

ئیتیر کهس لهم جوړه قسانه نه کات ، چونکه خوای گه و ره ده فهرمویت : ﴿... وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ...﴾ سورة الأحزاب ، آیه (۵۳) .

وه ئەم واقیعه بینراوه ی که ههیه ، راستی فهرمووده ی خوا و دروی ئەوانه نیشان ئەدات که بانگه شه ی غهیری ئەوه ده که ن که خوا فهرمانی پی کردوو ، ههروهک ئەزموونه نیشان دراوه کانی پۆزگاری ئەمپۆمان له سه رانسه ری جیهاندا راستی ئەمە ده سلمینن که ده یلین ، به تایبه تی ئەو ولاتانه ی که راده ی تیکه لای ئازاد له ناویاندا گه یشتوو ته ئەوپه ری ، دیارترین به لگه یه که ئیتیر قسه ی تیا نا کری (وه ئەمیریکا یه که مینی ئەو ولاتانه یه که تیکه لای تیایدا ناشیرنترین دهر نه نجامی لی که وتوه ته وه)^۱ .

" لیبوره یی و به خشنده یی خاتوو زهینه ب (ﷺ) "

له عایشه وه ، ده فهرموو:

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به ئیمه ی (خیزانه کانی) فهرموو : یتبعنی اطو لکن یداً)
واته : ئەوه تان که درێژترین دهستی ههیه ، شوین من ده که ویت ..

ئیمه ش کاتی کۆ ئەبووینه وه ده ستمان درێژ ئەکرد له پال دیواره که وه تا بزانی کامان دهستی له ئەوی تر درێژتره !! هه موو جاری ئەمه مان دووباره ئەکرده وه ، تاوه کو زهینه ب (ﷺ) وه فاتی کرد ، ئەو په حمه تی خوای لی بیت نافرته یکی کورت بوو ، و له ئیمه بهر زتر نه بوو ، ئەوسا زانیمان پیغه مبه ری خوا (ﷺ) مه به سستی به خشین و

^۱ - فی ظلال القرآن (۵ - ۳۸۷۷ ، ۲۸۷۸) به ده سنتکاریه وه .

دریژکردنی دهستی یارمه‌تی یه زهینه‌ب ده‌سپره‌نگین بوو ، پی‌شهی خوشه نه‌کرد و موروچنی نه‌کرد و خیری نه‌کرد .^۱

زهینه‌ب (ﷺ) له مه‌به‌ستی پیغمبری خوا (ﷺ) تیگه‌یشت که چاکه کردن و به‌خشینه نه‌ک دریژی و کورتی ده‌ست .. نه‌وه بوو هه‌میشه کاری نه‌کرد و نه‌یبه‌خشی .. نه‌وه بوو له هه‌موو خیزانه‌کانی ترزوترگه‌یشت به لبقای پیغمبری خوا (ﷺ) . پیی نه‌وترا (ام المساکین) .^۲

" بۆ لای په‌روه‌ردگاری به‌رز و بلند "

له (بورزه‌ی کچی رافع) ده‌ه ، ده‌لێت : (عومهری کوپی خه‌تاب) (ﷺ) ماف و موچه‌که‌ی زینه‌بی ئاماده‌کردو بۆی نارد ، نه‌ویش فهرمووی : خوا له (عمر) خوش بی‌ت .. غه‌یری من به‌ توانا‌تر بو بۆ دابه‌شکردنی نه‌مه ، وتیان : هه‌مووی بۆ تو‌یه . فهرمووی : پاک و بی‌گهردی بۆ خوا ! به‌به‌رگی‌ک خۆی داپۆشی و فهرمووی : داینین و تێکی به‌ن به‌سه‌ردا ، و ده‌ستی کرد به‌ جیا کردنه‌وه‌ی و دابه‌شی کرد به‌سه‌ر خزم و که‌س و هه‌تیواندا و نه‌وه‌شی مایه‌وه‌ی دای به‌ من .

سه‌یرمان کرد (۸۵) دره‌مه ، پاشان ده‌سته‌کانی به‌ره‌و ئاسمان به‌رزکرده‌وه و فهرمووی : خوا به ، دوا‌ی نه‌م سب‌اله ئیتر به‌خششی عومهرم پی نه‌گات .^۳

هه‌روه‌ها له قاسمه‌وه ، ده‌لێت : زینه‌ب ، کاتی سه‌ره‌مه‌رگ فهرمووی : من کفنم بۆ خۆم ئاماده‌کرده‌وه ، نه‌گه‌ر عومهر کفنی بۆ ناردم بیکه‌ن به‌خیر بۆ یه‌کی‌کی تر ، وه نه‌گه‌ر توانیتان ، کاتی شو‌پ‌تان‌کرده‌وه بۆ ناو‌گو‌پ ، پشت‌وینه‌که‌م به‌خشن ، نه‌وا نه‌و کاره‌ بکه‌ن .^۴

^۱ - حاکم پیاوایه‌تی کردوه و ده‌لێت : صحیحه (۲۵ / ۴) زه‌مه‌بیش هاو‌پایه .

^۲ - دایکی نه‌داران

^۳ - (طبقات) ابن سعد (۸ / ۱۰۹) .

^۴ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۱۷) .

له سالێ (٢٠) دا گهرایهوه بۆلای پهناى پهروهردگارى .. و عومهر (رَحْمَةُ) نوێژ
ی لهسهه کرد .

پیش ئهوهی کۆتایی به نووسین بێنن لهسهه ژيانى ئهم خانمه بهپێزه ، ئهو
وتهیهى خاتوو عایشه دهنوسین که فهرموویهتى هیچ ئافرهتیکم نه دیبوو هیندهی
زهینهب به دین بیت ، له همووان زیاتر تهقوای خوای ئهکرد و له همووان راستگوتر و
زیاتر مصلهه خزمایهتی به جی ئههینا و له همووان بهخشنده تر و خیر و مهندتر بوو
١ . پهزای خوای لهسهه بیت .

١ - صحیح مسلم دهرهتانی بۆ کردووه (٢٤٢٢) .

" ۹ - نوم حبیبه ... دایکس نیمانداران (ﷺ) "

" کوچبه رس خوراگر "

کی یه ؟

په مله ی کچی نه بو سوفیانی کوری حربه ... وه یه کیکه له کچه مامه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) ، هیچ کام له خیزانه کانی پیغمبره خوا (ﷺ) له خرما یه تیدا له ثم نریکتر نه بوو بوی و له هه موویشیان مارهی زیاتر بوو ... له حبه شه ماره کرا بو پیغمبره خوا (ﷺ) و له جیاتی پیغمبره خوا (ﷺ) نه جاشی (۴۰۰) دیناری به مارهی پیدا و چند شتیکی دیکه شی وه (جیهازی) پیدا. ههروهک نیبو عه باس (ﷺ) ده لیت^۱ : له سر نوم حبیبه و خیزانه کانی تری پیغمبره خوا (ﷺ) ، ثم نایه ته به تایبه تی هاته خواره وه : ﴿ ... إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ ... ﴾ سورة الحزاب ، آیه (۳۳) .

واته : چونکه به راستی خوا ته نها ده یه وی هه موو ناپاکی و ناسازی و نادروستی یه که له نیوه دور بخاته وه نه ی خا و خیزانی مالی پیغمبره خوا (ﷺ) و به ته وای پاکتان بکاته وه ... ههروه ها پیشه و زه هبی ، ده لیت : (نوم حبیبه ریز و پله و پایه یه کی مه زنی هه بوو ، به تایبه ت له لای (معاویه) ی برای و هه به هو ی نهو جیگا و پیگه یه ی له نوم حبیبه وه به معاویه یان دهوت (خالی نیمانداران)^۲ .

" زه واجی پیغمبره خوا (ﷺ) له گهل نوم حبیبه (ﷺ) "

کاتی نوم حبیبه موسلمان بوو (ﷺ) له گهل میرده که ی که (عبدالله ی کوری جهش) بوو کوچیان کرد بو حبه شه ، له وی میرده که ی له نیسلام هه لگه راپه وه و بوو به گاور ، نیتر له ویوه درده داریی نوم حبیبه گه وره تر بوو ، له یه که کاتدا به لای ناواری له لایه که و هه لگه رانه وه ی میرده که ی و جی هیشتنی شار و نیشتمانه که ی له لایه کی تره وه به سه ردا

^۱ - دانه پاله که ی (حسن) ه / زه هبی ده لیت : دانه پاله که ی (صالح) ه ، سیر (۲ / ۲۲۱) .

^۲ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۲) .

کؤبووه وه ، نه وه بوو کاتئ پیغمبر خوا (ﷺ) به حالی ناگادار بوو ، که سیکی نارده لای نه جاشی تا بؤی ماره کات و هر له وی مارهی پی دراوهک دلنه وایی یهک بؤی و وهک وه فایهک بؤی به هؤی نه وی لهو هه موو نارده حه تی یه دا خوگر بووه و کو ششی کردوه ... با نه و دروزانه ش به کوشت چن که نه لین (ﷺ) هر که سیکی بو یستایه له نافرده تان ده یهینا ، به هؤی پالنه ری هه و و تیرکردنی ناره زوو !! مه گهر نه وه له بهر ناره زوو بووه ، به ریزان ؟! نه خیر ، به لکو به راستی نه مه هه لو یستی پیغمبرانه که و ده کات له خاوهن ویزدانه کان سهری کړنووش له بهرده م گهری نه م نایینه دا نه وی کهن .. نه وهشی که سهر و چاوه پروان نه کراو بوو لیترده نه وهیه ، کاتئ نه بوسوفیان^۱ هه والی نه م هاوسه رگری یه ی بیست ، سهره رای نه ودرایه تی کردنه ی که هه یبوو بؤ پیغمبر خوا (ﷺ) و موسلمانان ، به شانازی یه وه وتی : (به راستی (ﷺ) که سیکی نه وه نده شیاه ، هه رگیز (نا) ی پی ناوتریت)^۲ . هه روه ها له عومه روه ، له نوم حه بییه وه ده گریته وه ، ده لیت : نوم حه بییه پیشت خیزانی عبدالله بوو ، وه پیغمبر خوا (ﷺ) له حه به شه ماری کرد و نه جاشی چوار هزار دهره می وهک مارهی پی دا و له گهل (شرح بیل) ی کوپی حسن دا ناردی ، وه هه موو جیهازی یه کهشی له لایه ن نه جاشی یه وه بوو^۳ .

" هه لو یستی زیندوو "

له (الزهری) یه وه ، ده لیت : پیغمبر خوا (ﷺ) ویستی فه تی مه که بکات ، نه وه بوو کاتئ نه بوسوفیان هات بؤ مه دینه بؤ گفتوگو کردن له گهل پیغمبر خوا (ﷺ) تا وه کو ناگر به سته که یان دریز بکاته وه ، پیغمبر خوا (ﷺ) قبولی نه کرد ، نه ویش هه لسا چوو بؤلای نوم حه بییه کچی ، کاتئ ویستی له سهر جیگا که ی پیغمبر خوا (ﷺ) دانیشیت ، نوم حه بییه پیچایه وه و هه لیگرت ، نه ویش پیی وت : کچم ، نایا نه و جیگایه شیای من نیه یان من شیای نه و جیگایه نیم ، وا هه لی نه گریت ؟

^۱ - له و کاته دا هیشتا موسلمان نه بوو بوو .

^۲ - الحاكم (۲۲ / ۴) .

^۳ - دانه پاله که ی (صحیح) ه ، ابو داوود له (النکاح) دا دهره تانی بؤ کردوه (۲۰۰۷) .

فرموی : به لکو نه مه جیگای پیغمبر خویه (ﷺ) و توش که سیکی پیسی بی
باوهریت و شیاوی نهو جیگایه نیت ، نه بسوفیانیش وتی : بهراستی کچم دواي من
تووشی شهر بوویت ^۱ .

" پيش نهو هی به لیتای خوا بگات "

له (عهوفی کوری حارث) هوه ، ده لیت : گویم له عائیشه بوو (ﷺ) دهیوت :
له سهره مهرگدا نوم حه بیبه بانگی کردم و پیی وتم : بی گومان شتی که لهو هی له نیوان دوو
هویدا هیه له نیوان من و توشدا هه بووه (واته : نهو بهراهرکی و ههستیاری یه له
نیوان دوو هویدا هیه) خوا له هردوو کمان خوش بیئت .
منیش وتم : خوا له سهر هه مووی لیت خوش بیئت و گهر دنت نازاد بیئت . نهویش فرموی : دلّت
خوش کردم ، خوا دلّت خوش کات ، نینجا ناردی به دواي نوم سه له مه دا و هه مان شتی به نهویش وت .
نووسهر ده لیت :

بهراستی نه مه سونه تیکی پیغمبرایه تی زیندووه . نهو هتا بهیه هقی نه گیریت هوه
که پیغمبر خوی (ﷺ) له کاتی نه خوشی وه فاتیدا وتاری دا بو خه لک و فرموی :
" أما بعد أيها الناس .. فإني أحمد إليكم الله الذي لا اله الا هو ، فمن كنت جلدت له ظهراً ، فهذا ظهري
فليستقد منه ! و من كنت شمت له عرضاً ، فهذا عرضي فليستقد منه ! و إن الشحاء ليست من طبعي و لا من
شأني ، ألا و إن أحبك إلي من أخذ مني حقاً ! إن كان له ، أو أحلني منه فليقت الله و أنا طيب النفس ... "

واته : " له پاشان .. نهی خه لکینه .. من سوپاسی پهرده ورگاری تاک و ته نها
نه کهم ، نیستا نه گهر یه کی که هیه لیم دابی نهو پشتم با لیم بداته وه ! وه ههر کهس
پوژی له پوژان قسه مه به نامووسی وتووه ، بامافی خویم لی وهر گریته وه ! ناگدارین کینه
و دوزمنایه تی له سروشتی من نیه و کاری من نیه ، بی گومان خوشه ویسترینتان له لام
نهو کهسه یه که مافی خویم لی وهر نه گریته وه نه گهر مافی له لام هیه ، یان گهر دنم نازاد
نه کات تاوه کو به دهرونیکی پاکوه به لیتای خوی گه وره بگم ... " خاتوو نوم حه بیبه
سالی (٤٤) له سهرده می جینشینایه تی موعاویه دا (ﷺ) وه فاتی کردووه .

^۱ - طلیقات / ابن سعد (٨ : ٩٩ ، ١٠٠) صفة الصفوة (٢ / ٢٣) .

" ۱۰ - نوم نهیمهن (ﷺ) "

" به دابرانی سرووش دهگری "

حه بهشی یهو خزمه تکار (مولاہ) ی پیغه مبری خوا (ﷺ) و دایه نی بوو .. پیغه مبری خوا (ﷺ) له باوکیه وه بو ی به جیماوه و پاشان دوا ی نه وه ی خاتوو خه دیجه ی هیئا ، نازادی کرد .

یه کی بووه له وانه ی له سهره تاوه هیجره تیان کرد .. ناوی (بهرکه) یه .. عوبیدی کوپی حارثی خمره جی هاوسه ری بووه و (نهیمهن) ی لی بووه .. نهیمه نیش باس و خواستی خوی هیه له کوچ و خه باتکردندا ... پوژی (حنین) شهید دهگری و دواتر (زهیدی کوپی حارثه) له شهوانی دابه زینی په یامی پیغه مبرایه تیدا هیئاویه تی و نوسامه ی کوپی زهیدی ، خوشه ویستی پیغه مبری خوی (ﷺ) لی بووه .

" پله و پایه ی له لای خوی په روه ردکار "

کاتی نوم نهیمهن هیجره تی کردو ، له (منصرف) و پیش نه وه ی بگاته (روحاء) شه و مایه وه ، له وی زور تینووی بوو به پوژویش بوو ، ناویشی پی نه بوو ، نه وه بوو زور شه که ت بوو ، خوی په روه ردکار له ناسمانه وه سه تلک ناوی به گوریسیکی سپیدا دابه زانده خواره وه بو ی ، نه ویش لی خواره وه ، نوم نهیمهن ده لیت : " دوا ی نه وه هه رگیز تینووم نه بووه ، له گه ل نه وشدا له ناواری دا به هو ی به پوژوو بوونمه وه نه وایه تووشی تینویتی بهاتمایه ، که چی تینووم نه نه بوو " !!

به هو ی دابرانی وه چی نوم نهیمهن دهگری :

له نه نه سه وه ، ده لیت :

کاتی پیغه مبری خوا (ﷺ) وه فاتی کرد ، نوم نهیمهن گریا ، وتیان .. نه وه دهگرییت ؟ وتی : سویند به خوا ، دهمزانی پیغه مبری خوا (ﷺ) هه رده بی وه فاتی

۱ - ئیبنو سعد دهرمیانانی بۆ کردووه (۲۲۴ / ۸) و له ویشه وه حافظ له (الصابه) (۱۳ / ۱۷۸) دا ، پیاوانی فهرموده که بی متمانه ن ، به لام بچرانی تی نه که ویت .

بکات ، به‌لام له‌به‌ره‌وه ده‌گرم که ئیتر سروش له ئاسمانه‌وه دانابه‌زیت بۆمان و لیمان دانه‌بریت^۱ .

- ئەو پۆژه‌ش عومهری کوپی خه‌تاب (ﷺ) شه‌هید کرا ئوم ئەیمه‌ن زۆر گریا . له‌تاریقه‌وه ، ده‌لیت : کاتی عمر (ﷺ) کوژرا ، ئوم ئەیمه‌ن ده‌ستی به‌گریان کرد و وتی : ئەم‌پۆ ئیتر ئیسلام کز و لاواز بوو^۲ .

ئوم ئەیمه‌ن (ﷺ) له‌سه‌رده‌می جینشینایه‌تی عوسماندا (ﷺ) وه‌فاتی کرد . (حرمله‌ی) (مه‌ولا) ی ئوسامه‌ی کوپی زه‌ید ده‌گی‌پتته‌وه .. له‌گه‌ل ئیبنو عومهردا دانیشتبوو ، چه‌جایی کوپی ئەیمه‌ن هاته ژووره‌وه و نوێژی کرد نه‌ رکوع بردنی و نه‌ کړنووش‌بردنی هیچیان ته‌واو نه‌بوون ، ئیبنو عومهریش (ﷺ) بانگی کرد و پیتی وت : (وائه‌زانی نوێژت کردووه ؟ نه‌خیر ، به‌لکو ئه‌بێ دووباره‌ی که‌یتته‌وه ، ئەوه بوو کاتی پۆیشت ! ئیبنو عومهر پرسى : ئەمه‌ کێ بوو ؟ وتم : چه‌جایی کوپی ئەیمه‌نی کوپی ئوم ئەیمه‌ن ..

فه‌رمووی : ئەگه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، بیبینیایه ، خوشی ئەویست^۳ . سه‌لام و په‌حمه‌ت و به‌ره‌کاتی خواتان لی بیت ..

^۱ - به‌ ئیسنادیکى صحیح / ابن‌سعد (۲۲۷۸) موسليم و غه‌یری ئەویش پیاویه‌تیان کردووه .

^۲ - ئیسناده‌که‌ی راسته / ابن‌سعد (۸ / ۲۲۶) .

^۳ - پیاوانی جیی متمانه‌ن / ابن‌سعد (۸ / ۲۲۵) .

" ۱۱ - حەفصەى داىكىى نىمانداران (ﷺ) "

" خىزانى پىغمبەرى خوا (ﷺ) لە بەهەشتدا "

داخۆ ئەم خانمە كى يە كە ئەم چەند لاپەرە بە يادکردنى پرگولاًو ئەكەين ؟
بەريزان ، كچى پيشه‌وای موسلمانان عومەرى كۆپى خەتابە رەزای خويان لەسەر يىت .
پىغمبەرى خوا (ﷺ) سالى سىنى كۆچى (ھاوسەرگىرى لەگەل کرد) پاش
تەواو بوونى (عىدە) كەى لە خونهيسى كۆپى حزافەى سەمى ^۱ ، كە يەكى بوو لە
كۆچبەران .

" عائىشه (ﷺ) دەفەرموى : -

لەناو خىزانەكانى پىغمبەرى خوادا لەگەل حەفصەى (ﷺ) زۆر كۆك بووين ،
وہ رىوايەتكراوہ كە بە پىنج سالى پيش ھاتنە خواروہ سروش (پەيامى ئىسلام) لە
دايك بووہ .. بەو پىيە ، كاتى پىغمبەرى خوا (ﷺ) گواستويەتيەوہ تەمەنى (۲۰)
سالى بووہ ^۲ .

كاتى ھاوسەرەكەى وەفاتى کرد ، باوكى پيشنيارى کرد بۆ ئەبو بەكر ، وەلامى
ندايەوہ ، وە پيشنيارى کرد بۆ (عوسمان) يش ، ئەويش فەرموى : بەنيازىم ئىستا
ژن بىنم ، ئەمىش دلى لىيان ئىشا ، و سكالای خوۋى بردە لای پىغمبەرى خوا (ﷺ)
ئەويش فەرموى : (تزوج حفصة من هو خير من عثمان ، و تزوج عثمان من هي خير حفصة)
واتە : حەفصە شوو بەكەسىكى باشتر لە عوسمان ئەكات و عوسمانىش كەسىك دىنييت
باشتر لە حەفصە .. پاشان داخوازی حەفصەى لە (عمر) کرد (ﷺ) ئەويش پىيدا ^۳ .
ھەر وەھا پىغمبەرى خوا (ﷺ) خاتوو (رقيه) كچى خوۋى دابە (عوسمان)
پاش وەفاتى خوۋشكەكەى .

^۱ - يەككە لەوانەى زوو ئىسلام بوون ، و كۆچى کرد بۆ حەبەشە و گەرايەوہ مەدينە و ئامادەى بەدرو
ئوحد بوو ، لە جەنگى ئوحد دا برىندار كرا و بەو برىنەى وەفاتى کرد (ﷺ) .

^۲ - سىر اعلام النبلاء (۲ / ۲۲۷) .

^۳ - صحيح / بخارى گىراويەتيەوہ (۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) .

پاش ئه‌وه‌ی (عمر) حه‌فصه‌ی دا به پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌بویه‌کر (ﷺ) ی پیگه‌یشت ، داوای لیّ بوردن لیّ کرد و فه‌رموو ی : دلگران نه‌بی لیّم که وه‌لام نه‌دايته‌وه ، ئه‌ویش له‌بهر ئه‌وه‌ بوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیشت‌ر باسی حه‌فصه‌ی کردبوو (نیازی بوو بیخواریت) ، منیش خوڤنه‌ینی ئه‌و نادرکیتم ، خو ئه‌گهر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وازی لیّ به‌یڤایه‌ ئه‌وا من ئه‌مه‌یڤا^۱ .

چه‌سپاوه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جاریک ته‌لاقی داوه و دواتر به‌فه‌رمانی (جبریل) سه‌لامی خوای لیّ بیت هیڤاویه‌تیه‌وه .. وه جبریل (علیه‌السلام) پیی فه‌رموو: ئه‌و ئافره‌تیکه زۆر به‌رۆژوو ده‌بیّت و شه‌و بیڤاره (قوام) ه و ئه‌و له به‌هه‌شتدا خیزانته^۲ .

" ئادابی به‌رزی ئیسلام "

په‌روه‌ده‌ی ئیسلامی گرنگی خو‌ی هه‌یه له بنیاتنانی کۆمه‌لگه‌ی باش و خانه‌واده‌ی خواناسدا ، که جه‌خت له‌سه‌ر هاو‌پیزی له نیوان هه‌ردوو هاوسه‌ردا ده‌کاته‌وه ، و له‌گه‌ل فیڕکردنی کچان هه‌ر له‌مالی باوکیاندا که چۆن پیز له میرده‌کانیان بگرن ، له گرن‌گترین هۆکاره‌کانی ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی مالی ئیسلامی یه ، تا به‌سه‌ر بلندی بمیننه‌وه له به‌رامبه‌ر ناره‌حه‌تی و به‌ربه‌سته‌کانی زه‌مانه‌دا .

هه‌روه‌ها پۆشنیڕ کردنی لاوان به‌گرنگیی پاراستنی مافه‌کانی خیزان ، له گرن‌گترین بنچینه‌کانی بنیادنانی مالی موسلمانه ، وه پۆلی دایک و باوک به‌زه‌واجی کچه‌که‌یان ته‌واو نابێ ، به‌لکو ده‌بی به‌یڤا و به‌یڤا مافی هاوسه‌ره‌که‌ی وه‌بیر بیڤیتیه‌وه ، له‌گه‌ل ئارام‌گرتن له‌گه‌لیدا له خو‌شی و ناخو‌شیدا ... وه هه‌ر مالیک له‌سه‌ر غه‌یری ئه‌م بنچینه‌انه بنیاتنرابی ئاکامه‌که‌ی خه‌ساره و مه‌ندی و په‌شیمانی یه .

^۱ - صحیح / بخاری گێڕاویه‌تیه‌وه (۹ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) .

^۲ - فه‌رموده‌ی (صحیح) ه / ئه‌بو داوود (۲۲۸۳) و ابن‌ماجه (۲۰۱۶) .

" فهرموون ئهم رېوايه‌ته "

له (عمری کوږی خه‌تاب) هوه (ﷺ) ده‌فهرمویت :

ئیمه هۆزی قوره‌یش که‌سانیک‌ی زāl بووین به‌سهر ئافره‌تاندا ، کاتی هاتینه مه‌دینه بینیمان له‌وی ئافره‌تان به‌سهر پیاواندا زالن ، وای لی هات ئافره‌تانمان چاویان له‌وان ده‌کرد .. ئه‌وه‌بوو جاری له‌ خیزانه‌که‌م توږه‌ بووم .. دوا‌یی هات لۆمه‌ی ئه‌کردم و ئه‌یوته‌وه ، منیش ئه‌وهم پی ناخۆش بوو ، نکۆلیم لی ده‌کرد .

ئه‌ویش وتی : بۆچی نکولی ده‌که‌یت ؟ سویند به‌خوا خیزانه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) مۆن ئه‌که‌ن و هه‌یانه‌ ږوژی تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لده‌گریت و به‌ جیی دیلیت ... ده‌فهرمویت : منیش ږویشتم بۆلای هه‌فصه‌ و پیم وت : له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) قین ئه‌که‌یت ؟ فهرمووی : به‌لی ... منیش وتم : ئه‌و ږوژه‌ تا ئیواره‌ ده‌ستی لی هه‌لگری ؟ فهرمووی : به‌لی ...

وتم : هه‌ر که‌س له‌ ئیوه‌ ئه‌مه‌ی کرد بی‌ت به‌ خه‌ساره‌ومه‌ندی ئه‌چیت و کاریکی خرابی کردووه ، مه‌گه‌ر زامنی ئه‌وه‌ ئه‌که‌ن که‌ به‌ تووږه‌ کردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، خوای خۆتان تووږه‌ نه‌که‌ن و به‌ هه‌لاکه‌تاندا نه‌بات ؟

هه‌رگیز نه‌که‌ی کاری وابه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یان داوای شتیکی لی بکه‌یت ، به‌لام هه‌رچه‌که‌ت ویست له‌ من داوا بکه ، ئه‌وه‌ فریوت نه‌دات که‌ درواسی‌که‌ت جواتر و خۆشه‌ویستتر بی‌ت له‌لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ تو (مه‌به‌ستی عایشه‌یه (ﷺ) . به‌م جوږه‌ پی‌شه‌وا (عمر) (ﷺ) وه‌ک باشترین باوک ئامۆزگاری که‌چه‌کی ده‌کرد^١ . ئه‌مه‌ له‌ کو‌ی و په‌روه‌رده‌ی ئه‌م سه‌رده‌م و زه‌مانه‌ له‌ کو‌ی !!؟

" سه‌ربلندی له‌ کاتی نه‌ها‌مه‌تیدا "

کاتی که‌ له‌ (عمری کوږی خه‌تاب) (ﷺ) درا به‌و خه‌نه‌جهره‌ی که‌ پی‌یه‌وه وه‌فاتی کرد ، خاتوو هه‌فصه‌ (ﷺ) له‌ باوکی نزیک بوویه‌وه و به‌ زمانیکی پر له‌ یه‌قینه‌وه‌ فهرمووی : بابه‌گیان .. ږویشتن بۆ به‌رده‌م په‌روه‌دگار خه‌می ناو‌یت ، له‌ کاتی‌که‌دا

^١ - نساء مبشرات بالجنه (٢ / ٢٢٦) و دواتریش .

مافی هیچ کهسیک به لاتوه نیه ، مژدهیه کیشم بۆت پییه و دووجار نهینی نادرکینم ،
باشترین شه فاعه تکاری بۆت دادپهروهری یه .. سهختی یه کانی ژیانته و داوین پاکیت له
هزه کاندای هه لسان به بیدهنگ کردن و نهفه سپرینی بی باوه پان و خراپه کاران هه مانه
هیچ کامیان لای خوای پهروهر دگار ون نابن ^۱ .

خاتوو هه فسه (ﷺ) له سالی (٤١) دا که به (عام الجماعه) ناسراوه له
سهردهمی جینشینایه تی (معاویه) دا به دهم بانگی پهروهر دگاریه وه چوو ، و وه فاتی
کرد . وه (مروان) ی والیی (مه دینه) نویتژی له سهر کرد و له (بقیع) سپارده کرا و
جهسته پاکه که ی به هیمنی خهوی لی کهوت لهو جیگا پیروژه دا .. دهی مژدهت لی بیت ،
ئه ی دایکی ئیمانداران لهو پۆژهدا که موسلمان بویت و له پۆژهدا که هیج رتهت کرد و لهو
پۆژهدا وه فاتهت کرد ، له پۆژیکیشیدا که خه لکی له بهردهم خوای جیهانیاندا به پیوه
پائه وهستن ..

^۱ - نساء مبشرات بالجنه (٢ / ٢٢٦) و دواتریش .

" ۱۲ - خانوو صفیه ی پوری پیغه مبه ر ی خوا (ﷺ) "

" بکوژی جووله که که "

ئهم خاتوونه : (صفیه ی کچی عبدالمطلب) ی ، هاشمی یه و خوشکی همزه و دایکی هاودهم (حواری) ی پیغه مبه ر ی خوا (ﷺ) ، (زوبیری کوری عوام) ه . حارثی برای ابوسوفیانی کوری حهرب هیناویه تی و دواتر وه فاتی کردووه .

پاشان (عوام) ی برای خانمی خانمان (خدیجی کچی خولید) هیناویه تی و (زوبیر و سائب و عبدالكعبة) ی لی بوو .. زهه بی ده لیت : راست نه وه که له پوره کانی پیغه مبه ر ی خوا (ﷺ) جگه له (صفیه) هیچ کامیان موسلمان نه بوون . به سه ر لاشی براکه یه وه (همزه) بینراوه به نارامگری و پازی بوون به قه ده ری خوا .. وه یه کیکه له کۆچهره پیشینه کان^۱ .

له عایشه وه (ﷺ) ، ده فهرمویت : کاتی ئایه تی : ﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ سورة الشعراء ، آیه (۲۱۴) ، هاته خواره وه ، پیغه مبه ر ی خوا (ﷺ) هه لسیاه وه و فهرمووی : (یا فاطمة بنت محمد ﷺ) یا صفیه بنت عبدالمطلب ، یا بنی عبدالمطلب ، لا املك لكم من الله شیئا ، سلون من مالی ما شئتم^۲ .

واته : ئهی فاتیمه کچی محمد ﷺ ، ئهی صفیه ی کچی عبدالمطلب ، ئهی کورانی عبدالمطلب ، من هیچ شتیکم له لای پهروه ر دگاره وه پی ئیه بوۆتان (یان من له لای خوا هیچم پی ئاکری بوۆتان) هه رچی هکتان له مالی من دهویت لیم داواکه ن .

" ئازایه تی صفیه (ﷺ) "

" پوۆژی خه نده ق له قه لاکه ی حسانی کوری ثابتدا بوو ، ده لیت : وه حسانیش له گه ئماندا بوو له لوتکه کهیدا ، جوله که یه که له دوری قه لاکه داده هات و ده چوو ،

^۱ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۷۰)

^۲ - صحیح / مسلم ده رهینانی بو کردووه (۲۰۵) وه غهیری ئه ویش .

موسلمانانیش لە بەرامبەر دوژمنانیاندا بوون ، پاشان لە پەرەوێزی فەرمووده‌که دا هاتوو ە که صفیه دابه‌زیوه و به پایه‌یه‌ک جووله‌که‌که‌ی کوشتووہ ^١ .

موسلمانانیش لە بەرامبەر دوژمنانیاندا بوون ، پاشان لە پەرەوێزی فەرمووده‌که دا هاتوو ە که صفیه دابه‌زیوه و به پایه‌یه‌ک جووله‌که‌که‌ی کوشتووہ ^٢ .

ابن عساکر دەلّیت : ئەوێ لە نیوان صفیه و حسان و جوله‌که‌که‌دا پرویدا ، به پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەیشت و بۆیان باسکرد ، صفیه (رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا) دەلّیت : پیغەمبەری خوا (ﷺ) وەها پێکەنی که ددانەکانی ئەو سەریمان بینی ، لە راستیدا نەمدیبوو بە هیچ شتێک وەها پێ بکەنیت ^٣ .

بروانه ، خوێنەری نازیز ، بروانه ئەم عەزیمەتە گەورانه که تەنها ئەم ئیسلامه دروستی یان دەکات و تەنها لە باوەڕپێکی قول و پەيوەندی یەکی بەتین دروست ئەبێ و هیزەکانی کوفر لە پۆژەهلات و پۆژناوا دەخاتە ژێر پێی سەربازەکانی خودا...

مامۆستا (غەزالی) ، پەحمەتی خۆای لی بیّت ، دەلّیت : (پەلامارەکانی خاچپەرستان و دروشمەکانیان تەنها بەم پێکەاتە پتە وانه لە باوەڕی بە ئاگای ناو دلەکانی پیاوان و نافرەتان تێک شکان ، بەلام نافرەتانی بی ئاگا ئەوانەن که به بەدینه هاتنی حەزیکیان هاوار دەکەن و به لەدەستدانی شتێک پرمە ی گریان لی دەدەن و نەله کاروباری دین وه نه له کاروباری دنیا هیچ نازانن ^٤ .

" وەفاتی "

خاتوو صفیه (رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہَا) سالی (٢٠) لە تەمەنی سەرو حەفتا سالی‌دا وەفاتی کردووہ (بقیع) سپاردەکرا ..

^١ - سیره ابن هشام (٢ / ٢٢٨) .

^٢ - سیره ابن هشام (٢ / ٢٢٨) .

^٣ - در السحابه / شوکانی (٥٢٨) .

^٤ - الدعوة الاسلاميه تسقبل قربها الخامس عشر / مامۆستا غەزالی / لاپەرە ٧٥ .

" ۱۳ - نه سمانی کچی عمیس (ﷺ) "

" خه لکسی به ک هیجره تیان کردوووه ، نیووه دوان "

یه کیکه له کوچبهره پیشینه کان ...

وتراوه / که پیش نه وهی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بیته مالی (ئه رقه م) موسلمان بووه ^۱ . پاشان له گهل (جعفر الطیار)ی هاوسه ریدا کوچیان کردوووه بۆ حه به شه و له وی عبدالله و محمد و عون ی لی بووه ..

پاشان دوا ی نه وهی له گهلیدا کوچیان کرد بۆ مه دینه له سالی (۷) دا ، و له شه ری (مؤتة) دا هاوسه رکه ی شهید بوو ، ئه بو به کری صدیق (ﷺ) هینای و (ﷺ) ی لی بوو ، پاشان (صدیق) وه فاتی کردوو و ئه سماء به دهستی خو ی شو ردی ^۲ . دواتر (علی کوپی ابو تالیب) (ﷺ) هیناویه تی ..

له (الشعبی) یه وه ، ده لیت :

که (اسماء) له حه به شه وه هات بۆ مه دینه ، عمر (ﷺ) پی ی وت : نه ی حه به شی پیشماندان وه له هیجره تدا ... ئه ویش وتی : به لی راست نه لیت ... نیووه له گهل پیغه مبهری خوا (ﷺ) بوون ... برسیه کانتانی تیر نه کرد ، و نه شارمزاو نه زانه کانتانی تی نه گه یاند ، به لام ئیمه چی ؟ کومه لیکی دهرکرا و دوو خراوه بووین ، سویند به خوا ئه بی نه وه بۆ پیغه مبهری خوا (ﷺ) باس کهم .. نه وه بوو هاته لای

^۱ - ناری ئه رقه می کوپی نه بی ئه رقه مه و ماله که ی به سه ر (صفا) وه بووه و نه و ماله بوو که پیغه مبهری خوا (ﷺ) تیادا نیسلامی ده سازاند تیادا خه لکی بانگ نه کرد بۆ ناو نیسلام و که سانیکی زور تیادا موسلمان بوون . ئه مهش له سه ره تای بانگی نیسلامیدا بو له مه ککه .

^۲ - شیخی ئه لبانی ده لیت : - هه ردوو هاوسه ر بویان هه به یه کتری بشۆن (ئه گه ر یه یکتیا ن مرد) و هه یج به لگه یه ک نی به ریگری له مه بکات و بنجینه نه وه به که ریگه ی پی درابی به تابهت که به دوو فه رمووده پشتگیری لی کراوه : (۱) له عاتشه وه (ﷺ) ده فره موئ : (لوکنت استقلت من امری ما استدبرت ما غسل النبی (ﷺ) غیر نساء) ابن ماجه ده ری هیناوه و فه رمووده ی دوو مهیش له (احکام الجنائز) یدا له لایه ره (۵۰۰) دا هه به .

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و بۆى گىپراپەوھ .. ئەۋىش فەرمۇۋى : (للناس هجرة واحدة ، و لكم هجرتان)^۱

ۋاتە : خەلىكى يەك جار كۆچيان كىرد .. ئىۋە دوۋجار .. (جارى بۇ خەبەشە و جارىكىش بۇ مەدىنە) ..

گوپراپەلى بۇ ھاۋسەرەكەى پاش مردنىشى :-

سەعدى كوپى ئىبراھىم ، دادۋەرى مەدىنە ، دەلىت : ئەبۋبەكر پارسپارد بوو كە ئەسماء بىشۋرەيت . قتادە ، دەلىت : خىزانەكەى كە (كچى عميس) بوو ، شۋردى^۲ .

ۋە وتراۋە : كە سوئندى لى خواردوۋ پۇژۋەكەى بشكىنىت (ئەلبەتە پۇژۋەى سۈننەت نەك فەرز) ، فەرمۇۋىتەى : ئەمە باشتەرتە بۇت و بەھىزترە بۇت .

ئەۋىش لە كۇتايى پۇژدا سوئندەكەى ۋە بىركەۋتەۋە ، داۋاى چۇپى ئاۋى كىرد ۋە خۋاردىەتپەۋە و پۇژۋەكەى شكاندوۋە ، وتى : سوئند بەخوا ئىتر سوئندى ناشكىنم^۳ ..

زەھەبى دەلىت : ئەسماء (ﷺ) پاش (على) (ﷺ) ژىاۋە و .. باسكراۋە كە سالى (۶۰) ى كۆچى كۆچى دۋايى كىردوۋە^۴ .

^۱ - ابن سعد (۸ / ۲۸۱) ھەروھە بخارىش بە درىژتر لە ھىناۋىتەى (۷ / ۲۷۱) (مسلم) ىش .

^۲ - مالك له (الموطأ) دا (۱ / ۲۲۳) دەرىھىنانى بۇ كىردوۋە .

^۳ - ابن سعد (۸ / ۲۸۴) .

^۴ - تاريخ الاسلام (۴ / ۱۷۸) .

" ١٤ - نەسمانی کچی نەبی بەکر (ﷺ) "

" خاوەنی دوو پشتوین "

ئەسمانی کچی ئەبی بەکری صدیقه .. و دایکی عبدالله ی کوری زوپی قورەیشی یه و مهککی و هم مه دینه یی یه .. دایکی پیغە مبهەر (عبدالله ی کوری زبیر) و خوشکی عائیشە ی دایکی ئیماندارانە و لە دوا ی هەموو نافرەتانی کۆچبەرەوه وەفاتی کردووه . زیاد لە دە سال لە عائیشە گەرەتر بووه لە تەمەندا ... کاتی هێجرەتی کرد ، عبدالله ی لە سکدا بوو ... و تراوه هیچ دانیکی نەکهوتوو هەتا مردوو ... وە لە جەنگی (یەرموک) دا لەگەڵ زوپی هەوسەریدا بەشدار بووه خۆی و باوکی و باپیری و کورەکەیشی که (ابن زبیر) هەرچواریان لە هاوێلان ..

" رۆژی کۆچ "

یهکی لەو رۆژه لەبەر نەکراوانە ی ئەسماء (ﷺ) رۆژی هێجرەتە که بەم جۆرە بۆمان باس دەکات .. (کاتی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) ویستی کۆچ بکات خواردنم لە مائی باوکم بۆ دروست کرد ، بەلام نەبۆ خواردنەکی و نەبۆ ئاوە که شتی کم نەدیەوه بیانپێچمەوه پێی ، و تەم بە باوکم هیچ دەست ناکەوی پشتوینەکم نەبی ... فەرمووی بیکە بە دوو بەشەوه و نان و ئاوەکی پێی بەستەوه و بیپێچەوه ، لەبەر ئەوه ناو نراوه (ذات الناطقین) واتە : خاوەنی دوو پشتوین^١ .

هەر و ها ئەسماء (ﷺ) دەلیت : کاتی پیغه مبهیری خوا (ﷺ) بەرهو مەدینه لە مەککەوه بەرێ کەوت ، ئەبوبەکر (ﷺ) لەگەڵ خۆیدا هەموو مالهەکی که (٥ - ٦) هەزار بوو هەلگیرت و بردی ، باپیرم (ئەبو قوحافه) که پیاویکی نابینا بوو هات بۆلام و وتی : بەراستی ئەم کۆرەم رۆشتوو ئێوی بە برسیتی بەجی هیشت ... و تەم : نەخیر .. خیر و بیرێکی زۆری بۆمان بە جی هیشتوو ئەوه بوو بریک بەردم کۆکردەوه و لە سوچیکی مالهەدا دامناو پارچه قوماشیکم دا بەسەریدا ، پاشان دەستی باپیرم گرت و

^١ - دانەپالەکی (صحیح) ه / بخاری گێڕاویەتیەوه (٧ / ١٩٣ ، ١٩٤) . وە غەیری ئەویش .

خستەمە سەر قوماشەکە و وێم : ئا ئەمە ی بۆ بەجی هیشتووین وتی : دە ی مادەم ئەمە ی بۆ بەجی هیشتون ، شتیکی باشە ^۱ .

" هەڵسان بە ئەرك و قورسایي یەکانی ژبانی هاوسەری "

خاتوو ئەسماء وانهیەکی باشمان پیشکەش ئەکات لە باشیی مامەلەکردن لەگەڵ هاوسەردا و هەڵسان بەکاروبارەکانی : دەلیت : کاتی (زوبیر) منی هینا تەنها ئەسپەکە ی هەبوو ، هەلئەسام بە پاک کردنەوێ لە ئەسپی و گەنە و ئالفیئانی .. هەرەها ئاوم دەهینا و هەویرم دەشیلا و تۆ و دانەوێلەم لەو زەویە ی زوبیردا دەگواستەوێ کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) بۆی جیاکردبووینەوێ و نزیکە ی (۳) فەرەسەخ ^۲ بوو . پۆزێک هاتە سەر زەوی یەکە و دانەوێلەکان بەسەر سەرەوێ بوون .. بە پیغەمبەری خوا (ﷺ) گەیشتم کە چەند کەسیکی لەگەڵدا بوو .. بانگی کردم تا لە دواوە سەرکەوم ، منیش شەرم کرد و زوبیر و غیرەتی زوبیرم یاد کەوتەوێ ئەو بوو پیغەمبەری خوا (ﷺ) پۆیشت ، کاتی گەیشتمە جی هەوالەکەم داوە (زوبیر) وتی : سوێند بەخوا ، ئەوێم پیناخۆشتر بوو کە دانەوێلەکەت بەسەر سەرەوێ هەلگرتبوو ، تا ئەوێ لەگەڵ پیغەمبەری خوا (ﷺ) سەرکەوتیتایە . ئەسماء دەلیت : دوا ی ئەوێ باوکم ابوبکر (ﷺ) خزمەتکاریکی بۆ ناردم و لە بەرپۆوەبردنی ئەسپ و خزمەتکردنی پزگارم بو ، وەک ئەوێ لە کۆیلەییەتی پزگارم بووبی وابوو ^۳ .

خوێنەری بەرێز لەم دەقە ورد بەرەوێ و سەرنج بدە ، ئەسپ لەگەنە و ئەسپی پاک دەکاتەوێ و دانەوێلە بەسەر سەریەوێ دەگوازیتهوێ و کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) دەیبینی ، سۆزی بۆی دەجولیت : (بەزەیی پیدادیتەوێ) ، بەلام نكۆلی لەکارەکانی ناکات ... سەرەرای ئەم هەموو ماندوو بوونەش ، ئەسماء کاری مالهوێشی لەبیر ناکات و

^۱ - دانەپالەکە ی (صحیح) د ابن هشام (السیرە) (۱ / ۴۸۸) باسی کردووێ .

^۲ - هەر (فەرەسەخ) یک نزیکە ی (۵ - ۶) کیلۆمەتر (دوێن) (فەرەنگی دەریا) پزگار کردیم .

^۳ - صحیح / بخارە و مسلم گێڕاویانەتەوێ وە احمد دەرەیتانی بۆ کردووێ . (۶ / ۲۴۷) .

دەلىت : ئاۋ دىنم و ھەيىر دەشىلم !! ، بەلام لەۋ چاخەماندا چيان لە ئافره تانمان دەۋىت ؟ ... دەيانەۋى چى بى وچۇن بىت ؟

مامۇستا غەزالى (رەحمەتى خاۋى لەسەر بىت) دەلىت : (... لە بىرمەكە چەند كەسى لەۋانەى پارىزگارى لە نەرىتەكانى نەفامى و بى ئاگايى دەكەن ، چەن و چوونيان لەگەل ئەكردم و دەيانوت : مېردىيان باوك لەمالەۋە ئافره تان فېردەكەن و لەسەر ئەۋەش پاياندهيىن كە لە مالەۋە نوپۇز بكن ، ئىتر چوونە دەرەۋەيان و خۇ خستەن بەردەم فېتنە ھېچ مانايەكى نىه !

وتم : خاۋەنى پەيامەكە (ﷺ) ئەم نەخشەيەى نەكىشاۋە كە تۇ پېشنىارى ئەكەيت .. لەبەر ئەۋە جارى لەم پروۋەۋە پايەكەت رەت كرايەۋە . لە پروۋەكى ترەۋە ، ئەمەى كە تۇ تكات وا يە لى وا نەزانى ئەبىتە مامۇستا بۇ خېزانەكەى ، جارى خۇى پىۋىستى بە كەسىكى ۋەك ئەۋانە فېرى بكن و دەرسيان لى ۋەرگىت ..

ئافره تى پروۋسى وا غەزۋى بۇشايى ئاسمانى كرد ، كەچى ئەيانەۋى ئافره تى مۇسلمان رېگاي مەگەۋت نەزانىت ، ھەر ئاينىك ئەبىنى لەم چاخەماندا ھەر چەندە پوچەل و بى ماناش بىت ، ئافره ت ئەبەستىتەۋە بەپەرستگاكانيانەۋە ، بەلام تەنھا ئەيانەۋى ئىسلام ئافره تان نەفى بكات لە مالە كانى خوا !

ۋە ئەۋ دروشم و مەشخەلانەى كە ئىسلام لە رېيەۋە ناموسى خەلكى پى دەپاريزىت ، ئەۋە بېگومان دەبى نىشان بدرىن ، بە دۇنيايەۋە نابى پروتى و خۇپازاندەۋە ھەبى و نابى خەلۋەت دروست بى لەگەل پياۋى بېگانەدا و ھەرەك نابى ھېچ كارى بىرى كە بەرەۋ ئەۋانە سەر دەكىشى .

ۋە ئەۋ كارە ھۈنەرى و ئىدارى يانەى كە ئافره تان پى ھەلدەستەن ۋە سەرجم ئەۋ چالاكى يە رۇشنىبرى يانەى كە پىۋىستى يان پى ھەيە ياخود ئارەزوويان لىيەتى ، دەكرى ئەۋ رېكخەر و (ضوابط) ئىسلامى يانەيان بۇ دابىرى كە سنوۋرەكانى خوا دەپاريزن ...^۱

^۱ - الدعود الاسلاميه : غەزالى (لاپەرە ۷۶) .

" که یاندنی په یوه نندی خزمایه تی "

له ښینو زبیره وه ، ده لیت : هم ئایه ته له سمر نه سماء هاته خواره وه ، کاتې دایکې نه سماء که به (قوته یله) ناو نه برا ، چهند دیاری یه کی بو نه سماء هینا ، وهری نه گرت هه تا پرسپاری له پیغه مبه رې خوا (ﷺ) کرد ... نه وه بوو هم ئایه ته هاته خواره وه : ﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ ... ﴾ سورة الممتحنة ، آیه (۸) .

واته : دلنیا بن که خوا نه وه تان لی قه ده غه ناکات که چاک په فتاری و دادپه رومری بکه ن له گهل نه و که سانه دا جه نگیان دژ نه کردوون و ... (تا کو تایی ئایه ته که) . وه له (صحیح) دا هاتووه ، نه سماء به پیغه مبه رې خوا (ﷺ) ی فهرمووی : دایکم هاتووه بولام .. خویش دهنانی که دایکم که سیکی هاوه لگهره ئایا هات و چوئ بکه م . فهرمووی : (نعم ، صلی اُمک) به لی : هات و چوئ دایکت بکه ...

" هیمه ټیکې نه رووخوا "

کاتې شهر له نیوان سمر بازه کانی (عبدالله ی کوپړی زبیر) و سمر بازه کانی (حجاجی شه قه فی دا) پروی دا ۲ ... و بووه هوئ کوژرانی عبدالله ی کوپړی زوبیر .. حجاج لاشه ی ابن زوبیری هه لگرت و له (مسجد الحرام) له خاچی دا و شهر میشتی نه کرد له و کاره ی ، و هه لسا چوو بولای خاتوو نه سماء و پیی وت : (دایه ... نه وه نه میری موسلمانان رایسپاردووم لیت ... هیچ پیویستی یه کت نیه بوئ جیبه جیبی که م ؟ نه ویش فهرمووی : (من دایکی تو نیم ، به لکو دایکی نه و کوپړم وا به سمر) رأس الثنیه) وه له خاچتان داوه ، هیچ پیویستی هکم لیتان ناوی ، به لام گوئ بگره . گویم له پیغه مبه رې خوا (ﷺ) بوو فهرمووی : (یخرج من ثقیف کذاب ، و میر) واته : له (ثقیف) وه دروژنیك و (فهوتاویك) تیاچوویه ک) سمر هه لئده ن ..

۱ - صحیح / بخاری و مسلم گپړاویانه ته وه .

۲ - هم بوداوه له سهرده می جینیشینایه تی عبدالملک ی کوپړی مرواندا بوو .

جا هرچی دروژنه که یه ئه وه بینیمان ، (مه بهستی المختار)^۱ ، و تیا چوو که ش ئه وه تویت ، حجاجیش وتی : به لکو فه وتینه ری دو وره کانم^۲ .

وله (منصورى کوپى صفیه) وه ، له دایکیه وه ، وتویه تی : وتیان به ئیبنو عومەر که وا ئه سماء له سوچیکی مزگه وتدا دانیشتوو ، له و جیگایه ی که ئیبنو زبیریان له خاچدا ، ئه ویش چوو به ره و لای ئه سماء و فهرمووی : ئه م لاشانه هیچ نین ، به لکو رۆحه کان گرنگن که له لای په ره وردگاران .. له بهر ئه وه له خوا ترسه و ئارامگره ، ئه سمائیش (ﷺ) فهرمووی :

جا بۆچی ئارام ناگرم ، پێگرم چیه ، له کاتی کدا کاره ساتی من له چاو ئه وه ی زه که ریا (سه لامی خوا ی له سه ر بیّت) که متره ، کاتی سه ری (یحیی) ی کوپى پێشکه ش به یه کى له زۆردار و خراپه کارانی به نی ئیسرائیل کرا^۳ .

وه له (ئیبنو ئه بی ملیکه) وه ، ده لیت :

دوا ی ئه وه ی که به سه ر ئیبنو زبیردا هات ، چووم بۆ لای ئه سماء فهرمووی :

پیاوان راگه یاندووم که ئه مه (عبدالله) ی له خاچ داوه ، ئه ی خوا ی په ره وردگار نه ممرینی هه تا به ده ستی خۆم بۆنخۆشی که م و کفنی بکه م ... ئه وه بوو دوا ی ماوه یه ک بۆیان هیئا و ئه ویش به ده ستی خۆی کافور و بۆنی خۆشی لیدا و کفنی کرد ، دوا ی ئه وه ی چاوه کانی کویر بوو بوون ..

وه له لایه کی تره وه ، له ئیبنو ئه بی مه لیکه وه ، ده لیت : ئینجا نوێژی له سه ر کرد .. وه یه ک هه ینی به سه ردا نه رۆشت دوا ی ئه وه ، وه فاتی کرد ..

^۱ - مختاری کوپى عبیدی ته قه نی یه ، یه کى بوو له زمانى پاراو و بویر و بى دینه کان (یاخود لاواز دینه کان) سیر اعلام النبلاء (۳ / ۵۲۸) و دوا ی ئه ویش .

^۲ - ترمزی و نسائی گێڕاویانه ته وه .

^۳ - پیاوانی جیی متمانه ن : ارئووط (سیر ۲ / ۲۹۵) فهرمووده ی ئه سماش که ده لیت : ((وقد اهدی رأس یحی) ئاماژه به (هیر و دیان) ی برازای (حیر دوسی) ی فهرمانره وای فه له سته نه کان کاتی مامی ده یو یست برازا که ی خۆی بێنن ، ئه مه ش هه رام بوو ، یه حیا پێی رازی نه بوو (ﷺ) . به لام که که و دایکیشی رازی بوون و داویان کرد سه ری (یحی) یان به سه ر سینی یه که وه بۆ بێنینت مامه که ش ئه وکاره ی کردبوو .

ئىبنو سەعد ، دەلىت : ئەسماء چەند شەۋىك پاش كۆپەكەى ۋەفاتى كرد ،
كوشتنى (عبدالله) ش لە (۱۷) ى جەمادى يەكەمى سالى (۷۳) ى كۆچىدا بوو .
زەھەبى دەلىت : ئەسماء كۆتايى (سەرمۆرى) ھەموو كۆچبەرەان بوو بە پياو و
ئافرىتەۋە ... رەزاي خۋاي لەسەر بىت .

" ۱۰ - عائیشەس دایکی تیمانداران (ﷺ) "

" نه و کهسهی له سهرووی جهوت ناسمانه وه پاکانه کرا "

کچی پیښه وای مهزن (صدیق) ی جینشین پیغه مبهری خوا (ﷺ) نه بو بهکر ، عبدالله ی کوپی نه بی قوحافه ی قورپه یشی .. و دایکی تیمانداران و خیزانی سهروهری مرقایه تی (ﷺ) و زاناترینی ئافره تانی ئوممه تی ئیسلامه سهرتاسهر...

ئوم پزمانی کچی عامری کوپی عومهیر ، دایکیه تی .. له گهل دایک و باوکیدا نهویش هیجره تی کرد و پیغه مبهری خوا (ﷺ) پاش وه فاتی خاتوو خه دیجه ی (الصدیقه) به چه ند مانگیک هیئاویه تی وه و تراویشه پاش دوو سال .. نه مهش پیش نهوه ی هیجره ت بکات .. و له مانگی (شهوال) ی سالی (۲) ی کوچیدا و پاش کوتایی هاتنی جهنگی بهدري گه وره له ته مه نی نو سالی دا گواستویه تیه وه .
خاتوو عائیشه زانستیکی زور و پاک و پیروزی له پیغه مبهری خوا (ﷺ) هوه ریوایه ت کردوه .

" وینه ی له ئاسمانه وه داده به زیت "

له عائیشه وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (أريتك في المنام ثلاث ليال ، جاء بك الملك في سرقة من حرير ، فيقول : هذو امرأتك ، فأكشف عن وجهك فإذا أنت فيه ، فأقول : إن يك هذا من عند الله يحضه)^۱ .
واته : له خه ونمدا سی شهو توّم نیشانداروه ، (جبریل) به سهر قوماشیک له باشتیرین جوژی ئاوریشم دروست کرا بوو تووی هیئاو ، فهرمووی : نه مه خیزانتته ، و دم و چاوی نیشاندام ده بینم تویت ، و منیش نه موت : نه گهر نه مه له لایهن خواوه بیت نهوا فهرمانی خو ی جیبه جی دهکات ..

^۱ - صحیح / احمد ده رهنانی بو کردوه ههروه ها بخاری (۷ / ۱۷۵) و مسلم (۲۴۳۸) .

له ږیوایه تیکی تردا ، له عایشه وه (ﷺ) جبریل (سهلامی خوای له سهر بیټ ، وینهی عایشه ی له ناو قوماشیکی ئاوریشمی سهوزدا هیئا و نیشانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ی داوه و فهرموویه تی : (هذه زوجتك في الدنيا و الآخرة)^۱ . واته : ئه مه هاوسهرت ده بیټ له دنیا و ئاخیره تدا ..

" چاکه کانی "

۱ - له ئه بی موسای ئه شعهری یه وه (ﷺ) ، ده لیټ : پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی : (کمل من الرجال كثير و لم يكمل من النساء الامريم بنت عمران ، و آسیه امراة فرعون ، و فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام)^۲ .

واته : له ناو پیاواندا که سانیکی زۆر کامل بوون ، به لām له ناو ئافهرتاندا ته نها مریه می کچی عمران و ئاسیای ژنی فیرعه ون کامل بوون (بی کهم و کورتی بوون) ههروه ها چاکیی عایشه به سهر ئافهرتاندا به گشتی وه ک چاکیی (تیگوشیو - تریټ) وایه به سهر هه موو خواردنه کانی تردا ..

۲ - له عبدالله ی کوپی زیادی ئه سه دی یه وه ، ده لیټ : کاتی ته لحه و زوبیر و عایشه به ره وه به صره که وتنه پی ، علی (ﷺ) عماری کوپی یاسر و حسن ی کوپی علی نارد کاتی گه یشتنه لمان له (کوفه) چوونه سهر بلنگۆ و (حسن) له سهرووی بلند گۆکه وه بوو ، عهماریش له خوار تری ئه وه دابوو ئیمه ش لییان کۆبووینه وه ، گویم له عهمار بوو فهرمووی : سویند به خوا عایشه هاوسهری دنیا و قیامه تی پیغه مبه ره که تانه ، به لām خوای په روه دگار تاقیتان ده کاته وه تا بزانی گویا په لی ئه وه دهن یان عائشه ؟^۳

۳ - له عمری کوپی عاصه وه ، (ﷺ) ده لیټ : پیغه مبهری خوا (ﷺ) به سهر سوپای (ذات السلاسل) وه نارد می ، ده لیټ : چووم بۆلای و پرسیم : کی له هه موو

^۱ - ترمزی ده ره یټانی بۆ کردووه (۲۸۸۰) فهرمووده کهش (صحیح) ه : له صحیح ی سوننه ته کانی ترمزیدا هاتووه (۳۰۴۱) .

^۲ - بخاری و مسلم گێراویانه ته وه .

^۳ - صحیح : بخاری ږیوایه تی کردووه ، مامۆستا (عه دی) ده لیټ : (صحیح) ه فضائل صحابه النبی ل ۷ .

كهس له لات خوښه ويستره ؟ فهرمووی : (عائیشه) وتم ئه ی له پیاواندا ؟ فهرمووی : ابوها (باوكی عائیشه ، وتم : ئه ی دواى ئه و ؟ ئه ویش (ﷺ) چهند پیاویكى ناوبرد و پاشان من بیدهنگ بووم له ترسی ئه و ه ی نه وه كو له كو تایی هه موویاندا بم ^۱ ..

۴ - وه له عائیشه وه ، (ﷺ) ، ده لیت : پیغه مبهری خوا (ﷺ) نه خوش كهوت (له نه خوشی وه فاتیدا بو) پرسى : (این انا غدا این انا غدا ؟) سبه ی ده بی له مالى كى بم ؟ مه به ستی سه ره ی عائیشه بوو ... خیزانه كانی ش پیاوان و ت ناره زووی خو ته كویت پى خو شه له وى بمینه ره وه ، ئه وه بوو له مالى عائیشه مایه وه هه تا وه فاتى كرد .

(عائیشه) ش (ﷺ) فهرمووی : هه ره له و پوژده دا وه فاتى كرد كه سه ره پوژى من بوو له لام بمینته وه و سه ری به سه ر سنگمه وه بوو لیكى تیكه لى لیكم بوو كاتى به ده مى خو ی سیواكه كه ی بو ته پ كرد خستیه ده مى پیغه مبهری خوا وه (ﷺ) ^۲ .

وه ئه گه ره به دواى چاكه كانی (عائیشه) دا (ﷺ) بگه رپین .. بوارنا بى هه مووی بنووسین .. بویه ئه وه نده ی كه نووسیمان به سه ...

وه ئه و كو مه لى تایبه تمه دى تیا كو بوو بووه یه وه كه له ئافره تان جیا ده كرایه وه ده لیت : من نو خه سه له تم پى دراوه كه له دواى مریه مى كچی عمران به هیه چ ئافره تیك نه دراوه : جبریل وینه ی منى به سه ر ده ستی یه وه دابه زاندوه فهرمانى به پیغه مبهری خوا (ﷺ) كردوه مارهم بكات . وه منى به كچیتى هیئا و غه یرى من هه موو خیزانه كانی بیوه ژن بوون ، وه كاتى وه فاتى كرد سه ری له كو شمدا بوو ، وه له ماله كه ی مندا سپارده كرا ، و فریشته ده وری ماله كه یان دام ، وه من كچی جینشین و هاو ده م و (صدیق) ی ئه و بووم ، وه پهروه ر دگار بى تاوانى منى له ئاسمانه وه ده رخستن ، وه من به پاكى (طیبه) و له لای كه سیكى (پاك) خه لق كراوم ، وه په یمانى لیخوش بوون و پوژى یه كى پر له پیزم پى دراوه ^۳ .

^۱ - صحیح : بخارى و مسلم گێراوايانه ته وه .

^۲ - صحیح : بخارى و مسلم گێراوايانه ته وه .

^۳ - ئه بوبه كرى ئاجرى گێراویه تیه وه ، زه هه بى ده لیت : دانه پاله كه ی باشه سیر اعلام النبلاء (۲ / ۲۴۱) .

" هاوسهرگیری له گهل سهرودا (ﷺ) "

له عائیشهوه ، (ﷺ) دهلیت : پاش وهفاتی خه دیجه ، پیغهمبری خوا (ﷺ) منی ماره کرد که تهمهنم (شەش) سال بوو ، وه کاتی گواستیمیه وه تهمهنم (۹) سال بوو ، ژنان هاتن بۆلام خهریکی یاری کردن بووم هاتن ئامادهیان کردم و بهریان خستم و منیان به پیغهمبری خوا (ﷺ) گهیاند^۱ . عروه ، دهلیت : عائیشه (ﷺ) نو سال له گهل پیغهمبری خوا (ﷺ) مایه وه .

" هاوسهری میهره بان "

ئوهی له پیغهمبری خوا (ﷺ) برونانی له ماله کهیدا و له گهل خیزانه کانیدا .. له رهحمهت و بهزهیی ئیسلام و رهوشته بهرزهکانی ئیسلام تیدهگات .. بخوینه : له ئهبی (سهلهمه ی کوری عبدالرحمن) وه ، له عائیشهوه (ﷺ) دهلیت : پیغهمبری خوا (ﷺ) له غهزوهی تهبووک بویان خهیبهر بوو گهپایه وه ، بایهک ههلیکرد و پهردهی لادا له سوچیکی چهند بوو که لهیه کهوه که هی یاری کردنی عائیشه بوون .. پرسى : (ماها یا عائشه ؟) ئهمانه چین .. عائیشه ؟ وتی : کهه کانمن .. پاشان له نیوانیاندا ئهسپیکی بینی به کاغهز (پیسته) دوو بالی بۆ کرابوو فهرمووی : (ماهاذا الذي اری و سطن ؟) ئهی ئهمه چی یه له ناویاندا ؟ وتی : ئهسپه .. فهرمووی : (و ماهاذا الذي علیه ؟) ئهی ئهمه چیه پییه وه ؟ وتی : دوو باله ...

فهرمووی : فرس له جناحان ؟ ئهسپ و بالی هه بیته ؟! وتی : ئهی گویت لی نهبووه که سلیمان ئهسپیکی بالدار ی هه بووه ؟ دهلیت : پیغهمبری خوا (ﷺ) پیکه نی ههتا ددانه پیروژهکانی دهرکهوتن^۲ .

^۱ - دانه پالنه کهی (صحیح) د / ئهبو داود دهری هیناوه (۹۴۳۵) له (الادب) دا .

^۲ - صحیح / ئهبو داود (۴۹۳۲) دهرهینانی بۆ کرهوه له (الادب) دا

وه له عائیشه وه (ﷺ) ، ده لیت : پیغمبری خوام (ﷺ) چاوپیکهوت له بهردهم ده رگای ژووه که ما وهستا بوو ، حه بهشی یه کانیش له مزگهوت خه ریک بوون به ږم یاری یان ده کرد ، پیغمبری خوا به عاباکه ی دایده پوښیم تا له وان ږوانم ، و به دیارمه وه ئه وهستا هه تا من بیتاقت ئه بووم و ئه روستم ، له بهر ئه وه ږیز له حالئ ئه و کیزه کهم ته مه نانه بگرن که چه زیان له یاری کردنه^۱ . ره وشتی پیغمبریه تی ئابهم جوړه هه لس و کهوتی له گه ل هاوسه ردا ده کرد . (ان في ذلك لعبرة لمن ينشئ) .

ئهم سوژ و خوشه ویستی ی پیغمبری خوا (ﷺ) ته نها خاتوو عائیشه ی نه گرتبوه وه ، به لکو هه موو خیزانه کانی پیغمبری خوا (ﷺ) هاوبه شی بوون .. خو ئه گهر له شتیکیشدا تاک بوو بیته وه ، ئه وه له بهر ته مه نه که ی بوه ، وه ک خو ی (ﷺ) ږوونی کرده وه .

"بوختانه که"

(له جهنگه (فاجر) و ناپاکه کانداهه رچی هوکاریک هه یه به کار ده هیتریت بو دان له دوژمن ، نه گهرچی هه ندیک له و هوکارانه پیاوی شه ر فمه ند شه رم ده کات به کاری بینیت . دوو ږه کانیش له شاری مه دینه په نایان ږدووه ته بهر دوژمنایه تی کردنی پیغمبری خوا (ﷺ) و بانگ کردنی به ئوسلو ییک که سووکی ده رونیان نیشان ئه دات له کاتیکدا ږق و قینه دل و ده رونیان داگیر ئه کات ، ئه ویش جاریک به به کاره ی نانی ږیگای تانه و ته شه ر و جاریک به درؤ هه لبه ستن و بوختان .

وه هه رچی ده سه لاتی موسلمانان زیاتر بیت و پیگه یان چه سپاو تربیت ئه وان زیاتر رق و قینی خو یان ناشکرانه کن و زیاتر له بو سه دان بو یان . ئه مه ش به ږوونی له غه زوه ی (بني المصطلق) دا ده رکه وت ، هه وال گه یشته پیغمبری خوا (ﷺ) که وا ئهم هوژه خو یان کو کرده ته وه و ئاماده کردووه بو به گژا چوونی پیغمبری خوا (ﷺ) و حارث ی کوږی ئه بی ضرار ی سه رکرده یان له ئه و په ری ئاماده باشیدایه بو ئه و کاره ،

^۱ - صحیح / له هه رږووه صه حیه که دا هاوئووه .

بویه پیغمه مبرې خوا (ﷺ) به خیرایې موسلمانانې بهرې خست بؤ دامرکاندنه وهی ئه و ناژاوه یه پیش ئه وهی هه لایسی .

ئه م جاره کومه لیک له دووړه کان له گهل پیغمه مبرې خوا (ﷺ) بهرې کهوتن که پیشتر له گهلې بهرې نه کهوتبون . له وانه یه متمانه بوونیان به سهرکهوتنی پیغمه مبرې خوا (ﷺ) هانی دابن که له گهلیدا بکه ونه پرې له پیناوی به دهست هینانی شتیکی دنیا ییدا نه ک بؤ سهر خستنی ئاین . ئه وه بوو موسلمانان گه شتته لای سهرچاوه ئاویک به ناوی (المریس) که له ویذا (بني المصطلق) کؤ بوو بونه وه ، پیغمه مبرې خوا (ﷺ) فرمانی کرد به سهر پیشه و (عمر) دا که پیشنیاری ئیسلام بوون بخاته بهرده میان .

(عمر) یش (ﷺ) بانکی کرد ، بلین (لا اله الا الله) سهر و مالتان پاریزار و ئه بی ! ئه وه بوو پازی نه بوون و هه ردوولا به تیر بهربونه یه کتری ، پاشان پیغمه مبرې خوا (ﷺ) فرمانی کرد به یه کجار بدن به سهریاند و ئه وه بوو که سیان دهرنه چوون و پاش کوژرانی ده که سیان هه موویان به دیل گیران و له موسلمانانیش ته نها یه کیکیان به هه له شهید کرا ... به و جوړه ئه و هؤزه به هه موو شتیکی که خاوه نی بوون ، کهوتنه دهست موسلمانان^۱ ، به لام هندی کار و کرده وهی نه شیواو که دووړه کان پیی هه لسان پاکې و بی گهردی ئه م سهرکهوتنه ی تییدا و خویشی سهرکهوتنی له بیر موسلمانان برده وه^۲ .

له و کرده وه ناشیرینانه یان ، ئه و قسه لؤکانه بوو که دهر باره ی خاتوو (عائشه) (ﷺ) و هاوه لی بهرین (صفوانی کوپی معطل) بلاویان کرده وه ، ئه وه بوو له کاتی گه پرانه وهی پیغمه مبرې خوا (ﷺ) له غزه وهی (بني المصطلق) بؤ مه دینه بوخاته نه که بلاو بوو یه وه و نه یاران ئه و په پرې کوژشیان کرد بؤ گواستنه وهی پریشکی ئه م بوخاته یه له هه موو جیگایه کدا بؤ ئه وهی پیغمه مبرې خوا (ﷺ) له ماله کهیدا بروخینن (شکست پی بینن) و پله و پایه ی نزدیکترین پیوا له لای نه هیلن .

^۱ - ابن جبری له (تاریخ) دا گنپاویه تیه وه (۲ / ۲۶۰ - ۲۶۲) له پتی ابن اسحاق وه به (مرسل ی) نه لسانی ده لیت / ئه م ئیسناده له گهل لاوازی دا فرمانی (عمر) ی تییدا نیه بؤ پیشنیار کردنی ئیسلام (تعلیت فضیله علی فقه السیره) غزالی ۳۰۵ .

^۲ - فقه السیره / غزالی به دهستکارییه وه (۲۰۴ - ۲۰۸) .

وه بۆ گه‌یشتن به‌م ئامانجه‌یان ، (ابن ابی) پێگه‌ی به‌خۆیدا تاوانی خراپه‌کاری بداته پال خانمێك كه هه‌شتا قو‌ناغی پاکی مندالی تی‌نه‌په‌راند بوو ، و هه‌یچی له‌ خراپه‌ نه‌ نه‌زانی و نه‌وه‌ی به‌ بیریدا نه‌هاتبی خراپه‌ بووه ، و له‌ مالی پاک و به‌رزى پیغه‌مبه‌رایه‌تیدا نه‌بی‌ت ناتوانی بژی ..

(ابن ابی) وه‌ك دوو‌پشكى نگره‌یس وون بوو ، پاشان ده‌ستى به‌ گه‌ستنى بى‌ ئاگایان كرد .. ئه‌م دوو‌ پوه له‌ ژێر با‌لى تاريكیدا مایه‌وه و ده‌ستى به‌ بلا‌وكردنه‌وه‌ی ئه‌م هه‌لبه‌ستراوه‌ ترسناكه^١ كرد . فه‌رموون به‌ دريژى ، له‌سه‌رزارى خاتوو عائیشه‌ چيروكه‌كه‌ ببيست : -

" گێژه‌لووكه‌ی دوو‌رووان "

خاتوو عائیشه ، ده‌لیت : كاتى پیغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) سه‌فه‌ریكى بكردايه تیرۆشكى له‌ نیوان خیزانه‌كانیدا نه‌كرد و هه‌ركه‌س ناوى ده‌رچوايه له‌گه‌ڵ خۆیدا نه‌یبرد ، نه‌وه‌ بوو له‌ غه‌زه‌وى (بني المصطلق) دا بۆ من ده‌رچوو ، و له‌گه‌ڵ خۆیدا بردى .

ده‌لیت : نه‌وسا نافرته‌ نه‌وه‌نده‌یان نه‌خوارد به‌رى دلیان بگریت له‌به‌ر نه‌وه‌ گوشتن نه‌بوون و كیشیان سووك بوو ، وه‌ منیش كاتى و لا‌خه‌كه‌م ئاماده‌ كرد ده‌چوومه‌ ناو كه‌ژاوه‌كه‌مه‌وه‌ ده‌هاتن به‌شى خواره‌وه‌ی كه‌ژاوه‌ كه‌ یان هه‌لنه‌گرت و نه‌یانخسته‌ سه‌رپشتى وشتره‌كه‌ و به‌ گوریس توند ده‌یانبه‌سته‌وه‌ و پاشان به‌رى نه‌كه‌وتن .

ده‌لیت : دواى نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) له‌ سه‌فه‌ره‌كه‌ی بوویه‌وه‌ و قافله‌ی به‌رى خست بۆ گه‌رانه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ و له‌پیدا له‌ جیه‌كه‌ دابه‌زین و به‌شێك له‌ شه‌و تیايدا مایه‌وه‌ و ئینجا بانگیان كرد ، كه‌ پێكه‌ون با به‌ڕۆین نه‌وه‌ بوو خه‌لك خویان ئاماده‌ كرد بۆ ڕۆشتن و منیش كه‌مێك دووركه‌وتبوومه‌وه‌ بۆ هه‌ندى كاری تاییبه‌تى خۆم .. ملوانكه‌یه‌كم له‌مدا بوو ، كه‌ له‌ ئیشه‌كه‌م بوومه‌وه‌ نه‌بینم له‌ ملامدانه‌ماوه ، خه‌را گه‌رپامه‌وه‌ لای قافله‌كه‌ گه‌رام نه‌مدیه‌وه‌ ، بۆیه‌ چوومه‌وه‌ بۆ نه‌و جیگایه‌ی بۆی ڕۆشتبووم له‌وى دۆزیمه‌وه‌ ، كاتى نه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ كه‌ژاوه‌كه‌یان بۆ من به‌رى نه‌خست ، هه‌لیانگرتبوو له‌سه‌ر حوشره‌كه‌

^١ - فقه‌ السیره / غزالی به‌ ده‌ستكارییه‌وه‌ (٢٠٦ - ٢٠٨) .

به سببویانه وه و وایان زانیبوو من له ناویدام بویه خوشره که یان گرت و بهرې که وتن !
... منیش که گهرامه وه لای سمر باز که که هیچ که سی لی نه مابوو هه موو پوشتبوون ! ..

دهلیت : عاباکه م له خوّم پیچاو له جیی خوّم مامه وه و به خوّم وت ، کاتی
نهزانن میان له گه لدا نه ماوه نه گهرینه وه بولام و دهمبهن ... سویند به خوا له جیی
خوّم پالم دابوو که (صفوان ی کوپی معطل ی سلمی) که نهویش بو کاریکی خوئی
مابوو و دواکه وتبوو ، به لامدا تیپه پی و سیبهره که ی منی بینی و وهستا ، نه وه بوو
نه وسا پیش نه وه ی نایه ته کانی بالاپوشی به سمرماندا فهرز بکریّت منی بینیبوو ، له بهر
نه وه که بینیمی وتی : ﴿ إِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُونَ ﴾ کوچباری (خیزانی) پیغه مبر ی خوا
(ﷺ) منیش به جلهکانم خوّم پیچا بویه وه وتی : بوچی جیماری " رهحمه تی خوات
لی بیت " ، دهلیت : منیش هیچ قسم له گهل نه کرد ، پاشان وشتره که ی لی نزیك
کرده وه ، وتی سهرکه وه ، و پشتی تی کردم .

دهلیت : که سهرکه وتم رهشوه ی خوشتره که ی گرت و بهر وه لای خه لکه که بهرې
که وتین ، سویند به خوا خه لکه که نه یانزانی ئیمه جیموین هه تا روژ بویه وه و دابه زین
... نه وه بوو که دلنیا بوون له ون بوونم ، (صفوان) به خوئی و خوشتره که یه وه که منی
له سهر بوو دهرکه وت ، و نه هلی درویش (افک) نه وه ی وتیان ، وتیان : سمر بازه کانیش
بهرې که وتنه وه ، سویند به خوا هیچ له باسه که نه ئه زانی ، پاشان گه یشتنه مه دینه ، و
زوری نه خایاند نه خوش که وتم ، که سیك نه وه هواله ی به من نه دابوو ، بوختانه که
گه یشتبوه لای پیغه مبر ی خوا (ﷺ) و باوک و دایکم ، به لام نه وان هیچیان به من نه
نه وت .. به لام ههستم کرد پیغه مبر ی خوا (ﷺ) نه سوژه ی نه وسای که م بوو بویه
وه که له کاتی نه خوشیمدا هه یبوو بوم ، بویه نه مه له دلندا مایه وه ، و هرکاتی نه هاته
ماله وه و دایکم له دهر بهر مدا چاودیری نه کردم نه پیرسی : (کیف تیکم ؟) که که تان
چونه .. و هیچی تری نه نه وت . دهلیت : منیش نارام نه ماو تووره بووم کاتی نه وه
ساردی یه ی پیغه مبر ی خوا (ﷺ) به دی کرد وتم : مؤلتم بده نه چمه وه لای دایکم ؟
فهرمووی : (لا عليك) که یفی خوته . دهلیت : له مالی دایکم مامه وه ، به بی نه وه ی
هیشتا هوال و خه بهرم له مه سه له که بیت ، تاوه کو پاش بیست و نه وه نده شه نه خوشی
یه که له سهرم سووک بوو ، نه وه بوو ئیمه ی عهر ب له ماله کانماندا (ناوده ست) مان نه بوو
وهک نا عهر به کان و رقصان لی بوو ، له بهر نه وه نه چووینه نه وه دهشته بو ده ست به

ئاوگه ياندن و نافرمتانمان هه موو شهويك ته چوونه دهره وه بۆ دهست به ئاو گه ياندن .
منيش جاريك چوومه دهره وه له گه ل (ام مسطح) دا ، ده لیت : سویند به خوا له گه لمددا
رپی نه کرد قاچی له بهر كه يان هه لكه وت ، وتی : مسطح چاره رهش بی ؟
وتم : سویند به خوا شتیکی خراپیت وت به پیاویك كه ئاماده ی بهر بووه و له
كوچبه رانیشه !! وتی : بۆچی ، هه والت نیه ئه ی كچی ته بو به كر ؟ وتم : هه والی چی ؟
ئه وجا بابته كه ی بۆ گیارمه وه كه بوختانچیان بلاویان كرد بوویه وه ، وتم : به راستی شتی
وا بلاو بووه ته وه ؟ وتی : به لی .. سویند به خوا ئه وه یه كه پیت ده لیم ..
عائیشه ده لیت : سویند بی نه متوانی دهست به ئاو بگه یه نم له خه فته دا و
گه پاره وه ، سویند به خوا هه ر ده گریام ، ئه وه نده گریام وامزانی جه رگ و دلم له گریانا
له ت و په ت بوون و به دایكم وت : خوا لیت خووش بیّت ، خه لك هه رچی پیاوان خووشه
ئه یلین دهر به ره ی من و تۆیش لیم ده شاریته وه ؟ وتی : كچم ، ناره حه ت مه به ، هه ر
نافره تیکی جوان هه بو بیّت و له په نای پیاویكدا بو بیّت كه خووشیویستبی و كه م و كورتی
نه بووی بیّت ، ئه وه گومانی تیا نیه كه خه لكی له ئیره ییدا قسه لۆكی به دوا دا ئه لین و شتی
بۆ هه لئه به ستن .

ده لیت : ئه وه بوو پیغه مبر ی خوا (ﷺ) هه لسا بوو وتاری بۆ خه لكه كه دا بوو
له سه ر ئه و بابته به بی ئه وه ی ناگاو خه به رم هه بیّت ، ئه وه بوو پاش ستایشی
په ره وردگار فه رمووی : (أيها الناس ، ما بال رجال يؤذونني في أهلي و يقولون عليهم غير الحق ؟ والله
ما علمت عليهم الا خيرا ، و يقولون ذلك لرجل ^١ والله ما علمت منه الا خيرا ولا يدخل بيتا من بيوتی الا
وهو معي !)

واته : ئه ی خه لكینه ، له بهر چی پیاوانیك هه ن ئازارم ئه دن به تانه دان له
ئه هله كه م و شتی نا هه قیان له سه ر ده لین ؟ سویند به خوا له چاكه زیاتر هه یچ لی نه دیون ،
وه بۆچی دهر به ره ی پیاویك قسه گه لیك ئه كه ن كه سویند به خوا له چاكه زیاتر هه یچ لی
نه دیوه و له گه ل خو مدا نه بووی بیّت نه ها تو ته هه یچ مالیك له ماله كانم !

^١ - مه به ستی (صفوانی كوری معطل) ه (ﷺ)

عائیشە (ﷺ) ، دەلیت :

ئەوانەى ھەلسان بە بلاؤ کردنەوہى بوختانەكە عبد اللہ ی كوپرى ئوبەى و چەند پیاویك لە خەزرج و (مسطح) و (حمەى كچى جحش) بوون ئەمیش لەبەر ئەوہ بوو كە تەنھا (زەینەبى كچى جحش) ی خوۆشكى لە پلەو پایەدا لەلای پیغمبەرى خوا (ﷺ) ھاوتای من بوو لە ناو خیزانەكانى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ، بەلام زەینەب خوا پاراستى و لە چاكە زیاتر هیچى دەربارەم نەوتبوو ، كەچى (حمەى) كە خوۆشكى بوو ئەو ھەلسا بوو بە بلاؤ کردنەوہى ئەو بوختانە . ئەو جا پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەو وتارەى دا ، اسیدی كوپرى حەزیر وتى : ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ، ئەگەر ئەو كەسانەى ئامارەیان بۆ دەكەیت لە (ئەوس) ن ئەوا ئیمە بۆت چارەیان دەكەین و ئەگەرىش لە برايانمان (خەزرج) ن فەرمانى خوۆت بلى با جیبەجی كەین ، چونكە سویند بە خوا ئەوانەى شتى وایان وتووہ شایستە ی ئەوہن لە ملیان بدریت ، ئەوجا (سعدى كوپرى عبادە) كە ئەو سا وەك پیاو چاكى دەیینرا ، ھەلسا و وتى : سویند بى درۆت كرد .. لە ملیان نادری وە تۆ بۆیە ئەم قسەت كرد ، چونكە ئەترانى ئەو كەسانە (لە خەزرج) ن خو ئەگەر لە تیرەكەى خوۆت بوونایە شتى وات نەئەوت .

(اسید) یش وتى : سویند بى تۆ درۆئەكەیت .. بەلكو تۆ دوو پرویت و داکوکی لە دوو پروان ئەكەیت ... ئەوجا وای لى ھات خەريك بوو شەر لە نیوان ھەردوو تیرەدا بەرپا بیٹ ، ئەوجا پیغمبەرى خوا (ﷺ) ھات بۆلام و بانگی لە (على كوپرى ابى تالیب) و (اسامەى كوپرى زید) كرد و راویژى پى كردن .. ھەرچى ئوسامە یە ئەوہ قسەى چاكى گەرد و وتى : ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەو خیزانتە ، خیزانەكانى تۆیش لە چاكە زیاترمان لى نەدیون ، ئەمەش كە ئەیلین درۆ و ھەلبەستراوہ !

بەلام (على) وتى : ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) نافرەت زۆرن ، تۆش لە دواى ئەو ئەوانى جیگەى پركەیتەوہ ، لە كەنیزەكەشى بېرسە . (پێشەوا عەلى بۆیە ئەم رایەى وت تا لە نازارى پیغمبەرى خوا (ﷺ) كەم بكاتەوہ نەك ئەوہى شتىكى لە گومان لە دلدا بو بى بۆ عائیشە (ﷺ) و یاخود مەبەستى ناشیرین كردنى خاتوو (عائیشە) بو بیٹ لەلای پیغمبەرى خوا (ﷺ) و حاشا كە ھاوہلان لە (اهل بیت) كاری وایان لى وەشا بیئەوہ) " وەرگیر "

ئەو بوو پیغمه مبرى خوا (ﷺ) بانگى له (بریره) کرد و پرسىارى لى کرد ،
 على (ﷺ) ههلسایه وه بوى و وتى : راست به پیغمه مبرى خوا (ﷺ) بلى ... ئەویش
 دەیوت : سویند به خوا خراپه م لى نه دیوه و (عائیشه) هیچ عهییکی تیا نه بووه
 هه رگیز ، به لām ته نهها یه شتم له سهرى ههیه ئەویش کاتى هه ویرم ده شىلا ، پیم ئەوت که
 هه لیگریت و بیپاریزیت ، که چی ئەو ده خهوت و مهرومالāt ئەهاتن ئەیاخوارد ! ده لیت :
 پاشان پیغمه مبرى خوا (ﷺ) هاته ژووره وه بو لām و دایک و باوکیشم له لām بوون ،
 ههروهه نافرمتیکى ئەنصاریشم له لا بوو ههردوو کمان ده گریان ، پیغمه مبرى خوا (ﷺ)
 دانیشت و ستایشى پهرومردگارى کردو پاشان فهرمووى : (یا عائشه) انه قد کان ما بلغک
 من قول الناس ، فاتقى الله ، و ان کنت قد قارفت سوءا مما یقول الناس ، فتوبى الى الله فان الله یقبل التوبه
 عن عباده) .

فهرمووى : ئەى عائشه ، بى گومان ئەوهى خه لکی له سهرى ئەدوین پیت
 که شتوو ، له بهر ئەوه له خواترس بهو ئەگه ر خراپه یه که له وهى ئەو خه لکه باسى ئەکه ن
 ئەنجامت داوه ، بگه رپیره وه بو لای خوا و تهوبه ی له سهر بکه ، چونکه خودا تهوبه و
 په شیمانى له بهنده کانی خوی قبول ئەکات . ده لیت : سویند به خوا ، هه ر ئەو قسانه م له
 پیغمه مبرى خوا (ﷺ) بیست نیت فرمیسکه کانیشم وشک بوون و توانای گریانم نه ما و
 چاوهرپى دایک و باوکم بووم له جیاتى من قسه بکه م و وه لām بهدنه وه که چی هه چیان
 نهوت !

عائشه ، ده لیت : به گه ره یى خوا ، من چاوهرپى نه بووم قورنان بیه خواره وه و
 دا کوکى له من بکات و خۆم زۆر به که متر ده زانى ، به لām تکام و ابوو که خودا بیخاته
 خهوى پیغمه مبرى خوا (ﷺ) که من بیهتاوانم و ئەوهش که وتراوه درۆیه ، به لām ئەوهى
 که قورنان دابه زیت له سهر من سویند به خوا ئەمه یان به بیرمدا نه ئەهات و خۆم به بچو کتر
 له وه ئەزانى . ده لیت : ئەوجا که بینیم باوکم و دایکم هه چ نالین !! پیم وتن : بو چی
 وه لāmى پیغمه مبرى خوا (ﷺ) نایه نه وه ، وتیان : به خودا نازانین چی پى بلین ، وتى :
 سویند به خوا ئەوهى به سهر خانه واده ی (ابى بهکر) دا هات نه مدیوه به سهر هه چ
 خانه واده یه کى تر دا هاتى له وکاته دا ..

پاشان وتى : که ئەوان خویان لیم تى نه گه یاند منیش له سهرى پۆشتم و ده ستم
 به گریان کرد و پیم وت : سویند به خوا هه رگیز تهوبه له سهر ئەوه ناکه م که باست کرد ،

سویند به خوا نه گهر نکولیش بکه م هر پروام پی ناکه ن . پاشان فرمایشتی (یعقوب علیه السلام) م وهیر که و ته وه و وتم منیش هر ته وه نه لیم که باوکی یوسف فرموی و خوی گه وره له قورئاندا توماری کردووہ : ﴿ ... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰی مَا تَصِفُوْنَ ﴾ سورة یوسف ، آیه (۱۸) .

واته : جا چارم ته نها خوگری و نارامگرتنه به جوانترین شیوه ، هر خواش داوای کومه کی لی دهکریت له سهر نهو باسه ی ئیوه دهیکه ن .

سویند به خوا هیشتا پیغه مبهري خوا (ﷺ) له جپی خوی هله نسا بوو ، نه وه ی به سهردا هات که له کاتی دابه زینی سروشدا به سهریدا ده هات ، و به جله کانی دایانپوشتی و سهرینیکیان له ژیر سهریدا دانا ، وه منیش سویند به خوا که نه وه م بیننی نه ترسام و نه گویم لی بوو ، چونکه نه مزانی من بی تاوانم و خوی پهروردگار سته م لی ناکات ، که چی دایک و باوکم ، سویند بهو که سه ی گیانی عایشه ی به دهسته هرکه زانیان وا سروش بو پیغه مبهري خوا (ﷺ) داده بزنی و هخت بوو گیانیان دمرچی له ترسی نه وه ی نه با خودا قسه ی خه لکی به سلمینیت ، پاشان پیغه مبهري خوا (ﷺ) هاته وه سهر خو و دانیشست ده بینم پروی وه که وه هر دهره و شیتته وه و عاره ق به دم و چاویه وه ده سپری و ده فرموی : (أُبَشِّرُ يَا عَائِشَةُ ، قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بَرَاءَتَكَ) . مژده ت لی بیت ، عائشه .. پهروردگار بی تاوانی تو ی دهرخست .

ده لیت : منیش ستایشی پهروردگارم کرد ، و پیغه مبهري خوا (ﷺ) چووہ دمره وه و تار ی بو خه لکه که دا و نه م نایه تانه ی که بو ی هاتبووه خواره وه و خویندیه وه بویان : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ (۱۱) سورة النور . واته : بیگومان نه وانه ی بوختانه کیان هه لبه ست دهسته یه که بوون له خو تان (واته و اخویان نیشان ددها له خو تان) و امزانن که نه بوختانه شهر و خراپ بوو بو تان ، به لکو خیر بوو بو تان (بو جیا کردنه وه ی دوپروه کان له ئیماندارانی دلپاک و راسته قینه) بیگومان تاوانی هرکه س له و بوختانچیه له گهردنی خویدایه تی ، نه و که سه ش سهر وک و گه وره و هه لبه ستی بوختانه که یه سزایه کی سه خت و گه وره بو ی ناماده یه . سهر نه وه بوو که هه د و سزای تومه تی (بوختان - قذف) جیبه جی کرا به سهر هرکه سی کدا که تومه ته که ی به سهر چه هیا بوو .. که چی عبدالله ی کوپی ابی که سهری مار که بوو ،

هەلگیرسینەری ناگری فیتنەو بوختانە کە بوو ، زۆر لەو بە ئاگاتر بوو خۆی بخاتە ژێر سزاو و خەلکی تووش کردو خۆی بۆی دەرچوو ..

" زانستی عائشە (ﷺ) "

لە عروەى كۆرى زوێرەو (ﷺ) ، دەلیت : هاوێلى عائشەم کردووه (عائشە پوری بوو) نەمدیوه کەس زانا تر بیست لە ئەو سەبارەت بە هەر ئایەتێک دابەزیبیت یان ئەركێك یان سوننەتێك یان ھۆنراوێهك یان لە گێرپانەوێ فەرموودەدا ، یان لە میژووی عەرەبدا ، یان لە دادگەری یان پزیشکیدا یان لەووە لەوودا ... پێم وت : پوری .. ئەو زانستی پزیشکی لە کوێوہ فێر بوویت ؟ فەرمووی : کاتێ نەخۆش ئەکەوتم و دەرمانیکم بۆ بەکار دەھێنرا ، یان کەسیک نەخۆش ئەکەوت و دەرمانیکى بۆ وەسف ئەکرا ، منیش ناوی ئەو دەرمانەم لەبەر ئەکرد ^۱.

" بەخشدەیی عائشە (ﷺ) "

لە (ئوم زەرەوہ)وہ ، دەلیت : ابن زبیر برى سەد ھەزارى ئارد بۆ عائیشە ، ئەویش داواى سینی یەکی کرد ، ھەلیرشتە سەر سینی یەکە و بەردەوام دابەشی ئەکرد بەسەر خەلکیدا ، و کە ئیوارە ھات ، داواى نانی ئیوارەى لە کەنیزەکەھى کرد ، ئەویش وتی : ئەو دایکی ئیمانداران ، بە تاکە دەرھەمێک نەتوانی توژی گوشت بکری ؟ فەرمووی : خۆت مۆن مەکە ... ئەگەر بێرت بخستمايەتەوہ ئەو کارەم ئەکرد ^۲. لە عروەوہ ، لە عائشەوہ (ﷺ) دەگێریتەوہ : ھەفتا ھەزاری بەخشیشوہ بە نەدار و ھەزاران لە کاتیکدا خۆی جەلەکانی پینە ئەکرد (ﷺ) .

^۱ - پیاوانی جێی متمانەن : ابو نەعیم لە (الحلیہ) دەرھێنانی بۆ کردووه (۲ / ۴۹) .

^۲ - پیاوانی جێی متمانەن : ابن سعد (۸ / ۶۷) الارنؤوط (سیر ۲ / ۱۸۷) .

" وفاتی (ﷺ) "

کاتی دایکی ئیمانداران عائشه (رضی اللہ عنہا) کهوته سهره مهرگ فهرمووی : (ئهو پیشتر وتبووی که له ماله کهیدا بنیژیت) له پاش پیغمبره خوا (ﷺ) من کاریکم کردووه ^۱ (شایستهی ئه وه نیم له تهنشتی ئه ودا بنیژیم) له بهر ئه وه له تهنشت خیزانه کانی دیکهیدا سپاردهم بکهن ئه وه بوو له (بقیع) سپاردهیان کرد (ﷺ) . پینشهوا زه هه بی ده لیت : مه بهستی له و کاره ی که کردوویه تی : پوژی (جمل) ه ئه وه بوو ته وای په شیمان بوو له و کاره ی وه ته و به ی له سهر کرد ، ئه گهر چی به نیه تی خهیر و چاکه ئه وه ی کرد بوو وه به پای خو ی به باشی زانیبوو بۆ موسلمانان ههروهک چۆن طلحه ی کوپی عبیدالله و زبیری کوپی عوام و کومه لیکێ تر له گه وره ها وه لآن په زای خوا یان له سهر بیت (اجتهاد) ی خو یان کرد بوو ^۲ .. ئه بوهریره (ﷺ) نوژی له سهر کرد .

^۱ - حاکم دهره مینانی بۆ کردووه (۶ / ۴) ده لیت : (صحیح الاسناد) ، و زه هه بش هاو پابه .

^۲ - سیر اعلام النبلاء (۲ / ۱۹۳) .

" ۱۶ - نوم شریک (ﷺ) "

" له ناسمانه وه ناو ده دریت "

نوم شریک ، خاتوو (غوزه ییه کی جابری کوپی حکیمی دوسی) یه . زۆربه ی زانایان ده لاین : نه و ئافره ته بوو که خوی پیشکشی پیغمبری خوا (ﷺ) کرد ، به لام نه و قبولی نه کرد .. و نوم شریک شوی نه کرد هه تا وه فاتی کرد ..

ابن عباس ، ده لیت : (ئیسلام که وه ده لای نوم شریک و هه ره له مه که موسلمان بوو له و کاته دا هاوسه ری (ابی العسکری دوسی) بوو .

پاشان به نه ینی ده چوو له ئافره تانی قوره یش و هانی نه دان بۆ لای ئیسلام ، تا وه کو لای نه هلی مه که ئاشکرا بوو بردیان و پییان وت : نه گهر له بهرختری هۆزه که نه بووایه وه ها و وه هاما لى نه کردی ، به لام نه تگپینه وه بۆ لای هۆزه که نه . ده لیت : پاشان خستمانه سه ره پشتی و شتریک به بی نه وه ی هیچ شتیک له سه ره پشتی حوشتره که وه هه بیته پاشان سی رۆژ به و جوړه به جییان هیشتم به بی نه وه ی نه نان و نه ناوم پی بدن ، وه کاتی له جیه که دانه به زین منیان له بهر خوړ دانه به سه ته وه و خویشیان نه چوونه سی به ری و نان و ناویان لى بری بووم . نه وه بوو له کاتی که له جیه که دابه زیبون و منیان له بهر خوړه که دا به سه ت بووه وه ، هه ستم به ساردی یه که وه ته سه ره سنگم ، ده بیتم سه تلیک ناوه گرتم و بریکم لى خواریده وه پاشان له ده ستم و هر گه یایه وه و بهر زکرایه وه ..

پاشان گه یایه وه و گرتم و دیسان لیم خواریده وه و بهر زکرایه وه .. چه نه جاریک نه مه دووپات بوویه وه ، تا تیر ناوم بووم و نه وه ی تیایدا شایه وه کردم به سه ره له ش و جله کا نه دا . نه وه بوو که به خه بهر هاتن و شوینه واری ناویان پیوهم بینى و حالم باش بوو ، پییان وتم : خوژ بهر داوه و له ناوه که ی ئیمه ت خواریدۆته وه ؟ وتم : نا به خوا .. شته که به و جوړه بوو که بۆتان باس نه کهم ..

وتیان : نه گهر راست بلیت نه و نا یینه که ی تو باشتره له ناینه که ی ئیمه ، نه وه بوو که سه یری ناوه که ی خو یان یان کرد هیچی لى کهم نه بوو بوو ، هه ره له ویدا موسلمان بون .

" ۱۷ - صفیەى داىكى تىمانداران (ﷺ) "

" سویند بەخوا ئەو راستبێژە " فرمودەى پیرۆز

کچى (حىيى كۆرى ئەخەب) ٥ .. لەنەوێى پێغەمبەرى خوا (ھارون) ٥ سەلامى خواى لەسەر بێت . پێش مۆسڵمان بوونى ، سەلامى كۆرى ئەبى حەقىق ھىناى ، و پاش ئەویش كنانەى كۆرى ئەبى لەحەقىق كە ھەردووکیان لە شاعیرانى جۆلەكە بوون ، ئەو ٥ بوو (كنانە) پۆزى خەبەر كۆزراو ، خاتوو صفیە دیل كرا ، و لە تیروپشكدا درابە (دحیەى الكلبى)^١ ، ئەویش دای بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) و لەبرى ئەو حەوت سەر مالاتى پێدا^٢.

پاشان دواى ئەوێى پاك بوو ٥ ، ماری کرد و ئازاد کردنى لە دیلايەتى کردە ماریی . لە ئەنەسەو ٥ ، دەلیت : پێغەمبەرى خوا (ﷺ) صفیەى كچى حىيى لە (دحیە) وەرگرت بە حەوت سەر ، و پاشان دایە دەست (ام سلیم) تالەلای ئەو عیددەكەى تەواو بکات و ئامادەى بکات .. لەو لیمەكەشیدا (لە میواندارى یەكە شى دا) چەورى و پەنیر و خورما دابەش دەران^٣ .

و ٥ صفیە (ﷺ) نافرەتێكى شەرەفمەند و ژیر و خاوەن پەچەلەك و جوانى و دین بوو ٥ كەسیكى ھێمن و بەوقار بوو ...

" خوشەبەستى بۆ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) "

لە زەیدى كۆرى ئەسەلمەو ٥ ، دەلیت : كاتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئازارى ئەو نەخۆشى یەى دەچەشت كە پێیەو وەفاتى كرد ، صفیەى كچى حىيى پێى وت : سویند بەخوا ، ئەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) حەز ئەكەم ئەو ئازارى تۆ بێت بۆ من . خێزانەكانى پێغەمبەرى خواش (ﷺ) لەو لاو چارۆکیان لە یەكتر داگرت ..

^١ - ھاوێلىكى پایەبەرزه ، و كەسیكى جوانچاكە و جبریل لەوێنەى ئەودا دەبەزى .

^٢ - صحیح / مسلم و احمد گێڕاویانەتەو ٥ .

^٣ - صحیح / مسلم دەرھێنانى بۆ كەرلوو (١٢٦٥) (٧٨)

پیغمبر خوا (ﷺ) چاوی لیان بوو فرموی : (مضمن) واته پرېون ناو له دهتمان و مردن .. وتیان له چی ناو له دهمان و مردن ؟ .
فرموی : (من تغامز کن بها ، و الله انها لصا دقة)^۱ . واته : لهو چاو داگرته تان له صفیه .. سویند به خوا ئو راست نه کات .

" پی له سر داگرته (حرص) پیغمبر خوا (ﷺ) بوی "

نه نس ده لیت : من و نه بو طلحة له گهل پیغمبر خوا (ﷺ) پیمان نه کرد و صفیه له دواوه له گهل پیغمبر خوا (ﷺ) له سر پستی و شتریک بوون نه وه بوو و شترکه پی پی هه لخیس کاو کهوت و نه وانیشی له سر کهوتن ، طلحة خیرا له سر و لآخه کهی دابهزی و بهر و لای پیغمبر خوا (ﷺ) به پهله پوشتن وتی : نهی پیغمبر خوا (ﷺ) تو سه لامه تیت هیچ نازاریکت پی گهشت ؟
فرموی : (لا ، عليك بالمرأة) نه خیر ، بزانه صفیه چونه ..

نه بو طلحة ش کراسه کهی دابه دهم و چاویدا و بهر و لای صفیه رویش ، و کراسه کهی پیادا ، نهویش هه لسیاه وه ، طلحة و لآخه کهی بو توند کردنه وه و صفیه و پیغمبر خوا (ﷺ) سرکه و تن^۲ .

خوینهری بهرین : پروانه نهو نه دهب و رهوشته بهرزه ی طلحة ، دهم و چاوی خوئی داده پوشتی و پاشان جله کان نه دابه سر (صفیه) دا (ﷺ) بو نه وهی دهستی بهری نه که ویت !! بهرستی لهم چاخه ی نیستاماندا نه دهبی و هها زور کهمه و .. بهد رهوشتی له نهو پهری ناشیرینیدا خوئی نشان نه دات ..

" وه فاتی "

خاتوو (صفیه) (ﷺ) سالی (۵۰) ی کوچی وه فاتی کردوه ، و تراویشه سالی (۵۲) .. و وهله بقیع سپارده کراوه ..

^۱ - ابن سعد دهره یثانی بو کردوه (۸ / ۱۲۸) پیاوانی جیی متمانن ، به لام (مرسل) ه .

^۲ - دانه پاله کهی (صحیح) ه / بخاری (۶ / ۱۳۴) و مسلم (۱۳۶۵) هردوکیان گپراویانته وه

" ۱۸ - رقیه (رضی الله عنه) اس کچی پیغمبرس خوا (رضی الله عنه) "

کچی پیغمبرس خوايه (ﷺ) و خاتوو (خدیجه) (رضی الله عنه) دایکيه تی .. پیش کوچ (عتبهی کوپری نهبی لهب) مارهی کرد .

پاش نهوهی نایه تی : ﴿تَبَّتْ يُدَا أَيْ لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ (۱) ﴿سورة المسد ۱﴾ . دابهزی باوکی به (عتبهی) ی وت : سهرم لهسهرت حهرام بی (واته : حاشات لی نهکهم) نهگهر کچی (ﷺ) ته لاق نهدهی ، نهویش پیش گواستنهوه لی جیابوویهوه .

خاتوو (رقیه) لهگهل دایک و خوشکهکانیدا موسلمان بوو پاشان پیشهوا (عوسمان) خواستی .. ابن سعد دهلیت : لهگهل (عوسمان) دا کوچیان کردووه (هردوو کوچهکهی حبهشه) .

پیغمبرس خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (انما لاول من هاجر الى الله بعد لوط) ۲ .
واته : نهو دوانه یهکهمین کهسن که بولای پهرومردگاریان کوچیان کردبیّت ، له دواى لوط (سهلامی خواى لهسهر بیّت) .

له پیشهوا (عوسمان) ، (عبدالله) ی بووه و به (باوکی عبدالله) ناویان دهینا و که ته مهنی گهیشته شش سال که له شیریک دهنوگی له دهم و چاوکی داو دهم و چاوی وهره می کردوو پییهوه وهفاتی کرد .

پاشان له دواى پیشهوا (عوسمان) کوچی کرد بو مه دینه و له پیش جهنگی (بهدر) نه خوش کهوت و پیغمبرس خوا (ﷺ) (عوسمان) (رضی الله عنه) ی له لا هیشتهوه و له کاتیکدا موسلمانان له (بهدر) بوون وهفاتی کرد ۳ . رمزای خواى لهسهر بیّت .

۱ - مانای نایه ته که : - دهستهکانی نهبو له هب بشکین و پسواییّت ، بی گومان ههر پسوا دهی .

۲ - حافظ له (الصحابه) (۱۲ / ۲۵۸) به له فزیکى تر هیناویه تی و گزپلویه تیهوه بو (ابن منده) و

دهلیت : سنده که ی بی به لگه یه .

۳ - ابن سعد (۸ / ۳۶) .

" ۱۹ - نوم کلثوم (ﷺ) ، کچی پیغه مبهري خوا (ﷺ) "

مندالی چواره می پیغه مبهري ئازیزه (ﷺ) .. و تراوه که (عتیبه) ی کوپی ابی لهب ماره ی کردوه و دواتر لی جیا بووه ته وه .. نوم کلثوم موسلمان بووه و هیجره تی کردوه پاش پیغه مبهري خوا (ﷺ) .

کاتی خاتوو (رقیه) ی خوشکی وه فاتی کرد ، پیشهوا (عوسمان) هینای به کچیتی له مانگی (ربیع الاول) ی سالی (۳) ی کوچیدا و هیچ مندالی لی نه بووه . وه له شهعبانی سالی (۹) دا وه فاتی کردوه .

پیغه مبهري خوا (ﷺ) فهرموویه تی : (لوکن عشرا لزوجهن عثمان) نه گهر ده کچم بوايه يه که له دواي يه که (عوسمان) ماره ی ده کردن .. (ابن سعد گيږاوه تیه وه) .

له (انس) هوه ، ده لیت : چاوم به پیغه مبهري خوا (ﷺ) کهوت له ناو گوږه که ی (نوم کلثوم) دا دانیشتبوو فرمیسک له چاوه کانیدا ده هاته خواره وه^۱ .

پوون کردنه وه یه که : نه م پیاویه ته دژی نهو فهرمووده نیه که ده فهرمویت : (ان المیت یعذب بکاء اهله علیه)^۲ ، واته : مردوه کان به گریانی خانه واده که یان به سه ریانه وه ، ئازار نه درین .

ماموستای نهلبانی دهر باره ی نه م فهرمووده یه ده لیت : مه به ست گریان به ره های ی نیه ، به لکو گریان کی تاییه تی مه به سته نه ویش پو پو کردنه^۳ .

نووسهر ، ده لیت : فهرمووده ی زوړیش هاتوه که باسی له گریان ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) و گریان ی هاوه لان نه کات^۴ .

^۱ - صحیح / بخاری دهر میتانی پو کردوه (۲ / ۱۲۶ ، ۱۲۷) و غیری نه ویش .

^۲ - صحیح / زانایان هاوده ننگن له سه ری .

^۳ - احکام الجنائز (۲۸)

^۴ - پروانه کتبی (الرسول بیکی) چاپی (دارالفجر للتراث) ی نووسهر .

۲۰ - سمیه کچی خطاب (رضی الله عنه) "

خانمی بهرینز (سمیه کچی خطاب) ی (مولا) ی ئه بی حذیفه ی کوپ مغیره یه و دایکی عهماری کوپی یاسره^۱، هر زو له مهککه موسلمان بوو، یهکی بوو له وانه ی نازار نه درا له پیناوی بیروباوهره کیدا و به لام نهو له سهر ئاینه که ی جیگیر و دامه زاو بوو، تا جاری نه بو جهل رمیکی چه قاند ورگی و شهیدی کرد. نهو ئافره تیکی به ته من بوو وه یه که من شهید بوو له ئیسلامدا (ﷺ) ...^۲، (یاسری کوری عامر) یش میزدی بوو.^۳

د. محمود عماره دهلی ئه بی ههست به قوولی نهو نه هاهمه تیه بکهین له چاوی (عمار) دا کاتی دهبینی له بهرده میدا دایکی نه کوژری بی نه وه ی هیچی له دهست بی بوی بکات. خو نه گهر یاسری باوکی له ژیر نازاردا گیانی سپارد بی نهوا چاره نووسی دایکی زیاتر بوی به نازار بوو وهک موسلمانیک و وهک عمره بی، به لام نهو ته نها بیروباوهر (مبدأ) هکه خاوه نه که ی و لیده کات له پیناویدا گیانیان به خشن. خوینه ری بهرینز ئیستا نه به لاو ناره حته ی یه گهره یه بهینه ره پیش چاوی خوت .. ئیستا هر که سی تاکه وشه یهک بیستیت که شهرم و ناموسی بریندار بکات، بو داکوکی کردن له کهرامه تی ناماده یه گیانی به خشی رای گشتیش پالپشتی دهکن .. هر هیچ نه بوو یاسا توله ی بو دهکاته وه.

به لام (عمار) به چاوی خوی دهستی غدر و ناپاکی دهبینیت که نه دا له دایکی و گوینی له ناله و هاواری دایکیه تی، به لام هیچ دهسه لاتیکی نیه و هیچ کاریکی پی ناکریت.

به لکو پیغمبره ی خوایش (ﷺ) له دوعا زیاتر هیچی تری له دهست نایهت بویان بکات .. به راستی به لاو نه هاته که له وکاته دا ئیدی گهره تره له وه ی مرؤف بتوانی خوی له بهرده میدا راگری .. به لام (عمار) به سهر نهو نه هاهمه تی یه دا زال بوو، به بیروباوهری پتهو لییه وه چووهر دهر، نه گهر چی مالئاوایی له باوکی و له دایکی کرد، به لام مانه وه ی بیروباوهر و عقیده که ی بووه دلدا نه وه بوی^۴.

^۱ - له بهشی (پیاونیک له دهوره ی پیغمبره ی خوا (ﷺ)) باسی ژانیان کرد.

^۲ - البدايه و النهايه (۲ / ۵۹).

^۳ - نه میش له ژیر نه شکه نه دا شهید بوو.

^۴ - تأملات في السيره النبويه . لایره (۷۶).

" ٢١ - جوهریه‌ی کچی حارث (ﷺ) "

" گه‌وره‌ترین به‌ره‌که‌ت بوو بۆ هۆزه‌که‌ی "

دایکی ئیمانداران ، جوهریه‌ی کچی حارثی ضراری (المصطلق) یه .. سالی (٥) و له غه‌زه‌ی (المریس) دا به‌ دیل گیرا .. و ناوی (برّه) بوو .. پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی گوپی بۆ (جوهریه) . وه‌ یه‌کی بوو له ئافره‌ته‌ پایه‌ به‌رزه‌کان .

له عائیشه‌وه (ﷺ) ، ده‌لیت : کاتی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دیله ئافره‌ته‌کانی (بنی المصطلق) ی دابه‌ش کرد ، جوهریه‌ی کچی حارث به‌ تیروپشک بۆ ثابتی کوپی قه‌یسی کوپی الشمس یان بۆ کوپه‌مامیکی دهرچوو نه‌وه بوو جوهریه‌ی خۆی کرپه‌وه لی و هات بۆلای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پێی وت : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ، من جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری سه‌رۆک و گه‌وره‌ی هۆزه‌که‌یم .. خۆت ئه‌زانی ئیستا چیم به‌سه‌ردا هاتوو ، و که‌وتمه‌ تیروپشکی ثابتی کوپی قه‌یسی کوپی شماس یان کوپه‌مامیکی ، و خۆم کرپه‌وه ، ئیستا هاتووم داوات لی ئه‌که‌م یارمه‌تیم به‌دی له دانی بری (موکاته‌به‌که‌دا) . فه‌رمووی : (فهل لك خير من ذلك ؟) له‌وه باشتر ناویت ؟ وتی : چی یه ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ؟ فه‌رمووی : (اقضى عنك كتابتك و اتزوجك) واته : بری (مکاتبه) که‌ت بۆ ده‌ده‌م و ماره‌ت ده‌که‌م . وتی : پازیم ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لیت : ئه‌م هه‌وآله‌ گه‌یشته‌ لای خه‌لک که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) جوهریه‌ی کچی حارثی کوپی ئه‌بی ضراری کردوو ته‌ خیزانی ، خه‌لک هه‌موو وتیان : بووینه‌ خزمی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

ده‌لیت : هاوسه‌رگیری جوهریه‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بووه‌ هۆی ئازاد کردنی سه‌د مال له‌ بنی المصطلق ، ئاگادارنیم هه‌یج ئافره‌تیک نه‌وه‌نده‌ به‌ره‌که‌تی بۆ هۆزه‌که‌ی بوبیت^١ .

هه‌ر که‌ (به‌نو المصطلق) ئه‌م بالایی و گه‌وره‌یی یه‌یان له ئیسلام و موسلمانان بیه‌نی هه‌موویان موسلمان بوون و ئیمانیا‌ن به‌ خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی هه‌ینا . هه‌ر ئه‌مه‌ش

^١ - صحیح : بخاری و مسلم گه‌نجاوه‌نه‌وه .

بوو ثاوات و نامانجی پیغمبر خوا (ﷺ) بوسر خستنی بانگه وازه کھی له ناو خه لکیدا .. جا چ خاوه ن رایه کی دانا بالآتره له م پاووچوونه ی سهر و مرمان (ﷺ) ۱. وه (ابن حجر) له (الاصحابه) دا (۱۶۰ / ۲) ده لیت : که (الحارث) ی باوکیشی هاتووه بو مەدینه و موسلمان بووه .

" پیغمبر خوا (ﷺ) چند وشه یه کی گشتگیری فیر ده کات "

له جویریهمه ، ده لیت : سر له به یانی یه ک پیغمبر خوا (ﷺ) هات بۆلام (ته سییحات) م ده کرد ، پاشان پویشته دهره وه و نزیک نیومرو هاتوه فرمووی : (اما زلت قاعده ؟) نه لئی هیشتا دانیش توانیت . وتم : به لئی فرمووی : (الا اعلمك كلمات لوعذلن هن عدلتهن ، أو وزن هن و زنتهن ، یعنی جمع ماسیحت ، سبحان الله عدد خلقه ، ثلاث مرات ، سبحان الله زنة عرشه ، ثلاث مرات ، سبحان الله رضا نفسه ، ثلاث مرات ، سبحان الله مداد كلماته ، ثلاث مرات) .

فرمووی : ناتهوئ چهند وشه یه کت فیرکه م که نه گهر له گهل نه و شانیه تو دا کی شانیه بکریت که له و کاته وه وتووته ، هاوسهنگ و یه کتا دهرده چن وشه کانیش نه مانه : " هینده ی ژماره ی دروستکراوانی خوا هینده ی خوا خوئی پی ی خوشه و نه ندازه ی سهنگینی ته ختی پیروزی و هینده ی مهره کبی وشه کانی زاتی خوئی پاک و پیگهردی و سوپاس و ستایش بو پهروردگار ..

" وه فاتی "

پاش گه شتیکی پاک و ژیا نیکی پرزدارانه له ژیر سایه ی ئالای ئیسلامدا .. خاتوو جویریهمه سالی (۵۰) وه فاتی کرد (ﷺ) .

۱ - زوجات النبي الطاهرات و حکمة تعد و هن / ماموستا / محمد محمود الطواف (۷۴ ، ۷۵) .

" ۲۲ - سوودهی کچی زمعه (ﷺ) "

" بهلام من حەز ئەکەم لە ریزی خیزانه کانی نوڤا زیندوو

بکریمهوه "

کی یه ؟

دایکی ئیمانداران (سوودهی کچی زمعهی کوپی قیس ی قورهیشی عامری) یه و یهکهمین ئافرهت بوو پیغمبهری خوا (ﷺ) له دواى خاتوو خهدیجه (ﷺ) هینای . خانمیکی پایهبهرز و خانهدان بوو ... یهکهمجار خیزانی (سکرانی کوپی عهمر) بوو لهگهڵیدا کوچیان کرد بو حهبهشه ، بهم کوچهشی بنهمالهکهی توهرهکرد . ئهوه بو که له هيجرهت گهرايهوه ، هاوسهرهکهی (پهحمهتی خواى لى بیت) وهفاتى کرد ، کهیهکی بوو له پشتیوانه چاکهکان بو پیغمبهری خوا (ﷺ) به مردنی (سووده) ی به بى پشت و هاوهدم به جى هیشته .. تا پیغمبهری خوا (ﷺ) هینای وتهمهنی (سووده) ئهو کاته (۵۵) سال بوو ..

" چیت دهوێت "

پوژان تیپهرین و (سووده) لهگهڵ پیغمبهری خوا (ﷺ) مایهوه ، بهلام پیغمبهری خوا (ﷺ) لهبهر چهند هۆکاریک وای بینی که تهلاقى بدات . ئیتر چی پرووی دا ؟

قاسم ی کوپی ئهبی بهززه ، دهلیت :

پیغمبهری خوا (ﷺ) ههوالی تهلاقدانى (سووده) ی پى گهيانده سووده لهسهر پىگهکهی دانیشته و وتی : سویندت ئهدهم بهو کهسهی وهی بو ناردویت ، بوچی تهلاقى دام ؟ ئایا خوا فرمانی پى کردویت ؟
فهرمووی : نهخیر .

وتی : دهی سویندت دهدهم به خوا بمگهپنهرهوه (راجعنی) ، خو من هیچ پیویستم به پیاوانی یه ، بهلام حەز ئەکەم لە ریزی خیزانه کانتدا زیندوو بکریمهوه .

پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) گیرایه وه . ده‌لیت : منیش ئه‌و پۆژانه‌ی که سه‌ره‌ی من بوو
پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌لام بمینیتته‌وه ئه‌مدایه (عائشه)^۱ .

به‌لێ : دایکی ئیمانداران .. جا چ شانازی یه‌ک خۆی ده‌دا له‌م شانازی یه .. که له
پۆژی هه‌لسانه‌وه دا وه‌ک هاوسه‌ری کو‌تا پیغه مبه‌ری مرو‌فایه‌تی (ﷺ) هه‌شر بکرییت
.. خوشیت لی بیت .

خاتوو عائشه‌ش (ﷺ) ئه‌م چاکه‌یه‌ی (خاتوو سو‌ده) ی له‌ بیر نه‌نه‌کرد له
عائیشه‌وه ، ده‌لیت هه‌یج ئافره‌تی‌ک نه‌بوو ئه‌وه‌نده‌ی (سو‌ده) هه‌ز بکات من له‌ جی‌گه‌ی
ئه‌وا بم (فی مسلاخها) ئافره‌تی‌ک بو جو‌ره‌ توندی یه‌کی بوو (حده) وه‌ کاتی‌ک چوو به
ته‌مه‌ندا سه‌ره‌که‌ی خۆی له‌لای پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌خشی به‌ من^۲ . خاتوو سو‌ده
(ﷺ) له‌ سه‌رده‌می پیشه‌وا عمری کو‌ری خه‌تابدا وه‌فاتی کرد^۳ .

^۱ - دانه‌پالنه‌که‌ی (صحیح) ه ، به‌لام (مرسل) ه . ابن سعد (۸ / ۵۴) .

^۲ - صحیح / مسلم ده‌ره‌ینانی بۆ کردووه (۱۴۶۳) .

^۳ - بخاری له (تاریخ) (۱ / ۴۹ ، ۵۰)

'' ۲۳ - میمونہ کی کچی حارث (ﷺ)

'' له هه موومان له خواترستره و له هه موومان زیاتر

په یوه نډی خزمایه نسی به جی دینیت ''

فهرمایشتیکی عائشه (ﷺ)

پیناسی : میمونہ کی کچی حارث کی کوږی حمزنی .. هیلالی یه . خیزانی پیغمبر کی خوا (ﷺ) و خوشکی (ام فزل) کی خیزانی (عباس) و پوری (خالدی کوږی ولید ، و پوری (ابن عباس) ه ، پږای خویان له سمر بیت . وه له خانمان بوو ..

مجاهد ده لیت : ناوی (بهرره) بوو ، پیغمبر کی خوا (ﷺ) گوږی بو (میمونہ)^۱ . له پیشدا و پیش ئیسلام مه سعودی کوږی عمری شه قهفی هیئای و پاشان لی و جیابوویه وه .

دواتر (ابو رهم کی کوږی عبدالعزی) هیئای و نه میس مرد .. نه و جا پیغمبر کی خوا (ﷺ) له دواي لیبوونه وه له نه جامدانی (عمره القضاء) له سالی (۷) دا و له مانگی (ذي العقدة) دا هیئای .

له (علی کوږی عبدالله کی کوږی عباس) هوه ، ده لیت : کاتی پیغمبر کی خوا (ﷺ) ویستی بجیت بو مه که له سالی (القضية)^۲ دا ، (نهوسی کوږی خولی) و (ابا رافع) کی نارده لای (عباس) نهویش میمونہ کی پی دا له پږگا و شتره کانیان لی ون بوو چهند پوژیک له (رافع) مانه وه تا پیغمبر کی خوا (ﷺ) له (قودهید) پییان گه یشت و له وکاته دا حوشتره کانیان دوزیبووه وه له گه لیدا رییان کرد هه تا گه یشتنه مه که پیغمبر کی خوا (ﷺ) یه کیکی نارده لای (عباس) و له لای باسی کرد ، خاتوو (میمونہ) کاری خوئی دابوویه ده ست (عباس) هوه (ﷺ) نهویش دواي داخوانی کردنی

^۱ - وانه سالی پږکه وتن (پږکه وتنی حوده بیبه ، (وهرگیز) رحق المختوم ص ۳۵۲ .

^۲ - حاکم دهرمینانی بو کردوه (۴ / ۳۰) ده لیت (صحیح الاسناد) ه . زهه بیش هارپایه .

له لایهن پیغمبره خواوه (ﷺ)، پینیدا^۱ .. ئەمیش دوایه مین ئافرهت بوو پیغمبره خوا (ﷺ) هینانی .. وه کهسیکی دنیا نهویست و خواپهرست بوو .

ماموستا رشید رها ، رهحمتهی خوای لهسهر بیت ، دهلیت : (هاتووه که مامی پیغمبره خوا (ﷺ) ، (عباس) هانی داوه بیهینیت (بیخواییت) و ههر ئه ویش دوای وهرگرتنی مۆلهتی (میمونه) ماره ی کردوون ، خو ئه گهر (عباس) (ﷺ) لهو هاوسهرگیری یه بهرژه وهندی یهکی مهزنی بهدی نه کردبایه ئەم هه موو چاودیژی یه ی له مهیمونه نه ئە کرد له پیناوی پازی کردنی خیزانه کیدا) .

ههروایش بوو ، بهرژه وهندی گهوره لهم هاوسهرگیریه دا نزیک بوونه وهی پیغمبره خوا (ﷺ) بوو له هۆزی (هیلالی) یهکان ، ئەوه بوو ئەم پیاوهتی و جوامیری و هانایه یان له لا بهنرخ و گهوره بوو ، بۆیه پۆل پۆل دههاتنه پیزی ئیمانداران و بوونه پالپشت و پشتیوان و هاوده می پیغمبره خوا (ﷺ) .

کاتی پیغمبره خوا (ﷺ) خواستی ، خاتوو (مهیمونه) به سالا چوو بوو ، ئیتر خوینهری بهرپز هیچ شوینه واریک بۆ حمز و ئارمزو لهم جۆره هاوسهرگیری یه دابه دی ئەکهیت ؟

به لکو ئەمه گهرهیی و بهزهیی پیغمبره خوا (ﷺ) نیشان ئەدات له لایهک و له لایهکی تریشه وه سیاست و لیژانی و زیرهکی ئەو نیشان ئەدات ...

خو ئه گهر پیغمبره خوا (ﷺ) هیچ شوینه واریک یان نیشانه یهکی بۆ حمزو ئارمزو هه بوایه له هاوسهرگیری یهکانیدا که هه موویان بیژهن بوون بیجگه له (عائشه) ، ئەوا دهچوو کچانی هاوته مهنی خو ی ماره ئە کرد وه هه موانیش به ئاواتی ئەوه بوون که خزمایهتی له گهل ئەو زاته خوشه ویست و له دلا جیگیر و بهرپزه دا بکهن ، به لام ئەو زۆر له وه بالاتره که بانگه وازی حمز و ئارمزو وه لامبداته وه ههزار جار حاشا بۆ پیغمبره خوا (ﷺ) و هه موو مرقایهتی و لوتکه ی رهوشت و پیاوهتی .. لهو قسه پوچ و بی بنه مایانه ی دوژمنانی ئیسلام دهیده ن به گوئی خه لکیدا .. به راستی ئەو زاتیکی پارێزراو و (معصوم) له هه موو گونا هیک^۲ .

^۱ - طبقات / ابن سعد (۸ / ۱۳۲)

^۲ - زوجات النبي المطهرات (۸۱ ، ۸۲)

" خاتوو (میمونه) (ﷺ) له‌به‌ره‌ی جه‌نگدا !!

خانمی به‌رپێژ مه‌یمونه ش (ﷺ) له‌ جه‌نگدا به‌شداری کرد تاوه‌کو ئه‌ویش به‌شی خۆی بپچڕی له‌ خه‌بات له‌ پیناوی خوادا ، کاتی که خیزانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو !! مه‌گهر خوا‌ی گه‌وره‌ نا فه‌رموویت که : ﴿ ... وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِلِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ سورة النساء ، آیه (۹۵) .

واته : خوا فه‌زل و پێژ و پاداشتی گه‌وره‌ و بێ سنووری ئه‌و تیکۆشه‌ره‌ موجاهیدانه‌ی داوه‌ به‌سه‌ر ئه‌و دانیشته‌وانه‌دا (که نه‌چوون بۆ شه‌ر) .

که‌واته‌ ئه‌و پیویستی به‌و پاداشته‌ مه‌زنه‌ هه‌یه !!

له‌ غه‌زه‌ی (تبوک) دا خاتوو (میمونه) له‌ رێزی خه‌باتکاراندا بوو ، تیماری برینداره‌کانی ئه‌کرد و دلنه‌وایی نه‌خۆشه‌کانی ئه‌کردن و له‌ پیناوی خوادا باشت‌ترین خه‌باتی ئه‌کرد .

وتراوه‌ که ئه‌و (ﷺ) یه‌که‌م ئافه‌رت بووه‌ تیپیک‌ی له‌ ئافه‌رتان پیکه‌وه‌ ناوه‌ بۆ به‌ده‌مه‌وه‌ چوونی برینداران و هه‌لسان به‌ ئه‌رکی خه‌باتکاران له‌ مه‌یدانی شه‌رپدا ، ئه‌وه‌ بوو له‌ میانه‌ی خه‌باتیدا به‌ تیریک‌ له‌ تیره‌کانی دوژمن پیکرا له‌ کاتی‌کدا ئاوی بۆ برینداره‌کان ده‌گواسته‌وه‌ ، و ئه‌گه‌ر سوۆزی خودا نه‌بوا‌یه‌ ، ده‌یکوشت .

" وه‌فاتی "

پاش ئه‌وه‌ی خاتوو (مه‌یمونه) له‌ رێپه‌رسمه‌کانی (ه‌ج) بوویه‌وه‌ له‌ ئیحرامدا سه‌ری تاشی ، و کاتی وه‌فاتی کرد تازه‌ مووی سه‌ری هاتبوونه‌وه‌ ^۱ ، له‌ (یه‌زیدی کوپی

^۱ - دانه‌پاله‌که‌ی (صحیح) ه / ابن سعد ده‌ری مه‌تاوه‌ (۸ / ۱۲۸) له‌ یه‌زیدی کوپی ئه‌حمه‌ده‌ی ارئووط ده‌لّیت : له‌وانه‌یه‌ میمونه (ﷺ) ئه‌وه‌ی پێ نه‌گه‌یشتبێ که نابێ ئافه‌رت له‌ (ه‌ج) دا سه‌ری بتاشیت ، به‌لکو کورتی ده‌کاته‌وه‌ .. ابو داود (۱۹۴۸) له‌ فه‌رموده‌ی (ابن عباس) ده‌ره‌یتانی کربووه‌ (که ئافه‌رتان ئه‌وه‌یان له‌ سه‌ر نی یه‌ که سه‌ریان بتاشن ، به‌لکو ئه‌وه‌یان له‌ سه‌ر که قژیان کورت که‌نه‌وه‌) (حافظ) یش له‌ (التاخیص) دا ئیسناده‌که‌ی به‌ (حسن) داناوه‌ (۴ / ۲۶۱) سیر (۲ / ۲۴۳) . په‌راویز

ئەصم (هه) ، دەلێت : هەر له ژێر ئەو کە پرەدا ناشتمان و سپاردەمان کرد کە پیغمبری خوا (ﷺ) تیايدا گواستیهوه ، ئەوه بوو سەری له (حهج) تاشیبوو .. من و ابن عباس چووینه ناو گۆرەکهی^۱ .

له (عطاء) هه ، دەلێت : میمونه (ﷺ) له چۆلەوانیدا وهفاتی کرد ، من و (ابن عباس) چووین بە دەمی هه ، وتی : ئەگەر تابوتە کە یان بەرز کرد هه ، مەیهه ژین و مەخزین^۲ .

له پیاوایه تیکی تر داهاتوو ابن عباس (ﷺ) فرموویهتی : " له گهیدا میهره بان بن ، ئەو دایکتانه " .

" پیاوه لدان "

خاتوو عائیشه (ﷺ) پاش وهفاتی میمونه (ﷺ) فرمووی : " ئەوا مەیمونه رویشت .. والله .. له هه موومان له خواترس بوو ، وه له هه موومان زیاتر په یوه ندی خزمایه تی به جی ئەهینا^۳ ! "

^۱ - حاکم دهریهتاوه ، و دهلێت : (صحیح الاسناد) ه و زهه بيش هاوپايه (۴ / ۳۱) .

^۲ - حاکم دهریهتاوه ، و دهلێت : (صحیح الاسناد) ه (۴ / ۳۲) و زهه بيش هاوپايه .

^۳ - جانه پالەکهی (حسن) ه / حاکم دهریهتانی بۆ کردوه (۴ / ۳۲) و ارنووط به (حسن) دایناوه ، سیر ۲ / ۲۴۴ .

" ۲۴ - نوم وهرقهی کچی حارث (ﷺ) "

" له گه لمان وهرن با سردانی نهو شهید به بکین "

فرموده ی پیروز

کیه ؟

هاوولی پایه بمرن ، نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی حارث ی نه نصاری یه
موسلمان بوو ، به یعتی دا به پیغمبر خوا (ﷺ) .

ابن الجوزی ، ده لیت : (ابن الحصین) به ئیساندیک له نوم وهرقهی کچی عبدالله
ی کوپی حارثه وه هوالی پی داوین که قورثانی کوکردوته وه (ﷺ) و پیغمبر
خوا (ﷺ) فرمانی پی کردوه که ئیمامه تی بو خانوادکه ی خو ی بکات وه
بانگیبزیکی هه بوو ، و ئیمامه تی بو خانوادکه ی ده کرد .^۱

وه همر له وه وه ، له نهکی یه وه له دایکیه وه (نوم وهرقهی کچی عبدالله ی کوپی
حارث ی نه نصاری یه وه : - پیغمبر خوا (ﷺ) سردانی نه کرد و به (شهیده)
ناوی نه برد .. وه نهو قورثانی کو ده کرده وه .

پیغمبر خوا (ﷺ) کاتی غزای به دری نه جامدا ، نوم وهرقه پی و ت :
مؤلته بده ، نهی پیغمبر خوا (ﷺ) با له گه لتان بی و تیماری برینداره کانتان بکه
و به دم نه خو شه کانه وه ب ، به لکو خوا شه هاده تم پی به خشیت . نهویش فرموی : (إن
الله عزوجل مهد لك الشهاده) .

بنگومان خوی پهر مردگار شه هاده تی پی به خشیت .. نهو بو پیغمبر
خوا (ﷺ) فرمانی پی کرد بوو که ئیمامه تی بو بنه ماله که ی بکات .. تا جاریک له
نویژدا که نیزه کیکی و غولامیکی کوشتیان له سرده می جینشینایه تی پیشه و (عمر) دا
(ﷺ) ، و تراوه که نوم وهرقه که نیزه ک و غولامه که ی خو ی کوشتیان عمریش (ﷺ)

^۱ - فرموده ی (حسن) ، صحیح ی سونه ته کانی (ابی داود) (۵۵۲) و نه لسانی ده لیت : (حسن) .

فهرمووی : بهراستی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) راستی فهرموو که دهیوت : وهرن باسهردانی (الشهيدة) بکهین^۱ ... " پهحمه تی خوا ی لهسهر بیټ .

وه له لای (ابی داوود) هاتووه له ئوم وهرهقهوه ، دهلیت : کاتی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) چوو بو بهر ، پیی وت : ئهی پیغه مبهړی خوا (ﷺ) ، با منیش بیم لهگهلتان بو مهیدانی شهر ، لهوی تیماری بریندارهکان بکهیم ، بهلکو خوا شه هادهتم پیی ببه خشی ، ئهویش فهرمووی : " قري فی بیتک ، فإن الله تعالى یرزقک الشهاده " له ماله که ی خوتدا بمینه رهوه ، بی گومان خوا شه هادنت پیی ده به خشی . له بهر ئه وه به (شهید) بانگ دهکرا .

دهلیت : ئه و قورئان خوین بوو ، مؤله تی له پیغه مبهړی خوا (ﷺ) وهرگرت که له ماله کهیدا بانگیبژیک دانی و بانگی بو بدات ، دهلیت : که نيزه کیك و غولامیکي له ماله کهیدا هه بوو ، جاریک به قوماشیک له لۆکه ده میان گرت هه تا خنکا و پاشان بوی دهرچوون ، که پوژ بوویه وه (عمر ﷺ) ، وتاری بو خه لکه که دا و فهرمووی : هر کهس زانیاری له شوینی ئه و دوانه هیه یان بینوییه تی ، با بیان نهینیت بوم ، ئه وه بوو فرمانی کرد له خاچیان دان ، و بوونه یه کهمین له خاچدراو له مه دینه دا^۲ .

^۱ - صفه الصفوه (۲ / ۵۱) .

^۲ - فهرمووده ی (حسن) صحیح سنن ابی داود (۵۵۲) ، ئه لبانی دهلیت : (حسن) .

" ۲۵ - نوم خلاد (ﷺ) "

" له دواى تو نهى پیغمبرى خوا (ﷺ) "

هرچى مینه تی به ناسانه "

نوم خلاد ، خیزانی هاوہلی پایه بهرن (عمری کوپی جموح)^۱ . " نوم خه لاد (ﷺ)
(له گهل هاوسره کى و کوپه کى و براکیدا چون بو شهرى ثوحود ، و کاتى
هرسیکیان شهید بوون نه هاوہله پایه بهرن به سهر و شتره که یه وه هلیگرتن و بهر وه
مه دینه بهرئ کهوت ، و له ریگا عائشه (ﷺ) ی پی گه یشت به نوم خلادی فرموو :
دیاره که هوالث پییه ، دهنک و باس چیه ؟ نوم خلادیش (ﷺ) فرموو : سه بارهت
به پیغمبرى خوا (ﷺ) نه وه سوپاس بو پهروردگار سه لامته ، و له دواى نه ویش
هرچی کاره سات هیه ناسانه ، وه خواى گهره له موسلمانان چند شهیدیکى برده وه
بؤلای خوئ ، عائشیش (ﷺ) فرموو : نه مانه کیئ ؟ (هوالی له شهیده کان پرسى)
وتی : براکهم و کوپه کهم (خلاد) و هاوسره کهم عه مرى کوپ جموح) ن ، عائشه
فرموو : نهئ بو کوئیان نه بیت ؟ وتی : بو مه دینه و لهوئ سپارده یان نه کهم ، پاشان
و شتره که گیر بوو ، نهیتوانی بهر دوا م بئ له رئ کردندا ، که چی کاتى پووی خوشتره کى
وهرگیرا بهر وه و مهیدانی جهنگه که خوشتره که به په له رویششت ، وه پیغمبرى خوا
(ﷺ) لهوئ مایه وه تا شهیده کانی سپارده کرد ، و پاشان فرموو : (تراقوا فی الجنة :
عمر و ابن الجرح و ابنک خلاد ، و اخوک عبدالله) واته : هرسیکیان عه مرى کوپی جموح و
کوره کهت (خلاد) و (عبدالله) ی برایششت له به ههشت پیکه وهن ..

نوم خلادیش وتی : نهئ پیغمبرى خوا (ﷺ) داوا له پهروردگار بکه منیش
بکاته هاوہلی نه وان ، نه ویش دوعای بو فرموو .. بهو نه ندازه یه ، به پیوهرى ههست
کردن به بهر پرسیاریتی و بهر گه گرتنی دهر نه نجامه کانی ، نافرته خه باتکار نارامی
له سهر نه هه لوئست و میحنه ته ههره گهره یه گرتووه ، وه بووه ته نیشانیك له
نیشانه کانی هیز ، و له ناستی بهر پرسیاریتی نیمان دا بوو بهو نارامگری یه و بهو به یانه

^۱ - باسی زیانیمان له بهشی پیاوانی دہوری پیغمبرى خوا (ﷺ) کرد .

جوانه‌ی وینه‌ی نهو (تحدى) ئیسلامی یه‌ی نیشانی دوزمندا که بووه درکیک له گه‌روویاندا تاوه‌کو واننه‌زانن به‌و سه‌رکه‌وتنه چاوه‌ر واننه‌کراو و رڤینه‌ریان موسلمانانیاں له‌ناو بردووه ...

خوینه‌ری به‌رپز له به‌هیزی ئه‌م ده‌روونه ورد به‌ره‌وه ، له جوانی ئه‌م ده‌رپرینه‌ی ئوم خه‌لاد ورد به‌ره‌وه : (أما رسول الله فصالح) سه‌باره‌ت به پیغه مبرى خوا (ﷺ) نه‌وا سه‌لامه‌ته ...

جا چ سه‌لامه‌تی یه‌ک هه‌یه بو ئوممه‌ت به‌بى سه‌لامه‌تی سه‌رکرده‌یه‌کی به‌ئیمانی به‌هیز ، که ئوممه‌تیکی له‌گه‌ل بی‌ت له‌کاتی نه‌هات و دژواریدا به‌و وینه‌یه پشته‌ی بگرن . وه‌کاتی پیغه مبرى خوا (ﷺ) مژده‌ی ئه‌وه‌ی پى دهاد که شه‌هیده‌کانی له به‌هه‌شتدان ، سوژ و شه‌وقی ده‌بزوی بو‌هاوپییه‌تی یان له به‌هه‌شتدا ، وه‌ک چو‌ن له‌مه‌یدانی جه‌نگدا له‌گه‌لیاندا بوو .

به‌راستی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک ئه‌م باوه‌ره پته‌وه‌ی هه‌بی‌ت و ئه‌م پریاره‌ی دابی‌ت .. هه‌رگیز نامری‌ت^۱ . وه به‌ژیانی ئه‌م هاوه‌له‌چاکه‌خاوه ، کتیبه‌که‌مان ته‌واو ده‌بی‌ت .

" وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَةِ تَمَّ الصَّالِحَات "

^۱ - نحو اسره بلا مشکل د . محمود عماره (۱۹۵ - ۱۹۹) به‌ده‌ستکارییه‌وه .

"كۆتايى"

پاش ئەم كايە پىرۆزە ..

لەگەل پېشەنى پياوچاكانى ئوممەت و ھەئىزئاراوان .. وامان بىنى كە :-

"خوای پەروردگار بۆ گەياندنى پەيامەكەى ، لە مەزگەل بەرئىزترین نەژاد و لايقترین فيكر و بۆچوون و پاكترین و بە تواناترىنيانى ھەئىزاردووە ، و لە ناو ژینگەيەكدا پرواندوونى كە بە گەورە پياوان دەورەدراوہ ، بەو جۆرە بلاوبوونەوى بانگەوازی ناينى لە پياوانيكەوہ كە ئەوہ پلەو پایەيان بىت .. شتىكە لە جىي خۆيداىە ، چونكە كارى گەورە ھاوتای گەورە پياوان و ئافەرتانى مەزنە ...

وہ ناساندنى خوای پەروردگار بە خەلكى و پىنیشاندانىان بۆ سەر پىنگای راست و كردنەوى گرى دەروونى و كۆمەلايەتى يەكانيان لە شەرىعەتى خوادا ، ھەموو ئەمانە پىويستيان بە كەسانى شايسە ھەيە ، بە بەھرە و ئەھلىيەت نەك بە قسە .. لەبەر ئەوھيە ابن مسعود دەئىت : (خەلكى حالىيان باشە مادەم زانست لە گەورەكانيان وەرگرن ، خو ئەگەر لە بچوكەكانيان و پياو خراپەكانيان زانست وەرگرن .. تيا دەچن)

مەبەست لە گەورەكان ئەوانەن كە خاوەنى لاشەيەكى زل و خاوەن سامانىكى زۆر و پىشەو كارىكى سامناك بن ..

بەلكو گەورەكان لە دیدى ئىبنو مسعوددا ئەوانەن كە خاوەنى ھىمەتيكى بى سنوور و مافدوستىكى بالا و عىفەتيكى ديار و بەرچاو پرونيەكى راست و دللىكى پاكن ... بۆى ھەيە لە پىشەوايان بن بۆى ھەيە لەوان نەبن ، وە بۆى ھەيە دەولەمەندبن ، بۆيشى ھەيە نەداربن .. وە ئەوانە پارە و پىگەشتىكى تىيەپ بووہ لەلايان و ھەرگىز توخنى بەھا تايبەتەكانيان ناكەويت و بە ھىچ شىوہيەك شوين لەسەريان دانائىت ^۱.

ھاوہلانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەو جۆرە بىريان كردوہتەوہ ، وە حالى ئەم ئوممەتەش باش نايت بەوہ نەيت كە حالى پىشەينەكانى باش كردوہ . خوای پەروردگار يارمەتيمان بدات بۆ شوين كەوتنيان و لە خراپەي (داهينان - ابتداء) بمانپاريزت ..

﴿... وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

سعد يوسف محمود أبو عزيز

ذوالعقدە ١٤١٩ كۆچى ، مارس ١٩٩٩ م .

وەرگير : ١١ / نيسان / ٢٠٠٨ زائىنى

^۱ - (معركة الضعف في العلم الاسلامي) (١٢١ ، ١٢٢) .

((پیپرست))

لایه په

بابه ت

به شی یه که م

- ۷ " چاکه و فه زئی هاو د لآن (د مزای خویان لی بیت) "
- ۱۵ " پیاوانیک له دوری پیغمبر خوا (ﷺ) "
- ۱۵ ۱ - نه بویه کړی صدیق (ﷺ)
- ۳۶ ۲ - عومهری کورې خه تاب (ﷺ)
- ۶۶ ۳ - عوسمانی کورې عه فان (ﷺ)
- ۸۰ ۴ - علی کورې نه بی تالیب (ﷺ)
- ۹۸ ۵ - ته لجهی کورې عبیدالله (ﷺ)
- ۹۹ ۶ - زوبیری کورې عه ووام (ﷺ)
- ۱۱۲ ۷ - نه بو عوبه یدهی کورې جهراح (ﷺ)
- ۱۱۸ ۸ - عبدالرحمن ی کورې عوف (ﷺ)
- ۱۲۵ ۹ - سه عدی کورې نه بی وه قاص (ﷺ)
- ۱۳۷ ۱۰ - سه عیدی کورې زهید (ﷺ)
- ۱۴۳ ۱۱ - حمزه ی کورې عبدالمطلب (ﷺ)
- ۱۵۴ ۱۲ - به رانی کورې مالک (ﷺ)
- ۱۵۹ ۱۳ - عبدالله ی کورې مسعود (ﷺ)
- ۱۷۲ ۱۴ - عبدالله ی کورې عباس (ﷺ)
- ۱۸۰ ۱۵ - نه بو د مرداء (ﷺ)
- ۱۸۶ ۱۶ - قه تاردهی کورې نعمان (ﷺ)
- ۱۸۸ ۱۷ - عامری کورې فهیره (ﷺ)
- ۱۹۰ ۱۸ - بلالی کورې رباح (ﷺ)

- ١٩٤ - عبدالله ی کوپری عه مری کوپری حرام (ﷺ)
- ١٩٧ - عه مری کوپری جموح (ﷺ)
- ٢٠١ - نه بو دوجانه (ﷺ)
- ٢٠٥ - مصعبی کوپری عمیر (ﷺ)
- ٢٠٩ - جعفری کوپری ابی تالیب (ﷺ)
- ٢٢٠ - نه بو ذمیری غه فاری (ﷺ)
- ٢٢٨ - عومهیری کوپری نه بی وقاص (ﷺ)
- ٢٣٠ - ثابتی کوپری ده حداح (ﷺ)
- ٢٣٤ - نه بو ته تحه ی نه نصاری (ﷺ)
- ٢٣٩ - معاذی کوپری جبل (ﷺ)
- ٢٤٩ - سه عدی کوپری معاذ (ﷺ)
- ٢٥٨ - عوسمانی کوپری مظعون (ﷺ)
- ٢٦٣ - حودهیر (ﷺ)
- ٢٦٦ - ابوسه له مه (ﷺ)
- ٢٧١ - (سالم) مه ولای (ابی حذیفه) (ﷺ)
- ٢٧٤ - ابو حذیفه ی کوپری عوتبه (ﷺ)
- ٢٧٨ - ابو سفیانی کوپری حارث (ﷺ)
- ٢٨٢ - عه مزاری کوپری یاسر (ﷺ)
- ٢٨٨ - سه لمانی فارسی (ﷺ)
- ٣٠٠ - عبدالله ذوالجبادین (ﷺ)
- ٣٠٣ - زهیدی کوپری حارثه (ﷺ)
- ٣٠٨ - عبدالله ی کوپری رواحه (ﷺ)
- ٣١٢ - خالدی کوپری سعید (ﷺ)

- ۳۱۳ - ۴۲ - عہ لائی کوری حضرمی (ﷺ)
- ۳۱۶ - ۴۳ - ابوہریرہ (ﷺ)
- ۳۲۴ - ۴۴ - خباب ی کوری الارت (ﷺ)
- ۳۲۸ - ۴۵ - عبداللہ ی کوری عمر (ﷺ)
- ۳۳۸ - ۴۶ - جلیبیب (ﷺ)
- ۳۴۱ - ۴۷ - طفیل ی کوری عہ مری دوسی (ﷺ)
- ۳۴۳ - ۴۸ - خبیب ی کوری عدی (ﷺ)
- ۳۴۷ - ۴۹ - زیدی کوری خہ تاب (ﷺ)
- ۳۴۹ - ۵۰ - ثابتی کوری قیس (ﷺ)
- ۳۵۳ - ۵۱ - عباسی کوری عبدالمطلب (ﷺ)
- ۳۵۹ - ۵۲ - حارثہ ی کوری نعمان (ﷺ)
- ۳۶۱ - ۵۳ - ابو موسای نہ شعہری (ﷺ)
- ۳۶۷ - ۵۴ - ابو نہ یوی نہ نصاری (ﷺ)
- ۳۷۰ - ۵۵ - زہیدی کوری ثابت (ﷺ)
- ۳۷۶ - ۵۶ - نہ بوقہ تادہ ی نہ نصاری (ﷺ)
- ۳۸۰ - ۵۷ - عمرانی کوری حصین (ﷺ)
- ۳۸۳ - ۵۸ - جریری کوری عبداللہ (ﷺ)
- ۳۸۷ - ۵۹ - ابو ثعلبہ ی خوشنی (ﷺ)
- ۳۹۰ - ۶۰ - معاویہ ی کوری ابی سوفیان (ﷺ)
- ۳۹۷ - ۶۱ - سہ عدی کوری عبید (ﷺ)
- ۴۰۰ - ۶۲ - عہ مری کوری عاص (ﷺ)
- ۴۰۶ - ۶۳ - محمدی کوری مہ سلہ مہ (ﷺ)
- ۴۱۱ - ۶۴ - خالدی کوری ولید (ﷺ)

- ۴۲۰ - طلیحہی کوری خویلید (ﷺ)
- ۴۲۶ - عکاشہی کوری محسن (ﷺ)
- ۴۳۲ - نہ بو لبابہی کوری عبدالمنذر (ﷺ)
- ۴۳۷ - کعب ی کوری مالک (ﷺ)
- ۴۴۷ - نعمانی کوری مقرر (ﷺ)
- ۴۵۴ - سہ عدی کوری ربیع (ﷺ)
- ۴۶۰ - عبداللہ ی کوری حرافہ (ﷺ)
- ۴۶۵ - خزیمہ ی کوری ثابت (ﷺ)
- ۴۶۷ - عبداللہ ی کوری سلام (ﷺ)
- ۴۷۳ - حکیم ی کوری حزام (ﷺ)
- ۴۷۷ - عبداللہ ی کوری عہ مری کوری عاص (ﷺ)

بہشی دووہم

- ۴۸۵ " ژئیانی نافرہ تانی دہوری پیغہ مہر ی خوا (ﷺ)
- ۴۸۶ ۱ - خدیجہ ی کچی خویلید (ﷺ)
- ۴۹۴ ۲ - فائیمہ ی کچی اسد (ﷺ)
- ۴۹۷ ۳ - (فاطمہ) ی کچی پیغہ مہر ی خوا (ﷺ)
- ۵۰۳ ۴ - نوم عمارہ (ﷺ)
- ۵۰۷ ۵ - نہ سمانی کچی یہ زید (ﷺ)
- ۵۱۱ ۶ - نوم سولہ یم (ﷺ)
- ۵۱۶ ۷ - نوم حہرامی کچی ملحان (ﷺ)

- ۵۱۷ ۸ - (زهینه ب) (ﷺ) ... دایکي نیمانداران
- ۵۲۶ ۹ - نوم چه بییه ... دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۲۹ ۱۰ - نوم نه یمه ن (ﷺ)
- ۵۳۱ ۱۱ - چه فسه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۳۵ ۱۲ - خاتوو صه فیه ی پوری پیښه مېهری خوا (ﷺ)
- ۵۳۷ ۱۳ - نه سماني کچی عمیس (ﷺ)
- ۵۳۹ ۱۴ - نه سماني کچی نه بی به کر (ﷺ)
- ۵۴۵ ۱۵ - عانیشه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۵۹ ۱۶ - نوم شریک (ﷺ)
- ۵۶۰ ۱۷ - صفیه ی دایکي نیمانداران (ﷺ)
- ۵۶۲ ۱۸ - رقیه (ﷺ) ی کچی پیښه مېهری خوا (ﷺ)
- ۵۶۳ ۱۹ - نوم کلثوم (ﷺ) ، کچی پیښه مېهری خوا (ﷺ)
- ۵۶۴ ۲۰ - سمیه کچی خباط (ﷺ)
- ۵۶۵ ۲۱ - جودیریه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۶۷ ۲۲ - سوده ی کچی زمعه (ﷺ)
- ۵۶۹ ۲۳ - میمونیه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۷۳ ۲۴ - نوم و مرهقه ی کچی حارث (ﷺ)
- ۵۷۵ ۲۵ - نوم خلاد (ﷺ)
- ۵۷۷ "کوټایي"
- ۵۷۸ ((پیرست))

له چاودروالی شلم بهرهمه ساله دا بن

له چاپ و دیزاین دا...

السراج المنير في ترتيب احاديث (صحيح الجامع الصغير)
التذهيب في أدله (متن الغاية و التقريب)

له ودرگيران دا...

تسهيل فهم شرح الطحاوية

(الف سوال و جواب في شرح العقيدة الطحاوية)

نوسيني: ابن أبي العز الحنفي

ناماده كردنى: د. خالد بن ناصر بن سعيد ال حسين الغامدي

له بلاوكر او هكاني كتيبخانه ي ومفايى